BİNBOĞALI KÖKÇÜLER

BATHASICA HEKTOR

(SÜLEYMAN ÇİLTAŞ)

can yayınları
28

BİNBOĞALI KÖKÇÜLER

BATHASICA HEKTOR
(SÜLEYMAN ÇİLTAŞ)

Roman

1. CİLT

28

Roman

●

1. Cilt

BİNBOĞALI KÖKÇÜLER

İnsanı ve doğayı sevenlere
Doğaya ve insana saygı duyanlara

BATHASICA HEKTOR
(SÜLEYMAN ÇİLTAŞ)

can yayınları

- 28 -

Yayın Hakkı:
Can Yayınları ve Yazarına aittir.

Can Yayınları, Adil Ali ATALAY (Vaktidolu)
Yanıkkapı Sk. No.21 Ortaklar İşhanı Kat.1 No.12 Karaköy-İST
Tel: 235 25 86 - 237 62 54

ISBN 975-7812-14-5

EKİM 1993

Kapak Resmi: HÜSEYİN SÖNMEZ

BASKI: ANADOLU MATBAA TİC. KOLL. ŞTİ.
TEL: 526 20 48 - 526 79 99

CİLT: YALÇIN MÜCELLİTHANESİ
TEL: 544 50 73

1

Binboğa... Belki de bir zamanlar adı Binboğalar idi...

Akıl almaz bir boşluk... Her yan her şey boş gibiydi ama hiçbir şey boş değildi ve her şey bu boşlukta yer alıyordu. Bu akıl almaz boşluğun, akıl almaz derinliklerinin bir yerinden koca bir güneş parçası kopup geldi... Evrende, dünyamızın bugünkü boşluğuna yerleşti. Kendi yörüngesinden boşluğa milyonlarca yıl ateş köpürdü, ateş püskürttü, ateş kustu, alev saçtı.

İnsan beyninin kapsamı içinde, daha uzun bir süre yer alamayacağı şekilde evrenin sonsuzluğunda, belki de hiç gibiliğindeki bu parçası; akıl almaz evren karşısındaki konumuna rağmen, koca bir aşkın ürünü. Uzayın derinliklerinde sevişen âşıkların döllenmiş bir tohumuydu. Bu tohum, varlığına uygun bir yangınlığın ta kendisiydi.

Evrendeki bu nokta, dört milyarlık yaşının şekillerini almaya başladığında; o ıssız boşluğunda, sessizliğinde, karanlığında, duman ve sisler içinde Binboğa, Binboğalar görünmeye başladı. Yeni bir doğumla yeni bir yaşam başlamıştı.

Varoluş evriminde, önce kendi büyümeliydi. Önce kendi cinsel olgunluğuna ulaşmalıydı ki genç bir kız olabilsin. Olabilsin ki; bu genç kız gibi güzel, bu genç kız gibi nazlı, alımlı, boylu poslu ve de doğa anası gibi soylu, bir başkası olmayacaktı. Genç kızlığının olgunluğunda, isterik

duygularıyla binlerce güzellikler doğuracaktı. Sonunda olgunluğa kavuşmuş, döllenmeyi bekliyordu. Bunu tüm atomlarında hissediyor, istiyordu. Ne var ki, böyle bir döllenme için de binlerce yıl beklemeliydi.

Sonunda Binboğa da doğurdu, Binboğalar oluştu. Yeni dağları, zirveleri, yalçınlıkları, yamaçları, etekleri, düzlükleri, yaylaları, dereleri, koyakları oldu. Oksijenli havayı ilk soluduğundan beri Binboğa, binlerce canlının ilk tohumlarını, kendi göğündeki boşluğa solumuş. Ordan da bir yağmur gibi kendi bedenine yağmıştı. Başını koyabileceği azıcık yumuşak bir yer bulan binlerce tohum, çimlenmeye başlamıştı.

Evriminin bir aşamasında Binboğa, binlerce yıl; şiddetli kış mevsimine kadar, yeşillikler içinde gözükmez oldu. Kış gelince de kalın bembeyaz bir örtüyle kaplandı. Her mevsimde Binboğalar, bir başka tanrısal özellikler içerisindeydi. Öyle ki Binboğa'nın kendisi de bir tanrıydı. Heybetli kütlesi, başlıbaşına korkunç bir güçtü. Kayaları, taşları, dorukları, yalçınlıkları, dereleri, tepeleri, yaylaları, çalıları, ağaçları, binbir çeşit otlarıyla tanrısaldı. Hele hele rüzgârları, bir başka tanrısal esintilerdi.

Sonra korkunç yağmurlar başladı. Böylesine ormana rağmen her sel, birçok yerdeki örtüyü yerle bir etti. Burayı alıp şuraya, oraya taşıdı durdu. Yeni yığıntılar, düzlükler, dereler, ağaçsız alanlar oluştu. Yine de boşluklar kısa zamanda ya insan boyu otla çalıyla kaplanıyor, ya da dört beş senede yeni bir orman eski şekline dönü yordu. Kısa bir süre için de olsa bu düzlükler; yeni yaşamın, yeniden yaşamın toplanma yeri olarak, bir cem meydanının havasını, aşkını, semahını yaşıyor. Bir başka yerde cem tutulup semah dönülmesi için de yanıp tutuşuluyor.

Binboğalar üçüncü zamanın sonuna doğru, yeni bir ortamla birlikte yeni yeni canlılarla tanıştı. Kuşlar, böcekler ve hayvanlar... Hepsi de, gelecek bir başka zamanı müjdeler gibiydi. Bu yeni değişikle yeni bir zamana yol alınıyordu. Binboğa daha bir renklendi daha bir güzelleşti.

Birinci zamanın sonunda gökyüzüyle ve oksijenle tanışmış, ikinci zamanın başında hava ve suyla haşır neşir olmuş; ikinci zamanın yarısından sonra daha çok toprakla, sonuna doğru da bitkilerle tanışmıştı. Üçüncü zaman boyunca bitki örtüsüyle koyun koyuna yaşamış, sonuna doğru da kuşlar, böcekler ve hayvanlarla buluşmuştu.

Binboğaların ağaçlardan sonra tanıştığı böcekler, kuşlar ve hayvanlarla yaşanan güzelliklerin yanında, korkunç yaşam savaşları da başladı. Bir taraftan korkunç savaş, bir taraftan oluşan yeni şartlar yüzünden, tüm canlıların ilkel biçimleri yok oldu. Yerlerini yeni türlere bıraktılar. Dinazorlar, efsanevi kuşlar, canavarlar, mamudlar hepten yok oldu. Kemikleri bile yarıklarda, çukurlarda, inlerde, mağaralarda, derelerde, toprak altlarında sır olup gitti.

Neleri yaşamadı neleri görmedi ki Binboğalar... Uzayın boşluğundan kopup gelen ilk varoluşun, kendini doğuran zamanından sonra nelere şahit olmadı ki...

İlk zamanında, bugünkü Binboğaların güneyindeki Elbistan-Yarpuz düzlüğü, batıdan güneyine kıvranan Göksün-Yalak düzlüğü ve buradan kuzeyine doğru paralel, ince bir şerit gibi uzanan Sarız çayının düzlüğü henüz yoktu.

Bu düzlükler ortaya çıkıncadır ki, bitki ve hayvanların yaşantısı daha bir renklendi. Doruklardan kopup gelen kar suları düzlükleri suladı. Yazın da doruklarda kar eksik olmadı. Binlerce dereyi, çayı beslediği gibi; kendinden

yüzlerce kilometre uzaklıktaki büyük ırmakların da gözünü, kaynağını oluşturdu. Hele hele kar sularının; doruklara yakın koyoklarda, çukurlarda oluşturduğu küçük küçük göller, belki de Binboğaların en efsanevi güzelliğini yarattı.

Binboğalar insan yüzü görmeden önce, olanca doğallığında, milyonlarca yabani hayvanın, binlerce yabani yaşantısını koynunda yaşattı. Binbir çeşit bitki örtüsüne karşın en çok ardıç, cıcamık ve meşe ormanlarıyla kaplıydı. Binboğaların doğallığında ağaçlar, asınlarca yaşıyordu. Birçok hayvan türünün bile ömrü bir asrı geçiyordu. Belki bin yıl yaşayan ağaçlar, bin yıl yaşayan bitkiler, bin yıl yaşayan kuşlar, bin yıl yaşayan böcekler oldu. Bu, Binboğaların doğallığının da, ölümsüz yaşam iksiriyle sürüp gitmesine neden oluyordu.

Bir taraftan Elbistan-Yarpuz, diğer taraftan Göksün-Yalak düzlüğünde ve Sarız çayı boyunca, sürüleriyle yaban hayvanları dolaştı. Sürüleriyle benekli geyikler, alageyikler, boynuzlu beyaz geyikler, ren geyikleri, karacalar, ceylanlar, sürüleriyle yaban sığırları, yaban eşekleri, yaban camızları dolaşıyordu. Bir taraftan kurtlar, çakallar, domuzlar grup grup dolaşıyorlardı. Kuşların binlercesi birden uçuşuyor, binlercesi birden dolaşıyor. Sürüleriyle keklikler, sülünler, toylar, turnalar, tavus kuşları, hindi keklikleri ve daha niceleri...Kazlar, ördekler, çelikkarası kargalar, küme küme kartallar, yırtıcı bin bir çeşit kuşlar, sığırcıklar, alakargalar ve serçeler...

Aslanın kükreyerek, koşuşturarak oluşturduğu krallığı; boğa yılanları sürünerek, hışırdayarak, soluyarak, böğürtüye benzeyen acayip sesleriyle kurmuşlardı. Birçok derede, vadide, yüksekteki düzlüklerden gelen böğürtü seslerinin; boğa yılanlarının mı, Binboğanın vahşi boğalarının mı

olduğu belli olmuyor. Boğa sesleriyle boğa yılanının sesleri birbirinden ayırt edilemiyordu.

Düzlüklerden, kayalıklara gidildikçe vahşi üstünlükler el değiştiriyor. Hantal görünümlü boz, kızıl, kırçıl, zaman zaman da siyah olan ayılar, buraların en güçlü yaban hayvanlarındandı. Düzlükteki soyunun iriliğine rağmen, koşullarla şekillenen bedeniyle dağ aslanı, daha zarif ama daha bir hareketli. Panter, kaplan, pars; bu yüksek kayalıkların en vahşi yırtıcılarındandı. Binboğaların, bembeyaz örtüyle kaplandığı dönemde ise, göze batan vazgeçilmez yırtıcı, sürülerle dolaşan kurtlardı. Daha çok geyiklerin, yaban koyunlarının ve yaban keçilerinin belasıydı.

Yırtıcı kuşlar, daha çok kartallar, Binboğa'nın geçmişindeki efsanevi soylarının özelliklerini hâlâ üzerlerinde taşır gibiydiler. Binboğa'ların en ufak noktalarının bile ilk bulucusuydular. Onlar için yiyecek sorun değildi. Avlayacakları milyonlarca kuş vardı ama genlerinde taşıdıkları avlanma özelliklerinden, bu işi ille de zor bir uğraşıyla gerçekleştirmek istiyorlar. Başka türlü davranmaları sanki soyunu hantallaştıracak, kesinlikle yok edeceğinin bilincindeymiş gibiler. Doyduktan sonra yalçın kayalıklardaki yerlerinde, şöyle bir kestiriyorlar. Duruşları, dinlenişleri bile birkaç kilometre öteleri inceleyici bir hava estiriyor.

Rüzgârlar başka türlü esiyor, ölümsüzlük ruhu gibi... Bu esinti, sadece canlılara değil, dağa taşa bile hayat veriyor.

Doğallığının zirvesindeki Binboğaların güzelliklerini gören göz, ölümsüz olmak zorundaydı. Binlerce tür ağaçlarıyla birlikte tüm bitkilerin; etrafa yaydıkları melez kokuyu soluyan her böcek, hayvan, kuş, toprak, dağ taş

ölümsüz olmak zorundaydı. Bu, anası güneş, onun anası başka sistem; onun da anası koskoca evren gibi, bir tür kendi kendini ölümsüzlüğe döllemekti. Yok oluşlarda bile, yeni doğumlara sancılar taşıyordu.

Binboğa, Binboğa... Belki de bir zamanlar adı Binboğalar idi... Toros dağlarının, Çukurova tarafından Maraş'ın kuzeyine, Kayseri'nin güney doğusuna uzanan, parçalanan kolları...

İnceköy, Binboğa'nın, Tahtalı dağlarına bakan eteğinde yer alır. Zaten, Binboğa ile Tahtalı dağlarının buradaki uzaklığı beş altı kilometreyi geçmez. Kuzeydoğuya gidildikçe bu uzaklık artar. İnceköy'le bu iki sıra dağın eteklerinde yer alan köyler arasında da bir yakınlık vardır. İki sıra dağ eteğinin oluşturduğu bu çukurda Binboğa tarafında: Dayoluk, Yalak, Kemer, İnceköy, Ayranlık, Dardere; Tahtalı tarafında; Karayurt, Oğlakkaya, Gümüşali, Fettahdere, Altısöğüt, Hacıveller köyü yer alır.

Sarız çayı, Binboğalar'la Tahtalı dağlarının oluşturduğu çukurluğun içinde akar. İnceköy'den, Kemer'den geçip Şar yönünde akarak Seyhan ırmağına karışır.

İnceköy'ün en yaşlı kuşağından Mamıd, Durmuş Ali, İbiş, Dursun Efendi, İmir, Memili; köyün geçmişinden söz açıldığında, sözbirliği yapmışlar gibi hep aynı şeyi söylerler. «Babalarımız, dedelerimiz, ebelerimiz anlatır; derler ki: biz İnceköy'e geldiğimizde, buralar bomboştu. Bizim zamanımızda dağ, taş, ova insansızdı. Börtü böcek, kuş kurt, ayı, çalı çırpı, insan yüzü görmemişti daha.»

Apı İrbehem:

«Ben iyi hatırlarım. Sizler de bilirsiniz. Daha ne kadar oldu ki? Mamıdlardan Kara Ahmed'in, gocaman ardıç kütüklerinden bir evi vardı. Öyle büyük kütükler ki adam, karaltısından ürkerdi. Kara Amed, kütük evde öldü. Oğlu, üç dört sene önce evi bozdu. Kütükleri de yarıp yarıp odun etti. Pis batasıca da boyu devrilesice, insan baba ocağını yıkar mı? O kütük ev, İnceköy'ün nişanıydı. Gören yabancı hayran galdıydı. Köyün adını hatırlayamayan, 'Kütük evli köy' diye bahsederdi. Zaten bizim Mamıd'ların ilk evleri kütüktenmiş. Yıkılmadan önce, köyün gençleri içinde saklambaç oynardı. İçi çamır sıvalıydı. Gışın birez soğuk olurdu emme, o zamanlar odun gıyamet gibi. Zabaha gadar yak, gene aylarca yeterdi.»

Gırmızı Hatçe, dün olmuş gibi anlatıyor.

« Sonra köyümüze başkaları, yabancılar geldi. Ben de hatırlıyom. Akşam karanlığı çökmek üzere. Köydekiler tarladan yorgun dönerken Kındız Ali'nin oğlu İsmaal, dili bir garış dışarda eve geldi. Gözeler'de sığırı toplayıp köye gelmek üzereyken Sıkmeşe tarafından acayip sesler gelmiş. Ürke korka o tarafa gitmeğe başlamış. Bir de ne görse iyi. Geçi, oğlak garışımı büyük bir goyun sürüsü, ardınca bir yığın insan. İnceköy'e taraf geliyor.

Melek Garı diyordu ki: 'Vallahi, bir yığın yabancı köyü basmağa geliyor. Hem de tekelerinin boynuzunda bumba var. Gözlerimle gördüm. Adamlar da bir acayip. Her tarafları sanki gıl. Pos bıyıklı kaba saba, çullu esvapları var. Kibar Gız'la gözlerimizle gördük.'

Kimsede çıt yoktu. En yaşlılarımız dahil evlerin önünde yabancıları beklemeğe koyulduk. Bir saat geçmedi köye aşağı

koyun, oğlak, keçi sesleri karışık bir uğultuyla sökün etti. Killik Tepesi'nin bu yamacından Kevekkaya'nın eteğine doğru sürü yayıldı. Uzun boylu, çam yarması adamlar, kalın giysileri içinde sürüyle beraber dolaşıyordu. Arkadan kadın, çoluk çocuk birkaç yaşlı peydah oldu. Kevekkaya'nın eteğine çadır kurdular. Siyah kıl çadırları vardı ama nakışlı, renk renk kilimlerini de görüyorduk.

O gece, köydeki çocuklar dışında hiç kimseyi uyku tutmadı. Ertesi gün erkeklerimiz, kadınlarımız tarlaya da gitmedi. Halbuki ekin zamamydı. İş güç çok . Bir dakka harcanacak vakit yok.

Bizimkilerin korktuğu başına gelmiş. Adamlar temelli yerleşmeğe gelmiş. Bunu duyan Mamıd, İbiş, İmir tam bir saat dilleri tutulmuş. Sonunda yabancıların yaşlılarından, başları olan adam bir kağıt çıkarıp bizimkilere göstermiş. Meğer adamlar, köyün yarısından çok araziyi devletten aldıklarına dair bir kağıtla buralara gelmiş.

Yabancılar üzerine bizimkilerde bir yığın söylenti vardı. Anlattıklarına göre bunlar Malatya'dan mı, Sivas tarafından mı, doğudan bir yerden gelmişler. Adamlar, kan davasından hem de akraba arası kan davasından bıkıp buradan yer satın almışlar. Belli ki, gözü kara adamlardı. Emme ne yapsınlar kan davası bu, yüz iki yüz yıllık, belki de daha eski bir davaydı ve hepsi de usanıp buralara kaçmıştı.

İbiş Dede diyormuş ki: Adamları önce çok yadırgadım amma sonradan çok hoşlandım. Onlarla gonuştum. Bana her bir şeylerini anlattılar. Bu adamlar namus uğruna olsun, kan davası yüzünden olsun, öldürmek istedikleri adamı; kuş bile olsa, hem de adı sanı duyulmadık diyarlara da uçsa, o kuşu bulur ve ayağını yere bastırırlar. Yani, öldürürler. Yeter ki istesinler. Amma şimdiki durumları farklı. Memleketlerinde

dövüşmekten, öldürmekten bıkmışlar. Bir de devletin baskısı. Adamları canından bezdirmiş. Devlet kan davalarını yok ediyim derken, büyükler bir yana gadm gız , çoluk çocuğa görülmedik baskılar yapmış. Göndermiş jandarmayı, hemi de her defasında bir temiz meydan dayağından geçirmiş.

Davalıları yakalayım derken dayaktan geçirmiş. Kanun kaçağını bulacağım derken dayaktan geçirmiş. Kaçakcıyı yakalayım derken meydan dayağı çekmiş. Kan davalıları göstermelik, barıştırayım derken jandarmaya dipçiklettirmiş, asker kaçağını saklıyorsunuz diye tsıra dayağı atmış. Düşündüğü gibi olmayınca zulmetmiş. Anlayacağın aklına geldikçe jandarmayı başlarına dikmiş. Onlar da her defasında bir temizce, bunlara eşşek sudan gelinceye dek dayak atmış. Can dayanır mı buna? Adamlar pılı pırtıyı toplayıp malını davarını önüne gattığı gibi soluğu buralarda almış.

O kış, bir de baktık ki yabancılarla kaynaşıp gitmişiz. Benim hatırladığım ilk kaynaşma, bizimkilerle yabancıların erkekleri arasında keklik avında oldu. Sonra birlikte sansar avına gittiler. Ardından tavşan avı, gene keklik avı derken bir de baktık ki; önceden yadırgadığımız bu insanlarla birlikte oturup kalkmağa başlamışız.

Her defasında da Melek Garıyla Kibar Gız'a dakılırdık: 'Gız batasıca, köye gelen yabancıların, tekelerinin boynuzundaki bumbalar ne oldu?' 'Ne olacak kele, köye girmeden dereye atmışlar.' 'Allahınızı severseniz ne bumbası gız?' Melek Garı homurdanır durur. Kibar Gız da arada bir dayanamayıp 'Ben ne biliyim, Melek abla bumba dedi. Ben de heralda öyle dedim.' Bazen de Melek Garı tüm dakılmalardan usandığını belli eden bir patlamayla 'Yeter be zilliler!.. O acayip gılıklı, dağ gaçkını gibi adamları görseydiniz siz de o çanlara bumba derdiniz.' Kadınların kızların

suskunluğundan, onları mat etmiş olmanın coşkusuyla hemen ardından 'Anladık bumba değilmiş de çanmış, sizlerin zilleri değilmiş ya...Sizi zilliler sizi.'»

Selbi Garı, hem ağlar hem anlatır. «Şimdikiler esgerlik mi yapıyor? Ben daha beşikteyken babam esgere getmiş. Tam on iki yıl esgerlik yapmış. Anam da babamdan ümidi kesmiş. O zaman esgere giden adama, ölüme gidiyor gözüyle bakılıyor. Ne yapsınlar, ne gadar süreceği heç belli değil. Şimdikiler gibi, şu gadar sene sürecek diye belli olsa heç kimse aldırmaz. Ölmüş insana yakılan ağıt gibi, bir ağlama bir figanla uğurlanır. Günlerce ağlanır emme, sonunda ağlanacak hal da galmaz.

Babam esgerden geldiğinde on iki yaşımdaydım. Anam bile babamı tanıyamamış. Dedem bile sevincinden mi, çıkaramadığından mı sık sık babama: 'Hürmüz yavrım! Sen misin, sen Hürmüz'sün değil mi?' diye sorup durmuş. Bizim evde tam bir ay bayram oldu. Dedem bir tosun kesti. Babam, işe güce bile gönderilmedi. Sonra sonra onun yaşadığına kanaat getirdik.

İnceköy'e sonradan gelenlerden Ramo, esgere gittikten on yedi sene sonra köye döndü. Emme onunkinin hepsi esgerlik değilmiş. Biz ne bilek, köye dönünce öğrendik. Adı Ramiz'di de herkes ona Ramo derdi. Ramo esgerliğini buraya geldikleri tarafta mı yapmış, Rus sınırında mı ne. İşte oralarda bir yerdeymiş. Burdakilere mektup bile yazmayınca herkes Ramo'nun öldüğüne ganaat getirdi.

Meğer o, esgerliğini yaptıktan sonra eski memleketlerine, ata toprağına gitmiş. Ramo önce kendini belli etmemiş emme ordaki akrabaları tanımışlar. Buradan göç ettikleri sıralardaki olaylar, yaralar tazelenmiş emme, Ramolara kin besleyenler bile adama acımışlar. Onu çok sevmişler, izzet ikramda

bulunmuşlar. Sonra ortalık gene garışmış. Ruslarla mı, Rumlarla mı, Ermenilerle mi ne. Gargaşalık, savaş tekrar başlayınca esgerliğini yaptığına bakmayıp esger gaçağı gibi Ramo'yu esgere almışlar. Ramo, ikinci kez gene esgerlik yapmış. İlkini, sağ salim bitirip İnceköy'e ,dönmediğine mi yansın; şimdiki kargaşanın, kırgının, isyanın içinden nasıl kurtulacağına mı yansın. Zavallı şaşırıp galmış. Ortalık birez sakinler gibi olunca, edemeyip esgerden gaçmayı aklına goymuş. Tek tesellisi, önceki esgerliğini yaptığına dair kağıdın goynunda olması.

O ara vurgun kırgın gene alevlenmesin mi... Ramo'nun köye dönmesi de zor. Bir tarafta dağ taş eşkiya, kanun kaçağı, asker kaçağıyla dolu, bir taraftan göç var. Millet malını mülkünü, tarlasını, ata toprağını bırakıp habire sığınacak bir yerler arıyor. Çoğu malıyınan, davarıynan sürülerinin peşinde, yönü mönü bellisiz kör bir karanlığa gider gibi almış başını gidiyor.

Ramo olup bitenler içerisinde bocalayıp ordan oraya köye dönmeğe çalışırken ne olmuş, nasıl etmiş; bir Rus gızı mı, heral de bir Ermeni gızıyla garşılaşmış. Müslüman değilmiş, Hırıstiyan mıymış ne. Ramo'nun yalnız başına olduğunu anlamış. Zaten kendi de gargaşanın içinde anasını babasını yitirmiş. Akrabaları da gayıp.

Gâvur Gızı, Ramo'nun gönlünü çelmiş. Ne etsin Ramo. Gâvur Gızı, gâvur gızı değil bir ceylan. Uzun dalyan gibi boy, etine dolgun, gören erkek 'Ah şunu bir sarsam.' demekten kendini alamıyor.

Bir ara vurgun kırgın, kıtlık kargaşası yokolmağa yüz tutunca Ramo rahatlıyor. Hele bir de güzel mi güzel bir gız var ki goynunda; esgerlik sıkıntılarını, köyü möyü unutuveriyor. Sanki geçmişinde heçbir şey yokmuş da, dünya

yeniden gurulmuş, kendisi Adem efendimiz, Gâvur Gızı da Havva anamız, gözelce yaşamağa başlamış.

Gâvur Gızı, Ramo'yu alıp baba ocağına götürmüş. Hali vakti yerinde, malı mülkü çok bir aileymiş. Ortalık durulur gibi olunca bazıları geri dönmeye başlamışlar. Gâvur Gızı'nın yanındaki adamı soracak hal mi var millette. Ramo, ekmiş biçmiş. Bir gözel de düzen gurmuş. Netsin İnceköy'ü, netsin ordaki anayı babayı. Gâvur Gızı'ndan iki de çocuğu olunca hepten unutmuş geçmişini.İşte ne olmuşsa ondan sonra uğursuzluk başlamış Ramo için. Nerden aklına gelir, ne bilsin böyle olacağını.

Bizim inatçı, uğursuz Gayış Ali, esgerliğini o tarafta yaparken yolu Ramo'nun yaşadığı köye düşer. Köyde esger ve misafir ağırlayacak ileri gelenlerden biri de Ramo. Oraya varırlar. Yerler içerler, birez otururlar. Ramo'nun aklında bile yok. Gayış Ali, evin erkeğini bir yerlerden tanır gibi olur. Kırk fikirli, ikircikli. Aklının tüm hünerlerini gösterip Ramo'nun kendi köylüsü, İnceköylü olduğuna ganaat getirir.

Gayış Ali, gayışlığını gösteriyor. Ramo'yu bir köşeye çekip aklının içindeki tüm gurtları bir bir döküyor. Heykelde can var, Ramo'da yok; öylece dinliyor. Gayış Ali, kafasındaki son gurtlarını döküyor: 'Biz de seni öldü sandıydık. Anan baban, senin için tuttukları yası bile unuttu. Ne bilsinler bir avradın, bir eksi eteğin , bir Gavur Gızının, bir saçı uzun aklı gısanın götüne takılıp onları unutacağını. İnsan bir eksiketek için anasını, babasını, gardaşlarını, köyünü unutur mu be? Yazıklar olsun, tüü, tü sana ...'

Ramo, günlerce Gâvur Gızı'na bişey söylememiş. Sonunda, ortalığın garışmasını fırsat bilip bi akşam, Gâvur Gızı'nı bir köşeye çekip: 'Ben, senin ardına düşüp buralara,

yaban ellere geldim. Anamı, babamı,gardaşlarımı, köyümü unuttum. Şimdi de sen, ardımca geleceksin.'

Allah var, Gâvur Gızı heç ses çıkarmıyor. Babadan galma, tenekeleriyle altınları varmış. Malı mülkü, tarlayı tabanı yok pahasına akrabalarına verip bir akşam o köyü terkediyorlar.

Ramo, Gayış Ali'nin sözlerine öyle bir içerlemiş ki deme gitsin. Gayış Ali, esgerlik süresince bir daha Ramo'nun yüzünü göremiyor. Bir de köye geldiğinde ne görsün, Ramo köye geleli bir seneye yaklaşmış. Heç kimse, Ramo'yla Gayış Ali'nin ömür billah küs olmalarının sırrını anlayamadı.

Ramo'nun köye dönüşü bayram oldu. Gurbanlar kesildi, oyunlar oynandı, günlerce gonuşuldu.Gâvur Gızı'nı, bizim köy bir yana çevre köyler bile acayip bir yaratıkmış gibi merak ediyordu. Bahaneyle köylerden kadın, erkek Gâvur Gızı'nı görmeye geldi. Hepsi de güzelliğine, boyuna posuna hayran galdı. Güzelliği, hüneri, dini, gâvurca gonuşması, her bir hareketi dilden dile gonuşulup durdu.

●

Binboğa'nın etekleriyle iç kesimindeki köyler arasında Binboğa'dan kaynaklanan bir kaynaşma var. Bu köylerde yaşayan insanların tarlası Binboğa, evini yaptığı toprak Binboğa'nın, evini örttüğü ağaçlar Binboğa'nın; sürüsünü otlattığı yerler, çıktığı yaylalar, hepsi Binboğa'mndır.

Sakallı her zaman söyler. «Biz kendimizi bilmeden Binboğa'yı bildik, onu tamdık, onda yaşadık, onu sevdik.»

Denilse ki bir odaya, bir eve, bir daireye, bir yapıya nasıl kapıdan giriliyorsa, asıl Binboğa'ya da bir kapıdan girilir.

Acayip karşılanır, belki de gülünür ama gerçek bu. Dağlara uygun bir giriş kapısıdır. Bu gerçek, halkın bu girişe verdiği isimden bile anlaşılır: Kapıkaya.

İnceköy'den çıkıp Ördekli'yi geçtikten sonra Binboğa'nın iç kesimlerine gitmede Kapıkaya zorunlu bir giriş kapısıdır. Gerçekten çerçevesi kalmış bir kapıyı andırır. Bu taş kapı, bir dağ sistemine giriş amacıyla yapılmış gibidir. Bu girişin, bir dağ için dar olması da «Kapıkaya» diye adlandırılmasında rol oynasa gerek.

Soldaki Geyikpınarı, Kapıkaya'ya yaya yarım saat çeker. Yukardan, kaya yarığından damlayan ve sızan su ile dolu bir pınardır. Çevresinde, yakınlarında kaya oyukları vardır. Bu oyuklar, geyik yavrularının yatıp geviş getirdiği, dinlendiği yerlerdir. Asırlarca nesilleri tüketilen geyiklerden, bu kıyımın inadına, az da olsa bir düzinesi kalmıştır. Öyle her zaman rastlanmasa da Geyikpınarı yöresinde eksik olmazlar. Bunun için olsa gerek ki buraya, Geyikpınarı denmesinin geçmişinde asırlar yatar.

Geyikpınarı, Binboğa insanlarınca kutsaldır. Oraya ve geyiklerine saygı duyulur. Onmaz dertler için şifa olması bir yana; insanın düşünceleri için de ilham kaynağıdır. Buna karşın, buraya adını veren ve buraların sakini olan geyiklerin soyunun nerdeyse tüketildiği de bir gerçek.

Bu insanların bilinçleri de, geyiklerle ilgili onların geçmişlerine bağlıdır. Babalarından, dedelerinden, büyüklerinden; bilinçaltlarında,geyiklerle ilgili derin izler taşırlar. Bu derin izler, çoğunda hep aynı hayâle dönüşmüştür: İri, büyük bir geyik, dallı budaklı boynuzlarıyla; sert, yalçın kayalıkların zirvesinde put gibi çakılı kalmıştır. Bu put gibi geyikle onu izleyen insanın bakışları, sonsuz bir sohbete dalmış gibidir.

Belki de Binboğa'da hiç geyik yoktur. Ama en çok, alacakaranlıktaki yalçın kayalıkların, göğün maviliğini okşadığı o ufuktaki görkemli geyiğin varlığıyla; ona bakan, onunla sohbet eden, hatta onunla putlaşan insan, yadsınamaz bir gerçektir.

Dayoluk'tan, Ördekli'nin güney yönünde Binboğa'ya giderseniz, Binboğa'nın Göl'üne uğrarsınız. Binboğa'nın doğal güzelliklerinden biridir. Kitaplardaki hiçbir göl, bu kadar güzel değildir. Binboğa'nın yok edilen güzellik lerinden sonra belki de insana inadına yavan ve çirkin görünür. Ama ne denirse denilsin, Binboğa insanının yaşıntısındaki bu gölün yerini, güzelliğini hiçbir güç değiştiremez.

Binboğa'nın eteğir de ve koynunda yer alan köylerin Binboğa'da yaylaları vardır. Bu yaylalar, ait olduğu köy adlarıyla anıldığı gibi, çoğunun da ayrı adları vardır.

İnceköylü'lerin Binboğa'daki yaylası da İncilikız'dır. Yayla denildi mi, İnceköy'ün en yaşlı kadınlarından Zala akla gelir. İncilikız'dan söz ettiği zaman gençler, çocuklar bir yana, en yaşlıların ağzı bile bir karış açık kalır.

« İnciligız, bizim köyün yaylası. Bunu tüm Binboğa köylüleri bilir amma, işine gelmeyen gâvurlar dilsiz kesilir. Hemi de Binboğa'daki yaylaların en gözeli bizim İnciligız'dır. Kemerli'lerin Bokluboyunduruğu'ndan, Ördekli'lerin Accurdu'ndan, Tavla'nınkinden, Çağşak köyünün yaylalarından daha gözeldir.

Demek ki, bizim köye adını veren gız taa buralara gelmiş, yaylamış ki, bizimkiler de buraya İnciligız yaylası demişler. Bu gız, tanınmış bir beyin güzel bir gızıymış. İnciler takınırmış ki, kendine İncili Gız derlermiş. Bir zamanlar sık sık bizim köyde gezermiş. Her nedense, bizim köyün mağaralarında incisini

gaybetmiş. Her geldiğinde aramışlarsa da bulamamışlar. O zamanlar buralar bomboşmuş. Sonradan sonraya buranın adı, İncili Mağara diye anılmış. Sonradan gurulan köye de İncili Köy denilmiş. Bu ad söylene söylene, değişe değişe İnci Köy, sonra da İnceköy olarak kalmış. Ama yaylamızın adı, o gözel gızın incileriyle anılmış ve heç değişmeyip hep İncili Gız olarak galmış.

Çok eskilerden bir yıl burada, yaylada olanları hiç kimse unutmaz. Unutmaz olaydık, keşke görmeseydim. O zaman, yeni yetme bir gızdım. Ardıç ağaçlarıyla kaplı yamaçtaki yayla damlarımıza pınardan su getirmiş; davarları, malı sağmak için bekliyorduk. Çoban, sürüyü yaylaya getirdiğinde ortalık kararmağa başlıyordu. Koyunları sağıp sürüye gattık. Yarım saat gadar sonra da inekleri, anamla sağıp yemek hazırlığına başlamıştık.

Ben, yayla damlarından uzaklaşmamış sürü tarafında, sütü bişirmek için çalı çırpıya gitmiştim. Zaten, yaylanın etrafında kökleriyle çıkarılmış ve kurumuş karamık, itburnu, tosungötü çalıları bir yığındı. Yayladaki adamlarımız, gençlerimiz damların etrafındaki çalıları her yıl sökerlerdi. Biz de bunlarla çoğu kez süt gaynatırdık.

Gittiğimiz tarafta gençler ardıç, meşe, çalı yığmış. Gocaman bir ataş yakmışlar. Onların yakınından geçtim, elimdeki ipi çalı yığınına bağlayıp sürükleyerek geri dönüyordum. Daha birkaç adım atmıştım ki sürüden, gürrede bir bölük koyun benden tarafa akın etti. Elimde, çalıyı sürüklediğim ip kayıverdi. Ben de koşmaya başladım.

Anam! Bir de başımı çevirip sürüden kopan koyunlara baktığımda ne görsem; gocaman, iri yarı, gambur gibi, her bir tarafı gıllı, tıpkı adam gibi biri, koyunlardan birini kapmaya çalışıyor. Kendimde olmadan attığım çığlığa, ataşın

başındakiler sökün etti. Ne olduğunu soramadan, yamaçtaki o gıllı adamdan tarafa goştular. Onlardan aldığım cesaretle acayip yaratığa iyice baktım. Alacakaranlıktı ama gözlerim iyi görüyordu. Ayı gibi bir şeydi ama tıpkı bir adamdı. Elleri, ayakları, kafası seçiliyordu. Emme gambur gibiydi.

Ataşın çevresindekilerin bağırtısına yayla damlarından gadın, çoluk çocuk bu tarafa koşturdular. Onlar daha gelmeden Ellez Hacı, ataştan tarafa koşup bir tarafı iyice köz olmuş meşe odununu kaptığı gibi yamaçtaki yaratığa doğru koşmaya başladı. Elindekini o acayip gıllı yaratığa öyle bir fırlattı ki, acayip yaratığın arka tarafından cızz diye bir ses geldi. Ardından öyle acayip bir bağırtı koptu ki, anam gadanız alıyım! Duyanların yüreği gümbürdüyordu. Gençler, adamlar o tarafa goştular ama ağaçların arasından yamaçtaki gayalıkta gayboldu gitti. Epey aradılar, bulamadılar.

Sabah olunca izlere baktılar. Gâvur Ali, izlerin içinden o gıllı acayip yaratığın izini seçmiş. Ayıyla insan ayağı izine benzer garışık bir iz varmış. Heç kimse onun ne olduğunu anlayamadı.

Binboğa'ya yaylaya çıkan diğer köylüler de acayip yaratık üzerine uzun uzun gonuştular. Merakını yenemeyen, köylülerin ileri gelenlerine; usanmış olsam da ta baştan gene anlatmam hoşuma getmiyor değildi. Ama bizim köylülerin çenesinden bıkmıştım. Hem meraklarından yorum üzerine yorum yapıyorlar. Hem de beni yalancı, uydurukçu, lafçı diye tefe koyup bir çalmadıkları galıyordu.»

«Anam bacım, bu Zala var ya çıkla yalan söylüyor.»

«Niye yalan söylesin kele, bir tek Zala mı gördü o gıllı yaratığı!»

«Hee gız. Ellez Hacı, Apı İrbehem, Sakallı, Kel Mahmut, daha bir yığın adam.»

«Sultan Garı da gaybolmadan görmüş onu...»

«O da Zalanın söylediği gibi söylüyor.»

«Zebella gibi, iri yarı tıpkı bir adam. Ama her bir tarafı gıllıymış.»

«Bir tek elbisesi yokmuş.»

«O da olsa aynen adam.»

Sadece kadınlar, kızlar değil; gençler, erkekler bile zaman zaman sözü aynı yere getiriyor.

«Essahtan o yaratık neydi lan?»

«Ne olacak gıllı mıllı acayip bir adammış.»

«Adam mıydı dersiniz?»

«Tıpkı adam gibiymiş.»

«Yoksa hırsız mıydı?»

«Hırsız da, uluorta gıllarına ne demeli?»

«Koyun postu giymiş bir hırsızdır.»

«Ne postu be, Zala mı görmüş?»

«Ellez Hacı, közlü odunu götüne vurunca cazırtı kopmuş.»

«Demek ki çıkla yağ.»

«O varya o, belki de bir dağ adamı. Yoksa adam gibi olur mu?»

«Hırsızdı o hırsız. Goyun çalmak istedi, millet de görünce canını gurtarmak için gaçtı.»

«Belki de eşgiyadır. Aç galınca koyun çalıp yemek istediler.»

«Bak, bu doğru olabilir ama gıllarına ne demeli?»

«Ne olacak, eşkiya gısmı dağda kala kala gıllanmıştır.»

«Durmuş Ali Amca diyor ki: Bu insan gısmı, elbise geymese tıpkı o acayip adam gibi her bir tarafı gıllarla gaplı olur.»

«Yok lan. O ne eşkiya, ne hırsız. Doğrudan doğruya dağ adamıdır.»

«Dağ adamı neymiş lan?»

«Niye, hiç mi duymadın yaşlılardan? Eskiden dağ adamları yaşarmış. Aynen böyleymiş işte.»

«İyi ya. Şimdilerde Dağ Adamı ne gezsin buralarda? Onların nesli çoktan tükenmiştir.»

«Ne tükenecek aslanım. Yamyam var ya yamyam. İşte o dur. O da zaten ormanlık ve dağlık yerlerde olurmuş.»

«Onun için de, dağ adamı demişler değil mi?»

«Alay etme lan. Sen biliyorsun da ne diye söylemiyon öyleyse?»

«Vallahi o, adam olmasına adamdı ama yakalanamadı.»

«Belki de Reşo'nun çetesinden biriydi. Adamlar aç galınca, çırılçıplak soyunup sürüye dalmıştır.»

«Belki de. Zaten, Reşo yayla zamanı buralardan eksik olmaz.»

«İnsan gısmı, soyunup sürüye dalınca koyunlar ürkmezmiş.»

«Peki, ne diye ürktüler öyleyse?»

«Koyunu yakalarken patırtı çıkarınca ürkmüşlerdir.»

«Vallaha onu bunu bilmem ben. Bu gıllı acayip yaratık, adam olmasına adamdı amma, belki bir hırsız, belki Reşo'nun eşkiyalarından biri, belki de bir yamyamdı.»

«Belki de bir ayıydı lan. O da adama benzer.»

«Get lan ordan. Ayı nerde, adam nerde.»

«Öyle ya, Zala o ayıyı adam sanmıştır.»

«Bir tek Zala mı gören? Ya öbürleri?»

«Ne olacak lan? Zala ortalığı velveleye verince, o telâşeden onlar da adam sanmışlar. Adam değil de adama benzetmişlerdir.»

«Olur mu be? Zala'nın çıkla yalan söylediğini gabullensek. Ya ordaki bir yığın adam?»

«Ellez Hacı, Apı İrbehem, Sultan Garı; gençler, ne biliyim bir yığın adam.»

«Ellez Hacı, elindeki közlü odunu öyle bir fırlatmış ki, o gıllı acayip adamın götüne yapışmış. O da bağıra çağıra gaçıp gitmiş.»

«İnsan gısmı çıkla yağımış. Bir ateş verecek olsalar, cayır cayır yanıp o saat kül olurmuş.»

●

Binboğa köylerinde, Reşo'yu bilmeyen duymayan yoktur. Sadece Binboğa köylerinde değil Göksun, Elbistan, Afşin, Maraş ve Çukurova tarafında da bilinir.

Reşo, daha yeni yetme, kapısında çalıştığı ağa tarafından çok seviliyor. Belki de ilerde güvendiği en önemli kişilerden biri olacaktı. Babası öleli çok olmamış. Ağanın işlerine koşturuyor, geride kalan bir tek anasıyla geçinip gidiyordu.

Tarla zamanı tarlada, ot zamanı ot biçiminde, değirmende; çoğu kez de ağanın sürülerinin bulunduğu komlarda, davar inlerinde ve ağıllardaki işleri en iyi biçimde yapıyor.

Ne olduysa, tüm uğursuzluklar; köylülerin, baskıyla çalıştırıldığı yol çalışmalarından sonra başladı. Sadece bu köyde değil, tüm çevre köylüler; vergi verir, askere gider gibi binbir rezillikler içerisinde, jandarma baskısı altında bu çalışmayı yapmak zorundaydılar.

Reşo'nun anası, ağaya; eli kolu, gözü biricik oğlunun yol çalışmalarına giderse permeperişan olacağını belirtip bir çare dileğinde bulundu. Aslında ağanın da kafasını yoruyordu. Devletin işlerinden çok kendi işleri önemliydi. Reşo, bu işlerin üstesinden gelecek yeni yetme gençlerin en başta geleniydi.

Düşündü taşındı. Koskoca bir ağa, bir kişiyi mi idare edemeyecek. Bir değil yerine göre bin kişiyi bile bu dağlarda imi timi bellisiz ederdi. Kaldı ki bu çocuk, aranan kanlı katil, eşkiya da değil. Nitekim, çoğu ağalar; ne gözü dönmüş katilleri, eşkiyaları, kaçakçıları, çıkarları için barındırmışlar. Hâlâ da barındırıyorlardı.

Adamlarına Reşo diye bir yanaşmasından söz açmamalarını öğütledi. Onun sözünden çıkacak, istediğinin tersini yapacak, çıkarına dokunacak köylüsü olamazdı. Böyle bir durumda, vay gele onun başına. Buralarda barınamadığı gibi çoğu kez, imi timi bellisiz oluverip çıkar.

Bu sıralarda, ağanın komlarında, ağıllarında birkaç koyunu çalındı. Bu sayı daha sonra yirmiye, otuza , elliye çıkınca kızmaya başladı. Adamlarından bazılarını bu işle görevlendirdi. Silahlandırdığı adamlarının başına Reşo'yu

koydu. Ne edip yapıp bu işe bir son vermelerini, sinirli sinirli sözlerle belirtti.

Bir akşam dağda, sürüdeki koyunların bir kısmını ayırmağa çalışan iki adamdan birini silahla yaraladılar. Öbürü kaçtı ama belli ki bunlar, bir çeteydi. Kısa süren silahlı çatışmadan sonra dağların içlerine doğru yitip gittiler.

Durumu ağaya bildirdiler. Ağa, olay yerine ulaşmadan vurulan adam öldü. Yaşlı ve tecrübeli köylülerden çoğuna adamı gösterdiler. Hiçbiri tanıyamadı. Kimi ünlü bir eşkiya dedi. Kimi bu yörelerin meşhur hırsızlarından biri diye tutturdu. Olay ört bas edilip adamlarına; sürüsüne musallat olanların bulunmasını, gerekirse böyle öldürülmesini emretti.

Sonunda olan oldu. Birlikte olduğu, çekemeyen adamlarından biri mi, yoksa öldürülen adamın sahiplerinden biri mi; ağanın kulağına, bu işin içinde Reşo'nun parmağı olduğunu duyurdu. Ağa inanmadı. Ama hırsızlığın sonu gelmeyince düşünceleri davarlarından, ineklerinden ve öküzlerinden yana ağır bastı.

Kim şikâyet ettiyse etti Reşo'nun, yol çalışmalarından kaçak biri olduğu haberi karakola gitti. Önceleri ağanın başı ağrımaya başladı ya, öldürülen adamın katilinin Reşo olduğu şikâyeti yapılınca işler karıştı. Ağa, zeytinyağı gibi suyun yüzüne çıktı. Evet, Reşo diye biri bu köyde ama bir iki se nedir haber alınamıyordu. Kaçakçılara mı karıştı, eşkiya çetesine mi girdi kimse bilmiyor. Reşo'nun, arada bir yaşlı anasına uğradığı ihbarı jandarmaya yapılınca,kadının başına olmadık işler geldi. Bir taraftan ağa sıkıştırıyor, bir taraftan jandarmalar.

İstediği sonucu alamayınca adamlarına, bir gece kadını cansız et yığını haline getirinceye kadar dövdürdü. Bununla

yetinmeyip jandarma komutanına, köylü kısmının; eşşek sudan gelinceye kadar dövülmedikçe, bir tarafı dipçikle çökertilmedikçe, hatta hatta tırnakları tek tek sökülmedikçe yola gelmeyeceğini, ağzından laf alınamayacağını söyledi.

Jandarmalar defalarca köye geldi. Şüphelendiklerine meydan dayağı çekti. Her defasında Reşo'nun anasını it gibi, leş gibi sürükleye sürükleye köylünün gözü önünde dipçiklediler. Kadında, insana benzer yan kalmadı. Yaraları kavuşmadan, önce ağanın adamları gizli gizli, ardından jandarmalar aynı işkenceyi sürdürüp durdu.

Bir gece, kadının evinin yanıbaşında ağanın adamlarından ikisi mavzerle vuruldu. Ağanın dünyası karardı. Vurulanlar, Reşo'nun anasına dayak atan adamlardı. Bir süre, ne ağanın adamları ne de jandarma el bile süremedi. Ama ağa, huzuru için bu adamın ne edilip yapılıp bulunması gerektiğini düşünüp kıvranıyordu. Düpedüz bu adam, başına bela kesilmişti.

Ağa, Göksün'den eksik olmuyor. Jandarmaya, savcılığa, kaymakama kendi adına olmasa bile şikayetlerde, ihbarlarda bulunmasını sağlamak için koşturup duruyor. Reşo denen adam hem yol yapımında kaçak biri, hem katil, hem de asker kaçağıydı.

Köylülerin de Reşo'dan şikayetçi olmaları işini kolaylaştırıyordu. Malı çalınan, adamı kaybolan, dövülen koşup Göksün'e jandarmaya şikayette bulunuyor. Reşo'nun yaşlı anasına jandarma işkencesi yeniden başladı. Kadın kimsesiz, ilgisiz, günlerce yaraları iltihap bağlamış, taştan yapılı bir göz evde günlerce inleyip durdu. Aç susuz ölümü bekledi.

Ağa ne yapacağını şaşırdı. Ölüm korkusuyla sineklenip durdu. Jandarma zulmü yetmiyormuş gibi, yaşlı kadının tabanlarını irin bağlayıncaya kadar dövdürdü. Herkesin kafasında bir düşünce oluşmağa başlamıştı. Reşo, istemeyerek de olsa dağlara çıkmış; kendisini, anasına yapılan zulmün hesabını sormağa adamıştı.

Deli Fadime'den köye yayılan haber, dilden dile dolaşıp duruyor. Binboğa köylüklerinin dilinde, kökçülerin de aracılığla taa Çukurova köylerine kadar ulaşmıştı.

«Deli Fadime, gözleriyle görmüş. Zavallı gadına çorba götürürken görmüş. Reşo, tepeden tırnağa fişeklik takmış. Elinde de gız gibi bir mavzer. Gocaman adam olmuş. Yanında da iki arkadaşı varmış. Onlar da silahlıymış. »

«Anasının başını dizine yatırmış. Saçlarını okşuyormuş. Gözlerinden de siyim siyim yaş dökülüyormuş. Hem ağlıyor hem anasını okşuyormuş. »

«Deli Fadime diyormuş ki: Ben, eve onların gittiğine emin olduktan sonra gittim. Gadın ölmüştü. Belki de anası, görmeğe gelmeden önce ölmüş. Gadın kokmağa başlamıştı. Zaten her tarafı yara içindeydi. Hele tabanlarını görseniz, insanın yüreği ağzına gelir. Gadının tırnaklarının altı hepten irin bağlamıştı. Tırnaklarını şöyle hafiften çekiversen o saat eline geliverecek durumda.»

«Reşo diyormuş ki: Eğer ben de adamsam, içimde bir parça insanlık varsa; anama yapılanları onların yanına koymayacağım.»

« Yemin billah ediyormuş. Eğer diyormuş ben de, anamın her tırnağı başına yirmi adam hemi de aşağı değil, her tırnağı başına yirmi adam öldürmezsem adam değilim.»

Reşo'nun anası öldükten sonra ağa, köyüne uğramaz oldu. Göksün'deki evinde hapis hayatı yaşamaya başladı. Her gün öldürüleceği korkusuyla başını, evden dışarı çıkarmadı. İşleri adamları tarafından yürütüldü. Göksün'deki konağı, silahlı adamların saldırısına uğrayınca Çukurova tarafında saklandı. Ama o tarafta fazla kalmadı. Reşo denen eşkiya, cani taa o taraflara bile geliyor.

Göksün'deki konağına kendini kilitledi. Can güvenliği için savcılık, konağı koruma altına aldırdı. Aslında, Reşo hiçbir köylüye, garibana dokunmadı. Yollarını kesip ne üstlerini başlarını soydu, ne de paralarını aldı. Hiçbirinin malına, ırzına, canına dokunmadı.

Gün geçtikçe Reşo, Binboğa köylüklerinde, hatta Çukurova'da; mert, dürüst, onun bunun malında canında ve ırzında gözü olmayan bir yiğit olarak efsâneleşti. Bir yığın insan, onun haksızlığa karşı koyuşunda koskoca ağayı, jandarmayı karşısına alıp şu dünyadaki; baskıya, zulme karşı koyuşunda ve özgürce yaşayışındaki duygu ve düşünceleri kendi içinde yaşatıyor, kendini Reşo yerine koyuyordu.

●

Sakallı, sabahtan beri Kır'da dolaşıp durdu. Gün ikindi olmuş, o hâlâ bir eşek yükü odun için derede, koyakta, yamaçta bir şeyler yitirmişler gibi aranıp duruyor. Elindeki kazmayı, fırsatını bulup da ne keseceği bir dala, ne de sökeceği bir kütüğe vurmuştu. Her nedense daldığı düşüncelerinden bir türlü sıyrılamıyor.

«Hey gidi Binboğalar hey! Ne senin Binboğalığın kaldı, ne de İnceköy'ün, eski İnceköy'lüğü . Eskiden olacaktı da korkmadan taa buralara oduna gelecektik haa. Nerde o

günler? Değil buralara gelmek, taa uzaktan heybetinden bile korkardık.

Binboğalar'ın içlerini sonradan keşfettik. Kim derdi ki, taa İnceköy'den buralara, yaylaya çıkacağız? Hele buralara kadar odun etmeğe geleceğimizi söyleseler adama gülerlerdi. Kim derdi, İncili Kız'ı yayla yapıp evlerimiz için buralardan ağaç götüreceğimizi? O bozardıçların, karaardıçların, burcu burcu kokan cıcamıkların gün gelip böylesine azalacağını kim düşünebilirdi?

Zala'nın, İncili Kız yaylasında gördüğü, kıllarla kaplı insana benzeyen acayip yaratık bir gerçekti ama, tüm köylünün ve bunu duyan insanların kafasında garip bir yaratık olarak kaldı.

Sultan Garı'nın anlattıkları da öyle. Kır'ın, Anlaçkavak tarafındaki zirvesindeki mezar. Bizim İnceköylülerin ziyaret diye adlandırdıkları burada. Sultan Garı öyle anlatıyor. Belki o da Zala gibi hayâl görmüştür ama gerçek gibi anlatıyor.

Önce sarı, kırmızı karışımı bir ışık topu buradan, ziyaretten, taa Binboğa'nın içlerine doğru fırlıyormuş. Bir zaman sonra da Binboğa içlerinden bu ziyaretten tarafa, aynı ışık topuna benzer bir ışık fırlayıp geliyormuş.

Sultan Garı her görüşünde, kendinden geçercesine, soluksuz izlemiş. Belki bir sene, belki de bir iki sene kimseye söylemiyor. Söylememek için kendi kendine yeminler ediyor. Sonunda nasıl oluyorsa tüm köylünün dilinde, ballandırıla ballandırıla anlatılıp durdu.»

Sakallı, eşeğin anırtısıyla kendine geldi. Epey bir süre tükürürcesine «Pis nalet.» diye söylendi. «Akşam olmadan köye dönmeli.» diye düşündü.

Fazla oyalanmadan, odunları eşeğe yükledi. Kazmayı odunların arasına sıkıştırdı. Eline aldığı Ayıekmeği dalıyla eşeği süre süre Ortakavağa yöneldi. Ortakavak'tan su içip Açıkyazı'ya doğru yola koyulduğunda yine kendi dünyasına dalmıştı.

«Binboğa'nın çook ağacını kestik. Dili olsa da evlerimizdeki, ahırlarımızdaki ağaçlar konuşsa. Biz bile, onları Binboğa'nın hangi deresinde, hangi koyağında, hangi yaylasında kestiğimizi unuttuk.

Devlet, sonradan sonraya yasak koydu. Ağaç kesmenin yasak olduğunu bile bilmiyorduk. Gerçi kendimize göre ağaca saygımız vardı, ama allahın dağındaki ağaçların kesilmesinin yasak olacağını doğrusu heç düşünemiyorduk.

Jandarmanın sıkıştırması, dayak atması, işkence yapması, zor kullanması işin ciddiyetini kafamıza koymuştu, ama bu işten rüşvet almalar başlayınca Binboğa'nın ağacı kıyımdan kurtulamadı.Binboğa'nın ağacı; kendini kesen insanların onbaşıya, çavuşa, uzatmalıya, ere verdiği rüşvetle çoğu insanı zengin etti.

Binboğa'dan ağaçla köye dönenlerin ilk haberini, Sultan Garı'yla Gırmızı Hatçe verir. Daha çok geceleri köye dönerdik. Jandarma tehlikesini atlatmanın başka yolu yoktu. Sultan Garı'yla Gırmızı Hatçe, Binboğa'ya ağaca gidildi mi kulakları tetikte olur. Onların dönme zamanlarını bilirlerdi.

Sultan Garı diyormuş ki: Binboğa'ya ağaç kesmeye gidenlerin ne zaman döneceğini, ben bilirim. Heç de yanılmam. Hemi de evin içinde, yattığım yerden bilirim. Kulağımı toprağa yakınlaştırır, sesleri bekler, dinlerim. Bizimkiler yaylayı geçip Ortakavağa yönelince öküzlerin ayak seslerini, zencire bağlı ağacın yerde sürüklenişini duymağa

başlarım. Açıkyazı'ya girince sesler daha bir netleşir, öküzlerin ayak sesleriyle ağacın yerde sürüklenmesinden çıkan tatlı gümbürtü, beni zevkten deliye dönderir. Çıkar dışarda beklerim. Biraz sonra da Binboğa'ya ağaca gidenler köye girer. Bir de bakarım ki, üs tarafımda Gırmızı Hatçe dikilmiş duruyor. O da benim gibi dönenlerin ilk haberini kulağıyla topraktan almıştır.

Belli başlı geçiş yerlerindeki köylere eli mavzerli ormancı verdikten sonra, ağaç getirme iyice güçleşip zamanla unutulmağa başladı. İnceköy'e yerleşen Ormancı Abbas, adama göz bile açtırmıyor. Elinde mavzeri, dağ taş dolaşıp duruyor. Atıcılığını, keskin nişancılığını da köreltmemek için, dağda bayırda diktiği taşlara habire nişan alıp duruyor.»

Karanlık basmadan dönen Sakallı'yı karısı karşıladı. Sakallı, dışarda evin köşesindeki büyük taşa oturup soluklandı. Karısı, eşeğin sırtından odunları yıkıp ahıra taşıdı. Sonra su getirip kocasının eline döktü. Onun, bu aralar pek konuşmayışının sebebini az çok biliyordu. Eski hatıralarının canlanacağı ve sevinç duyacağı umuduyla haberi verdi.

«Birkaç güne bizim İnceköy'den, Çukurova'ya kök sökmeğe gideceklermiş. Karakilise'den, Oğlakkaya'dan, Kemer'den de varmış.»

Sakallı konuşmamak için kendini zor tuttu. Sonra oturduğu yerde akşam yemeğinin hazır olmasını bekledi. Patates gavurmasıyla ayranı iştahla yedi. Arka tarafındaki mindere geçip sırtını hasır yastığı verdi.

«Kimler gidiyormuş İnceköy'den?»

Karısı, sevinçle karşılık verdi. «Uzun Kemal, Ellez Hacı, Topal Kâzo, Gâvur Ali, Memili, Hıdo, Kaygusuz, Hossük. Birkaç da yeni yetme varmış.»

Sakallı ne karşılık verdi, ne de başka bir şey sordu. Yatağının serilmesini bekledi. Havalar artık iyice soğumaya başlamıştı. Yerde serili yatağına girip doyumsuz bir iştahla yün yorgana büründü. Kök sökmeden, Çukurova'dan söz açıldı mı, içindeki duygular depreşmeğe başlıyordu. Bir taraftan zevk duyuyor, bir taraftan can sıkıcı geliyordu.

Çukurova'ya gitmeyeli altı yedi yılı bulmuştu. Her sene gitmek istiyor ama kök sökme zamanı geldi mi bir türlü gitme cesareti bulamıyordu. Oysa ömrünün çoğu Çukurova'da geçmişti.Kendinde, Çukurova'ya inip kök sökme kuvveti bulamayınca; İnceköy'ün, Binboğa'nın dağına taşına dadanmıştı.

İnceköy'de, herkes onun bir doğa aşığı ve gezgini olmasına alışmıştı. Onun bilmediği koyak, gitmediği kayalık, görmediği mağara, in yoktu. Sadece İnceköy'ün değil, Binboğa'daki çoğu zirveye çıkmıştır. Öyle oldu ki bu, bir hastalık halini aldı. Sürekli gezme, yöreyi dağ bayır dolaşma hastası olup çıktı.

Onu, hayata bağlayan bu dağ taş gezme hastalığı da olmasa belki çoktan ölüp gitmişti. Bunu çok iyi biliyor gibi huyundan vazgeçmek istemiyordu. Bu bahaneyle de evin kışlık odununu getiriyor.

Çocuklarını everdikten sonra, karısıyla tek gözlü taş damda yalnız kalmıştı. Artık bu yaştan sonra dağlardan taşlardan, kırdan, dereden, bayırdan, koyaklardan, çalılıklardan, ağaçlardan başka ne sevdiği ne de beklediği vardı. Sanki, bir tek bu tada doyamadığı için yaşıyor.

Soğukların başladığı bu günlerde, yatağında uyurken bu duygularla ısınıyor, bu düşüncelerle rüya görüyor; rüyasında bile yaşadığı, özlemini duyduğu, unutamadığı geçmiş yaşantısında dolaşıp duruyor.

«Sadece büyüklerimiz mi, biz de biliriz. Köylerde belli adamlar belli aileler vardı. Şimdiki gibi köyde herkes ayrı bir aile, ayrı bir ev değildi ki. Köy dendi mi bu adamlar, bu aileler akla gelirdi. O zamanlar, Çukurova bilinmezmiş. Köyün tüm insanı bu ailelerin yanında tarlasında, bağında, bahçesinde çalışır. Herkes onların yanaşması. Sonradan sonraya kendi başına olmuşlar; onların da evi, tarlası, bağı bahçesi olmuştu. Çoğu bu belli ailelerin ortakçılığıyla geçimini sağlıyor.

Geçim derdiyle Çukurova ortaya çıktı. Senede en az iki kez Çukurova'ya çalışmaya, pamuk toplamağa, patos çekmeğe indik. En çok yaptığımız kök sökmekti. Çukurova'ya inmemiz, kaç göçten sonra başlamış. Kıtlıklar, kırgına uğramalar, toprak davaları, kandavaları, aşiretlerin birbirlerine girmeleri; insanların, canından bezip bu tarafa gelmesine sebep oldu. Ermeni, Rum,. Rus kırımları da birbirine girince yaşamak iyice zorlaşmış.

Köylerdeki geçim derdi bir daha göçe, kaçkaça zorladı. İnceköylü'lerden birçoğu Çukurova'ya göçtü. Bir kısmı köyle Çukurova arasında mekik dokur oldu. Bir kısmı da başka taraflara gidip yerleşti. Her köyde belli ailelerle onların yarıcılığını yapan aileler kaldı. Çoğu aileler yok olup gitti, bir daha haber bile alınamadı.

O zaman, her aile şimdiki gibi kendi başına değilmiş. Hemen hepsi, köyde bu ailelerin yanaşması veya ortakçısıymış. Ağaların, köyün yakınında ve Binboğa'da; komları, ağılları, inleri hâlâ duruyor. Onların davarları,

malları hep buralarda olur. Köyde, birkaç öküzü, atı, eşeği kalır.

Ağaların malı, yaz geldi mi köy yüzü görmez. Tutmaları, yanaşmalarıyla yaylalara çıkar. Sütü, yoğurdu, peyniri, kaymağı, çökeleği halledip köye dönerler. Hasat başlamaya az kalınca köye döner, diğerleri daha bir aydan fazla yaylada kalır. Soğuklar kendini hissettirdikçe köye dönme hazırlıkları da başlar. Ama sürülerle temelli dönüş, Koçkatımını bulur. Ağaların davar sürüleri köye dönmez. Onlar, köye yakın meralarda yayılır. Oralardaki komlarda, ağıllarda ve inlerde kalır.

Kışı buralarda geçirirler. Ağaların kendileri kadar çobanları da ünlüdür. Çobanların yanında, insan yüzü görmemiş köpekler de ünlüdür. Adam gördüler mi, kurt yanlarında halt etmiş, her biri aslan kesilir. Önlerinden kaçan mutlaka yakalanır. Ya'kalanan da paramparça edilir.

Bazen karlı kış günlerinde güzel havalar olur. İşte bu günlerde davar, inlerden çıkarılır. Özledikleri dolaşmayı tadarlar. Bu arada, karı eşeleyip topraktaki kuru otları büyük bir iştahla yerler. Buna, bu hayvanların hepsi alışıktır. Ezbere bildikleri bu eşelenmeyi yapmak, onlar için hazır ottan daha lezzetlidir.

Çobanların hepsinde silah bulunur. Dağın eşkiyasından, Reşo'sundan ve hırsızından korkmazlar. Bilirler ki; kendilerine gelecek zarar sonunda, çobanları değil başedemeyecekleri ağaları karşılarında bulacaklar.

Kurtlar bile buralara inmeyi göze almaz da köydekilerin malını götürür. Komlardaki ve inlerdeki davara inen arkadaşlarının postlarını görmüş gibidirler. Davar itlerinin her biri, kendilerinden daha yırtıcı daha vahşi ve daha

yabanidir. Arada bir mundar giden koyunlar, leşler köpeklere atıldığından; dişleri kurtlarınkinden daha bir keskindir. Onbeş güne veya ayda bir ,köyden gelenler; eksiklerini giderir, arada bir de davarlar için köydeki haymalardan otlar getirilir.

Ağır kış şartlarında, mahsur kalmak değil de aç kalmak korkutur onları. Yine de bir iki çoban, akşama kadar da olsa, karları yara yara köye ulaşır. Yolda kendilerine eşlik eden davar itlerinden ikisi, kalplerindeki ve kafalarındaki kürt korkusunu çoktan silip süpürmüştür.»

Dışardan rüzgârın uğultusu geldikçe, Sakallı'nın karısı, ağırlaşan gözkapaklarını cama dikti. Yanındakinin, ölü gibi hareketsiz olsa da uyumadığını biliyordu.

«Ne düşünüyon gene herif?»

Sakallı, kıpırdamadan kafasında ve iç dünyasının derinliklerindeki konuşmanın ahengini bozmadan cevap verdi.

«Hiç...Binboğa'yı, Yayla'yı, Çukurova'yı, Doyoluğun Ağalarını düşündüm de..»

Başka da konuşmadılar. Dışardaki uğultu, boşlukta değil de ağaçlarda, selvi söğütlerde, kavaklarda ve bunların tepelerinde esiyormuş gibi geldi ona.

Oysa ki o, bu havalarda; burada, köydeki yatağında değil de Çukurova'da kök sökerken kaldıkları ahırlardaki yatağında veya kök sökmeden dönerken, kışta kıyamette kendilerini zoraki atabildikleri bir köyün; ahırında, samanlığında veya terk edilmiş bir damında, ot yığınlarının arasında yatmayı, öyle çok istiyordu ki...

2

Binboğa, Binboğalar... Ortaya çıkışının üzerinden milyonlarca yılları geride bırakmıştı. Varoluşunun dördürcü zamanının ortalarına doğru Binboğalar'da insan görünmeye başladı. Sonradan ortaya çıkan insan, Binboğalar'ın görkemli doğallığında en şaşkın, en güçsüz canlılardan biriydi.

Yaşayabilmek için, Binboğa'nın korkunç gürültüler koparan yıldırımlarına, şimşeğine göktanrı olarak tapındı. Hemen her korkusundan sonra yeni yeni tanrılar yaratıyordu. Şimdiden birçok tanrısı vardı. Yarattığına tapınma biçiminde, bilinçsizliğinin tek gerçeği; korkusu ve korkusunu giderme güdüsüydü. Ortalığı suya boğan yağmurdan sonra, deli deli köpürüp gelen ve korkunç sesler çıkaran seli; tapındığı göktanrının, korkunç bir öfkesi olarak bildi. Beynine de aynen böyle kayıtlara geçti.

Güneş dolanıp gidince ortaya çıkan karanlık, korkularının en büyük kaynağını oluşturdu. Tek olumlu etkisi, her korkuda zorlanan beyinde, bir yığın inançlarla birlikte derin çizğiler oluştu. Beyin alanında oluşan derin çizgilerle birlikte, düşünme gücü de arttı.

Birkaç ton gelen garip hayvanların, efsanevi niteliğe dönüşmesinde bu insanın rolü az değildi. Devler daha bir devleşiyor, canavarlar daha bir canavarlaşıyordu. Bunları, uzun bir süre, yaşadığı dünyanın sahipleri olarak bildi.

Binboğanın, sadece insanının değil, hemen tüm canlının kulağında, binlerce asırdan kopup gelen bir ses vardı. Bu ses, kulaktan zihine; zihinden genler aracılığıyla da gelecek nesle taşınıyordu. Bu korkunç sesin geçmişinde, boğa yılanlarının mı yoksa binlerce boğanın seslerinin mi olduğu belli değil.

İlkel insan da onun gelişmiş torunları da bu sesi tanıyordu. Ormanda, derede, vadilerde, yüksek düzlüklerde; hep bu böğürtüyü, korkunç solumayı, hışırtıyı, fışırdamayı duyar gibiydi. Asırlarca belleklerde yer eden ses, Binboğalar'ın adının kökeninde; azgın boğaların mı, korkunç boğa yılanlarının mı yattığını belirsizleştirmiş gibidir. Binlerce asır sonra, daha da evrimleşen insanın belleğinde yer eden bu ses; anlamsız görünse bile hiç de anlamsız olamazdı. İnsanlar, atalarından miras kalan bu sesin etkisiyle olsa gerek bazı yılanların, belki de boynuzlu yılanların, boğa gibi böğürdüğünü söyler. Her nedense, hep bu sesi duyar gibi olurlar.

Binboğalarda, bir ara insan ortalardan kayboldu. Binboğalar, eski doğallığını, kısmen de olsa kaybettikçe insan, tekrar ortaya çıktı. İlk zamanların küçük aile topluluklarından sonra, gittikçe büyük topluluklar şeklinde yaşamaya başladı. Bunların çoğu önce güneyden, sonraları da kuzeydoğudan gelen insanlardı.

En çok Elbistan-Yarpız düzlüğünde sayısız savaş oldu. Katliamlar, yokoluşlar yaşandı. Göksün-Yalak düzlüğüyle diğer düzlüklerde, önceleri yabani hayvanlar birbirlerini parçaladı. Sonra da aynı şey, insanlar arasında yaşandı. Bu savaşlardan uzun bir süre sonra insanlar, bir başka bilinmeyen yerlere göçtü.

Bugünkü insanlar, Binboğalarda o eski savaşlardan geriye kalanlarla birlikte, en çok da; sonraları bir başka kargaşadan, kırımdan, vurgundan sonra buralara sürüleriyle, varı yoğuyla, dağları izleyerek kuzeydoğudan gelen insanların torunları.

Binboğa... Binlerce boğa... Binboğalar... Afrika'da, Mısır'da Apis öküzlerinin; uzakdoğu Asyadaki yaban Hint öküzlerinin; Kuzey ve Güney Amerika'daki Bizonların ve Amerikan yerlilerinin, Kızılderililerin; Bufolo dedikleri yaban öküzlerinin ataları burada, Binboğalar'da yaşadı. Bunun için de Binboğa, Binboğalar diye adlandı.

Binlerce boğa, Göksün-Yalak düzlüğünde, yukarı Sarız çayı boyunca; güneyde, Yarpız-Elbistan düzlüğünde baharda, sonbaharda, eş seçimi için; yaz aylarında da diğer gruplara karşı yaylım yerlerinden, yatak yerleri yüzünden; önce gözdağı vermekle başlayan, sonra içlerindeki enerji birikiminin huzursuzluğuyla korkunç bir kavgaya tutuştular.

Bu vahşi vuruşma, günlerce bazen haftalarca sürdü. Bir yerde son bulurken bir başka yerde, ya devam ediyordu ya da yeniden başlıyordu. Kızgın boğalar, kızılca kanlar içinde kıyasıya vuruştular. Boğaların kafa vuruşmalarından ve boynuzlarının şakırtılarından şukurtularından çıkan sesler, Binboğalar'ın kayalıklarında günlerce yankılanıp durdu.

Binboğalar'ın düzlüklerinde, sürüleriyle yaban atları dolaşıyordu. Bir sevgili kadar soylu, bir sevgili kadar nazlı ve alımlı. Kısraklar, aygırlar, taylar ve yeni doğan yavrulardan oluşmuş koskoca sürüler dolanıyordu. Kır, doru, beyaz, kızıl, yağız, mavi, mavi üzerine siyah kahve rengi benekli atlar; kişniyor, sıçrıyor, yarış tutturuyorlar.

Binboğalar'da, her şey özgürlüğün bir başka yönüydü. Bu etkinin toprakta, kayada, taşta, ağaçta, çalıda, havada, suda bıraktığı etki; milyarlarca yıl sonra, milyarlarca kıyıma uğrasa da genlerden silinip atılamayacak bir özellik taşıyordu. Binboğa'nın, sadece görünen değil; genlerde, çıplak gözle görünmeyen asıl bu canlı özgürlüğüyle, geleceğe uzanıp giden bir varlığı olacaktı. Bu, tüm kıyımlar ve yobazlıklar için doğal bir sigorta, doğal bir varolma sırrıydı.

Evcilleşmenin acılı sürecinde atların iniltileri, ağlamaları; binlerce yıl geriyi anlamlı anlamlı kahredici bir düşünüş; ipe, zincire, kösteğe vuruluşları, isyanı, direnişi... İnsanın insan oluşunda etkili devrimler yarattı. Birleşen iki emeğin, geleceğin nice güzelliklerine gebe olduğu, o zamanlar bilinmiyordu.

Bazen de ilkbaharda, çoğu zaman da sonbaharda, binlerce çelik siyahı kargalarla güvercinler, sığırcıklar, serçeler arasında; önce cilveleşmeyle başlayan gösteri, belli bir aşamadan sonra savaşa dönüşüyordu. Bu gösteri ve savaşın içine, çoğu kez umulmadık kuşlar, bambaşka bir renk katarlardı. Ufacık kuşlar, kargalar, atmacalar, deliceler, héleler...Savaşın en renkli unsurlarındandı.

Apis, Bizon, yaban Hint öküzü, Bufalo ve diğer yaban sığırı boğalarının vuruşmalarından çıkan ses; korku dolu gözlerle bakan insanların kulaklarında günlerce çınladı. Binlerce boğanın vuruşmasındandır ki bu dağlara, ilk adı da bu insanlar verdi. Bunun içindir ki Binboğa, Binboğalar denildi. Bu sözcük, o zaman buralarda yaşayan ilk insanlara aitti ve bu insanların kullandığı ilk sözcüklerden biriydi. Binlerce yıl sonraki torunları tarafından, belki anlamsız görülecekti. Gelecektekilerin genlerinde bile bu ad;

belleklerinin bir tarafında yer alan en anlamlı, en canlı sözcüklerden biri olarak kalacaktı.

Rüzgâr durmadan yön değiştirdi. Önce Sarız çayı boyunca biraz ılıkça esti. Sonra Tahtalı dağlarından bu tarafa sökün etti. Soğuk, üşütücü bir esintiydi. Sonra da Binboğa eteklerinden Tahtalı'ya doğru esip durdu. Bu, iki sıra dağlar arası soğuk bir esinti gibiydi. En sonunda, Sarız çayı boyunca ırmak yönünde Kemer'e, Şar'a doğru esinti sürüp gitti.

Karayurt tarafından bir toz haması, döne döne İnceköy'e taraf yükseldi. Fettahdere, Ayranlık tarafından toz duman; ot, kenger karışımı birkaç hamas daha yükseldi. Kurumuş kenger yaprağı, ot, ufalanmış ekin sapları, toz; havaya yükseldikçe, hamastan ayrılıp uzun süre uçuştular. Sonra başka hamasların tozuna, otuna karışıp gittiler. Ortalığın zifiri karanlığına kadar böyle sürüp gitti. Kayalar, çalılar, ağaçlar, dağlar, evler belirsizleşince uğultu dışında hiçbir şey hissedilmedi.

Ortalık kararırken İnceköy'den yola çıkanlar, sırtlarında yorganları, Kemer'i geçip Yalağa doğru yürüyorlardı. Sözleşmişler gibi hiçbiri bir çift laf etmiyor, habire yürüyüp duruyorlar. Yalağa girerken ve çıkarken kendilerine havlayan köpeklere aldırış etmeden yollarına devam ettiler.

«Ulan, yeter be! Bir günde Çukurova'ya inecek değiliz ya.» demesiyle Gâvur Ali, sırtındaki yorganı yere attı. Hiç kimse de itiraz etmedi.

Uzun Kemal «Bari şurdaki çalıların, kayaların duldasına gidelim de üşümeyek.» Hepsi yambaşlarındaki çalılığa

sessizce yaklaştılar. Elleriyle, karar bazara yer düzelttiler. Yorgana sarılı çulu katlayıp altlarına koydular, yorganı iki kat yapıp arasına kıvrılıp yattılar. Hiçbiri konuşma gereğini duymuyordu ya içlerinden, kendi kendilerine kök sökme üzerine, gidecekleri Çukurova üzerine, kara kara düşünüyor. Düşünceleri iç konuşmaya yöneliyor.

«Vay Çukurova vay! Ulan, Çukurova' yı biz Çukurova yaptık be...Adam değil, it bile yaşayamazdı oralarda. Hemen oracıkta uyuz oluverirdi. Ya şimdi...Binboğa köylüklerinden, Tahtalı tarafından, Şar, Sivas, taa doğudan gelen insanlarla kaynıyor.

Neydi ki Çukurova?..Her tarafında bataklık, kokudan yanına yanaşamazdın. Her tarafını sazlık, karaçalı bürümüş. Üstüne de pus sininee cehenneme döner, sıcaktan insan nefes bile alamaz.

İşte, bizi bu havasızlık yıldırdı Çukurova'dan. Sabırlı olup orada kalsaydık, verimli ovada tarlalarımız, evimiz olacaktı. Bizde hiç akıl yokmuş be... Binboğa'nın küfül küfül havası aklımızı çelmiş. Nolaydı da kalaydık Çukurda. Çoktan mal mülk sahibi olur, açlıktan ağzımız kokmazdı. Çukurda kalanların en kötüsü bizden daha rahat.

Ne yüreksiz adammışız be...Binboğa'nın dağlarında, birbirimizi boğazlamayı yiğitlik sayıp Çukurova'daki Alllahın pis sivrisineğinden; sarı sıcağına alt olup gene dağlara kendimizi atmışız. Atıp da ne olduk? Ektiğimiz, karnımızı bile doyurmadı. Biçtiğimizden hayvanlarımıza yem alamazdık. Her köyde bir iki ev, kendi yağıyla kavrulabildi. Diğerlerinin hepsi Çukurova'nın yolunu tuttu.

Ya Çukurova'nın sıcağı? Bizim dağ köyleri işte buna gatlanamıyordu. Çoğu sıcaktan yılıp yarıyolda dönüyor.

Çukurova'nın sivrisineğinden, sarısıcağından kırılanlar olmadı mı? Çocuklara, yaşlılara, kadınlara kıfrıcan geldi. Akıllarını oynatan oldu. Çukurova'da perme perişan, aç susuz kırılanların acılı ağıtları, bizim ağıtlarımızı bastırır oldu.»

Binboğa köylüklerinde, erkeklerin ömrü Çukurova'da kök sökmekle geçmiştir. En çok Sarız, Yalak, Göksün köylerindeki insanlar Çukurova'da kök söker. Bu köylüklerin bir iki kuşağı dışında hepsi, kendilerini bildi bileli Çukurova'yı da bilirler. Çukurova'da kök sökme, onların en güvendikleri iş ve geçim kaynağı oldu.

Birçoğu ailece Çukurova'ya indi. Kadınlar kızlar, çocuklar pamuk tarlalarında para kazandı. Çapa, pamuk toplama, onun bunun işini görme; çalışma, iş edinme hevesi yarattı. Erkekler, kök dışında çiftlik sahiplerine tutma kaldılar. Zengin ailelerin tarla işlerinde çalıştılar.

Çırçır zamanı, bir yığın insan, en kötü şartlarla para kazanıp ev geçindirme gayretiyle çalışıp durdular. Sıcağa alışık olmayan bu insanların, trahomdan gözlerini yitirenler oldu. Sıtmadan kırılanların haddi hesabı yok.

Ne kadar kırıldılarsa da Çukura inmekten vazgeçmediler, vazgeçemediler. Ölenlerin yerine , yığınla insan seli akıp durdu. Sırf bu insanlardan Kozan, Ceyhan, Osmaniye, Adana, Tarsus, Mersin'de kenar mahalleler oluştu. Binboğa köylüklerinin çoğu Ceyhan, Kozan, Kadirli, Adana kenar mahallelerinde kalıyor. Her sene, bir yığın insan katılıyordu öncekilerine.

Köyde, her yıl hasattan sonra kök sökme zamanı başlar. Bazen, hasat bitti bitecek, her ailede geri kalan işleri yapacak dışında, eli kazma tutan tüm erkekler kök sökmeğe gider.

Çoğu kez, Ekimin sonuna doğru her köyden gruplar halinde yola düşülür. Hepsinin sırtında, çula sarılı birer yorganla yolculuk başlar.

Herkes uyanmış, Hössük Emmi'nin yatışını seyrediyor. Ellez Hacı, edemedi Hössük Emmi'yi dürtmeğe başladı. Bir süre, hiçbir tepki gelmedi. Hıdo, onun çocuk gibi yatışından etkilendi.

«Zavallı Hössük Emmi! Çukurova'nın kökünü söke söke usandı. Kök bitmedi ya Hössük Emmi tükenmeğe başladı.»

Ellez Hacı «Yeter artık, kalk bire Hössük Emmi. Bu gidişle bir haftaya zor varırız Sarıçam'a.»

Sesleri duymağa başlayınca yekiniverdi.

«Amma gözel uyumuşum uşak.»

Gâvur Ali «Hadi çabuk olun. Nerdeyse gün doğacak. Obruğun başına bile ulaşmadık.»

Öğleyi geçe Obruğun başına geldiler. Torosların görkemli ormanı ve dağları sanki bu radan başlıyor. Gelişigüzel açılmış araba yolu, dolana dolana Saimbeyli'ye iniyor. Obruğun yolu, kamyonla yapılan yolculukların korkulu rüyası olmuş. Yaşantısına yeni giren kamyonla buradan geçerken çoğu köylü, atlayıp yaya aşağı iner. Kamyoncu, onları aşağıda beklemeye alışmıştır.

Kökçüler akan suyun kenarına sıralandı. Sırtlarını yorganlarına dayamış, azıklardaki patates kömbelerini yiyorlar.

Memili «Arkadaşlar, mayışıp galmayalım.»

Hıdo «Haydi kalkın, bu yolu nasıl olsa biz yürüyeceğiz.»

En önde halay çeker gibi ahenkli ahenkli yürüyen Topal Kâzo. Hössük Emmi'nin anlattıklarına kaptırmış topal ayağıyla halay çeker gibi koşturup gidiyor.

«Hössük Emmi yav! Drej Ali nın, bizim yaylanın oralarda, ayılarla uğraştığını bir anlatsana.»

Hössük Emmi, dilekten memnun devam etti.

«O zaman da kışmış. Sarız'dan gelip bizim İnceköy'den mi Ördekli'ye gidiyor. Yoksa Yalak'tan gelip bizim Yayla yolundan mı ne Ördekli'ye gidiyormuş.

Yolu az kalmış ama akşam kavuşmuş. Kar dersen adam boyu. Biz değilik ki korkalım. Drej Ali, bizim yayla damlarında akşamlamayı kafasına koyuyor. Adam biliyor, buralar sakin değil. Yayla damının kapısına gocaman bir taş koyuyor. Açık taraflarını da başka taşlarla eyice kapatıyor. Kapatıyor ki kurttan, ayıdan korunsun. Kendini içeri hapsetmeden önce de yayla damının birinden, bir iki kütük içeri koyuyor. Kendinden emin, gocuğuna bürünüp çekiyor uykuyu. Uykunun ortasında homurtuyla kendine geliyor. Meğere, dışarda koca bir ayı, yayla damının kapısındaki koca taşı çekiştirip duruyor.

Durumu anlıyor. Hemencecik ateş yakıyor. Koca kütükleri de tutuşturuyor. Bir taraftan ayı içeri girmeğe çabalıyormuş. Kayayı kendine taraf çekmiş bile. Nedense o ara kılıcı üstünde yokmuş. Gene de korkuya kapılmıyor. Damın üstüne örtülü meşelerden ikisini çekip çıkarıyor. Ateşte iyice köz olunca tutup ayının gözüne gözüne depiştiriyor. Ayı bir çekiliyor, bir homurtu koparıyor, tekrar içeri zorluyormuş.

Arada bir içerden, eline gelen daşı ayıya indiriyormuş. Gâvur ayı bir türlü ayrılmıyor. Drej Ali de korkmadan,

inadına karşı koyuyormuş. Ne kadar uğraşmış bilinmez. Belki sabaha kadar Drej Ali ayıyla uğraşıyor. En çok da bir ucu köz meşe odunuyla kendini savunuyormuş.

Sabah olmuş. Ördekli'den birkaç adam, bizim köye gelirken yayla damlarından birinde gördükleri dumanı merak ediyor. Pek anlam veremiyorlar. Kışta kıyamette yayla damında kim kalır? Avcı olamaz. Belki yolda çaresiz galmışın biridir deyip goşturuyorlar o tarafa.

Yayla damının önündeki izlerden ürküyorlar. Biliyorlar ayı izini. Çekine çekine, eğile büküle, biraz öteden bakınıp duruyorlar. Duruyorlar ama bir şey de göremiyorlar. Sonunda, adım adım yaklaşa yaklaşa içeriyi farkeder yakınlığa geliyorlar. Bir de ne görseler! Adamın biri, çekmiş gocuğu başına, orada gıvrılmış yatıyor. Ölü de değil. Öyle olsa parçalanmış olur.

İçeri giriyorlar. Bir de bakıyorlar ki, bizim Drej Ali horul horul uyuyor. Öyle bir uyuyor ki kıyamıyorlar. Dokunmadan, ayrılıyorlar. Akşama, Ördekli'ye döndüklerinde olup biteni Drej Ali'den önce, kendileri anlatmağa başlamışlar. İşte böyle...Helal olsun adama! Gocaman ayıyı zabaha gadar oyalayıp bitkin düşmüş. Üstüne öyle bir uyku çekmiş ki helal olsun!»

Karanlık çökerken Saimbeyli'yi geride bıraktılar. Esen rüzgârla birlikte tatlı bir çam kokusu havayı doldurmuş. Yolda, kendileri gibi kök sökmeğe giden dağ köylerinden insanlar da vardı. Kimisi dörtlü, kimisi beşli, kimisi daha kalabalık gruplar halinde yola koyulmuşlar. İnceköylüler, yol kenarında yıkık bir damın duldasına geçip yorganlarını açtılar. Azıklarından birşeyler yedikten sonra yatmağa koyuldular.

Memili, Uzun Kemal, Hıdo; diğerlerinden biraz ötede, yorganlarının içinde yıldızlara bakıp dalmışlar.

Uzun Kemal «Memili gardaş. Bizim Sakallı, Çukurova'dan elini çekti biliyor musun?»

«Öyle gardaş. Ne yapsın adam. Çukurova'da kök sökmeğe elli guruşla başlamış. Biz iki, iki buçuk liraya söküyoruz. Düşünsene, adam gaç yıl kök sökmüş?»

Hıdo «Eğer biraz gözü kesse, gene iner ama kesmiyor. Yoksa o, senden benden daha iyi kök söker.»

«Söker sökmesine ama adam İnceköy'ün,Binboğa'nın dağına taşına âşık olmuş. Deli divâne dolaşıp duruyor. Göbelek topluyor, çiriş getiriyor. Gışlık odununu yapıyor. Ne yapsın bundan sonrasını.»

«Ne diyom biliyor musunuz? Sakallı, Çukur'da ölüp kalmaktan korkuyor. Binboğa toprağı kendine çekiyor. Bunun için artık Çukurova'ya inmeyi göze alamıyor.»

«Yarın Kozan'a ulaşır mıyız dersiniz?»

«Yarın, Horzum'dayız. Ancak ertesi gün öğleye varırız.»

«Kozan'dan da Sarıçam'a daha yolumuz var.»

«Mustafa Efendi, gözlüyordur.»

«Belki.»

«Belkisi ne? Ne zaman geleceğimizi tahmin ediyordur.»

«O iyi bilir. Sazlık damını da, ahırın bir tarafını da bizim için hazırlatmıştır bile.»

«Hayırlısı bakalım.»

«Öyle.Bakalım nolacak?»

●

Kasabanın girişinde, soldaki kamışlıkların yanında, inceden bir duman yükseliyor. Arada kesintiye uğrar gibi oluyor, sonra yeniden tütüp duruyordu. Kamışlığın dip tarafını, yer yer sararmış otlar kaplamış.

Kadın, hemen ötedeki evden helkelerle kamışlığa girdi. Yıkanacağı yerin kamışları kesilmiş. Orta yerde, yuvarlakça incir kütüğü duruyordu. Kafasını kamışların arasından eve doğru uzattı. Kızı, elinde sabunla lif bu tarafa geliyor.

«Yoldan tarafa göz kulak ol, bu tarafa gelen olursa haber et.»

Kız, konuşmadan eve döndü. Kadın, kamışların orta yerinde soyunmağa koyuldu. Şalvarını sıyırıp kamışların arasına tutturdu. Üstündekileri kenara attı. Eliyle çıplak göğsünü, kalçalarını yokladı. İncir kütüğüne oturup suyu bakır tasla dökmeğe başladı. Ayağa kalkıp sabunu aldı. Kıllanmış edep yerini sabunladı, sonra göğüslerini, karnını, bacaklarını ovdu. Lifle sürte sürte ovalamağa başladı. Üstüne su dökmeden, kamışları aralayıp yoldan tarafa bakındı. Kimse görünmüyordu.

Kız, anasını huylandırmamak için yavaşça ses verdikten sonra kamışlığa daldı. Lifi sabunladıktan sonra sırtını iyice ovaladı.

«Eve gidip de geliyim. Bir de yola bakıyım. Çıkmadan, sen de beni ovarsın.»

Kamışlıktan çıkarken, anası sıcak suyu dökünüp duruyordu. Bir kez daha kalçasının yuvarlaklıklarını, göğüslerini ovdu. Sabunu apış aralarına iyice sürttü. Kızının, koşarcasına yanına girmesinden ürktü.

«Yüreğim ağzıma geldi kız! Ne diye koşturdun?»

«Yukarıdan bir sürü adam geliyor .»

Uzanıp o tarafa bakındı. Gelen vardı ya, epey uzaktaydı.

«Yanımıza girecek değiller ya. Geçip giderler kızım.»

Kızının soyunmasına yardım etti. Buğday teni vücuduna su döküp sabunladı, ovdu.

«Sen, sürtünedur da giyineyim. Bakarsın gören olur.»

Kızının getirdiği temiz donu giyinip şalvarı bacağına çekti. Üstünü giyinmeden kızın sırtını sabunlayıp lifledi. Yoldan tarafta sesler gelince tası bıraktı. Bir süre ses çıkarmadılar. Kadın, iki eliyle memelerini tutarak kamışlığın arasından yoldan tarafa uzandı.

«Şu geçenler miydi gördüklerin?»

Kız da anası gibi, çıplak memelerini tutarak baktı.

«Bu adamlar. İşte gidiyorlar.»

Kadın, gülümseyerek içeri çekildi.

«Onlar adam deel kızım. Onlar kökçü, kökçü...»

İnceköylü kökçüler, kamışlığın yanındaki yoldan geçip gittiler. Seyrek birkaç evden sonra, sağdaki boş araziye yöneldiler. Kurumağa yüz tutmuş incir odunlarının yanına vardılar. Sırtlarındaki yükleri atıverdiler.

Ellez Hacı «Hele biraz soluklanalım da. Mustafa Beyin adamlarına bakarız.»

Hössük «Durun uşak, acele etmeyin. Canımız çıktı yav! Şöyle sırtımı incir ağacına verip yorğunluğum geçmeden şurdan şuraya bir adım atmam.»

İkindi üzeri Topal Kâzo yekinip kalktı.

«Otur otur, nolacak böyle? Ne diye geldik Çukura?»

Hössük Emmi, yerinden kalkmadan öğütte bulundu.

«En iyisi, Ali yavrum. Sen yanına Memili'yi, Uzun Kemal'i, Kâzım'ı al; Mustafa Bey'in adamlarına bir bakın. Ona göre de, ne yapacaksak yapalım.»

Akşam oldu, karanlık çöktü. Gidenler dönmemişti. Kalanlar içlerindeki kaygıyı bir türlü dışarı atamıyorlar. Kaygusuz, kalkıp bir süre kasabadan tarafa yürüdü. Dönüp yine yerine oturdu. Hıdo duramayıp aynı tarafa gitti. O da dönüp yerine oturdu. Ellez Hacı, yerinden kalkıp aynı tarafa gidecekti ki Uzun Kemâl, Memili soluk soluğa koşturuyorlardı. Topal Kâzo, halay çeker gibi yürümeyi bırakmış; ayağının birini, sürürcesine geliyordu.

Ellez Hacı «Niyoldu millet, ne var?»

Memili kendini yere attı.

«Vallahi, Gâvur Ali'yi içeri attılar.»

Hössük Emmi «Deme lan! Noldu ki?»

Uzun Kemâl «Mustafa Bey'in adamlarını arıyorduk. Çavuşun biri, yanında iki er yanımıza geldi. Sonra Gâvur Ali'yi alıp götürdüler.»

Hössük «Sormadınız mı sebebini?»

«Biz de gittik karakola kadar. Gâvur Ali'nin pantolon asker kumaşındanmış. Onu geymek yasakmış.»

Hössük «Ne asker elbisesi be? Zavallının pantolu, askerinkine benziyor ya aynısı değil ki.»

Uzun Kemâl «Ne biliyim. İfadesini alacaklarmış. Savcı içeri attırır dediler.»

Hössük Emmi ile Ellez Hacı, beklemelerini söyleyip ayrıldılar.

Önce karakola gittiler. Başçavuşun, it gibi dalamasından ürküp bir süre sokakta dolaşıp durdular. Hössük Emmi,

geleceğini söyleyip Ellez Hacı'yı diğerlerinin yanına gönderdi.Üç saat sonra da kendisi döndü. Gâvur Ali'yi yanında göremeyince diğerleri bir şey sormadı. Edemeyip kendisi konuştu.

«Sorup soruşturup te hakimin evine gittim. Olanı biteni anlattım. Savolsun dinledi. Benimle karakola kadar geldi. Gâvur Ali'ye bakıp bakıp sordu. 'Oğlum, bu asker pantolonunu nereden aldın.' dedi. Gâvur Ali de 'Efendim, bu asker elbisesi değil. Bunu şeherden aldım. Rengi aynı ama asker kumaşı değil.' Biraz kızdı. 'İyi ya oğlum, askeriye renginde elbise giymek sivile yasak. Sen bunu bilmiyor musun?' Gâvur Ali de 'Bilmiyorum efendim.' dedi. Sonra bana dedi ki, 'Mahkemeye verilecek emmi. Şimdilik yapacak bir şey yok. Birkaç güne savcı ifadesini alır. Biz de kararımızı veririz. Merak etme. Siz gidin işinizi görün. Bu adam size gelir katılır.' dedi.»

Sabah, Gâvur Ali'nin de yükünü alıp Mustafa Bey'in adamını buldular. Külüstür bir kamyonla Sarıçam'a geldiler. En çok arazi Mustafa Bey'e aitti. Her sene kökçülere söktüre söktüre bir yığın tarla açtırıyor. İnceköylü adamlarla birkaç senedir tanışık. Onların çalışmasını sevmiş. Başka da kimseye kök söktürmüyor.

Mustafa Bey, kökçülerini iyi karşıladı. Hepsinin elini tek tek sıkıp hoş geldin dedi. Ardından, konağın salonunda büyük bir sofra serdirip gelenlerin karnını doyurdu. Onların davranışlarındaki durgunluğun nedenini sordu.

«Hayrola uşaklar. Niye neşeniz yok, hem de daha gelmeden?»

Durumu anlattılar.

«Demek asker renginde giyinmek yasakmış. Eyi ya canım, ne olacak bundan? Adamı asmazlar ya. Merak etmeyin, yakında döner.»

Kökçülerine, hazırlattığı huğları gösterdi. «Yarınız burda yatarsınız. Yarınız da şuradaki huğda kalırsınız. Kazmalarınız hazır, baltalarınız da. Yarın, hemen başlayın. Epey işimiz var.»

Her iki huğ evinde, sazlık otlarından yapılmış ve gelişigüzel kılıf geçirilmiş döşekler vardı. Hepsi de yere serili. Kalın tahtalardan çatılmış masa ortada duruyor. Akşam olmadan, sökecekleri karaçalılığa gittiler. Bir tarafı, arkadaki tepelere uzanıp gidiyor. Ötesinde bir ışgınlık, bataklık çalıları; yambaşında büyük bir sazlık vardı. Sazlığın ortası, durgun mavilikte, geniş bir suyla kaplı.

Akşam yemeğini Mustafa Bey'le konağın salonunda yediler.

Mustafa Bey «Haydi arslanlarım gidin yatın, yorgunluğunuz geçsin. Sabah erkenden, karaçalılığa bir dalın bakalım.»

Huğlara dönüp, sazlık otlarıyla doldurulmuş döşeklere uzandılar. Hiçbirinin, kımıldayacak hali bile yok.

●

Üç gündür kök söküyorlar. İlk gün Mustafa Bey, nereden sökmeğe başlayacaklarını söyleyip gitmişti. Eliyle işaret ettiği yerler, olduğu gibi karaçalıyla kaplı. Sökmekle bitecek gibi değil. Balta girmemiş ormandan bile sıktı. Bazı yerleri insan boyunu aşmakla birlikte çoğu yerler, göz hizasında uçsuz bucaksız uzayıp gidiyor. Koyu yeşil yapraklı karaçalılar, tepeden tırnağa yırtıcı, sert dikenlerle kaplı.

Kökçüler, belli bir yeri baltayla toprak hizasından kesip çalıları bir tarafa yığıyorlar. Ardından kazmalarıyla kestikleri karaçalının köklerini, topraktan tek tek söküyorlar. Kazmaların bir ucu, balta işlevini görmekle birlikte çoğu kez, çalıları baltayla kesiyorlardı.Karaçalıyı, toprak üstünde baltayla kırıp geçirmek eğlenceli oluyordu ya köklerini topraktan söküp çıkarmak, bir işkence halini alıyor.

Hössük Emmi, ufak tefek boyuna ve yaşlılığına rağmen, kök sökmekte büyük neşe kaynağı oluyordu. Hepsinin çalışmasında birbirlerine saygı göstermede, ilkel bir denge sistemi vardı. Topal Kâzo, ayağının aksaklığına karşın yürüyüşündeki ahengi kök sökerken de gösteriyor. Halay çeker gibi yürüyüşü, kök sökerken karmaşık bir dansa dönüşüyordu.

Üçüncü gün, daha yeni kök söküyorlardı ki Gâvur Ali yanlarına vardı. Hapsi ellerindeki kazmayı atıp onunla tokalaştı. Tek tek, geçmiş olsun dediler. Yere oturup hal hatır sordular.

Ellez Hacı «Pantolonun hayırlı olsun Ali gardaş»

«Sağol.»

Hössük Emmi yeni farkında.

«Essahtan, pantolonun ne oldu yav?»

«El koydular Hössük Emmi.»

«Niye?»

«Niye olacak, mahkemede delil olacakmış. Bunu da içerdeki adamın biri verdi.»

Topal Kâzo «Mahkeme ne zamana?»

«Üç ay sonraya attılar.»

«Desene, dönerken de sıkıntıda olacaksın.»

«Can sağ olsun, ne yapak?»

Uzun Kemal «Sonu ne olacak, Ali Gardaş?»

«Vallaha bilmiyom. Mahkeme bitince belli olacak zaar.»

Memili yerinden doğrulurken Hıdo, «Bugünlük bu kadar yetmez mi Hössük Emmi?»

Kısa sessizlikten sonra Hössük Emmi, «Yeter de artar bile uşak. Haydi gidelim. Yarın Ali gardaş da yanımızda ki, daha çok sökeriz.»

İnceköylü kökçüler, akşam yemeğinden sonra yatmadılar. Yataklarında sohbeti koyulaştırdılar. Topal Kâzo, sözü Gâvur Ali'ye getirdi.

«Hössük Emmi yav! Kozan'da, Gâvur Ali'yi asker pantolu geymiş diye içeri attılar. Ya bizim Söbeçimenli Yarbay'ı, o elbiseleriyle görseler ne yaparlar?»

Ellez Hacı «Vallahi şakası yok, asarlar adamı. Hem de gözünün yaşma bile bakmazlar aslanım.»

Kaygusuz «Yarbay akıllı adam. Elbisesini heç şeher yerinde geyer mi?»

Memili «Ah bir giyse de yarbaylık nasılmış bir gösterseler ona.»

Uzun Kemal «Yarbay, Söbeçimen dışında giymiyor ki. Köylülere fors yapıyor ya kasabaya yaklaşmıyor bile.»

Ellez Hacı «Essahtan Hössük Emmi, Yarbay o elbiseyi nereden almış? Herkiş ayrı bir şey anlatıyor.»

Yorum yapılacak konularla, uzun uzadıya anlatılacaklar, çoğu kez Hössük Emmi'ye bırakılıyor. Hössük Emmi de bundan şikâyetçi değil. Anlatacaklarının birçoğu bilinse bile, her defasında ilk kez anlatıyor, ilk kez haber veriliyormuş

gibi; kendini dinletmesini çok iyi beceriyor, bundan da mutluluk duyuyor.

Hössük Emmi «Doğrusunu söylerseniz, ben bile Yarbay'ın asıl adını unuttum. Askerliğini doğuda bir yerlerde yapmış. Yarbayın hizmet eri miymiş neymiş. Askerliği bitirdiğinde bizimkini yanına çağırmış. Onun dürüstlüğünü, hizmetini sevdiğinden; evde eskimeğe yüztutmuş yarbay üniformalı elbisesini hediye etmiş. Bunu, kendisinden bir hâtıra olarak saklamasını istemiş. Hatta, orda burda giymemesi için de tembihlemiş.

Yarbay, asker dönüşü, köye girmeden torbasından bu elbiseyi çıkarıp giyiyor çalıların arasında. Köye öylece giriyor. Köye geldiğinde, onu kimse tanımıyor. Hatta bazıları korkuyor. Sonra, onu tanıyanlar üzerine çullanıp pataklıyorlar.

Durumu bilmeyen, uzaktan seyirci köylülerden biri muhtara koşuyor. Bir askerin dövüldüğü haberini veriyor. Muhtarın ödü kopuyor. 'Ulan' diyor, 'Bizim cahil köylüler, evimizi başımıza yıktıracaklar. Ulan Asker dövülür mü? Köyü jandarma dayağından mı geçirecekler?' deyip o tarafa koşturuyor.

Toplanan kalabalığa ulaştığında herkes oturup konuşuyormuş. Durumu o da anlamış. Kasıklarını tuta tuta basmış kahkahayı. Ardından da 'Allah belanı versin Yarbay, nerdeyse köyü birbirine katacaktın ulan.' demiş.

O günden sonra adamın adı unutulup Yarbay galıyor. Askerden yeni dönmüş bizim adam da, sık sık yarbay elbisesiyle köyde dolaşıp durmuş. Ah, onu Kozan'da öyle dolaşırken bir görseler, Yarbaylık nasıl olurmuş gösterirler yaa...»

Memili «Siz Yarbay'ı boşverin, Kaygusuz'la Kemal gardaş, kulağımızın pasını alsınlar.»

Gâvur Ali «İyi söyledin Memili gardaş. Dört gün içerde galdığımda, hapiste biri vardı. Öyle güzel çalıyordu ki, mahpuslar kendilerinden geçercesine onu dinliyordu.»

Topal Kâzo «Bizim Uzun Kemal'le, Kaygusuz gadar çalıyorlar mıydı?»

Gâvur Ali «Hoşuma getmişti. Pek acıklı söylüyordu.»

Uzun Kemal'le Kaygusuz'un çalışmaları, güzel bir dostluğun doğmasına neden oldu. Hiçbir üstünlük kuruntusu yaratmadan, birbirlerini tamamlayıp olgunlaşma yoluna girdiler. Saz çalmaları, sanki bir deyişin, bir türkünün, bir ağıdın başka bölümleriymiş gibiydi. Bu dostlukları, her çalıp söyleyişte ayrı bir etkilenme kaynağı oluyor. Dinleyenler, biri çalarken diğerinin başlamasını sabırsızlıkla bekliyor. Onların bu özelliğini gıptayla gözleyenler, «Bunlar, kendi aralarında gizlice müsayip olmuş herhalde.» diyorlardı.

Memili, kendiliğinden Mustafa Bey'in evine gitti. Elinde bir saz kökçülerin yanına döndü. Sazı da Kaygusuz'un kucağına bıraktı. Kendi yatağına geçip bağdaş kurdu. Kaygusuz, bir süre ayarlama yaptı. Sonra da Uzun Kemal'e uzattı. O, başlaması için işaret yaptı. Kaygusuz, çalmağa başladı. Söylemeğe başlamadan, herkes ortak bir duygunun tadıyla bekleşiyor.

...Gece gündüz hasretine yandığım... Derdimin dermanı sen sefa geldin... Sevdasıyla hayalete döndüğüm... Derdimin dermanı sen sefa geldin...

Erenler gösterdi seni rüyada... Aşkınla verdiler bir dolu bâde... Bin şükür olsun ben erdim murâde... Derdimin dermanı sen sefa geldin...

Bir süre sözsüz çaldı. Diğerlerini etkilediği gibi kendi de etkileniyordu. Ardından uzun uzadıya acıklı bir ezgi çaldı, ama söylemedi. Sonra Uzun Kemal'e verdi. Uzun Kemal de bir süre, hiç söylemeden çaldı. Ezgiyi değiştirip sözlü çalmağa başladı.

...Söyletmeyin beni derdim büyüktür... Âşıklar meydanı coşmadan gel gel... Benim ciğerciğim delik delikdir... Kaynayıp kaynayıp taşmadan gel gel...

Şurda üç beş günlük müddetim kaldı... Emanet sahibi geldi de gitti... Metaımız aldı yükümüz tuttu... Ömrümün kervanı göçmeden gel gel...

Pir Sultan'ım Haydar gel bazı bazı... Gayrı çekmez oldum cevr ile nâzı... Havalandı uçtu gönlümün şâzı... Bilece konalım uçmadan gel gel...

Biraz durakladı. Sazıyla havayı değiştirip sürdürdü.

...Taştın yine deli gönül... Sular gibi çağlar mısın... Aktın yine kanlı yaşım... Yollarımı bağlar mısın...

Karlı dağların başında... Salkım salkım olan bulut... Saçın çözüp benim için... Yaşın yaşın ağlar mısın...

Tekrar sözsüz çaldıktan sonra Kaygusuz'a uzattı. Kaygusuz, çalınan havaya yakın bir havayla devem edip söze başladı.

...Şurda bir güzele gönül düşürdüm... Bulunmaz akranı cihân içinde... Aşkın âteşiyle bağrım pişirdim... Beni kodu böyle figân içinde...

Günbegün hasretin kâretti bana... Bilmem merhametin yok mudur câna... Ben halimi nice bildirem sana... Sırlarım açılmaz insan içinde...

Melikşah'ı kırklar böyle gördüler... Seni bana verip söze durdular...diye çalıp söylerken «Ardını hatırlayamadım» deyip ezgiye uygun bir süre çaldı. Havayı değiştirip başka bir ezgiyle çaldı.

...Gel hadi el ele dağlardan aşak... Engin geçek yücelere ulaşak... Sevinci paylaşak gamı paylaşak... Çekemem bu derdi bölek seninle...

Gel kanat ol gönül kuşum üstüne... Söyle ne dilersen başım üstüne... Ölürsem yazılsın taşım üstüne... Çekemem bu derdi bölek seninle...

Sazı arkadaşına uzattı. Kemal, uzun bir hava çaldı. Ardından ezgiyi değiştirip söze başladı.

...Ben güzelim deyu havadan uçma... İndirirler seni el yaman olur... Siyah kaküllerin gerdana saçma... Bâd eser dağıtır yel yaman olur...

Güzelsin sevdiğim sen de bilirsin... Ettiğin işlere pişman olursun... Gel akşamlayalım yolda kalırsın... Karanlık gecede yol yaman olur...

Biçare Cevherî, der hâlım yaman... Dağ başında eksik olmuyor duman... Efendim ben seni sardığım zaman... Aşkımız artar da hal yaman olur...

Akşam karanlığında huğ damlarından, saz sesleri farklı bir iniltiyle çıkıyordu. Bir süredir, kendilerini bu seslere kaptıran iki adam, oldukları yere çömeldiler.

«Ulan gardaşım, bu adamların işlerine heç aklım ermiyor.»

«Niye?»

«Niye olacak. Açlıktan, sefillikten ağızları koksa da sazı sözü bırakmıyorlar.»

«Ne yapsınlar? Böyle avunuyorlar.»

«Helâl olsun vallahi! Açlıktan ölseler, sefillikleri diz boyu çıksa da; çektiklerinin, ezilmişliklerinin iniltilerini, bir güzelce saza söze döküyorlar.»

«Güzel de çalıyor ha! Kim çalıyorsa?»

«O da söz mü? Bu adamların çalışmasına, sefilliklerine insanın yüreği acıyor ya, şu çalıp söylediklerini dinledikçe de saygı duyası geliyor insanın...»

Daha sonra huğ damından da, dışardaki zifiri karanlıktan da sesler gelmez oldu.

●

Ertesi gün daha çok kök söktüler. Hele, Gâvur Ali'nin gayreti, karaçalılığı bir günde sökecekmiş gibiydi. Topal Kâzo, içindeki homurtuyu dışarı vurdu.

«Yeter bire babam, yeter! Ulan Gâvur Ali, içerdeki sıkıntını karaçalılardan mı çıkarıyon?»

«Niye ki Kâzım gardaş?»

«Niye olacak, bire ulan. Sabahtan beri soluksuz söküp duruyon. Sana yetişek diye iflahımız kesildi be!»

Hössük Emmi «Şu havaya bakın be. Şimdi, bizim Binboğa köylüklerinde dışarda durulmaz olmuştur. Çukurova'da, kışın bile dışarının havası adama dokunmaz.»

Ellez Hacı «Yaa Hössük Emmi, Çukurova'nın bu havası değil mi bizi avutan? Yazın, insan uyuz oluyor ya bu mevsimde, vaktin yerinde olacak da Çukur'da kışlayacaksın.»

Hössük Emmi yerinde duramadı.

«Haydin uşak, biraz daha kazma sallayak da gidelim.»

Onlar, yeniden çalışırlarken iki atlı tozutarak geliyordu. Durup baktılar. Öndeki atlıyı tanıdılar. Kendilerine yaklaşınca ellerinde kazma, bakıp dikildiler.

Mustafa Bey, attan yumuşak toprağa atladı.

«Kolay gelsin ağalar.»

Hepsi hoşgeldinde bulundu.

«Hele bırakın kazmayı, şöyle yanıma gelin biraz oturak, dinlenin.»

Öbür atlı, bekliyordu. Mustafa Bey'in el işaretiyle, attaki heybeyle onlara yaklaştı. Mustafa Bey, heybeden birkaç Adana şalvarı çıkardı. Teker teker oradakilere dağıttı.

«Alın bunları, giyin. Daha rahat çalışırsınız. Kendi pantolonlarınızı da değişik giyersiniz.»

Hepsi, memnuniyetini bildirdi. Mustafa Bey, kök sökülen yeri şöyle bir dolaştıktan sonra atına bindi.

«Siz de geç kalmayın.»

Kökçüleri, ellerinde kara şalvar, köye doğru koşturan iki atlının ardından bir süre baktılar. Hössük Emmi sessizliği bozdu.

«Allah Mustafa Bey'den razı olsun. Çok insanlıklı adam. Adana şalvarıyınan çalışmak da rahat olur.»

Kimisi karaçalıların ardına gitti. Kimisi olduğu yerde pantolonunu çıkarıp kara şalvarı giydi. Kazmayla baltayı çalıların arasına sakladılar.

Memili «Hössük Emmi, siz gidin. Biz şööle dolaşıp geliriz. Merak etmeyin.»

Hössük Emmi «Siz bilirsiniz, fazla geçikmeyin.»

Topal Kâzo arkada, bataklık gölüne yürüdüler. Hıdo, yan taraftaki nar ağacını görünce koştu. Aşağı sarkan dallardan, beş altı kocaman nar koparıp kucağına aldı. Memili'yle Topal Kâzo'yo yetişti. Gölün kenarındaki tümseğe bağdaş kurdular. Hıdo, narları ortalarına koydu. Bir tanesini alıp böldü. Üçü de konuşmadan, iştahla yemeğe koyuldu. Narın kabuklarını, önlerindeki bataklık gölüne atıyorlar.

Hıdo «Ulan gardaşım, şu narın güzelliğine bakın yav! Ağacı bir başka güzel, kendi başka bir güzel.»

Memili «Hıdo gardaş, sen aklını hep ağaca meyveya takıyon yav.»

Hıdo «Nasıl takmam gardaş. Bu ağaç ve de meyve hususunda Çukurova'ya bayılıyom vallahi. Aklına 'ne geliyorsa, her bir şey bitiyor.»

Topal Kâzo «Toprağından, toprağından..»

Hıdo «Vallahi öyle, adam ek bu toprağa adam bile biter. Hemi vallahi hemi billahi.»

Memili «Bizim orda, töbe olsun bitmez.»

Hıdo «Anam avradım olsun, bu Çukurova, yalancı değil essahtan cennet. Ya o portakalı, portakal bahçeleri, beni çıldırtıyor billahi.»

Topal Kâzo «Geçen sene götürdüğün nar, portakal, incir, mandalin fidanlarına noldu? Tuttular mı bizim orda?»

Hıdo «Anlayamadım gitti. Herkes alay ediyor ama er geç; Binboğa'da, İnceköy'de mümkünü yok ya nar ağacı, ya da portakal ağacı büyüteceğim. Meyvesini bile alacağım.»

Memili «Tutmaz Hıdo gardaş, tutmaz. İnat etme, gayretin boşuna.»

Hıdo «Hele dur bakalım. Göreceksiniz, bizim dağ köyünde Çukurova'nın narını, portakalını, incirini, mandalinini yetiştireceğim.»

Topal Kâzo «Diktiklerin tuttu mu sanki?»

Hıdo «Tutacak, tutmazsa gene dikeceğim. İnadına, köyden biri; diktiğim fidanlara ayran suyu mu bulaşık suyu mu döküyor, kuşkulanıyorum.»

Memili «Elin günahını alıyorsun. Kim seninle uğraşacak ki, tutsa herkes sevinir.»

Hıdo «Öyle deme gardaş. Fidanı dikiyom, bir güzel de canlı kanlı görünüyor. Sonra bir de bakıyom, ne oluyorsa fidanlar kuruyuveriyor.»

Topal Kâzo «Ulan, öyle diyon ya, Çukur'daki sıcak bizim Binboğa'da var mı?»

Hıdo «Olmasın. Elma, üzüm, vişne, erik, armut, kiraz burada yetişiyorsa bizim Binboğa'da da yetişiyor. Bunlar

yetişiyor da nar, portakal, incir, mandalin mi yetişmeyecek? Onları da yetiştireceğim.»

Memili «Demek ki yetişmiyor. Topraktandır topraktan, Hıdo gardaş.»

Hıdo «Bak göreceksiniz. Bunları Binboğa'da yetiştirmeden toprağa girmeyeceğim.»

Topal Kâzo «Boşuna inat etme, yetişmez yetişmez.»

Hıdo «Siz öyle deyin. Ben biliyom. Şimdi daha iyi fidanlar götürüp dikeceğim. Bahara onların büyüdüğünü gözlerinizle göreceksiniz. O zaman, bu söylediklerinizi unutmayın.»

Memili «İnşallah, eh haydi bakalım. Aklım almıyor ya.»

«Ulan arkadaş, beni gınamayın ya köyü de avradı da özledim.»

Hıdo «Neye gınayacakmışız. Ne var bunda?»

«Niye utanacağız gardaşım. Benim de, avrat gısmı burnumda tütüyor. Hani olsa da şu sazların içine bir yatırsam diyom.»

Memili «Ulan, ocağın yana Kâzım. Sen, bana baskın çıktın vallahi.»

Topal Kâzo «Ne olacak gardaşım. Dünya onun üstüne gurulu lan! Sen ne diyon.»

Memili «Ulan Kâzım gardaş, bu Çukur'da ne avratlar var biliyon mu?»

Topal Kâzo «Ah ulan Memili! Hele o boylu poslu, iri yarılılar var ya!.. Beni öldürüyor.»

Memili «Heç deme. Adamın, altında can veresi geliyor.»

Topal Kâzo «Ya üstünde...»

Memili «Adamı gudurtma lan.»

Topal Kâzo «Boş versene, öyle değil mi? Geçen, su dökmeğe kamışlıkların arasına girdiydim. Ulan gardaşım, bir de ne göriyim. Gadının biri, çırılçıplak yıkanıyor.»

Memili «Uydurmuyon deel mi?»

Topal Kâzo «Şuna bak, niye uyduruyum? Öylece galmışım. Öyle bir galçası vardı ki, kucaklayan bir daha ölmez. O, suyu dökünüp ovalandıkça, sanki ben ovalıyormuşum gibi heyecana gapıldım. Kamışlıklar oynayınca gadın huylandı. Suyu dökünüp giyiniverdi. Ben, öölece galıverdim. İster inan ister inanma.»

Memili «Bak gardaş, aman ha aman! Sen sen ol, bu işlerde dikkatli ol. Yoksa Çukur'da adamın lincini çıkarırlar.»

Topal Kâzo «Ben ne ettim lan? Kendiliğinden oldu. Ama içim eriyip tükendi be...»

Memili «Biliyorsun, kökçülerin başları beladan gurtulmuyor. Biz bişey etmesek de yabancı olduğumuzdan huylanıyorlar. Adamlar, sanki ters ters bakıyorlar.»

Topal Kâzo «Ne etsinler, kökçülerden bir çektikleri vardır zaar.»

Memili «Kökçülerin ne edeceği var lan? Görmüyon mu, kök söke söke imanımız gevriyor. Huğlara, ağzımız açık düşüyoruz. Etrafa bakacak halimiz mi galıyor?»

Topal Kâzo «Ya senin avradı merak etmene ne demeli?»

Memili «Heç mi düşünmeyeceğiz? O gadar da olacak. Ama senin gibi, elin yıkanan avradına bayılmadık. Çok tehlikeli haa!..»

Topal Kâzo «Amma gorkmuşsun.»

Memili «Öyle deme. Geçen senelerde Karayurt'tan, Ceyhan köylüklerinde kök sökenlerin başına gelmiş.»

Topal Kâzo «Nasıl?»

«Nasıl olacak. Senin gibi başına vurmuşun biri. Kadınların kamışlıklarda yıkandığını keşfedince olmuş. Adam, çıplak yıkanan avrat bulurum diye her gün; kök sökerken dolaşıp duruyormuş. Bazen de, dışarı çıkma bahanesiyle dolaşıyormuş. Bir gün, bir de bakmış yakın kamışlıkların arasında bir avrat yıkanıyor. Adam, soluksuz bakıp galmış. O iştahla sinsi sinsi avrada yaklaşmış ki deme gitsin. El uzatsa tutacak gibi yakın olmuş. Bizimki, heyecandan yere yığılmış ya gözleri gadındaymış.

Nasıl olmuşsa, gadının bakışları adamınkiyle garşılaşmış. O da ne yapacağını bilmemiş. Bağıramamış da. Sadece eliyle edep yerini kapamış. Ama gonca gibi, nar gibi göğüsleri ortada.. Adam bir süre de öyle bakıyor ama, korkuya kapılıp ortalığı haşırtıya huşurtuya boğuyor. Onun gürültüsünden gadın da gorkup apar topar eve goşuyor. Gadının halini gören gadınlar şüpheleniyor. Başlıyorlar dedikoduya. Dedikodu yayıldıkça erkekleri öfkeye kapılıyor. Tek suçlu, kökçüleri gördüklerinden, adamları bir temiz dayaktan geçiriyorlar. Bizim kökçüler, canlarını zor gurtarıyor.»

Topal Kâzo «Niye, burada böyle bir şey olmuyor mu? Buranın erkeklerinin, avratlarının, tazelerinin heç mi canı çekmiyor? Bunların, bu işten heç mi habarı yok?»

Memili «Cahal olma lan. Olmaz olur mu. Olmaz da bunlar nerden törüyor? Görmüyon mu ne gadınlar var. Adama baktı mı eritiveriyorlar. Erkeklerine helal olsun. Bu

avratları öylesine sarıp sarmalamasa, üfelemeseler bunlar gudurur be.»

Topal Kâzo «Bunu doğru söyledin Memili, insanın gönlü uslanmıyor be. Bu gözel ga dınları, tazeleri görünce adamın bişeler düşünmemesi olmuyor.»

Memili «Orası öyle ya. Her şeyde olduğu gibi, bunda da sabır gerekli sabır.»

Topal Kâzo «Ne geldi aklıma biliyon mu?»

Memili «Ne geldi?»

Topal Kâzo «Diyom ki, bizim İnceköy'ün Deli Memmed'i var ya. O olsa diyom buralarda. Çukurova'nın bataklık göllerinden sabaha gadar heç çıkmaz. Yıkanır da yıkanır.

Memili «Yıkanıp da nolacak, eline ne geçiyor ki? Boşuboşuna yıkandıktan sonra. Durmasın yıkansın.»

Topal Kâzo «Ne biliyon, Deli Memmed'in boşuna yıkandığını? Adam boşuna yıkanır mı?»

Memili «Deli işte lan. Yıkanıp duruyor. Akşam demiyor zabah demiyor. Yaz demiyor kış demiyor. Garda gıyamette, buzlu suda bile yıkanan adam, deli değil de nedir?»

Topal Kâzo «Sen boş versene, asıl her zaman yıkanmasında bir şey var.»

Memili «Ne olacak ki?

Topal Kâzo «Öyle deme. Ne varsa bu delilerde var. Peri gızlarıyla evliymiş diyorlar. Peri gızları onu boş bırakmadıklarından, adam da her vakit, gece demeden gündüz demeden, kışın bile, nerde su bulsa orda yıkanıyor.

Peri gızlarıyla yatmak golay mı? Adamın ömrü yıkanmakla geçiyor, ne yapsın?»

Memili «Sen peri gızlarını ne edeceen. Çukurun avradı, adamı periden kötü çarpar.»

Topal Kâzo «Orası öyle, ah bir de bizi çarpsalar, ben de, Deli Memmed gibi hep yıkanıp dursam! Bataklık mataklık demem, gene yıkanırım. Keşke çarpsa, ah ulan ah!..»

Hıdo, hiç konuşmadı. Gecenin zifiri karanlığında yitip gitmişti. Memili'yle Topal Kâzo onu çoktan unutmuşlardı. Yatacakları hug damlarına, ezbere bir alışkanlığın verdiği adımlarla yürüyorlar.

●

Güpegündüz ortalık karmağa başladıktan az sonra, şıkırdım gibi bir yağmur başladı. Kökçülerin kimisi, kesip yığdıkları çalıların duldasına koştu. Kimisi de karaçalılığın arasına girmeğe çalışıyor. Yağmur, belli bir düzenle yağmaya geçince ortalık yavaş yavaş aydınlanmaya başladı. Sonra yağmur taneciklerinin, inen sürekli ince zincirleriyle hafiften bir sis ortalığı kapladı. Gâvur Ali, Uzun Kemal, Ellez Hacı; karaçalılığın içinde, yağmur değmeyen kuru bir yere uzanmış, yağmuru seyrediyorlardı.

Ellez Hacı «Çukur'un yağmuru da başladı mı, kesilmek bilmez evelallah.»

Gâvur Ali «Belli olmaz, bakarsın kesilir.»

Ellez Hacı «Bunca yıl kök söktük, bilmez gibi gonuşma Ali.»

Uzun Kemal «Bizim Binboğa'larda, böyle yağmur yağmıyor.»

Ellez Hacı «Keşke yağsa da, buralar gibi bereketli olsa.»

Gâvur Ali «Yağsa ki nolacak, birazcık toprak var. Onu da kırdan bayırdan alıp gene buralara endirecek.»

Uzun Kemal «Bizim oralar öyle, buralara, ne kadar çok yağarsa o kadar iyi geliyor toprağa.»

Gâvur Ali «Toprak ki ne toprak. Acıkırsan, karıştır suya yemek diye ye. Vallahi dokunmaz adama.»

Ellez Hacı «Uşak, yemek deyince aklıma geldi. Gerçekten toprağın ne güzel tadı var yav. İnsanda öyle iştah uyandırıyor ki.»

Gâvur Ali «Öyle.Her zaman yenilmez ki yiyesin. Adamın içine oturup galmasa. Kokusuyla tadı, adama yeter. Öte tarafını boş ver.»

Yağmur devam ettikçe, karaçalı içlerinden yekinen bir koku sardı ortalığı. Çalı diplerindeki ot kokusu, çalıların ıslanan kabuk kokularına karışmış, değişik tatlı bir koku oluşmuştu.

Uzun Kemal «Şimdi, bizim oralar karla kaplanmıştır.»

Ellez Hacı «Yaa...Millet dışarı çıkamıyordur fırtınadan.»

Gâvur Ali «Köy odasında toplanmışlardır. O soğuklarda, orada sıcak sıcak oturup konuşması ne güzel olur.»

Uzun Kemal «Millet sohbeti koyulaştırırken çoğu, bir köşede sızıp kalmıştır. Ne de güzel olur öyle yerde uyuması.»

Gâvur Ali «Belki de Cafer Dedeler'de toplanmışlardır. Sakallı Emmi, saz çalıp milleti coşturuyordur. Bebek de, milleti gırıp geçiriyordur gene.»

Ellez Hacı «Ulan gardaşım, ben de o adama şaşıyom. Nerden bulur, nasıl bulur o haberleri? Millet, Bebeğe güler ama anlattıklarını da hayret içinde dinler.»

Gâvur Ali «Siz Bebeğe ne bakarsınız. İşi ne onun? Ordan burdan duyduğunu, anlatılanları, gazata haberlerini, radiyo habarlerini heç gaçırmaz. Gaçırmadığı gibi en ilgincini, en gülüncünü, en acayibini seçip saklar. Sonra da millete ballandıra ballandıra anlatır.»

Ellez Hacı «Velika'nın odunu yarı olmuştur, yakar durur. Zavallı heç ısınmıyor. Ataşın ortasına atsan, etleri ataştan erimeye başlasa, gene zangır zangır titrer.»

Gâvur Ali «Ne yapsın. Isınmıyor adam. Odundan çok ne var. Sabaha gadar yaksın. Binboğa'nın odunu mu tükenir? Yanıbaşında Kevekkaya'nın çalısını, ardıçını kesip yaksa gene yeter.»

Ellez Hacı «Binboğa denince...Acaba geyikler ne yapıyor bu gışta? Ne bulup ne yiyorlar?»

Gâvur Ali «Bulurlar onlar. Yıllardır öyle yaşıyorlar. Bulmasalar, galırlar mı şindiye? Geyikpınarı'mn oralarda galıyorlardır.»

Uzun Kemal «Onlar orda yattıkça, bizim Porsuk Hasan'la Nuri'nin de içi gidiyor.»

Ellez Hacı «Ne yapsınlar, o gışta gıyamette bir gidebilseler! Hepsini sırtlayıp getirirler. Getirirler ya, gurt bile, oralara o garda ulaşamaz. Arada bir, aşağı indiklerinde zaten hayır vermiyorlar hayvanlara.»

Gâvur Ali «Ya o gışta Binboğa'da, nerede barınıyor bizim eşkiya Reşo?»

Ellez Hacı «Deliye bak. Senin gibi deli mi Reşo? O gışta, ne yapsın Binboğa'nın garlı, fırtınalı dağında.İner bir köye, bahara gadar bekler. Kim almaz Reşo gibi bir adamı? Hemi de Göksün'ün içinde bile gışı geçirir.»

Uzun Kemal «Gışın, Çukurova'ya iniyormuş. Doğrudur da. Onu seven bir yığın adam vardır.»

Gâvur Ali «Belki de gaçakcılarla Suriye'dedir. Ne yapsın buraları? Gider gışın oraya. Bura gış gen, orası gene yazdır. Buralara bahara döner. Ağanın oğlunu öldürdükten sonra ortalıkta görünmez oldu.»

Ellez Hacı «Ne işi var Suriye'de yav? Olsa olsa gene Çukur'a inmiştir.»

Gâvur Ali «Belki de.»

Siyim siyim yağmura dalıp gitmişlerdi. Ortalığı kaplayan serin hava üşütmeğe başlamıştı. Üçü de farkında olmadan, elbiseleri içinde büzülmeğe hem de karaçalının dibine dibine sokulmağa çalışıyordu.

Ellez Hacı «Gonuşsanıza millet. Nerdeyse uyuyup galacağız.»

Uzun Kemal «Böyle yağmurlu havalar, insana öyle bir uyku veriyor ki emmi.»

Ellez Hacı «Heç deme. Adam, kırk yıllık uykusuz gibi mayışıp galıyor. Tehlikeli haa...»

Uzun Kemal «Böyle uykularda çoğu uyurken ölüyor. Adam farkına bile varmaz.»

Gâvur Ali «Bizim, Gömler'deki, Port Aziz böyle havada uyurken öldü ya.»

Ellez Hacı «Essahtan Ali. Port Aziz'in öldüğünü sen bildirmiştin Gömler'e. Hele bir anlatsana. Uykumuz açılır.»

Gâvur Ali «Son güzdü. Sıır güdüyordum.Yağmurlar başlamıştı. Sıırı tergeyince buraya kök sökmeğe gelecektim. Goç gatımından sonraydı. Sıırları bizim yayladan meşeliğe doğru salmıştım. Ben de meşenin dibine, gene böyle sığınmış oturuyordum. Öyle bir uykum gelmişti ki. Ama, yatınca kötü olacağını biliyordum. Onun için bizim oğlanla konuşup duruyordum. O da uykudan duramıyordu ya arada bir, bahaneyle sıırları döndermeye gönderiyordum.

Gömler'in goyunları bizim yaylaya, Kır'ın eteğine doğru yayılmıştı. Arada bir, gözlerimi gezdirip duruyordum. Port Aziz gene hangi çalının dibinde, diye. Sonra bakınmaktan vazgeçtim. Gene bir çalının veya kayanın duldasına sığınmıştır dedim. Bu ara, köpekler de havlayıp duruyordu. Koyunlar dağılınca merak ettim. Yoksa, Port Aziz Emmi uyuyup galdı mı. Köpekler bana alışıktı. Başkalarını parça parça eden o köpekler, sesimden çıkarıyorlar.

Bizim çocuğa, uyumamasını söyleyip Port Aziz Emmi'yi aramaya koyuldum. Koyunların dağıldığı taraftan Gömler'e doğru yürüdüm. Yağmur kesilmiş gibiydi. Kısık'tan aşıp geldiği tarafa baktım görünürlerde yoktu. Gittikçe korkmağa başladım. Ulan dedim, bak sen, adam bir de bu yağmurlu havada uyuyup galmasın. Aklıma köpekler geldi. Onlardan tarafa yürüdüm. Hepsi birden kurşun gibi öyle saldırdılar ki. Ses verince havlamalarını kısmağa başladılar. İki tanesi peşime takıldı. Bir taraftan kesik kesik havlıyorlar, bir taraftan da beni bir yere götürmek istiyorlardı.

Epey yürüdüm. Tepedeki başka bir köpeğin oralarda dolanıp durduğunu gördüm. O tarafa koştum. Bir de baktım ki bizim Port Aziz, büzülmüş abasının içine; ayaklarını da karnına çekmiş, çalının dibinde uzanmış yatıyor.

Kalk bire Aziz Emmi! Koyunlar darmadağın oldu. Kıpırdamadı bile. Gene seslendim, gene kıpırdamadı. Yanına vardım. Çocuklar gibi yatıyor. Yüzünde de bir gülümseme. Adama kıyamadım. Yeter bire Aziz Emmi, dedim. Sonra dürtüklemeye başladım. Gene ses yok. Eyvah, dedim. Bu adam ölmüş olmasın!

Ne ettimse kıpırdamadı. Soluğunu dinledim. Ses yoktu. Adam ölmüştü. Eyvah dedim, keşke daha önce gelseydim. Ama ne gelir ki elden? Port Aziz Emmi'yi bilirim. Her zaman böyle yapardı. Çekilir bir duldaya, ölü gibi yatardı. Ama bu kez essahtan ölmüştü. Yanıbaşına oturdum. Sonra bizim oğlana seslendim. Korkum,onun da uyuyup kalması. Baktım, çalının dibinden bana taraf bakıyor.

Sınırları toplamaya başlamasını söyleyip Gömler'e seyirttim. Damlara yaklaşınca bağırmaya başladım. Birkaçı benden tarafa koşturmağa başladı. Ben, onlar ulaşmadan ölüye taraf yürüdüm. Yetişen adamlar heçbir şey sormadılar. Ben önde onlar ardımda, Aziz Emmi'nin uyuduğu yere geldik. Durumu anladılar. Onlar da dürtükleyip durdular. Sonra, gene soluğunu dinlediler ya çare yoktu.

Gelenlerden biri, kağnı getirmeye Gömler'e döndü. O gelinceye kadar Port Aziz'in ölüsüne baktık. Aynı çocuklar gibi uyuyordu. Gören adam, öldüğüne inanır gibi değildi. Biraz sonra uyanacakmış gibi siması var. Aziz Emmi'yi öylece, gocuğuyla birlikte kağnıya koduk. Onlar ağır ağır giderlerken ben sınırlardan tarafa yürüdüm.»

Ellez Hacı «Demek adam uyuyarak öldü haa! Vay anasını be! Gader böyleymiş. Hem de pek gözelmiş gaderi. Acı çekmeden, yağmurlu havada; o sıcacık duldada ölüp gitti ha!..»

Uzun Kemal «Öyle olmuş yaa!..»

Bir ara hiç konuşmadılar. Ellez Hacı, sıkıntı içerisinde, çalının dibinde sağa sola dönüp durdu.

Uzun Kemal «Ellez Emmi, gene neye aklın takıldı?»

Ellez Hacı «Ne olacak yiyenim. Biz de, artık Binboğa'ya dönsek mi diyom.»

Gâvur Ali «Daha dur hele. En azından bir ay daha galırız. Sen bakma yağdığına. Yağsın, zor olur ama köye neyle döneceğiz?»

Ellez Hacı «Onu heç söyleme. Benim öküzün biri işe yaramıyor. Diğerine eş almak şart. Sonra tohum da az. Çoluk çocuğa da üst baş lâzım. Yarın, bahara çıkmadan un biter. Ne yapacaksak?»

Gâvur Ali «Ulan gardaşım. Ne olacaksa halimiz? Çukurda kök söke söke imanımız gevriyor. Gene de götümüz yamalıktan gurtulmuyor. Çukur'un köylüleri bizim gadar çalışmıyor. Gene de durumları iyi.»

Ellez Hacı «Kendimizi bildik bileli çalışıyok. Köyde tarlada, Çukur'da kökte...Gene de iki yakamız bir araya gelmiyor. Anasını avradını diyom. Çalışmakla öleceğiz. Gene ortada bişey yok lan!»

Kesilmiş karaçalıların duldasından, Hössük Emmi seslenince konuşmayı kestiler. Çalıların arasından o tarafa yürüdüler. Yağmur diner gibi olmuştu. Köye doğru yürümeğe başladılar. Hepsi de büzüşmüş, ayaklarını çamurdan çeke çeke yürüyorlar. Hiçbiri konuşmuyor. Çamurla kavga edercesine yürüdükçe aralarındaki uzaklık da artıyor. Kimisi on adım ilerde, kimisi taa geride, elleri dizlerinde yürümeğe çalışıyor.

3

Bir zamanlar Binboğa'da, Büyük Kapıkaya da Küçük Kapıkaya da yoktu. Her iki kapıkayanm oluşumu Binboğalar için acı oldu. Yaşanan acıya karşın, birçok yaban hayvanları için insanlar için olumlu yanları oldu.

Çok çok eskilerde, Binboğalarda, kuzey yönünde; doruklarda eriyen kar sularıyla baharda ve sonbaharda, şıkırdım gibi yağan yağmur suları, güneye inemediği gibi kuzey yönünden öteye de geçemiyordu. Bu yüzden, biri Büyük Kapıkaya diğeri Küçük Kapıkaya yönünde uzunca, kocaman birer dere oluşmuştu.

Uzun ve korkunç geçen bir kışın hemen ardından; kışı, bahara bağlayan birkaç günün peşinde Küçük Kapıkaya yönünde birikip donan su, korkunç bir patlamayla Binboğaları günlerce inletti. Yüzlerce metre derinliğindeki su ve buzlar, açılan yarıktan akıp gitti. Dayoluk'tan, Yalak düzlüğüne ulaştı. Yalak düzlüğü, bu yörelerin, başka yörelere göre kışı aratmayan baharının gecelerinde ve sabahın geç saatlerine kadar donan sularla kaplı kaldı.

Büyük Kapıkaya, sanki Küçük Kapıkaya'yı kıskanmıştı. Ertesi kış, daha baharla tanışmak üzereyken Binboğa'da, öncekinden birkaç misli korkunç bir patlama oldu. Binboğalar yine günlerce inledi. Bu, öyle görülmedik volkanik bir olayı andırıyordu ki; ne lavları ne de külleri vardı. Bunların yerine, göğe tonlarca buz ve su kütleleri yükseliyordu. Korkunç gürültünün hemen ardından, o

korkunçluğu aratmayan bir akıntı Sarız çayı yönüne günlerce aktı. Yalak düzlüğü, ikinci kez büyük bir göle dönüştü. Birkaç hafta buzlarla kaplandı. O yıl, baharın sonuna kadar bu misafir göl, Yalak düzlüğünde tatlı tatlı dalgalanıp durdu.

Ard arda gerçekleşen bu iki doğumla, Binboğalar'ın kuzeydoğusunda ve kuzeybatısında birer geçit açıldı. Kuzey paralelinde daha önce geçit vermeyen Binboğalar'da iki Kapı açıldı: Biri, Büyük Kapıkaya diğeri Küçük Kapıkaya . Binboğalar'ın o eski insanları, açılan bu iki yeri de kapıya benzettikleri için, ikisine de bu adı verdiler.

Büyük Kapıkaya açıldıktan sonra geyikler, biri bu kapıya yakın yerde soldaki yamaçta; diğeri sağda, biraz daha uzakta ve daha yüksekteki yamaçta, birbirine bakan iki yeri, sürekli yurt edindiler. Binboğalar'ın, her zaman şiddetli geçen kışnarında, orada barınıp yuvalarını oraya kurdular. Yavrularını orada dünyaya getirdiler. Damla damla akıntıyla biriken küçük yalakta sulanıp orada dinlendiler. Onları, çoğu kez o iki yamaçta gören insanlar, her iki yere de Geyikpınarı adını verdiler. Bilinçlerinde, geçmişi bilinmeyen bir sevgiyle o iki yamaçtaki, o iki Geyikpınarı'nı da kutsal saydılar. Bu duygu ve düşüncelerini, inançlarındaki kayıtlara da aynen böyle geçirdiler.

Neler yaşamadı, neler görmedi ki Binboğalar... Ne güzelliklerle dolu değildi ki... Varoluşun, evrimin, sevginin, aşkın, dünyanın, doğanın bir incisiydi. Binboğalar'da, bunlardan geriye neler kaldı ki... Onda ne güzellikler ne yaşamlar katledildi.

Bugünkü Binboğalar, eski zamanların Binboğa'sının acaba ne kadarıydı. Bugünkü Binboğalar, acaba o eski Binboğalar'dan mı kalmaydı. Ne korkunç ne acı evrimsel bir yaşam. Bugün Binboğalar, geçmiş doğallığına göre çırılçıplak

sayılır. Keşke bu çıplaklık, o eski ilk Binboğa'nın baştan çıkarıcı dişi çıplaklığı olsa. Ne iyi olurdu. Oysa bu çıplaklık vahşetin, alçaklığın, bilinçsizliğin; âdice, zorla, tecavüz edilmişliğin, kirletilmişliğin bir çıplaklığı...

Ona gerçek aşkını verecek bir ilgi, bir sahiplenmeyle; yine o eski doğallığının gururu, onuru kazandırılabilir. O, bunu bekliyor gibi insanlara bakıyor. Onurunun tüm değerleriyle kirletilmişliğinde bile, yüzünde; nice kutsal kitaplardaki gizli anlamları alt üst edici anlamlar taşıyor. Yüzüne, gözlerine dikkatlice bakılırsa: saçlarındaki ve göz çukurlarındaki esinti; eski doğallığındaki güzelliği, acı acı anımsatıyor gibi. Bakışında, o gözlerindeki derinliklerinde; birçok, birçok şeyler gizliyordur.

Güzellikleri, bir parça da olsa doruklarında, yalçınlıklarında, derinliklerinde saklı kalmış gibidir. Çıplak gövdesinin bir yerlerinde, biraz ardıç biraz da yabani hayvan kalmış. Yok olan güzel doğallığının, nesli tükenmekte olan şeylerin; çok çok eskilerden kalma bir şeyleri saklar bir durumu var. Emin olmamak elde değil. Geriye kalan tüm şeyler; çok çok eskilerden bir şeyler gizliyor, bir şeyler anlatıyor gibidir.

Binboğa'nın, Binboğalar'ın; Binboğa, Binboğalar olmaması için geçmişinin de olmaması gerekiyor. Evrende, evrenin derinliklerinin hiçbir yerinde aşkın, sevginin de olmaması gerekiyor. Bu yasa, onun doğallığında varolan güzelliklerle bağlantılı olup güneşten kopup gelen bir aşkın alevleri kadar ateşli, etkileyici ve onsuz yapılamıyacağının bir olgusudur. Bu olgudur ki doğaya, Binboğa'ya, insana olan aşkın; vazgeçilmez üretkenliği, isterikliği, doğurganlığı ve yeniden doğmanın, yeniden kendi kendini döllemenin, yeniden evrimleşmenin bir gerçeği olacaktır.

İki gündür, öğleden sonraları başlayan kar, üçüncü gün iyice hızlandı. Şar tarafındaki dağlarla İnceköy'ün Kır'ı, taştan kayadan değil de kardan birer dağ şekline büründü. Sadece uzaktan, o da dikkatli bir gözle bakılırsa; ardıç ve mezdaların dal uçlarıyla, tepelerindeki yeşillik seçilebiliyor.

Karla birlikte dondurucu bir soğuk var. Gökyüzünden aşağı inen beyazlığın tersine bacalardan, sağa sola dumanlar dalgalanıyor.Fırtınaya dönüşen kar, gündüzün geceye dönüşmesini var gücüyle engelliyor. Sonunda ikisi de yorgun düştü. Geceyle gündüz arası bir ışık ortamı, dondurucu geceye egemen oldu.

Uzun kış gecelerinin, bu yörede ayrı bir anlamı vardır. Geleneğin göreneğin, tüm kültür unsurlarının zirveye ulaştığı an, bu kış gecelerinde yapılan toplantılardır. Kış gecelerinin toplantıları farklıdır. Biri, köyodalarında ve evlerde yapılan toplantıdır. Genel konularla, ordan burdan konuşulan eğlenceli bir toplantıdır. Bir de köylerde, sözü sohbetiyle sevilen kişilerin evlerinde yapılan bir toplantı olur ki, tadına doyulmaz. Köy odalarındaki toplantılara katılanların çoğu, öbür toplantıdan zevk almaz. Birçok kişi de böyle muhabbetli, sazlı sözlü toplantıdan başka toplantıya gitmez.

Kar, ortalığı tozu dumana katarken köylüler, kış gecelerinin alışkanlıklarıyla harekete geçti. Durmuş Ali, Kayış Ali, Porsuk Hasan, Bebek, Uzun Ali, Apı İrbehem gibi ileri gelenlerin bulunduğu ilk toplantı köyodasında kuruldu. Sonu, kesinlikle sazlı sözlü toplantıya dönüşecek ikinci toplantı da Cafer Dedelerde kuruldu. Her iki toplantının

başlangıcı birbirine benziyor. Ordan burdan derken söz, Çukurova'daki kökçülere geldi.

Bebek «Bizim bekârlardan haber yok gardaş» diye hayıflanırken Kayış Ali, «Bire batasıca, haber olmaz olur mu? Bir gısmı dönmeye çalışıyorlarmış.» diye aksilendi. Apı İrbehem «Ulan Gayış Ali, yine gayışlığın tutmasın. Sohbetimizin tadını gaçırma. Şurda gözel gözel gonuşak. Porsuk Hasan av hekâyelerine başlasın yeter. Gerisi gelir. Allah rızası için ıcıcık dur.» diye çıkıştı.

Durmuş Ali « Çukura inenler nasıl olsa döner de, ben Hıdo'ya aklımı takdım. Bakalım, Çukurova'dan ağaç fidanı getirecek mi? Hıdo'nun ağaç hastalığı da bizim Gayış Ali'nin inadından beter arkadaş... Heç buralarda nar, portakal, limon, şeftali yetişir mi?»

Bebek «Hıdo'nun aklı... Yalnız, o adamdan gorkulur. İnadım inat şeyim kırk kanat diyor.»

Durmuş Ali kızdı. «İşte, şuna bak. Boşuna Bebek dememişler. Bizim Bebek!... Benim eksik işlere aklımı taktığım gibi, o da Hıdo'ya aklını takmış.»

Epeydir susan Uzun Ali dayanamadı. Konuyu değiştirir bir ses tonuyla söylendi. «Reşo dolanıp duruyormuş. Demiroğlu'nun günleri sayılı.»

Porsuk Hasan «Reşo'nun gorkusundan ava da gidemiyok. Eşkiya bu. Sağı solu belli olmaz.»

«Senin gibi Porsuğu nedecek Reşo ulan?» dedi, Kayış Ali.

«Sen ööle de Ali Emmi. Anam avradım olsun, bu Reşo var ya; jandarmanın, anasına ve köylülere attığı dayağın acısını Demiroğlu'ndan tek tek çıkaracak. Hemi de nasıl!...»

Cafer Dedelerdeki toplantı yeni yeni alevlei yordu. Cafer Dedelerde yapılan toplantının, köyodasındaki toplantılardan ayrılan en önemli yanlarından biri; söze sohbete, kadınların, kızların da katılmaları. Yanlarında, çocuklarını getirenler de az değil.

Zamanın akıp gittiği unutulur. Bu süre içerisinde, ayrılanların farkına bile varılmaz gibidir. Toplantı, en sonunda çekirdek toplantıya dönüşür. İşte burada, zor olan şey yaşanır, gerçekleştirilir. Atom çekirdeğinin parçalandığında, ortaya çıkan büyük enerjiden yararlanılması gibi; çekirdekten çıkan aşk, ateş alevi, toplantıdakileri çekip içine alır.

Bu insanlar, binlerce sene önce; büyüklerinin, biryerlerden aldıkları mirasın, genlerindeki programıyla konuşurlar, otururlar, sazla sözü birbirine katarlar.

Sazlı sözlü bu toplantıların bir evrimi vardır. Kaldı ki; yapılan her yeni toplantı da evrim süreci yaşar. Söz, ordan burdan başlar ama nerelere uzanmaz ki. Geçmiş olaylar, ilginçlikler; değişik şekillerde ve dramatize edilerek toplantıda yaşatılır. Geçmişten derken olmuştan, gelecekten konuşulur. Yorumlar yapılır.

Türkülerin, deyişlerin, ağıtların söylenmesi çok eski bir alışkanlıktır. Bunları yıllar sonra radyoda dinleyenler, genellikle bu toplantıda bulunmayanlardır. Radyoda söylenenlerin; bu toplantıda, şurda veya burda söylendiğini duyan bazıları şaşırır. Radyodan alıp uyduruk bir şeyler söylediğini düşünür. Çoğu radyo bulunmadan önce, bu deyişlerin çalınıp söylendiğini adı gibi bilir.

«İnsanoğlu...Nereden gelip nereye gitmiyor ki. Neler görmedi ki...Neler yaşamadı ki...Yeri geldi birbirlerini boğazladı, yeri geldi birbirlerini baştacı etti.»

«Diyom ki... Şu yeryüzünde, hiçbir canlı olmasaydı... Veya toprak, su, bitki, canlı cansız, hiçbir şey olmasaydı. Ne olurdu acaba?»

Cevat, Ramo'nun torunu. Babası ölünce varlıklı akrabaları sahip çıktı. Köylüler,Cevat'a değil anası Meryem'e «Sefil Meryem» adını mühürledi. Cafer Dedenin de yakın akrabası. Cevat, amcalarının yardımıyla Adana'da liseyi bitirince İstanbul'da üniversiteyi kazandı. Kazandığı bölüm Felsefeydi. Ama köylüler, pek anlam veremediklerinden, ondan konuşurken «Edebiyatçı olacakmış.» diyorlardı.

Bu yıl, ikinci sınıfa geçti. Köylüler de, artık Cevat değil «Ünüversiteli» adını taktılar. Bu, öyle benimsendi ki; her yerde bahsederken, onunla konuşulurken bile «Ünüversiteli» adı kullanılıyordu. Cafer Dede, önceleri pek hoşlanmadı. Ama zaman zaman toplantılardaki konuşmalarını yerinde ve olgunca buldu. Zaman geçtikçe ısınmağa, onunla başbaşa sohbetler yapmağa başladı.

Cafer Dedelerde yapılan toplantıda; Cevat üniversiteye gittikten sonra, ona söz verilmeye, danışılmaya başlandı. Sazla birlikte, sazı sözü tamamlayıcı konuşmaları, toplantıdaki insanların dünyasına derinlemesine işliyor. Köydeki birçok insan, onun düşüncelerini ve davranışlarını garip buluyor. Bundan dolayı, «Deli Cevat» diyenler az değildi.

Cafer Dede, toplantının başından beri Binboğalı'nın hiç konuşmadığının farkındaydı. Onun, toplantılarda hiç denecek kadar az konuştuğunu biliyordu. Ama kafasına koymuştu.

Ona bir iki söz de olsa konuşturacaktı. Kendisini kırmayacağını ve muhabbeti en iyi dinleyenlerden biri olduğunu biliyordu. Sırf bu gıdayı alması yeterliydi. Bunun için üzerine düşmez, hatta; muhabbetin gıdasıyla kendinden geçmesine hayran olurdu. Konuşmaktan çok, bu halin yaşanmasına bağlıydı.

«Binboğalı, babam Allah hak için iki söz de sen konuş. Sabahtan beri boynunu aşağı dikmiş duruyorsun. Yoksa bizi mi sınıyorsun?»

Binboğalı irkildi. «Eyvallah Cafer Efendi! Ben ne deyim. Burada, herkes güzel güzel gonuşuyor. Dinlememizi, gıda almamızı da çok görmeyin.»

«Yoonuz Çocuk, nasıl bulunmuş? Yürekler acısı, bir de sen anlat. Çobansın, daha iyi görmüşsündür.»

«Sohbetin üzerine uygun düşer mi? Ama bir can, elbette insan etkileniyor. Babasının ardınca gitmiş aklınca. Evlerinin ardındaki kayalıktan, ardıç kesmek için babası gidince, habersizce ardına düşmüş. Çocuk bu. Soğuğu, fırtınayı ne bilsin. Ayağı karıkmış. Nereye gittiğini, ne yaptığını bilemez olmuş. Baartısını da duyan olmamış.

Sabaha kadar aramışlarsa da bulamamışlar. Karakilise'nin, bizim köyden, Kemer'den, Oğlakkaya'dan insanlar; dondurucu soğukta aradılar. Sabah yine yola düşmüşler. Ben, Dükkancı Bekir'e gitmiştim. Duyunca yüreem parçalandı. Dağları, soğuğu, azıkmanın ne olduğunu bilirim. Köylülere ben de ulaştım. Ulaşmaz olaydım. Çocuk, iki kayanın arasındaki çalının dibine sığınmış. Herhalde dulda bulmuş orayı. Gözümle gördüm. Boynu bükük kafası, yarı karlı çobandöşeğine düşmüş. Ayaklarındaki lastik donmuş. Çıkarmaya çalıştık. Anası yetişti. Kadın haliyle

hepimizi bir tarafa devirdi. Boğa gibi öfkeli ve güçlüydü. «Çocuğuma bu işkenceyi yapmayın.» dedi. Essahtan öyle. Ayakkabıyı çıkarsak ayağı kopacak. En yürekler acısı çocuğu bulduğumuzda, ruhunu daha teslim etmemişti. Bir iki kımıldadıktan sonra anasının kollarında öldü. Ahhh ahhh! Şu insanoğlunun ölümü, hiçbir şeye benzemiyor. Ne yaparsan yap sonu ölüm, ama el kadar sabinin ne günahı vardı da o biçimde öldü?»

«Ölüm, adı bile soğuk. Azıkan çocuklar delilere benzer. Ne yaptığını bilmemiştir. Ölümle cebelleşmiş ki sabaha kadar ölmemiş. Demek ki dolanıp durmuş. Bunu bilmeyerek yapmış. Şuurunu yitirince olanlar olmuş. Yazık, çok yazık!..»

«Deli olsan da ölüm var, akıllı olsan da ölüm var. Kaldı ki, her deli bildiğimiz deli değil. Biz, gönül ehlilerinden öyle duyduk ki; nice gönül erleri, adlarını deliye çıkarmak için ne çileler çekmiş.»

«Nedendir acaba?»

«Neden olacak.Bazen milletin elinden kurtulmak için. Bazen de yollarında bildiklerince gidebilmek için. Millet bu, insanı deli de eder veli de...Ama gönül delisi olmak zor. Bunu başaranlar, öyle az muz yüce insanlar değildirler. Delilikleri, bazı davranışlarının öbür delilere benzemesinden. Yoksa, gönüllerine girebilseniz; akıllı olmanızdan, akıllıyım demekten veya akıl denen şeyden kaçarsınız, siz de deli olmak istersiniz. Nerde?..Bir kuş gibidir. Bir anlık şey. Yakalayabilene aşk olsun...»

Sohbette, Karabel mi Gezbeli tarafından mı yaşlı biri vardı. Cafer Dedelerde üç gündür misafir. Cevat'ı dikkatle inceliyordu. Hakkında söylenenlerin bir kısmını duymuş. Dayanamayıp ona döndü. Yüzüne baka baka konuştu.

«Genç! Sana, Ünüversiteli diyorlarmış. Hele öğrendiğin ilminden birşeyler söyle. İlim ne diyor bu işlere? Duyduk ki hak âşıklarını, Koca Yunus'u dilinden düşürmezmişsin.»

Ünüversiteli, tereddüt etti ya çabuk toparlandı. «Baştacı efendim. O sizin büyüklüğünüz. Garınca gadarınca, okul ilmiyle uğraşıyoruz ama Hak âşıklarını okudukça anladıkça; onların yolundan gittikçe, ilim içinde ilim olduğunu seziyorum. Seziyorum diyorum, çünkü bu bir yaşama biçimidir. Sadece akılla yol alınmıyor.»

«Eyvallah!» dediler oradakiler. Misafir «Hele gonuş. Dilini seviyim. Dedikleri gibiymiş.»

«Burda, büyüklerim var. Bana söz düşmez ama sorulunca cevap vermemek olmaz. Bilirsiniz ki bu yolda; gerçeğe hüü, yalana tüü derler...

Bektaş Veli Dedem: Bilimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır....Düşünce karanlığına ışık tutanlara ne mutlu...Zor durumlarınızda, bilim kalesine sığınınız...diyor. Herhalde bu bilim, bizim okuduğumuz bilimden farklı olsa gerek. Anladığım kadarıyla bizimki ilk basamak oluyor.

Bu Hak âşıklarının her biri, bir derya. Yunus'a gelince... O da bambaşka bir derya...Hakikat bir denizdir şeriattır gemisi. Çoklar gemiye bindi denize dalmadılar...Sırat kıldan inceymiş, kılıçtan keskinceymiş. Varıp onun üstüne, evler kurasım gelir...Cennet cennet dedikleri, birkaç köşkle birkaç huri. İsteyene ver anları, bana seni gerek seni...

Hak âşıkları, birbirleri gibi düşünürler ama bir makamdan değil kırk makamdan ses verirler. Hangi gönüle girmeli, hangi Hak âşığını söyletelim, hangilerini küstürmeyelim?..

...Bu âlemi ekvan yaratılmadan. Evvel yokken var'a uğradım geldim. Onsekizbin âlem dünya yoğiken Kâmildeki nur'a uğradım geldim...Alioğlu, medresede kadılar ki tapların önlerine kodular, sen bu ilmi nerden aldın dediler. Üstadım var Pîr'e uğradım geldim...

...Seyrani âdemlik halini takın. Adem âdem olur hem hak-el yâkin, Harâbât ehline hor bakma sakın. Define bulunur virânelerde... Doğması farz amma ölmesi sünnet. Seyrâni ecele eylemez minnet. Kimi huri ister kimisi cennet. Ben hakkın rızasın gözler gezerim...

...Âşıka sor mâşukunun yarasın. Hisab ider yerin göğün arasın. Pîr'im ihsan eyle derdim çaresin. Noksanî hublara kuldur sultânım...»

Büyük salondakiler «Eyvallah, eyvallah!» dediler. Bir süre konuşulmadı. Kapının dışında sesler gelince Veyve, kapıya yöneldi. «Seyt Musa geldi, Cafer Efendi» dedi. Odadakilerin zihinleri dışında, bedenlerinde bir telaş görülmedi. Cafer Dede «Hoş gelmiş, sefa getirmiş muhabbetimize.» diye ağır ağır konuştu.

Veyve, Seyt Musa'nın karla keseklenmiş üstünü süpürgeyle temizledi. Seyt Musa: «Büyüğümsün, zahmet oldu ana.» dedi. Veyve söylenircesine «Hizmet hak içindir babam.» dedi.

Seyt Musa, içeri girdiğinde hafifçe doğruldular. Çoğu, tek tek hoşgeldin deyip hal hatır sordu. Seyt Musa, iki gündür Pınarbaşı'da olduğunu, Sarız'dan buraya canını zor attığını söyledi. Ağızlardan söylenmeyen ama zihinlerden geçen şeyler vardı.

Şükrü yerinde duramıyordu. Sonunda patladı. «İyi, güzel de konuşuldu. Benim bildiğim bu sohbetlerde, bir şeyler yenilir. Hanımlar çivilendi. Kalkıp ben mi getireyim yani?»

«Bir de sen hizmet et, ne var ki...» diye, odadaki kadınlar ona takıldı.

Veyve, toplantıdaki kadınların yardımıyla mısır patlağıyla çayı, hazırlayıp sundular. Bu ikramlar, sohbet ortamını çoğu kez olumlu yönde tamamlıyor. Yarım saati geçen suskunluğu, Fahriye gelin giderdi. Konuşmadan önce, Cafer Dede'den izin aldı.

«Dede, hatırlar mısınız? Ben, beş altı yaşlarında çocukken; Karabel'den mi Eleziz'den mi, yoksa Hacı Bektaş'tan mı bir kız gelmişti. Kız mıydı, gelin miydi onu da bilemeyeceğim. Boyundan insan asılır. Buğday benizli, iri kara gözlü, kara kaşlı bir güzeldi. Dede kızı mıymış ne. Erkekler görür görmez acayip olmuşlardı. Hiç unutmam, bir hafta on gün buralarda dolaştı. İnceköy, Ördekli, Tavla, Çağşak, Dallıkavak, Kırkısırak, Söbeçimen'de birer ikişer gün galdı. İşte o güzel kız giderken; köylülerin verdiği koyun, keçi ve koçtan bir sürü oluştu. O istemedi ama köylüler verdi işte. İyi hatırlıyom, verilen davarları götürmek için iki çoban tutulmuştu. O kızın güzelliğini, ne kadınlar ne de erkekler unuttu. Yıllarca gonuştular. Çoluğa çocuğa garışanlar bile unutmadı.»

«O güzel gız, heralde dede gızıydı. Hakullah mı ne toplamaya gelmiş dediler ya; bırak koyun kuzu vermeyi, o gız isteseydi buradakiler canlarını bile verirlerdi.»

Şükrü, Sultan Garı'mn konuşmasına kızdı. «Sümüklü gavur» diye söze başladı. «Güzelmiş müzelmiş. İşte hep öyle dedelerin, dede torunlarının yüzünden bu hale geldik. Onlar

ne istedilerse verdik. Hep verdik, hiç almadık. İyi dedeler, bu yolun yolcusu olanlar yok demiyorum ama çoğu almaya çalışıyordu. Neyise, bağışlayın gevezeliğimi. Toplantının tadını gaçırmıyayım.»

Cafer Dede, epeydir zaman kolluyordu. «Babam! Allah hak için, toplantının bir eksiği var.» Kimseden karşılık gelmeyince devam etti. «Bizim bu toplantılarda saz çalınmazsa olmaz. Sakallı burda, Seyt Musa da burda. Gönül, gönülden birşeyler alıp vermek ister. Emir kabul eylemesinler. Bizi hoş görüp gönlümüzü de hoş eylesinler.»

Seyt Musa «Sizde, misafire hemen iş mi buyururlar Cafer Efendi?» diye şaka yaptı. Ardından Sakallı'ya baktı. Sakallı, kaşlarını yukarı oynatarak isteksizliğini belirtti. Zaten birkaç yıldır saz çalmıyordu. Bunu, tüm köylü bildiği için üstüne de gitmiyorlar.

«Baş tacı ya, hemen çalınmaz ki. Cafer Efendi, Sakallı Emmi! Hele biraz eskilerden, gönül ehli erlerden söz edin, belki aşka gelir çalarız. Aşk olmayınca olmuyor. İnsan coşmuyor. Coşmayınca da çalınıp söylenmiyor.»

Sakallı, öneriye itiraz etmedi. Toplantıdakilerin hepsinin bir can, ama aşk için önce iki cana gerek olduğunu vurguladı. Sözün yönünü Cafer Dede'ye yönelterek çok çok eski yaşayışlardan, hak âşıklarından, gönül ehli insanlardan, onların yaşayış hallerinden söz etti. Cafer Dede, kendini kaptırınca söz uzadı ama zaman durmuş gibiydi.

İki yaşlı, sevilen insanın konuşmaları ve toplantıdaki insanların; kendilerini bütünüyle muhabbete kaptırdığı bir anda, Seyt Musa'nın sazından çıkan ezgi; yavaş yavaş, konuşulanları ezmeden, yok etmeden istenilen aşamaya yöneltti. Deyişlerindeki anlama, Seyt Musa'nın çalış biçimi

ve sesinin dokunaklılığı katılınca, etkilenmemek için insan olmamak, canlı olmamak, hatta var olmamak gerekiyordu.

...Senlik benlik kalmaz kalkar aradan... Hep bir gardaş olur cemden sıradan... Asıl nesil hiç sorulmaz oradan... Asıl nesil soyu sopu muhabbet...

Ol şehrin sarrafı can alır satar... Öldürür diriltir can cana katar... Altınla gümüşle paha mı yeter... Çarşısı pazarı gülü muhabbet...

Melüliyem aşktan bu hale eren... Enel-hak söyleyip canını veren... Vermez mi canını o dostu gören... Ayaktan tut başa boyu muhabbet...

Biliyordu ki bu insanlar, insanı böyle bir aşkın içine düşürdükten sonra geri çekilmek tehlikeliydi. Adamı boğazlarlar da, alim allah kimsenin kılı kıpırdamaz.

...Nedir benim melül mahzun gezdiğim... Ağlayıp yandığım yâr senin için... Ciğerciğim delik delik deldiğim... Ağlayıp yandığım yar senin için... Fedâyi der böyle imiş kaderim... Dünya benim olsa şâd olmaz gönlüm... Ehli Beyt aşkına eğridir boynum...Yanıp tutuştuğum yâr senin için...

Seyt Musa «Eyvallah» deyip sazı öptü. Ağır usta bir harektle Sakallı'nın kucağına koydu. Toplantıdakilerin hepsi «Eyvallah» dedi ama Sakallı'nın; bir çocuk gibi sessiz, uslu, itiraz etmeyişine şaşırdılar. Bir türlü akılları ermedi. Onun, saza düzen vermesinden anladılar ki, yıllardır yapmadığı ama bu insanların özlediği şeye, tekrar başlayacaktı. Nerdeyse nefessiz yaşanıyordu.

...Tabib sen sorma derdimi... Benim derdim dermansızdır... El vurup açma yâremi... Yârelerim merhemsizdir...

Mücrimî'yem arzum yâre... Nâzım yâre kahrım yâr'e... Her ne desem sözüm yâr'e... Yârim dinsiz imansızdır...

...Cenneti parasız zahide verdik... Cehennem korkusun gönülden sürdük... Huriyi gılmanı biz burda gördük... Cennet'ül âlamız yâr ayağıdır...

Söyletmeyin şu Melüli deliyi... Neyleyim geçen nebiyi Veli'yi... İsa gibi diri kılan ölüyü... Şol lebinden akan yâr ırmağıdır...

Makam değiştirip sazı göğsüne bastırdı. Belli ki ona düşündüğü gibi sahip olmak istiyordu.

...Girme gönül ülkesine varamazsın menzile... Dağlarında gış gıyamet tükenmeyen karı var... Sahrası yol vermez sana çabalama boşuna... Bir türlü iz belli değil dumanı rüzgârı var...

Etrafa bak gör düşeni dur gitmesin hoşuna... Her yolcunun yüreğinde sönmiyen bir ağrı var... Çok emek çektim diyerek ümitlenme boşuna... Leyla leyla diye nice Mecnun'un mezarı var...

Fedayî ömrün bitirdi güveni yok yarına... Bir âh-ı figândan başka söyleyin ne kârı var... Herkes doğar yine ölür çekilir mezarına... Bu derdi ibadet saydım kime ne zararı var...

Bir sessizlik, ardından bir beklenti içine girildi. Baktılar ki, Sakallı'nın durumu «tamam» der gibi, hep birlikte «Allah, Eyvallah» dediler. Yine suskunluklara dalındı. Neden sonra Sakallı ağır, etkileyici bir tonla konuştu.

«Cafer Efendi, dediğin oldu. Yıllardır elime almıyordum.»

Cafer Dede «Allah hak için sağ olasın babam. Ben, nefsime istemedim. Belli ki canlar öyle istiyordu.»

«O zaman iki de sen söyle biz dinliyelim. Tek taraflı gıda alınamıyor.»

«Babam, bilirsiz ki çalıp söyliyemem. Eğer, Seyt Musa Efendi râzı olursa ben söyleyim o çalsın.»

Seyt Musa, kalkıp Sakallı'yla görüştü. Her ikisinin de ellerinin biri sazda, biri de kâlp üstünde yanaklarından öpüştüler. Sonra birlikte sazı öperek teslim aldı. Cafer Dede, hafızasını yoklarken Seyt Musa; sözsüz, bir iki makamdan birer kısım çalarak hem kendini, hem Cafer Dede'yi hem de odada bulunanları hazırladı. İkisi, birbirlerinin zihinlerinden geçenleri bilircesine bir an geldi ki; Cafer Dede'nin söyledikleriyle Seyt Musa'nın çaldığı makam kaynaşıverdi. Yeni bir dünya kurulmuş. Yaşantılarını unutmuşlar. Dışarda olup bitenleri, asırlardır bilinç dışına atmış gibiydiler.

...Çeke çeke ben bu dertten ölürüm... Seversen Ali'yi değme yarama... Ali'nin yoluna serim veririm... Seversen Ali'yi değme yarama...

Ilgıt ılgıt oldu akıyor kanım... Kem geldi didâra talihim benim... Benim derdim bana yeter hey cânım... Seversen Ali'yi değme yarama...

Pir Sultan Abdal'ım deftere yazar... Hilebaz yâr ile olur mu pazar... Pir merhem çalmazsa yaralar azar... Seversen Ali'yi değme yarama...

Cafer Dede'nin durumundan, Seyt Musa da durum değiştirdi. Sazıyla tekrar makamlar hazinesine daldı. Sonunda aynı şeyi buldular ki; gönül akıntısı seyrinde, olumsuz bir adım olmadı. Cafer Dede söyledi, Seyt Musa çaldı...

...Gaflet uykusunda yatar uyumuş... Can gözü kapalı gâfilan çoktur... Hak sözü dinlemez efsâne anlar... Kalbi çürük sofu cahilan çoktur...

Genc Abdal'ım herkes mest olur sanma... Her kurban derisi post olur sanma... Her yüze güleni dost olur sanma... İçi kâfir dışı müslüman çoktur...

«Eyvallah, Cafer Efendi.» dedi Sakallı. Hep birlikte «Allah, Eyvallah!» diye yankılandılar.

Uzun bir süre kimse konuşmadı. Taa ki, Ünüversiteli'nin usul, etkileyici bir ses tonuyla söylenmesine kadar. «...Muhyiddin'em gül bende... Hakka doğru yol bende... Âdemoğlu âdemim... Yetmişiki dil bende...»

Dışarda, fırtınayla karışık kar yağışı sürüp gidiyordu ama Cafer Dede'dekiler, olup bitenden habersiz, ölü gibi suskundular.

Aynı gece, köyodasındaki toplantı devam ediyordu ve iyice koyulaşmıştı. Çoğu kez kimin konuştuğu belli olmuyor ama ilgiyle dinleniyor.

«Ulan gardaşım! Dünyada şu köylü milleti gadar anlaşılmaz, hinoğlu hin başga birşey yok. Zaten köylerin kökünde var bu. Okumuşlardan, büyüklerimizden duyuyok. Çok eskilerde, zaten köy diye bişey yokmuş. Kale mi, sur mu neyle çevrili yerler varmış. İşte bizim köylü milletinin hinoğlu hinlikleri, oraların; savaşlarla, vurgunlarla, kırgınlarla bozulmasından sonra başlamış. Temeli de, bu bozuklukların üstüne gurulmuş.

Köylerin hepisinin temelinde yönetime garşı gelme, isyan etme yatıyor. O kalelerle surlarla çevrili yerlerden gaçarak dağlara, dere boylarına, bayırlara, ormanlara, olmadık sarplıklara gelip yerleşmişler. Yine o durumlardan olsa gerek, köylülerin hepsi kırkfikirli. Saf görünümlerimizin altında,

nice hinoğlu hinlikler yatıyor. Hepsi de bu ince hesapla davranıyor. Beylerin ağaların adamları, paşaların, devletin jandarması; gırmadık yanımızı gomasa da bildiğimizi okuyoruz. Aşkolsun arhadaş!..Bu gadar da olmaz ki...»

«İşte bu da böyle bir deli. Gerçi bizim buralarda deliden çok ne var. Deli Memmed, Deli Durdu, Deli Kız, Deli Bekir... say da say. Aha, İnceköyün en okumuşu Ünüversiteli. Gosgoca üniversitede İstanbol'larda ohuyor. O da deli gibi bişey... Acayib acayib fikirleri, davranışları var. Gonuşmasını duyan köylülerden; ellisini, yüzünü şahit tutsan, yemin billah verdirsen gene de biri, akıllı olduunu söylemez. Gerçi Cafer Dede, Sakallı gibi akıllı bildiğimiz insanlar; bizim deli dediklerimizi, daha doğrusu her deliyi, deli gabul etmiyor. Onlar da bir acayib. Deli delidir. Delinin akıllısı, iyisi mi olur? Ööle olsa deli olmaz zaaten.»

Akşamdan beri bir iki kez konuştuysa da Bebek, son iki konuşmadan sonra yerinde duramadı. Kurtlu gibi kıpır kıpırdı. Durumunu gördükleri halde konuşmasına fırsat vermeyişlerine deli oluyor.

Kafasının içinde kendi kendisiyle döğüştü, boğuştu; yeni verecek haberler aradı. Hangisini nasıl, biraz da süsleyerek vereceğine karar alamıyordu. Son iki konuşma onu iyice kamçılamıştı. Mutlaka bir şeyler bulmalı ve de dikkatleri üzerine çekmeliydi.

«Arkadaşlar!» Çevreye baktı, boğazını temizledi. Emin olunca devam etti.

«Çukurova'dan yeni gelen kökçülerden duydum. Bir acayip dev gibi, gocaman evler gadar demirden bir şeyler getirmiş ağalar. Tabii gâvurlardan... Çukurova'nın ne gadar gölü, sazlığı, bataklığı varsa arasına dalıp yarıyormuş. Hem de

bizim Değirmende resi'nin, Gözeler'in, Ortakavağın deresi gadar.»

« Allah canını alsın Bebek! Sen iyice gudurmaya başladın. Hem de Deermenci İbo'yu geçtin. Onun yalanları, seninkinin yanında müslüman galır. Nerden buluyon bunları bire batasıca?»

Bebek kızarır gibi oldu. Adam üstüne üstüne vardı. «Bire batasıca! O ev gibi, dev gibi demir yığınlarıylan nedeceklermiş? Hemi de Deermenderesi, Ortakavak deresi gibi dereleri açıp nolacakmış?»

Bebek aldırmadı.«Sen öyle de. Senin ahlın yetmez lan. Açıp da noolacak olur mu? Çukurova'nın sazlığı, bataklığı kurutulacak. Sonra da belli. Ağalar, beyler; her biri insandan, insanın ganından gönüllü tarlalar açacak...O dereler açılmazsa, nasıl gurur sular?»

«Bire Bebek! Dooru sölüyon da eesik anlatıyon. O araçlar, ganal açıyormuş ganal.»

«Durmuş Emmi. Sen anla işte. Bir de, bir araç varmış. İki de gulağı varmış. Açıyormuşsun taa uzaklardan, tanıdıklarınla gonuşuyormuşsun. Hemi de yanında olmadan, yanındaymış gibi.»

Kayış Ali dayanamadı. «Gang iliine goduum! Senin o dediğine, tilifon derler. Yeni bişe gibi anlatma. Senin gibi caal köylüler bilmiyor. Yohsam o yeni bişe deel ki. Noolacak, esgerlik de yapmadın ki bilesin. Varsa, başka bişeyden habar ver ulan.»

«Gayış Ali, gızma yav. Belkim eksik anlattım. O deel de, şunu söóliyecektim. Şimdi, şööle bir araç varmış: Buradan düümelere basıyormuşsun, taa Adana gibi, gâvurların oralara

gadar bile...Orada, yazıya dönüşüyormuş. Anlayacaanız, sen burdan ne söölemek istiyorsan, yazı yazar gibi dümelere basıyormuşsun. Oraya gidiyormuş. O da, oradan senin sööleddiine göre garşılık veriyormuş. Böölece gonuşur gibi anlaşma oluyormuş.»

Köyodasındakilerin kanı dondu. Çıt çıkmadığı gibi, karşılık veren de olmadı. Bebek oldukça mutlu, aklındaki tüm yenilikleri sunmağa çabalıyor.

«Bir de, bir araç çıkacakmış. Sen burdan bakacakmışsın; taa uzaktakileri, yanında gibi görecekmişsin. Ona bakacak, rado gibi dinleyecek, eelenecekmişsin. Daha doğrusu büz gibi, tünel gibi düşün. Sen bir ucunda, o bir ucunda. O seni görecek, sen de onu görecekmişsin.»

Kayış Ali patladı. Küfür savururcasına Bebeğe söylendi. «Ulan etmeyin gadanızı alıyım! Şu adamı susturun. Bu var ya, işte en böök deli bu. Ünüversiteli'ye gı zıyordum ya, varıp alnını öpeceem.»

Hırsla ayağa kalktı. Gidecek gibi oldu. Durmuş Ali'yle Apı İrbehem'e gözü takılınca vazgeçti. Onlara baka baka konuştu.

«Yav Durmuş Ali Emmi, Apı İrbehem! Gadanızı alıyım lan, siz ahlı başında adamlarsınız. Bu deliyi niye dinliyonuz? Bu her zaman bööle yapar. Elektiriği tam iki sene anlattı. Ee dedik. Buralarda olmadıından, millete acaip geliyordu da aazı beş garış açık dinliyor. Ya bu anlattıklarına niye ses çıkarmıyorsunuz? Allah rızası için, siz de iki gonuşun da bu pis batmiyesice sesini kessin. O gadar yaşadınız, gün gördünüz. Eskilerden heç mi bişe galmadı da bu zırbalıkları dinliyonuz.»

Durmuş Ali, köyün en yaşlılarından. Sözü sohbeti dinlenen ve sevilen kişi. Nerede, kimin eksik bir işi, sorunu varsa onu merak eder, günlerce kafa yorar. Karşısına çıkan çocuklara bile bu eksikliklerin, pürüzlerin, sorunların ne olduğunu, sonunun neye vardığını sorar, cevap beklerdi. Eğer anlatılmazsa hasta olur. Bu huyunun bir de iyi tarafı vardı. Köylüler bilirler ki Durmuş Ali, azrailin elinde can vermek üzere, onulmaz dertlere yakalanmış. İşte tam zamanı! O ölüm döşeğinde, köylüden biri gidip başucuna oturur. Kulağına eğilir, merak ettiği son eksiklikleri, yarım kalmış işleri, pürüzleri, kafasına takılanları birbir anlatır. İşte o zaman acaip bir şey olur.

Durmuş Ali, azrail gelmiş boğazını sıkıyorsa; ondan daha güçlü olur, azrailin parmaklarını bileklerinden kırar. Azrail can almaya gelmişken, canını zor kurtarıp gider. Bir daha da gelmemek üzere. Durmuş Ali ölümcül hastalığa mı yakalandı, dili tutulup komaya mı girdi. Merak ettiklerini kulağına fısıldayın cin gibi olur, hortlak gibi ortaya dikilir. Günlerce de köylünün, çevre insanların dilinden düşmez.

Onun, yarım kalmış, sonuçlanmamış işlerle, kafasını taktığı şeyleri sormasından köylü bıkmıştır. Ama çaresiz, yarım yamalak karşılık vermeden, elinden kurtulamayacağını bilirler. Bazen de «Ulan etmen gadanızı alıyım. Bırakın bu adam yataklara düşsün. Ölürse ölsün. O ölmezse bize gurtuluş yok. Alim Allah o adama, kafasını taktığı şeylerin garşılığını verdiimiz sürece bu adam ölmez. Bırakın yav! Yoksa, ölüm döşeğindeyken; on sekiz bin alemin tüm azraili gelse, gulağına, gafasına taktığı şeyleri fısıldamayın. Dinime imanıma, onların hepsini govalar da ölüm yataana bağdaş gurup oturur.» diyorlardı.

Bazıları «Ulan ellemen, yazzık yav! Bırakın yaşasın. Aha, Kemerli Arap yüz on yaşını geçti. Adam turp gibi yaşıyor. Gerçi bir çocuk gadar galmış diyorlar ama, bal gibi yaşıyor. Ne istiyorsunuz Durmuş Ali Emmi'den? Can çıkmazsa huy çıkmazmış. Ellemeyin, çıkmadık canda bir umut galmış. Bırakın yaşasın. Günü gelir o da ölür. Kim dünyaya gelip de geri gitmemiş ki? Hepsi gitmiş, gidenler de dönmemiş.» diyorlar.

Çoğu «Ne var ulan! Bir insanın sorduuna cavap vermek, insan şânıdır. İki laf da olsa sööleyin. Ne istiyor Durmuş Ali Emmi bizden, canımızı mı istiyor? yook: Ganıguru ekinini gene biçemedi mi... Çürük İsmaal ununu öğüttü mü...Açıkyazı'da yolun ortasındaki taş kırılmadı mı... Velika dükkan açacak mı... Kökçüler, Çukurova'dan dönerlerken yolda mı galmışlar. Gene misafir almamış mı o gâvur köylüler... Sarız çayı üstündeki köprünün çürük ağacı değiştirilmedi mi... Ütük Dede gene mi evleniyormuş... Ünüversiteli sınıfı geçmiş mi... Yayla'daki goca ardıç gene ööle duruyor mu... Deli Memmed derede, ırmakta, su başlarında, orada burada çırılçıplak gene yıkanıyor mu... Hacın'dan bu tarafa, zop arabalarının yolu yapılacak mıymış?.. diye soruyor.» Ardından da ekliyorlar. «Bir varmış bir yokmuş dünyası. Yaşlı adamın gönlünü gırmağa deer mi?»

Kayış Ali'nin öfkesini yatıştırmak için önce Apı İrbehem konuştu. «Otur, Ali gardaş otur. Senin yaşın başın bizden az mı ki bize gızıyon? Meramın, eskilerden gonuşmaksa otur gonuşak.» Ortalık yatışınca herkeş beklemeye koyuldu. İçlerinden «Acep Apı mı gonuşur, yohsam Durmuş Ali mi.» diye geçiriyorken,Apı İrbehem söze başladı.

«Çok eskilerde bir yıl, bu yörede görülmemiş bir gıtlık oldu. Gökyüzü çekirgeden gözükmüyordu. Sankim çekirgelerden oluşmuş bir bulut, sürülerle ekinlere gondular. Çekirge sürüsünün geçtiği ekin tarlası, sankim yüzbinlerce goyundan oluşmuş bir sürü geçmişçesine, başak namına bişey bırakmıyordu. Bir tarladan öbürüne, hepsinin imanını gevretti. Ekin bitince meyveyi, meyve bitince yeşil otu guruttu. Hiç unutmam o yıl, köylerin çoğu Çukurova'ya göçtü. Köylerde galanların da Çukur'a göçenlerin de çoğu açlıktan öldü.»

Sözü Durmuş Ali aldı.

«O seneyi iyi anımsıyom Apı gardaş. Ekinden ümit kesilince millet; malını, davarını yemiye başladı. Dağdaki taştaki, yabani meyvelerin galanlarıyla ot tohumları, ot kökleri yedik. Gışın da millet dağa düştü. Nerdeyse kekliğin soyunu tüketecektik. Günahı anlatanların boynuna; ayı, domuz, kirpi, kurt yiyenler olmuş. Ben görmedim emme yeneceğini, adımı bildiğim gibi biliyom.

Bilmem aklına geliyor mu? Geçmişlerde bir yıl da kımıl mı, süne mi ne. Bir yığın böcek, tarlaları tırpandan geçirmişe dönderdi. Bu olay, o yıl çok gonuşuldu. Hocalar: Allahın, günahkâr ve dinsizler yüzünden verilmiş bir cezası olarak yorumladılar. Guran'da âyetler varmış. Onları da, her vaazlarında anlatıp durdular.

Sonra dinsiz imansız bitmiş gibi gıtlık bir ara görünmedi. Aksi gibi, dinsiz imansızlar, hocaların dediği gibi yeniden türeyince gene göründü. Ben kendimi bildim bileli, çoğu kez gıtlık oldu. Bazı yıllar da olmadı. Hocaların anlattığı pek aklıma yatmadı. Dünya guruldu gurulalı, dinsiz imansız eksik deel. İyi bildiklerimiz de var. Ama bunların yüzünden

mi, yohsam başka bir şeyden mi bu, bööle sürüp gidiyor ya anlıyamıyom.»

Durmuş Ali konuşmadan önce eve giden Uzun Ali, koca tepsiyle mısır patlağı, kavurga getirip milletin önüne sürdü. Köyodası bacasına atılan koca koca kütüklerin ısısı bacadan çıkıp gitse de birçoğu odada kalıyor.

Köyodasındaki on onbeş kişilik kalabalık, mısır patlağıyla kavurgayı yiyince yanıp tutuştu. Gençlerden biri su getirdi. Yetmedi biri daha getirdi. İşte tam bu su yangınlığınm içinde Porsuk Hasan'ın, Kayış Ali'ye dalgın dalgın hem de uzun süre bakması, herkesin dikkatini çekti. Millet merak edip sorunca Porsuk Hasan, uyanırcasına irkildi. Öbürleri zorlamadan o söylemeye başladı.

«Gayış Ali Emmi'nin, bizim İnceköy'ün Kır'ında sözünü ettiği su aklıma geldi de...Bu milleti, ancak o su doyurur diye düşündüm.»

Porsuk Hasan konuştuğuna pişman oldu. O sözünü tamamlamadan, önce Kayış Ali'nin, sonra da diğerlerinin suratı asılıverdi. Ağızlar kenetlendi. Kaşlar çatıldı, boyunlar aşağı düştü. Suskun derinliklere dalındı.

Yıllar önce Kayış Ali, İnceköylü'lerin; Binboğa'da İnciligız'dan kovulup Ördekli'yle İnceköy arasındaki Kır'ı yayla tuttuğu yılda; Kır'da dolaşırken zirveye yakın, Anlaçkavak tarafında bir ses duymuştu. Dikkatini çekti. Aksi olduğu kadar dikkatli bir insandı. Bu, su sesine benziyordu ya anlam veremedi.

Kayış Ali bu sesi duyduktan sonra, tam dört beş saat dolaştı. Oraya buraya koştu. O taşa oturdu bu taşa oturdu. O koyak senin bu koyak benim yerlere, kayalara yattı. Kulağını

dayayıp dakikalarca dinledi. İçi kurtlanmıştı. Aklına gelenleri ıspatlamak istercesine deli gibi dolaştı. Olmadı kayaları inceledi, yarıklara girip çıktı. Eline aldığı kuru ardıç dalıyla toprağı eşip kokladı. Tatmin olmadı. Kaya yosunlarını uzun uzun inceledi. Havada dönen çelik siyahı, Allahın belası kırmızı gagalı karakuşların döngüsünü izledi. Kartalların süzülüş yönlerini gözetledi. Kaya yarıklarına girip uzun uzun, ölü gibi sessizleşti. İnleri, mağraları dolaştı. Tek tek inceledi. Taş alıp inlere attı. Taşın sesine anlam vermeğe çalıştı. Mağralardaki toprağı, taşları kazıp kokladı.

Kararını verdi. Bu, kesin hem de baş döndürücü bir şeydi. Çocuklar gibi sevindi, sesler çıkardı. Aşağılara Ortakavağa, Körkuyu'ya baktı. Yayla damlarına bakınıp onların hareketlerini izledi. Kendinden emin, içi gururla doldu. Dayanamayıp yayla tarafına bir kahkaha fırlattı. Verdiği kararın doğruluğundan emin olmakla beraber, bilim adamı gibi deneyini gerçekleştirmeye koyuldu. Bir iki küçük mağraya ve kaya yarığına girip çıktı.

Kır'ın, Şar tarafına bakan yamacında; küçük bir yarıkla küçük bir mağra koğuğunun, yanyana olduğu yere gelip dikildi. Sesin ne olduğunu kesinlikle bildiği gibi, nereden geldiğini de biliyordu. Sevincinden gözleri bulandı. On onbeş dakika, sapasağlam gözü hiçbir şey göremez oldu. Gözlerinin önündeki bulut dağılınca, kaya yarığıyla koğuğun birleştiği yere, burnunu dayayıp uzun uzun kokladı. Yarığı, elindeki kuru ardıç çubuğuyla temizledi. Buluşunu gerçekleştirdiği halde, kendi de inanamadı. Bir saatten uzun, aklı çalışmaz deli gibi oldu. Kendine geldiğinde doyasıya, uzun uzun, yarıktan içlere doğru baktı. Kulağını dayayıp işittiği sesten sarhoş oldu.

Hiçbir kuşkusu kalmamıştı. Bu, çok derinlerden ama yüksekten aşağılara doğru çağıldayan bir su sesiydi. Hem de koca bir ırmak. Su sesi olduğunu anlayınca yarıktan karanlıklara bakıp bir şeyler görmeğe çalıştı. Işık düşmeyişine sinirlendi. Biraz soluklandı. Sevincinden yayla damlarının yakınma kadar koştu. Sonra Ortakavağa yöneldi. Oradan Körkuyu'ya doğru koşturdu. Uzun uzun incelemeler yaptı. Kır'daki yerle buralar arasında ilgi kurmağa çalıştı. O gece uyuyamadı. Köylüler, onun halinden şüphelendi. Bir şey söylemediler. Aksiliğini biliyorlardı. Boşuna, Kayış Ali dememişlerdi. Köy, yayladan inene kadar hemen hiç konuşmadı. Onun dilsizleşmesine köylülerin aklı ermedi.

O kış, böyle köyodası toplantısında Kır'da, dağın yamacında bir yarıktan eteğine doğru bir ırmak aktığını söyleyiverdi. Kar kış demeyip Kır'a çıkanlar oldu. Bir şey elde edemeyeceklerini bildikleri ve çığ tehlikesine karşın gezindiler. O kış Nisan ayma kadar düşünceden, kaygıdan, meraktan köylüler dokuz doğurdu. Hemen her gün aynı konu konuşuldu. Bazı yaşlılar, Kayış Ali'nin anlattıklarını doğrular nitelikte konuştular. Çoğu da anlamsız efsane olarak niteledi. «Su da değil, gosgoca ırmakmış. Akıl alacak şey mi canım...» diye gülüp geçenler oldu.

Bahar gelincedir ki İnceköy, Dayoluk,Kemer, Ördekli, Yalak, Karakilise; çoluk çocuk, yaşlı genç demeyip İnceköy'ün Kır'ını adım adım, in in, mağra mağra, yarık yarık, koğuk koğuk aradılar. Zamanla insan sayısı azaldıysa da kar yağana kadar sürdü. Bu, onlar için hem bir umut hem de merak konusuydu. Sözü edilen suyun bulunmasıyla sulanacak arazi üzerine hayâller kuruldu. Çevre köylerin en yaşlılarına danışıldı. En çok Kemerli Arap dinlendi. Söyledikleri, hem inandırıcı hem de saygıyla karşılanıyordu.

Kemerli Arap diyordu ki: «Çok çok eskilerde, Körkuyu tarafında bir su varmış. Zaman zaman çıkar, zaman zaman kaybolurmuş. Körkuyu'da, uzun yıllar Ermeniler yurt kurmuş. Bugün bile oralardaki kül renkli topraklar, ev yerlerinin bir işareti olarak bilinir. Ben hatırlıyom. Orada yıkık ev yerleri vardı. Ama sonunda, taşların çoğu getirilip evlerde köşetaşı olarak kullanıldı. Ermenilerden galma yontma gözel çinki köşetaşları vardı. Hiçbirinden iz galmadı. Oranın, bir zamanlar yerleşim yeri olduğunu söylüyom da bana gülüyorlar.»

Yıllar sonra, İnceköy'den Çoban İsmail, Kır'da odun ederken, yarı düş yarı gerçek içinde, bu suyu gördüğünü söyleyince; İnceköy bir yana, çevre köyden bile hatırı sayılır kişiler gelip Kayış Ali'yle görüştü. Daha önce kendisiyle alay eden köylüler yüzünden Kayış Ali'nin, Kayış Aliliği tuttu. Lah dedi loh demedi. Öyle kişiler yüzünden İnceköyden, çevre köylerden intikam alan bir hırs içerisine girdi.

Kayış Ali, bir ara hastalandı. Köyde en çok sevdiği Durmuş Ali, Cafer Dede, Apı İrbehem, Karaman Efendi ziyaretine geldiler. Konuyu açıp olgun olgun sözler söylediler. Yatağında, ufacık bir çocuk gibi kalmış Kemerli Arab bile bu su için geldi. Şu ölümlü dünyada kötü, alçak insanlar için tüm insanlara küsmemesini, elinden geleni yapıp asırlar boyu babasına rahmet okutturmasını öğütledi.

Kayış Ali sonunda razı oldu. Yalnız bir şartı vardı. İnceköy, Dayoluk, Kemer, Karakilise; her biri köy olarak bir tosun, iki koç, iki koyun, iki keçi verirlerse bu iş olurdu. Haa!.. İnceköy, bunlardan ayrı olarak bir çift öküz, iyi bir inek verirse suyun yerini söyleyecek. Kayış Ali'nin şartları köylere iletildi. Bazı şartları dışında, hiçbir köy yanaşmadı. Aksi gibi, Kayış Ali hastalıktan ayağa kalkınca; tüm köyler, şartlarını

kabul etse bile o suyun yerini söylemeyeceğini üstüne basa basa belirtti.

Bir ara, köylerin Kayış Ali'nin isteklerini karşılayacakları haberi iletildi. Kayış Ali inatlaştıysa da razı olur gibi davrandı. Bu bile, köylerde büyük bir şenlik havası estirdi. İşte tam bu ara Hıdo, Kayış Ali'yle gizli bir görüşme yaptı. Ne konuştular ne karara vardılarsa Kayış Ali, İnceköy ve Kemer dışında isteklerinden vazgeçti. Suyun yerini göstereceğini söyledi.

Sonbaharın kışa dönüştüğü aylardan bir gün, çevre köylerde oluşan düğün dernek gibi bir kalabalık Kır'a doğru yol aldı. Kayış Ali, önden önden giderken Ortakavağı geçip Anlaçkavak yönünde Kır'ın eteğine çıkılmaya başlayınca olduğu yerde dikiliverdi. «Yok arkadaşlar! Ben sizin malınızı da istemiyom, hayrınızı da istemiyom.» Gerisin geri köye döndü. Ardındaki kalabalığın kanı donmuş oldukları yere yığılmışlardı. Eve yöneldiklerinde karanlık basıyordu.

Köylülerden çoğu, aylarca onunla konuşmadı. Evine gitmediler. Birçoğu yıllarca konuşmadı. Bir kısmı küs ölüp gitti. Tek tük de olsa onunla konuşmayanlar var. Tüm olumsuzluklara karşın konu kapanmadı. Kayış Ali adına açıklamalarda bulunuldu.

«Kayış Ali; o yarığın yerini çok aradım bulamadım, unutmuşum, diye inatlaşıyormuş.»

«Kendine inananlara diyormuş ki, artık yaşlandım. Yaşlılık bir yana, o günkü durumumu yaşamazsam, o günkü durum üzerime çökmezse yerini bulamam.»

Kır'daki ırmak konusu o kadar konuşuldu, o kadar üzerinde yorumlar yapıldı ki...Zaman geldi, Kayış Ali de anlattıklarına inanamaz oldu. İnanmadığı gibi, bir ara tüm

olup bitenleri uydurduğunu söyledi. Kır'daki su hikayesi; bilinçlerde derin bir iz, onulmaz bir dert olarak kaldı.

Deniliyordu ki: «Kayış Ali, o suyun yerini söylemesine söylerdi ya, ne olduysa o meymenetsiz Hıdo yüzünden oldu. Gizli gizli ne gonuştularsa... O batasıca, ne dediyse dedi. Kayış Ali vazgeçti.»

Kadınlar diyordu ki: «İyi ya anam! O gonuşmadan sonra davarı mavarı, malı mulu azaltmıştı. Ondan olsa Gayış Ali vazgeçer miydi? Gayış Ali bu. Gayışlığı duttu ööle oldu.»

Köyodasında toplananlar düşündüler ki, Kayış Ali'nin su görme meselesi soğukluk yaratıyor. Biri, öksürerek zihinlerdeki tatsızlığı dile getirdi. «Bırakın lan şu datsız gonuyu.» Sanki kayıptan bir ses duyuldu. Porsuk Hasan, Kayış Ali'nin gözüne kaçamak bir bakış fırlattı. Memnun olduğunu anladı.

Apı İrbehem, hiç ara verilmemiş gibi konuşmaya başladı. «Durun hele lan! Bizim, Kör Vaysal buralardaymış. Karakilise'de diye duydum. Adam gözel çalıyor. Hele uzunhavaları bek hoşuma gediyor.»

Uzun Ali «Âşık Vaysal, epeydir gelir buralara. Taa Suvaz tarafından, o haliyle her yıl bir uğrak vermesi, bu taraf köylülerinin hoşuna gidiyor. Üç beş guruş da yardım ediyorlar. Halal olsun adama! Kendi çalıp kendi söölüyor. Âşık adam işte. Köy köy dolaşıyor.»

Durmuş Ali Emmi, düşünceli düşünceli konuştu.

«Önceleri buraları bek bilmezdi. Sonra alıştırdı milleti. Onu gören, Kör Vaysal gene buralardaymış diye köylere habar salar. Onlar da gidip dinler. Amma velakin, başka âşıklar çok bizim buralarda. Daha doorusu, adı sanı bek duyulmamış

âşıklar. Doorusunu söölerseniz Uzun Kemal'in, Seyt Musa'nın sazı daha çok dokunuyor. Hem bizden öncekilerden de duydum. Bunlar değişik âşıklar. Anlayışları, yolları değişik. Belkime biz bek anlamıyok ya anlıyanlar; bu tür âşıkların sözleri daha mânalı diyorlar.»

Porsuk Hasan «Zavallı el gadar çocukken kör olmuş! O da sazınan eelenmiş. Emme halal olsun adama...»

Uzun Ali « Bizim köylü gısmının çocuğunu bırak, büyüğünün de yaşaması Allaa galmış. Hangimiz dooru dürüs büyüdük? Hangimizin bir tarafı eksik deel? Hangi aileden, bir ikisinin sakat yanı yok. Çocuklarımız da bizden beter. Kimimizinkinin gözü kör, kimimizinkinin götü topal, kimisi saar, kimisi dilsiz, kimisi çap, kimisinin aklı bozuk...Say da say. Köy bu, ne ararsan var. İrezillikten yana.»

Epeydir susan Bebek atılıverdi.

«Noolacak, hepimizin it eniği gadar çocukları var. Hangisine bakacaksın dooru dürüs? Götü boklu tavuğun cücükleri, goyunun guzuları, ineğin buzaları; bizim çocuklardan daha iyi yetişiyor.»

Kayış Ali huylandı. «Ulan Bebek, dooru dürüs gonuş. Başka türlü olacağı var mıymış?»

«Aman Ali Emmi. Olmaz olur mu. Duyduğuma göre gâvurların bu gadar çocuğu yokmuş. Hemi de az yapıyorlarmış.»

«Ulan, az çocuk yapmak neymiş? Onlar şeylerini mi bağlıyor?»

«Ööle deel de, hap gullanıyorlarmış az oluyormuş. Bizim böök adamlar, varlıklı aileler bilem ööle yapıyorlarmış.»

«Tööbe estafurullah tööbe!»

Durmuş Ali «Ulan Bebek, sana bu adı kim vurduysa Alla raamet eylesin. Boşa vurmamış. Ahlın tam bebek ahlı.»

«Ööle sööle sen. Hem bu işin başka şekli de varmış. Dinime imanıma, Adanalı yaylacılardan duydum. Bişe varmış. Erkekler gullanıyorlarmış. Adını bilemiyom emme onu gullandı mı gadın döl dutmuyormuş.»

Oturanlardan biri, mırıldanırcasına konuştu. «Olacak iş mi lan! Şeyimi onun içine goyacağım da tat alacağım? İçine girmedikten, garıştırmadıktan sonra; ne ediyim, ööle şeyi?..»Herkes anladığı halde karşılık verilmedi. Garip bir sessizlik oldu. Ortalık ölü evine döndü. Bir süre sonra, Kayış Ali yine ayağa dikildi.

«Allah belanı versin Bebek senin. Tüü yüzüne. Ulan iliine goduum.» Çıkıp gitti.

Apı İrbehem

«Dilini eşşekarısı sokasıca Bebek. Gayış Ali'yi yine gızdırdın. Oturmuş gonuşuyorduk. Gene dadını gaçırdın.»

«Aman Apı Emmi, herkes bana yükleniyor. Ne dedik biz? Duyduğumuzu sööledik. Hem, ikide bir sinekleniyor. Hep bana gızıyonuz. Ona, boşuna Gayış Ali dememişler. Her bir şeye aksileniyor. Yumuşatabilirsen aşkolsun. Hem iyi ettim. Bana gızıyorsunuz ya, niye ona bişe diyemiyorsunuz? Gırdaki, su mu ırmak mı neyi, niye köylülere söölemiyor? Hem de o gadar davar, öküz, inek verdiler. Ben köylülerin yerinde olsam, onu götürür Kır'ın gayalıklarında boazlarım. Al ulan derim!..Su, ööle miymiş bööle miymiş? Ganını, ırmak gibi akıtırım.»

«Fazla gonuşma pis batasıca.» dedi Durmuş Ali. «Biz senin gadar düşünemiyok mu? Gayış Ali bu. Golay mı yumuşatmak. Emme gene bir umudumuz var. Bakarsın bir gün, iyi yanına gelir de yerini gösterir. Tarlalarımız su yüzü görür. O goca yükseklikte bir su aksa, alim Alla tüm tarlaları sularız. Onun için gönlünü gırmayalım.»

«Aman Durmuş Emmi! Boşuna ümitlenmen. Benim bildiim Gayış Ali'nin sadece adı deel, her bir tarafı gayış. Ahlından dut, sinirleri, damarları, içindeki ganı, boyu posu...Her bir tarafı gayış gibi adam...Hemi de onun bakışları, gözleri, taa gözbebeklerinin içi bile gayış gibi. Bööle adamdan hayır gelmez. Köylüler boşuna ümitlenmesin belkim sööler die. Dinime de söölemez imanıma da söölemez. Anam avradım olsun ki söölemez.»

Köyodasındakiler gülüştü. Bebeğin, milleti güldürmesi, içlerdekini zihinlere çıkardı. «Ulan Bebek! Milleti gene kırıp geçirdin. Bebek mebek diorlar ama helâl olsun...»

Apı İrbehem: «Arkadaşlar, Bebeğe gızıyoruz ama dooru gonuşuyor. Deli meli gonuşsa da bizi gırıp geçiriyor. O gonuşurken aklıma geldi. Zala Gadı'nın, İnciligız yaylasında gördüğü gıllı yaratığa ne dersiniz?»

Uzun Ali «Şimdi de onu mu tartışacağız Apı emmi? Zala da Bebek gibi uyduruyor.»

«Olur mu lan.» dedi Durmuş Ali. «Zala'mn gördüğüne ben dahil birçoğu şahit. Zala gadar yakından görmedik emme, belli oluyordu. Gıllı mıllı, tıpgı adam gibiydi. Birezcik gamburluğu vardı.»

«Noolacak canım.» dedi Uzun Ali. «Ya bir ayı, ya bir yaban hayvanı. Adama benzer dağ hayvanı ne olur ki?

Sümüklü Sultan da görmüş diyorlar. O zaman çocuktu o. Zala ne gördüyse ben de onu gördüm diyen Sümüklü Sultan'a mı inanıyorsunuz? Emme, Zala gafamı gurcalıyor.»

Porsuk Hasan, yılların verdiği tecrübeli, ruhuna işlemiş avcı edasıyla söylendi. «Siz ne derseniz deyin. O var ya o, Dağadamıydı bana göre. Çok eski avcılardan duyduk. ööle yaratıklar varmış. Ama zamanla nesli gurumuş. Daha doorusu çok azalmış. Bir iki tane galmıştır. Demek arada bir gözüküyor. Şimdi, Binboğalar'daki her yaban hayvanı; guş, hatta ağaç, çalı türü bizim buralarda var mı? Önceleri varmış ama şimdi yok. O da ööle işte.»

Bebek, yine kendinden emin konuşmağa başladı. «Vallaa günahını almayım ya; Ünüversiteli mi, başka bir okullu mu ne söylemiş. Çook çok öncelerim, insan yokken; ööle Dağadamına benzer, gıllı yaratıklar varmış. Asırlar geçe geçe o gıllı yaratık insana benzemiş. Hatta diyorlar ki insan, işte o dağadamlarının soyundan gelmeymiş.»

Porsuk Hasan, yeniden gerginleşen havayı yumuşatmak için araya girdi.«Ulan Bebek, Gayış Ali Emmi iyi ki yok. Dinime imanıma, seni çiğnerdi. Kalkın millet, zabah olacak nerdeyse. Gış günü diye, heç mi işimiz gücümüz yok? Hem gonuşacaklarımızın hepiciğini bu geceye mi sakladık?»

Köyodasındakilerin dağılması uzun sürmedi. Dışardaki fırtına ve adam boyu kara rağmen evlere dağıldılar. Köyodasında kimse kalmadığında, Cafer Dedelerdeki toplantıdan geriye birkaç kişi kalmıştı. Cafer Dede, Sakallı, Ünüversiteli; arada bir tek sözle de olsa sohbet ediyorlar. Bu değişik bir muhabbetti. Konuşmak kadar susmaları, birbirlerine bakmaları, oturmaları da muhabbeti zirveye çıkarıyordu.

Karabel mi, Gezbeli mi tarafından gelen misafir, sabaha gidecekti. Seyt Musa, üç dört günlük yorgunluğu dinlemezdi ya, bugünlük muhabbeti az bulmuyordu. Yoksa, günlerce muhabbet etse yorulmaz. Yorulmak ne dinçleşir, daha bir hafifler; bu dünyadan ayrılır, başka dünyalarda daha bir anlamlı yaşar. Bir tek kendi mi böyle olur? Nice insanlar, deliler, budalalar, serseriler, divâneler; nice gönül ehli, nice bilinmeyenler de aynı durumu, aynı yaşantıyı yaşarlardı...

4

Binboğalar'la, Tahtalı Dağları arasında Sarız çayına kadar uzanan ve ırmak boyunca devam eden iki taraflı yamaçlar, benzeri doğal görünümler oluşturmuş gibidir. Binboğa yamacında, Kapıkaya yönünden gelen uzun, derin vadiler; köylerin düzlüklerine, dağlarına, tepelerine doğru uzanır. Tahtalı yamacından inen dereler Oğlakkaya, Fettahdere, Altısöğüt, Gümüşali, Hacıveller, Ayranlık, Karakilise, Kemer ve Şar tarafındaki yerleri şekillendirir.

Kızılpınar, Ördekli, İnceköy, Dayoluk; çoğu kez, Tahtalı Dağlarından kopup gelen derelere, vadilere aynı karşılığı verir. Bunların, birbirinin benzeri olmaktan çıktığı yer Kemer'dir. Zaten ondan sonra Binboğalar'la Tahtalı Dağlarının, Yalak ve Göksün'de geniş düzlükler oluşturması, savaşın sona erdiğini gösterir. Amansız bir savaştan sonraki yorgunluktan mıdır, yoksa barıştıklarından dolayı mıdır, işte orası bilinmez.

Çok eskilerde değil yakın zamana kadar, Değirmendere'yle dere boyları, bu yörelerin doğal bitki örtüsünün en zengin olduğu yerlerdi. Dağkirazları ve yabanibadem ağaçlarıyla kaplıydı. Ne tür bitkiler, agaçlar yoktu ki...Dağeriği, Ayıekmeği, Melem ağacı, Karagözler... Tadı, ölü adamı diriltir. Nerdeyse kiraz iriliğinde, simsiyah ve suyu, canlara ölümsüzlük iksiri. Aksi, sırnaşık, sert, Allahın belası, asırlık Meşe ağaçlarından; yaşça onlardan da ileri, güzelim Cıcamıklar... Daha bir yığın ağaç, çalı türü; Alıç,

Armut ağaçları, İtburnu, Karamık, Tosungötü, Tavşanağacı... Her biri, bir evyeri genişliğinde. Bu çalılıkların, ayrı bir soyluluğu vardı. En soylusu belki de Cıcamık, Ardıççalısı veya Cıdır denilen çalılıklardı... Dere içlerinde eşkimen tadında ışkınlar, her türlü ara boşlukları dolduran böğürtlenler...

Önce, Dağkirazı ve Yabanbademleri kırıldı. Kesildikçe ışkın verdiler, kırıldıkça çoğaldılar. Ama sonunda, insanoğlunun vahşiliğine yenik düştüler. Belki de tohumlarını, ince damarlarını; bilinmedik bir yerlerde, dağ yarıklarında saklamaktalar. Ortaya çıkmaları için insanın, sevgi dünyasında yeni bir evrimle evcilleşmesini beklemekteler. Belki de bu, binlerce asır, milyonlarca yıl sürecek.

Gözeler'deki kırk göz su, ayrı bir güzellikle çağıldar. Sanki, bir dağın orta yamacı çöküvermiş. İki tarafta yükselen uçurumun ortasında sular fışkırmış. Yamacın batı yalçınlığı Sığırkayası'dır. Binbir çeşit otla doyan sığırları, çobanlar burada yatırır. Kaya gölgesinin serinliğinde sütlerine, etlerine ayrı bir tat alırlar. Doğudaki yalçınlığın yarıklarında kınalı keklikler dinlenir. Gözelerdeki insanların, hayvanların dağılmasını bekler. Kurtların çoğu bu yamaçta inlerini yapmışlardır. Bu yamaç, Sıkmeşe ve Gömler yönüne uzanır. Köylüler, buraya Güney der. Hem bir yöre, hem bir dağ anlamını birlikte içerir. Kekliklerin bolca bulunduğu ve yuvalandığı yerdir.

Güney'in yamacında, Sığırkayası'na bakan suratındaki kayalığa köylüler, Mırceenin Kayası der. Kayanın, doksan derecelik suratına bir insan başı oyulmuştur. Bu kabartmayı, köydeki Mırcee'ye benzettikleri için bu adı vermişlerdir. Derler ki, «Bu resmin tam garşısı Sırgayası'ndaki mağarada hazine var. Resim bu nazineye bakıyor.»

Gözeler'deki Sığırkayası'ndan başka, ikinci bir Sığırkayası vardır. Ortakavağın batısında, uluorta dikili kalmış bir kayadır. Tepesi sivri, üçgenimsi bu kaya; tıpkı çoban abasını, çoban keçesini andırır. Tepesine çıkmak, her insanın becerebildiği, olanaksız gibi bir şey. Sanki inadına böyle oluşmuş. Toprağa, dibe doğru genişleyen piramit tabanı ve koynu oyuktur. Sığırlar, burada serinlenip dinlenir. Etraftaki karamık, itburnu, tosungötü çalıları; bu görünüme, bu serinliğe ayrı bir güzellik katar.

Ortakavak'tan Kemer yönünde yer alan Körkuyu; yer yer, çok eski bir yerleşimin izlerini taşır. Toprağı kül renginde. Ev yeri izleri ve taş kalıntıları görülür. Bir zamanlar, buralarda bir yerde; koca bir su çıktığı, bilinçlerin derinliklerinde bir efsane gibi yatar. «İşte, bunun için Körkuyu denilmiştir.» diyen çoktur.

İnceköy'le Ortakavak arasında, bir yüzü Körkuyu'ya bakan Açıkyazı dağı yükselir. Bir zamanlar Kır'dan daha çok, daha gür ardıç ormanlarıyla kaplıydı. Kesile kesile ardıç diye bir şey bırakılmadı. Yalnız, gevrek toprağının birkaç kazma ağzı altında ardıç kökleri hâlâ varlığını koruyor. Ciğer gibi kırmızı, kuruluğunda bile mis gibi kokan bu ardıç köklerinin; İnceköy'ün daha kaç kışlık odununu karşılayacağı şüpheldir. Bir gerçek varsa, bir zamanlar buradaki ardıçların; bugünün, milyonları aşan şehirlerin kışlık odun gereksinimini birkaç asır karşılayacak kapasitede olması. Bunu, çıkıp da biri; İnceköylü'lere, çevre köylülere söylese, deli diye dillere destan ederler.

Açıkyazı'dan, Düşüktaş'a kadar uzanan dereye köylüler; Körünoğlunun Deresi , Köroğlunun Deresi der. Değirmenderesi'nin bir zamanlar bitki örtüsüyle dolu olduğu gibi; burası da çalı türlerinin en sık, en bol olduğu deredir.

Tarlalara indiği Düşüktaş yönündeki kayalığında; çinki, kireçtaşlarına oyulmuş su yolu yer alır. Geçmişini bilen bulunmaz ama çok eskilerde; Ermenilerin değirmeni ve sulama kanalının olduğu söylenir.

Açıkyazı'nın köye yakın tarlaların üstündeki eteğinde, Alkaya yer alır. Düşüktaş'a sınırdır. Zirveye yakın yeri, çökmüş bir volkan bacasının bozulmuş ağzına benzer. Çukurlaşan bu ağıza, simsiyah bir toprak dolmuştur..

İnceköy'ün, yanıbaşında yer alan Kevekkaya'nın ayrı bir güzelliği var. Bu yörenin, doğal bitki örtüsü soyunun kurutulmadığı, en çok korunduğu yerdir. Köy tarafının bir kısmında mezarlık yer alır.Kevekkaya'da ardıçlar, ardıç çalılığı, cıdırlar, cıcımaklar ve çalı türü diğer ağaçlar korunmuş gibidir. Ama hüzünlü bir durumları var. Soykırımın kendisine de uygulanacağı korkusunu, yüreğinin ortasında taşıyor.

Kevekkaya, doğallığını koruyabilmenin ötesinde, İnceköy'ün taşocağıdır. Evlerin köşetaşları, buradan kesilir. Kesilebilmesi ve işlenebilmesinden dolayıdır ki Kevekkaya denilmiştir. Birçok beylerin, ağaların, zenginlerin, sıradan ailelerin bile; evlerini yapmak için, taşına gerek duyulduğu yer burasıdır. En çok da köşetaşı için başvurulur. Zamanla ustaların azalması, Çukurova'da iş bulması, Kevekkaya'nın bu özelliğini unutturmuş gibidir.

İnsanoğlu... İnsanoğlunun vahşeti... Sadece ardıcın, dağkirazının, yabanibadem ağaçlarının, ayıekmeklerinin, cıcımakların, karagözlerin, melem ağaçlarının, cıdırların, yabangüllerinin, tosungötünün, ışkının, meşenin, karamığın, armudun, alıçların mı soyu tükeniyor. Geyiklerin, ayıların,

dağkoyunlarının, ceylanların, aslanların, kurtların, tilkilerin, sansarların, porsukların, suitlerinin soyunu mu tüketmeye çalışıyor...

İnsanoğlunun vahşeti... Sadece ağaçla, dağ hayvanlarıyla, otlarıyla böcekleriyle değil; kendi soyunun bile kırımıyla uğraşıyor...Çook çok eski yıllar. Vurgun Kırgın yılları. Balkan mı, Arab mı Yemen mi yıllarıydı? Habire birbirlerini, birilerini kırıyorlar.

Bu insanlar: dilini, dinini, evini, yurdunu, çoluğunu çocuğunu bile tanımadığı insanları; birileri adına, birşeyler adına habire kırıyor. Onlara emir veriliyordu, kutsallıklar adına. Fetva çıkarılıyordu; din için, allah için cihad adına. O da gidiyor, zorla götürülüp birbirini boğazlıyor. Hem de birbirini bilmeden, tanımadan. Olup biteni bile anlıyamıyor. Anlayanları da şüpheyle karşılıyor.

Belki bildikleri tek şey ve her karşı taraf bunu: vatanları, milletleri, nâmusları için yapıyor olmalarıydı. En çok da bunun için silaha sarılıyor, birbirlerini vahşice boğazlıyorlar. Kaleler, şehirler, kasabalar, köyler, evler, aileler yok ediliyor, soyu kurutuluyor. Bu, insanın insana yaptığı akılalmaz zulüm; vurgun ve kırgındı. Birçok yörenin olduğu gibi, bu tarafların aklı başında yaşlıları, sevecen insanları; daha çok gönül ilmine gönül vermiş, gönül ehlileri diyorlardı ki:

«Biz bunu böyle biliyoruz ki, kendi köylerimizde, yörelerimizde; Türkmüş, Rummuş, Arapmış, Kürtmüş, Fellahmış,Çerkezmiş,Ermeniymiş, Gâvurmuş, Müslümanmış, Sünniymiş, Aleviymiş ayrım yapmazdık. Bunların hepsi de kardeşliğin, yardımlaşmanın en güzel örneklerini verdi. Biz de gördük, duyduk, yaşadık. Beylerin, ağaların, paşaların, siyasetçilerin, ırkçı yobaz din anlayıştakilerin yüzünden birbirine düşman oldular.

Aklımıza gelmeyen şeytan nefsinin tohumlarıyla insan, insanı boğazlar oldu. Nerdeyse, etini yemediği kalıyordu. Herkes birbirinden korkar, herkes birbirinden gaçar oldu. İnsanın, insan cemalini görmesi; sevginin, dostluğun, gerçek yaşamanın değil de; şüphenin, korkunun, ölümün, boğazlanmanın işareti haline geldi.»

Yaşlı, yaşlılıktan yüzü, kırışıklıklardan görünmediği halde; o yılların acısını içinde taşıyan, ama sevgiden, tüm yüz hatları sevecenliğe dönüşmüş Battal Amca, ağlamadan anlatamıyor.

«Vurgun Kırgın yıllarıydı, heç unutmam. Ortalık karmakarışık. Şişko bir Ermeniyi, ayağındaki bir çift çarık için, neredeyse öldürecektik. Neredeysesi ne, yakalasak ölecekti. Çift sürüyorduk. Herkiş tarlasında, karabasanın ardında işini yaparken; bizim tarlalara sınır sınıra Ermeni tarlalarındaydık. Hangi şeytan dürttüyse 'Ulan' dediler, 'Bakın şu gâvura. Ayağındaki çarık da yepyeni.' Adam, tarlasını gontrola mı gelmiş, oralarda dolaşıyor. Hepimizin ahlı birmiş gibi toparlanıverdik. Adam anlamış olmalı ki huylandı. Uzaktan da olsa belli oluyor.

Köyümüzde kendi müslüman, lakabı Gâvur Âmet derler biri var ki; elinden guş olsa gurtulamaz, ööle yaman goşar. Gâvur Âmet ardına seyirtti. Aman allahım! Tarlaların, sürülmekte olan tarlaların, kıraçların, çalıların arasında bir govalamaca oldu ki görenin dili dutulur. Nutgumuz gurudu. Gâvur Âmet yel gibi goşuyor ama, inanın ki o hantal şişko Ermeni can gorkusundan, ondan beter goşuyor. Ben, hayatımda o gün anladım; ölüm gorhusunun ne olduğunu, adama neler yaptırdığını. O hantal adam, nasıl goşturuyor. Ortalığın garışık olduunu biliyor. Yakalanırsa öldürüleceğini de. Çift süren arkadaşlar hayret içinde galdık. Gâvur Âmet

geri döndü. Harıl harıl it gibi. Sürülen tarlaya eşşek gibi uzandı. Öbürü de tepenin arka yüzünü aştı, ama allah bilir ne oldu.»

Vurgun Kırgın yıllarında ne olaylar olmadı ki. Bırakın insanın insana yapması, hayvanın hayvana yapmayacağı olaylar oldu; acılar yaşandı, ocaklar söndü, ağıtlar yakıldı. Akıl alacak gibi değil. En çok köylerde ve kasabalarda acılar yaşandı. Oysa bu insanlar, içiçe bulunduğu bu köylerde; gelenekleri, görenekleri, dinleri, giyimleri, dilleri ayrı da olsa birbirlerine düşmanlıkları yoktu.

Çoğu kez böyle küçük birimlerde bu insanlar, birbirlerinin dillerini bilirler. Türkçe, Kürtçe, Ermenice konuşurlar. Gerekirse birini, gerekirse diğerini. En çok anlaştıkları, konuştukları bir dil bulunuyordu. Burada en çok Türkçe konuşuluyorsa; şurada Kürtçe konuşuluyor, orada Ermenice konuşuluyordu. Konuşulmasa bile anlaşılıyordu. Ama konuşanların hepsi aynı ırktan değildi.

Yaşayışları, yaşama alışkanlıkları, birçok şeyleri farklılıklarla da dolu olsa bu; kinin, nefretin, boğazlanmanın değil, bir başka güzelliğin, hoşgörüyle karşılanan başka bir durumun çeşitliliği olarak karşılanıyor. Sonunda ne olduysa oldu, birtakım çıkar çevreleri ve yobaz zihniyet yüzünden; bu denli kardeşçe geçinen insanları, birbirine düşman etti. Birbirlerini boğazlattı. Birbirinin kanını içse bile doymayan vahşiliklere ulaştırdı.

Vurgun Kırgın yıllarının korkusundan, tedirginliğinden; insanlar canlarından bezdi. Yaşamanın çok anlamsız olduğunu düşünmeye ve bunu ruhlarında yaşamaya başladılar. Bu pis, bu iğrenç ortamın en soysuz mayası din ayrılıklarıydı. Irktan, renkten, giyinişten, dilden; gelenek görenek, felsefi inanç ayrılıkları mayasının tutmadığı çoğu

yerde, bu soysuzlaşmış maya şap diye tutuyor. Bu döllenmede; olmadık vahşetlik, canilik, kana susamışlık, insanlık dışı ne varsa; hepsinden ikiz, üçüz, beşiz de ne... Birçok mikrop gibi binlerce, milyonlarca mikropluklar türüyordu.

Böyle ortam içerisinde, kaçmalar kovalamacalar oluyor. Bazen aileler halinde, bazen tek tek aileler şeklinde; son çare de iki kişi, tek kişi olarak kaçma, sinme, biryerlere sığınma durumu yaşanıyor. Oraya buraya, gelişi güzel; orman, dağ, kayalık, in, mağara, akla gelmedik yerlere gidiliyor. Oralarda, dayanabildiklerince aç susuz kalınıyor. Şiddetli kış günlerinin zorluğunda, dağ hayvanlarının, yerleşim yerlerine yaklaşmak zorunda kalmaları gibi; korka korka, sine sine, yine de öldürülecekleri, boğazlanacakları yerlere yöneliyorlar. Ekin biçerken, odun yaparken, kenger, ot toplarken; oradan buradan insanların, tek tek bile olsa aile aile, çocuk çocuk, erkek erkek, genç genç, gelin gelin çıkıp geldikleri, gelecekleri biliniyordu.

Evlerde, bu ortamın yaşantısından; akşamları, sürekli birilerinin kapıya geleceği, dayanacağı beklentisi var. Boşuboşuna değildi bu. Geldikleri, aç oldukları, saklanmak, barınmak istedikleri; insanoğlunun en trajik diliyle anlatılıyor, karşıdan bir umut ışığı, azıcık da olsa bekleniyor, belbağlanıyordu. Onların bu hali, o bir anlık durumları; milyonlarca yılla, milyonlarca kitapla anlatılır gibi değildi.

Öncelikle dağ köylüklerinin, o soysuzlaşmış din tohumundan, mayasından ayrı kalabilmiş insanlarına sığınmak tek umutlarıydı. Dine, inanca hoşgörüyle bakılan; sert yapılı, ama yüreğinde, hoşgörü inancını taşıyan o insanlara sığınılıyordu. Biliyorlardı ki böyleleri; kelleleri uçsa, yine de bu sığıntı insanları vermeyecek, göstermeyecek

bir inanca sahiptiler. Bir de ordan oraya, ordan buraya göçüp duran göçerlere sığınılıyordu.

Sığınanları kabullenen insanların da ırkları, dinleri ayrı olduğu; Türkünden, Kürdünden, Çerkezinden bu insanlar: Biryerlerden başlatılan bu vahşetin; buralara kadar, hem de en acılı, ağıtlı durumunun yaşandığı, bu köylere kadar uzanmasına hayret ediyorlardı. Yönetimin, acımasız kontrolüyle bu dağ köylerine gelip en çok da ağa ve beylerine, muhtarlarına sorulduğunda «Bu köyde Ermeni yok, galmadı. Galanların da hepisi gayıplara garışdı.» Sığınılan yer Ermeniyse «Buralarda, Türk mürk kalmadı. Soyu gurutuldu.» diyorlardı. Yönetimin, bu dağ insanlarının; vahşi yaşantılı, sert ama insanlıklı özelliklerini bildiğinden ev ev, ahır ahır, yöre yöre aramaya giriştiği de korkunç bir gerçekti.

Kendilerine bir şey yapılmayacağı, toplanıp güvenilir yerlere, kendi yaşadıkları, yaşayacakları yerlere, memleketlere götürüleceği sözüyle alınıp götürülen bu insanların; sonsuz bilinmezden öte, vahşi ölüme, boğazlanmaya, acı sonlara götürüldüğü; bilinçlerde taşınmaktan çok, apaçık yaşanan bir gerçekti. Bu acı, vahşi sonların yüzünden; birçok dere, in, mağara, yöre bu vahşi sona şahitlik yapmış. Adını, bu vahşetle yenilemiş binlerce yerler vardı.

Yıllar sonra, bu vahşetle bu vahşetin kudurganlığından; bu adlardaki anlamların, ne gerçeği yansıttığı, akıllara gelince adlarını değiştirseler bile; yörede yaşayan insanlardan, hayvanlardan, otlardan böceklerden, kayalardan, taşlardan, gökyüzünden, havadan, esen yelden... Şahitleri yoketmek, olanak dışı. Bu gerçeğin, milyonlarca, milyarlarca asırlara bile tanıklık edecek güçte olduğu; onların bilincinde, o vahşeti düşünenlerde, gerçekleştirenlerde, o vahşetten yana olanlarda; bir kanser, hem de onulmaz bir kansere dönüşmüştür. Bu

durum, hem insanlık adına bir gerçek, hem de o soysuzluğun, acı ama yaşayan bir gerçeği olarak sonsuza dek var olacak.

Kadınlar geliyordu; genç, yaşlı, pörsümüş. Gelinler geliyordu; güzellik, aşk, sevgi dolu. Kızlar geliyordu; küçük, ufacık, ürkek. Delikanlılara, oğlanlara, erkeklere bir yana; yaşlı, yaşlanmaktan beli bükülmüş, bir tek canı çıkmadık erkeklere, ninelere «Beni al» diyordu. «Oğlun, çocuk da olsa al.» diyordu. «Hiç mi alacak kimsen yok? Sen al.» diyordu. «Kadınlık için olmasa hizmet için, kul köle için al.» diye yalvarıyorlar.

Vurgun Kırgın yılları, birçok yeri erkeksiz birakmış. Birçok yerde yaşlılar, sakatlar, deliler kalmıştı. Köylerde, sığınmak isteyenlerin durumuna acıyan çoğu yaşlı erkekler:

«Ben ne yapayım, nasıl alayım seni? Oğlum da yok, torunlarım da yok. Senin gibi güzeli nasıl saklayım? Sonra bilmezler mi yavrum?.. Ah ah! Gözü kör olsun. Bir elim belim tutsaydı, hepinizi bilem alırdım. Ama bilirler. Alamam anam, alamam gelin, alamam gızım, alamam çocuk!..» diyorlardı.

Bu kadınların, gelinlerin, kızların, kız çocukların çoğu, ölürcesine yalvarıyor. «Eş olarak, kadın olarak, gelin olarak değilse de; çocukların, akrabaların, torunların olarak al.»

«Yook, yok yavrum!» deniliyordu. «Alamam, alıp nereye goyayım? Nasıl gandırıyım soranları?»

Belki alırlardı almasına... Hangi dinden, dilden, ırktan olursa olsun. Ama insanoğlunun zulmünden, vahşetinden, kendilerinin de yok edilmesinden korkuyorlar. Dine, insana, yaşama değişik anlayışla bakan insanlara, ailelere, köylere, kasabalara yerleşenler az olmadı.

Zamanın en değme taşçıları, ev ustaları, demircileri, kalaycıları, el sanatçıları, kuyumcuları, akla gelen gelmeyen en değme zanaatçı ustaları Ermenilerdi. Hemen hepsi çalışkan ve zanaatçı, usta insanlardı. O kaç göç, vurgun kırgın yıllarında kendilerine insanca yaklaşan Türk köylerine; dine yaklaşımları, insana yaklaşımları, yaşama yaklaşımları değişik; hoşgörü sahibi, olgun insanı amaçlayan Kürt köylerine sığındılar. Dağlık, ulaşımı oldukça zor, vahşi doğa koşullarındaki köylere kaçıp yerleşenler oldu.

Kaçıp sığındıkları köylerdeki insanlarla evlenmeler, kirvelikler kuruldu. Kendi gibilerinden şanslı olsalar da, yapılan yaşanan vahşetin, trajedinin acısını unutamadılar. Sadece kendileri değil, buna şahit olan tüm şeyler de unutamazdı. Unutmak için, hiçbir şey olmamak gerekiyordu. İnsan, hayvan, kuş, böcek, ot, dağ, taş, gökyüzü, hava, su, yel unutamazdı. Bunlar insanla birleşmişçesine «İnsan olan insan, hayvan olsa bile bu acıyı, bu trajediyi unutamaz.» diyorlardı.

Hayalle düş, düşle gerçek, içiçe bilinçlerde yaşıyor. Geçmişte yaşandığı için. Aynen böyle hayalle düş, düşle gerçek içiçeliğiyle yaşandığı gibi anlatılıyor...

Otuz kırk kişilik bir grup getirildi. Derin ber inin, derin bir yarığın başına. «Kurşuna yazık» deniliyordu. Canlı canlı atmağa başlıyorlar. Getiren zihniyetten olmasa bile; o zihniyetin, o vahşiliğin, o soysuzluğun tohumuyla döllenmiş insanlar da karşı çıkmıyordu. İçlerinde, bir kız mı gelin mi vardı. ki; insanın insanlığı gibi, alimallah akılları alıyor, soysuzun aklını bile allak bullak ediyordu. Hepisi atılmış, bir tek o kalmıştı. İnin, yarığın ağzından feryatlar, inlemeler, geliyordu ki; insan olan insanın, dayanacağı gibi değil. Kıyımı yapan yetkili kişi, hiçbir şey duymuyordu. Onu defalarca

kenara çekip «Benimle evlenirsen kurtulursun.» diyordu. Buraya kadar yalvarmıştı, ama o taş gibi suskundu.

Ölüm karanlığının ağzında, bir put gibi dikilmiş duruyor. O in kadar, o yarık kadar derinleşmiş içinden, kendinden gelmiyormuş gibi bir sesle «Tamam. Seninle evleneceğim.» dedi. Adam inanmadı. Bir emirle herkesi gönderdi. Yanına gelip kolundan tuttu. Gitmek için çekti. İtiraz edilmedi. Ölü sessizliğinde yarım saat uzaklaştılar. Güzel kadın aynı putlukla durdu.

«Beni bekle.» dedi, donuk ölü bir sesle. Vahşet ininin, yarığın başına geldi. Kan kokusunu içine çekti. İnlemeyi, feryatları işitti. Tüm bedenini ve ruhunu bunlarla doldurdu. Adam, onun gecikmesinden kuşkulandı. Gerisin geri döndü. Genç kadını putlaşmış haliyle seyretti. «Hadi gidelim» demeye kalmadı. Genç kadın, kendini boşluğun ağzına bıraktı...

Vurgun Kırgın, kıyım yıllarında, birçok köylerin etkilenmelesi; yakılan bir ateşin, daha yakın çevresini kuru ot, kav ve samanın tutuşması gibi tutuşturuyordu. Uzakta kalanları aleviyle etkiliyor, ısıtıyor. Ama ateşin ardından, çoğu kez dalga dalga gelen alev; uzakta kaldıklarını, kurtulduklarını, kurtulacaklarını sananları da içine alıp yok ediyor. Hem de daha deneyimli, daha trajik olarak...

Şar tarafında bir köydü. Kala kala iki aile kalmış. Günlerce düşündüler. İnsanoğlunun akıl derinliklerinde çıkar bir yol aradılar. Ama olmadı. Tek çare gitmekti. Hem de asırlardır yaşadıkları bu topraklardan, bilmedikleri biryerlere gitmek. Hasat zamanı. Ekinler yetişmiş, biçilmeyi bekliyordu. Atları, katırları, öküzleri, tosunları, inekleri, koyunları, eşekleri var.

Defalarca, her gece hazırlanıp dağlara yola koyuldular. Edemeyip, sabaha doğru hiçbir şey olmamış gibi evlerine döndüler. En sonunda kararlarını verdiler. Çoluk çocuk; bir gece, yine bir büyüğün gözetiminde, bilinmedik Toros içlerine götürülecekti. İki aileden birer kadın, birer erkek, dört kişi ertesi gece yola çıkacaklar.

Kendileri dışında, plan düşünüldüğü gibi gerçekleştirildi. Çocuklar gönderileli üç günü geçtiği halde onların ardından gitme gücünü kendilerinde bulamadılar. Dördüncü güne uykusuz girildi. Öğleye yakın oturdular, konuştular, bir karara varamadılar. En çok rahatsız oldukları şey, aç ve uykusuz kaldıkları değildi. Üç gündür sağılmayan koyunların, keçilerin, ineklerin sesleri dayanılır gibi değil. Memeleri dolan hayvanlar , acayipleşmişlerdi. Dayanılmaz sesler, böğürtüler; kudurmuş gibi kapılara, evlere damlara, saldırıyorlar.

Onların tek tek öldürülmesi, zehirlenmesi, ekinin yakılması, evin ateşe verilmesi önerilerinden sonra kesin karara varıldı. Öğleden sonra iki kadın, tüm sağımlı malları; tek tek, hem de toprağa, otların üstüne sütleri sağarak onları rahatlattı. İki adam da atları, katırları, tosunları, eşekleri ve erkek davarları alarak orman içinde çayırlara götürüp iyice yaydılar, suladılar.

Kadınlarla erkekler buluşup evleri, eşyaları tek tek okşayarak gözden geçirdiler. Götürebilecek yiyeceklerden başka, hiçbir şey almadılar. Tarlalara varıp ekinleri seyrettiler. Bahçelerini gezdiler. Bağlarını dolaştılar.

En son, hayvanların yayıldığı çayırlığa ve yamaca geldiler. Bir süre onların yayılışlarını seyrettiler. Ne zaman ki hayvanlar, onların davranışlarından birşeyler sezip huysuzlaşmaya başlayınca dördü birden, içleri düğümlenip

yırtılırcasına ağlamaya başladı. İçleri dolup dolup geliyordu. Göz damarları ve gözyaşı bezleri, sonsuz bir kaynaktan aldıkları suyu, habire atmağa çalışıyordu. Dördü de bir tek beden, bir tek can olmuş gibi aynı şeyi hissediyor, aynı davranışları yapıyorlar. Bu dört can, hayvanların arasına girdi.

Her biri tek tek, önüne gelen koyunu, keçiyi kucaklıyor. Tosunu, öküzü sıvazlıyor. Önlerine gelen, ellerini uzatabildikleri her hayvanla ilgilendiler. En son atların, katırların, eşeklerin yanına vardılar. Vurgun kırgının en acılı, ağıtlı trajik ayrılığı burada oldu. Atların belini sıvazlayıp gözlerinden öptüler. Katıra, eşeğe aynı sevgi ve saygı gösterildi; sıvandı, gözlerinden öpüldü. O kadar hayvana karşın çevrede çıt yoktu.

İçleri kan ağlaya ağlaya, arkalarına bakmamak için kendilerini zorlayarak, ormanın ve gecenin karanlığında yok oldular. Bir tek kadınların, belki erkekler de öyle oldu. Mallarına, bahçelerine, tarlalarına dönen sırtları; milyonlarca göz olmuş bakar gibiydi. Ama içlerindeki onulmaz yara ve dert; onlara, ışıklı çıplak gözleriyle bir daha görememek, bakamamaktı .

Böyle nice evler, tarlalar, mallar kaldı. Yıllar sonra, unutulmuş gibi zamanlarda bile içlerinden bir ses «Bu tarla, şu taş, şu asırlık ağaç, şu büyük güzel ev Ermenilerden kalma!» diye yankılandı durdu. Tıpkı, şurada burada öldürülenlerden sonra verilen adlar gibi.

«Şu derede, şu taşın dibinde birini öldürmüşler. Bunlarda altın eksik olmaz diye.» Yıllar sonra oralardan çıkan bir kemik için aynı düşünceler akıllardan geçer. «Adamı burada boğazlamışlar; parası, altını var diye. Bilmem var mıymış. Kimse bilmiyor.» Bilinmediği gibi; kimin, kimlerin

öldürdüğü konuşulunca da «Kimse bilmiyor ya ağalar öldürmüş diyorlar.» diye söylenir.

Vurgun kırgın ve kıyım alevinin amansız tutuştuğu, yükseldiği, yayıldığı bir yıldı. Çoluk çocuk, genç ihtiyar, kadınlı kızlı birkaç grup; yangının önünde, hazırlıksız son bir umutla sağa sola dağıldı. Ekin, ot, saman yığınlarının içine gizlendiler. Kıyımcılar, ellerindeki dirgeni yığınlara; bir şey bulmanın, keşfetmenin bilinci ve kudurganlığın tadıyla sapladılar. Biraz sonra oraya buraya, gelişigüzel saplanan dirgenlerden ve yığın diplerinden, kızılkanlar sızmaya başlıyor.

Birçok yaşlı anlatmadan edemiyor. «İyi biliyorum, şu dereden, aşağılara doğru günlerce kan, yağ sızdı. Sanki kan ve yağ damarı, sürekli kanar gibiydi. Kokusu dayanılır gibi değil. İnsan değil, kurtlar kuşlar bile yaklaşamadı.»

Kasabaya yerleşen Dal Emine'nin anlattığına dayanan yürek ne ana yüreği olur, ne baba yüreği olur. «Gız anam!» diye anlatıyor. «Çarşıya çıkmıştım. Ermanı gadınla çocuğunu tanıyordum. Ama o gün, garip bir halları vardı. Gendimden habarsız, onları izlemişim. Dükkanların önünden geçerkene çocuk, anasından ne istediyse bişe istedi. Çocuun ne dediini duymadım emme, Ermanı gadının söölediklerini duydum. Bugünkü gibi gulaklarımda. « Oolum» dedi, «Şurada gaç günlük ömrümüz galdı ki? Alıp da needeceen?» diye çıkıştı. Gız anam, yüreem parçalandı...Zavallı gadın!. Ne gadar gorkmuş, azrailin ağırlığı ne gadar çökmüşse, aynen böole söoledi.»

Bu topraklarda ayrı dinden, dilden, ırktan insanlar ; birbirlerini sevmedi mi? Hem de nasıl...En insancıl örnekleri verildi birçok yerlerde...Sivas, Kayseri, Adana üçgeninde; ayrı dilden,dinden, ırktan: sevgiler, aşklar, insanlıklar yaşandı. Bu

çevrede ve başka yerlerde yaşandığı unutulmaz bir gerçek. Yine bu üçgen içinde acıların, zulümlerin, vahşiliklerin doruklarına çıkıldığı gibi; soysuzlaşmış din mayasının bile etkisiz olduğu gerçekler yaşandı. İnsanoğlu var oldukça, doğa varoldukça bunlar unutulmayacaktı.

Birçok yerlerde görüldüğü gibi, İnceköy ve çevre köylerde nice güzellikler yaşandı. İnceköylü'ler, kendilerini bildi bileli Avşarlarla Kürtler, birbirlerini çok severler. Avşarlar, Kürtlerden söz ederken; hemen her yerde onların mertliğini, insanlıklarım anlatıp dururlar. Kürtler de Avşarları sever. Onları, Türk'lerin özbeöz bozulmamış soyu ve kökü sayar. Dadaloğlu'ndan, Karacaoğlan'dan uzun uzun konuşurlar. Avşarlar, bu yöre Kürt'lerinin inanışlarını çok iyi bilir. İnanışlarını, toplantılarını, sohbetlerini, hoşgörüyle karşılar.

Siyasetçilerin, ırkçı ve yobaz düşüncelerin etkisiyle 'yeniyetme' bazı kesimin; bu anlayışlarına ters düşen oğullarını, torunlarını azarlarlar. «Ulan eşşoolueşşekler! Birbirimizle dedelerimizden beri getirdiğimiz gomşuluk, insanlık ilişkilerimiz var. Cart curt etmeyin. Siz ne biliyonuz da, ahlınız ermeden, ileri geri gonuşuyorsunuz?»

Avşarlarla Kürtlerin, ilişkileri ve ayrımlarının en gülünç durumları kök söktükleri yıllarda yaşanır. Daha çok kök dönüşünde, dayanılmaz soğuk kış günlerinde; kendilerini bir köye atıp yatmak zorunda kaldıkları an patlak verir. Birçok köyler, misafir alırken ya da misafir almak zorunda kaldıkları kökçüleri; eve almadan «Ulan dooru söyleyin; Kürt müsünüz, Avşar mısınız?» diye diretirler. Grubun temsilcisi konuşur. Onların beklediği cevabı verir. Sorguyu bitirmeden önce, alacakları insanların ten rengine, bıyık ve kaşlarına bakmadan edemezler. Bu köyler, nedense Avşarları «hırsız» bilirler.

Oysa her iki tarafta da namlı hırsızlar vardır. Kökçülerde ve kökçü gruplarında bu sorun hep yaşanır. Misafirlikten sonra yola koyulunca, gülmekten kendilerini tutamazlar. Kürtler, Avşarların konuşma ağzıyla öğüt verir. «Bire batasıcalar, ilk kez başımıza gelmiyor ya! Bari, bööle ettiklerinde, bir iki Kürtçe söleyin. Heçbir şey bilmiyorsanız da: Ulan ulan diyeceğinize; lov lov diye seslenin.»

Vurgun kırgın, kıyım yılları; zihinlerde, kültürde, hem de çevredeki yer adlarında derin izler bıraktı. O yıllardan sonra çevrede 'ziyaret' diye bilinen yerlerin sayısında korkunç artışlar oldu. Bu olgunun altında yatan gerçek örtbas edilmiş gibidir. Gerçek geçmişi, olayı, efsanesi bilinen ziyaret yerleri dışında türeyen; bu yeni ziyaret yerleri, birçok gerçeğin gizlendiği yer olarak kaldı. Halkın çoğunluğu; buralara zarar vermenin, insanların geleceği açısından iyi olmayacağı inancındadır. Dil tutulmaları, çot olmalar, inmeler, oynatmalar, cinlenmeler; hep buralara zarar vermekle, buraları hiçe saymakla ilgilidir.

Birçok insan inanıyordu ki; onlar zengin, zanaatçı insanlardı. Küp küp, teneke teneke altınları, bir o kadar takı, mücevherleri vardı. Can derdine düşünce ne yapsın? Yine de 'mal canın yongası', 'ne olur ne olmaz' deyip varlıklarını, hazinelerini saklamak zorunda kaldı. Hem de kaçkın zamanında; oraya buraya, nereye denk geldiyse sakladı. Bu yöreler, bu topraklar hazinelerle dolu. Haa bir de insan aklı bu. Bunları garantiye almak, talan edilmelerini önlemek için; saklanan yerler gibi, kafaları bulandırmak için saklanmayan bir sürü yerlere de 'ziyaret' mührünü vurdu. Biliyordu ki, halkın hemen tamamı; inançlarından dolayı buralara dokunmaz, bazen yanına bile yaklaşmaz. Bazen de başkalarını yanına yaklaştırmaz; onun yüzünden kendilerine zarar gelmesinden korkar. Çoğu kez kendi kendilerine söylenirler.

«Ahla bah arhadaş! Ermeni diye, Ermeni ahlı diye boşuna denmemiş ya...»

Bazıları da diyor ki; bu vahşeti yapanlar, savunanlar yok mu? Onlar hiçbir zaman insan olamaz. Olsa da hayvan gibi insan olurlar. Hayvana da kurban olsunlar. Bu 'ziyaret' mührü, tam onlara göre. Hem, halkın inancıyla asıl yapılanlar gözardı edilmiş. Hem de, bu insanları kıydıkları her yere: in, mağara, dere, orman, su boyları, çalılık... gibi her yere 'ziyaret' mührünü basarak, suçlarını örtbas etmenin kılıfını bulmuş oldular.

●

Demirci Uso'nun işleri İnceköy'de iyi gidiyordu. Hem çevre köylerin ortası İnceköy'dü. Bir büyük sorunu vardı. Binboğa'ya yakın olmak. Ördekli'de olsa, istediği kömürü elde edecek. Ya burda? İnceköylü'lerden homurdananlar oluyor.

«Bu adam, demircilik yapıyım derken meşeliklerin, Kır'ın, Kevekkaya'daki ağacın soyunu kurutacak. Bize odun gerek değil mi? İyi demirci, ama odunumuz azalıyor. Gitsin, nereye giderse. Biz oraya da varırız. Ama odunlarımızı, ağaçlarımızı bir daha bulamayız.»

Uso, istediği gibi kömür, ağaç bulamıyordu. Sonunda kararını verdi. Ocağını alıp kendi köyü Ördekli'ye gitti. Ocağını oraya kurdu. Ne olduysa bundan sonra oldu. Vurgun kırgın, kıyım yıllarından on on beş yıl sonra, Demirci Uso'nun Binboğa'da yaptığı kıyım, öbür kıyımlar gibi bilinçlerde unutulmadı. Bu da Demirci Uso'nun vurgun kırgınıydı ve hafızalara öylece kaydedildi.

Demirci Uso'ya odun gerekliydi. Kömürü iyice azalmıştı. Kapıkaya'nın üst yamaçlarına vardı. Dere yamacındaki büyük kütüğe ateş verdi. Sert, sökülmez, rengi Binboğa'nın gri kayalarından seçilmiyor bile. Kütük, üç gün yandı. Nasıl olduysa bir yangın başladı.

Binboğa'da yangın çıktığını herkes duydu. Sanıldığından büyük bir yangındı. Biri Kapıkaya'ya, diğeri Göl'ün Dayoluk tarafına iki jandarma karakolu kuruldu. Tam iki ay, Binboğa'da giriş ve çıkışlar kontrol edildi. Binboğa'ya adım atan, ağaç, odun getiren bir yığın köylü jandarma dayağından geçirildi. Tarlaya giden çiftçi, yaylaya çıkan köylüler, çevredeki çobanlar bile gözetlendi, sorguya çekildi.

Demirci Uso'nun çıkardığı yangın yüzünden, ağaç getirmek olanaksız. Ya jandarmaya rüşvet verilecek, ya jandarma acıyıp göz yumacak, ya da her şeyi göze alıp ağaç getirilecekti. Yakalanma korkusu bir yana, Binboğa'da haftalarca kalmak var. Yakalanmamak, jandarma dayağından kurtulmak için olmadık kayalara, yamaçlara, derelere girip çıkmak gerekiyor. Köylüler, Demirci Uso'ya beddualar yağdırıyordu. «Ocağın sönsün Uso. İflah olmayasın. Gızgın demirlerde dağlanasın é mi.»

Bir iki göz ev yapmak; üstüne birkaç ağaç, biraz çarpı döşemenin tek yolu Binboğa'ydı. Değil iki karakol, yüz tane, bin tane karakol da kurulsa bu köylüler; bir yolunu bulup Binboğa'ya gidecek. Bu, onların yaşaması, geleceklerini sürdürmeleri demekti ki, ne pahasına olursa olsun yapılacaktı. İlk zamanlar çok sıkı tutulmuştu; çok dayak yemelerine, korkmalarına karşın, bunlar azalmadığı halde bir rahatlama hissediyorlardı.

İki karakol komutanı da fitil oluyor. «Ulan gardaşım» diyorlar.«Bu hımbıl köylüler, nereden gidip geliyorlar

anlıyamıyoruz. Yılan olup sürünmeleri, kuş olup uçmaları gerek. Yoksa bu sersem köylüler, dağların zirvesinden zirvesinden mi gidip geliyorlar?» Hele hele, ne yapıp edip rüşvet vermeden ağaç indirmelerine deli oluyorlar. Yangından sonra kurulan karakola rağmen ağaç kesiminin engellenmeyişi kasabaya, vilayete ulaştıkça baskılar artıyordu. İki kez komutanlar değiştirildi. Yine de köylüler, akla gelmedik şekilde,akla gelmedik yollardan ağaç kesip getirdiler. Arada, hakimin de bulunduğu bir heyet gelip karakolun çalışmalarını izledi. Ördekli, Tavla, Çağşak, Dayoluk köylülerinden oluşan bilirkişiler getirildi.

Binboğalı, aksi gibi bu heyetin karakolu ziyarete geldiği bir günde yakalandı. Aksiliğinden ve deliliğinden usandığı Doğan'la, gözü gibi sevdiği Ceren öküzün sürüklediği koca bir hezanla Kapıkaya'ya doğru geliyordu. Bir haftadır Binboğa'da. Aksilenmiş, ne olursa olsun deyip yola düşmüştü. Yakalanacağını düşünmedi. Sürüklenen ağaç sesi duyulur duyulmaz, askerler kayaların arasına saklandı. Heyet de bir çalının ardına oturmuştu.

Binboğalı, hem de güpegündüz karakolsuz günlerdeki gibi geliyor. Kapıkaya'yı geçer geçmez, çalıların ardındaki heyet önüne dikiliverdi. Suçüstü yakalanmıştı. Hakim; olgun, yumuşak bir sesle sordu. «Oğlum! Ağaç kesmenin, getirmenin yasak olduğunu bilmiyor musun?»

Binboğalı karşılık vermedi. Karşısına dikilenlere baktı. Kafasını yere indirdi. Bir ara kaldırıp tekrar baktı. Yutkundu, tekrar düştü kafası. Bir şeyler söylemek istedi ama söyleyemedi. Kafasını kaldırdığında Drej Ali'ye bakıyor, sadece onu görüyordu. Doğrusu, adamlardan bir tek Drej Ali'yi tanımıştı.

Drej Ali, hakimin yanına sokuldu. Etkileyici, içten bir sesle konuştu. «Hakim Bey, bu adama Binboğalı derler. Gerçek adını ben de bilmiyom. Binboğa'yı en iyi bilen, Binboğayla en çok haşır neşir olan bir adam. Çobanlık, yarıcılık yapar. Her kış, bir iki kez Çukurova'ya kök sökmeğe gider. Bu var ya Hakim Bey! Çok fakir, perişan, garibanın biri. Hiçbir maddiyatı yok. Ağaç alacak, çarpı alacak para dersen töbe billah. İnan ki şimdi evine gitsek, yiyecek bir kuru ekmeği bile yoktur.»

Binboğalı gibi hâkim de konuşmadı. Bir Drej Ali'ye bir Binboğalı'ya, bir heyettekilere, bir silahlı askerlere, bir hazrolda put gibi bekleyen komutana baktı. Drej Ali'ye döndü. «Ne yapalım bu adamı Drej Ali?» Karanlık çökmeden karar verildi. Ağaçlar, Binboğalı'ya bir tutanakla geri verildi. Yedieminli olarak Binboğalı'da kalacak. Binboğalı, koca hezanı götürürken Drej Ali yetişti. «Varır varmaz mayısla sıva. Kimseye de bir şey anlatma.» Böylece ağaçlara, eski süsü verilmiş olacak. Sesini de çıkarmayacak ki, şikâyet eden olursa hapsi boylamasın.

Uso gibi Deli Memmed de, İnceköylü değil. Karakiliseli'ydi ya en çok İnceköy'de bulunur. İnceköy'ün arazilerinde dolaşır. İnceköy'de, Ayranlık'ta, Kemer'de akrabaları var. Kendi köyünde çok az bulunur, akrabalarının bulunduğu köylere uğrar. En çok da İnceköy'ün dağında taşında dolaşır.

İri yarı, çam yarması adam. Konuşulanları az çok anlar, patır patır diliyle birşeyler söylemeye çalışır ama anlatamazdı. Derede, ırmakta, gölette, su başlarında, orada burada; yaz kış, sıcak soğuk demez, hem de çırılçıplak yıkanır. Köylüler, onun günde en az iki kez yıkandığını çok iyi bilirler. Hem de kışın ortası, buz gibi havalar olsa bile. Her görüldüğünde «Deli

Memmed işte, noolacak. Boşuna, deli dememişler ya.» diye söyleniyorlardı.

Çevredeki köyler en çok, onun anadan doğma yıkanmasına akıllarını takıyor. Erkeklerden çok da kadınların kafası karışıyordu. Bazen olup bitenleri bir yana bırakıp deliliği üzerinde konuşuyorlar. «Deli Memmed var ya, deli değil. Hem bu deli bilinenlerin çoğu deli değil. Bir gısmı ermiş, bir gısmı perilere garışmış.» Zaman zaman Deli Memmed gibi birçok delilerle alay ettiklerini düşündükçe korkuya kapılıyorlar.

İnceköylü'lerin çoğu, Deli Memmed'i; kırda bayırda, derede, ormanda gezinip duran Ünüversiteli'yle arasında bir benzerlik kurmağa çalışıyorlar. En çok da kadınlar: «Anam, bir deli de bizim Ünüversiteli. Ha Deli Memmed ha bizim Ünüversiteli Deli Cevat.»

Akşamın ve gecenin derinliklerindeki sessizliklerde dolaşması; etrafı dinlemesi, onu bir hoş ediyordu. Tüm içduygularının zenginliğinde; en çok da Kevekkaya'nın, Kırmızı Hatçanın Tepesi'ne gelip dikiliyor. Çoğu zaman ay ışığında: köyü, çevre köyleri, karşıdaki Tahtalı dağlarını, Binboğaların eteklerindeki dağları saatlerce izliyor, düşüncelere dalıp gidiyor.

Serin esintilerde ağaçların, en çok da ardıç ve selvi kavakların tepelerinden esen yelde bir başka dünyanın oluşması, bu başka dünyanın yine başka bir dille konuşmasına aklını takıyor. Esen yelle birlikte, ağaç tepelerindeki esintide oluşan dünyayı, bu dünyanın hiç durmadan konuşan dilini çözmeye çalışıyordu. «Ağaçların tepesinde, esen yelde oluşan dünya. Ağaçların tepesindeki dünyanın dili... Kavakyellerinin dünyası ve dili...» diye söylenip duruyor.

Köylüler, Deli Memmed'e; «yıkanan deli» diyor. Her sabahın, erken saatlerinde ve her günün akşamında onu; yıkanırken veya sulu sulu geldiğini görmek, alışılmış bir şeydi. Kışın bile kar, soğuk, buz demez yıkanıyor.

Odun etmeye giden erkekler, kadınlar, yıkanışını sessiz sessiz seyrederken «Acaba bunda heç akıl var mı dersiniz? Ne biçim bedeni var? Adamın ahlı gibi bedeni de deli. » diye söylenir. Ardından da ermiş biri olabileceği, perilere karıştığından; onunla uğraşırlarsa, cinlerin çarpacağından korkup susuverirler.

Deli Memmed'in, baharla birlikte yine orada burada yıkandığını görenler; ordan oraya gezindiğini izleyen kadınlar, yıkanış nedenini en değişik yorumlayanlardan.

«Gurbanımız oluyum gız. Bu var ya, Peri gızlarıyla evli. Yohsam hemen her gün zabah ahsam, yaz gış demeden orada burada yıkanır mı insan?»

Sığırları çobana götürmekten dönen kadın, gelin ve kızlar; Deli Memmed'i, bayırdan aşağı köye inerken görünce birbirlerini dürtüklediler.

«O, peri gızlarıyla evli bacım. Tabii ki senin benim gibilerin yüzlerine tenezzül edip bakmaz. Niye baksın ki? Bizler gözel olsak bilem peri gızları gadar da gözel olamak ki.»

Birçok kadın ve kız, onu yıkandığı yerlerde gözetledi. Çoğu kez saflığa vurup çalıların, ağaçların, kayaların arasından; kendi çıplaklıklarını da ona gösterdiler. Daha ileri gidip çiftleşmek için dayanılmaz istekle kıvrananlar oldu. Belki bu düşüncelerin zihinlerde yarattığı etkiyle, kendi aralarında gizli konuştukları olaylar uydurdular.

«Geçen görmüşler Sıkmeşelikte. Bir gelin mi, genç gız mı neyle. Deli Memmed'le ööle bir sarılmışlar ki, deliler gibi. Tıpkı çiftleşen iki yılanın azgınlığı gibi.»

Çevre köylerde diri, sapasağlam, onulmaz dert gibi evlenmemiş erkekler hakkında benzer düşünceler üretiliyor. En çok da azgın kadınların, dul ve erkeksiz kadınların; bunların peşinde olduğu, böyle erkeklerle sevişmenin duygularıyla allak bullak oldukları konuşuluyor. Böylelerinin, erkekliklerinden şüphe edildiği dedikodusundan sonra; dölleri olmadığı, tutmadığı inanışları da yaygın. En çok da, döllerinin tutmayışıyla sevinen, kudurup onlara koşan kadınların olduğu söyleniyordu.

Deli Memmed ve evlenmemiş erkeklerle ilişki dedikodularından sonra kadı lar: «Ne peri gızıyla evliymiş canım. Deli Memmed için yanıp dutuşan gadın gız mı eksik? Kim demiş evlenmemiş onulmaz erkeklerin erkekliği yokmuş, dölü tutmuyor diye? Çıkla yalan. Orosbular, adamların goynuna giriyorlar. Üzerlerinde depindiriyorlar depindiriyorlar. Bir de bööle diyorlar. Madem öyle de; söölenenlerin, Deli Memmed gibi evlenmemiş adamlarla sevişmelerinin lafı nerden çıkıyor? O orospu zilliler var ya, hem yapacaklarını yapıyorlar, hem de orda burda millete ballandıra ballandıra anlatıyorlar. Heç bişe olmamış gibi sessiz sessiz oturuyorlar. Onlar yok mu, hepiciği onların yüzünden. Onlar da deli. Hemi de zincirlik deli. Ama zincirleri yok...»

Söylemelerde ve suçlamalarda da bir isteriklik var. Ama elleri kolları bağlı. Yıllardır, asırlardır bilinçlerinde getirilen, bilinçlerinde yatan bir gerçek vardı. Biliniyordu ki, kadın erkek ilişkilerinin şakası yoktu. Gizli yapılacak, kimse duymayacak. Ya da oturacaksın oturduğun yerde.

Ünüversiteli, Deli Memmed gibi kırda bayırda dolaştığı yaz; devam ettiği üniversitenin üçüncü sınıfından dördüncü sınıfına geçti. İnceköy'de birçoğu, onun dolaşmalarına önceleri anlam veremedi. Deli Memmed'le dostluk kurunca. «Tamam canım, bizim Ünüversiteli delirdi! Hem de zavallı, okuya okuya bilgiden delirdi. Ünüversiteli Cevat, Deli Cevat, Deli Ünüversiteli oldu. Yoksam bööle acaip bişeyler yapar mıydı o?» diyorlardı.

Üniversiteye gitti gideli zaten bir garip olduğunu söyleyenler, bu tatilde de iyice oynattığını düşündüler. Akıllarının hep takıldığı bir nokta vardı.

«Bu sene ya okulda, ya da İstanbul'da ona bişe olmuştur. Çünküm önceki yaz, bu çocuk bööle deeldi.»

O gün, gün ışımadan kalktı. Akşamdan hazırlattığı ekmekle, yağla karışık çökelik dürümünün sarıldığı bezi, kuşak gibi beline sardı. Hıdo'nun bahçesinden, Kırmızı Hatçanın Tepesi'nin yamacından Değirmenderesi'ne indi. İncemeşeliğe geçti. Otbiçilen'e doğru yürüdü. Sıkmeşe'den, Güney dağından Gözeler'e indi. Dürümünden birkaç lokma aldı. Gözeler'deki kaynaktan su içip biraz oturdu.

Dereye yukarı Yayla'ya yöneldi. Aradaki tepeleri, yörepleri bir bir dolaştı. Kır'a yöneldi. En uzun zamanını Kır aldı. Tepesine çıkıp Binboğalara, zirveliklerine, Geyikpınarı'na doğru baktı. Ördekli'nin yaylalarına bakındı. Tavla, Çağşak, Sarız, Söbeçimen, Dallıkavak, Kırkısırak tarafına bakındı.

İçi bir şeylerle dolmuştu. Tüm dolmuşluğunu, düşüncelerini; birilerine boşaltma isteğini duyduysa da vazgeçti. Sadece kendi içine, iç dünyasına anlatıyor, aktarıyor. Beyninde

ne var ne yok, kendi kendine dönüşümlü bir banda kaydediyor gibiydi...

«Tertemiz buz gibi bir su iner o dağdan. Hoş sesleri yankılanır...Tatlı bir rüzgâr eser...O su boşa akmasın arkadaş... Eteğinde düzlükler uzanır. Bağ bahçelik olmalı, güller ve meyveler. Ova ova, dağ dağ aş. Taa uzaklara bak. İnsanları düşün. Uğraş didin, çarpış yap, korkma...Boş olanları bırak, insan yolunu bırakma arkadaş.

Kar yağar fırtına olur, soğukta üşürsün. Aç sefil sürünürsün. Bunlardan yılma ha arkadaş...Dar ufukları bırak, yol göster. Güneşin doğup ısıtmadığı yerlerde, karanlıkları yok et... Gözlerin kör olmasın. İnsanlara, halka karış... Dertlerine ortak ol. O yaraları kapat bir daha açılmasın ha arkadaş...

Görmeyenler, âdiler için kötü olursun. Bırak, anlayanlar için bilinirsin. O insanlık için ölmelisin. Tek başına da olsan çalış, yükselt.Şunu hiç unutma ki bunlar sözde kalmasın ha arkadaş...Sen gör. Görenden hiç korkulmaz. Yapmak için bilmek şart. Çekip çektirme. O zaman öbür dünyadaki cenneti cehennemi boş ver arkadaş...»

Yaşamda tek iş yapmalı. O da insanlık için. Bunu dert edinip bu çileyi çekmeli. Tek bunu öğrenip öğretmeli. Yaşamda bir yol var ki insanlık; ölümsüzlüğe gider. İnsanın insanlığı için; yaşadığı toprak olup sürülmek, tek düşüncesi insanlığın. Çeşitli ürün gibi insanlıkta insan. Yürüdüğüm yol, havam ve suyum. Bir gün ben de ölürüm. Gönlümdeki ölümsüzlüğünde yaşarım. Doya doya, bile bile...

Sevmedim birçoklarını tabi. Daha önceleri, sonradan...Ya siz dağlarım. Neden ki düşkünlüğüm? Ben düşünceli, sizler habersiz. Yalnızlığınızda bütünleştim. Bu da ne biçim bir

sevgi demeyin 'Dağları sevmek'. Öyle böyle bir sevda değil bu; dağları sevmek, dağ gibi bir sevgi...

Şu dağların şu dağların, ne desem de her nesiyim. İçimdeki duyguların, ereğim. Düğümleri yaşantımın. Toplanmışlar oraya. Bulabilirsen bul. Neyi niçin belli değil... Belli vazgeçilmez olmuş. Duyguların uyanıklığı, kör düğümlerinden... Yaşam başkadır onda. Eteğinde, zirvesinde. Rüzgârında, ormanında. Gecesinde gündüzünde. Sarplığında, ovasında. Duygularım aç, duygularım sonsuz ve susuz onda... Doğa ve doğanın dağı. Sevgimin altında yatan gerçek sen misin yoksa? İnsan olma evriminin beşiği mi, düşüncelerimin yatağı mısın? Sevgilim...»

Aşağıda, Açıkyazı'dan köye uzanan yolda, Porsuk Hasan'la Sakallı gidiyor. Porsuk Hasan onu görünce uzun uzun seslendi. Karamık çalısının duldasında onu beklediler. Ünüversiteli'nin gelmesi epey sürdü. Üçü birlikte, ortalık kararırken İnceköy'e aşağı indiler. Porsuk Hasan, ikisine de söyliyemiyordu ya içinden içinden homurdanıyordu

«Bunlar, bu kafasıyla konuşan adamlar var ya. Çok çok tehlikeli. Deli mi veli mi oldukları bilinmez.»

İnceköy'de, bildiği çevre köylerde; zincirlerle bağlanan deliler gözlerinin önüne geldi. İple ahırlara bağlandığını görmüştü.Dışarı, evin siviğinden kapı üstünde uzanan bir ağaca, zincirle bağlandığını görmüştü. Hem de akıllanır umuduyla. Belki de delireceklere örnek olsun; herkes aklını başına toplasın dercesine. İyileştirme düşüncesiyle yapanlarla; ellerinden bıkıp başka çaresi kalmayanlar, birbirine karışmış gibi. Bazı deliler, deliliklerinden; böyle yöntemlerle kurtulmayınca, zincire vuran, dayak atan kınanıyor. İnsanların yüzüne bakamıyorlar. Eğik suratlarında bile, kı-

zarmış suratlarını görmek zor değil. Bu utangaçlık, çevresinden çok; dayak attığı, zincirle bağladığı insanaydı.

Ertesi gün Ünüversiteli, o kadar yorgunluğuna karşın Sakallı'yla birlikte; Kır'ın eteklerinde, Anlaçkavak'ta, Körkuyu'da, Bellikkaya'da, Ortakavak'ta uzun uzun gezindiler. Sakallı'yla Ünüversiteli'nin gezinmeleri, Porsuk Hasan'ın arkadaşı Avcı Nuri'nin dikkatini çekti. Deli Memmed bile uzun süre onları izledi. Sakallı'nın birşeyler anlattığı, Ünüversiteli'nin de dikkatele, saygıyla dinlediği belli oluyor. Akşama doğru Porsuk Hasan, Nuri, Deli Memmed, Sakallı ve Ünüversiteli; sözleşmişçesine karşılaştılar. Deli Memmed, patır patır diliyle birşeyler söylemeye çalıştı. Nuri, kızgınlığını belli etmedi. Porsuk Hasan açıklama gereği duydu.

«Dayoluğun Ağaları; Ekiz'le, Öksüz Yoonuzu goomuşlar. Onlar da İnceköy'e sığınmışlar.»

«Ördekli'nin ağaları da Çoban İsmail'i govmuşlardı. Beylik, ağalık dönemiydi. Gerçi değişen pek bir şey olmadı ya. Gene öyle değil mi? Beğenilmeyen kişiler veya bazı olaylardan sonra, birileri dışarı govulurdu. Çoban İsmail'in oğlu Kör Hamo, o gün; Yayla'nın oralarda davar güdüyor. Mehmet Mirza'nın garısı, Hamo'dan, sürüden ayrılan bir keçiyi mı istemiş yoksa İnceköy'den getirdiği kızıl, iri tekeyle ilgilenmesini mi ne istemiş.

Hamo, isteğine ters cevap verince kadın köpürmüş. O hırsla olup bitenleri Ağa Mehmet Mirza'ya anlatıyor. Ağanın ağzından çıkan tek söz. «Derhal köyü terketsinler.» oluyor. Haber, Çoban İsmail'e ulaştırılıyor. Ne yapsın zavallı! Oğlu suçsuz bile olsa, ağa sözünün emir olduğunu biliyor. Adam çoban. Hem de Ördekli'de. Belki de Mehmet Mirza'nın

çobanı. Güttüğü davarları terketmesi köylüleri de, kendini de perişan edecek.

Seyt Musa'nın babası mı, yoksa ağalardan Süleyman Kahya mı, unuttum. Mehmet Mirza'nın karşısına dikiliyor. «Mehmet Mirza, Mehmet Mirza! Senin ağalığın bu mu? Bir çobana mı gücün yetiyor. Yoksa sümüklü, götü boklu bir çoçukla mı uğraşır oldun?» Başka bir şey demiyor. Mehmet Mirza haber gönderiyor.« Bu kış kalsınlar. Bahara nesi var nesi yok, pılısını pırtısını toplayıp nereye giderse gitsin.»

İsmail Çoban, baharın belirtileriyle neyi var nesi yok bir kağnıya yükleyip İnceköy'e doğru yola çıktı. Köylülerin çoğu üzgün, göçün gidişini izliyor. Mehmet Mirza nerden çıkıp geldiyse göçün önüne geçti. İsmail Çobanın elini tutup «Gitme» dedi. Köylülerin çoğu şahit. Çoban İsmail olgunca konuştu. «Yok ağam.» dedi. «Ben İnceköy'e gidiyom. Gangolar'a söz verdim. Onların hem yarıcılığını hem çobanlığını yapacağım. Sağol ağam.» Köylüler, Çoban İsmail'in göçünü gözden yitene dek izlediler.»

«Süleyman Kahya da aynı aileden bir ağaydı, Ağalığı unutulmuş, insanlık anlayışı, davranışları gönüllere taht kurmuştu. Adam, otuz iki otuz beş yaşlarında mıydı ne öldü. Çevre köyler bir tarafa Karabel'den, Gezbeli'den, Dersim'den adamlar geldi. Ne kadar da dostu varmış. Çevrenin en ünlü ağıt yakan kadınları geldi. Belki gelmesine de gerek yoktu. Cenazede bulunanların hepsi içten, taa gönülden ağıtlar yakıyorlardı.

Ağıt yakanlardan bir kadın vardı ki; o günkü yaktığı ağıt, söylediği sözler tarih oldu. Dillerden düşmedi. Her söylenişinde, Süleyman Kahya'yı bilenleri ve de bilmeyenleri yeniden ağlatıyordu. Öyle bir söylemişti ki, hem bir gerçeği hem de bir gerçeğin; geçici de olsa, gözler önünden göçüp

gitmesine yönelik duygulara, yürekler dayanamıyordu. Kadın, birşeyler söyleyip söyleyip sonunda Kürtçe diyordu ki: Süleyman Kahya, Süleyman Kahya!.. Mehmet Mirza da ağa, Ali Rıza da ağa, İsmayil de ağa... Ley ley, Süleyman Hanedaney... Her defasında böyle diyordu da başka bir şey söylemesine gerek kalmıyordu.»

«Seyt Musa'nın babası, Süleyman Kahya gibi hanedan adamdı. Kış aylarında onu çoğu kez, sabahtan akşama kadar evin damında gezinirken görürler. Hem gezinir hem etrafa bakar, hem de seslenir. Bu seslenişi yolunu şaşıranlara, yolda kalanlara, kendi gözünden kaçıp kaçmayanlara yönelikti. Karlı, fırtınalı, soğuk günlerde bas bas bağırır. Sesini kilometrelerce ilerilere, oradan gelenlere, en çok da çaresizlere ulaştırmağa çalışır. «Ulan hele bakın! Hele seslenin hele! Belki yolda birisi kalmıştır. Sesinizi duyup belki bir ses veren olur...» Günlerce misafir yolu bekler. Onları misafir eder, törenle uğurlar. Amansız kış günlerinde, misafir gelmediği zamanlar; damda beklemekten, dikilmekten, bağırmaktan bitkin düşer; bu yüzden değil de sırf misafir gelmediği için hasta olur, yataklara düşerdi. Ne insanlar varmış. Ne insanlar vardı. Ne insanlar gelip göçmüş, ne insanlar gelip gitti. İnsanoğlu... İnsanlık var oldukça bu böyle olacak.»

« Hevey Kız vardı. Yıllar geçti evlenmedi. Bir erkek gibi işleri yürüttü. Sanki her işi o planlar, o yürütür gibiydi. Kardeşlerinin hepsini tek tek evlendirdi. Kendi evlenmedi. Çok sevdiği kardeşlerinden biri öldürülünce, yıllarca yasını tuttu. Hevey eski Hevey olmaktan çıktı. Kimse tanıyamaz oldu. Yaşlanmıştı ama yaşından değil, acısındandı. Sanki iki asır, üç asırlık Meşenin, Çınarın, Ardıçın kabuğu gibi gözlerinin içi bile çatlak çatlaktı. Kardeşini kimin öldürdüğünü bilen yoktu. Kimisi falan ağa, kimisi filan ağa, kimisi de Gangolar'ın öldürttüğünü söyledi.

O durumuna karşın: bir, gözünün içindeki ışıktan; bir de duruşundan, öyle bir içine attığı, içerlediği anlaşılışordu ki. Bir şey söylense, hemen bir erkek gibi giyinecek, tüm kırışıklıklarından kurtulup o intikamı alacak gibiydi. Sırf bu hırsla, sırf bu beklentiyle yaşıyordu. Hevey Kız da öldü. Belki bir asır bekleyerek yaşadı. Ama o umutla, o onulmaz yasıyla göçüp gitti.»

Köye girdiklerinde zifiri karanlık basmıştı. Ortalıkta serin bir esinti dolanıyor. Ardıçların, yüksek ağaçların, hemen bütün ağaçların tepesinde; bu esintiyle yeni bir dünya kurulmuş, yeni bir dünyanın, bu yepyeni bir diliyle konuşuluyordu. En çok aklını takanlardan biri de Ünüversiteliydi.

5

Porsuk Hasan, sadece İnceköy'ün değil bu yörelerin en namlı avcısıydı. Gerçi herkeste bu merak vardı. Hele kış geldi mi en çok da kınalı keklik, sansar, tavşan; vurularak değil kovalana kovalana, yorula yorula elle tutulur. Suiti, balık elle yakalanır. Zaman zaman Binboğalar'dan, Tahtalı dağlarından; amansız kış günlerinin dayanılmaz soğuğunda köylere yaklaşan Geyik, Ayı, Kurtların bile kovalanarak yakalandığı görülmüştür.

Porsuk Hasan'ın avcılık tutkusu ise tam bir hastalık. Ona, av hastası ve delisi gözüyle bakan insanlar haksız değildi. Porsuk Hasan'ın yetiştirmesi Avcı Nuri de, av hastalığında ondan geri değil. Ama Porsuk Hasan'ınki nere. Henüz o mertebeye ulaşmamıştı. Avcı Nuri'nin sevindiği bir şey vardı. Artık, Porsuk Hasan avcılık yapmıyordu. Yapıyordu da acayip bir avcılık yapıyordu. Adam, bu yaşa kadar avcılık yapmış. Tutkusu, hastası, delisi olmuş. Sonra da ne olmuşsa, bir şeyler olmuş. Av hayvanlarını vuramaz olmuş. Vuramadığından, yaşlılığından değil. Artık vurmak istemiyordu ve Nuri'ye de kızıyordu.

Öyle avcı gibi yılın on iki ayı, hemen her günü dağlarda, omuzunda tüfeği gezip duruyor. Bir deli gibi, hasta alışkanlığın vazgeçilmez dürtüsüyle geziniyor. Köylüler, onun ruhunu biliyor. Biliyorlardı ki o, bir avcı kudurmuşu...Vurmasa, vurmak istemese bile; hastalığının çaresiymiş gibi, bir zamanlar göz açtırmadığı hayvanların do-

laştığı yerlerde gezinip duracak. Dere tepe, çalılık, in in, mağra mağra. Kekliklerin, kartalların dolaştığı, yuvasını yaptığı yalçınlıklarda; kurtların ve ayı inlerinin olabileceği yerlerde, geyiklerin dolaştığı Binboğalar'ın zirveliklerinde dolanıp duruyor.

Avcı Nuri, eskisi gibi; onun bu gezinmelerinde bile peşini bırakmıyor. Porsuk Hasan kızıyordu. «Yapma Nuri gardaş.» diyordu. «Yapma. Ben yaptım sen yapma. Sana ben bulaştırdım ama affet. Yol yakınken benim durumuma gelmeden vazgeç.»

Çoğu kez yanından kovuyordu. Ardı sıra gelmemesini istiyor. Böyle tam üç yıl cebelleştiler. Ta ki Ünüversiteli; kendileri gibi, Sakallı gibi, Deli Memmed gibi dağda taşta dolaşmaya başlayıncaya kadar. Önceleri, onlar da köylüler gibi düşündü. Ama onunla konuştukça; duyguları, düşünceleri, hoşlarına gitti. Onunla dost oldular. Bundan sonradır ki Porsuk Hasan, ardı sıra dolanıp duran avcı Nuri'ye bir şart koştu.

«Benimle dolaşmak istiyorsan dağdaki kuşları, hayvanları vurmayacaksın. Kudurmuşluğun tutup vuracağın zaman bile yanıma gelme. O zamanlar hiç yanıma yaklaşma. Benim gibi peşleri sıra gezmek, görmek, vurmak istemiyorsan gel. Hiç olmazsa böyle düşündüğün zamanlar peşimde ol. Yoksam yanıma yaklaşma.»

Avcı Nuri, onun huyunu çok iyi biliyordu. Bu söyledikleri kesindi ve tehlikeliydi. Gözlerinin içinden «seni vururum alim alla» okunur gibiydi. Avcı Nuri'nin kafası karışmıştı. «Nasıl olur o namlı avcı Porsuk Hasan, bu hallere düşer?» Yılların avcılık özlemleriyle dolu, avcı inatçılıklarıyla yüreği nasır bağlamış; merakından çatlayacak kadar hasta, onu gidermeden ölmeyecek kadar dokuz canlı bu adam, nasıl

olur da bu duruma gelebilirdi? Gezmekten, günlerce dağlarda dolaşmaktan bıkmayan avcıların avcısı Porsuk Hasan, bu duruma mı gelecekti. İnanamıyordu doğrusu.

Av malzemesi bitince, evdeki bir tek tosununu satlığa çıkaran adam bu Porsuk Hasan değil miydi? Karısı günlerce yalvardı. «Etme herif, gurbanlarm oluyum lan! El bize güler, gınar. Heç barut için, saçma için evin malı, tek tosunumuz satılır mı?» Porsuk Hasan dinlemedi. Karısına da içerledi. Tosunu çekti, Yalak Pazarında satıp tüm parasıyla Pınarbaşı'dan barut, saçma aldı. O Porsuk Hasan, bu Porsuk Hasan mıydı? Bir türlü inanamıyordu. Kendisinin de bir gün, bu hallere düşüp düşmeyeceğini merak ediyor.

Gün ışımadan Porsuk Hasan'la dolaşıp duran Avcı Nuri, düşünüyordu. Kaç kez, fırsatını bulup ayrılmak istediyse yapamadı. Peşinden kopamadı. Kuşluk vakti, yorgun argın Ortakavağın sık çalılıklarının arasından, suyun gözüne ulaştılar. Yağla karışık çökelik dürümlerini yediler. Bir süre oyalandılar. Arada bir su içiyorlar. Yorgunluktan, Ortakavağın çalılıkları arasında gölgeliklerin içine uzandılar.

Cıcamık nedir bir bilinse... Hiç cıcamık odunu, cıcamık kökü koklayabildiniz mi? Ah bir bilinse, ah bir kerecik koklansa...Doğanın, yenilmiş doğanın...Vahşiliğin galibi insanoğluna, isyânkarlığını içinde taşıyor...«İşte! Vahşice yok ettiğin doğanın arta kalan kokusu... Bir tek bu koku bile, doğanın eşsiz güzelliğini; nice eşsiz kokularını, en az benim kadar güzel olduğunu göstermeğe yeter.» dercesine kokular saçar. Bu, doğadaki doğalllığın ve güzelliklerin, bilinçlerde silinememesinin de bir kanıtı gibidir.

Meşe...özgürlük için hepsinden ateşli, hepsinden inatçı gibidir. Hem en üretkeni, hem en arsızıdır. Sanki en özgür ağaç Meşedir. Başına buyruk, dikkafalı. Kök saldığı, el attığı

yerden söküp atana aşk olsun. Aşk olsun o meşenin inadına ki, hem olduğu yeri bırakmaz, hem de olduğu yere dikilip kalmaz. İnadına her tarafa kök salmak ister. İnadına çoğalır. Palamutlarındaki güç, onlardaki sır; atomunki gibidir. Parçalanması zor. Parçalansa bile etrafa ışık, ısı saçar. Bir tek atomu bile inatçı. Azıcık kök salmasın. Sabreder. Düşmanın inadına asırlarca bekler. Asırlarca sonra yine yaşamağa koyulur.

Binboğalar'daki tüm ağaçlar, bitkiler, çalılar, hayvanlar, böcekler, dağlar, taşlar, kayalar da böylesine. Dört kapı kırk makam gibidirler. Her kapı bir başka dünyaya açılır. Her makam bir başka dünya yaşatır; insana, hayvana, böceğe, ağaca...

Ayıekmeği'nin, Karagöz'ün meyvesi de bir başka makamın tadı. Varoluşun evrimi her şeye sinmiş; hiçbir şey, dışında kalmamış. İnsan kişiliğinin evrimleşmesi gibi: Hiçlikten, hamlıktan; gelişmekten, olgunluğa doğru meyve vermeye, evriminin zirvesine yönelen aşamasına kadar. Ayıekmeği'ni, Karagöz'ü, İtburnu'nu; olgunlaşmadan görür, olgunlaşmadan yerseniz, ne biçim dağyemişi dersiniz. Bunları, bir de olgunlaşınca yerseniz; bu meyvenin, bu tadın, bu çalı türü ağaçlara ait olmadığını kanıtlamaya çalışırsınız. Ayıekmeğinin olgunlaşmış meyvesi; kirazın, vişnenin meyvesi gibi uzun saplı, birlikte saçak saçak, tane tane. Hamur gibi yumuşayınca yerseniz tadına doyamazsınız. Karagöz öylesine bir başka renk, bir başka tat. Simsiyah olduğunda, yumuşamışken yerseniz; ölümsüzlüğün tadı budur der, bir başka türlü sarhoş olursunuz.

Binboğalar'ın içlerinde, İncilikız'da, Karaoluk'ta, Işık Dağı eteklerinde; yalçınlıklarda kalmış duldalıklarında yetişen, bir tür İtburnu vardır. Parmak gibi uzun, irice

meyvesi olur. Tek çekirdekli, bazen çekirdeği de yoktur. Belki de bu yöreye özgü bir türdür. Onu olgunlaşınca yerseniz, bilimle Binboğa'nın kaynaştığını görürsünüz. Hepsinin güzellikleri ayrı ayrı, ama tek bir güzellik oluşturmak için çalışıyorlar gibidir. Bitkisinde, hayvanında, olgun insanında da bu özellikte genler vardır.

Porsuk Hasan'la Nuri, uyandıklarında akşam olmuştu. Açıkyazı'dan köye dönerken; ayaklarındaki çarık kurumuş, ayağı sıkmış, bazılarının elinde orak, bazılarının anadut, kiminin elinde testi, kimininkinde azık çıkını ve kapları; yorgun, yaşamaktan habersiz, köye dönen insanları seyrettiler. Tek tek, sıra sıra... Kendilerinden utandılar. Kafaları omuzlarına düştü. Porsuk Hasan, içinden «Hastalık arkadaş, hastalık bizimki. Dinime imanıma, anam avradım olsun hastalık...» diye söylendi.

Ertesi gün, ortalık aydınlanmadan; Değirmendere, Gözeler, Sıkmeşe yolundan, Gömler'in davar itlerinden gizlene gizlene Ördekli'yle Tavla arasına ulaştılar. Kapıkaya'ya yöneldiler. Sağ tarafta, yayla damlarının üstünde suyun başına oturdular. Ortakavak'takinden daha sık çalılıklarla kaplıydı. Sol taraftaki yamaç, yıllanmış meşe ağaçlarıyla kaplı. Kapıkaya'nın ağzına varmadan, sağ taraftaki tepenin üstünde; dikilmiş, kendilerini gözetlercesine bakan iri bir ayı görünüyordu. Nuri dayanamayıp tüfeğini doğrulttu, Porsuk Hasan fırsat vermedi. Ayı homurdandı.

«Dur elleme.» dedi. «Hani nasıl anlaşmıştık?»

Kapıkaya'nın yarığından, Binboğalar'ın içlerine uzanan derin vadiye girdiler. Vadiden çok; sanki bir iki kilometre derinliğinde, keskin bir dereyi andırıyor. İlkin soldaki Geyikpınarı'na geldiler. Geyiklerin asırlardır bildiği sudan içtiler. Su içen geyiklerin dinlendiği kaya gölgesinde

oturdular. Sonra bu korkunç vadi yarığının sağ tarafında, yalçınlıkların zirvelerine yakın öbür Geyikpınarı'na doğru tırmanışa geçtiler.

Ağustos ortaları olduğu halde ilkbaharmış gibi açan, yeni açmakta olan bir yığın çiçek var. Hepsi de soyunun en canlılığını, en rengarenkliliğini, en esrarlı kokularını taşıyor. En soylu güzelliklerini gösteriyorlar, en güzel kokularını saçıyorlardı. Bu Geyikpınarı'nın yolu; yalçın, dik, çakıl taşlarıyla dolu. İki saatte ancak çıktılar. Porsuk Hasan, su içtikten sonra etrafına bakındı. Duyulur duyulmaz mırıldandı.

«Tez çıkardık ya zabahtır beri yürüyok.»

Aşağılara, uzak aşağılara bakındılar. Köyler, dağlar, tepeler, araziler, sürüler, ormanlıklar; buralardan azıcık, küçücük görünüyor. Taa uzaklarda, aşağıların ufuktaki uzaklıklarında, Tahtalı dağları uzanıyordu. Binboğalar'dan geri kalmadıkları halde; heybetlerini kaybetmiş, yüksekçe bir duvar gibi uzanıp gidiyorlar. Üstlerine sinen sislerle zirveleri kaplı olmasa, bu kadar yüksek olduklarına inanılmaz.

Porsuk Hasan, avcı tecrübeleriyle konuştu. «Şinci burdayız ya. Geyikler, bizi gözetliyorlardır. Suyun başında olduğumuzu görünce gelmiyorlar. Aha şinci kalkak, hemencik damlarlar buraya.»

«Geç oldu Hasan Emmi. Haydi dönek.»

«Yoruldun deel mi? Ben de yorulduydum emme dinlendim.»

Doksan derece dik kayanın suratındaki Geyikpınarı'ndan; Ördekli yaylalarından, Cennet Yurdu'na inmeğe başladılar. Porsuk Hasan bir ara, bir şeyler sezinlemiş

gibi oraya buraya bakındı. Sonra da gözlerini, Göl tarafında zirvenin yamacındaki, bembeyaz karlara dikti.

«Bak, Avcı Nuri! Senin geyikler kar yiyor. Ne etsin zavallılar. Bizi, pınarlarının başında görünce susuzluktan oraya gitmişler.»

Avcı Nuri sevinçle bakındı. Bir iki anne geyik, büyümekte olan yavruları. Hem tuz yalanır gibi kar yiyorlar; hem de sık sık, ürkek ürkek etraflarına bakınıyorlar. İçinde bir acıma, kendi kendine nefret duyguları uyandı.

Cennet Yurdu'ndaki yayla damlarının boş olduğu görülüyor. Porsuk Hasan, kafasını salladı.

«Ulan gardaşım, Ördekli'ler de yaylalardan inmiş. Ganiya Kurun ve Göl'deki yaylada mutlaka galan olmuştur. Bunlar bizim gibi yirmi gün, bir ay yayla yap mazlar. En az iki ay, üç ay galırlar. Önceleri, bizim İnceköy de öyleymiş. İnciligız'ı, Hunulular elimizden alınca, Kır'daki yaylayla yetinmek zorunda galdık. Orda da, iş güç zamanı fazla galınmıyor. Bu adamlar ağır malcı. Yaylada galmasalar; davarları, malları da, kendileri de aç kalır. Ne yapsınlar.»

Cennet Yurdu'ndaki suda soluklandılar. Porsuk Hasan «Şu yamaçtaki küçük ardıç var ya; orada gosgoca bir ardıç ağacı vardı. Köylüler kesmiş. Dibindeki mezarı görüyon mu?»

«Görüyom, Hasan emmi.»

Porsuk Hasan, eski avcılık günlerine, çok eskilere döndüğünü hissettirdi. İçindeki derinliklerden seslendi.

«Bu Cennet Gız'ın hekâyesini, bütün çevre köyler bilir de, nereli olduğunu kesin olarak kimse bilmiyor. Miş Döndü

diyor ki «Cennet Gız, Elbistanlı.» Sümüklü Sultan, «Göksün'ün köylerindenmiş.» Filé de «Yarpuzlu, yani Afşinliymiş.» diyor.

Cennet Kız'la köylerindeki bir delikanlı, birbirlerine vuruldular. Delikanlı istetti, vermediler. Görünüşte, delikanlı hiç etkilenmemiş gibiydi. Binboğa'nın birçok köyleri Binboğalar'a yaylaya çıktığı zaman; o yıllar, üç dört ay kalırdı. Sonraları bu kalmalar azaldı. Bir ara yaylalara pek çıkılmadı. Sonradan sonraya eskisi gibi oldu. O yıl Cennet Kız'ın köylüleri , uzun süre Binboğa'da kaldı. Yayladan inmeden önce, delikanlı Cennet Kız'ı kaçırdı. Adını sanını uzaktan uzağa duyduğu Ördekli ağalarına sığındı.

Süleyman Kâhya'nın babasının evine gelmişlerdi. Geldikleri yerle ilgili tek bilgileri, uzaktan duyduklarıydı. Bildikleri bir şey daha vardı. Her kim ki ağalara sığınırsa, artık onun gururu, namusu sayılır. Kolay kolay istenmeyenlere verilmez. Çalıya sığınan bir kuş misâli korunur.

Cennet Kız o kadar güzeldi ki; Ördekli'nin genç kızları, gelinleri, kadınları onun güzelliğine doyamadılar. Delikanlılar ve erkekler görmek için can atıyorlar. Gördüklerinde de, alınlarına kocaman bir taşla vurulmuş boğa gibi sersemliyorlardı. Ördekli'de de güzel kızlar, gelinler vardı. Zeytin Kız gibi. Melek Gelin gibi...Ama Cennet Kız gibisi ne vardı, ne de duyulmuştu. Çevre köylerden bile güzelliğini görmek için gelenler oldu.

Sonunda ne oldu, nasıl oldu bilinmez. Hangi boyu devrilesi çıkardıysa, ortada bir dedikodu. Köyde fiskostur başladı. Açıkça söylenmiyordu ama anlaşılıyordu. Cennet Kız'la evinde kaldığı ağayla mı, ağaların kardeşleriyle mi, ağaların oğlanlarından biriyle mi aralarında bir şeyler varmış.

Bazen çok konuşuldu, bazen unutulur gibi olduysa da, için için yanan bir ateş gibi sönmedi gitti.

Selver Kadın diyordu ki «Bu laf, Cennet Kız'ın güzelliğini çekemeyen Ördeklili, hemi de; Ördekli'nin en güzel kızları, en güzel gelinleri, en güzel kadınları dahil, işte onlar tarafından çıkarıldı.»

Cennet Kız'ı canı gibi seven, hem onun kadar güzel; belki ondan da güzel olan Kibar Kız dedi ki: «Anam, sadece kızlar olsa, keşke onlarla kalsa. En çok gelinler, bir de kadınlar çıkardı bu lafı.»

Her kim neden olduysa, yine de güzelliğine bakıp doyamayan gözler yüzünden oldu. Cennet Kız, duyduklarını duymamışlıktan geldi. Hepsini, hem de bir bir içine attı. Zaten içli bir kız. Sanki lâl olmuş gibi, kimseyle konuşmaz oldu. Arada bir Kibar Kız'la konuşuyor, onunla dertleşebiliyor. Köylüler, Kibar Kız'dan duymuştu. Cennet Kız diyordu ki: «Ben, babamın şerefine bir kez laf getirdim. Bir daha getirtmem.» İkide bir böyle diyordu da gerisini yarım bırakıyor gibiydi.

Karnı doymıyasıcalar. Karnı karazlar boş durmadı. Hep dedikodu yaptılar. Onun güzelliği karşısında çatlayıp ölecekler. Sonunda, Cennet Kızın başını yediler. O yıl Ördekli'nin bir kısmı, Kapıkaya'nın batısında Ganıya Kurun'un altındaki yaylaya çıktı. Dönme zamanı gelmişti. Çoğu hazırlığını bitirmiş. İki gün sonra da, son kez yaylada yatılacak.

Yayladaki gençler, kızlı erkekli bir şenlik çıkardılar. O akşam, erken kalkılacağı halde gene geç yatıldı. Türküler söylenmiş, halaylar çekilmiş, ateşler yakılmıştı. Ateş ki ne ateş. Ardıç, Karamık, İtburnu, Alıç, Meşe kesilmiş. Kocaman

bir ateş yakılmıştı. Yapılan şenliklerde, geçmiş acıları anımsayanlardan, ağıt yakan yaşlı kadınlar oldu.

Daha gün ışımadan yaylada bir feryat koptu. Çocuklar uyanıp ağlamaya başladı. Olanlar olmuş, Cennet Kız'ın fidan gibi bedeni ardıç ağacında sallanıp duruyordu. Her şey toparlandığı halde gidilemedi. Üç gün boyunca ağıtlar yakıldı. Davarlara, mallara bakılmadı. Sağımlık hayvanların memeleri çatlarcasına dolmuştu. Bunların huzursuzluğu ayrı bir acı. Üç gün hayvanlar memelerini çalıya, taşa, toprağa, ağaç gövdelerine sürtüp durdu. Yara bağlamış irin gibi sütler, sızıp aktı.

Kimsenin ağzını bıçak açmıyor. Ganıya Kurun'dan, Göl'deki yayladan, Cıngılık'taki yayladan , öbür Ördekli yaylalarıyla yakın yaylalardan gelip ağlaştılar. Gerçekten de her ağlayan, taa yüreğinden ağlıyordu. Ona kıyanlar bile aynı içtenlik, aynı acıyla ağlıyorlardı. Biri akıl edip Ardıç dalından aşağı indirdi. Yine o Ardıç ağacının dibine mezar eşildi. Cennet Kız oraya gömüldü.

Babasına haber gönderildi. Gelen olmadı. Kocasının kaybolduğunu bilen yoktu. Belki kırk gün ya olmuş ya olmamıştı ki, ardıcın dibindeki mezarın başına çömelip siyim siyim yaş döken, arada bir mezarı kucaklayan bir genç gördüler. Kocası diye yaklaştıklarında tanıyamadılar. Çok sonra Selver Kız'dan duydular. «Küçük kardeşiymiş, zavallı!..» diyorlardı.

En çok da dedikodu çıkaranlar; olup bitenlerin efsaneleşmesine neden oldular. Yıllar geçti, Cennet Kız efsanesi kökleşti. Cennet Kız'ın, yaylada kendisini asmasından sonra Ördekli köylüleri; o yaylaya, Aré Cennet adını koydular. Ne olduğunu soranlara da; Cennetin Ateşi,

Cennetin Ateşi bizi yaktı, Cennetin Ateşinin düştüğü yer. Kısaca «Cennet Yurdu» deyip geçiyorlardı.

Porsuk Hasan, Avcı Nuri'yle Ördekli'ye giderken durup kafasını kaldırdı. Önce Nuri'ye sonra da Cennet Yurdu'na doğru baktı. «İşte, gösterdiğim küçük ardıç var ya! O da, Cennet Kız'ın kendini astığı ardıcın kökünden filizlenen, büyüyen ardıç... O ardıcın yerinde, Cennet Kız'ın kendini astığı ardıç ağacı, uzun yıllar orada kaldı. Ördekli'den kimse, o ağacı taa dibinden kesti. Ama bak, gene bir ardıç ağacı büyümeğe başlamış.»

Ördekli'yi geçip Kır'ın, Gömler'le Ördekli arasındaki burnundan İnceköy'e yöneldiler. Porsuk Hasan, Avcı Nuri'ye döndü. Birçok şeyler anlatmış bir sesle konuşmağa başladı.

«Hani, Kapıkaya'nın üstünde, Kapıkaya'ya yakın Geyikpınarı var ya. İşte orayla Kapıkaya arasındaki uçurum derede, Geyik Ali çığ altında kaldı. Geyik Ali, arkadaşı Goddaz Hüseyin, yörenin en namlı avcılarıydı. O kış, Kapıkaya'nın oralarda geyiklerin peşindeyken, bir fırtına sonra da kar bulutu gibi bir şeyler kopup geldi. İkisi de ne olduğunu anlayamadı.

Akşam yaklaşıyor. Goddaz Hüseyin silahsız, karların arasından çıkabilmiş. Defalarca «Geyik Aliii, Geyik Aliii!..» diye bağırmış. Sesler, Kapıkaya'da yankılanıp rüzgârla fırtınayla uzaklara gidip kayboldu. Goddaz Hüseyin, umudu kesilince binbir güçlükle, gecenin karanlığında Ördekli'ye döndü. Olup bitenleri anlattı. Kimse bir şey yapamadı. Cesaret edip Kapıkaya'ya gidemediler. «Drej Ali olsaydı!..» deyip iç geçirdiler. «Belki o da gelir...» diye umutla beklediler.

Sabah olmadan, karların aydınlığıyla Kapıkaya'ya yöneldiler. Tüm delikanlılar, köyün yürüyebilen yaşlı

erkekler bile yola koyuldu. En önde Goddaz Hüseyin gidiyordu. Kapıkaya'ya ulaştılar. Karanlık basıncaya dek Geyik Ali'yi aradılar. İzine bile rastlıyamadılar. Üç gün, üst üste aynı aramayı sürdürdüler. Tam bir ay boyunca, sadece Ördekli'nin değil, Dayoluğun, Yalağın, Tavla, Çağşak, İnceköy'ün ünlü avcıları, delikanlıları arayıp durdular. Yine bulamadılar. Umutlarını yitirince vazgeçtiler. Baharla birlikte karlar erimeye başlayınca gene aradılar, gene bulamadılar.

Çok sonraları, Kapıkaya'nın hemen yakınında karların içinden çıkardılar. Sapasağlam duruyordu. Sadece, sol böörünün soluk tarafı delinmişti. Goddaz Hüseyin «Çığ koptuğunda burada değildik.» dedi. Çığla birlikte buraya sürüklenmiş. Oysa, buraları az muz aramamışlardı. Yaşlı adamlarla, tecrübeli avcılar; Geyik Ali'nin çığ altında kaldığı yerden, sağlı sollu Kapıkaya'nın üst taraflarına bakındılar. İkisi arasındaki derinliği, kafalarında hesapladılar. «Aboov!..» diyorlardı. «Aboov!.. Burayı dolduran garı eşip Geyik Ali'yi çıkarmak için, iki üç kavak boyu garı eşmek lazım. Nerdee...Olacak iş mi?» diye iç geçirdiler. »

Porsuk Hasan, Avcı Nuri'ye döndü.

«İşte o geyikler var ya, hani yavrılarıyla gar yiyen geyikler...Yalana gulaa asma, gören avcılar var. Onlar anlatıyorlar ki Geyikler, Nisan ayı ortalarından sonra; Mayıs ayı başlarına gadar doğum yaparlar. Onların doğumunu her avcı göremez. Öbür insanlardan da gören azdır. Nisan ve Mayıs günlerinde; ööle bir an beklerler ki, heç sormayın. Hani hem ince ince, hafiften bir yağmur yağar. Bu arada gökyüzündeki bulutsuz mavi aralıklardan, bir taraftan da güneş ışıkları garışır. İşte tam o zamanlarda, ana geyikler doğurur. Onların doğum yapmasında bile ayrı bir güzellik var. Birkaç yıl doğum yapmış geyiklerin yanında; o yıl yeni

doğum yapacak çebişler de yavrular. Birer birer doğururlar. Çoğu kez, ikiz yapan geyikler az değildir.»

●

Sakallı, Çukurova'ya gitmiyordu. Seksen yaşından sonra, ne o yollarda gidecek ne dolaşacak, ne de Çukurova'nın arsız köklerini sökecek gücü kendinde bulamıyordu. Burada evinin, torunlarının kışlık odununu; İlkbahardan kışa kadar ancak tamamlayabiliyor. Hem bir uğraşı hem de çok eskilerden getirdiği; şimdi de kendikendini dinlendirme, kendi kendini bulma uğraşısı olmuş.

Sabahtan beri hep aynı duygular içinde dolanıp duruyordu. Yanında birilerine söylüyormuş gibi konuşuyordu ya, kendi kendine konuştuğunun bilincindeydi.

«Bu derelerde, yamaçlarda, düzlüklerde, tepelerde; dağlardaki ormanı, ağacı, çalıları sanki inadına kırdık. Kestik, yaktık ateşe verdik. Ağaç, ağaç kütüğü, çalılık yakma yarışları düzenledik. Benimki üç gün yandı, benimki beş gün yandı, benimki bir hafta boyu yandı, benimki yandıktan sonra da günlerce tüttü diye övünüyorduk. Vahşiliğe, acımasızlığa, caniliğe bak...»

Odun etmese bile, odun etme bahanesiyle İnceköy'ün Kır'ında, Körkuyu'da, Köroğlunun Deresi'nde, Açıkyazı'da, Ortakavak'da, meşeliklerde dolaşıyor. Hiç olmazsa haftada bir; çoğu kez Ünüversiteliyle Binboğa'ya, Kapıkaya'ya, Geyikpınarı'na, Göl'e kadar geziniyorlar. Sıcak günlerde, kırlarda yattıkları da oluyor.

Bir defasında, hiç ayak değmedik bir yerde, Dağ Kahvesi'yle karşılaştı. Olgunlaşmış tohumların bir kısmını

topladı. Nesli tükendiğini sandığı kahveyi evde zevkle içti. Bu içmenin, belki de son içiş olacağına üzüldü. Hiç kimseye açıklamadığı bu sırrıyla ilgili bir şey daha vardı. Dağ Kahvesi'nden geriye kalmış; belki de neslinin son kalıntısı Açıkyazı'nın dibinde, Alkaya'nın oyuğundaydı. Her yıl gidip yokluyor. Kayaların arasına, kendi eliyle saklamış gibi buluyor. Sonbaharda olgunlaşan tohumlarını, kayaların arasına serpiyordu. Oralarda, Dağ Kahvesi olduğunu bilecek yaşlı insanlar da bir bir tükeniyordu.

Dolaşa dolaşa Ortakavağa yaklaştığında; suyun gözünde Porsuk Hasan, Bebek, Avcı Nuri, Deli Memmed, Ünüversiteli oturmuş konuşuyorlardı. Bebeğin konuşması bağırır gibiydi ve anlaşılıyor.

«Ulan gardaşım! Bu şehirlilerde heç akıl yok. Bizim buralara, yaylalara gelen Adanalı'lar anlatıyor. Buraları, köylerimizi görünce güzel diyorlar. Ulan akılsızlar, bakın şu köylere... Hiç güzellik galmış mı? Ah o güzelliklerini bir görselerdi. O zaman güzellik neymiş akılları garışırdı. Köylerimizin, dağlarımızın, derelerimizin, düzlüklerimizin güzellikleri de bozuldu, insanlarımız da bozuldu.»

Porsuk Hasan «Gonuş, Deli Bebek gonuş. Nasıl olsa meydan geniş. Gayış Ali Emmi de yok.» diye takıldı.

Bebek, yeni buluşlara, teknik araçlara aklını takmış. Bunlarla ilgili haberleri, bilgileri nereden buluyorsa buluyor. Kendi yaptığı bir buluştan söz edercesine açıklamalarda bulunuyor. Bebeğin bu özelliği, geçmişten geleceğe bir bağlantı bir umut ışığı gibiydi.

Ünüversiteli'yi en çok bunun için merak ediyor, bunun için peşinde dolaşıyordu. İnsan yaşamındaki gelişmelerle

ilgili, okuduğu şehirde neler olduğu ve neler gördüğünü bir bahaneyle soruyor.

Bebeğin, düşündüğü, Ünüversiteli'ye diyemediği bir şey vardı. Deli Memmed, Deli Bekir, Cinli Durmuş, Derviş Ali gibi; hatta kendini bile deli gören köydeki insanların yargılarıydı. Kendi kendine aklını takıyor, dilinin ucuna kadar gelenleri içine çekiyordu. Oysa, içinde hep yankılanıyordu. «Bu köylü milleti, az hinoğlu hin değil. Mutlaka bir bildikleri var. Bana da Deli Bebek diyorlar. Çocuk gibi gelişmemiş, büyümemiş bulduklarından. Bu Ünüversiteli iyi çocuk, amma o da deli gibi. Acayip acayip duruyor, gonuşuyor, geziniyor.»

Cevat üniversiteye başlayınca köylüler ona, Ünüversiteli adını koydular. Herkes seviyordu. Kendi çocukları gibi ilgi duyuyorlar. Köylülerin birçoğu, Ünüversiteli ikinci sınıftayken huylanmaya başladılar. Onda, anlatamadıkları bir gariplik seziyorlardı. Onun, üniversiteye başladığından beri her yaz; Deli Memmed gibi, deli deli dolaşmaya başlamasından huylandılar. Derviş Ali gibi garip ve içine kapanık oluşu da kafalarındaki yargıları iyice kuvvetlendiriyordu. Ne olduysa oldu, Ünüversiteli'nin, üçüncü sınıftan dördüncü sınıfa geçtiği bu yaz oldu. Köylüler, kesin yargılarını bu yaz verdiler. «Tamam» diyorlardı. «Bu çocuk kesin deli. Hemi de Deli Memmed'den, Derviş Ali'den farkı yok. Belkim onlardan daha deli.»

Her şeyi düşünüyorlar, yorumluyorlar da bazı şeyleri bir türlü açıklıyamıyorlardı. Bu durumuna rağmen köyün en ağırbaşlı, olgun, akıllı insanlarından: Sakallı, Durmuş Ali, Apı İrbehem, Karaman, Caferi Gongo gibiler onunla dosttu. İşte bunu anlıyamıyorlar. Bazıları «Anam» diyorlardı, «Bu adamlar da bunamış noolacak. Bu yaştan sonra akıl da

dayanmıyor. Yohsam Ünüversiteli gün gibi ortada, delinin biri.»

Asıl anlamadıkları şey, bu çocuğa ne olduğuydu. Herkesin sevdiği, örnek gösterdiği, «Ünüversiteli» diye adlar vurduğu Cevat'a ne olmuştu da bu duruma gelmişti. İşte bunu hiçbir zaman anlayamadılar. Belki hiçbir zaman da öğrenemeyeceklerdi.

İçlerindeki merakla çatlayacaklar. Yüreklerine serpilecek bir damla suyun özlemiyle kıvranıyorlar. Çoğu sırf bu yüzden; kınadıkları insanlar gibi delirmekten, zincirli deli olmaktan ödleri kopuyordu. Bu duygu, onları öyle bir susturuyordu ki; bazen içlerinden olsun düşünmelerine ve yorum yapmalarına olanak vermiyor.

Sonunda, onu zararsız ve zavallı bir deli buldular. Ona, taa içlerinden acıdılar. «Vah vah, vah vah ki vah vah!» diyorlardı. Kendi kendilerine öğütte bulunuyorlar. «İnsan ne oldum dememeli, ne olacağım demeli.» Ona içleri burkularak bakıyorlar. «Bak şu zavallı Ünüversiteli'ye, Deli Cevat'a bakın. Çok çook yazık!»

Sakallı, suyun başına gelmeden Ünüversiteli, Sığır Kayası'na doğru yöneldi. Bebek, istediği fırsatı bulmuş gibi, bahaneyle çalıların arasında kayboldu. Günlerdir kafasını yorduğu şeyleri açığa kavuşturmak istiyor. Ünüversiteli'den çekiniyordu. Onu, Sığır Kayası'nın Kemer yönündeki kayalıklarda buldu. Bir kayanın tepesine oturmuş düşünüyordu. Her haliyle ölümcül bir hastalığın, ölümcül bir uykusu üzerine çökmüş gibiydi.

Onun gözlerine iyice bakmayan, içindeki ışığı sezemeyen, «Tamam bu çocuk ölü ama yaşıyor işte.» demekten kendini alamaz. Bir tek, gözlerinin içindeki ışıkta

bir şeyler olduğu, birçok acılar çektiği ve taşıdığı belli oluyor. Bebek, tüm kararlılığıyla yakındaki kayanın üstüne oturdu. Bir süre onu izledikten sonra «ne olursa olsun» diye söylene söylene yanına vardı.

«Ünüversiteli Gardaş» dedi. Biraz korkak, biraz da umutla «Ünüversiteli Gardaş, sana ne oldu böyle?» dedi ve rahatladı.

Ünüversiteli, oturduğu yerden doğruldu. Ölü gözlerle Bebeğe baktı. Hiçbir şey söylemeyecek gibiydi. Bebeğe bakıp durdu.

Bebek, sorduğuna üzüldü. Acı ve dokunaklı düşünceleriyle ardından gitmek istedi. Yapamadı. Olup bitenden pişman, inmeğe başladı. Gelecekteki gelişmelerin neler olabileceği üzerine tüm düşüncelerden; gelecekteki günlerde doğma, bu günlerde yaşama özleminden vazgeçti. Bekçiliğini yaptığı köyde Kır'ın, bayırın ve düzlüklerdeki güzelliklerinin yok olması, yok edilmesi kaygılarını bir yana bırakmış gibiydi.

Bebeğin durumundan, Sakallı bir şeyler çıkardı. İçinden yorumlarda bulundu. Daha yeni su içmiş, dinlenmeğe başlamıştı ama duramadı. Bu tedirginlikle suyun başından ayrıldı. Bebek, ardından seslendi. «Anlaçkavağa doğru gidiyor.» Ünüversiteli, Anlaçkavağa giden ormanlık, çalılık derenin üstüne varmadan Sakallı yetişti. Birbirinden habersiz gibi yürüdüler. Anlaçkavak'taki suyun başına oturdular. Ünüversiteli avuç avuç su içti. Sakallı bir süre izledi. Sonra o da aynı şekilde su içti. Birlikte, karakavağın altına vardılar.

Sakallı; gözleriyle, durumuyla, istemeyerek de olsa sorguya çeker gibiydi. Ünüversiteli, ondan hem çekiniyor hem de saygı duyuyor. Bir şey konuşmuyorlar. Gözlerdeki

karşılaşmalar ve her türlü durumları; sohbet edercesine derinlere dalmış ve çok eskilere gitmişler gibiydi.

Bu yıl, İstanbul'da bir şeyler olmuştu. Binlerce, on binlerce Ünüversiteli genç bir araya gelmiş. Bir şeyleri protesto ediyordu. Bir şeyler için miting yapılıyor, bir şeylere isyan ediliyordu. Ana caddelerdeki işyerleri, yağma edilir düşüncesiyle açılmamış. Gençler yürüyor, sesler yankılanıyordu. Dalgalanıp duran insan seli uğulduyordu. Enerjisinin doruğunda ateşli, sırım gibi gençler bir şeyler konuşuyor.

Durup dinlenmeyen insan seli, caddelerde, sokaklarda akıp duruyor. İşte böyle bir günde Ünüversiteli Cevat; nasıl olmuş, nasıl bir durum çıkmıştı ki, coşkun insan seline birşeyler söyledi. Sözlerini, Pir Sultan Abdal'dan iki dörtlük okuyarak tamamladı. Ardından, arının oğul vermesi gibi bir kaynaşma, bir uğuldama oldu. Bu uğuldayan, oğul veren kalabalık; coşkun bir sel gibi akıp giderken bir yerlere çarpmış, çarpılmış gibiydi. Karşı yönden, aralardan çıkan başka bir insan seliyle ortalık ana baba gününe dönmüştü. Bağrışmalar, kaçışmalar, silah sesleri duyuldu. İki insan selinin oluşturduğu kalabalık ne olduysa oldu; bir sırrın etkisiyle dağıldı, yok oldu. Dağılan insanların yüreğinde bir korku, bir savunma içgüdüsünün davranışları vardı. Herkes darmadağın bir yerlere kaçıyor, bir yerlerde kayboluyordu.

Akşam karanlığı çöküyordu. Ünüversiteli Cevat, bir yerlerde yürüyordu ama bilemiyordu. Savunma içgüdüsünün, genlerindeki etkisiyle bir ara; bir yerlerden, yumurta iriliğinde bir taş kaptı. Uzun bir süre elinde sıktı. Bilinçsizce, rahatladığında onu cebine koyduğunu bile unuttu. Serseri gibi dolanıp durdu. Karşıdan gelen aracın uzun farlarıyla rahatsız oldu. Bir şeyler sezmiş gibi, bir yerlere

doğru kaçmağa başladı. Uzun sürmeyen kovalamacadan sonra, bir köşede sıkıştırıp yakaladılar. Önce üstünü aradılar, sonra da aracın ardındaki kapalı yere attılar.

Bilincini yitirmiş, hiçbir şey düşünemez olmuştu. İki polis, onu saatlerce dövdü. Sorguya çekti. Hatırladığı tek şey «Bu taş ne, bunu ne yapacaktın? Orospu çocuğu» sözleriydi. Onu öldüresiye dövdüler ama taşın sırrını çözemediler. İki gün mağra gibi, in gibi karanlık yere kapatıldı. Onu serbest bırakmadan hain, sert, korkutucu bakışlarla: «Sen züğürt, zavallı bir köylü çocuğusun. Senin neyine milleti çoşturmak. Anlamsız anlamsız, Pir Sultanmış Mir Sultanmış mı ne, ondan şiirler saçmalamak. Bir daha da karşımıza çıkma.» sözleriyle bir iti, bir hayvanı siktir edercesine serbest bıraktılar.

O günden sonra Cevat, üniversitede; okuduklarından, olup bitenlerden bir şey anlamadı. Arkadaşları ve hocaları, bu başarılı çocuğa ne oldu da böyle bir hal aldığını anlayamadı. Bu olaydan sonra koridorda, dışarıda, bahçede, sokakta, orada burada dolanmağa başladı.

Bu yaz köye geldiğinde kimseye bir şey anlatmadı. Durumundaki garipliği sezen anasına bile bir çift laf söylemedi. Köyün delileri gibi, oduna gidenlerin, orada burada dolandığı gibi dolanmağa başladı. Önceki yıllar da böyle geziniyordu. Ama bu yaz, gezinmeleri bir başkaydı.

Sakallı sormuş, o da olup bitenleri anlatmış gibiydi. İkisi de rahatlamıştı. Ünüversiteli, en çok yaptığı bir hareketin bilincine vardı. Arada bir, kafasını boynunun içine çekiyor, elleriyle kafasını kapatıyor; vücudu, tedirginlik içinde bir süre öyle kalıyor. Sanki birileri, bir yerlerden aldığı taşlarla onun kafasına vuruyorlar. O da, hiçbir şey yapamamanın çaresizliğinde; kafasını boynunun içine çekiyor. Elleriyle

kafasını kapatıyor; vücudu, vahşi bir hayvanın rahatsızlığıyla kıvranıp duruyor.

Ortakavağa döndüklerinde, öbürleri onları bekliyormuş gibiydi. Hıdo gelince ekip tamam olmuştu. Yarım kalmış sohbeti sürdürürcesine Sakallı konuştu.

«Bu yaşıma kadar kuşların, kartalların, böceklerin çok şeyini gördüm de güvercinlerin; bir tekinin bile bir ağaca, bir dala konduğunu heç görmedim. Nedenine gelince heç aklım almıyor. Neden konmuyorlar, anlayamadım gitti.»

Sakallı'nın konuşması içten, derinden ve bir sırrını açıklarcasınaydı. Bebek de fırsatı yakalamış ve bunu, en iyi değerlendirebilmenin sevinciyle Porsuk Hasan'a sordu.

«Porsuk Hasan, bu gadar avcılık yaptın. Bu gadar namlı avcısın. Sen heç, bir kartalın, tilkinin, kurdun, yılanın, kaplumbağanın çiftleşmesini gördün mü?»

Porsuk Hasan, toparlarcasına konuştu. «Valla Bebek, çok şey gördüm. Onların şeyini de gördüm. Yılanlar, bir azgın ejderha oluyorlar. Her bir şeyden habersiz, rahatsız etsen dünyayı başına yıkarlar. Kaplumbağalar, bir gözel tokurdayıp duruyorlar ki dere, dağ taş takırtı tukurtu sesiyle doluyor. Madem bu gadar marak ediyon sööleyim. Onu bunu bilmem, öbürlerini boş ver de; ayıların bir çiftleşmesi var ki, görsen iki dilini birden yutarsın.»

Gülüştüler. Bebek, sorduğuna pişman olmadı. Gevrek gevrek gülerken ciddileşir gibi oldu.

«Acabaa diyom. Kedi, kedi olduğunu; it, it olduğunu; öküz, öküz olduğunu; geyik, geyik olduğunu biliyor mu? Aklıma takılıyor da. Tilki kurnaz derler, gerçekten kurnaz mı dersiniz?»

Epeydir susan Hıdo, Porsuk Hasan'a bakıp konuştu. «Porsuk Hasan daha eyisini bilir. Kuzgunlar, Akbabalar var ya. Kuzgunu bilmem ama boynu cılbak Akbabalar, çook yüksek gayalıklarda tünerlermiş. Oralarda, tünedikleri yerlerde uyurlarmış. Sabah galktığında, boynu ne tarafa bükükse o tarafa giderlermiş. O tarafın göğünde dolanıp dururlarmış. Çünküm ogünkü nasipleri, yüleşleri o tarafta olurmuş. Ööle derler, Kuzgunlar da ööleymiş herhal.»

Yayla tarafında bir mavzer sesi yankılandı. Hepsinin zihninde, aynı şey yatıyor gibi birbirinin yüzüne baktılar. Avcı Nuri «Bizim Ormancı Abbas'tır. Ördekli'ye gidecekti. Gene nişan alıyor diktiği daşlara.» diye mırıldandı.

Drej Ali'nin oğlu Ormancı Abbas, İnceköy'de oturuyordu. Gelen giden zop arabalarını durduruyor, kontrol ediyor. Uçan kuş, izinsiz yol alamıyordu. Ormancı Abbas, görevini öylesine yapıyordu ki, araya en hatırlı kişileri de koysalar, bildiğinden şaşmıyordu. Köylü, evdeki ağaçların bile sökülüp götürülmesinden korkuyordu. Babası Drej Ali'yi bile dinlemiyordu. «Pis batasıca. Şo babaya bak, şu adama bak! Drej Ali gönüllere güven, sevgi veriyor. Bu batasıca da, onun bunun gorhudan bokunu guruduyor.» diye homurdanıyorlar.

En büyük zevki, nişan almaktı. Elinde mavzer dolaşıp durur. Her fırsatta, oraya buraya diktiği taşlara nişan alır. Bir tek karısından, o da bu nişan yüzünden çekiniyor. Bazen onun da gönlünü alıyor. Doya doya, binbir hevesle özenle diktiği taşlara gönlünce nişan alıyor. Her defasında da vuruyor. Her vurdukça tekrar tekrar dikip, tekrar vurmak istiyordu. Karısı, merminin azaldığını, hesap sorulacağını hatırlatsa da korkmuyor.

Ortakavak'takiler, sözleşmiş gibi Açıkyazı'ya yöneldiler. Hıdo, taş duvarla çevrili tarlaların orada gruptan ayrıldı. Öbürleri, tarlalardan Kevekkaya'nın başına ulaştılar. Gün, ikindiyi çoktan geçmişti. Esintiyle birlikte; biçilen ekin, ısınmış toprak, toprakla karışık hasat kokuları geliyor. Kevekkaya'nın başına oturduklarında aşağılarda sesler, koşuşturmalar vardı.

Porsuk Hasan «Bizimkiler Héle avı yapıyor.» diye mırıldandı. Kuşbakışı, aşağıda olup bitenleri olduğu gibi izliyorlardı.

Bu yörelerde yapılan avlar içerisinde, Héle avının ayrı bir yeri, ayrı bir güzelliği ve heyecanı var. Kışın yapılan Keklik, Sansar, Tavşan avı kadar; yazın, en çok hasat mevsimi aylarına denk düşen Héle avı meşhurdu. Küçük bir serçe kuşu, Çoban aldatan, Ceceğan veya Bıldırcın için; tüm çoluk çocuk, gençler, orta yaşlılar bu ava katılır. Avın kendine özgü çekiciliğinden kurtulan azdır.

Héle denilen Atmaca türü kuşun, bir yerlerden kovaladığı kuş, yeter ki köylülerce görülmesin. Bir görüldü mü tamamdır. İşte o zaman Héle avının işareti kendiliğinden beyinlere iletilmiş gibidir. Ellerinde taş, değnek; Hélenin korkutucu gözetiminde, işlerini güçlerini bırakıp koşuştururlar. Yakalanacak kuş, bir diş koğunda kalacak yeterlikte olmadığı halde, Héle eşliğinde yapılan koşuşturmanın, heyecanın verdiği zevk, tüm zevklerden üstün tutulur.

İşte bu heyecanla, bu sarhoşlukla bir kovalamacadır başlar. O çalıdan bu çalıya, bu çalıdan şu ağaca, o ağaçtan öbür ağaca uçmaktan yorulan kuş; aynı yerlerde birkaç kez dolana dolana saklanmaya başlar. Arada bir; o da yakalanacağını, vurulacağını anlayınca, başka bir sığınma yerine uçar. Tüm koşuşturmaya ve onun heyecanına, verdiği tada, Héle de

katılmıştır. Hem de öyle bir katılmıştır ki; tüm olup bitenlerin, kendi egemenliğinde olmasından son derece mutludur. Bu savaştan ve zaferden başı dönen bir kral gibidir.

Héle, sırf bu egemenliğin verdiği sonsuz hazdan, öyle gururludur ki; çoğu kez ava, bir son vermek, en çok da uzatma isteği ona bağlıdır. Koşuşturan insanlar. «Héle! Héle! Héle!» diye seslendikçe, zevkten dört köşe aşağılara doğru sağınır. Avını yakalar gibi yapar ama inadına yakalamaz. Héle'nin aşağı doğru çivi gibi indiği anlar, heyecan doruktadır. O bunun bilincinde, istediğini yapar. Onların, o insanların; gurur okşayıcı sözler söylemelerini, koşuşturmalarını, heyecanlanmalarının doruk noktasına varmasını bekler. Beklediğini bulamaz ve sinirlenirse, saatlerce kovaladığı kuşu, bir dengine getirip kaptığı gibi uzaklara gider. Hele'nin en çok yaptığı şey, bu avın olabildiğince neşeli ve o derece de uzun sürmesidir.

Kevekkaya'dakiler; aşağıdaki kovalamacayı, koşuşturmayı, heyecanı olduğu gibi izleyebiliyorlar. Bir ara, Kemer yönündeki köprüden bu tarafa, Héle avına doğru gelen atlıyı izlediler. Bu kez Kevekkaya'dakiler heyecanlanmıştı. Atıyla gelen Caferi Gango'ydu ve herşeyden habersiz, Héle avının merkezine doğru yol alıyordu.

Sakallı «Hele durun bakalım! Bizim Cafer Efendi ne yapacak?» diye söylendi.

Aşağıda kovalamaca ve bağrışmalar sürüyordu. Kovalana kovalana soluğu kesilen küçük kuş, çalı yerine; belki de sığıntı bir çalı gibi gördüğü, yoldan geçmekte olan Cafer Dede'nin önüne pat diye düştü. Göö Bekir, kuşu tutup alayım derken Caferi Gango'yla burun buruna geldi. Göö Bekir, onu farkedince irkildi. İki adım götün götün gitti. Cafer

Dede, yüzüne öyle bir baktı ki, neye uğradığını anlayamadı. Kıpkırmızı oldu. Öbür tarafta Reşko, put gibi dikilmişti.

«Babam alla hak için, ne istersiz minicik candan? Tüü size, edepsizler. Aferin, aferin sizlere. Ne istiyorsuz şu bir lokmadan?»

Atından indi. Kuşu eline aldı. Canı çıkmış ama kalbi küt küt atıyordu. Sesini diğerleri de hisseder gibiydi. Héle avının tadı kaçmış, Cafer Dede'ye yakın iki kişiden başka herkes dağılmıştı. Putlaşan Reşko'dan, ses çıktı ama ondan çıktığı belli olmuyordu.

«Eyvallah Dede! Kusur ettik.»

Caferi Gango, bir elinde kuş bir elinde yular, köye doğru yürüdü. Köye girmeden, elindeki kuşu karamık çalılarından birinin dibine bıraktı.

Ünüversiteli'nin bayıldığı, Sakallı'nın, Porsuk Hasan'ın da bildikleri kavak yellerinin dünyası oluşmağa ve o dünyanın dili konuşmağa başlamıştı. Avcı Nuri'nin aklı, çok çok eskilerden kalma; Porsuk Hasan'dan, yaşlılardan duyduğu, aklından çıkaramadığı geyik avcılarının masalımsı dünyasındaydı. Keskin hasat mevsimi toprağının kokusu, ekin kokusu, harmanyeri kokusu ortalığı kaplamıştı. Bunlara selvi söğütlerin, ardıç ağaçlarının tepelerinde esen, konuşan dünya eşlik ediyordu.

Porsuk Hasan'ın aklına, baykuşu vurması ve yemesi takıldı. Kendinden tiksindi. Aklını o takıntıdan kurtaramıyordu. O aksiliği, inadına yaptığını hatırladı. O gün vurup getirdiği, getirmeden de evdekilerin huylanmaması için derisini yüzdüğü, ayaklarını alttan kestiği başkuş, beyninin içine yuvalandı. Bu kuşun uğursuzluğu üzerine

duyduğu birçok olayları ve sözleri anımsadı. Evdekiler, vurulup getirilen bu kuştan iyice huylanmışlar. «Bu ne kuşu?» dediklerinde, hiç tereddüt etmeden «Sukuşu» demişti. Karısı, inatlaşıp pişirmedi. O da inatlaşıp tam iki saat, bakır tavada pişirdi. Bacaklarını, o kadar pişirmesine karşın yumuşamadığını görünce dışardaki küllüğe fırlattı. Ama göğsünü yedi. Hem de inadına bir uğursuzluğu yemişti.

Düşündüğü dünyadan, içinde olduğu dünyada döndü. Tek tek, sezdirmeden; Sakallı'ya, Bebeğe, Ünüversiteli'ye, Deli Memmed'e, Avcı Nuri'ye baktı. Aklı, Ünüversiteli'yle Sakallı'da takılı kaldı. Kendi içdünyasına yöneldi.

«Bu gadar yaşadım, bu gadar yer dolandım. Gadına gıza, avrada, allaa âşık olanını gördüm de; bu Ünüversiteli'yle Sakallı gibi dağa taşa, ağaca, çalıya, çırpıya, kayaya, suya, dereye âşık olanını heç mi heç görmedim. Binboğalar'daki Ardıçlar, Cıcamıklar, Ayıekmekleri... azaldı. Belki yakında soyu tükenecek. Tükenecek ne. Soyunu tüketiyorlar.» Sesli konuştuğunun farkına varmadı. Dinleyenler, onaylarcasına kafa sallayınca utangaçlığı gitti.

Avcı Nuri, zihinlerdeki duygulara, değerlendirmelere katılırcasına konuştu. «İnceköy'ün içindeki kayalıkta, Gayşelinin Mağrası'nda guşlar azalmıya başladı. Köyün çocukları rahat vermiyor. Zavallı guşlar! Yavrılarının alınmasından, yumurtalarının kırılıp yuvalarının dağıtılmasından bıkmışlar. Teker teker uzaklaşıyorlar.»

Porsuk Hasan dayanamadı. «Yakında, Gayşelinin Mağrası'nda guş galmazsa heç şaşmayın. Aha burayı, şu Kevekkaya'yı unutmayın.»

Ardından, uzun bir sohbeti devam ettiriyormuşcasına tane tane konuştu.

«Deli Çoban diyormuş ki: Ben bu gadar yaşadım. Bu dağlarda dolaşmadığım yer galmadı. O gadar çobanlık yaptım, böylesini görmedim. Çeşit çeşit Geyik, Ayı, Kurt, Sırtlan gördüm de, siyah bir Kurt görmedim. Görmemiştim ama gördüm işte.»

Deli Çoban bunları, kendisinden yaşlı, Gömler'deki Eziz Efendi'nin babasına anlatıyordu. O yaşlı adam, davarının başında; o yaşa rağmen çobanlık yapıyor. Ama sapasağlam ayaktaydı. Çok çok yaşlıydı ya, görünüşü dinçti.

Deli Çoban yalvarır gibi anlatıyor. Karşısındaki inanmadıkça, inandıramamanın güçlüğüyle Deli Çoban çıldırıyor. Eziz Efendinin babası: «Lov lov Deli Çoban, va çıtan dereve: Ulan ulan bu nasıl bir yalan?..» dedikçe Deli Çoban, kendini yerlere vuruyordu. O da karşısmdakine, kızgınlıkla bağırıp çağırıyor. «Lov lov, du çıma inamneke?.. Ulan sen niye inanmıyorsun?..Görmemiştim ama gördüm işte!» diye yalvarırcasına konuşuyor.

«Simsiyah bir kurttu. İnceköy'ün yaylasının alt tarafında, Sıkmeşe'yle yayla arasındaki dereden çıkıp geliyordu. Gözlerim mi bulanık görüyor dedim. İyice baktım, yok yallaha da billaha da simsiyah bir kurttu. Köpekleri üstüne saldım ki, elinden kuş olsa kurtulamaz. Döşüyle vurduğu gibi yığarlar. Oracıkta parçalayıverirler. Köpekler yıldırım gibi gitti. Ben izliyordum. Köpekler, Ortakavağa doğru kovalıyordu. Bir ara kaybettim. Sonra, Kır'm bu yamaçlara doğru ardından koşturuyorlardı. Tepedeki yamacın üstünde Tomas yetişti. Yetişmesiyle birlikte zınk diye durdu. Şaşırdım kaldım. Ne oluyor diye elimi siper edip baktım, Tomas da, diğer köpek de, simsiyah kurt da oradaydı. Ama bir şey olmuyordu. Epeyce kafamı yordum. Tomas'a parçalaması için seslendim, iki köpek de onun etrafmda dolanıp duruyordu. Sonra onu

bıraktılar, bana doğru gelmeğe başladılar. Siyah kurt, tepeyi salına salma aştı.»

Eziz Efendi'nin babası, Deli Çoban'ı yerin dibine geçiriyor. «Lov lov Deli Çoban. Bu gadar da yalan olmaz ki.» Deli Çoban fitil oluyor ama elinden bir şey gelmiyordu.

Deli Çoban, geçenlerde Porsuk Hasan'a anlatmıştı. Porsuk Hasan da, Deli Çobanın ağzından, aynen anlatıyordu. Porsuk Hasan, arkadaşlarına anlatmıyor da Deli Çoban, Porsuk Hasan'a anlatıyor gibiydi..

«Alla seni inandırsın, o simsiyah kurdu gördüm. Görmemiştim şimdiye gadar ama gördüm işte. Eziz Efendi'nin babasına yalancı çıkmıştım ama sonunda muradıma erdim. Belki bir yıl sonraydı. Dağdaydık. Eziz Efendi'nin babası oralardaydı. Nasıl oldu, nerden çıkıp geldiyse aynı kurt oralarda peydah oldu. Emin olmak için soluksuz izledim.

Eziz Efendi'nin olduğu yöne bir taş yuvarladım. İşaretle gelmesini istedim. Lov lov dedim. Bak, işte! O simsiyah kurt var ya, işte orada. İyi bak diye üsteledim. Eziz Efendi'nin babasının gördüğüne emin olunca; köpekleri, o simsiyah kurdun üstüne saldım. Köpekler, yanma ulaşıncaya gadar, parçalayıp orada yiyecekmiş gibi gaçtılar. Bu defa kurt kaçmadı bile. Ne zaman ki köpekler yanına ulaştı, kurt sırtüstü yatıp ayaklarını havaya dikti.

Bu kez, Eziz Efendi'nin babası deliye döndü. «Bire Tomas, bire Karabaş!.. Hadi yavrum! Kiş...kiş...kiiiş!» diye yalvarıyordu. Baktı ki, köpekler bir şey yapmıyor. «Ulan Tomas, ulan anasını avradını! Ulan seni gebertirim. Hadi ulan. Bu ne iştir yav?» hem kızıyor hem kıvranıyordu.

Hıı, nasıl? dedim. Bana inanmıyordun. İyi bak. Belki gözlerin bulanık görüyor. Üstüne üstüne vardım. Yüzüme bakmıyordu. Biraz daha köpeklere bağırdı, çağırdı. Sövdü, sövüştürdü. Ama değişen bir şey yoktu. Baktı ki bir iş çıkmıyor, kafasındaki şapkayı yere vurdu. Homurdanarak daşa oturdu. «İnanılacak gibi değil. Köpekler hiçbir şey yapmıyorlar lov lov...» diyordu. Sonunda, o da görüp inandı. Başkalarına anlatmış. Onlar da, bu defa ona inanmamış.

Yaşlılara anlatıldı, nedeni soruldu. Kimse bilemedi de Kemerli Arab Emmi demiş ki «Onun tek nedeni var. O da simsiyah gurt, olsa olsa dişi gurt. Sırtüstü yatıp ayaklarını yukarı kaldırınca köpekler, onun gancık gurt olduğunu anlamışlar. Onun kokusunu alınca parçalamamışlar. Eğer, saldıran köpek de gancık köpek olsiyedi; onun gancıklığını mancıklığını dinlemez, tozunu attırırdı. Hemi bir döş vurdu mu, sırt kemiklerini birbirine geçirir. O da, tostoparlak olup kıvranır dururdu. Şöölem de olabilir. İki taraf da aynı cinsten olsiyedi tamam. Gene paramparça ederlerdi.» Arab Emmi'yi dinleyenler de şaşırmış. İçlerinden, «Eferim ulan Arab Emmi, herbir şeyim biliyor.» Hikâyenin tadına varan Porsuk Hasan, yanındakilere yakındı. «Bu dağlarda, bu ormanlarda her tür hayvan varıdı. Şimdi ben Deli Çoban gibi; simsiyah bir gurt gördüm desem. Bizim yeni yetmeler 'Deli mi ne' diye gülüp geçerler.»

Avcı Nuri dayanamadı.

«Niye susuyon Sakallı Emmi? Eskiden gurt çokmuş. Hem davarları, inekleri, tosunları, atları, eşekleri ne geçirirse parçalarmış. Eskinin yavuz davar itleri de onları parçalarmış. O gadar çok post ve deri olurmuş ki. Bunların hepsini de çarık mı yaparlardı? Hıı ne diyong?»

Sakallı, kıpırdamadan karşılık verdi.

«Parçalanan, ölen, kesilen hayvan derileri gıymetliydi. En çok çarık yapılırdı. İnek, öküz, camız, domuz, at, eşek, keçi derileri konu komşuya dağıtılır. Amma en çok bir çarıklık verilir. Çoğu kez de bir çarığı yamıyacak gadar verilir. Niye derseniz: Birçok kişiye yetsin, birçok gişinin hatırı alınsın diye. Ööle bir çift çarıklık verse, kime yetecek? Verilen parçalara bile gerek var. O zamanlar önemliydi, şimdi anlamsız geliyor. Lastik ayakkabılar çıkıp alışınca rahatladık. Gene giyilmiyor değil. Çift sürerken, hele kökçüler...Onlar için çarık bire bir. Hem hafif hem parayla alınmıyor. Yoksa, onu giymeye millet can atmıyor. Çaresizlikten, fıkaralıktan giyiyor.»

Porsuk Hasan'ın gözlerinin önüne, eski avcılık günleri geldi. Kurtların, puslu havalarda ulumalarını duydu. Onların, en çok böyle havalarda; insanları ve avını görebilme yeteneklerini düşündü. Böyle havalardaki kurt ulumalarının anlamını ve korkunçluğunu yorumladı. Ürker gibi oldu.

Sakallı dalıp gitmişti. Simsiyah olmuş dağ zirvelerine bakındı. Üç yıldır sakladığı sır aklına geldi. Porsuk Hasan'a, Avcı Nuri'ye baktı. Bir şey göremedi. Gözlerini, önde ve arkada uzanıp giden geniş karartıların en uç noktalarına dikti. Kulağına yuvalanmış sesi işitir gibi oldu. Çok çok sevindi. Kendisi için çok önemli olan bu sırrı, üç yıl önce uzun gözlemler sonucu elde etti. Sonunda öğrendi ki; yabankazları, herkesin bildiği, izlediği yolu değiştirmiş. Kazlar; hiç kimsenin, avcıların bile şimdilik bilemedikleri yeni bir güzergah bulmuş. Karşılıklı uzanan Binboğa ve Tahtalı dağlarının, İnceköy'e bakan yamaçlarının en zirve noktalarından geçip gitmekteler. Bu geçişi geç vakitlerde gerçekleştiriyorlar. Önce inanamadı. Sonra, birkaç mevsim onların aynı güzergahta, aynı yöntemlerle geçtiğini anladı. İçinden, acı bir gerçekle söylenip duruyor.

«Hey gidi kuşlar! Hey gidi Yaban Kazları! Yollarını, göçyollarını bile değiştirmek zorunda kalmışlar. Hey insanoğlu hey! Sen, vahşi bulduğun birçok hayvandan, yamyamdan bile vahşisin. Hele doğa karşısında...Kudurmuş bir kaatil gibisin.»

Sakallı, içindeki düşüncelerle, Avcı Nuri'ye öğüt verircesine mırıldandı.

«Bu av işinden vazgeç oğlum. Hele bu geyik avını, en gısa zamanda bırak. O hayvanların ardını kovalamakla ne elde edeceksin? Bak, seni severim. İnsanlara en ufak bir kötülüğün yok. Melek gibisin. Bu özelliğinin bir gısmını da, avladığın o hayvanlara göster. Onlar da can.»

Deli Memmed'le Bebeğin, ayrılmalarını fark etmediler. Belki de öyle görünüyorlar. Kalanlar, sıraya bağlanmış gibi yeri geldikçe konuşuyorlar.

«Geçen gün Kır'da, Deli Çoban'ın sesi geliyordu. O meşhur türküsünü tutturmuş. Hem söylüyor, hem teke gibi boğazından sesler çıkarıyordu. ...Yanarım yanarım da... Sevdiğime yanarım... Nerde bir gaşı gara görsem... Göğde bulut gibi yere ağarım...» Deli Çoban, türküsünü Türkçe ve Kürtçeyle karışık bir dille söylüyor. ...Yonarım yonarım da... Sevdüğüme yonarım... Nerden bir goşugora gor sam... Göğdan, bulut gibin yerde ağarım...» Ardından da boğazından çıkardığı; boğazlanıyor, boğuluyor gibi bir sesle koyunlara, keçilere sesleniyor. Sonra bir ıslık çalıyor. Daha sonra Kürtçe bir ağıt yakıyor gibi inleyip duruyor.

Porsuk Hasan «Sakallı Amca. Diyom ki, bizim bu tarafta çok deli var. Her köyde, bazan her evde bir deli var. Deli Çoban'a «Deli» diyok ya, nooldu biliyon mu? Deli Çoban'dan sonra İsmail Çoban'a uğradım. Bişeyler anlattı. Sööledikleri ipe sapa gelir gibi deel.»

«Ne anlattı ?»

«Zülfikâr boynuma insin ki, aynen bööle oldu diyor. Çoban İsmaal, Kapıkaya'nın ve Geyikpınarı'nın kayalıklarında dolaşmış durmuş. Geyikpınarı'ndan, Cennet Yurdu'na gidiyormuş. Vallaha düşte deel, diyor. Ayaan açık görmüş. Belki de hayallamıştır ama o yemin billah ediyor, gördüm diye. Hem de diyor, Geyiklerin Cemi'ni gördüm. O gördüğüm Geyiklerin Cemi'ydi diyor. Birçok geyik, birçok kadın vardı. Kadınlar, geyikleri sağıp peynir yapıyordu. Ne olduğunu anlamağa çalışırken önce geyikler, sonra gadınlar yok oldu. Amma hayal değildi. Düş de değildi. Onların ayak izleri, oturdukları yerler, en birincisi de geyiklerin sütlerinden yaptıkları anlaşılan taze peynirler taşların üzerinde duruyordu. Cennet Yurdu'ndaki yayladan tuz getirecektim. Yolda, Tavla'nın çobanlarından Battal'a rasladım. Ona anlattım. İnançlı da bir adam. Ama merak edip «Beni oraya götür» dedi. Söylediğim yere birlikte döndük. Geyikler de, gadınlar da yoktu amma peynir parçaları, taşlardaki ıslaklıkları, oturma ve ayak izleri gene vardı. Battal, bunları gözleriyle gördü. Bana dönüp dedi ki «İsmail Çoban, inan ki buralar boş değil arkadaş! Bunu böyle bilesin.» Çoban İsmaal da bana aynen bööle anlattı.»

Avcı Nuri

«Bizim Zala'nın; Kır'ın eteğinde mi, İnciligız'da mı, yoksam Yayla'da mı gördüğü gıllı yaratığa ne dersiniz?»

Ünüversiteli, kendine soruluyormuş düşüncesiyle konuştu.

«Çok çook önceleri, eski insanlar ; aynen Zala Ebe'nin gördüğü yaratık gibi gıllıymış. Sonra sonra bugünkü duruma gelmiş.»

Porsuk Hasan «Ulan arhadaş! Bunların hepsi uyduruyor desek. Heç ahlım almıyor. Hadi o uyduruyor, bu uyduruyor dielim. Zala'nın gördüğünü bir tek Zala görmemiş ki. Zala'yla birlikte en az, yedi sekiz gişi görmüş. Hepsi de yalan söölemiyor ya. Belkim en yakından Zala görmüştür. Belkim de onun gıllı olduunu, dağ adamı gibi olduğunu o söyledi. Öbürleri de uzaktan uzağa, aynen ööle die gonuşuyorlar.»

Zifiri karanlık çökmüştü. Kevekkaya'nın başında artık konuşmuyorlardı. Hepsi kendi kafasındiki dünyaya dalmış. Zifiri karanlık, onların dünyasına yardımcı oluyor gibiydi. Herkes kendi dünyasında yan yana. Ama zifiri karanlıkla, o her ayrı dünya, bu kadar yakınlığa karşın birbirine karışmıyor. Birininki, diğerinkine görünmüyor, görünemiyordu.

●

Bir tarafta ekin tarlasında, bir tarafta harman yerinde düven sürerken; sarısıcağın ve yorgunluğun içinde köylüler diyordu ki:

«Ünüversiteli, okulu terketmiş.»

«Yok anam, govulmuş o.»

«Ne govulması gız, Ünüversiteli gafayı oynatmış.»

«Deli olduunu anlayınca da ohula almıyacaklarmış.»

«Yok gız. Onu atmışlar ohuldan.»

«Essahtan. Baksana, zavallı deli deli dolanıp duruyor.»

«Golay deel anam. O gadar kitaplara, bilgilere ahıl dayanır mı?»

«Yazık yazık! Çok zor.»

Ünüversiteli'nin, okulu terkettiği veya kovulduğu İnceköy'de uzun uzun konuşuldu, yorumlandı. Birçoğu da çekindiğinden, korktuğundan konuşamadı.

Ne olursa olsun, Ünüversiteli'nin; en çok yakın olduğu dostlarının, ortak bir özelliği vardı. Hepsinin kafasında, Ünüversiteli'ye sormak istedikleri şeyler var. Köylüler, hakkında «deli» diye adlandırdıkları düşüncelerinden çok, bu defa «deli» diye için için düşündükleri ama bir türlü söyleyemedikleri davranışlarından korktular.

Ünüversiteli, gruptaki dostlarına yine dostça davrandı. Söylenenlerden, olup bitenlerden onlara küsmedi. Yalnız, eskisi gibi sık sık bir araya gelmedi, gelemedi. Hemen her gün, ya ekin biçen köylülerin tarlalarına gidiyor. Ya da harmanyerinde ordan oraya koşup duruyor. Nereye gitse, bilerek ve kafasındaki plana göre gittiği belli oluyordu.

Çoğu kez köylüler onu; tarlalarının bir ucunda, ekin biçerken görüyorlar. Önceleri çok yadırgadılar ama bir şey de söylemediler. Sonra sonra onlar da alıştı. Yalnız, hiç konuşmuyordu. Ekin biçiyor, deste topluyor, tırmık çekiyor, yığın yapıyor, sapı yüklerken yardımda bulunuyor. Bunların hepsini aynı tarlada değil, değişik tarlalarda yapıyordu. Hemen birçok aileye yardımcı oluyor. Bu işlerin bazen birini bazen de bir ikisini, aynı tarla sahibi için yapıyordu. Kimse bir şey demedi. Onlarla küs gibiydi. Küs küs ekin biçiyor. Küs küs tarla işleri yapıyor. Küs küs yorulanlar gibi, onlarla birlikte küs küs yemek bile yiyordu ve kimse bir şey söyliyemiyordu.

Ünüversiteli'nin davranışları, serbest ve istediği gibiydi. Köylülerin hakkındaki düşünceleri, yorumları, yakıştırmaları sanki onu hiç ilgilendirmiyor. Tam tersine, kendi davranışları; birini, birkaç kişiyi değil sanki tüm İnceköy'ü deli edip dağlara düşürür nitelikteydi.

Ekin işleriyle harman işleri iyice azalınca Ünüversiteli de köylüler de soluk alıp rahatladı. Hele köylülerin, kafalarını kemiren bir mikrobun; etkisini yitirmesinden kaynaklanan rahatlığın keyfine diyecek yoktu. Sanki, asırların birikmiş sorunlarından kurtulmuş gibiydiler. Bundan sonraki hiçbir sorunun, bu kadar olamayacağına, onları rahatlıkla alt edebileceklerine inanıyorlardı.

Tek tük, yapılmadık harmanlar kalmış. Hem ürünü çekmişler, hem de çetenle saman yığınlarını yok ediyorlardı. Birçoğu, değirmendeki sırasını; koca koca çuvallarla çoktan almışlar bile. Sonbahar yağışları da başladı. Ara ara yağıyor ama varlığının unutulmamasını ister gibiydi. Gök gürültüleri, şimşekler, tedirginliklerine yetiyor. Yılların, belki de asırların alışkanlıklarıyla bu insanlar; ne yapacaklarını, sıranın neye geldiğini çok iyi biliyorlar. Genlerindeki programdan, uyarı ve hareketlerden haberleri olmasa bile böyleydi.

Bilinçlerdeki gerçek sonbaharın serin, bir yığın soğuğuna rağmen, sıranın neye geldiğini bilmeleriydi. Bunlar, ne denli çok yönlü olurlarsa olsunlar; temel unsurlar sınırlıydı. Karınlarını doyurmak, yaklaşan buz gibi soğuklarda ısınmak ve ellerinden gelebildiğince, geleceğe hazırlıklı olmak. Bu; güçlüklere, yoksulluklara, yaşanan gerçeğe rağmen bilinçlerinde böyleydi. Kimden, nereden aldıklarını bilemedikleri bu mirası; kendilerinden öncekiler gibi, kendilerinden sonrakilere ulaştırmakla programlanmış gibiydiler. İnceköy ve çevre köylerdeki tüm insanlar, bunu bekliyorlar; güçleri yetmese bile. Hem de içinde yaşadıkları dünyanın; kendileri gibi binlerce köyünden, milyonlarca insanlarından haberleri olmasa bile...

6

Binboğalar'da binlerce yalçınlıklar, binlerce mağara, binlerce in vardır. Binboğalar'ın var oluşundan, son şeklini almaya başladığı milyonlarca asırdan bu yana; hem insanlara hem de hayvanlara barınak olmuştur. Bazen yalçmlıklarda yaşanmış, bazen mağaralarda yaşanmış, bazen inlerde yaşanmıştır.

Işık Dağı'nın doruğu geceleri de aydınlık gibidir. Yamaçları; Ardıç, Mezdağ ağaçlarının en ulularıyla kaplı. Kutsal, nurlu bir dağ olarak düşünülür. Zirveliklerinde ağaç yoktur. Akşam karanlıklarında bile tepesinin aydınlık olması, yıllar sonra «Uranyum varmış bu dağda.» söylentilerinin çıkmasına neden olmuştur.

Binboğalar'ın zirvelikleri, yalçınlıkları, yamaçları, derin vadileri, mağaraları, inleri çoğu insanları ürkütür. Birçok insanlara da güven verir. Sevgi kaynağı olur. Drej Ali geçen kış, en soğuk en fırtınalı bir günde; Binboğa'dan, kestirme Göksün'ün Kanlıkavak'a gitmek zorunda kaldı. Onun, nereye ne zaman gideceğini kimse bilmiyordu. Karısı, onun ne yapacağını bilmesine ve yüreğinin iki değil, dört çatatllı olmasına güveniyordu. Ayağına, ateşte ütülerek kızartılmış ardıç dallarından; çarık sırımıyla örülmüş, ters terazi görünümünde ve büyüklüğünde bir edik bağladı.

Yolda, korkunç ve ürkütücü bir kar fırtınasıyla karşılaştı. Öyle böyle şeylerden korkmayan Drej Ali, ilk kez bir

şeylerden sinirlenir gibi oldu. Yalağın yaylalarındaydı. İsli Mağara'ya kendini zor attı. Akşam çöktü çökecek. İçeri girer girmez koca bir ayıyla burun buruna geldi. Ayı homurdanmağa başlamıştı. Beyninde çakan şimşekle, taa içinden bir sesle ve tüm inancıyla «Bu gece, senin tanrı misafirin olacağım.» Ayı, kendisine söylenmesi gereken tılsımlı söz söylenmiş gibi, sesini kesiverdi. Drej Ali, yüreğinde; en ufak ne bir korkunun, ne de karanlık bir zerrenin olmadığı bir inançla, sırtını ayıya dayadı. Drej Ali'nin sırtı ısındı ama önü buz kesilmişti. İki ayrı türdeki canlı, sırtlarını birbirlerine vermekten mutlu gibiydiler. Bu bağlanmadan dolayı dönüşümlü, bitmeyen bir enerji her ikisini de ısıtıyordu.

Drej Ali, soluğunu boynundan içe, göğsüne doğru azar azar üfledi. Mağara, dışarıya göre sıcaktı. Ama insan için, dayanılır soğuğun üzerinde bir soğukluğu vardı. Geceyi, koskoca ayıyla dostça geçirdi. Sabah oluyor, ortalık ışıyordu. Onun gitmek için kıpırdadığını, sonra kalktığını hisseden ayı, homurdanmağa başladı. Drej Ali, bu homurtunun; buraya girerken çıkarılan homurtudan farklı olduğunu, yılların verdiği tecrübeyle çok iyi anladı. Duygulandı. Ayının sırtını elleriyle sıvazladı,boynunu kucakladı. Ona göre, bu homurtuyla ayı; ininin belli olmasından ve söylenebileceğinden huylanmıştı. Drej Ali, gözleri dolu dolu ayıya döndü. «Tüm inandıklarım aşkına yemin ederim ki; senin inancın nereye, onun aşkına da yemin ederim ki; yerini, kimseye söylemeyeceğim.» Drej Ali bu sözleri, Kürtçe ve cemde söylenen bir deyiş makamıyla; çok içten yakılan bir ağıt ezgisiyle söyledi.

Drej Ali'nin karda kışta, o fırtınaya rağmen, hem de bir gece dağlarda kalarak; Ördekli'den, Kanlıkavağa ulaşmasına köylüler çok şaşırdı. Küçük değil, büyük dillerini yutanlar

oldu. O kışta, o fırtınada; yolda kalmadan, yaban hayvanlarına yem olmadan sağ salim dönmek olanaksız. İçlerinden de «Böyle bir şeyi, yapsa yapsa Drej Ali yapabilir.» diye geçirmekteler. Yine de bir inanamazlık, büyük bir şaşkınlık içindeydiler.

Drej Ali'den, bu yolculuğun ve dönüşün sırrını sordular. Yeminli olduğu için söylemeyeceğini belirtti. «Size söylemem için, karılarınızı boşayacağınıza yemin etmeniz gerek. Bunu isteyemem.» diye düşünceli düşünceli konuştu. Gittiği Kanlıkavak ve olayı duyan çevre köyler, Drej Ali'nin sözleri üzerinde çok düşündüler. Sonradan, kendi aralarında bir karara varır gibi oldular. «Olsa olsa, İsli Mağra'dadır.» dediler. Ardından «İyi amma, akıl alır gibi değil. Hem de, Drej Ali olsa bile.» diy, bilinçlerinin karanlıklarında; düşüncelerine son vermek zorunda kalıyorlar, ötesini hiç mi hiç düşünemiyorlardı.

Drej Ali, ayıya verdiği söze ve sırlarına sadık; bu sırrını da söylemeden göçüp gitti. Drej Ali'nin nasıl öldüğünü kimse bilmiyor. Yine bir kış günü, Binboğa'nın karlı dağlarında kayboldu. Onu herkes seviyordu ve onu seven herkes; öldüğüne değil, yitip gittiğine inanıyordu.

Binboğa köylüklerinde oduna gitmek, odun etmek bir tutkudur. Hele, hasattan hemen sonra; bu sonbahar aylarında, diğer aylara göre yarışa dönüşmesi, hep bu tutkudandır.

İnceköylü'ler, hasat bitmeden, kışlık odunlarını yapmaya koyuldular. Her aileden bir iki kişi oduna gidiyor. İncemeşe'ye, Sıkmeşe'ye, Kır'a, Açıkyazı'ya, Köroğlunun Deresi'nde odun hazırlıyorlar.Ünüversiteli, anasıyla kaldığı

evleri için; derelerden, dağlardan odun getiriyor. En çok Sakallı'yla gidiyor. Eski dostlarıyla yine buluşuyor, yine birlikte dolaşıyor. O, köylülere değil köylüler ona küs gibiydi.

Sakallı'yla her gün erkenden çıkıyor. Akşam olurken köye dönüyorlar.Bazen şelekle, bazen eşekle odun getiriyorlar. Üç gündür de Gözeler'de, Ortakavak'ta, Yayla'da, Derviş Ali'yle karşılaşıyorlar. Sakallı da Ünüversiteli de ona düşman değildi. Ama bir türlü dostluk kuramamışlardı.

Tekbaşına dolaşıyor. Kütüklerden yapılmış, kullanılmayan ahırda tekbaşına yaşıyor. Kimseye karışmak istemediği gibi, kimsenin de kendine karışmasını istemiyordu. Ne yediği, üstünü başını kimin yıkadığı belli değil. Arada bir Ördekli'de, Seyt Musa'nın babasıyla görenler vardı. Tavla'ya, Dallıkavağa, Kırksırağa, Söbeçimen'e gidip kendi gibi kişlerle veya hoşlandığı insanlarla ilişkileri olduğu biliniyordu.

Söbeçimenli Mustafa, yayladan İnceköy'e dönerken; yaylanın aşağısmda, söğüt ağacının dibinde gördü. Kendinden geçmiş hareketlerle birşeyler yapıyordu. Sessizce yaklaştı. Oradaki suyun alt başında, çamurla uğraşıyor. Mustafa, uzun süre onu izledi. Derviş Ali ya görmemişti, ya da görmemezlikten geliyordu. Çamurdan, kulakmemesi büyüklüğünde iki terazi gözü yapmıştı. Sonra, terazinin zincirleri yerine geçen, her birine üçer tane solucan biçiminde çamurlar ekledi. Çamurdan terazi dili ve denge çubuğu yaptı. Çamurdan zincirler, diğer kısımlar, henüz toprak üstünde bir kabartma gibi duruyor.

Mustafa, soluksuz izliyor. Derviş Ali, terazinin kolundan tutup da gözlerine koyduğu nohut iriliğindeki çamurdan ağırlığı kaldıracaktı ki duramadı.

«Lov lov Derviş Ali! Şimdi bu terazi, bunu tartabilir mi?»

Çamurdan ipler, çamurdan terazi gözleri, terazi kolu birbirinden ayrıldı. Derviş Ali, başını Mustafa'dan tarafa çevirdi. Bir şeyler düşündü. Yanında hiç kimse yokmuş gibi kendi kendine söylendi.

«Daha olgunlaşmadı. Biraz daha var. Olgunlaşınca tartacak.» Ortakavağa yönelirken, Mustafa da Sıkmeşe yolundan Gözeler'e doğru indi.

Sakallı'yla, Ünüversiteli; sırtlarında birer şelek yük, Açıkyazı'ya iniyorlardı. Derviş Ali de Ortakavak'tan, Açıkyazı'ya doğru geliyor. İkisi, soluklanmak için şelekleriyle yüksekçe bir taşın üstüne kondular. Derviş Ali, önlerine doğru yaklaştı. İlgisiz geçip giderken Sakallı kıpırdandı. Derviş Ali, onun bu durumundan anlamlar çıkararak; arkası dönük, dinlemek için olduğu yere dikildi.

Sakallı «Dur, Derviş Ali. Bir çift sözüm var.» dedi. Biraz bekledikten sonra tek tek konuşmağa başladı.

«Lov lov Derviş Ali! Bana sakın gönüllenme. Söyleyeceklerimi unutmayasın.Bu böyle olmaz Derviş Ali. Sen de evlenmelisin. Hıdo gibi olmaz. Sen de evlenmelisin. Senin de çocuğun olmalı. Çocuklarımız döğüşmeli. Onların yüzünden de biz döğüşmeliyiz. Bunlar da boş değil Derviş Ali! Onlarsız yaşamak da yaşamak değil.»

Derviş Ali, yüzünü onlardan tarafa dönderdi. Önce Ünüversiteli'ye baktı. Sonra da Sakallı'ya «Eyvallah babam.» dedi, döndü gitti. Gözden kaybolunca kadar, öbürleri yerlerinden kalkmadı.

Delikanlılar, genç kızlar odun ederken; dağda, derede, bayırda birbirlerini görür. Tanıma fırsatı bulurlar. Çoğu kez, birbirlerini bu sosyal olay içerisinde beğenirler. Kafalarda planlar yapılır. Birçok kaçırma olayları bu sırada yaşanır.

Birçok duyguların kabardığı, düşüncelerin kaynaştığı ortam, odun etme günlerinde oluşur. Birçok olumsuzluklara karşın, hem bir gereksinme giderilir; hem de gerçek bir yaşantının, en canlı odak merkezi olur.

Her iki taraf kendi cinsine özgü, karşı cinse yönelik duygularla zihinlerini yorar. Her karşı cins ve grup; birçok düşüncelerini, gözlemlerini; ister istemez kırda, bayırda, derede, ormanlıkta dedikoduya dönüştürür. Başkalarından hareketle; duyguları, özlemleri ve beklentileri ortaya çıkar. Deli Memmed gibi Hıdo'yu da merak ederler. Sapasağlam, hiç evlenmemiş adamın, nasıl kadınsız yaşadığı üzerine yorumlar yapılır.

Kiraz Gelin, Gülden Kız, Sümüklü Sultan, Kibar Kız; bir haftadır birlikte oduna gidiyorlardı. Bir haftadır, Sıkmeşeliğin içinde kuru meşe dalları; kuru Karamık, İtburnu,Ayıekmeği, Tosunngötü odunu ediyorlar. Kiraz Gelin üç gündür huzursuz. Odun ederken gruptan ayrıldığında, en çok da yapayalnız kaldığında bir çıtırtı duyuyor. Dikilip etrafa bakıyor, dinliyor. Bir şey göremiyordu. Kimseye de söylemedi.

Esrarengiz çıtırtı kendisini takip ediyordu. Arada bir bakışları karşılaşıyor. Adamın suratındaki ciddî görünüm içinde, birçok duygular okunuyordu. Kiraz Gelin, onun en çok bir hareketinden ve kararlılığından korkmuştu. Bakışları karşılaştıkça adam, dikilip kalıyor. Sol eli kemerinde, sağ elini

cebine koymuş. Bu elin, cebinden öne doğru hareketi Kiraz Gelin'i ürkütüyordu. Gülden yanına gelince, belli etmeden, üst taraftaki adama iyice bakmasını istedi.

«Tanıdın mı gız» diye mırıldandı.

«Tanımadım kele. İnceköylü deel. Yohsam tanırdım.»

Bir süre izlediler. Bir türlü kim olduğunu çıkartamadılar. Odunları yığdıkları yere vardılar. Gülden de, Kiraz Gelin de huzursuzdu ama belli etmiyorlar. Gülden, öbürlerine seslendi.

«Hadiyin anam, nerdeyse garanlık basacak. Yarın Açıkyazı tarafına gidelim.»

Kibar Kız, «Burada odun çoktu gız. Açıkyazı'da ne bulacağız?»

Sümüklü Sultan, bir şeyler sezinlemiş gibi huylandı. «Niye ne bulacakmışız. Biraz da ardıç kökü edek. Hem yanması, odunları tutuşturması da iyi olur.» diye çıkıştı.

Şelekleri sırtlarına vurup Değirmenderesi'ne indiklerinde Binboğalı, sığırları İncemeşe'den köye indiriyordu.

Binboğalı, geçen kış Çukurova'ya köke gitmedi. Uzun yıllar yaptığı yarıcılığı bırakmıştı. Yine çocuklarıyla birlikte köyün sığırlarını güdüyor. Binboğa'ya ağaca gitme tutkusundan sonra yepyeni bir tutku başlamıştı. Ne kimse biliyor, ne de söylüyor. Bu tutku yüzünden, sinirli yapısını kaybetmiş gibiydi. Onu boynu aşağıda, düşünceli düşünceli dolaştığını görenler; hep bu sinirli yapısına yordular. Bu hareketin, başka şeyin ürünü, bir başka şeyin tutkusu olduğunu bilemediler.

Binboğalı, kendini bildi bileli çobanlık yapıyordu ya birkaç senedir yapmıyordu. Her çobanlıktan sonra, en çok da İnceköy için; bir daha çobanlık yapmayacağına dair, yedi sinsilesine tövbe ediyor. Yine yapmak zorunda kalıyordu. Bu yıl da böyle olmuştu. İki yıl önce Çukurova'da kök sökerken duyduğu, Anavarza'ya yaptığı geziler; kaçakçıların Suriye'den, Lübnan'dan duyup öğrendiklerini dinleyince yeni bir tutku başlamıştı. Hem içinde öyle bir ateşti ki, alev alev yanıyor. Ama kimseye belli etmiyor.

Geceyi, zor sabah etti. Kafasındaki şeylerin verdiği rahatsızlıkla uyuyamadı. Çocukları kaldırıp sığırların toplanacağı Değirmenderesi'nin ağzına geldi. «Gözeler'den Sıkmeşeliğe, Yayla'ya doğru gideceğiz çocuklar.» Gözelere gelince kazmayla, küçük nacağı ve ipi aldı.

«Siz, Sıkmeşeliğe sonra Yayla'ya doğru sığırları götürüp yayın. Ben odun edeceğim. Sizi bulurum.»

Günlerdir kafasında kurduğu planı uygulamak için sığırların uzaklaşmasını bekledi. Çocukların gözden kaybolduğundan emin olunca oturduğu yerden kalktı. Kafasını, Mırceenin Kayası'na çevirdi. Olduğu yerden, kayanın yüzüne oyulmuş insan başına gözlerini dikti.

Belindeki ipi, resmin alt tarafındaki meşe çalısına dolamağa çalıştı. Bir saatten çok uğraştı. Kazmayı belindeki kuşaktan geçirdi. Olanca gücüyle tırmandı. Meşe çalısına varınca soluklandı. İpi çözmeden, üstünde oturabileceği oyuk yere geçti.

Kollarının uzunluğu ve kazma boyu, kabartmanın dibine birikmiş toprağı eşmeğe yetiyordu. Aşağılara doğru bir deliğin bulunup bulunmadığını anlamağa çalışıyor. Kazmanın ucu, sert kayaya değdikçe düşmemek için çabalıyor.

Toprağı, kazmanın geniş ucu ve elleriyle aşağı sıyırdı. Toprak bitince, elleriyle oraları yokladı. Hiçbir yarık ve delik bulamadı.

«Burada bişe yok. Olsa olsa Sır Gayası'ndadır.»

Birçokları gibi Binboğalı da bu boşluğu, Mırceenin Kayası'ndaki insan başıyla ilgili buluyor. Belki defalarca herkes, birbirinden habersiz burayı kazmıştır. Ama kimin ne yaptığı, ne bulduğu belli değil. Birkaç kez Topal Kâzo'yu, Sağırların İmir'i, Ellez Hacı'yı; buralarda pis pis gezinirken görmüştü.

Ördeklili Geggik Ali, bu işlerin piri sayılır. Nerde bir höyük, mağra, in, mezar, kabartma resim varsa mutlaka yoklamıştır. Kazmamışsa bile, neyin nesi olduğunu araştırmıştır. Birçok şey bulduğu söyleniyor ama yaşantısında değişen hiçbir şey yoktu. Geggik, uzun süre ortalıkta görünmezse «Tamam canım. Gene define buldu. Gör ki hangi mezara rastladı, açtı. Bulduklarını satmak için ya İstanbul'a ya da Ankara'ya, Adana'ya gitmiştir. Belki de Suriye'ye, Lübnan'a geçmiştir.» diye yorumlar yapılıyordu.

«Geggik gibiler böyledir. Hep eski hallarıyla görünmek isterler. Yoksa millet anlayıverir. Ardından da şikayetçi olurlar. Ondan sonra devletin elinden gurtulabilrsen gurtul. Godes godes dolaşıp dur. Böyle olmaktansa, eskisi gibi yaşamak en iyisi. Zaten ne oldum delisi olanlar, bulduklarını yiyemez. Yiyemedikleri bir yana, meymun gibi ortalığa düşüp deli olurlar.» deniliyordu.

Kazdığı yerin en üst tarafına vardı. Kazmayı kısa tutup mağranın iç çeperlerine vurdu, yokladı. Elleriyle bir bir inceledi. Buralardan bir yerlere; yarık, delik veya kayadan bir kapı gidip gitmediğini uzun uzun inceledi. Mağranın en alt

ucuna vardı. İnce bir açıklık, damar gibi bir boşluk, Sığır Kayası'nm dibine ulaşıyordu. Orayı inceledi. Zamanla bir delik açılacağını düşündü. O zaman yukarıdan, zorluklarla girileceğine; bu damarla açılacak delikten, kolaylıkla girileceğini düşündü. Son kez, içinde bulunduğu yeri gözden geçirdi. Burasını kimse göremezdi. Kazma sesini duymak için, çok dikkatli olmak gerekirdi.

«Bir daha buraya gelmeyeceğim. Gelip de kazmayacağım. Heç, heç bişe yok. Halal olsun adamlara.! O resmi, o işareti ne için goydularsa halal olsun. Mutlaka bir şeyler var amma biz bilemiyok.»

Sığır Kayası'nın üstüne çıktı. Sıkmeşe tarafına bakındı. Sığırların bir kısmı, köyün yaylasına yönelmişti. Dereye inmeyi gerek görmeyip Açıkyazı yolundan, ağır ağır Yayla'ya doğru yürüdü.Kafasmda, tutkunu olduğu çalışmalarıyla ilgili yüzlerce olay, yüzlerce bilgi vardı. Hem derin derin düşünüyor, hem gidiyordu...

Adam çok mu çok fakirmiş. Nana muhtaç. Köyde çobanlık yapıyor, onun bunun işine koşturuyormuş. Allah yürü kulum diyecek ya. Bir gün, sarısıcağın altında bir adamın ekinini biçiyor. O gün de karısını sığıra göndermiş büyük oğluyla. Üç yaşındaki oğlunu yanına alıp ekine götürmüş. Sıcak bir yandan, ekin biçmenin rezilliği bir yandan. Bir yandan da, üç yaşındaki oğlan mızıklanıp duruyormuş. «Beni anama götür, eve götür» diye. Sonunda, çocuğu armut ağacının dibinde uyutmuş.

Çocuk, uykudan kalkınca içecek bir şey istemiş. Ayran içirmiş. Ardından «Acım» demiş. Bir şeyler yedirmiş. Bu defa da «Baba sıçasım geldi» deyince çocuğa kızmış. «Git lan. Şoralara, çalıların oralara bir yere sıç» İyi ki azarlamış. Varıp bir köstebek toprağının üstüne çömelmiş. O sıçarken alttan da

köstebek, habire toprağı dürtüklüyormuş. Anlaşılan, çocuğu adamdan saymıyor. Çocuk önce korkmuş ya sonra bir oyun gibi gelmiş. Köstebek, burnuyla toprağı dürte dürte sarı, yuvarlak bir şey üste çıkarmış.

O sarı, sert şeyi alan çocuk; armut ağacının dibine koşmuş. Babasına seslenmiş. «Gene ne var lan?» diye azarlamış. Çocuk, sesini kesivermiş. Bir süre elindekiyle oynamış. Onun sessiz sessiz oyalanışını gören babası, yanına varmış. «Ne ediyon oolum?» diye sevmiş. Çocuk, babasına bakarak «al baba» demiş. Adam, çocuğunun eline tutuşturduğu şeyi görür görmez yere yığılmış. Hem yerde kıvranıyor, hem elindeki sarı madene bakıyor. Onun yerde kıvrandığını gören tarla sahibi, ekin biçtiği yerden seslendi. «Ne o, rahatsız mısın gardaş?» adam da onlara seslendi. «Biraz garnım aarıyor da.» Tarla sahibi, oturmasını işaret etti. Adam, istediği fırsatı bulmuştu.

Yerde, bir o yana bir bu yana kıvranıp yatarken oğluna sordu. «Bunu nerede buldun oolum?» Çocuk kalkıp işaret edecekti ki kulağının dibi deyip okkalı bir şamar yapıştırdı. Orakla ekin biçenler, dikilip baktılar. «Çocuğa nasıl vurdu. Bugün perişan oldu zavallı.» diye söylendiler. Oğlan neye uğradığını şaşırıp ağlamasını sürdürünce elinden tutup ekin biçenlerin yanma döndü. «Bugün beni bağışla gomşu. Çocuk ırahatsız. Anasını da evi de özledi. Bana müsaade.» Tarla sahibi ikisine de acıdı. «Olur gardaş. Sen git gayrı. Eline sağlık, alla ırazı olsun.»

Adam, oğlunun elinden tuttuğu gibi, pislediği çalılara taraf yöneldi. Çocuk, sıçtığı köstebek yığınını gösterdi. Adam sarhoş gibiydi. Elini bok mok demedi, toprağa daldırdı. Birkaç sarı lira, bokla karışık eline geldi. Koca bir taşı toprak yığınının üzerine koydu. Sığırları güden karısını ve büyük oğ-

lunu buldu. Onlarla ateşli ateşli konuştu. Büyük oğlanı bırakıp köye döndüler. Adamla karısı uzun uzun konuştu. Evde telaşlı bir hazırlık başladı.

Uzun süre geçti. Köylüler ne olduğunu anlayamadılar. Adana'da kök sökerken onu gören köylüler, şaşkına döndüler. Adana'da bir güzel evi, apartmanı, işyeri vardı. Ne olduğunu yorumlamağa çalışıyorlardı. Bir kısmı «Halal olsun adama! Alla bir guluna yürü gulum dedi mi böyle olur. Biz de boş yere, ekin biçtiği adamı suçlamıştık. Oysa adamın bir bildiği varmış.»

Zavallı köylünün biri tarla suluyormuş. Fakir mi fakir. El gadar taşlık kayalık yere ektiği patatesleri suluyor. Bir taraftan da yorgun, küreğin sapına başını dayamış bakınıp duruyormuş. Kendine geldiğinde, suladığı tarlaya şöyle bir bakmış. Hiç sulanmamış gibi azıcık bir ıslaklık var. «Suyu mu kestiler.» diye, su boyunca gitmeğe kalmamış; bakmış ki su, tarlaya ulaşıyor ama bir yerlerde yok oluyor.

«Bu su nereye gidiyor, nerede kayboluyor?» diye aranmış durmuş. Bir bakmış ki su, çakıllı taşların arasından bir yerlere şırıldarcasına süzülüp gidiyor. Küreğiyle şöyle bir yoklamış. Çat, küt taş sesleri. Başka bir şey yok. Alttaki sert taşın etrafını küreğiyle temizlemeğe başlamış. Bir şey anlamamış. Gidip bir kazma getirmiş. Suyun sızdığı yerleri kazmayla şöyle bir yoklamış. Küt küt. Hem boşluk gibi bir şeyler var. Hem de sert kayalardan başka bir şey görememiş. «Ulan bu su nereye dolup duruyor?» diye iyice meraklanmış. Böyle uğraşıp dururken, kazmanın ağzı bir yarığa takılmış. Çıkarayım diye uğraşırken koca, taştan bir kapak olduğunu anlamış. Kazmayı bırakıp küreği almış. Gidip suyu gözünden kesmiş.

Eve gelip bir güzel yatmış. Ertesi gün öğleye kadar uyumuş. Evdekilere bir şey anlatmamış. Öğleden sonra

patates tarlasına gitmiş. Evinden uzak değilmiş. Kürekle, suyun süzülüp gittiği yeri bir güzel incelemiş. Gidip oğlunu çağırmış. Kimsenin gelmediğinden, kimsenin dikkatini çekmediklerinden emin olunca babayla oğul işe koyulmuşlar. O gün bitiremedikleri işlere öbür gün ikindi başlamışlar. Ay ışığının da yardımıyla sabaha kadar çalıştılar. Babayla oğul yan yana, koca koca, üç tane taş tabut açtılar. Üçünü de iyice temizlediler. İçindeki madeni eşyaları, paraları, kemerleri aldılar. Mezarların kapaklarını örtüp toprakla kapattılar.

O fakir köylü, iki yıl sonra gocaman bir konak yaptı. Birkaç yıl sonra köydeki toprakların çoğunu satın aldı. Daha sonra hepsini satıp şehre göçtü. Nereye göçtüğünü de bilen olmadı. Sadece ardından «Helal olsun adama. Nerden bulduysa buldu. Yemesini bildi. Buz gibi yeyip oturuyordur.» diye uzun uzun konuştular.

Binboğalı, dalgın dalgın yürürken Topal Kâzo'nun geldiğini gördü. Onun halay çeker gibi topallayarak yürümesine bir gülme tutturdu. Topal Kâzo huylandı.

«Ne gülüyon Binboğalı? Sümüklü Sultan'la ne işler beceriyon gene?» Binboğalı ciddileşti. Ona kızacaktı vazgeçti.

«Nerden geliyon Kâzım gardaş?»

«Ördekli'ye gittiydim. Gelirken bir şelek odun ederim dediydim vazgeçtim. Senin çocuklar da sırı Yayla'ya indiriyorlardı.»

Binboğalı huylandı. Onun da kendi gibi, bir şeylerin peşinde dolandığını biliyordu. Ördekli'ye mi yoksa başka bir yere mi gittiği belli olmaz. Binboğalı , Topal Kâzo'nun huylanmasını engellercesine bir şeyler düşündü.

«Şo Açıkyazı'nın başında, kayaya oturmuş karartı Ünüversiteli mi dersin Kâzım gardaş?» Topal Kâzo, onun sözlerinden huylandı. Yine derinlere gitmek istemiyordu. «Odur o. Zavallı dolanıp duruyor. Bugün, nedense Sakallı da yok. Tek başına geziyor, ne ediyorsa?» İkisi de bakındı. Kayaların üzerinde, Ünüversiteli, bir kaya parçası gibi duruyor.

Ortakavak yönünden at kişnemisi geldi. İkisi aynı düşünceyle konuşmak ister gibiydi ya Topal Kâzo atik davrandı.

«Bizim, Tavlalı Ağaların menşur aygırı buralarda dolaşıyormuş. Onlar arayıp duruyor. Bir haftadır haber yok diyorlardı.»

«Ben, o tarafa gideceğim. Görürsem birini haber salarım.»

Topal Kâzo, tam zamanıdır deyip Binboğalı'yı sıkıştırdı.

«O tarafta ne işin var Binboğalı? Gene bir işler çeviriyon?»

Umduğunu bulamadı. Binboğalı da tam zamanında ona sordu.

«Senin Ördekli'de ne işin varsa, benim de işim var herhalde.»

Tavlalı ağaların atları, her tarafa nam salmış. Mahmud Ağa'nın soylu bir atı vardı ki herkesin dilinde. Geçenlerde ne olduysa hayvan huysuzlandı. Yıllardır atların huylarını, davranışlarının anlamlarını çok iyi bilen Mahmud Ağa, buna bir anlam veremedi. Onu sakinleştirmek için tüm bilgilerini, yeteneklerini ortaya koydu. Yine de, çok sevdiği aygırı sakinleştiremedi. Mahmud Ağa, son çare bir kısrağın üstüne

çekti. Aygır yine huysuzluğundan bir şey kaybetmedi. Sonunda, bağlı olduğu ipi de koparıp aldı başını Binboğalara gitti.

Soylu doru at, üç güdür de İnceköy Kır'ı eteklerinde, Ortakavak'ta dolanıp duruyor. Porsuk Hasan, Kemerli Bekir Ağa'ya haber saldı. Onun ne kadar meraklı olduğunu biliyordu. O da, haberi alır almaz ahırdaki kısrağını alıp bu tarafa koşturdu. Bekir Ağa, tam üç gündür Tavlalı Mahmud Ağa'nın aygırının peşindeydi. Üç gündür sabah erkenden evden çıkıyor, atını alıp aygırın peşine düşüyor.

Bekir Ağa'nın bugünkü koşturmasını Ünüversiteli, Açıkyazı'nın başında sabahtan beri izliyordu. Bekir Ağa, kısrağıyla Ortakavağa doğru iniyordu. Bu kez arkada aygır, onları izliyor. Aygırın , Bekir Ağa'nın kısrağının ardından gitme isteği dikkatini çekti.

Yanılmamıştı. Uzaktan uzağa da olsa aygır, Bekir Ağa'nın kısrağını izlemeğe başlamıştı. Ünüversiteli, Bekir Ağa'dan heyecanlıydı. Aygırın duygularını, ilk kez anlamlı buldu. Bekir Ağanın, günlerdir sürdürdüğü koşuşturmanın sonucunu merak ediyordu.

Bekir Ağa, yan gözle aygırın; geriden geriden kendilerini izlediğini anlayınca, sevincinden havalara uçuyor. Bir eli atın yularında olmasa koşup zıplayacak, yerlere belenecekti. Artık emindi. İsteğine kavuşuyordu. Ne yapıp yapıp o soylu aygırın dölünü, kendi kısrağına alacak. Bugün, bu an, bundan çok emindi.

Kısrağı, Ortakavak'taki suyun gözünde suladı. Onu, yukardaki çayırlık yönüne sürdü. Kendisi olup biteceklerden emin, soldaki Ardıç çalısının dibine uzandı. Soluğu kesilmişcesine, suya doğru yaklaşan aygırı izliyor. Aygır, suya

inerken karşı cinsi görmemezlikten geldi. Suyu içtikten sonradır ki, kafasını kaldırıp uzun uzun havayı kokladı. Etrafa bakındı. Kararlı adımlarla kısrağa yöneldi.

Çayırda otlayan kısrağın yanına varınca, öbürü huylandı. Etrafını uzaktan uzağa dolandı. Onun sakinleştiğinden emin olunca yanına sokuldu. Bir süre kısrağı kokladı. Kısrak arka bacaklarını ayırıp işedi. Aygır da varıp kısrağın ayrık arka bacaklarını yukarıya doğru bir süre kokladı. Ardından kısrağın sidiğini kokladı. Onun üzerine biraz da kendisi işedi. Kafasını havaya dikip çenesini ayırdı. Dudaklarını, uzatarak ayırarak sırıttı. Bu ortamla birlikte erkekliği, aşağı doğru sarkarak uzadı. Zaman geçtikçe sertleşip karnının altına doğru iyice kartlaştı.

Beklenmedik bir çeviklikle kısrağın üstüne çıktı. Erkekliğiyle, kısa bir süre kısrağın dişiliğini aradı. Ön ayaklarıyla kısrağı yanlardan sarmaladı. Başını kısrağın sırtında, rahat bir yer bulmuşcasına yasladı. Erkekliğiyle, kısrağın dişiliğini bulmuş olmaktan emin, onu son kez yokladı. Aradığını bulmuşcasına, kısrağın dişiliğinin derinliklerine daldı. Büyük bir isterikle arka tarafını, kısrağa bir yaklaştırıyor bir uzaklaştırıyor. Sonunda, gövdesinin bütün ağırlığıyla kısrağın üzerinde, bir süre hareketsiz kaldı. Yavaş, bitkin bir hareketle kısrağın üzerinden sıyrıldı. Hareketsiz öylece durdu. Kısrak da rahatlamış ve hareketsizdi. Uzun bir süre aygır, arka ayaklarını hafifçe aralayıp, rahatlığının doruğunda uzun uzun işedi. Ardından kısrak işedi. Birbirlerine yaklaşıp kısa bir sürtünme, cilveleşmeden sonra ayrıldılar. Aygır, Anlaçkavağa doğru alıp başını gitti.

Bekir Ağa, Ünüversiteli'den habersiz; olup bitenleri izledi. Uzun bir süre kalkacak güç bulamadı. İstediğini elde

etmenin mutluluğuyla kısrağın yanma vardı. Bir süre sırtını, bacaklarını, kafasının yanlarını sıvazladı. Elindeki yuları geçirdi. Sırtına binmeden, Körkuyu yönünde kayboldular.

Binboğalı, Ördekli'yle Tavla'nın sınır tarlalarından geçerken Geggik'le karşılaştı.

«Hayrola Binboğalı?»

«Binboğa'ya. Ağaç bulursam.» diye yarım konuştu. Geggik, Binboğalı'nın kendi gibi bu işlerle uğraştığını bilmiyordu.

«Sen nereye Geggik Gardaş?»

«Tavla'ya gidiyom.»

Binboğalı, onun doğru söylemediğine inanıyordu. Bu karşılık, kendi için bir rahatlama fırsatı yaratmıştı.

«Mahmud Ağa'yı görürsen söyle. Kaybolan aygır var ya, bizim oralarda. Kır'ın eteklerinde, Anlaçkavak'ta, Ortakavak'ta dolaşıyor. Kemerli Bekir Ağa yakalamağa çalışıyormuş. Üç dört gün de peşinde.»

İzlendiğinden haberi yok. Geggik, Tavla'ya giderken sol kayalıkların içine oturmuş, Binboğalı'yı izliyor. Binboğalı'nın, yalan söylemeyeceğini biliyordu. Söylese söylese utancından söyleyebilirdi. Binboğalı'nın belindeki ipe, nacağa bir anlam vermişti de; sol koluna aldığı, bükerek göğsüne yasladığı kazmaya hiçbir anlam vermemiş gibi davranmıştı. Binboğalı, sol kolundaki kazmanın varlığını unutmuştu. Binboğa'nın ardıçlarına düşkün olduğunu bilmeyen yoktu. Ama Geggik, bugün onda ilk kez keşfettiği bir gariplik görmüştü.

Binboğalı; Kapıkaya'ya değil sol tarafa, Cmgılık'a doğru yönelince Geggik, kuşkularından sıyrıldı. İçinden güldü.

Kendi kendine «Ulan Binboğalı! Binboğa'nın ağaçlarına düşkünlüğün gibi, bu şeyin de ardına düşersen, senden korkulur.» diye söylendi. Binboğalı'nın dürüstlüğünü, iki üç adamlık iş yaparlığını bildiği kadar, çok inatçı olduğunu da biliyordu. Geggik, elindeki mesleği alınmış gibi içten içe ona kızdı.

Cıngılık'ın kapısından içeri girerken dalgındı. Bazılarının, buraya Demirkapı dediklerini iyi anımsıyor. Belki de Cıngılık'ın adı, bir zamanlar Demirkapı'ydı. Sığır Kayası'ndaki mağarayı eşer gibi, Cıngılık'ın içinde bir yerleri eşti. İleri karanlıklara süründü. Bu karanlık yolun bir yerlere, en çok da ışıklı sonlara ulaşması gerektiğini düşündü. Zala'nın, Sultan Garı'nın; Yayla'da, akşam karanlığında gördüğü «Gıllı Adam, Dağ Adamı» aklına geldi. Bir ürküntüyle çekildi. Girdiği mağaralarda, inlerde, deştiği karanlık yerlerde hep bu «Gıllı Dağ Adamı» bir de köylülerin,« Hunkır Munkır» dedikleri yaratıklar aklına geliyor, rahatsız oluyordu.

Cıngılık'ta istediği gibi çalışma yapamadı. Kapıkaya'ya yöneldi. Kapıkaya'ya, yüz iki yüz metre aşağıda; Ördekli'lerin, eski yayla damlarına vardı. Burada, Kapıkaya'ya elli altmış metre yakındaki çeşmeye aklını taktı. Duyduğuna göre çok eskiden, Ermeniler; bu çeşmeden Kapıkaya'ya, toprağın altından yol yapmışlar. Bu tünel gibi yolu, gördüğünü söyleyenler var. Adamlar, Binboğa'nın amansız kışında, karda fırtınada bu yoldan su götürürlermiş.

«Bizim Geggik Ali, buraları da yoklamıştır. Gör ki neler buldu? Kimseye de belli etmiyor.»

Çok geç kaldığını düşündü. Zamanın nasıl geçip gittiğini anlayamamıştı. İnceköy'e döndüğünde, gece yarıyı bulmuştu.

Binboğalı, kalkar kalkmaz sığırları Ortakavak'tan Yayla'ya doğru sürdü. İki oğlunu Ortakavak'ta bıraktı.

«Burada oturun, yatın. Akşam olunca sıırlara seslenirsiniz. Hepsi sesinize gelir. Kır'da odun edeceğim.»

Sanki tüm köylü odun etmeye çıkmış. Görülebilen her yerde kadın erkek, yaşlı genç, çoluk çocuk ortalığı talamıştı. Binboğalı, kafasına koyduğunu yapmak için Kır'ın eteğine tırmanırken, çıtırtı tarafına bakındı. Kara Memmed, Makaryos'u önüne katmış. Anlaçkavağa doğru seğirtiyor. Makaryos'u nasıl aldığından çok, onu nasıl yakaladığına kaldı.

Makaryos, Apı İrbehem'in erkek eşeği. Bu yaz, Kıbrıs'ta olaylar artınca; İnceköy'de, çevre köylerde genç yaşlı, savaş heyecanıyla dolup taştı. Aralarındaki konuşmalarda en çok kullanılan ad, Makaryos'tu. İnceköy'den kim, nerden çıktıysa; Apı İrbehem'in erkek eşeğinin adını, Makaryos koydu. Bu ad öyle bir tutuldu ki. Gülmekten kırılanlar oluyor. Kendine gelince de «Hay alla mustahakmı versin. Kim goduysa bu adı, alla razı olsun. Nerden buluyorlar arhadaş. Halal olsun valla.» diye konuşmadan edemiyordu.

Apı İrbehem'in eşeğine Makaryos adı verildikten sonra, eşekte bir haller oldu. İnsanlardan, taa iki kilometre uzaktan gidiyor. Gene de dikkatli olması gerektiğini bilir gibi davranıyor. Önceleri, İnceköy'ün sığırında; hiçbir eşek, birkaçı bile Makaryos'u yenemezken; Makaryos adını aldıktan, huyları da değişmeye başladıktan sonra, İnceköy'ün en kötü eşeğine bile yenildi. Erkek eşek bir yana küçük sıpalar, dana-

lar, inekler bile Makaryos'u yener oldu. Ona düşman kesildiler.

Sonunda Makaryos, İnceköy'ün sığırını terk etti. Ördekli'nin, Dayoluğun, Kemer'in,Karakilise'nin, Ayranlığın, Darıdere'nin, Gömler'in sığırlarına karıştı. Önceleri çobanlar bir yana, hayvanlar bile Makaryos'u yadırgadı. Onun misafirliğine geç alıştılar. Sonra da, selam verip borçlu çıkmanın olumsuzluğuyla kıvrandılar. İşte bundan sonra Apı Emmi'nin, Makaryos adı verilen bu erkek eşek; inatçılığını, aksiliğini yüz kez, bin kez artırdı. Bundan sonra Makaryos, İnceköy'ün dışındaki köylerde, sığırların kıralı kesildi. Hiçbir eşek, katır, at bile onunla baş edemez oldu.

Makaryos'un bir anırışı vardı ki; sesi Sarız'dan, Yalak'tan, Göksün'den gelse bile tanınır oldu. Yalnız, Makaryos; İnceköy'ün sığırlarına yakın geçerken anırmıyordu. En az iki üç kilometre uzaktan gidiyordu. İnceköy'ün sığırından bir tek sıpa, dana başı bile kalkacak olsa Makaryos; cin görmüş gibi eli ayağına dolaşıyor, gözlerini kapatmak zorunda kalıyordu.

Böyle durumlarda, başını aldığı gibi Gömler'e, Ördekli'ye, Tavla'ya, Dayoluğa, Kemer'e seğirtiyor. Bir de o meşhur anırmasını tutturuyordu ki, duyanlar «Aha gene Makaryos geliyor!» diye tedirgin oluyor. Hele yabancı köyün, en çok da erkek eşekleri, Makaryos'un sesini duyar duymaz sığırı terkediyorlardı. Çobanlar, buna fitil oluyor. Makaryos, sığıra yaklaşıyorsa rahat yoktu. Kaçışan eşekler yüzünden sığırlar darmadağın oluyor.

Çobanlar, birlikte olup Makaryos'u tutabilirlerse bir ton dayak atıyorlardı. Kolay kolay da tutamıyorlar. Makaryos, o kadar çok dayak yiyordu ki çoktan gebermesi gerekirdi. Tam tersine , yediği en ağır dayaklardan sonra daha bir sertleşti.

Daha bir kayalaştı. Denemek için tuttuklarında, iki üç kişi birlikte oluyor. Biri, yerden yuvarlak, en sert çinki taşı alıyor. İkisi de, kaçmasın diye kulaklarını tutuyor. Makaryos, üç kişiden de alnının ortasına ortasına yediği taşlardan etkilenmiyordu. Bazen sersemler gibi saatlerce ölü gibi yattığı oluyor. Sonunda daha bir canlı, daha bir kendini yenilemiş, inatçılığını, dayanıklılığını binlerce kez arttırmış olarak kalkıyordu.

Zamanla, öyle bir aşamaya geldi ki kimse tutamaz oldu. Onun rahatsızlığına da alıştılar. Özellikleri, dövülmesi, gezinmeleri üzerine hikâyeler uyduruldu. Makaryos, sadece İnceköylü Apı İrbehem'in eşeği olmaktan çıkmış, tüm çevre köylerin en meşhur eşeği olmuştu.

«Yok canım» diyorlardı. «Bu eşek ölmez. Dünyanın dayağını atsanız gene ölmez. Her dayak, bir can daha veriyor. Onu kurşun da öldürmez. O kadar atılan dayağın yanında kurşun, hamur gibi yumuşak kalır.»

Çoğu zaman Makaryos, yalnız başına yayılır oldu. Hiç kimsenin, hiçbir malın erişemeyeceği yerlerde otladı. Öyle bir eşek oldu ki, on katırdan gönüllü. Rengi, yürüyüşü, anırışı, bacakları, sırtı, etleri, kemikleri yepyeni, acayip bir eşek oldu. Türünün çok değişik bir özelliğine büründü. Kıbrıs Eşeği neyimiş. Dünyanın hiçbir yerinde Makaryos gibi güçlü, onun gibi değişik eşek yoktu. Bir tek zayıf yönü vardı ki, o da; İnceköy'ün eşeklerinden, sığırından ödü kopuyor. Bunu çevre köylüler de bildiği halde, bir türlü inanamıyorlar. Kendi kendilerine yorum yapıyorlardı.

«Her canlının, her insanın, her bitkinin bir cini varmış. Her kimse, her ne canlıysa, bitkiyse; bu cinini gördü mü, aynı bizim Makaryos'un, İnceköy'ün sırlarını görür gibi olurmuş.»

Binboğalı, Makaryos'u, Kara Memmed'in önünde akıllı uslu gider görünce bir kez daha gözlerine inanamadı.

«Ulan Memmed Gardaş» diye seslendi. «Makaryos'a öyle bir odun yükle ki, üç beş eşeğin yükü olsun. Hiç korkma haa!»

Kara Memmed, Binboğalı'dan yana baktı. «Olur gardaşlık olur.» Binboğalı, son kez uyarır gibi konuştu.

«Yükü vurunca Makaryos'la sınırlardan uzak durasın. Sonra pişman olmayasın.»

«Biliyom. Olur Binboğalı, olur.»

Açıkyazı'nın tepesine yakın yerden müsahibi, Murtaza'nın sesi yankılandı. Durup dinledi. Gözelere, Güney'e, İncemeşeliğe, Sıkmeşeliğe doğru var gücüyle bağırıyordu. Bu yıl, ihtiyar heyeti üyelerindendi. En çok, böyle odun mevsiminde kızıp köpürüyordu. Köylü, yasaklanmış yerlere gidiyorsa o inadına, odunu iyice azalan Açıkyazı'ya gidiyor.

Açıkyazı'nın tepesinden bağırıyordu. «Ulan zevzekler, be hey zevzekoğlu zevzekler! Ulan Milcan tohumları! O meşeliklerden ne istiyorsunuz?»

Sonra da, İnceköy'ün bekçisi Bebeği aranıyor. Ona sesleniyordu.

«Ulan nalet olasıca Bebek! Nerelerdesin ulan? Allahın belası Bebek! Senin gibi bekçinin alla belasını versin. Köylülerin de, azaların da canı çıksın. Noolacak, Bebek işte.Senin gibi bebeği bekçi yaparlarsa...Ulan boyu devrilesice Bebek!..»

İlk konuşması anlaşılıyor ya, Bebek'le ilgili konuşmalarının çoğu anlaşılmıyordu. Onu gören, izleyen,

duyan köylüler; bağıra bağıra götünü yırtmasına gülmekten kırılıyorlar.

Kadınların kızların çoğu, Yayla yoluyla Sıkmeşe arasındaki meşelik ve çalılıklarda odun ediyorlardı. Kibar Kız, Gülden Kız, Hayriye Kız, Sümüklü Sultan, Miş Döndü, Gır Anşa, Dal Emine, Kör Kız o taraftaydı.

Kadınlardan biri, geçen gördüğü olayı anlatıyor. Görünce kanının donduğunu, ne yapacağını şaşırdığını belirtiyor. Köyde, yaşlılardan birini hem de umulmadık birini; atla mı, katırla mı, eşekle mi gördüğünü söylüyor. Yaşlı kadınlar kızıyor, gülmekten de edemiyorlar.

«Alla canını alsın gız! Bire batasıca. Anlatacak bişe bulamadın mı? Bööle meymenetsiz meymenetsiz gonuşuyon.»

«Gız anam. Gendinizi iyi gollayın. Belkim bizim belkim de başka köyden; erkeen biri, dolanıp duruyormuş. Başına vurmuş batasıcanın. Kırda, meşelikte, derede, tarlada gizli gizli dolanıyormuş. Haral, gözüne kestirdiği gadını gızı gollayıp duruyor. Aman gadanız alıyım. Kendinize dikkat edin! Başınıza maşınıza çöker de. Alla gorusun! Olmadık işler gelir başınıza gız.»

«Aman ha anam! Gudurmuş erkek mi az? Öküz güden, guzu otlatan, odun yapan gadma gıza musallat. Fırsatını bulur bulmaz başına çöker. Çöker de olmadık işler olur gız anaam!»

«Şar tarafında mı, Polat tarafında mı; dilsiz bir gızın başına bööle çökmediler mi?»

«Hacıvellerde, deli bir gızın başına çökmüşler anam. Alla gorusun. Tü tü tü.»

«Gendini bilmeyenler çok anam. Mabalı çıkaranın başına. Şo köyden gelen dul kadın. Diyorlar ki, hanı şu heç evlenmemişler var ya. İşte, onlardan biriyle işi duddurmuş. Erkeen aygırı olur da gadın gısmının aygırı olmaz mı? Hem de nasıl. Aygır gadın, hemen her gün üstüne çekiyormuş.»

«Noolacak. Meymenetsiz donuz. Kim bilecek? Nasıl olsa dölü dudmaz diyorlar ya. O gâvur , o aygır gadın da çok iyi biliyoor.»

«Onu boş verin de. Ütük Dede gene evleniyormuş.»

«Gaç oldu anam onun evlendiği?»

«Üç mü oldu, üç mü oluyor. Yohsam dört mü olacak gız?»

«O batasıca da evlenip duruyor.»

Derenin öbür yamacındaki meşelerin, karamıkların, itburnuların içinde; Kibar Kız, Hayriye Kız, Gülden kız kendi aralarında fıkırdıyorlar. Üçü de tepeden tırnağa arzu doluydu. Kafalarına koyduklarını yapmaya uğraşıyorlar. Her davranışları, işaretleri, bakışmaları birbirlerini tamamlıyordu.

Sonunda istedikleri ânı ve istedikleri kurbanı seçtiler. Mamıd, karamık kurularını kırarken Kibar Kız yaklaştı. Öbürleri, gizli gizli izliyor. Kibar Kız, cesaretini toplayarak Mamıd'ın elinden tuttu.

«Mamıd lan, gıramıyon mu? Yardım ediyim.»

Yüzündeki kırmızılık, bakışlarındaki davet etkileyiciydi. Mamıd oğlan bir hoş oldu. Ses çıkarmadı. Zorladıkları karamık odununu birlikte çekerken, ikisi de sırt üstü düştü. Kibar Kız, mahsustan Mamıd'ın üstüne yuvarlandı. Bütün sıcaklığıyla sürtündü. Mamıd hiçbir şey yapmıyordu. Belki yapmak istemiyordu. Hiçbir davranış geliştirmiyor.

Hayriye, Mamıd'ın yanıbaşına oturdu, arzuyla sordu. «Sünnet oldun mu Mamıd lan?»

Mamıd boş bulundu. «Tabii oldum gız! Aha baak.» diye uçkurunu çözüp gösterdi.

Gülden'le Kibar Kız, elleriyle onun erkekliğini sıvazladı. Üçü birden Mamıd'ı mıncıklayıp durdular.

Hayriye Kız, oyun teklifinde bulundu. Herkes sırasıyla, Mamıd'la ikili oluşturup birbirlerinin şeylerine bakacaklar. Mamıd'ın, karşı gelecek durumu yoktu. Olsa da kalmamıştı. Önce, Kibar Kız'la eş oldu. Oyun yaptıkları yer, diğerlerinden iki üç adım ötede. İkisi de yan yatıp birbirlerine yaklaştı. Kafalarını araya uzatıp birbirlerinin şeylerine baktılar. Kibar Kız, Mamıd'ın ellerini tutup bacağının arasında kıstırdı. Mamıd'ın elleriyle dişiliğini yokladı. Bunu, bedeninde hissettiği coşkuyla yaptı. Mamıd'ın ellerini inadına, bir çalıya sürter gibi sürttü. Kendinden geçiyordu ki Hayriye Kız fırsat vermedi.

Mamıd olduğu yerde kaldı. Hayriye, onun erkekliğini içindeymiş gibi sıvazladı. Kartlaşınca, tutup bacağının arasına aldı. Soluğu kesilinceye kadar hem sıktırdı, hem de dişiliğinin sulanan dilimleri arasına sürtüp durdu. Gülden, sürüyerek ayırdı.

Mamıd'ı kucakladı. İnik uçkurunu tuta tuta sokuldu. Göğsündekileri gösterdi. Mamıd'ın elleriyle onları iyice ovdu. Onun erkekliğini bacaklarının arasına aldı. Kibar Kız'la Hayriye Kız, «yeter gız» deyince Gülden, hiçbir şey hissetmemiş gibi toparlanıp ayağa kalktı. «Ne gız, gelen mi var?» Karşılık verilmedi. Yaşadıkları dünyaya döndüler. Mamıd, olduğu yerde külçe gibiydi. Üç genç kız uzaklaşırken Hayriye geriye döndü

«Mamıd lan, kimseye söyleme haa! İstersen söyle. Sen bilirsin.»

Mamıd, uşkurunu çekemeden ardındaki kayaya yaslandı. Kızların, çalılar arasından uzaklaşmalarını, kayboluşlarını izledi. Aklına, sünnet olduğu gün geldi. Üç kardeş birlikte sünnet olmuşlardı. Kirvelerinin çocukları da üç taneydi. Onlar, babasının kucağında sünnet olmuşlardı. Doğru dürüst, neler olduğunu anımsayamadı ama hiç unutmadığı bir şey vardı. Altı erkek çocuğun da, bülükleri ucundan kesilen kabukları, köyün küçük kızları kaçırmışlardı. Onları, yörepteki küçük taşların altına koyduklarını iyi hatırlıyordu. Bugün bile, saklama nedenine bir anlam veremiyor.

Köydeki kız çocuklarıyla oynadıkları oyunlar aklına geldi. Erkek çocuklar, belden aşağı çıplaktılar ve inek oluyorlardı. Kız çocuklar da anne oluyordu. Her kız , anne olarak kendi ineğini sağıyor. Erkek çocuklarının bülükleri, inek memesi oluyor. Anne olan kız çocukların, iyi bir inek sağıcı olmalarını unutmamıştı. İnek olan erkek çocuklar da, bülüklerinin sıkılıp sağılmalarından hoşlanmış gibiydiler. Huysuz bir inek değil de, kendini rahatsız eden südün boşalmasından hoşlanan bir inek gibiydiler. Kendilerini görüp kovalayan büyüklerin «ayıp ayıp» sözlerine hiçbir anlam verememişlerdi.

Miş Döndü, Gır Anşa, Dal Emine, Kör Kız, Sümüklü Sultan; şeleklerini yüklenip Gözeler'e indiler. Su içtiler. Köye doğru yola düştüler. Şelekleriyle yokuşta soluklandılar. Kırmızı Hatçanın Tepesi'nin altındaki derede, çalılar arasında bir çıtırtı, bir şapırtı duyuldu.

Sümüklü Sultan huylandı. «Şu kimise yakalayın gız. Bakın hele kimimiş?»

Miş Döndü, Gır Anşa, Kör Gız, şeleklerinden çıkıp dereye indiler. İnmeleriyle dönmeleri bir oldu. Sümüklü Sultan, «Kimmiş Gız?» demeye kalmadı. Kör Gız «Deli Memmed.» dedi. Dal Emine homurdandı.

«Bu neymiş gız? Nereyi bulsa yıkanıyor meymenetsiz. Bu ne yıkanmakmış? Hep mi cenabet bu adam?Heç mi temizlenmiyor?»

Kör Gız, çıkıştı. «Bire batasıca. Bilmiyon mu Peri Gızlarıyla evli olduğunu? Peri Gızları adama musallat oldular mı, bırakırlar mı onu?»

Miş Döndü «Anam» diye başladı. «Bu peri gızları mı ne. Bizim aygırların aygırı Dul Gadın'dan da betermiş.»

Velika'nın İsmet'le, Vaysal'ın Sülemen, kendi uydurdukları yeni bir dille ateşli ateşli konuşarak gidiyorlar. Onlara yaklaşanlar, oldum olası, bu ikisinin; oduna, öküze, davara birlikte gittiklerini düşündüler. İsmet'le Sülemen, icat ettikleri dille hem konuşuyorlar, hem katıla katıla gülüyorlardı. Arkalarından gelen kadınlar da onlara gülüyor.

İsmet, Sülemen'e dönüyor. «Ekülü Bugujn» diyor. Sülemen İsmet'e dönüp «Ekulu lak, vapili tap» diyor. Gülmelerini tutunca, uzun bir sohbete dalmış gibi kendi dillerince konuşuyorlar.

«Dağıya du. Noriki mare»

«Bukuya gagurus, vepi tiro?»

«Gıngılı ase, joğu kö buğuz»

«Apıl papıl, zin minga»

Gır Anşa dayanamadı. «Anam gız. Bu batasıcalar da, şu gençecik gızlar var ya. Onların inadına bööle gonuşuyorlar.

Hanı, onlar guş dili gonuşuyorlar ya. Bu batasıcalar da kendi götlerinden çıkardıı bu dilinen gonuşuyor. Ekülü bugıjn; vapili tap mı, tapili map mı; gıngılı aşey mi, apılı mapıl mı ne zıkkımsa.»

İnceköy'ün genç kızları, bu iki oğlanın böyle uyduruk dille konuşmalarına deli oluyorlar. Bir türlü, iki oğlanı kızdıracak, bu dillerini konuşturmıyacak bir yol bulamıyorlar. Sülemen'le İsmet inadına, yeni buldukları dili, daha da geliştirmeye çalışıyorlar.

Genç kızların, küçük kız çocuklarının, birçok delikanlının, kadınların, erkeklerin bile konuştukları «Kuş Dili» dedikleri bir dildi ve kurulan cümlelerin bir anlamı vardı. Esürlü müsürlü, fasırlı fısırlı, sasürü masürü, gisirli misirli bu dil, pek de zor değildi. Söylenmek istenen sözcüklerin ilk sesine, en çok da ilk iki sesine "Sır, sir, sur, sür" sesleri getirilerek oluşturulan bir konuşmaydı. İnceköy'de olduğu gibi birçok çevre köylerde Genç kızlar, kadınlar, gelinler arasında bu tür konuşma oluyor. «Kuş Dili» sevilerek konuşuluyordu.

«Gıısır, disir vasır yasır. Mesiriyi çosur sesiriyormuş: Gıız, Dilber var ya. Memmed'i çok seviyormuş.»

«Oosur vasır ya. Oosuru hesir yüsür vesirmiyor: O var ya, ona heç yüz vermiyor.»

«Hasırı yasıra gisirek. Oosurda oosur esirek : Haydi yaylaya gidek. Orada odun edek.»

«Gaasırım bisir asırıyor ki gıısır: Gafam bir ağrıyor ki gız!»

«Bisir susur vesir de bisir isiriyim eesirce : Bir su ver de bir içiyim iyice.»

«Gıısır, vasır yasır. Bisir Gasırı Fasır dosur yasıracakmış. : Gız var ya. Bizim Gara Fatma doğum yapacakmış.»

Böyle konuşa konuşa usanıyorlar. Ardından, her zamanki konuştukları dile bir türlü geçemiyorlar. Epey bir süre sustuktan sonra ya gülmelerini kaldığı yerden sürdürüyorlar. Ya da «Yeter be artık»deyip birbirlerine kızıyorlardı.

Binboğalı, o gün akşama kadar Kır'da dolaştı. Ziyarete yüz kez yaklaştı. Yine de varıp kazmayla eşemedi. Bir türlü buna eli ayağı varmıyor. İçinden, kendi kendini engelliyor. « Her ziyaret, ziyaret olmayabilir ama bu essahtan ziyaret arkadaş» diye söyleniyordu. En sonunda, elindeki kazmayı«Başıma bir iş açacak yav» deyip kayalardan aşağı fırlattı. Bu defa da saatlerce kazma aradı.

●

İki gün sonra Binboğa'lı, kazmanın, uzun sapının yarısına yakınını kesip attı. Sultan Garı'nın suskun, meraklı bakışlarına, öyle ters bir bakışla baktı ki; kadın, yıldırım vurulmuşa döndü. Sapını kestiği kazmayı, nacağı, ipi bez bir torbaya koyup ağzını bağladı. Çocuklarına «Yarın, sıırı siz götürün. Şar tarafına köstek kesmeye gideceğim.» deyip erkenden yattı.

Sarız Çayı'nın Karakilise tarafını izleyerek Sarıkaya'ya yöneldi. Aklına Gayşeli geldi. «Çok eskilerde, Sarıkaya'yla ırmağın öbür geçesini birbirine bağlayan çinki, yontulmuş taşlardan, kemer bir köprü varmış.»

Kayış Ali diyordu ki «Yalan söylemeyim ya, ben o köprüyü hatırlıyor gibiyim. O zaman küçük bir çocuktum. Durmuş Ali daha iyi hatırlar. Sonra şunu da duyduk. O taş köprü, Ermeniler gitmeden yıkılmış. Belki onlar yıktı. Kemer

köyünün adı, bu kemer taş köprüden galmaymış. Köprünün iki geçedeki ayaklarında birkaç taş var. Daha öyle duruyor. Irmaan içindeki ayağından heç eser galmamış. Baharın yağışlı günlerinde, gar sularıyla guduran Sarız Çayı alıp götürmüştür onları. O goca goca, yontulmuş çinki daşları nasıl götürdüyse.»

Sarıkaya'nın öbür tarafa aştı. Şar tarafına yürüdü. Havaya baktı. Beklediği gibi değildi. Kafasını, en çok Şar yoruyordu. Hele yağmurlu havalarda, hiç aklından çıkmıyor. Deniliyordu ki Şar'da, yağmur yağmaya görsün; ne kadar insan var, kendini dışarı atar. Genç yaşlı, kadın kız, çoluk çocuk. Dağ dağ, yörep yörep, yamaç yamaç, koyuk koyuk, ağaç ağaç... Şar'ın altını üstüne getirirler.

Şu dünyada, gerçekten «taşı toprağı altın» diye bir yer varsa, o da Şar'dır. Nice insanlar zengin oldu. Çoğu aklını yitirdi. Daha nicelerini zengin etmeye, aklını oynatmaya yeter de artar bile.

Şar'ı bilmek için, çok yaşlı olmaya gerek yok. Daha ne ki, dünkü olay gibi. Şar üzerine konuşulurken, en çok deniliyordu ki; «Bu Şar var ya. Boşuna Şar dememişler. Boşuna da Şar olmamış. Dünyada ne kadar altın varsa, belkim hepsi Şar'dan gitmiştir. Binlerce müzeleri Şar zenginleştiriyor. Yükselen apartumanların, altlara çekilen arabaların, Çukurova'ya kurulan çiftliklerin; İstanbol'da çalışanların, altında da üstünde de Şar var. Bunların hepsi Şar'ın üzerine gurulmuş. Sadece altın mı? Dünyada, her bir neyim değerli varsa, hepsinden Şar'da var. Yakut, Zümrüt, Lâl, Elmas, Yeşim... En bir çok da altın var Şar'da.»

Binboğalı, havayı koklamasıyla anladı ki yağmur yağmayacak. Yağsa bile akşama yağar. Şar'a gitmekten caydı. Kemer'in ardıç ormanlığından, Düşüktaş'a geçti. Köroğlunun

Deresi'ne , «değirmen kalıntısı» bilinen kayalığa ulaştı. Taşa oyulmuş su oluğunu inceledi. Hem proğramlanmış gibi gidiyor, hem de Binboğa'dan ağaç getirme tutkusundan sonra, yakalandığı bu ikinci tutkusunun etkisiyle derin derin düşüncelere dalıyordu.

İnceköy'deki Düşüktaş'ta, bir taş varmış. Bu çinki taşa oyulmuş iki de öküz resmi varmış. Öküzlerden biri yerde yatıyor. Biri de ayakta dinleniyormuş. İşte o yatan öküz var ya, onun yattığı veyahut işaret ettiği bir yerde, büyük bir hazine yatıyormuş. Hazine ki ne hazine! Bulanın, yedi kere yedi sülalesine yetecek bir hazine. Ah bir bulunabilse! Ama bulunamıyor. Bazıları arada bir, Düşüktaş'taki o hazineyi bulmuşlar diyorlar ya, yok canım. Nerdee. Golay golay bulunur muymuş o hazine?

Birçoğu, kendilerini bildi bileli Düşüktaş'taki hazineyi arar. Bulan eden olmadı. O hazineyi bulmak için, gayaya oyulu o iki öküz resmini bulmak lazım. Hani nerde, o resmi bulan var mı? Yerleşik gayaya oyulu resim. Belki bulan oldu. Oldu da, o resmi gazmayla parçaladı. Parçaladı ki bulduunu kimse anlamasın. Ama yok canım, o hazineyi bulan olsaydı, mutlaka kokusu çıkardı. Hiç kimse söölemese bile, o hazineyi bulan adam; o böök hazinenin gururuyla ortalığa bir laf, bir işaret gönderirdi. İnsanoğlu bu. Mutlaka gizli şeyi açığa çıkarır. Gizli gizli, içinde saklar. Ondan mutlu olur. Amma, bir çif laf çıtlatmak onu mutlu eder. Hem de göt atar bundan.

Şu insanolu var ya, allaan ayan açık bir reklamı. Alla alla iken, o da duramadı. Duramadı da o aşgman, o ataşınan insanı yarattı. İnsanoolu da yaratıcısı gibi reklamcı. Hem ööle bir reklamcı ki, içi gurt dolu. Vıggır vıggır gaynıyor, yaratıcısından ötürü.

Düşükdaş'a, belkim bundan dolayı Düşükdaş demişler. Yaani, o yatan öküzden dolayı. O, yere düşmüş gibi yatan öküz var ya, işte ondan. Yok canım. Ööle şey mi olur? Ermeni gıralı mı, beyi mi, ağası mı. Her neyimse. İşte o. Yaptırdığı, gayaya oydurduğu öküz resmlerinin aynısını gendine de yaptırmış. Madalya gibin üzerinde daşıyormuş. Sonunda olanlar olmuş. Üzerinde daşıdığı, öküzlerin olduğu parlak daşı, Düşükdaş'da gaybetmiş. Senelerce aramış, aratmış. Çünküm, o daşıdığı resimli daşı bulamadan, hazineyi bulmak imkansızmış. O hazinenin sırrını da, o Ermanı ööle ayarlamış. Ermanı ahlı işte. İşte diorlar: Düşükdaş'a, yerleşik gayaya oyulan o öküz resimlerinden dolayı deel de, Ermanı Gıralı mı, beyi mi neyise; işte onun yaptırdığı golya biçimindeki parlak daşı, oralarda bir yerde gaybettiği, düşürdüğü için Düşükdaş diyorlar.

Binboğa'lı, kendini Sığır Kayası'ndaki yarığın başında buldu. Yaptığı yemini hatırladı. Cin tutmuş gibi, öbür taraftan inip Gözeler'in suyuna vardı. Su içer içmez Mırceenin Kayası'nın dibine vardı. Çıkmaktan üşenip Güney dağına tırmandı. Güney'in üstünden üstünden İncemeşeliği, Sıkmeşeliği, yayladaki çocuklarını gözetleye gözetleye Otbiçilen'e vardı. Otbiçilen'de, yıllardır bildiği, belki de kendi keşfettiği inin başında durdu.

İnmeyi imkansız buldu. En az, dört beş adam gerekir diye düşündü. Bir iki ayı mağarasını yokladı. Otbiçilen'den Gömler'e yöneldi. Uzaktan uzağa, kesik kesik bir iki köpek sesi duydu. O kadar dalgındı ki, duyduğu seslerin anlamını unuttu.

İnsan yüzü görmemiş eşşek kadar köpekler, Binboğalı'nın karaltısını görür görmez huylandılar.

Vahşiliklerinin sezgileriyle en ilkel, en acımasız seslerle hırlamaya başladılar. Çobanların haberi yoktu.

Binboğalı'yı keskin gözlerle izleyen köpekler, Gömler'e yaklaşmasını bekler gibiydi. Binboğalı, Gömler'in kuzeyindeki tepeye ulaşıp bir iki adım atmaya kalmadı. İki köpek, kurşun gibi ona koştu. Diğerleri, ardından gitti. Köpeklerin koşturmalarından çıkan ürkütücü sesle, Binboğalı kafasını yukarı kaldırdı. Tehlikenin korkunçluğunu anlar anlamaz, elindeki torbayı sıkıca tuttu. Ona vakit bırakmayan iki köpek, beş altı metre kala uçarcasına üzerine atladı.

Binboğalı, üzerine uçan iki köpeğe, elindeki torbayı fırlatıp koca bir karamık çalısının içine atladı. Diğer köpekler yetişti. Korkunç bir hırıltı başladı. Köpeklerin kimisi aşağıdan, kimisi yukarıdan karamığın içine içine zorluyor. Binboğalı, birkaç dakika karamığın içine inemedi. Kırılan, eline yüzüne batan dikenler ona mutluluk veriyordu. Kendine gelir gelmez, çalının içine içine büzüştü. Çalının üzerinden, iki köpek öbür tarafa atladı. Köpeklerin deliye döndüğünü gören Binboğalı, ölüm korkusunu taa içinde hissetti.

Tozu dumana katan köpeklere bakmıyordu bile. İyi ki, çalıya atladığına sevindi. Köpekler, şakası yok adamı diri diri parçalarlar. Gözlerini yumdu. Sadece sesleri dinliyordu. Define tutkusunu düşünüyor. Define yüzünden, köpeklere yem olmayı sindiremiyordu. Bir taraftan, bu savaşın ne zaman sona ereceğini düşünüyordu. Dikkatsizliğine, dalgınlığına çok içerledi.

Belli belirsiz kadın sesi duydu. Karamık çalısını aralayıp baktı. Bir şey göremedi. Bir süre sonra, daha yakından işitir gibi oldu. Kesin bir ölümden kurtulduğunu hissetti. Meşelerin arasında odun eden Melek Kadın, seslere yaklaştı.

Köpeklerin gözlerini kan bürümüş. Tanıdık sesi bile seçemediler.

Adamın birinin, parçalanmak üzere olduğunu anlayan Melek Kadın, bas bas bağırıyordu. Köpeklere Kürtçe sesleniyor, arada Kürtçe onlara küfürler savuruyordu. Sonunda onlara bir iki taş fırlattı. Bir iki meşe odunu küteledi. Köpekler, kudurganlıklarıyla ona döndüler. Döner dönmez de, tanıdık simayı görüp seslerini azalttılar. Arada bir hırlasalar da, istediklerini elde edemediklerini, edemeyeceklerini anlamışlardı. Melek Kadın, onları davarlara doğru kovaladı. Çalının içindeki adamı tanımaya çalıştı. Binboğalı'da ses soluk çıkmıyor.

Binboğalı'yı tanıyan kadın, dizlerine vurmaya başladı. «Lo lo Binboğalı, cıdıkey?» diye söylendi. «La birey» dedi. «Bu köpekler seni yiyecekdi. Sen ne geziyon, nasıl düştün buraya? Seni yerler de kimsenin haberi bile olmazdı, çık hele.»

Binboğa'lı konuşmuyordu. Utanmıştı da. Elini, Melek Kadın'a uzattı. Çalı yanındaki taşların üstüne oturdular. Çok sonra «Heç sorma bacı» dedi. «Şuradan, yaylaya geçecektim. Çocuklar sırın başında yalnızlar.»

Binboğalı, yaylaya gelirken Sakallı'yla Ünüversiteli de Açıkyazı'nın tepesindeydi. Öylesine dalmışlardı ki, birbirlerinden haberleri yokmuş gibi konuşuyorlar. Bu ortamda bazen birbirlerine uykudaymış, uyku içerisinde birbirlerini konuşturuyorlarmış gibi oluyor. Konuşmalarında birbirlerine verdikleri cevaplar, bu uykuda verilen cevaplara benziyordu. Bazen biri bazen diğeri, kendi dünyasının derinliklerinde tekbaşına konuşuyor.

Sakallı dinliyor, hem de çok eskileri düşünüyordu. Bu gencin dünyasında olup bitenleri değerlendiriyor. Onu,

kendisine ve dünyasına yakın buluyordu. Karşısındakini dikkatlice süzdü. Son iki yıldır olup bitenlerle ilgili bir şeyler sormak istiyor. Sonra vazgeçiyordu. Onu kırmış olmaktan, çiğ bir davranışta bulunmaktan çekiniyordu. Sakallı, boğazından, burnundan bir iki tıksırmayla sinyaller vermeye çalıştı. Ünüversiteli dalgındı. Sakallı, yıllar sonra sorulmuş bir soru havasıyla sordu. Bu havayla konuştu.

«Cebindeki o taş... O taşa ne oldu?»

Ünüversiteli, hipnotize edilmiş bir ortam içerisinde karşılık verdi.

«O taş var ya! İşte o taş! Polisler, o taşla, defalarca tepemin ortasına vurdular.»

Sakallı, tahmin ettiği halde yine de irkildi. Söylenenleri tekrarlamaktan kendini alamadı.

«O taşı, hep kafana vurdular, ööle mi?»

«Ööle» dedi, Ünüversiteli.

«Beynin zonklamıştır.»

«Hem de nasıl. O taşı, defalarca kafama vurdular. Bunu, kafamıza atacaktın değil mi diyerek öfkelendiler. İşte o taşı, defalarca kafama yedikten sonra bir çeşit oldum. Neler olduğunu günlerce anımsayamadım. Arkadaşlarımdan, okuldan kaçar oldum. Köye gelmek istemiyordum. Gelsem de, köyün içinde kalmak istemiyordum. Canım hep gezmek istiyordu. Durduğum zaman o taş, hep kafama vuruluyor sanıyordum. Acım, gezdikçe hafifliyordu.»

Epey konuşmadılar. Sakallı, taa içinden sevgiyle ve acıyarak baktı. Sohbet içerisinde onun rahatladığını çoktandır keşfetmişti.

«Şimdi, iyisin değil mi?»

«İyiyim. Önce delirdim mi diye korkuyordum ya, kendimi toparladım. Biliyor musun Sakallı Amca! Beni; kendime dönmek, insan ilminin, gönül ilminin derinliklerine dalan yazarlar, düşünürler, gerçek hâk âşıkları kurtardı. En çok, bu gönül ilminden okuyan hâk âşıkları var ya! İşte onlar kurtardı. Onlar olmasaydı, yaşadığımın ayrımında bile olmayacaktım. Yaşamamın, yaşadığım topluluğun, toplumun da hiçbir anlamı olmayacaktı.

Köyde, "Deli Cevat, Deli Ünüversiteli" dendiğini biliyorum. İnan ki bunlar beni üzmüyor. Mutlu bile ediyor. Ben, kendimi keşfettim. Bundan sonra deli desinler, ne derlerse desinler. Ben, yeniden dünyaya geldim sanıyorum. Bu iyi oldu. Kim ne derse desin insanları seviyorum. Onlar beni sevmezse sevmesin. Deli mi der, zır deli mi der. Ne derse desin.»

Ünüversiteli yine dünyasının derinliklerine daldı. Dalarken, yüzü en anlamlı hal alıyor. Yüzündeki anlatım, düşüncelerin yoğunluğundan açıkça belli ediyor. Bu düşünce yoğunluğunda sustuğu, ses çıkarmadığı halde; en anlamlı şekilde konuşuyor, sohbet ediyor gibiydi.

«...Melüliyem meyden hissemi aldım... Dost ile düşmandan hep râzı oldum... Derdime dermanı özümde buldum... Derdimden bilmeyen ele ne minnet...

Melüliyem, bülbül gibi zâr eyle...Yâr'a yâr ol, yâr'ı sana yâr eyle...Zarar etme bu meydanda kâr eyle...Ehli irfan ile göçe gör gardaş...

...Gönül mü yeğ kabe mi yeğ... Ayıt bana aklı eren. Gönül yeğ durur zira kim... Gönüldedir dost durağı...

...Pir Sultan Abdalım şunda... Çok keramet var insanda...»

Bir ara isyan eder gibi konuştu: «Âsi kullar yaratmışsın... Varsın şöyle dursun deyu... Kıldan köprü yaptırmışsın... Gelsin kullar geçsin deyu... Hele biz şöyle duralım... Yiğit isen geç a Tanrı...»

Sakallı, etkilendi. içindekileri dışarı vurdu.

«...Arifin halini tarif ne hacet... Efsane sözlerden eyle feragat... Nerededir bir göster sahibkerâmet... Ali çoktur, Şah-ı Merdan bulunmaz...»

Ünüversiteli'ye döndü. «Bir gün, Binboğalara gidelim. Kış gelmeden.»

Ortakavak'taki suyun başına geldiler. Su içip kayalığa oturdular. Ünüversiteli, dalgın dalgın suya bakıyordu. Sakallı'nın kendine baktığını görünce açıklama gereği duydu.

«Amca, diyorum ki: Bizim, Ortakavak'taki bu su ile Yayladaki, Ördekli'deki su; acaba Gayşeli Emmi'nin, Kır'da gördüğü su mu dersin?»

«Vallaha, heç belli olmaz.»

Konuşurlarken, Yayla yönünden Bebek geldi, su içip yanlarına oturdu.

«Bizim Binboğalı'yı, az gala köpekler parçalıyormuş.»

«Nerede?»

«Gömler'in meşeliğinde. Melek Gadın, odun ederken görmüş de gurtarmış.»

«O fakir altın peşinde. İnatçı da. Dalgın dalgın gezinirken bir gün köpeklere yem olacak.»

«Ne yapsın.»dedi, Ünüversiteli.«Onun da bir bildiği var.»

Kemer yönünden gelen yağmur hazırlıksız yakaladı. Kayanın, çalının duldasına koşuştururken epey ıslandılar. Ortakavağın en sık çalılıklarına geldiler. Açıkyazı, Yayla, Sık Meşeliğin kesiştiği en yüksek yeriydi. Birkaç ev yeri kadar yayılmış karamık içinde, ara ara boşluklar olan bir yerdi. Kocaman bir Cıcamık, çalılara inatlaşmışcasına yayılmış dallarıyla orada yer alıyordu. Üçü de Cıcamıkla karamık arasındaki kuru, dulda yere oturdular.

Yağmurla birlikte tül gibi bir sis, Kır'ı boydan boya sardı. Ortakavağa, Sıkmeşeliğe kaymaya başlıyor. Ünüversiteli'nin düşünceleri sislere daldı. Yağmurla birlikte başlayan, daha soğuk esintinin, kuytu bir yerde hissedilmesi; düşüncelerini, zirve noktasına ulaştırıyor. Orada doyuma varıyor. Hem soğuk esintide kuytu bir yerde olma, hem de Kır'ı boydan boya saran sislerin içine dalmak; ona bambaşka bir dünyanın duygularını yaşatıyor. Bebeğin konuşmalarını sanki anlamıyordu. Ona bir ninni gibi geliyor. Sakallı dalıp gitmişti ya arada bir, Bebeğin konuşmalarına katılıyor, ona cevap veriyordu.

«Durmuş Ali Emmi çok hasta. Yanma gittim. Ona birçok haber verdim. Emme, durumu bu defa kötü. Hiç aldırmıyor. Neler demedim ki. Onu diriltecek haberler uydurdum. Taa kulağının içine bağırdım. Gene de gözlerini oynatmadı. Bu defa essahtan ölecek heral. Yazık, çok yazık Durmuş Ali Emmi'ye.»

«Ne haberler verdin ?»

«Kökçülerle, zop arabalarının yolunu uzatan Obruğu söyledim. O dolambacı kısaltmışlar Ali Emmi dedim. Izıcık gıpırdar gibi oldu. Emme dalıp gitti. İnceköy'ün önünden geçen mekene yolunu anlattım. Goca goca, herbiri bir ev kadar mekeneler gelmiş dedim. Her biri, atmış yetmiş adamın

bir günde kazacağı, atacağı toprağı bir saatte atıyor dedim. Gene gafasını galdırmadı.»

Sakallı, «Bak, Bebek.» dedi. «Sana bir haber vereyim ama benden duyduğunu söyleme.»

«Aman gadang alıyım Sakallı Amca, hele bir söölesene.»

«Şu bizim Yayla'nm, güneye uzanan yeri. İşte orayla, Sık Meşe arasındaki derenin bu yamacı var ya.»

«Hee, Emmi.»

«İşte orada goca, ulu bir ardıç vardı ya. O ardıcı, geçenlerde Ördekliler kesip götürmüş. Gövdesi yetmiş adım gelmiş. Küçük dallarını beş ganıyla zor götürmüşler. İki üç dalını da, zincire takıp öküzle götürmüşler. İşte bu ardıç var ya, Durmuş Ali bu ardıcı çok severdi. Herkes çok severdi ya kesmişler. Git, o ardıcın kesildiğini söyle Durmuş Ali'ye. Bu ardıcın acısıyla ölmezse, bir daha hiç ölmez. Ama ölmez o. Sırf, o ulu goca ardıcın acısıyla yaşar. İnadına yaşar . Bilir ki, ölürse o ardıç da ölecek. Kesilip yok edilse bile onu acılarıyla içine gömecek, o acılar içinde filizlenmesini bekleyecek. Sırf bunun için yaşar. Bunu yapmazsa, ardıcı temelli öldüreceğini bilir. İşte bunu göze almaz Durmuş Ali. Alırsa kendi biter. Acıyla da olsa, o ardıcı yaşatmak için ölmeyecek.»

Bebek,«Sağol, Sakallı.» deyip kurtlandı. Yağmura rağmen, köye doğru aldı başını gitti. Ardmdan baktılar.

«Bak Ünüversiteli. Bebeğe bak. Bu adam da böyle bir adam. Durmuş Ali'yi diriltmeye gidiyor. Gitmese, gidemese çatlayıp ölecek. Ama iyi. Herkesin bir marifeti olmalı. Bu da insanı yaşatır. Bebeğin huyu da bu. Yazık, birçoğu Bebek diye alay etse de iyi adam o.»

«Bizim köylü milleti var ya Sakallı Emmi. Alay etmesinde, lakap vurmasında, horlanmasında, aşağılanmasında, isyanında; sümsük sümsük, hımbıl hımbıl duruşunda, oturup kalkmasında, her sevincinde, her rezilliğinde bile, bir gerçek yatıyor. Bebeğe, Bebek demeleri de öyle. Bebek denmiş işte. Boşuna Bebek denmemiş.»

Yağmurdaki toprak kokusu, ıslanan ağaçlar, çalılardan çıkan bambaşka bir koku, bunlara karışmış hasat sonu kokuları, esintiyle birlikte taa uzaklardan gelen kokuların hepsi birbirine karışmıştı. Yanıbaşlarındaki Cıcamık kokusu, tüm kokulara bir başka tuz biber oluyordu.

«Ne diyom biliyor musun Sakallı Emmi? Bu sonbaharın yağışlı havalarında, üstüme çöken uyku var ya. Yağışlı mevsimlerde oluyor. Bu sonbaharın yağışlı havalarındaki uyku çökmesi bir başka. İnan ki insanoğlu kolay kolay, ölümü istemez ya. Ben, belki binlerce insan, işte sonbahardaki böyle bir yağışlı günde ölmeyi, inan ki ister. Ben de, bunu hissediyor; bunu istiyor gibiyim.

Şimdi ben bu kuytu yerde, bu ıslak havada; bir taraftan üşüyerek, bir taraftan üşümenin içinde kuytuluğun sıcaklığına sokularak, asırlarca kalmayı isterdim. Dünyanın hangi servetini, hangi makamını verseler, şurdan şuraya hareket edemem. İster inan, ister inanma. İster kız, ister kızma. Ben böyle düşünüyorum.»

«Eyvallah» dedi Sakallı. «Ben, bir şey demiyom Ünüversiteli.»

Ünüversiteli cesaretlendi.

«Sonbaharın bu yağışlı havalarında, bu ölümcül uykuda; Kır'a çöken puslu havayı, arada bir görünen çıplak kayaları, tepeleri, yamaçları, tepelerine kar inmiş Binboğaları seyre

doyum olmuyor. Yükseklerden aşağılara incelerek inen sis dalgaları, sislerin içinde uluyan kurtlar, kayaların yalçınlıklarında çığlıklar koparan kartallar bir başka. Bu ortamda geçmiş insanlar; duyguları, sözleri, ağıtları, deyişleri, şiirleri. Hele hele, halkın "hak âşığı" dediği deliler, divâneler, serseriler, budalalar, ermişler, veliler... İnsan, onbinlerce yıl önceyi, onbinlerce yıl sonrayı yaşıyor, yaşamış gibi oluyor.»

«Eyvallah aşkına...» dedi Sakallı.

Sakallı böyle havalarda, dağda bayırda ölen garibanları, çobanları, yaşlı insanları düşündü. Deli Çoban, Mustafa Çoban, Melüli, Drej Ali aklına geldi takıldı. Araboğlunu düşündü, uzun uzun...

●

Binboğalı tam üç gündür Kır'daydı. Sabah erkenden geliyor, ortalık kararana kadar uğraşıyor. Kır'da keşfettiği koca bir Ayıekmeği kütüğünü sökmeye çalışıyordu. Öyle bir kütük ki görülmemiş büyüklükte. Kayaların arasındaki yarıkta büyümüş, kayaların rengine bürünmüş. Belki üç yüz yıl, belki de dört yüz beş yüz yıl buradaydı. Her yıl ışkın veriyor, görüldükçe kesiliyor, kütüğünü sökmeğe kimse cesaret edemiyordu. Asırların, geçmişinden getirerek olgunlaştırdığı meyvesi, belki yüzlerce ayıya nasip oldu. Binlere insan, işte bu mevsimde, hamur gibi olgunlaşan o meyvelerden yedi.

Bu koca Ayıekmeği kütüğüyle uğraşmak, tam Binboğalı'ya göre bir işti. Zaten onun, böyle koca kütükleri, en değme Karaardıçları, Binboğa'nm değme Bozardıçlarını; bir define gibi bulma, keşfetme gücü vardı. Bu güç, belki onun hayatta en büyük tutkusuydu. Kestiği her ağacın, belki de soyunun en son temsilcisi olduğunu bilemezdi. Asırlardan

gelen böyle nice mirasları yok ettiğini, birçokları gibi o da düşünemiyordu.

İşte şimdi üç yüz, beş yüz yıllık bir kökü, bir türü, bir soyu; doğanın koynundan söküp aldığının bilincinde olup olmadığı belli değildi. Öyle bir zevkin etkisiyle kendinden geçmişti ki, onu yok etmek için tüm silahlarını kuşanmıştı. Balta, kürek, kazma, balyoz, manila, nacak getiriyor. Akşam giderken bir yere saklıyor. Sabah erkenden koca Ayıekmeği kütüğüyle amansız savaşa, kaldığı yerden devam ediyordu.

Gömler'deki köpeklere yem olayından sonra, çevresine küsmüş gibiydi. Zaten suskun mizacı, iyiden iyiye lâl olmuştu. Acısını da Ayıekmeği kütüğünden çıkarıyordu. Çevresindeki kayalara vurup parçaladığı gibi, kütüğe de bir iki balyoz salladı. İyice sallanıyordu ya bir türlü, sıkıştığı yarıktan ayrılmıygrdu. Asırlardır kök saldığı bu yeri bırakmıyor, direniyordu. Kendini yaşatan bu toprağa, bu kaya yarığına, bu yöreye sâdık bir yâr olduğunu ispatlarcasına direniyordu. Kanları çekilmiş, damarları kesilmişti ama cesetinde taşıdığı kütür kütür atan koca bir yürekle direniyordu. Yenik düşeceğini çoktan anlamıştı ama bulunduğu yere, kayaya, havaya, gökyüzüne son bir kez bakmak, tutunmak istiyordu. Asırlarca bu unsurlarla içiçe olmanın, onların sevgilisi, sâdık bir meyvesi olmanın gerçeğiyle direniyordu.

Binboğalı, sinirleniyor, sinirlendikçe yükleniyordu. Sonunda manilayı, kökün arasında bir yere sokarak var gücüyle kanırdı. Ayıekmeği kütüğünden bir kütürtü koptu. Bu kütürtüdeki ses, asırlardır içinde sakladığı can damarının son sesiydi. Kütük, yarıktan aşağı devrilirken Binboğalı, soluğu kesilmiş olarak ardındaki kayaya tutundu. Galibiyetin gururuyla, on onbeş dakika orada kaldı.

Baltayla, nacakla yuvarlaklığına uymayan köklerini, dallarını kesti. Ayıekmeği kütüğü, cesediyle de direniyordu. Manilaya, taştan destek vererek koca kütüğü oynattı. Belki bir tondan çok ağırlığıyla kütük çobanların, oduncuların, kayaların üstünden, aşağılara yuvarladığı kaya parçası gibi hız aldı. Yuvarlandıkça hız alıyor, hız aldıkça aşağılara fırlıyordu. Bu yuvarlanışında, kökleri arasında kalan, yuvasındaki son toprakları da doğa ananın koynuna serpiştiriyordu.

Kayalardan kayalara fırlayan, çarpan Ayıekmeği kütüğü; olanca hareketine rağmen, hareket eden bir şey değil de, oturmuş ağıt yakan, inleyen bir insan gibiydi. Bir divan sazının, bir cur'anın, cemde çalınan en etkileyici bir sazın; tellerinden çıkan, yürekleri allak bullak eden bir makamla inliyor, ses çıkarıyordu. Binlerce yıl geçmişten getirdiği havayı; son kez bu havaya, bu topraklara, bu kayalara bırakıyordu.

Topal Kâzo, yuvarlanarak Ortakavağın üzerine doğru inen kütüğü seyrediyordu. Binboğalı'yla, arada bir bozuşsalar da dostlukları sona ermiyordu. Bu koca kütüğün sökülmesinden, kaynağını bilmediği bir gurur duyuyordu. Binboğalı, yorgun argın suyun başına inince o da geldi.

«Halal olsun Binboğalı. Nerden gördün o kütüğü?»

Binboğalı, yüzüne bakmadan «Savol, Kâzo.» diye mırıldandı.

Birlikte kütüğün yanına gittiler. Topal Kâzo, bir o yanını bir bu yanını dolandı. Eliyle dokundu, sıvazladı.

«Amma büyümüş haa!»

«Baltayı, balyozu, öbürlerini alıp geliyim gardaş.»

Binboğalı, birkaç gündür içi içine sığmayan gururla Karakilise'nin, Sarıkaya yönündeki Gâvur Mezarları'na vardı. Daha gün doğmamıştı. Ortalık buz gibiydi. Her tarafı dört köşe, düzgünce yontulmuş, kocaman çinki taşın başına vardı. Sağında solunda gezindi. Yanında getirdiği kazma kürekle işe koyuldu. Taşın, toprağa oturmuş tabanının etrafını deşti. Kürekle toprağı temizledi. Taşın, gevşediğine kanaat getirince işi bıraktı.

Köye geldi. Ahırda bekleyen Ceren'le Doğan'ı kağnıya koştu. Akşamdan söz aldığı kişilere haber gönderdi.

Kör Hamo «Ulan, Binboğalı oolum» diyordu. «Sende bir hallar var ya, Alla sonunu hayır getire. Çukurova'da kökte de bööle inatçısın, köyde de bööle inatçısın. Köylüler sana güldüğü gibi bize de gülecek. Nedeceen o daşı? Allaan Ermanısı'nın yonttuğu bir daş işte.»

Mezarlarda kağnıdan indiler. Beş altı meşeyle ardıç odununu, kalas yerine kullandılar. Kağnıyı çukurca bir yere getirdiler. Kimisi kazma, kürek, manila yardımıyla itekliyor. Oflaya puflaya zor yüklediler. Kağnı çatırdamaya başlayınca Binboğalı huylandı. Sağına soluna bakınıp kafa salladı. Memili, onun sineklenmesini yatıştırdı.

«Korkma ulan Binboğalı. Bu gaya az muz deel. Elbette, ağacı da tekeri de çatırdatacak.»

On dakikalık yolu, iki saatte geldiler. Binboğalı'nın evine yirmi otuz metre kala, öküzler tıkandı. Ceren ter içindeydi. Sanki yükü tekbaşına götürüyor gibi, tüm yük ona binmişti. Binboğalı, sinirlenip Doğan'a mesesle vurmaya yeltendikçe Gâvur Ali, hem kızıyor hem de ters ters bakıyordu.

«Dur ulan. Yazzık deel mi? Hayvan yapacağını yapıyor. Götürünce eyi de götürmeyince kötü mü oluyor?»

Yakın evlerden yardıma geldiler. İki üç metre ilerleyebildiler. Gındız Ali'yle, Caferi Gango'nun evleri arasında bir yerdi. Gındız Ali'nin evinin yol tarafında, yer yer bir su gözü sızıyordu. Kısmen yeşillik ve çamur bir tabaka kaplıydı.

Bir süre, dokuz on kişiyle çabalayan Binboğalı'yı izleyen Gındız Ali «Binboğalı!» dedi. «Senin öküzler, bu gayayı buradan çıkaramaz.»

Binboğalı öyle bir içerledi ki, «Beri bak Gındız Ali» dedi. «Benim Ceren bile, tekbaşına çıkarır amma iyice yoruldu. Bir de karşısındaki öküz, kendi gibi deel. Doğan, yükü Ceren'e yüklüyor. Deliliği dutup zorluk çıkarıyor. Böyle iki yükü gene çeker o.»

«Hiç övünme» dedi, Gındız Ali. «Ne yapsan da, bu gaanıyı buradan çıkaramazsın.»

Binboğalı, birden «Durun, arkadaşlar!» dedi. «Aha siz de şahitsiniz. Ulan Gmdız Ali, kendine güveniyorsan getir camızını, Ceren'in karşısına goş. Eğer, Ceren'in garşısmda, deli öküz Doğan'dan beter olmazsa, Alim Allah aha şu bıyıklarımı kökünden gazıtırım.»

Bu defa Gındız Ali sinirlendi. «Ulan» dedi. «Kendimi bildim bileli, hep bööle omuz odunlusun. Aha getiriyom. Verdiğin sözü unutma.»

Boynuzlu camızı, erinmeden çayırlıktan gidip getirdi. Kulağından, boynuzundan tutup boyunduruğa bağladı. Sonra aklına bir şey gelmiş gibi «Dur!» dedi. «Aşağı mı bağlayım, yukarı mı?»

«Yok» dedi Binboğalı. « Benim Ceren gene de altta galsın. Hemi alt yan daha zor olduğu halde.»

Gmdız Ali, camızı tekrar boyunduruğa soktu. Binboğalı, onun hazır olduğunu anlayınca mesesi Ceren'e vurdu.

«Haydi daşşaanı yediğim!» Camızla, Ceren zorlattı. Kağnı yerinden oynamadı. Gındız Ali'yle arkadan dayanıp bir daha vurdu Ceren'e.Ceren, alt tarafta olmasına rağmen, kağnıyı camızdan tarafa yay çizerek bir metre kadar dönderdi. Camız, kağnının altında ilerleyemedi. Ceren, bir daha zorlayınca zelveyi kırıp beş altı metre fırladı. Soluya soluya, olduğu yerde dönmeye başladı. Binboğalı, dayanamadı.

«Gördün mü Gındız Ali? Daşşana kör olduum, camızı mamızı dinlemedi.»

Ceren'i o hareketiyle seyredenler «Bireh bireh!» diye, kağnıdan geriye uzaklaştılar. Gmdız Ali sinirlendi.

«Bire Binboğalı. Nooldu? Senin öküz, dayanamayıp zelveyi gırdığı gibi gaçtı. Ne var bunda?»

«Get ulan» dedi, Binboğalı. «Madem öyle. Seninki de camız guvvetiyle gırıp gaçsaydı ya.»

Ceren'i geri getirdi. Evden zelve getirtip taktı. Ceren'i koşup mesesledi. Sağdan soldan, arkadan itekleyenlerin yardımıyla kağnı, oturduğu yerden hareket etti. Ceren, karşısındaki camıza rağmen çevik hareketlerle ilerledi. Binboğalı, Ayıekmeği kütüğünün yanına kağnıyı çekti. Ceren'le camızı boşladı.

Kan ter içinde Binboğalı, çevresindekilere döndü. «Savolun gomşular, arkadaşlar.» Camızı, öbür tarafa sürerken «Sen de savol Gmdız Ali.» dedi. Kafasını önüne

eğip çinki taşın etrafında dönmeğe başladı. Yardım edenleri, kağnıyı seyre gelenleri, bakınıp duranları çoktan unutmuştu.

Binboğalı, o yorgunluğun üstüne elinde meşes, köyün içine yöneldi. Apı İrbehem'in evine vardı. Apı İrbehem damın dibinde, Gango Karaman'la güneşleniyor. İkisi de artık göremiyor. Ayak ve soluma seslerine Apı İrbehem kulak kabarttı.

«Kim olan o?»

«Benim Apı Emmi.» dedi, Binboğalı.

«Sen misin gardaaş?»

«Benim ben, Apı Emmi.» dedi. Karaman'la Apı İrbehem'in elini öptü.

Karaman, «Hele şööle otur, Binboğalı.» diye sırtını sıvazladı. Apı İrbehem, elindeki deyneği sağa sola vurdu.

«Çinki daşı getirdin mi Binboğalı?»

«Getirdim Apı Emmi.»

«Eferim olan. İnatçı adamsın ya halal olsun.»

Binboğalı, soluyarak konuştu.

«Apı Emmi, şu Makaryos'u versen de. Şar tarafında köstek getireceğim. Gışa girerken sivikleri elden geçiriyim diyom.»

«Al gardaş.» dedi, Apı İrbehem. «Get versin bizimkiler, ama biliyon ya Makaryos, gör ki nerelerde. Dutabilirsen, al götür.»

«Ben onu dutarım, Emmi.»

Karaman,yerinde huylanır gibi oldu. «Ulan Binboğalı. Hep aksi işler yapıyon. Şarlı'lar adamı keser. O ağaçlara

gözleri gibi bakıyorlar. Sakın yabancıyı görmesinler. Vallaa, adamı o derelerde boazlarlar da kimsenin haberi bile olmaz. Sen gafana goyduğunu yapıyon. Yaparsın da. Gene de dikgatlı ol.»

«Olur, Garaman Efendi.»

Apı İrbehem, aklına yeni bir şey gelmiş gibi konuştu. «Gel hele Binboğalı, yanıma gel. Garaman Efendi, éé söödedi. Benim de aklıma geldi. Biliyon ki, Makaryos erkek eşşek. O da öbür erkek eşşekler gibi zırıldamadan duramaz. Huylanır zırıldar. Gancık eşşek görür zırıldar. Sen çoban adamsın. İyi bilirsin. Bööle götü sıkı erkek eşşekler, zırıldamadan duramaz. Zırıldadıkça da götü zarıl zarıl gider. Hem aazmdan zırıldar, hem de götünden zarıldar. Götünü sıkmasa zırıldayamaz. Zırıldadıkça da götü yırtılırcasına zarıl zarıl öter. O zaman da vay gele başına! Bunu da unutma.»

«Ne yapıyım Apı Emmi? Dediğin doğru, ama gitmem gerek. Dikkatli olurum. Makaryos bana alışıktır. Yanımda zırıldamaz.»

«Aksilik etme olan.» dedi. Apı İrbehem. Kızgın kızgın, elindeki değneği sağa sola vurdu. «Gel buriye, beni iyi dinle. Başını belaya sokma.»

Binboğalı, saygıyla yanma yaklaşıp çömeldi. «Sööle apı Emmi.» dedi.

«Olan batasıca, aksilik etme. Eşşeen götüne birez zeytin yaa sür. O zaman ne aazmdan zırıldayabilir ne de götünden zarıldayabilir. Get hadi, başgasına da sööleme.»

Binboğalı, içinden gülerek oradan ayrıldı. Apı İrbehem'in söylediği aklına geldikçe güldü. Çobanlık tecrübeleriyle, söylenenleri yorumladıkça daha çok güldü.

Düşünüp gülüyor, güldükçe düşünüyordu. Erkek eşşekler, götleri ne kadar sıkı olursa o kadar güçlü bir sesle, ortalığı çınlatırcasına zırıldarlar. Zırıldadıkça götlerini sıkarlar, götlerini sıktıkça sesleri güçlenir. Bu kadar sıkılığa, götlerinden çıkardıkları osuruk da, o derece zarıldayarak eşlik eder. Güçlü bir barutun ateşlenmesiyle yayılan ses gibi, güçlü bir sıkılıkla zarıl zarıl osururlar. Zeytin yağ sürünce götleri gevşer. Götlerini sıkamayınca zırıldayamazlar. Zırıldamadıkça zarıl zarıl osuramazlar. Hayvan, ne kadar götünü sıkmak istese de sıkamaz. Sıkamaymca da zırıldayamaz. Ses çıkarmak istese de ağzı açılıp kalır. Havası boşalan balon gibi solur. Osurmak için, anırmak için götünün sıkı olması gerekir.

Sultan Garı, Binboğalı'nın kafası aşağıda güle güle gelişine anlam veremedi. Sonra bir taşa, bir Ayıekmeğine baktı. Onun, bunlarla övündüğünü düşündü.

«Tangrı canın ala. İşin gücün omuz odunluluk. Noolacak bakalım gül gül, iyi gül.»

Binboğalı ciddileşti.«Git ulan garı.» dedi. «Elimde meses, ters ters duruyor zaten. Tepemi attırıp durma. Alim Alla bir ton zopa atarım haa!»

Binboğalı, gün ışımadan Karakilise'nin güneybatısından Şar'ın dağlarına doğru yol aldı. Kuşluk vaktinde, kuzeydoğudaki dağın zirvesine ulaştı. Her biri sülün boynu, kuğu boynu gibi uzamış Mezda, Mazı ağaçlarının içine daldı. Yanında getirdiği nacakla, çocuk bileği kalınlığındaki yaş dalları seçip kesmeğe başladı.

Makaryos'u, uzun bir sicimle ağaca bağlamıştı. Ona her bakışta Apı İrbehem aklına geliyor. Onun söylediklerini düşündükçe gülmekten kendini alamıyor. Güldükçe gülme krizi geliyor. Şar tehlikesi, kafasında şimşek gibi çakınca kolunu ağzına tıkıyor, etini ısırarak gülmesinin geçmesini

bekliyordu. Makaryos, birkaç defa anırmaya çalıştı. Götü tutmayınca ağzı açılıp kaldı.

Gülmemek için başka şeyler düşünmeğe çalışıyordu. Yakalanma tehlikesine kafasını taktı, gene olmadı. Bir iki gün sonra Binboğa'ya ağaca gitmeyi düşündü. Kafası, Binboğa'nın derelerinde, bayırlarında, yalçmlıklarmda, ardıç ormanlarında kaybolup gitti.

Uzun bir süre Binboğa'da dolaştı. İnceköy'e indi. Oradan, gece yürüdüğü yola koyuldu. Karakilise'yle, Kemer köyü arasındaki kayalık, taşlık yoldan ilerlerken; altı yedi yıl önce kesilen, o meşhur Ardıç ağacı kafasının içine yerleşti.

Sarıkaya'nm üst taraflarında, Karakilise yönünde, ulu bir Ardıç ağacı vardı. Ermeniler zamanından beri biliniyordu. Belki yedi yüz, sekiz yüz yıllık bir Karaardıçtı. Kaç nesil Ermenilerden bugüne geldiği bilinmiyor. Bilinen bir şey vardı, o da bu yörenin, en yaşlı adamı Kemerli Arab; bu ardıcın, babalarından, dedelerinden, onların da babaları ve dedeleri zamanından beri burada olduğunu söylemesiydi. Çok eskiden, bu ardıcın olduğu tarafta, Sarıkaya yönünde, bir de Ermeni köyü olduğunu söylüyordu.

Kimse, bir dalına bile kıymayı düşünemiyor. Ona balta vurmanın, kendilerini iflah etmeyeceğine inanıyorlardı. Onu herhangi bir ardıç, bir ağaç gibi kesmek akıllarının ucundan bile geçmiyor. İnceköy'ün yaylasının Sıkmeşe tarafında, Ördekli'lerin kestiği ardıçla bu ardıç arasında ilgi kurulur. Böyle ulu ağaçların, Ermiş insanlar gibi, hemen her yerde bulunduklarına akıl yorarlar.

Sonunda ona da kıyıldı. Kemerli Hayın Omar'la, Karakiliseli İmansız Osman, kurdukları planla o asırlık güzelim Karaardıcı yere devirdiler. Hem Karakilise'de, hem

de İnceköy'de düğün vardı. Böyle bir günü, arasalar bulamazlardı. O gün, erkenden gelip Karaardıcm yakınındaki karamıkların duldasına oturdular. Her iki köyde de zurnalar çalınıp davullar güm güm dövülünce, iki yönden giriştiler ağaca. En çok da, davul tokmağına göre kendilerini ayarlayıp balta sallıyorlardı. Davul tokmağının her vuruluşunda, birkaç asırlık ağaç, birçok ölümcül darbeler alıyordu.

İki baltayla iki saatten çok uğraştılar. Sonunda, canı çıkan Karaardıç, gök gürlercesine sesler çıkararak boylu boyunca uzandı. Çıkan ses, kayalıklarda yankılandı.

İkisi iki koldan, gece yarısına kadar; iki araba birine, iki araba da birine ağaç gövdesi taşıdılar. Bitirdikleri gece, her ikisi de karılarına, çocuklarına; ardıcın dalını, budağını taşımaları için emir verdi. Hayın Omar'la İmansız Osman, o gece ortalıktan kayboldu. Karılarıyla çocukları, ardıcın dallarını, artıklarını eşeklerle iki günde taşıdılar.

Düğün bittikten iki gün sonra duyuldu. Çevre köylerden genç yaşlı, çoluk çocuk, kadın kız, grup grup kesilen ardıcın yanma geldi. Bağrıldı çağrıldı, ana avrat küfredildi. En ağır beddualar yapıldı. İmansız Osman'la Haym Omar, ortalıkta gözükmedi. O yıl, ikisi de köyodasına gidemedi. Birçoğu, akrabaları bile onlara uğramadı. Dal Emine, Goca Hüsne, Setter Gızı, Gırmızı Hatça küfürler yağdırıyordu.

«Babasının ağzına sıçtıklarım, allaan goca ardıcından ne istediniz? Gırda, dağda bayırda, derede ,odun mu galmadıydı? Gubur gubur gusasıcalar da bokları boazlarmdan gelesiceler. Alla gurban olduum Alla, yaalı gurşunlara getsinler. Leşlerine gurtlar düşsün vıkır vıkır. Ölüm ölüm die daalara düşesiceler de camız gönüne giresiceler...»

Kemerli Arab çok üzüldü. Hasta yatağında yatamaz oldu. Onun, artık öleceğini sanan çevre köylerden insanlar geldi. Başında zaman zaman Kur'an okudular. Tam ölecek diye yüzüne, gözüne baktıklarında o, içten yıkılmış ve ölmüş sesiyle sayıklar gibi konuştu.

«Nalet olsun yüzlerine. Gözleri çıkasıcalar. Bir tek siz mi görüyordunuz o ağacı? Yazıklar olsun. Yok arkadaş, bu millet adama boşu boşuna laap dakmaz. Birine Hayın Omar, birine İmansız Osman demişler. Alim Allà tam layıklarını bulmuşlar...»

Binboğalı, Makaryos'a yüklediği köstekle gizlene gizlene köye dönüyordu. Aklına, Durmuş Ali Emmi geldi. Epeydir, «Bu defa ölecek.» diye herkesin üzüldüğü bir sırada Bebek, onu tekrar diriltmişti. Sakallı'nın söylediklerini aynen iletmiş. Durmuş Ali, Bebeğin: «Ali Emmi, bizim yaylanın ünlü ardıcını Ördekli'ler, geçen gün kesmişler.» diye kulağına fısıldamıştı. Durmuş Ali, günlerdir yattığı yatağından hoplayıp ayağa kalktı. Bebek de korkusundan, köyün içine kendini zor atmıştı. «Durmuş Ali Emmi gene hortladı» deyince köylüler, kırılırcasına kendilerinden geçti. Bebek, gururlu gururlu, kafasını yukarı dikip dik dik dolaştı.

Binboğalı, iki gün damın sivikleriyle uğraştı. İkinci günün akşamı, işi bitince iki göz damın etrafında dolaştı. Ayıekmeği kütüğüne, kağnıyla getirdiği çinki taşa oturup kafasında hesaplar yaptı. O akşam, kimseyle konuşmadan öküzleri suya götürdü. Dışarda yemledi. Getirdiği dört köşe çinki taşa tuz döküp yalattı.

Sultan Garı'yla büyük oğlu, olup bitenleri izliyordu. Bir şey diyemiyorlardı. Biliyorlardı ki o, kafası önünde hiç konuşmadan birşeyler yapıyorsa çok tehlikelidir. Sultan Garı, «Aman ha oolum. Hiç bişe söyleme. Yanından yöresinden

uzak dur. Bize dokunmasın da ne yaparsa yapsın.» dercesine işaret yapıyordu.

Binboğalı, ayışığında yola koyuldu. Zinciri, boyunduruğa dolamış. Torbayı da başka bir iple boyunduruğa sarmıştı. Öğle olmadan Binboğa'da, Karaoluğa vardı. Öküzleri koyağa bırakıp ağaç aramaya başladı. Binboğa'ya ağaca, çarpıya, oduna gelsin; bunların en iyisini, en gösterişlisini elde etmek ister. Bunu, her defasında da gerçekleştirir. Ayak değmedik yerlere,tepelere çıkar; sabahtan akşama kadar kolunda balta, aranır durur.

Binboğa'ya geliş nedeni ağaçsa, titizliği belki bin kat artar. Kolay kolay ağaç beğenmez. Binboğa'yı avucunun içi gibi bildiği halde, yeni yeni yerler keşfeder. Her defasında yeni yerler buluşundan sonsuz mutluluk duyar. Binboğalı o gün, istediği ağacı bulamadı. Öküzleri, üst tarafı geçilmez yalçın bir kayalığa sürdü. Kendi alt tarafta kayaların içinde, dulda bir yerde kıvrılıp yattı. Gün ışırken kalktı.

Doğan'ın deliliği tuttu. Bir şeylerden huylanmış sineklenip duruyordu. Binboğalı, korktuğunun başına geleceğinden kuşkulandı. Ona yatıştırıcı sözler söyledi. Gözlerini yumup Binboğalı'nın üstüne üstüne vardı. Binboğalı, umudunu kesti. Aré Cennet'in, Kapıkaya yönündeki kayalıklardan aşağı koşturuyor. Ördekli'lerin, Kapıkaya'ya yakın yayla damlarına sıkıştırarak tutmayı düşünüyordu.

Elindeki ardıç dalını atıp karamıkla itburnu çalısına koştu. Nacakla İtburnu, Karamık çalısı kesti. Öküzün geçeceği yayla damlarına yakın çalıların içine saklandı. Doğan, sinekli sinekli üstüne doğru gelince birden önünü kesti. Öküz, alıp başını yayla damlarına koştu. Damlardan birine daldı.

Binboğalı sevindi. Daha koşmaya kalmadı, öküzle birlikte telaşlı telaşlı bir karaltı fırladı.

«Low low, va çiye: ulan ulan bu nedir?» soluk soluğa sesleniyordu.

Onu tanıdı. Ördeklili Usuko Uso'ydu. Bu mevsimde, köye inmeden odun etmek için yayla damlarında kaldığını anladı. Usuko Uso, Binboğalı'ya seslendi.

«Low low gardaş! Yine mi elinden gaçtı?»

«Heç sorma Usuko Uso.»

Başka bir şey demeden, öküzün ardına düştü. Öyle bir öfkeyle yürüyordu ki, eline geçirebilse çiğ çiğ yiyecekti.

Doğan eve gelir gelmez, Sultan Garı'nın başına sanki kıyametler koptu. En iyisi evden kaçmaktı. Gidip Gır Anşa'nın yanına vardı. «Vallaa Anşa Bacı, bizim herif öküzü öldürecek.» Dizlerine vuruyor, saçını başını yoluyordu.

Binboğalı, o öfkeyle eve geldi. Öküzün ahırda olduğunu anlayınca tek göz evin kapısını ayağıyla itekledi. Meşeden yonttuğu balta sapını eline aldı. Ahıra girmesiyle deli öküze girişmesi bir oldu. Patırtılar kütürtüler, ta Sultan Garı'nın olduğu yerden duyuluyordu. Dayanamayıp ahırın kapısına vardı. Dışardan kocasma seslendi.

«Yazık, günahtır. Yapma herif.»

Binboğalı'nın sesi, ahırda top gibi patladı. «Sen garışma galtak! Dinime imanıma seni de gebertirim haa!»

Sultan Garı, baktı ki öküzü öldürecek, Caferi Gango'ya koştu. Caferi Gango, ahırın kapısını geriye doğru itekledi. Binboğalı'nın yüzüne kahredici, öfkeli bir bakış fırlattı.

«Tüü! Rezil, edepsiz adam! Dili yok zavallı hayvandan ne istersiz? O bir hayvan. Sen de hayvan gibi dövüyorsun. Hiç yakışıyor mu sana? Babam, Alla hak için, Allahtan gork. Araboğlu'ndan utan.»

Cafer Dede, başka bir şey söylemedi. Geri dönüp gitti. Binboğalı donup kaldı. Elindeki balta sapı sıyrılıp düştü. Uzun bir süre öyle kaldı. Kendine gelir gibi olunca, kağnıyla getirdiği koca çinki taşın üstüne oturdu. Sultan Garı'nın tasla sunduğu ayranı, elinin tersiyle fırlattı. Deli öküzün kulağından tutup başını sıvazladı. Defalarca gözlerinden öptü. İçten içe kaynayan gözyaşlarını tutamadı. Onu önüne katıp Açıkyazı'ya yukarı çıktı. Kafası önünde, deli öküz az ilerisinde, usul usul yaylaya doğru kayboldular.

Ağaç için gittiği Binboğa'dan, bir hafta dönmedi. Sultan Garı, üç güne kadar huylanmadı. Üçüncü günün akşamından sonra yerinde duramaz oldu. Her sabah gün ışımadan ve gün batarken; o meşhur yalvarma yakarmayla dolu dualarını, kendinden geçercesine herkese duyurur oldu.

«Gurban olduum Alla sen bilirsin... Cansız yımırtaya can veren Alla... Yaa Bozatlı Hızır yetiş!.. Yusuf'u guyudan çıkaran Alla, sen yardım et... Ya Muhammed ya Ali... Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, Kırkların yüzü hörmetine ya Ali... Ya Fadime Ana... Ya Muhammed ya Ali... On iki İmam aşkına... Ya Şarikey Şivân, Memikey Gâvan...»

İnceköy'de, çoğu Binboğalı'dan ümidi kesti. Binboğalı'nın, Binboğada kaybolduğuna istemeye istemeye inanıyorlardı.

Sultan Garıyla büyük oğlu, onun huyunu biliyorlar. Başına bir kaza gelmediyse, ormancılara yakalanmadıysa, dönmeyişinin bir tek nedeni olabilirdi. Binboğalı diye boşuna

lakap takılmamış. Yoksa o, Binboğa'yı karış karış, adım adım bilir. Mağara, in, dere tepe, koyak koyak bilir. Binboğa'nın neresinde, istediği gibi ağaç olduğunu da bilir. Buna karşın o, günlerce en iyi ağacı bulmak için gezinir. Bulduğu güzelim ağaçlar arasında da seçim yapamaz. Yaptığı zaman da, Binboğa'ya ne zaman geldiğini, kaç gün geçtiğini düşünmez bile.

İnceköylüler «Yok canım, bu adam kaybolup gitti. Binboğalı da, Binboğa'da kaybolursa gerisini siz düşünün.» diyorlardı.

Sultan Garı dualarını sıklaştırdı. Ama usanır gibi oldu. Sonunda büyük oğlunu hazırladı. «Git hele oolum. Bu adama ne oldu? Başına bir hal mi geldi? Deli öküz kaçsa, buraya gelirdi. Babandan üç gün sonra giden Uzun Alininoğlu da dönmedi.»

Oğlunu, tekbaşına Binboğa'ya gönderdi. Çocuk, ağaca gidenlerin dönüş yollarını iyi biliyordu. Babasıyla, ağaç için Binboğa'da az gezmemişti. Kapıkaya'yı geçer geçmez, sürünen ağaçların sesini duydu. Göl tarafından, Kapıkaya'ya gelenler olmalıydı. Yarım saat sonra görünmeye başladılar. Deli öküz Doğan'la, Ceren, çocuğu ta uzaktan tanıdı.

Uzun Alininoğlu'yla babası, yaklaşınca dayanamayıp sordu.

«Nerede galdınız baba? Herkes merak etti.»

Binboğalı, gayet sakin karşılık verdi. «Ancac oolum. Ağaç bulamadım.»

Öküzderi boşlayıp oturdular. Binboğalı, gidip Geyikpınarı'ndan su getirdi. Ekmek çıkınına sardığı, Banboğa'nın çok sevilen tek çekirdekli kuşburnularından bir

kısmını şitildeki suyun içine attı. Her biri, sanki parmak gibi uzun uzun. Doğanın, Binboğa'daki en güzel ürünlerinden biriydi. Onun tadını alan insan, bilincini kaybetse, bu kuşburnunu gördüğü zaman, tadıyla beraber aklı da başına gelir. Uzun Alininoğlu, hamur gibi ulmuş Ayıekmeğini dalıyla birlikte verdi. İki üç tane yedi. Onu, evin içinde duvara asmak için yemeye kıymadı.

Gün batarken, Kapıkaya'da indiler. Issız yerlerde sürünen ağaçların sesi, insanı çok gerilere götürüyordu. Hiçbiri de konuşmuyor. Gece karanlığında İnceköy'e döndüler. Birçok kişi, Binboğalı'nın evi önünde birikti. Onların uzaktan sesini işiten Hıdo, Kırmızı Hatçanın Tepesi'nde; çalıların arasında koyun, keçi otlatıyordu. Az ilerisindeki Memili'ye seslendi.

«Bire gardaş! Binboğalı, Binboğa'da gaybolur mu?»

«Olmaz, Hıdo gardaş, olmaz. O gaybolsa bile Binboğa, Binboğalı'yı gaybetmez.»

Binboğalı, üç gün hiçbir iş yapmadı. Dışarı çıktı, içeri girdi. Tam üç gün, güneşin ilk ışıklarının Kevekkaya'ya vuran yerini gözetledi. Her sabah erkenden sedire oturdu. Küçük pencerenin önüne dirseğini dayayıp Kevekkaya'yı seyretti.

Binboğalı, beşinci gün erkenden kalktı. Kevektaşını nacakla, baltayla kesmeğe uğraşırken derin derin düşüncelere dalıyor... İşte tam burası, burada. Güneşin, Kevekkaya'ya ışıklarını ilk vurduğu bu yerde, bir teneke altın var. Her gün doğuşunda, güneşin ışıklarıyla altının sarılığı, kızıllığı işte burada cilveleşiyor. Kevekkaya'nın ışık değen hiçbir yerinde, ne bu cilveleşme ne de bu kızıllık, buradan başka yerde olmuyor...

Düşündüğü, elde etmek istediği şeyi bulamadı. Sinirlenmemeğe çalışıyordu. Kaçak mal için Suriye'ye, Lübnan'a gidenler ve buralardaki bazı yaşlı insanların; Ermenilerin, altınla olan haşır neşirliği, giderken geride bıraktıkları, gömdükleri definelerle ilgili anlatılanları zihninden silemiyordu. Bu düşüncelerle kendine cesaret veriyor. «Yok canım, mutlaka var. Güneşin, Kevekkaya'ya değdiği ilk ışıklarının olduğu yerde, hemi de iki teneke altın var. Ben yerini yanlış işaretledim. Bir türlü işaretliyemedim gitti.» diye söyleniyor.

İki üç gün sonra da kadın erkek, genç yaşlı, çoluk çocuk; ellerinde kazma, balta, nacak... Kevekkaya'da katliama girişti. Binboğalı, kahrından yataklara düştü. Kimseye söylemediği derdini, amansız bir kurda dönüştürüp beyninin ta içine saldı. Yanında kimse olmadığı zaman, bu dertle sayıklamadan duramıyor. «Tüh ulan! Nalet olsun benim gibi adama. Define sevdasıyla Kevekkaya'da deşinmeseydim, Kevekkaya'nın ardıcını, çalısını kırmak kimsenin aklının köşesinden bile geçmiyordu, geçirmiyordu da. Nalet olsun yüzüme...»

Kevekkaya'nın ardıç ağaçları, Ardıç çalıları, Cıcamığı, Tosungötü, Tavşanağacı, Alıcı, Armudu kıyasıya kırılıyordu. Cıdırlar dağ gibi yığıldı. Cıdırları, kızak gibi kullanan çocuklar bile, bir eşek yükü odundan fazlasını sürüyerek indiriyorlardı. Ortalık Cıcamık, Ardıç kokularıyla doldu.

Binboğalı, inadına sığırı tergedi. Daha bir aya yakın zaman vardı. İki üç gün ahırın, evin damında deliler gibi gezindi. İki üç gün de, Kevekkaya'daki katliamcılara bağırdı çağırdı. Hemen her gün de aynı tehdidi savurdu.

«Sırınızı tergiyom ulan! Nalet olsun yüzünüze. Bir daha da sırınızı güdersem anam, avradım olsun...»

Kimse dönüp bakmadı bile. Onun ne kadar omuz odunlu, dikkafalı olduğunu biliyorlardı. En çok şaştıkları şey, Binboğalı'yı bildik bileli; bu adamın, bu kadar kararlı, bu kadar tehlikeli, bu kadar sinirli, bu kadar küfürbaz olmayışıydı.

Binboğalı, elinde torba, birer gün arayla; Sarıkaya'yı, Mırceenin Kayası'nı, Körkuyu'yu, Ördekli'yle Tavla arasında Cıngılık'ı dolaştı. Köroğlunun Deresi'nin alt tarafında, Düşüktaşt'aki kayalığa gelip dolaşmaya başladı. Son günlerde, Dallıkavaklı Mamo aklına takılıp duruyordu. Ona içinden kızıyor. Naletler yağdırıyordu.

Dallıkavaklı Mamo, iki yıl önce Talas'a yakın bir köye yerleşmişti. Köyün kenarında, eski bir ev aldı. Bir tarafı kayalıktı. Mamo, geçen ilkbaharda evin bir duvarını yıkmak zorunda kaldı. Duvarın temeline inip toprağı eşerken, arkadaki kayalık tarafa giden kapı şeklinde bir delik çıktı. Buranm, eski bir gömüt olacağını düşünemedi. Tepeye doğru uzanan mağraya gaz lambasıyla girdi. Sapasağlam küpler, gümüş ve bakır renkli kaplarla karşılaştı. Eli ayağı dolaştı. Korkudan kimseye söyleyemedi. Köylüler, onun garip davranışlarına anlam veremediler. Akşam sabah, işini bırakıp; açığa çıkan kapı ağzından girip girip çıktığını gördüler. Ne bir şey sordular, ne de bir çift laf ettiler.

Kim haber verdiyse ortalık karışıverdi. Önce jandarmalar alıp götürdü. Daha sonra polisler geldi. Her iki ekip tam üç gün, onu Kayseri'ye götürüp köye getirdiler. Dallıkavaklı Mamo, hem jandarmadan hem de polislerden bir ton dayak yedi. Kayseri'de içeri atıp adamlık halini bırakmadılar. Mamo'yu, son kez köye getirdiklerinde ayakta duramıyordu.

«Eşşekoğlu eşşek! Eviyin içindeki malı yiyemedin mi?» Dallıkavaklı Mamo duymadı bile.

Binboğalı, ortalığın kararmakta olduğundan habersiz Açıkyazı'dan, Gözeler'e doğru geliyordu. Sığırkayası'nın üstüne geldiğinde, zifiri karanlığın çöktüğünü anlar anlamaz döndü. Ardındaki çıtırtıdan huylanıp geriye baktı. Bir şey görünmüyordu. Çıtırtı çoğalınca, bir çalının ardına geçip çömeldi. Bir iki dakika geçmemişti. Burnunun dibinden soluyarak geçen bir karaltı görür gibi oldu. Ne olduğunu anlamaya çalıştı. Usul adımlarla ardından gitti.

İki karaltı, Kırmızı Hatçanın Tepesi'nin üstünden köye doğru yürüyordu. Öndeki, içine sinen korkudan hiçbir şey duymuyordu. Epeydir takip eden Binboğalı, tanıdığından emin, ona seslendi.

«Kâzım gardaş, bir şey mi oldu?»

Topal Kâzo hiçbir karşılık vermedi. Belki duymadı. Belki de karşılık verecek güç bulamadı. Bu gücü bulsa bile, konuşacak dili yoktu. Korkudan, sanki boğazına kaçmıştı. Onda bir haller olduğunu anlayan Binboğalı, Topal Kâzo'nun sırtındaki şeleği eliyle geriye çekti. Onu yere yıktı. Şelekten çıkarıp kendi girdi. Elindeki torbayı onun eline zor tutuşturdu.

Topal Kâzo'nun karısı Fadime, vurulan kapıyı açar açmaz şaşkın gözlerle fırladı. Binboğalı, şeleği indirdikten sonra içeri girdi. Kâzo'yu sedire oturttu. İstemiyerek yüzüne baktı. Topal Kâzo'nun yüzü simsiyahtı.

«Bir tas su ver Fadime bacı.» Kâzo, suyu içince hasır yastığa dayandı. Sık sık yutkundu. Fadime, ortalıkta dolaşan çocukları itekliyerek öbür odaya tıktı.

«Nooldu sana Kâzım gardaş?» dedi, Binboğalı. Kâzo, titrer gibi oldu. Kesik kesik konuşmaya başladı.

«Hiç sorma Binboğalı. Gözeler'in üstü Güney'de odun yapıyordum. Önce hafif bir sis çöktü. Nasıl olduysa, ortalık zindan gibi karardı. Farkedemedim. Kurtlar, önce üst tarafımda sonra da sağımda solumda, her tarafımda ulumağa başladı. Keşke şeleğin altına girmeseydim. Kurtlar çok yakınımda uluyordu. Beni gözlerine kestirdikleri belliydi. Zifiri karanlıkta yüriyemiyordum. Gözüm, hiçbir şey görmüyordu. Belki elli kez yıkıldım. Şelek de o kadar ağırdı ki. Gene de altından kuş gibi fırladım. Gözeler'in bu yamacına çıkmak, cehennemden çıkmak gadar zor geldi. Şeleğin deel de kurtların ulumaları, üstüme karabasan gibi çöktü. Ulumaları, solukları yanıbaşımdaydı. Gerisini bilmiyom.»

Binboğalı, şeleği yıkarak almasını hatırlamadığına emindi. Topal Kâzo'ya baktı. Hâlâ soğuk soğuk terliyordu. Fadime'nin telaşlandığına aldırmıyor. Telaşlı telaşlı dolanıyor, Binboğalı'ya bir şeyler söylemek istiyordu. Binboğalı ayrılırken, Fadime minnet dolu, yalvarır gözlerle Binboğalı'ya baktı.

«Binboğalı gardaş!...» dedi. «Sultan Bacı'ya söölesen de Gara Fatma'yı alıp getirse.» Binboğalı, karşılık vermedi.

Kara Fatma, İnceköy'ün olduğu kadar çevre köylerin de tartışmasız, en büyük doktoruydu. Zeenep Gadın da diyorlardı. Kara Fatma'nın yaptırmadığı doğum, doğum sayılmazdı. Doğum yaparken ölen kadınlara, çocuklara acıyarak bakılır. «Zeenep Gadın olsiyedi; bu gadın da, bu çocuk da ölmezdi.» diye oflayıp puflarlar.

Kara Fatma'nın en çok kızdığı şey, düşük yapan gelinler ve kadınlardı. «Bire batasıcalar! Çocuunuzu düşüreceenize, gocanızın nefsini düşürün.»

Daha çok erkekler, onca doktorluğuna rağmen arada bir de olsa, başına kadın toplayıp ballandıra ballandıra, avuçlarında sıka sıka kil yemesine içten içe fitil oluyorlardı.

Artık geceler ve sabahın erken saatleri değil, gün boyu soğuk oluyordu. Bazı evlerde bacalar sürekli yakıldığı gibi, birçok evlerde teneke sobalar, mangallar yakılmağa başlanmıştı. Değirmene un öğütmeye gidenler, topladıkları odunlardan tutuşturdukları ateşin etrafından ayrılmaz olmuşlardı. Sıcak ateş başlarında, sohbetler koyulaşmaya başlamıştı. Şimdi, sohbetin en tatlı olduğu ortam, köyün üç ayrı değirmeninde oluşan gruplardı.

Ünüversiteli'yle Sakallı'nın, dondurucu soğuklarda durup dururken Binboğa'ya gitmeleri uzun uzun yorumlanıyor. Konuşmaktan yorulmuşcasına son bir sözle, sohbeti kesiveren az değildi.

«Bırakın gadanızı aliyim lan! Ünüversiteli, adı üzerine Deli Cevat. Okuya okuya gafayı oynatmış bir çocuk. Sakallı derseniz, o da acaip bir yaşlı bunak. Zaten aslanım, insan gısmı yaşlandıkça çocuklaşırmış. Çocuklaşan yaşlının da deliden heç bir farkı yok. Deli Memmed, Porsuk Hasan, Bebek, Derviş Ali, Durmuş Ali...Hepiciği deli.»

Birkaç gündür, en çok konuşulan Binboğalı'ydı. «Binboğalı, bir küp altın bulmuş.» diyorlardı. Çukurova'ya kök sökmek için kendine arkadaş aradığını söyleyenlere, hem kızıp hem de gülüyorlardı. «Deliye bakın işte. Needecek ya? Ben, altın buldum mu diyecek? Elbette, Çukurova'ya köke gideceğini sööleyecek. Ne gurnaz oo. Boynu aşşada amma, aklı başga yerde. Bööle yapmazsa, herkesler anlar.»

Değirmenci İbo, sohbetler uzayıp gittikçe bayılıyor. Bazen değirmeni durduruyor. Bazen de unutuyordu. Çukurova'ya kök sökmeye gitme sözü açılınca dayanamayıp ileri atılıyor.

«Essahtan arkadaşlar! Bu gış, Çukurova'ya kimler eniyor?»

«Eé lan, bire batasıca. Kim gidecek? Binboğalı, Reşko, Kör Hamo, Topal Kâzo, Memili, Hıdo, Gâvur Ali, Gara Memmed, Şükrü. Yukarı köylerden Gül Hesen, Alibaz, Kuko Heyder, Niyazi, İsmaal Oolan, Battal gedecek zaar...»

Sohbetin uzayıp gitmesinden en kârlı çıkan Hıdo'ydu. Çoğu kez, Değirmenci İbo'nun durdurduğu değirmen taşının üzerine, kıvrılıp yatıyor. Anlatılanları dinleye dinleye, güle güle uykuya dalıyor. Hössük Emmi'yle Ellez Hacı, onu erkenden uyandırıyorlar. Hıdo, hemen kalkmıyordu. Gürültüye diğerleri de uyanıyor. Hıdo'nun, mışıl mışıl değirmen taşında yatışını seyrediyorlar.

«Şuna bakın arkadaş. Kimin aklına gelir bu gurnazlık? Ama Hıdo bu. Bu akıl da ancak Hıdo'da olur. Deermende pirenin olmadıı, ırahat uyunan tek yer bu deermendaşı.»

Köke gidecek İnceköylü'ler belli olmuştu. Çarıklar sırınıyor, yün şalvarlar ördürülüyor, dizleme yün çoraplar sandıktan çıkartılıyor; patates kömbeleri, düz kömbeler, çökelikli tereyağlar hazırlanıyordu.

Köke gidecek gruptaki bazıları da; ahırdaki öküzleri, inekleri için Açıkyazı'dan, Ortakavak'tan, Körkuyu'dan söktükleri keveni dağda ütüyorlar. Ağır şeleklerle dönüyorlar. Çukurova'ya inmeden önce, ütüp getirdikleri keveni; ince ince doğrayıp, samanla karıştırarak hayvanların önüne koyuyorlar. Hayvanların iştahla yedikleri bu yemi;

onlar değil de kendileri, en sevdikleri yiyeceği yiyormuş gibi zevkine varıyorlardı.

Günlerdir, sabahın erken saatlerinde ve akşama doğru, Sarız çayı boyunca, ince tül gibi bir sis uzanıp gidiyor. Zaman zaman İnceköy'ü, Kemer'i, Yalağı, Ayranlığı, Dardere'yi, Kızılpınar'ı kaplıyor. Güneş, parlak ama ısıtıcı değildi. Gökyüzü masmavi, yıldızlarla kaplıydı ama ortalık soğuktu.

İnceköy'ün önündeki düzlükten, Karayurt, Fettahdere tarafından, Kemer'e, Yalağa doğru; kurumuş kenger dalı, kurumuş ot, ufalanmış ekin saplarından karışık bir hamas, gökyüzüne yükseldikçe yükseliyordu. Yükselen hamaslar, toz bulutları, ince tül gibi sisler; en çok da kökçülerin, çocukların, yaşlı insanların dikkatini çekiyordu. Çukurova'ya hazırlanan kökçüler, bunlara bir başka duyguyla bakıyor.

Ertesi gün, Çukurova'ya yola çıkacak kökçüler, belki de bahara kadar dönemeyeceklerini düşünüyorlar. Hemen hepsi, bu düşünceyle başlamakta olan ayrılığın acısını, o gece karılarıyla yatarak çıkarmaya çalışıyorlardı.

7

Geceyarısı İnceköy'den kalkan kökçü grubu Kemer'i, Yalağı, İğdebel'i, Kayapmar'ı, Ken'i geçmiş Yamanlı'ya doğru yol alıyordu. Sarız Söbeçimen'den, Altısöğüt'ten kalkıp yolda birleşen gruplar da arkadan geliyor. Hepsinin sırtında bir yorgan, iki yanında birer çift çarık, kafaları öne eğik, yürüyüp duruyorlar.

İkinci gün kuşlukta, Karsavuran'a ulaştılar. Kayacık, Gözelim köylerini öğleyin geçtiler. İkindiyi geçe, Gürcü köyü geride bıraktılar. Obruk'a vardıklarında karanlık çökmüştü. Çoğu kökçüler, buraya Hopur diyordu. Gâvur Ali, sırtındaki yorganı yere vurdu.

«Yeter ulan! Bir günde mi Çukura ineceğiz? Daha soluklanmayacak mıyız?»

Kimse karşılık vermedi. Toprak, yer yer kumlu ve çakıllı. Taşlı yolun yanlarındaki çalılıkların arasına girdiler. Çalıların duldasına yorganlarını atıp üstüne çömeldiler. Çevrede yakılan irili ufaklı ateşlerin ışıkları görünüyor. Üç yüz dörtyüz metre aralıktan, üç dört kilometre aralığa kadar varıyor. Bir de, çok çok uzaklardan; karanlıkların içinde, daha karanlık uzaklıklardan, başka ışıklar ipiliyordu. İnceköylü kökçülerden hiç biri konuşmuyordu. Hemen hepsi ya bir şeyler düşünüyor, ya da yorgunluğunu gidermek için uyuyor.

Binboğalı'nın aklına, bu yollarda ömür tüketen eski kökçüler takılıp kaldı. Onların, geceleri çırayla yol aldıklarını duymuştu. Kendisi de çırayla bu yollarda az yürümemişti. Ama o eski kökçüler, her nedense, çıra yakarak yol almalarını hep anlatır dururlar. Eski kökçülerden Kemerli Arab'ı, Sakallı'yı, Hössük'ü, Gayşeli'yi düşündü.

Kemerli Arab'ın anlattığına göre, Sarız köylükleri, taa Balkan savaşı yıkımından bu yana, Çukurova'da kök söküyordu. Savaş, erkeklerinin çoğunu alıp götürmüştü. Geride kalan yaşlı, sakat makat da olsalar geçim için Çukurova'da kök söküyordu. Balkan savaşının ardından, birinci dünya savaşı başlamış. Çanakkale savaşları, ardından Kurtuluş savaşı derken, köylerde nerdeyse erkek kalmamış. Bu savaş yıllarında, az da olsa köke gidilmiş. Ne zaman ki, Kurtuluş savaşı sona erince millet akın akın kök sökmeye Çukurova'ya üşüşmüş. Bir taraftan köydeki tarlalar işlenmiş, bir taraftan da para kazanmak için köke gidilmiş.

Çukurova'da kök işi, Sarız köylülerinin yaşantısına bir ağıt, bir türkü gibi çakılıp kalmış. Kök sökme, yaşantılarının en önemli kısımlarını, belki de tamamını oluşturmuş. Umutla, acıyla, sevgiyle, türküyle, ağıtla karışık bu yaşantı; aile birimlerine, kişilere, köylere kadar uzamış. Öyle bir miras edinilmiş ki; o, hem bir umudun, hem bir acının, hem bir geleceğin, hem de gelecekle geçmiş arasında en değerli varlığın bayrağı haline gelmiş.

Çukurova'da yüzlerce, binlerce ölü verildi. Gidip gelmeyenler, gelip gidemeyenler oldu. Çoğu kez umutla gidildi. Her gidiş bir savaş gibiydi. Öyle bir savaş ki, hiçbir savaşa benzemesine istekli gidilmiyordu. Öyle bir savaştı ki, ölenlerine çoğu kez ağlanamıyordu. Öyle bir savaştı ki, yüzde yüz yenik düşülse de; şuradan buradan fışkıran yeni bir canla,

yeni bir umutla yine koşuluyordu. Öyle bir savaş ki, hiçbir ülkenin ve ulusun bayrağ, bu denli onurla, canla başla taşınmamış.

Geceden çıkılan yola, büyük bir istek ve umutla başlanıyor. Sarız köylerinden Çukurova'ya, bir hafta yaya yolculuk yapılıyor. Bazen, uç dört günde inildiği oluyor. Akşamları çalı, ağaç diplerinde, kaya, mağra duldalarında, ormanlıkta; ot, sap haymalarında, boş bağ evlerinde, hanlarda kalınıyor. Eşekle atla, köke gidildiği görülmemiştir. Kökçü grupları, bazen gece gündüz yol yürür. Nerde yorulurlarsa orda konaklıyorlar.

Kök söktüren ağalar, beyler; yeni yeni tarlalar, araziler elde ediyorlar. Devlet, kömür satışını ve yapımını yasaklamakla çalılıkları, orman alanları koruyor görünüyordu ama sanıldığı gibi değil. Beyler, ağalar türedikçe, güçlendikçe; hükümet ve devletin ne olduğu belli olmuyor. Gitgide, bu unsurlarla kaynaşıyor. Varlığını oluşturan diğer unsurlar karşısında; göstermelik bir kanun, göstermelik bir uygulama sembolü olmaktan öteye gidemiyor. Sözde, kömür yapmak yasaktı. Satmak da öylesine. Ama her gün, ocaklar yakılıyor. Dumanlar göğü deliyor. Günlerce, haftalarca yanan ocaklardan; geceleri atarabalarıyla tonlarca kömür Ceyhan'a, Adana'ya, Tarsus'a, Mersin'e taşınıyor.

Kök sahipleri, tarlaların çoğunu hazine arazisinde açıyor. Bazen, bir iki kökçü grubunu birden tutuyor. Şuradan şuraya sökün diyor. Bir aya kalmıyor. Koskoca bir tarla ortaya çıkıyor ki, ne tarla! Simsiyah, insan eksen insan biter cinsten toprağı olan bir tarla. Kökçüler, ne bilsin kimin olduğunu. Ona, şurayı sök dedi mi girişiyor. İş bulmanın, para kazanmanın, çoluğuna çocuğuna bir şeyler alabilmenin, götürebilmenin

hazzıyla öyle bir çalışıyor ki... Karşısına kaya çıksa, un ufak eder. Dağ çıksa yarıp geçer.

Yıllar önce, kök sahipleri, yatacak yorgan döşek de veriyorlardı. Baktılar kökçü çok, bu yükü onlara bıraktılar. Onlar da sırtlarında yorgan, buralara koşturdular. Huğlarda, samanlıklarda, ahırlarda yattılar. Aydınlıların kıl çadırlarında kaldılar. İşyeri uzak olduğu zaman, kök yerinde çadır kurdular. Onlar, buraya rahat etmek için değil; üç beş kuruş kazanıp, çoluk çocuklarına bir şeyler almak için gelmişlerdi. Ahırlarda bile, sırf bu amaç için hayvanlarla birlikte yatıldı. Onların sidiği ve boku sanki kokusuzdu. Hayvanların kokusuysa, zaten birlikte yaşadıkları hayvanların kokusuydu.

Birçok kökçü, birlikte kaldığı bu hayvanlar yüzünden sarılık oldu. İçleri, binbir çeşit parazit kurtlarıyla doldu. Kökteyken orda burda, şu çalının dibinde, o kayanın ardında sıçmaya çıktıklarında; boklarından çıkan solcanları, kılkurtlarını görünce, taşıdıkları mikroptan ve hastalıklardan kurtulduklarını sanıp sevindiler.

Ellerini koynuna, sırtına, koltuğuna uzattıklarında; her defasında avuç dolusu sarı, siyah bitleri kazıdılar. Birbirlerinin başlarında zevkle bit kırdılar. Haftalarca, aylarca kaşındılar. Birbirlerinin sırtlarını kaşımak ve kaşıtmaktan sadistçe zevk duydular. İşleri aksasa bile, geri dönmeyi gururlarına yedirmediler. Gözler, trahomdan çapaklandı. Karınlar şişti. Yine önemsemediler. Nefes almak, hareket etmek yeterliydi ve böyle oldukça; hayatta kalmayı, yaşamayı, çile çekmeyi Allahın bir lütfu kabul ettiler.

Hastalıklarını, kendi yöntemleriyle iyileştirmeye, yok etmeye çalıştılar. Büyüklerinden duydukları, yaşamlarından edindikleri tecrübelerle karşı koydular. Hastalıklarına, dertlerine çare olacak diye, kendi sidiklerini bile içtiler.

Katran, mazot içtiler. Birbirlerinin yarasına işediler. Hayvan pisliklerini merhem diye sürdüler. Çakır dikenini ve bitki yapraklarını kaynatıp ilaç diye kullandılar.

Her kök sökmeye geldiklerinde, yeni yetme gençler katıldı. Onlar da tecrübe kazandı. Onlar da yaşlandı. Onlar da yeni kökçüler yetiştirdi. Ama her defasında, kök sahipleri, daha bir zenginleşiyor. Daha bir değişmiş olarak karşılarına çıkıyordu.

Kökçüler için en güzel şey, kazançlı bir kökten sonra geri dönüştü. Aynı zamanda, kök işinin en zevkli bu yanıyla birlikte; en zor, en acı yanı da geri dönüştü. Gidiş Çukurova'ya olduğundan, soğuktan sıcağa doğru göçmen kuşlar yolculuğuna benziyordu. Ama bu geri dönüş! Serin, ılık bir ortamdan, adamın kanını donduran soğuk, karlı fırtınalı günlere doğruydu.

Bir şeyler kazanıp dönmek iyiydi, ama dönüşün bu çilesi olmasa. Yaya yol, sırtta yük. Soğuk, kar, fırtınalı günler... Dışarıda yatılacak gibi değil. Obruk'a kadar neyse. Ondan sonrası tam bir cehennem yaşantısı. Yol üstündeki köyler, misafir almak istemez. Hangisini alsın? Yolda yüzlerce kökçü ve bir yığın yük. Bu neyise. Hepsi, kir pas içinde. Hepsi leş gibi kokuyor. Hepsinin üstübaşı bit dolu.

Kök sökmek için Çukurova'ya gruplar halinde inmişlerdir. Gruplar halinde iş yapmışlardır. Ama aynı gruplar olarak, aynı kişiler olarak köye ulaşmadıkları çok olmuştur. Kiminle olursa olsun, kökçülerin dönüşü; en güç, ilginç, en maceralı, acılı, en umutlu bir dönüş olmuştur. O, kökçünün yaşamında, unutulması olanaksızlaşmış unsur olarak kalmıştır.

Kökçülerin, dönüşte en çok aldıkları ve götürdükleri şey portakal. Bir kökçü, Çukurova'dan Sarız'a, en çok beş on kilo portakal götürüyor. Hem, başka şey de götürmesi gerekiyor. Karda, fırtınada, yaya yolda yük, kökçüye en büyük işkence.

Kökçüleri dört gözle bekleyenler, onları taa köyün ufuk noktasından, bazen de bir önceki köyden karşılarlar. O gece kökçülerin yorgun, uykusuz olmalarına bakılmaksızın sabaha kadar konuşulur. Ayakta uyusa, kızarmış gözlerle karısına yan yan baksa da, bu çileyi çekmesi gerektiğini düşünerek kaderlerine razı olurlar.

Kökçülerin getirdikleri içerisinde portakal, kaşla göz arasında saklanır. Sanki hiç portakal getirilmemiş. Arada bir, o da ayda bir kez; evdeki çocuklara verilen portakal, en büyük eğlence ve oyuncak aracı olur. Günlerce sıcak koyunda saklanır.

Köyde ziyaret edilen hatırı sayılır birine veya bir hastaya gidildiğinde; ayrılırken gizlice koyundan çıkarılıp yine gizlice, bir başka koyna konulması, dünyanın en değerli armağanıydı.

Topal Kâzo, uzun bir süre Binboğalı'nın sessizliğini izliyordu. «Sesin çıkmıyor Binboğalı. Gara gara ne düşünüyon? Sümüklüyü mü özledin?»

Binboğalı silkiniverdi. Sinirlerinin ateşlenmesi uzun sürmedi.

«Tangrı canıg ala e'mi Topal gâvur! Ne düşüneceem? Senin, Gözeler'de soluk soluğa terlediğini düşünüyordum.»

Kâzım, çarpılmışa döndü. Binboğalı'dan beklemiyordu. Bu acı karşılık bile, kendine o anı yaşatmaktan alamadı. Sanki sırtında meşe yükü, kan ter içinde köye dönmeğe çalışıyor. Ardında bir sürü kurt, nerdeyse yetişti yetişecek.

Binboğalı, karlı fırtınalı, adamı ayakta donduran kış günlerine daldı. Çukurova'ya köke inmiş. Aylar sonra soğuk, karlı bir günde, Obruk'u bu tarafa geçmişler. Arkadaşlarından ayrı düşmüş. Günlerdir yol yürüyordu. Kış günü işte, göz açıp kapayıncaya akşam oluyor. Binboğalı, karanlık çökmeden önündeki köye ulaşmağa çabalıyor. Gözelim'i geçmişti. Kayacık mı, Karsavuran mı, Yamanlı mı, Kayapınarı mı, Akpınar mı... neresi olduğunu bilmediği bir köye atmıştı kendini. Köpekler, kurt gibi onu kapmışlar. Ama o, kendinden geçmiş, ne yaptığını bilmiyor. Evden eve koşturuyor. Her cevapta bir kez daha bükülüyor. O evden o eve derken, gerisini pek anımsamıyordu. Belki, kendisi gibi başkaları da vardı. Kendine gelir gibi olduğunda ahırdaki hayvan ve bok kokusu hissetti. Binboğada'ki güzel ağaçlardan, dereden, yamaçlardan, topraklardan yayılan; bitkilerin, çiceklerin kokularını içine çeker gibi çekti. Doğrusu, ikisi de hoşuna gidiyordu. Şimdiki koku, yaşamını sürdürmenin sıcaklığını; ahırın, ahırdaki hayvanların sıcaklığına katıyordu.

Kapılar yüzüne kapanınca; bir ahır deliğini açıp kendini içeri atmıştı. O kadar güzeldi ki burası. Zaman geçirmeden atın, eşeğin, öküzün tekmesinden uzak bir yer arandı. El yordamıyla, hayvanların altına serpiştirilen kuru gübrenin üstüne sırtüstü uzandı. Sabah erkenden kalkmak için hemen yatmalıydı. Kendini buna ayarladı. Ama olmadı. Günlerin yorgunluğundan, öyle bir uykuya dalmıştı ki; bıraksalar, üç beş gün uyuyacak.

Yaşlı, sakallı adam, sabah erkenden mallarını yemlemek için ahıra indiğinde; ufak tefek, tor top olmuş bir adamı, yanıbaşındaki eşyasıyla görünce şaşırdı. Sonra ona acıdı. Uzun uzun, onun uyumasını seyretti. Gidip karısını getirdi. Başucunda dikili durdular. Binboğalı, geç kalma duygusuyla

yekindi. Karşısındakileri görünce neye uğradığını anlayamadı. Kaçmaya kalkıştı ama utandı. Adam «Dur arkadaş» dedi. «Belli ki sen, yolda kalmış bir kökçüsün. İnsan hali, olur böyle. Gel eve çıkalım.» Onu götürüp bir iyice karnını doyurdu. Yanına azık koyup yola uğurladı.

Binboğalı, bunları düşünürken, karanlıklara diktiği gözü iyice ağırlaştı. Uyuyup uyumadığını anlayamadı. Daha sabaha epey vardı. Tam, düşünceler içerisinde uyuyup kalacağı bir sırada, uzaklardan bir kurt uluması geldi.

Binboğalı, aklını bu defa ateşlere taktı. Önce, yakındaki kökçü ateşlerine bakındı. Sonra uzaktan uzaktan görünen, ipildeyen, arada bir kaybolan ateş görüntüleri arandı. Burnuna; gece karanlığına karışmış ot, toprak, uzaktan uzağa içine esintiyle karışan orman, yer yer çam ve dere kokusu geliyordu. Her koklayışında dalıyor, uyuyamıyor, ateş görüntüleri aranıyordu. Her ateş görüşünde, çok çok gerilere gidiyor. Gözlerini kapatıp soluyarak değil de, düşüncelere dalarak; gerilere, taa gerilere giderek uyuyor gibiydi. Burnuna bu defa, yanmakta olan Ardıç ve ardıç kabuğu kokusu geldi. Taa ilerilere bakındı. Binboğa tarafına döndü. Bir iki ateş, uzaktan uzağa görünüyor, arada bir kayboluyordu. Mamıd'la kardeşi aklına takıldı. Çok çok eskilere uzanan bu olayı düşüne düşüne, kendini Çukurova'ya hazırlar gibiydi.

Göksün mü, Elbistan mı, Yarpuz mu ne. O taraflardan bir köydendi bu Mamıd'la kardaşı. Mamıd anasını, anası da Mamıd'ı çok severdi. Onu, yedi yaşını bitirene kadar emzirdi. Mamıd emmeyi bırakmıyor. Bu, anayla oğul arasında, annelikten öte ikinci bir sevgi bağı oluşturdu. Öyle zamanlar oldu ki; köydeki kadınlar, erkekler, gençler, çocuklar bile Mamıd'ı kınadı, aşağıladı. Mamıd gene de alışkanlığından vazgeçmedi.

Sıcak, sıcak olduğu kadar bunaltıcı, öldürücü bir ekin zamanıydı. Anası, onu ekine götürüp armut ağacının altına, gölgeye koydu. Mamıd anasının , sarısıcakta dört büklüm oluşunu, terlemesini izledi. İçindeki dürtüler anasına yöneltiyordu. Belki de ilk kez bugün, onu emme isteğinden utandı. Kendi kendisiyle ikindiye dek cebelleşip durdu.

Ekin biçenler, bir ara dinlenmek için armudun altına geldiklerinde; anası su içerken, bir defasında da testiyi ağzına götürürken gözü Mamıd'a dokundu. Mamıd «İstemem, sen iç ana» dedi boğazı düğümlenerek. İşte o an, anayla oğul arasında; bir iki saniyelik bakışmadaki anlamı, ciltlerce kitap anlatamazdı. Kardeşleri ve babası, bir şeyler sezmiş gibi bakıştılar. Huylandılar, ama kimse bir şey söyleyemedi.

Bir ara, Mamıd kafasını öne eğdi. «Ana» dedi. «Ana gız, beni eve götürsene» Babası öfkelendi. «Ulan eşşeen sıpası! Akşama gadar eve gitmek yok. Daha ne biçtik ki? Asıl bundan sonra, ne biçeceksek biçeceez.»

Anası, «Mamıdım» dedi. Mamıd, boynunu utanarak zoraki kaldırdı. Aynı anlamlı bakışlar bir kez daha şimşeklendi. «Dur hele herif» dedi. «Bu oolan, sıcakta ölecek. Bırakıp gelirim ben.»

Mamıd'ı elinden tuttuğu gibi, iki laf bile etmeden yolda sürükleyerek eve götürdü. Kapıyı açıp ardından sürmeledi. Kadın, terli terli üst tarafını çıkardı. «Al Mamıdım!» dedi. «Sen bunu istiyordun deel mi? Yüreeme bek dokundu. Gurban olurum lan!»

Mamıd, bir süre sedire yan devrildi. Beş on dakika geçince mırıldanırcasına konuştu. «Ana gız, ilk defa utandım da orda, sen çalışırken istiyemedim.» Mırıldanışında bir

mutluluk, annesine karşı bir eziklik vardı. Anası gitmeye hazırlanırken Mamıd yekinip kalktı.

Evden birlikte ayrıldılar. Anasının elini bırakmıyordu. «Sana yük olmam ana. Bir daha da ırahatsız etmem gız.» Yolda konuşmadan tarlaya vardılar. Mamıd'ın babası, bir şeylerden şüphelendi. Yorgunluktan, konuşacak güç bulamadı. O gün, ay ışığını yarılayana kadar çalıştılar.

Mamıd'ın, anasıyla tarladan dönüşünün sırrı, tam kırk yıl sonra ortaya çıktı. Anası, bunu yine söylemeyecekti ama Mamıd'ın; gardaşını da alıp buralardan çekip gitmesi çok ağırına gitmişti. Haber alamadıkça içi doldu. Doldukça patlar gibi oldu. Kızdı, köpürdü, kudurdu...

Bir akşam, taşların üstüne oturan komşu kadınlar, Mamıd'la gardaşı üzerine konuşuyorlardı. Kadının içi, düğümlendikçe düğümleniyor... Çatlayıp öleceği bir anda, ağzından bu sırrı kaçırdı. Bu sırrı, bu anda ağzından kaçırmasa, belki de hemen oracıkta ölecekti. Anlattıkça rahatladı. Rahatladıkça ağladı, ağladıkça sesi açıldı. Düğümler, bir bir söküldü. Kadınlar, dağılırken bile onu ağlar halde bıraktılar. Biliyorlardı ki bu kadın, ağlamazsa çatlayıp ölecek. «Ellemeyin, ağlasın gız.» deyip çekip gittiler. Gecenin ilerleyen saatlerinde, köyde; için için ağlayan, zaman zaman inleyen, gittikçe azalan, kesik kesik bir ses sabaha kadar devam etti.

Yıllar sonra Mamıd, fidan gibi delikanlı olmuştu. Kendinden bir yaş küçük kardeşiyle çok iyi anlaşıyordu. Ne olduysa oldu. Nedeni, ne olduğu hâlâ bilinmeyen o uğursuz tartışma içerisinde; Mamıd'la gardaşı, analarının kızgınlıkla söylediği bir söze, çok çok içerlediler.

Mamıd'la gardaşı, kafaları önde; acıyla, öfkeyle sallana sallana alıp başlarını Çukurova tarafına bir yerlere gittiler. Mamıd'm anası çarpılmışa döndü. Bir şeyler düşünemiyor, bir çift laf bile edemiyordu. Hatırladığı pek bir şey de yoktu. Anası, yalnız bir tek şeyi anımsıyor. O an, gözlerinin önünden bir türlü gitmiyor. Duydukları, kulaklarının içine hapsolmuş. Dönüp dolaşıp yankılanıyor. Bir türlü; kulağını da, içini de, ruhunu da terk etmiyordu. Mamıd, gardaşının elinden tutmuş; köyden ayrılırken anasına öfkeyle, acıyla karışık diyordu ki: «Ana ana! Gördüğün her ışığı sana; acaba bu, Mamıd'ımın ışığı mı ola? dedirtmezsem, yazıklar olsun bana!»

Gerçekten öyle oldu. Mamıd'ın anası, geceleri nerde bir ışık görse; dağda, bayırda, kırda, ovada... Gördüğü her ışığı «Acep Mamıdımm ışığı mı ola?» diye iç çekiyordu. Kadın, bu acıyla hassaslaşmış, ince bir hastalığa yakalanmış gibiydi. Görenler, «vah vah» deyip yüzüne bile bakamıyorlar. Bir deri bir kemik de kalsa, nedense bir türlü ölmüyordu. Sanki bir şeyler bekliyor. İnadına, o günün gelmesini ve geleceğini biliyor gibi duruyordu.

Yıllar sonra, Mamıd'ın büyüğü iki kardeş; iş için Çukurova'da dolaşırken Mamıd ve küçüğüyle karşılaştı. En büyüğü, kısa bir bocalamadan sonra Mamıd'ı tanıdı ama belli etmedi. Konuşma arasında, sık sık Mamıd'a «Seninle, hiç birlikte çalıştık mı?» deyince Mamıd, onun yüzüne anlamsız anlamsız baktı. Köyün kırında, kayaların arasında; büyük bir kütüğü tutuşturup üç gün yanışını, köyden de üç gün üç gece seyrettikleri olayı anlattı. Mamıd'ın aklına, köyden ayrılırlarken anasına söylediği sözler geldi. Şöyle, karşısındakilere uzun uzun bakındı. Ardından da «Sen, benim gardaşımsın» dedi.

O gün, eve gidip sabaha kadar konuştular. Bir türlü anasını soramıyordu. Bunu, hepsi de biliyor ama, bu konu üzerine konuşamıyorlardı. Taa ki sabaha karşı, o da boğazı düğümlene düğümlene konuştu. «Gardaş, anam da, sizin yolunuzu bekliye bekliye öldü! Akşam olup da kırda, bayırda, dağda, yamaçta, ovada gördüğü; her bir ataşı, ataşın ışığını; acaba Mamıdımın ışığı mı ola? diye diye öldü.» Mamıd ve gardaşları; içlerini çeke çeke, uzun bir süre ağlayıp durdular. Bu ağıt, bir ölüye değil; içdünyalarının derinliklerindeki duygulara yakılıyordu.

İnceköylü kökçü grubu, üçüncü gün Hacın'ı geride bıraktı. Gürleşen, Himmetli, Sülemiş'i geçip Feke'ye ulaştılar. Kör Hamo'yu kızdırmışlar, o da en önde yürüyordu. Ardında Gâvur Ali, onun ardından da Hıdo koşturuyor. Güneş batmış ama ortalık aydınlıktı. Ellez Hacı, Hıdo'ya takıldı.

«Hıdo gardaş. Çukur'dan getirdiğin şeftaliyi, portakalı, narı, gariptosu yetiştirebildin mi?»

Hıdo huylandı ama, inadından bir şey kaybetmediğini göstermek için, karşılık verdi.

«Hacı gardaş. Şeftaliyi, portakalı, gariptos'u daha yetiştiremedim. Amma narla limonu, tenekede büyütüyom. Er geç bunları yetiştireceem. Hem de tüm köye, çevre köylere ibret olsun diye büyüteceem. Meyvesini bile alacaam.»

«Hadi bakıyım. İnşallah yetiştirirsin. Emme, Çukur'daki gibi olmaz herhal.»

«Olmazlar olmazlar, amma gene yetiştireceem.»

Ellez Hacı boynunu sallayarak sordu.

«Hıdo gardaş! Eceba, Çukurova'da sereserpe büyüyorlar da bizim oralarda neden büyümüyorlar?»

«Sorma Hacı gardaş. Bizim oralar sook. Yazın bile serin. Bu aaçlar, sıcaa alışık. Toprağımıza yabancı. Amma gene de yetiştireceğim.»

Ellez Hacı, Hıdo'nun inadına bayılıyordu. Adam, bir defa kafaya koymuştu. Köylü alay etse de portakılı, narı yetiştirecekti İnceköy'de.

Arkadan gelen grup, Memili'ye takılıyor. Önce Gara Memmed, sonra Şükrü takıldı. Bektaş'la, Topal Kâzo hiç haberleri yokmuş gibi, saf saf Memili'nin üzerine gidiyorlar. Konuşmalar, kıvamına varacağı anlaşılınca, gruptan kopan öndekiler de yavaşladı. Gâvur Ali ortalığa konuştu. «Ne olmuş Yaap Emmiye millet?» Biraz da sert çıkıştı. Kör Hamo, lafı toparlamaya başladı.

«Yaap Emmi, eski kökçü. Eskilerden bir gün, daha doğrusu bir kış günü, Çukurova'ya Gozan'a enmişler. O zamanlar, şimdikinden betermiş. Üstte yok, başta yokmuş. Kökçüler, aç işsiz kalmışlar. Ora senin bura benim derken, kökçüler; permeperişan, Gozan'ın içinde deli geçi gibi dolanıp duruyorlarmış. Belki birisi görür de, bir iş bulurum ümidiyle herkes dolanıyormuş.

Bizim Yaap Emmi'nin, gezmekten iflahı kesilmiş. Ayağındaki çarık delinmiş. Yün şalvarı da delik deşik. Önü, boydan boya yırtık. Yaap Emmi'nin umurunda mı. Adam, iş bulma umuduyla aklını yitirmiş. Yün şalvarı önden yırtılmış, donu görülüyormuş. Anlattıklarına göre, mereti meydanda sallanıyormuş. Karşıdan gelenler, bir iki uyarmış ama Yaap Emmi duymamış bile.

Nasıl olmuşsa, Yaap Emmi kendine gelmemiş. Taa ki, yaşlı bir gadınla garşılaşana gadar. Gadın, önce gördüğüne inanamamış. Sonra bir Yaap Emmi'ye, bir önüne, bir durumuna bakmış. Yaap Emmi'ye acımış. Yine de, dayanamayıp yanına yaklaşırken seslenmiyormuş gibi gonuşmuş. «Bire gardaşım» demiş. «Yiğidin malı meydanda olur derler ya, bu gadar da olmaz ki.»

Yaap Emmi hâlâ fargında deelmiş. Nasılsa bir ara uyanıvermiş. Bir önüne bakmış ki ne baka! Mal meydanda. Yaap Emmi'yi bilirsiniz. Menşur cık cık çekmesi vardı. Yine öyle yapmış. Bir cık cık çekmiş. Ardından da, eliyle önünde sallanıp duran merede vurmuş. Bir taraftan da ona söylenircesine. «Eksine sıçtımı» diye hem eliyle vurmuş, hem de içine goymuş. Goysa ne olacak, şalvarda iş galmamış ki. Utanarak geriye bakmış. Yaşlı gadın az ötesinde gidiyor. Biraz da ona duyururcasına homurdanmış. «Amaan bacım» demiş. Alışveriş yapılmayan dükkanın; kapısı açık olsa ne olacak, kapalı olsa ne olacak? Zaten işi bitmiş.»

Kökçülerin hepsi gülüştü. Gâvur Ali güldüğü halde ciddileşti. «Gülün gülün bakiyim. Gülersiniz deel mi.» Kısa bir sessizlikten sonra, boynunu sağa sola sallayarak konuştu.

«Ak ulan ak! Çukurova, Çukurova mıydı? Onu, bizim gibi kökçüler Çukurova yaptı be! İt bile yaşamazdı orada. Ama helal olsun orada galana. Galıp da yurt, toprak edinene. Bizde, heç akıl yokmuş. Biz de yerleşseydik; Yaap Emmi gibi önümüz, Nar Fatma gibi götümüz açık olmazdı.»

Kökçüler, biraz önce güldüklerine pişman oldular. Nerden ortaya atılmıştı bu laf? Yine o çileli yaşama, o çekilmez Çukurova günlerine dalıp gittiler.

Sakallı, Gayış Ali, Apı İrbehem, Durmuş Ali, Kemerli Arap; artık Çukurova'ya, kök sökmeye gidemedikleri için yanıp tutuşuyorlar. Nedense, içlerinden birşeyler Çukurova'ya uzanıyor; bilinmez bağ, bir türlü koparılamıyordu. Gidip gelen kükçülere, oralardan haber soruluyordu. En çok Durmuş Ali Emmi soruyor. Çukurova'nın yollarının, yine aynı yollar mı olduğu, falan yolda filan ağacın veya kayanın yerinde durup durmadığını soruyordu. Arada bir, yolları tozutan zop arabalarının, yine öyle olup olmadığı üzerine soru yağmuruna tutuyordu.

Yıllarca Çukurova'da ömür tüketen bu insanlar; bir türlü, durumlarını düzeltip imrendikleri insanlar gibi yaşayamadıklarına akıl erdiremiyorlar. Oysa, köyde olsun Çukurova'da olsun, en çok kendileri çalıştıkları halde; yine dizlerindeki, götlerindeki yamalıktan, ayaklarındaki çarıktan, koyunlarındaki bitten bir türlü kurtulamıyorlar.

Yaşanan sorunların değerlendirilmesi; köyodası toplantılarında, Cafer Dedelerde yapılan gece toplantılarında ele alınıyor. Cafer Dede'nin, Sakallı'nın, Seyt Musa'nın, Ünüversiteli'nin düşünceleri ilgiyle dinleniyor.

Çoğu, Ünüversiteli Cevat'ı deli kabul ediyor. Ama o, düşüncelerini dile getirirken ilgiyle dinlemekten kendilerini alamıyorlardı. Ünüversiteli; aile, köy, devlet düzeni, çocukların davranışları ve ilişkilerinden örnekler vererek yoruma başlıyordu.

Ona göre, çocuk saflığı ve duyguları çok önemliydi. Kurulacak aile, köy ve toplum düzeni için hareket noktası olabilirdi. İlişkiler ve düzen, bir çocuk kadar saf ve temiz olmalıydı. Çocukların bencillikleri bile güzeldi. Onların bencilliği; toplum düzenini, insan ilişkilerini allak bullak eden bencilliklere benzemez. Çocukların bencil davranışla-

rında, bir tatlılık bir güzellik vardı. İnsanların tüm hırsları, keşke böyle çocuk bencillikleri gibi olsa. Çocuğun, bir şeye sahip çıkışında bile, bir sahiplenme değil, tatlı bir paylaşım örneği vardı. İnsanlar, keşke bir şeye sahip olma isteğini çocuklarınki gibi gösterseler. Onda, başkalarının hakkını yok etme değil; insanın insanca yaşamı ve davranışı için, en alt düzeyde bir bencillik, bir şeye sahiplenme vardı. Başkalarının hakkını kasıp kavurma değil, kendi ölçüsünde hakkına sahip olma örneği sergileniyordu.

Ellez Hacı; Hıdo'yu, Hıdo'nun köydeki bahçesini düşünüyor. Köyün en iyi bahçesiydi. Dişle tırnakla, alın terinin en güzel emeğiyle ortaya konulmuştu. Onun inatlaşmasını ve Çukurova'dan getirdiği ağaç fidelerini yetiştirmeğe çalışmasını düşündü. Portakal, nar, incir, mandalina, şeftali ağaçlarını yetiştirmek için verdiği uğraşı, unutulur gibi değildi. Bu ağaçlar; asırlardır genlerinde taşıdıkları özellikle bu yeni toprakta, yeni soğuk ortamda filizlenmemek, yetişmemek için direniyorlardı. Ama Hıdo, onlardan, beş on kat daha çok direniyor. Üstelik, bir yığın insanın alaycı düşünceleri de tuz biber oluyordu.

Reşko, soldaki kayalığı gösteriyordu. «İşte, bizim Gizzik Duran'ın Gayası. Yamacında da, balı almak için gurduğu ağaçtan isgelet.»

Gara Memmed, «Yiğit adammış» dedi. Bektaş, «Heç sorma arkadaş» diye pekiştirdi. Topal Kâzo «Bizim Reşo gibi» Şükrü, «Essahtan lan! Bizim Reşo'ya ne oldu?» diye sordu.

«Reşo; Demiroğlu'nu, Göksün'deki evinde alnının ortasından vurmuş. Ağanın gonaanda, jandarma da varmış herhal. Reşo, bakmış ki kaçmanın imkanı yok. Ağanın, gonaa yandan çıkıntıyla eklediği, tahtadan yaptırdığı tuvalete girmiş. Millet o telaştan, Reşo'nun peşine düşüyüm derken,

kimsenin aklına orası gelmemiş. Garanlık basınca Binboğa'ya doğru alıp başını gitmiş. Bir daha da haber alınmamış.»

«Diyorlar ki, Reşo'yu arkadaşları vurmuş.»

«Yok lan, çıkla yalan. Bakma ööle dediklerine. Ne olduu belli deel adamın.»

«Diyorlar ki Reşo, Suriye'ye gaçmış. Oraya yerleşmiş. İzini gaybetmiş.»

«Reşo İstanbul'daymış. Görenler olmuş, tanımamazlıktan gelmişler. Yaşlanmış adam. İki de oolu varmış.»

«Ne ööle, ne ööle. Reşo yitip gitti. Gayıplara garışdı işte. Yiğit adammış anlayacağınız.»

«Adana'nın Gadirli'den biri, bizim Reşo'nun romanını yazmış diyorlar. Amma, belli olmasın diye adını değiştirmiş.»

«Adı neymiş o romanın lan?»

«Ne bileyim ben, söödeldilerdi unuttum. İnsan, dünkü yediğini bile unutuyor.»

«Kim diyormuş, bizim Reşo'nun romanı olduğunu? Nereden biliyorlarmış?»

«Bilmezler mi lan. Yazılanlar, Reşo'nunkinin aynısı. Birazcık farklı tabii. O gadar olacak.»

Kökçüler, geceyi Tutluhan ormanındaki dulda yerlerde geçirdiler. Sabah olmadan Hordum'u, Suluhan'ı, Mazgaç'ı, Goğukçınar'ı, Sıraelif'i, Kildençayı'nı geçip; akşamın alacakaranlığında, Ağdeğirmen'e ulaştılar. Artık, kökü sökülecek ağalar üzerine konuşuluyordu.

Gâvur Ali, şimdiden kök sökmenin güçlükleri, açlıkları, yılgınlıkları içerisinde yitip gitmişti. Bu rezil hayattan kurtuluş olmadığını düşünüyor. Bir türlü çıkış yolu bulamıyordu.

Tek tük yağmur atıştırmaya başladı. Topal Kâzo küfretti. «Hah bir bu eksikti. Çukur'a geldiğimiz belli oldu.» Memili ona çıkıştı. «Dur hele. Gelir gelmez meymenetsizliğe başlama. Dua et uzun sürmesin.»

Gâvur Ali, yükünü alıp ayağa dikildi. «Bu yağmurda burada galmam. İsteyen gelsin.» Söylene söylene alacakaranlığın içinde kayboldu. Ardından Şükrü, Reşko, Bektaş, Ellez Hacı gittiler. Topal Kâzo, bu defa onların ardından bir küfür savurdu. Kör Hamo da ona çıkıştı, «Elleme gitsinler. Nasıl olsa, sabaha aynı yola çıkacaklar.»

Kökçüler, oldum olası Çukurova'da kök sökerken yağmur yağmasını sevmezler. Onlar için yağmur; açlık demek, işsizlik demek, rezilliğin bini bin para demekti. Para kazanmak için gelinen gurbet elde; artık ordan oraya, aylak aylak, aç susuz, üst baş perişan dolaşmak ölümden beter. Hele bir de yağmurlar uzamışsa tamam; ölümden kaçmak bile, onun yanında hiç kalır.

Gâvur Ali, yağmuru sadece kök sökerken değil, yolculuklarda da sevmez. Onun böyle günlerde, kimsenin kolay kolay akıl etmediği yerlerde gizlenmek için, saatlerce arandığını iyi biliyorlar. Birçoğu, sırf bu yüzden Gâvur Ali'nin peşini bırakmaz.

Gâvur Ali, Ağdeğirmenlilerin sap yığınlarından birini görmüş, habire oraya koşturuyordu. Ardından gelen olup olmadığına bile bakmadı.

Sap yığınını, yere yakın kısmından oyup içine girdi. Sırtındaki yatağını, oyduğu yerin ağzına sapla karışık tıkadı. Ardından gelen kökçüler de öyle yaptı. Gâvur Ali, haşırtılardan birkaç kişinin sap yığınına girdiğini anladı. Hiç ses vermedi. Çukurova'nın yağmurlu, çamurlu kök günlerini düşündü. Aç susuz, kapı kapı dolaşmalarını; samanlıklarda, ahırlarda, huğlarda yatmalarını anımsadı. Sırtlarında yük, ordan oraya, kir pas içinde dolaşmalarını düşündü. Köyden Çukur'a, Çukur'dan köye dönüşlerini, yeniden yaşarcasına anımsadı. Sonra da kendini Ceyhan'ın, Adana'nın içinde perme perişan dolaşırken düşündü.

Gâvur Ali, Kadirli'de dolaşıyordu. Odun kırma, bahçe, çiftlik işi; kömür yapmak, ne bulursa çalışacaktı ama yoktu. Yağmur, iliklerine kadar işlemiş. Aç susuz, çarığı delinmiş, ayağı su içinde, yine de dolaşıp duruyordu. Bir iki kez, bir kahvenin kapısında bekledi. Arada bir, boynunu uzatıp içeri bakıyor; kendini gösteriyordu ya kimse aldırmıyor. Onun, günlerce buralarda tekbaşına dolaştığını gözleyen yaşlı bir Ermeni; kahve kapısından içeri, utangaç utangaç bakınmasını izliyordu. Kapıya kadar gelip onu elinden tutup içeri çekti.

«Kökçüsün değil mi?» Gâvur Ali, dermansız dermansız «Kökçüyüm» dedi. Yaşlı Ermeni, önce bir çay ısmarladı. Sonra çay getiren adama bir şeyler söyledi. Gâvur Ali, yaşlı Ermeni'ye utana utana bakınıyordu.

Onbeş yirmi dakika sonra, Gâvur Ali'nin önüne büyükçe bir çorba tabağı konuldu. Yemek boyunca Ermeni hiçbir şey sormadı. Onun, koca bir somunla çorbayı tüketmesini hayranlıkla seyretti. Ermeni, çorbanın üstüne bir çay daha ısmarladı. Gâvur Ali, çayı ağır ağır yudumlarken yaşlı Ermeni, usul tatlı bir sesle sordu. «Memleket neresi?» Gâvur Ali günlerdir ilk kez ısınmış bir sesle «Sarız tarafından» diye,

karşılık verdi. Yaşlı Ermeni, çok eskilerden kalan bir iniltiyle «Sarız, yaa!» diye uzattı. Sonra, «Karakilise, Oğlakkaya, Düşüktaş, Tavla, Çağşak, Mağaraköy, Ördekli, Göksün, Elbistan, Yalak, Dayoluk, Binboğalar...» diye, sıralamaya başlayınca Gâvur Ali, «Buraları biliyon deel mi emmi?» diye karşılık verdi. Yaşlı Ermeni, kendi kendine söylendi. «Biliyom yaa» Sonra Gâvur Ali'ye baktı. «Sen neresinden?» dedi. «Ördekli tarafına düşer.» dedi Gâvur Ali.

Yaşlı Ermeni kararlı, sert ve acı dolu konuştu. «Bak arkadaş» dedi. «Hâline baktım da acıdım. Eski günleri düşündüm. Söyleyeceklerimi iyi dinle. Kimseye anlatma. Benden sana bir babalık. Var ömrün oldukça bize dua et. Helâl olsun. Bulursan bal gibi ye. Var git ara. Helâl olsun. Ne edek! Bize yedirmediler. Bari senin gibi bir gariban köylü yesin. Aklına geldikçe de dua et yeter.»

Gâvur Ali, dinledi ya hiçbir anlam veremedi. Sadece, karnına inen şeylerin verdiği rahatlığın etkisiyle dalgın dalgın bakınıyordu. Yaşlı adam sözünü bitirince «Savol Amca.» diyebildi. Adam, onun rahatladığına sevinmişti. Epey bir süre, birbirlerini inceleyici gözlerle seyrettiler. Adam, yerinden kalkarken «Gel bakiyim kökçü» dedi. Gâvur Ali, onun peşinden kahveden çıktı.

Yaşlı adam onu çinki, parke taşlı bir yolda yürüttü. Kasabanın dağlık, ağaçlık bir yerine vardılar. Avludan içeri girince, bir iki kütük gösterdi. Eline de balta verdi. İki saate kalmadı, odunları yardı. Yaşlı Ermeni, evden bir çıkınla ona yaklaştı. Bir şeyler konuştular. Gâvur Ali, Ermeni'nin verdiği parayı almak istemedi. Ama o, zorla eline tutuşturdu. Gâvur Ali, avlunun kapısındançıkarken yaşlı ermeni ardından seslendi.

«Adın neydi gardaş?» Gâvur Ali, sadece «Ali» dedi. « Başka bir şeyi yok mu?» deyince, «Gâvur Ali derler.» diye ekledi. Yaşlı Ermeni, gülümseyerek bakındı. Onun duyacağı bir sesle «Ben de Gâvurum arkadaş» dedi. Öbürü, ardına bakmadı.

Gâvur Ali; dizine, ayağına, karnına, sert sert dokunan şeyle huylanıp sap yığınından dışarı fırladı. Tanımadığı adamla burun buruna geldi. Şükrü'yü, Reşko'yu, Bektaş'ı, Ellez Hacı'yı; elleri havada görünce anlam veremedi. Tanımadığı adam, elindeki mavzerin namlusuyla kakaladı.

«Kaldır lan ellerini havaya! Ne arıyorsunuz bakalım burada?» Gâvur Ali, öyle korku morku bilmezdi ama dalıp gittiği düşünceler içerisinde, böyle birdenbire koparılmasından ürküp korkmuştu. Kökçüler, birbirlerine yan gözle bakıyorlar. Elleri havada, silahlı adamın önünde konuşamıyorlardı.

Gâvur Ali «Ne istiyon arkadaş bizden?» diye çıkıştı. Adam «Hırsız mısınız nesiniz? Ne geziyorsunuz buralarda?» deyince Şükrü, ona doğru bir iki adım attı. Adam «Dur yaklaşma! Düşün önüme» diye kızdı. Kökçüler, yorganlarını alıp istediği yöne yürüdüler. Şükrü, kökçü olduklarını, yatacak yer bulamayınca sap yığınında yattıklarını söyledi. Adam onlardan durmalarını istedi.

«Çıkarın kafa kâatlarınızı bakayım.» Hepsi, muhtardan aldıkları ilmuhaberleri adama uzattılar. Adam, onları tek tek toplayıp köye doğru alıp başını gitti. Kökçüler ardından koştu. O gün akşama kadar, köyün içinde, sırtlarındaki yükleriyle dolaştılar. Köyün muhtarı, kâğıtları geri verdi. İçlerinden, kağıtlarını alan mavzerli adama küfrede küfrede, öbür kökçülere yetişmeğe çalıştılar.

Kozan'a indiklerinde onları bulamadılar. İçlerinden, Gâvur Ali'nin aklına uymalarına homurdanıyorlar. Diğerleri: İmamoğlu, Çukurköprü, Tumlukale'yi geçerken bunlar, Kadirli tarafına yöneldiler.

●

İnceköylü ve Altısöğütlü kökçüler, beş gündür Çelemli'de, Zörep Ağa'nın kökünü söküyorlardı. Gâvur Ali'nin, sap yığınında geceleme olayından sonra yeni kökçü grubu oluştu. Gâvur Ali'nin olayına katıla katıla güldüler. Kök sökerken, dönüp dolaşıp lafı, sap yığınında yatma olayına getiriyorlardı.

Zörep Ağa, onlara yatmaları için boş bir ahır ayarlamıştı. Kendi konağı da yanıbaşında. Üç dört damın hepsi; üstü, çalılarla örtülmüş kerpiç duvarla çevrilmişti. İçeriye, koca bir tahta kapıdan giriliyor.

Karanlık basarken, Çelemli'ye, Zörep Ağa'nın ahır damına döndüler. Kuka Heyder, yine ürkek yine grubun en arkasındaydı. Her dönüşte böyle sancılar içinde kalıyor. Kökün yorgunluğu bir yana, Zörep Ağa'nın köpeği fino bir yanaydı. O yorgunluğun üstüne, bu finonun her defasında ortalığı yaygaraya verip kökçülere saldırması dayanılır gibi değildi.

Köpekten, en çok da Kuka Heyder şikayetçi. Her akşam; gece ortasında, iki üç kez kalkıp sidikleme hastalığına tutulmuştu. Buraya geldiklerinden beri, akşam işemek için, her dışarı gidişinde fino önünü kesip havlıyor, saldırıyordu. O havlayıp saldırdıkça Kuko'nunn sidiği, korkudan gerisin geri çekiliyor. İşemiği gitti sanıp yatağına dönüyor. Daha

yatağa uzanır uzanmaz, dayanılmaz bir işeme isteğiyle kıvranıyordu.

Her gün her gece böyle sürünce Kuka Heyder hasta oldu. Çaresiz korka korka, sine sine çıkıyor. Köpeği uyutup işemeğe çalışıyordu. Bu fino yüzünden her gece, iki iki buçuk saat bir kovalamaca yapar; bir türlü doyasıya uyuya maz. Zaten, sabah da erken kalkmak gerekiyor. Aksi gibi Kuka Heyder, ancak sabaha doğru yatabiliyor. Su gibi, hava gibi, kana kana doymak isterken; bir türlü doyamıyor, erkenden köke gitme zamanı gelip çatıyordu.

Fino, sanki Kuka Heyder'in sesine, yürüyüşüne, şekline, karartısına alışmış, bir tek ona havlayıp duruyor. Kuko Heyder'in rahatsızlığı, ilk kez kök sökmeye gelen İsmail Oğlan'ın gözünden kaçmadı. Onun durumuna acıdı. Günlerce düşündü. Bu akşam, köye dönerken İsmail Oğlan, hem düşünceli hem de sevinçliydi. Daha, kapıya yüz yüz elli adım kala, gerideki Kuko Heyder'in yanma döndü. «Emmi, seni bu dertten kurtaracağım.» Kuko Heyder; derdinin ne olduğunu çok iyi biliyordu. «Aman yeğenim, beni bu dertten kurtar, ne istersen veririm.»

İsmail Oğlan, kafasındaki planı Kuko Heyder'e açıkladı. Onun da aklma yattı. Plana göre akşam, dönüşte en önde Kuko Heyder gidecekti. Hemen ardında İsmail Oğlan. Kök yerinde, ateşte kızıllaştırdığı okkalı, kalınca Piynar deyneğini finonun kafasına indirecek.

Kuko Heyder, yattıkları yere geldiğinde sabırsızlanıyordu. Arada bir, umutla İsmail Oğlana bakıyor. Belli etmeden kafasını öne eğiyor. İçten içe gülüyordu. Zörep Ağa'nm oğlu, koca bir siniyi getirip kökçülerin ortasına bıraktı. Herkes yumuldu. Yarım saat olmadan gelip götürdü. Kuko Heyder, bir an önce yatmak istiyor. Yarını, yarınki geceyi dört gözle

bekliyordu. Bu gece, ne olursa olsun rahat uyuyacaktı. Kuko Heyder, gece bir defa çıktı. Kendi de hayret etti bu işe. Finoyla her zamanki gibi savaştı. Ama bu gece çok sevinçliydi. Onun vadesinin dolduğunu düşüne düşüne sabah etti.

Bugün kökte en neşeli, en iyi çalışan Kuko Heyder'di. Arada bir İsmail Oğlan'a sokuluyor. Onu sevgi dolu, minnettar bakışlarla süzüyordu. Akşam dönmeye yakın, durup dururken, koskoca bir çalılığı ateşe verdi. Yükselen alevlerin etrafında dolanıp durdu. Topal Kâzo'yla Hıdo ona takıldı. O, hiç aldırmadı bile.

Kuko Heyder'in beklediği akşam gelmiş, kökçüler yattıkları yere dönüyorlardı. Kuko en önde, İsmail Oğlan elinde sopa ardından gidiyor. Kapıya yaklaşırken yine irkildi. Ama ardından gelenden emindi. Her akşam dönüşünde olduğu gibi, her çıtırtıya havlayan fino, yine saldırdı. İşte tam bu sırada, hazırlıklı olan İsmail Oğlan; elindeki Piynar deyneğini var gücüyle köpeğin boynunun dibine deyip indirdi. Öyle bir vurmuştu ki, köpek olduğu yere cansız yığılıverdi.

Kökçüler, bir an duraksadılar. Kaşla göz arasında hafif bir ses duymuşlardı ama ne olduğunu anlayamadılar. Uzun sürmedi, durumu kavradılar. Kimse bir şey söylemedi. Planın bundan sonraki kısmını Kuko Heyder yürüttü. Akşam yemeği, her günkü gibi büyük bir siniyle ortaya konuldu. Kuko Heyder, işaretle hiç kimsenin el sürmemesini belli etti. Onlardan, kendisinin ne yaparsa ayak uydurmalarını istedi. Binboğalı hınk mınk etti, baktı ki kimsede ses yok, bir şey söylemedi.

Zörep Ağa'nm oğlu, bir saat sonra siniyi almaya geldiğinde; el sürülmediğini, herkesin düşünceli düşünceli sininin etrafında bekleştiklerini görünce anlam veremedi.

Delikanlı, durumu babasına iletti. Zörep Ağa da bir anlam veremedi. Kökçülerin oraya koşturdu. Odaya girdiğinde herkesin kafası eğikti. Ortalıkta çıt çıkmıyor.

«Hayrola kökçüler? Yemeğinizi niye yemediniz?» Karşılık verilmeyince huylandı. «Bir şey mi oldu? Bir şeye mi üzüldünüz? Bir kusurumuz mu oldu?»

Zörep Ağa, karşılık verilmedikçe huylandı. İçten içe sinirlendi. Onlardan çok kendisini düşünmeye başladı. Kökçülerin huzursuzluğu, köyde bir duyulsa öbür ağalar karşısındaki itibarı beş para olacak. Ahmet Ağa, Çolak Salih, Necip Ağa ne diyeceklerdi. Olmadık laflar çıkarılacak. Sadece bu köyün değil, çevre köyün ağaları karşısında da küçük düşecek. Belki, bir daha kimse işinde çalışmayacak. Kök sahibi ağalar sırf bunu düşünerek kökçülerine iyi davranırlar. Yoksa bu pis, bitli kökçülerin bini kaç para ederdi ki.

Zörep Ağa yine sordu. Yine karşılık verilmedi. En sonunda, Kuko Heyder beklediği zamanı yakaladı. «Ağam heç sorma. Çok üzgünüz. Bir yanlışlık oldu. Senin köpek var ya» Kuko Heyder'in kesik kesik konuşmasına, Zörep Ağa merakla karşılık verdi. «Ne olmuş köpeğe? Sen boş ver köpeği yav! Size ne oldu, onu söyle?»

«Öyle deme ağam. Köpeğini nasıl sevdiğini biliyoruz. Bağışla bizi. Kökten dönüşte, havluya girerken oldu. Seninki havlayınca, İsmail Oğlan korkusundan bir tekme savurdu. Hayvan, cansız yere serildi. Duvarın dibinde yatıyor.»

Zörep Ağa rahatladı. Baktı ki, düşündüğü gibi korkulu bir durum yok. İçinden bir oh çekti. Köpeğini çok sevdiğini bile unuttu. Sevinci taştıkça taşmağa başladı. Gerçi köpeği, kökçülerden önce gelirdi ama itibarı her şeyin üstündeydi.

«Demek bunun için yemeğinizi yemediniz haa? Amaan herif, şunlara bak.»

Hemen oğlunu çağırtıp ortadaki siniyi götürttü. Kökçülere işaret yaparak «Haydiyin bakalım, kahveye gidiyoruz.» dedi.

Duyduklarına inanamadılar. Kökçülerin, ağaları tarafından kahveye götürülmesi büyük bir olaydı. Hele çay ısmarlanması, iyiden iyiye şaşılacak bir şeydi. Kökçüler bu yüzden kahveye pek gidemezler. Kendilerine tiksintyle, pis kokuyorlar diye bakmalarından, azarlanmalarından itiraz bile edemezler.

Zörep Ağa, içindeki kuşkuları tam olarak atmayı kafasına koymuştu. Ağa önde, kökçüler ardında, köyün içine yöneldiler. Kökçüleri, kasabın önüne getirdi. Yanda büyük bir çınar vardı. Altında bir iki mangal dizili. Zörep Ağa'dan başka kimse konuşmuyordu. Kahve, kasabın yanı başında. Oradakiler, olup bitenlere şaşkın gözlerle bakıyorlardı. Böyle bir şey görülmemiş. Zörep Ağa, düpe düz kökçülerine mangal ziyafeti veriyordu. Ağa konuşuyor, kökçüler olup bitenlere inanmadan, bir hayâl dünyasmdalarmış gibi et yiyorlar. Et ziyafetinin ardından, kökçülerini kahveye götürdü. Onlara birer ikişer çay ısmarladı. Olup bitenleri, kahvediki ağalara vurgulayarak belli etmeye çalışıyordu.

Evden çıktıklarından beri, kökçülerden konuşan olmadı. Mangal eti yenilip üstüne çay içilince Zörep Ağa ayağa kalktı. «Haydiyin kökçüler, eve gidiyoruz. Yatıp dinlenmenize bakın. Sökeceğiniz çok kök var.»

Kökçüler, «Savol ağa, kesene bin bereket.» diye karşılık verdiler.

Yolda konuşmadılar. İçlerinde en keyifli olanı Kuko Heyderdi. Bugün rahat rahat işeyebilecekti. Avludan girilip de yatma yerine yönelir yönelmez; ortalıkta ne var ne yok, her taraf süt liman, işler yolunda... anlamında kesik kesik bir ıslık çaldı. Bir aksilik olsa mutlaka karşılık gelecekti. Baktı ki ortalıkta çıt yok; ortalık süt liman, tertemiz, keyfe diyecek yok anlamında, bu defa, uzunca bir ıslık tutturdu.

Yataklarına girdiler. Bazıları «Savol İsmail Oğlan» diyebildi. Ardından, Kuko Heyder, İsmail'in ayaklarına sarıldı. İsmail Oğlan da şaşırdı. «Ne oluyor, bu ne Emmi?» derken, ayaklarına uzanan elleri sıkıca kavradı.

«Aman İsmail Oğlan, gadanı alayım lan! Gurban olurum sana. Beni, büyük bir beladan gurtardın ki ne bela.»

Artık, her işten dönüşte Kuko Hayder, eskiden kökçülerin arasına saklanırken; şimdi en önde, eli götünde gidiyor. Avlunun kapısını emin hareketlerle, ayağının ucuyla itip içeri dalıyor. Dalar dalmaz da ortalığın: süt liman, tertemiz, hiç kimse yok, her şey istediği gibi yolunda... anlamındaki o meşhur ıslığını tutturuyor.

Hıdoy'la İsmail Oğlan, ta geceden kök sökülen yere geldiler. İkisi de, bugün târacı olarak görevlendirilmeşlerdi. Kök söktükleri yerde, hemen her tür çalı var. Karaçalı, murt, pırnal, püren, sakız, çam, harnip. Akşam sakladıkları târaları zor buldular. Öbür kökçüler gelene kadar epey çalı doğradılar. Hıdo, bir de ateş yaktı. Öbürleri gelince ateşin etrafında toplandılar. Kök sahibinin, sabah yiyeceği olarak verdiği; yuvarlak, koca teker gibi bir ekmeği aralarında paylaştılar. Herbiri, birer dal alıp geçirdi. Ateşe tutup ısıttılar. Isınırken kızaran ekmeğin kokusunu içlerine içlerine çektiler. Hepsi büyük bir iştahla yiyordu.

Binboğalı, Kadirli tarafında; biri küçük, diğeri daha büyük Düldül dağını işaret etti. Memili «İkisine de gar düşmüş» dedi. Kör Hamo «Bizim oralarda kar yağmıştır.» deyince, Alibaz'la Hıdo boyun büküp salladılar. Topal Kâzo «Zaten, gelirken yağdı yağacaktı. Şindiye çoktan yağmıştır. Hem de ortalık diz boyu kardır.» diye mırıldandı.

Kızarmış ekmekleri yedikten sonra işe koyuldular. Hıdoy'la İsmail Oğlan, târayla çalı kırarak ilerliyor. Memili «Hadiyin millet, bugün şunu bitirek de ıcık bitlerimizden temizlenek, iyice kokduk.»

«Daha dur bakiyim Memili gardaş» dedi Binboğalı. Kör Hamo olduğu yerde dikildi. «İyi olur, hem, Çolak Salih'in kökü için belkim gaveye giderik.»

Kökçüler, birkaç gündür çok neşeli. İşi bu gece bitiriyorlar. Hem, sökülecek çok kök işi vardı. Hem yağmur da yağmıyordu.

Öğle yemeğini, Zörep Ağa getirdi. Dağ gibi yığılmış çalılara bakıp kafa salladı. «Hadiyin bakıyım. Akşama galmaz bitirirsiniz.»

Çok durmadı, çekip gitti. Kökçülerine fasülye, pilav, turşu getirmişti. Beş altı tane de kocaman nar vardı.

Memili, işin erken biteceğini anlayınca tenekeyle su komuştu. Çalılardan oda gibi kuytuca yaptığı yere, girip girip çıkıyor. İkindiyi geçe kök bitirilti. Memili, Hıdo, İsmail Oğlan dışında, kimsede yıkanma telâşı yoktu. Onlar, yıkanacakları suyu ısıtmak için çalıları habire ateşe verirken diğerleri, kocaman bir ateş yakıp sohbete tutuştular.

Önce, Memili yıkandı. Donunu, bir başka tenekedeki kaynar suyun içine sokup sokup sıktı. Başka donu olmadığı

için yün pantalonu üstüne çekti. Ortalığı yalıyan ateşte kurutunca, çalıların arasında pantolonu çıkartıp donunu giydi. Hıdo, su dökünmeye hazırlanırken İsmail Oğlan, uzun donunu, fanilasını çıkardı. Pantolonuyla kazağını giyinip iççamaşırlarını yıkamağa başladı. Çukurova'nın serin kışları, onlar için Sarız'ın baharı, hatta bazen yazı gibiydi. Dışarda, dağda bayırda çalışmaya alışık bu insanlar; kolay kolay, böyle havalarda üşümüyorlardı.

Kökçülerin, hiçbirinin değişik ikinci bir giysisi yoktu. Neleri varsa üstlerindeydi. Vakit bulurlarsa, ayda bir ya yıkanırlar ya yıkanmazlar. Hele üst baş yıkanması ölümdü. Daldara daşşak, çalıların içerisinde; ateş yaka yaka, üstlerini başlarını yıkarlar. Elbiseleri kuruyana kadar, çoğu zaman elleri önde, çırılçıplak çalıların içinde bekleşir dururlar. Köydeki evde de farklı değildi. En sevilmeyen gün, çamaşır günleriydi. İkinci bir değişik olmadığından; çamaşır yıkanana kadar, çırılçıplak yatağın içerisinde, akşama kadar bekleşmek can sıkıcıydı.

Kök yerinde yıkanan Hıdo'nun, Memili'nin, İsmal Oğlan'm halleri perişan bir koşuşturmaydı. Topal Kâzoy'la Binboğalı, onlara bakıp bakıp gülüyorlar. Ateşin etrafındaki sohbet iyice koyulaşmış. Çoğu, etrafında olup bitenlerden habersiz.

Topal Kâzo «Dinime imanıma» diye, bağıra bağıra konuşuyor. «Şu uzun boylu, iri yarı, alımlı Çukurova gadmlarına bitiyom argadaş. Dinime imanıma, bunların boynunda asılan adam dooru cennete gider. İnsan, bunların boynunda asılsa; vallahi de ölmez, billahi de ölmez. Goyunlarında yatan, abı hayat suyu içmiş gibi olur. O zaman da heç ölmez.»

Binboğalı, onun konuşmasını iç çekerek dinliyordu ya, ters ters bakıyordu. Topal Kâzo'nun, gözünün hep böyle şeylerde oluşunu, sürekli güzellerden söz açmasını kafasında değerlendiriyor. Bu konuda bir gün kırda, Sakallı'nın Topal Kâzo'yu azarladığını hatırladı.

«Olum Kâzo! Sen var ya; güzelleri, güzelliği düşünmüyorsun. Senin aklın fikrin, onları kirletmede. Güzelleri, güzel olan şeyleri, güzelleştirmek için sevmiyorsun. Onlara, hep düşündüğün gibi sahip olmak çabasındasın. Güzeli sevmek bu değildir oğlum. Güzeli, güzel olduğunu bildiğin gibi bırakabilmelisin. Güzeli güzelce, ona yakışırcasına sevmelisin.»

Malzemelerini alıp köye doğru giderken çoğu, kazançlarıyla kendi köylerine gidiyorlarmış gibiydi. Kimisi, karısına üç dört metre entarilik alıyor. Kimisi poşi, kimisi kaçak kutmu alıyor.

Memili, içinden geçeni ortaya söyledi. «Ulan, şu şapgalarımızı köye dönerken bir değiştirsek. Ağzı yüzü birbirine garışmış. Bir parmak da kir bağlamış. Yıkamaya da gelmez. Gelin, en iyisi birer şapga alalım.»

Hıdo, iç çekerek konuştu. «Bizim oralarda, çoğunun unu yarı olmuştur. Belki bitmek üzere olanlar da var.»

Kör Hamo «Durun bakiyim millet. Daha ne oldu? O gadar da deel.»

Alibaz «Bitmediyse de bitmek üzeredir. Yalana gulaasma. Biz gırk gişiyiz, birbirimizi bilmek miyiz arkadaş?»

Akşam yemeklerini yediler. Zörep Ağa'yla para hesabını gördüler. Akşam için yatma izni aldılar. Kör Hamo, Hıdo, Memili kahvenin önüne gelip Çolak Salih'i seslendiler.

Çolak Salih, sabah işe başlamalarını istedi. Sevinçli haberi arkadaşlarına uçurdular.

Sabah, birkaçı Çolak Salih'in köküne başladı. İsmail Oğlan, Kuko Heyder akşama kadar Çolak Salih'in, kendileri için ayırdığı yatacak yeri temizlediler. Ertesi gün hep birlikte gittiler. Çolak Salih'in işi bir hafta sürmedi. İsmail Oğlan, Alibaz, Kuko Heyder gruptan ayrılıp Akpınar'a gitti. Memili, Binboğalı, Kör Hamo, Hıdo, Topal Kâzo; Çelemli'de Ahmet Ağa'nm, Necip Ağa'nm kökünü aldılar. Üç dört gün sonra, Kadirli tarafına giden İnceköylü diğer kökçüler de gelip gruba katıldılar.

Topal Kâzo iki gündür perişan. Ötürük olmuş, utancından arkadaşlarına söyleyemiyor. Hıdo, onun ikide bir dışarı çıkışından huylanmıştı. Ama bir şey söylemedi. Bugün de üç dört dakikada bir, çalıların içine koşturunca Kara Memmet çıkıştı.

«Amma bitmez şeyin varmış ulan! Kök mü söküyon, başka bir şey mi söküyon? Kök sökmiye mi yoksa sıçmiye mi geldin?»

Topal Kâzo «Durun millet, ölüyom vallaha! Garnım aarıyor. Varıyom bişey yok. Varıyom bişey yok.»

Yılgın, gariban gariban konuştu. Ellez Hacı, yalan söylemesinden huylandı. Belli etmeden bir iki kez izledi. Son kez, onu işinin başında konuşurken, üst tarafındaki çalıların arasında izledi.

Topal Kâzo daha oturur oturmaz, motor sesine benzer bir çatırtı yükseliyordu. Kâzo, çıkan sese kızıyor, küfrediyordu. «Geet get, dinine goduumu.»

Akşam, köye sessiz sedasız dönerlerken Ellez Hacı, biraz da komik bir ses çıkararak «Geet get dinine goduumu» dedikçe, kökçüler gülmekten kırılıyorlar, karınlarını tutanlar, yere yığılanlar oluyordu.

İki gün sonra Çelemli'den ayrıldılar. Akpınar'ı, Belören'i, Paklalı'yı dolanıp durdular. O umutsuzlukla dolaşırlarken, Çangaz'a yakın Cığcık'da kök aldılar. Elüstünler diye namlanan ailenin köküydü. Elüstünler'den, yakındaki Kadirli köylüleri bile illallah çekiyor. Belalı bilinen bu aileden herkes bıkmış.

Sökecekleri kök, Elüstünler'den Kara Memmed adlı felçli bir adamındı. Kökçüler, iş bulduklarına sevinirken, iki gün geçmeden; Elüstünler'den, amca çocukları bir genç, kökçülere rahat vermedi. Emmisinin yerine sahip çıkıyor. Her akşam üstü atına binip geliyor. Kökçülere, bu kökü sökmekten vazgeçmelerini söyleyip onların gözünü korkutuyor.

Akşama doğru at sırtında, çalıların arasında dolaşınca; kökçüler, bir süre onu izledi. Gâvur Ali, Kör Hamo, Ellez Hacı ona yaklaştı.

«Bak arkadaş» dedi, Gâvur Ali. Dik dik, hiçbir şeyden korkusuzca, «Biz burada, gurbetçi birer kökçüyük. Gara Memmed, burayı sökün dedi. Biz de söküyok. Bizi rahat bırak.»

Atın üstündeki adam, kafasını yukarı dikti. Belindeki silahı biraz gösterdi. «İyi, anladık da; ben de diyom ki bu kök, o adamın değil bizim. Siz de, gidip nizasız bir kök sökün. Ben, bu kökü size söktürmem.»

Gelen grup geri döndü. Adam da kayboldu. İki gün sonra yine geldi. Kökçüler iyice huzursuz. Binboğalı burnundan

soluyor. «Ulan, şu dürzüyü gelin bir iyice benzetek.» Bektaş kızdı. «Sen de hep omuz odunuynan halletmek istiyon bire ulan! Dur bakalım.»

Adam, kökçülerle bir süre at üstünde ağız kavgası yaptı. Laf arasında, nasıl olduysa kökçülere küfretti. Hepsi birden üstüne yürüdü. At tökezleyince yere fırlayıp beline davrandı. Kökçüler geri geri çekilmeye başladı.

«Anam avradım olsun, allahıma kitabıma hepinizi tek tek mıhlarım.» Elindeki silahı sallayarak «Allahınızı dedirttirmen, dizilin lan!» diye köpürdü.

Kökçülerin bir kısmı ürkek, bir kısmı kafası önde yanyana geldiler. Adam, tok bir sesle emredercesine bağırıyordu.

«Bugün, bu akşam, burayı terkedeceksiniz. Yarın, burda görmiyem. Anam avradım olsun hepinizi yakarım.»

Şükrü, olup bitenden habersiz; donunu tuta tuta sıçmadan geliyordu. Gördükleri karşısında yere pustu. Ağır ağır uçkurunu bağladı. Kafasında bir şeyler hesapladı. Yerden okkalı bir taş aldı. Adamın sırtı tam önündeydi. Kendinden emindi ve düşündüğü gibi olacağından en ufak bir tedirginliği yoktu. Elindeki taşı, kafası deyip fırlattı. Taş, adamın şapkasını alıp uçurdu.

Korkuya kapılan adam tökezledi. Tökezlerken de bir el silah sesi yankılandı. Atı bırakıp, taş çalı demeden kaçmağa başladı. Tüm kökçüler, ellerinde taş, kovalaya kovalaya köye kadar geldiler. Adam, yetiştiği ilk huğun içine kendini zor attı.

Kökçüler, huğun etrafını sardı. Ne olduğunu anlayamayan köylüler onları geriden geriye izliyor. Kızgın kökçüler, huğu ateşlemeye karar vermişken biri ortaya atıldı.

«Durun arkadaşlar! Siz ne yapıyorsunuz? Bir anlık öfkeyle ne yaptığınızın farkında bile deelsiniz. Hepinizi ipe götürürler vallahi.»

Olay, işsahibi felçli adama ulaştırılmıştı. Kör Hamo'yu, Binboğalı'yı, Ellez Hacı'yı, Hıdo'yu yanına çağırttı. Yalvar yakar onların öfkesini yatıştırdı. Bu defa da, kendilerine ateş edilen silahı istediler. Kökçülerin hırsı, köylülerce korkuyla karşılandı. Öfke tekrar alevlenmiş, adamın sığındığı huğ çembere alınmıştı. Ya silahın ya da sıkılan mermi kovanının kendilerine teslim edilmesinde diretiyorlar.

Huğda sıkışıp kalan adamdan, ses seda yok. Uzun boylu, siyah bir örtüye bürünmüş kütür kütür bir kadın; kökçüleri iterek çemberin içine girdi. Üzerindeki örtüyü attı. Belinden bir silah çekip havaya doğrulttu. Bir el ateş etti. Yere eğilip boş kovanı aldı. Kökçülere uzattı.

«Alın işte. İstediğiniz merminin kapçuğu. O silahla bu silah aynı. İkisi bir alındıydı. İstediğiniz bu değil miydi?»

Gâvur Ali, onun elindeki boş kapçuğu aldı. Kadın; kütür kütür, salınarak ayrılırken kökçüler kararsızdı. Bir süre bekleşmeden sonra, hep birlikte yattıkları yere yürüdüler. İçeri girecekken «Durun.» dedi Gâvur Ali. Tok kararlı bir sesle «Karakola gideceğiz. Bu iş burda bitmez. O adam tükürdüğünü yalayacak.» dedi. Karanlık çökerken hep birlikte kararlı kararlı, belli hedefe yürüyorlardı.

Karakol, Yalnızdut'taydı. Kökçüler jandarma karakoluna doluştu. Olup biteni anlattılar. Gâvur Ali, elindekini karakol

komutanı onbaşıya teslim etti. İki jandarma, bir buçuk saat sonra adamı kelepçeleyip getirdi. Karakol komutanı, odasına çekti. Onun, tanınmış bir aileden olduğunu biliyordu. Böyle bir adamın; başının belaya girmesi, komutanın hoşuna gitti. Bunu, istediği gibi kullanacağından mutluydu.

«Bak aslanım. Bunlar Sarızlı. Belalı adamlar. Ben, askerliğimi Sarız'ın Kırkısırak'ta yaptım. Bu adamları iyi bilirim. Gözlerini kırpmadan adam boğazlarlar. Kırkısırak var ya, Türkiye Cumhuriyeti askeri bile oraya giremedi. Bir köy, bir devletin ordusunu köye sokmadı aslanım. Aklını başına topla, söyleyeceklerini dinle ve gabul et.»

Komutan, kökçülerin içinden Kör Hamo'yu seçti. Onunla silah çeken adama, uzun uzun nutuklar çekti. Sonunda para karşılığında, kökçülerle adamı barıştırdı. Adam, kökçüleri temsilen Kör Hamo'nun elini öptü. Diğerleriyle tek tek tokalaştı. Kökçüler, üç katıyla günlüklerinin parasını aldılar.

İnceköylü kökçüler, kök sökerken kesip kızarttıkları kalın sopalarla Cığcık'tan ayrıldılar. Ertesi gün Kozan sokaklarında dolaşırken ellerinde bu sopalar vardı. Onların, ellerinde sopa dolaşıp durmaları dikkat çekti. Onları izleyenler, birbirlerine meraklı gözlerle işaret ediyorlardı.

«İşte, Elüstünlüler'i dövenler bunlar. Vallaha gorkulur bunlardan»

Kozan'daki karakol komutanı, ellerinde sopayla görünce horozlandı. «Ne bu lan, ne o ellerinizdeki? Atın bakalım, fırlatın. Anam avradım olsun, allah yarattı demem falakaya yatırırım.» Kökçüler, jandarmayla şaka olmayacağını iyi biliyorlar. Bu kavram, yıllarca beyinlerinin en derin yerlerinde, en somut biçimde yer etmişti. Ellerindeki sopaları,

sessizce duvar diplerine bıraktılar. Karakol komutanı, kafasını dike dike, göğsünü ileri atıp eli götünde, caddede bir aşağı bir yukarı yürüyüp durdu.

İnceköylü kökçüler Kozan'dan ayrıldı. Belören, Akpmar, Paklalı, Sarıçam tarafında beş on gün kök söktüler. Büyük iş bulamayınca, ikişer üçer kişilik gruplar halinde dağıldılar. Bıçılgan, Kütüklü, Haylazlı, Develi, Güveloğlu, Huşidiye, Kürtköy, Mangıtlı, Kızıldere köylerinde dolaşıp durdular.

Kör Hamo'yla Gâvur Ali, tekrar Elüstünler'in köyü Cığcık'a uğradı. Olay çıkan felçli ağanın konağında iki gün kaldılar. Adam, Kör Hamo'yu sevmişti. İkisine, üç günlük kolay bir kök verdi. Her akşam, Kör Hemo'yla Gâvur Ali'yi yanma çağırtıp uzun uzun sohbet ediyordu.

Felçli ağa her defasında, iç geçirerek Kör Hemo'ya «Şu işe bak Amed Ağa. Ben ki bir zamanlar bela arardım. Belaların üzerine giderdim de bulamazdım. Şimdi de bela, benim başımın ucunda. Başımın ucunda bitti de, şu işe bak yav! Başımın ucunda bitti de, elim kolum bağlı. Hemi de, elim kolum bağlıyken bitti. Ak ulan ak! Bela arayan, bulamayan adamın, belalı sonu. Bela arıyor, bulamıyor. Bela, başının üzerinde bitiyor, bu defa da eli kolu bağlı. Şu işe bak arkadaş!» diyor, gözlerinden siyim siyim döküyordu.

Ömründe, belki de hiç ağlamayan Gâvur Ali'nin bile gözleri dolup dolup geldi. Bir iki damla düştü, ama içinden geldiği gibi ağlayamadı.

Gâvur Ali'yle Kör Hamo, Çukurköprü'ye inerken Reşko, kök söktüğü gruptan Ellez Hacı'yla Topal Kâzo'ya kızıp çiftlik sahibi Hacı Sani'nin yanına gitti. Yaza kadar iş yapabileceğini söyleyip tutma durdu.

Reşko, çiftlikte işe başlayalı iki gün olmuştu ki yağmurlar başladı. Çok sevinçli, içi içine sığmıyor. Biliyordu ki bu mevsimde, Çukurova yağmurları başladı mı kolay kolay dinmez. İçinden kökçü arkadaşlarına acıdı. Gâvur Ali'nin, yağmurlara fitil olduğunu düşündü. Binboğalı'nın, Memili'nin, Gara Memmed'in ıslanmış durumları gözlerinin önüne geldi. Günlerdir, ayaklarında delinmiş çarıklarıyla Kadirli, Kozan, Misis, Ceyhan arasında mekik dokuyorlardı.

Kökçü grupları darmadağın oldu. Nerdeyse hepsi tek kişi olarak o köyden o köye, iş bulma umuduyla dolaşıp duruyorlar. Altısöğütlü Gül Hesen, Akpınar'da, Şabanoğlu'nun kökünü sökmeye başladı. Sevincinden kimseye haber vermiyordu. Yaza kadar, tekbaşına bu kökü sökmeye kararlıydı. Birkaç gün sonra Şabanoğlu, ona kökçü arkadaşlarını da getirmesini söyledi. Buna üzüldü ama yapacağı bir şey yoktu. Şükrü, Niyazi, Memili, Murtaza, Gara Memmed, Bektaş; bir araya gelip yeni kökçü grubu oluşturdu. Yağmurlar, ara ara devam etse de kökü aksatmıyorlar.

Kökçüler, akşam ahır damında yatarlarken; köyün muhtarı ve azalar, yanlarında bekçiyle geldiler. Muhtar, apar topar kalkan kökçülere kızgın bir tonla seslendi.

«Kökçüler! Adamlarınızın hepsi burda mı, tamam mısınız?»

Gül Hesen, hepsinin burada olduğunu söyledi. Başka bir şey söylemeden ayrıldılar. Kök söktükleri yerde, öğle yemeklerini yerken Şabanoğlu'nun adamlarından biri, olup biteni aktardı. Önceki gece köy camisinin halıları, kilimleri çalınmış. Dükkan yarılmış, hırsızlar bir şey alamadan kaçmak zorunda kalmışlar. Hırsızlardan biri, kaçarken siyah bir poşi düşürmüş.

Kökçüler, poşi lafını duyunca anladılar. Kökçüden, zaman zaman Suriye'den kaçak getirilen poşileri satanlar oluyordu. Anlaşılan, baskın da poşiden kaynaklanıyordu. Köylülerin şikayeti üzerine kökçüler, Şadiye karakoluna götürüldü. Akşamın geç vakti. Karakol komutanı çavuş ,başka bir yere gitmiş. Onbaşı, adam başı yirmi beş kuruş alıp sabaha kadar,köyde olmak şartıyla onları bıraktı. Kafa kağıtlarını almayı unutmamıştı.

Çavuş gelince olayı öğrendi. Hırsızlık olaylarından bıkmış. Tek çarenin jandarma dayağı olduğu tecrübesini kazanmıştı. Tüm kökçüleri getirtip bir güzel jandarma dayağından geçirdi. Kökçüler, ne kadar hırsızlık yapmadıklarını söyledilerse, o kadar fazla dayak yediler. Akşama kadar onları jandarma dayağından geçirdi. Kökçüler hırsızlık yapmadıklarını söyledikçe çavuş, hırsızlığı kabul edene kadar dayağın devam edeceğini söyledi. Kökçüler, her defasında hırsız olmadıklarını söyledikçe «Siz değilseniz, arkadaşlarınızdır. Onları söyleyin» diye inadından vazgeçmiyor.

Hırsızlık olayından iki gün önce, Öküz Osman kökçülere çok içerlemişti. Nedense onun kökünü sökmek istemiyorlardı. Öküz Osman, onların peşini bırakmadı. Niyazi, Şabanoğlu'nun kökünü bitirir bitirmez sökeceklerine söz verip Öküz Osman'ı başından savmıştı.

Öküz Osman huylandı. Hemen her gün uzaktan uzağa, kök yerinde ve kaldıkları ahır damında izliyordu. İki üç gündür, kaldıkları yere yeni bir genç gelmişti. Onu, kaldıkları yerde niçin bıraktıklarını araştırdı. Delikanlı hastaydı. Kaldıkları yeri silip süpürüyor, ortalığı topluyordu. Öküz Osman, yine de huylandı. Kökçülerin açığını bulurum umuduyla pis pis dolanıp durdu.

Öksüz Yonuz, Pazarören Öğretmen Okulu beşinci sınıfa geçmişti. Bu yıl, okullar açıldıktan iki ay sonra hastalandı. Birkaç gün okulun revirinde yattı. Rahatsızlığı bir türlü gitmiyordu. Tüm bedeni öldüresiye kaşınıyordu. Bir akşam, okul müdürü odasına çağırdı. «Uyuz olmuşsun oğlum. Memleketine git. İyi olunca gel.» Öksüz Yonuz başından vurulmuşa döndü. Utandı, başını önüne eğdi. Hiçbir şey söylemeden o gece ayrılıp köye doğru yola çıktı.

Öksüz Yonuz, köye gelince kimseye bir şey söylemedi. Utancından kahroluyordu. Ne bir şey söylüyor ne de okula dönüyordu. Bir akşam, anasına bile söylemeden, Çukurova'ya inen kökçü grubuyla buralara geldi. Kimse iş vermiyordu. Kökçüler, durumuna acıyıp târacı olarak yanlarında çalıştırdı.

Şabanoğlu'nun kökünü söken gruba yeni katılmıştı. Hastalandığı için kökçüler onu idare ediyor. Kaldıkları ahır damında bırakarak oraların temizliğini yapmasını, ortalığın toparlanmasını istemişlerdi. İki gün önce, Öküz Osman dolaşırken Öksüz Yonoz'u gördü. «Ne yapıyorsun delikanlı, hâlin nasıl?» Yonuz, içinden ona kızdı. Buralarda pis pis dolaşmasına kafası takılmıştı. Biraz da ona inat «Vallaha ne olacak, halı gitti kilim kaldı» diye söylendi.

Hırsızlıktan kökçüler karakola götürülünce, Öküz Osman çok sevindi. Onların, jandarma dayağından kıvrandıklarını düşündü. Yonuz'un söyledikleri aklına geldi. Kendi kendine «Demek, hırsızlıktan haberi var. Halı gitti, kilim kaldı dediğine göre bir bildiği var. Halıların çalındığını biliyor.» sonucuna varıp karakola koştu. Çavuşa, Yonuz'un söylediklerini yorumlayarak anlattı. Çavuş, mutlaka bu kökçüler yapmıştır düşüncesine dört elle sarılarak ver etti dayağı. Ha babam ha! Yen mi yemen mi...

Çavuş, kökçüleri tam iki gün dayaktan kırıp geçirdi. İkinci günün gecesi kesin konuştu.

«Sizi serbest bırakıyorum. Bir hafta süre. Bu pisliği temizleyin. Malları nereden bulup getirirseniz getirin. Gerisini siz düşünün. Bu pisliği temizlemezseniz benim nasıl temizleyeceğimi biliyorsunuz.»

Pazarören Öğretmen Okulu'na bir daha dönmeyen Yonuz, dayaktan mahvolmuştu. Hastaydı, çavuşun öfkesine, jandarmanın dayağına dayanacak gibi değil. Çavuş bir hafta süre verince kendine gelir gibi oldu. Akpınar'ın oralarda bir köylüsü olduğunu duymuştu.

Yonuz perişan perişan oraya gitti. Akrabası, Döne Teyze'sini buldu. Olup bitenleri anlattı. Kendilerine bir hafta süre tanıdığını ağlayarak anlattı. Oradan ayrılmadan bir gün önce içini çeke çeke konuştu. «Döne Teyze, bir su koy. Bir iyice de beni yıka. Sonra suyumu hazır tutun, kefenimi de biçin, sabunu da yanına koyun. Bu defa çavuş, beni o zalim onbaşıya vallaha da billaha da öldürtecek. Hırsızlığı yapanları bildiğimi söylüyor. Bana nalet olsun ki, dilimi tutamadım. Tutamadım da Öküz Osman'a laf söyledim. O gâvurun kökünü sökmedik ya, bütün pislikler onun başının altından çıktı. Anama da haber göndermeyi unutmayın. Ellerinden öperim...»

Yonuz, onbaşının dayağından öylesine korkmuştu ki, bu defa kesin dayaktan öldürüleceğini düşünüyor. Sadece Yonuz değil kökçüler de, bu dayak yüzünden bir iki cenaze çıkacağına inanıyorlardı. Bir hafta boyu, Şabanoğlu'nun köyünde ve çevre köylerdeki ağalara yalvardılar. Yalvarıyorlardı ki:

«Ağam babalarımız, amcalarımız, dayılarımız, dedelerimiz; onların babaları, amcaları, dayıları belki de

dedeleri; sizlerin babalarınızın, amcalarınızın, dayılarınızın, dedelerinizin köklerini söktü. Hiç hırsızlık yaptıklarını gördünüz mü? Allah rızası için söyleyin. Hırsızlık yaptıklarını bırakın, hırsızlık yaptıklarını duydunuz mu?»

Gül Hesen'le Kör Hamo, tüm işkenceye, dayağa karşın yaşama umutlarını, komikliklerini yitirmemişlerdi. Bununla da kalmayıp Kör Hamo, Yonuz'a varıp onu kurtaracağını söyledi. Yonuz umutsuzluk içinde, belki bir şeyler olacağını düşünerek Kör Hamo'nun ellerine sarıldı. O da, Gül Hesen'in ellerini öpmesini söyledi.

Yonuz, Gül Hesen'in ellerine sarılıyor. «Ah Emmi ah! Sen, beni bu ölümden gurtar. Gör sana neler yapacağım.»

Ne yaptıysa Kör Hamoy'la Gül Hesen yaptı. İkisi kafa kafaya verip konuştular. Kendilerinden emin,son geceyi beklediler. Gül Hesen ertesi sabah, ölmüş yıkılmış bir sesle onbaşıya, çavuşla görüşmek istediğini söyledi. Çavuş yanma çağırdı. Diğer kökçülerin de gelmesini söyledi. Gül Hesen yine öyle ölü, yıkılmış, etkileyici sesiyle konuştu.

«Gomutanım, bu gece çok kötü, yürekler acısı bir rüya gördüm, sizinle ilgili. Rüyamda gördüm ki gomutanım, bana atılan dayaktan senin ellerinde can vermişim. Ocağına düştüm gomutanım! Gerisini sen bilirsin.»

Çavuşla onbaşı, dik dik baktı. Onbaşı, bir ara irkilir gibi oldu. Çavuş, durup dururken yeniden cinlendi.

«Ben, onu bunu bilmem. Rüyandan da anlamam. Size iki gün daha süre, bu pisliği ortadan galdıracaksınız. Anam avradım olsun, hepiceğiniz de geberse gılım bile gıpırdamaz.»

Yonuz'un dizleri tutmaz oldu. Olduğu yere yığıldı. Kökçüler, boyunları bükük, Yonuz'u sırtlayıp ahıra döndüler.

Akşam kendine geldiğinde Gül Hesen'e Kör Hamo'ya baktı. Onlar, bakışlarını kaçırmak zorunda kaldı.

Kök söktükleri ağalar, Şaban Ağa'nın kökçülerinin olayını duydular. Çelemli Zörep Ağa, Çolak Salih, Ceyhan'da çiftlik sahibi Gâvur Ali, Belörenli Lop Hasan, Akpınar'a gelip Şaban Ağa'ya misafir oldular. Hırsızlık olayını etraflıca dinlediler. Yonuz'un, Gül Hesen'in konuşmalarına pek acıdılar. Akşam, çavuş'a uğradılar. Çavuş, sevincinden kıvranıyor. Onları buyur üstüne buyur ediyordu.

Ceyhanlı çiftlik sahibi Gâvur Ali «Bak gomutan, hırsızlığı bu kökçüler yapmış olamaz. Ben kendimi bildim bileli, kökçülerin hırsızlık yaptıklarını görmedim, duymadım. Babalarımızdan, dedelerimizden beri bu böyledir. Hem bu adamlar, kök söktüğü köyde ne diye hırsızlık yapsınlar? Bırak gitsin adamları.» Jedi.

Komutan, kökçüleri çağırttı. Yonuz'un gözlerine sert sert baktı. «Sizi affediyorum, hadi gidin.» Kökçüler, «Savol» deyip kaldıkları yere döndüler.

Yonuz, Hesen Emmi'sinin ellerine sarılıyordu. «Hesen Emmi, sen beni mezardan çıkardın! Dünyaya yeniden geldim. Öl de öleyim ayaklarının dibinde.»

●

Yağmurlar yine başladı, kökçüler yine darmadağın oldu. Zeynepli'de, Tayriye'de kök söken Binboğalı, Şükrü, Topal Kâzo, Kör Hamo, Gara Memmed yağmur yaş, çamur içinde, perişan perişan dolaşıyorlardı. Paklalı'da, kök sahibi «İş çıkmıyor, boğazınıza bakamam» deyince ortada kaldılar.

Geceleri, bulabilirlerse terk edilmiş huğlarda, ahırlarda; bulamazlarsa kuytu çalı ve kaya diplerinde sabahladı. Epeydir, doğru dürüst bir şey yiyemiyorlar. Her gün, aralarında bir iki kişiye görev veriliyor. Çevre köylerden topladıkları ekmeği paylaşıyorlar. Ekmek veren olmakla, birçoğu da vermiyordu. Hangisine vereceklerine şaşıyorlar. Böyle aç kalıp ekmek toplayan bir yığın kökçü, işçi, dilenci vardı. Köylüler ekmek vermekten usanmışlar, kökçüler ekmek toplamaktan usanmamışlardı. Çoğu ekmek dilenmekten utanıyor, gitmek istemiyordu.

Gara Memmed'le Binboğalı, Ceyhan, Misis köylerinden, Kadirli köylerine doğru dolanıp duruyorlardı. Önce birlikte dolaştılar. Umutları kırılınca ayrı ayrı dolaşmaya karar verdiler. Acayip bir yağmur yağıyordu. Islanmayı unutmuşlar, kendi dünyalarında geziniyorlar. Binboğalı, kapı vurmaktan usandı. Ekmek aradığını unutmuş gibi geziniyor. Arada bir anımsadığı; yağmur sesi, ıslaklık, açlık ve yorgunluktu. Sürüleriyle göçer yaşayan Aydınlı köylerinden Kötekli'de dolaşıyordu.

Bir ara yağmur altında taze ekmek kokusu hissetti. İstemiyerek kokunun geldiği yöne yürüdü. Yola bakan büyükçe avlunun bir tarafında, kadın ekmek pişiriyordu. Çekine çekine yaklaştı.

«Bacı, biraz ekmek versen.»

«Ekmek dileneceğinize çalışsanız ya.»

«Bacı, dilenci değilim, kökçüyüm. Ekmeksiz kaldık...»

Kadın aldırmadı. Binboğalı'nın gözü ekmekte, burnu da taze ekmek kokusunda. Birden, ekmek yığınına elini daldırdı. Kaptığı ekmekle yola fırladı. Kadın, önce yanmakta olan bir

kütük parçasını fırlattı. Hırsından, sacayağını taktığı bir sopayla Binboğalı'nın kafası deyip fırlattı. Sacayağı, Binboğalı'mn götüne değdi, farkında olmadı. O koşturmayla arkadaşlarının yanına gelip ekmeği yere attı.

«Nalet olsun arhadaş! Az gala, sacayağı boynuma geçiyordu.»

Kökçüler, iki günde Haylazlı'yı, Handeresi'ni, Sığgeçit'i, Nacarlı'yı, Zeynepli'yi dolanıp Koyunağılı köyüne vardılar. Kök işi bulunca sevindiler. Canla başla sökmeye başladılar. Kabala aldıkları halde bitirmek istemiyorlardı. Nasıl olsa kalacak yerleri vardı.

Binboğalı bir iki gündür neşesiz. Oldum olası sessiz görünümlü olmasma karşın esprileriyle arkadaşlarını kırar geçirirdi. Bugünler, bir türlü neşelenmiyordu. Neşesiz neşesiz kök söküyor. Bir iki saate döneceklerdi. Binboğalı durmuş, Düldül dağdarına bakınıyor. Arada bir, yakındaki tepelere gözleri dalıp dalıp gidiyor. Bar ara, kütüklerin üstüne konmuş baykuşu farketti. Yerden kaptığı toprak keseğini fırlattı. Baykuş, cansız serildi. Yanıbaşındaki Bektaş kızdı.

«Hiç iyi etmedin Binboğalı, keşke bu hayvanı öldürmeseydin.»

«Ne olacak canım. Uğursuz işte. Vurunca yıkılıverdi, geberdi gitti.» Bektaş boynunu salladı. Ona söz söylemenin doğru olmayacağını düşündü.

Bektaş, o gece rüyasında karışık şeyler gördü. Sabah kök yerine giderken üstüörtük, Binboğalı'ya anlattı. Binboğalı, bir gün önceki uyarıyla rüyayı yorumlayıp durdu. Duyulur duyulmaz bir sesle mırıldandı. «Hiç iyi etmedin ha! Bu rüya kötü gibime geliyor.»

Akşam döndüklerinde Gâvur Ali'yle Ellez Hacı, haberi Binboğalı'ya ulaştırdı. Binboğalı'nın büyük oğlu ölmüştü. «Başın sağolsun.» dediler. Binboğalı ağlamadı, hiçbir şey belli etmedi. Sabah «Köye gidip geleceğim. Beni bekleyin arkadaşlar...» diye, boğazı düğümlene düğümlene söylendi.

Kar kış demedi. Bir haftada alınan yolu, dört günde aldı. Daha erken giderdi ya, Ken'den Yalağa giderken karıktı. Kurudere'ye zor attı. Köyden gelen atla İnceköy'e döndü. Bir hafta yattı. Kimseye bir şey söylemedi. Sadece, getirdiği portakaldan çocuklara dağıtılmasını istedi. Kendine gelir gelmez oğlunun mezarına gitti. Sonra da karısına yol için azık hazırlamasını istedi. Engellemek için partutuş oldu. Öyle bakışlar fırlattı ki, bir daha yüzüne bakacak cesareti bulamadı.

Binboğalı, dört günde geldiği köyden Çukurova'ya üç günde indi. Bazısı inanmadı ya, yıllardır kök söken arkadaşları; onun ne kadar hırslı, aksi, yoluna çabuk biri olduğunu çok iyi biliyorlardı.

İnceköylü kökçülerin bir kısmı Haylazlı'da, bir kısmı Nacarlı'da kök söküyorlardı. Binboğalı, Arnavut köyü Nacarlı'ya gelmişti. Kökçülerin bir kısmı o gün, kök yerinde, tenekeyle su koyup yıkandılar. Binboğalı perişan perişan, çalıların arasında çırılçıplak, önünü tuta tuta yıkandı. Kör Hamo, ona bakıp hem gülüyor hem söyleniyordu.

«Şuna bakın arkadaş. Ne aksi adam. Allah bilir, köye gittiğinde inatlaşıp yıkanmamıştır. Buraya gelince aklı başına geldi. Bu adam değişmeyecek. İnadından zerre gaybetmeyecek gibime geliyor.»

Nacarlı'daki kökçüler, Handeresi'ndeki köke başladılar. Mahmut Ağa, onlara çok iyi davrandı. Kök bitiminde börek ziyafeti verdi. Bir gün de misafir olarak kalmalarına izin

verdi. Paralarını verirken «Elinize sağlık» deyip tek tek tokalaştı.

Ceyhan'ın köylerinde, Misis'e yakın köylerde dolaşırken, Çelemli'den biri geldi. Zörep Ağa haber göndermiş. Gelsinler, kök söksünler diye. Kökçüler çok sevindi. Hemen o gün Çelemli'ye vardılar. Daha önce kaldıkları ahır damına yerleştiler.

Kör Hamo «Bu kökü de sökünce Kozan'a gidelim. Epeydir buralardayız.»

Binboğalı «Hele dur bakalım. Daha bir ay kök sökülür.»

Gara Memmed «Sen gidip geldin de öyle gonuşuyon. Biz çocukları özledik.»

Şükrü «Hele şu kökü sökelim. Bakalım neler görünür. Geleli az olmadı. »

Akşam yemekte yorgunluklarını unutup kök sökme, köye gidiş, memlekette olup bitenler, geçmiş kök günleri üzerine koyu bir sohbet başlattılar. Kör Hamo'nun sesi hepsini bastırıyor.

«Yeyin için, halinize şükredin. Dayımın dayısı zamanında, kökçülük yürekler acısıymış.»

«Bizimki çok mu iyi?»

«Onlar sivrisinekten kırılıyorlarmış. Biz de açlıktan, çamurdan, yağmurdan kırılıyok.»

«Adamların, dooru dürüs giyecek bişeyleri yokmuş.»

«Teh, bizimki sanki var. Bir ipliğimizi çekseler, gırk yamalımız birden düşer.»

«Bizim ayağımızda çarık, onlarınkinde de çarık. Bizim de götümüz açık, onlarınki de açıkmış. Heç bir fark yok.»

«Onlar çırayınan yürürlermiş.»

«Ne var bunda? Biz neyinen yürüyok?»

«Biz de garanlık çökünce yatıyok.»

«Onlar daha eyiymiş. Hem de cesaretli.»

«Ne yapsınlar. Geçim derdi. Ne diye buralarda geziyok dersiniz?»

Binboğalı, ağır ağır söze başlayınca bağrışma azaldı.

«Hössük Emmi'den duydum. Zamanın vaktinde, eskiler Çukurova'ya geliyorlarmış. Aralarında, bizim Kemerli Arab da var. Millet, günlerce yoldaymış. Dabanlarının altı şişmiş. Kimisi, aksıya aksıya yalınayak gidiyor. Kimisi de oturup dinlendikçe ayaklarının altını ovuyormuş. Bir şey dikkatlerini çekmiş. Ulan, bu Kemerli Arab; hem milletin yörüdüü yoldan deel de tarladan bayırdan yörüyor, hem de ne yoruluyor ne de oturup ayaklarını ovuyor. Gayış Ali'nen, Sakallı da varmış . Bir de bakmışlar ki, Kemerli Arab'ın ayaanda goca goca bişeler var. Çukurova'ya inene gadar ne olduğunu anlayamamışlar. Sonradan öğrenmişler ki Kemerli Arab; kavaktan mı, meşeden mi ne ayakkabı yapmış.»

«Kemerli Arab bu, halal olsun adama.»

«Heç sorma. Gulaa çınlasın. Şimdi de yatakta, bir lokma galmış diyorlar.»

«Ayakkabı deyince aklıma geldi. Giderkene birer lastik ayakkabı alsak da ööle dönsek diom.»

«Çok paalıymış. Gazandıımızı oriye mi verek? Çarıklarınızı iyi hazırlayın.»

«Getmek deence, zop arabaları denk gelse de Obrua gadar getsek.»

«Bu gışta, bu yamurda zop arabası ne gezsin lan?»

«Obrua gadar diom. Ordan ötesini insan da zor gider, zop arabası nerden gidecek?»

«Obrua gadar yol sanki çok gözel. Adam iki ayaanın üzerinde zor gidiyor. Kaldı ki zop arabası...»

«Giderken de gelirken de acaip gar vardı.»

«Buralara yağmur yağıyorsa, bilin ki bizim oralar kar boradır.»

«Görmüyor musunuz Düldül dağını, garla gaplı. Bizim oralar fırtınadan geçilmiyordur.»

«Her gar yağdığında, fırtınada, millet kökçülerin yolunu gözler.»

«Ördekli'de Seyt Musa'nın babası, sabah akşam damın üzerinde bekliyordur. Yolda belde, garda fırtmada galan var mı diye.»

«Ulan Kör Hamo, sen var ya, bu sesinen; çığ altında da galsan, sesini gene köye ulaştırırsın. Helal olsun sana.»

«Can datlı. İnsan bağırıp çağırmasa gurtlara yem olur. Bizim tarafın da eyi huyu bu. Dağda adam galmış dediler mi herkes yollara düşer.»

Gara Memmed yalvarıcı bir sesle söylendi.

«Ulan Kör Hamo, Söbeçimenli'nin hekâyesini anlat, allaanı seversen.»

Kör Hamo, kökçülerin sessiz sedasız kendine baktığını görünce sevindi.

«Bizim, Söbeçimenli Elinin Memed. Söbeçimenli deel lan, Dallıgavaklı. Elinin Memed, bir defasında tekbaşına Çukurova'ya köke inmiş. Söbeçimenli kökçülerin nerde olduğunu öğrenmiş. Onların kök söktüğü yeri bulur. Kök sökmelerini ve söktükleri kökü bir süre seyreder. "Ha kokan meske. Dev huye venim: Şu köke bak, ananızı bacınızı." Kök sökenlerin içinde mukallit, Süleymaney Zebey de var. Adamın mukallitliği tutar. İçinden, şu salağa bak işte. Adamca konuşmadan, sormadan, damdan düşercesine söylediklerine bak işte der. İçinden, ben de sana yapacağımı biliyom der. Elinin Memed bu defa "İşleriniz nasıl? İş var mı yok mu?" deyince Süleymaney Zebey ileri atılır. "Ocağı batasıca. İş ne gezer. Kök de yok, iş de yok. Yol paramızı çıkarırsak bir iki güne varmaz köye döneceğiz." der.

Elinin Memed'e iş göstermezler. Adam, umutsuz birkaç gün Çukurova'da kalıp dönmüş. Köye varmış. Belli, tüm haberler yoldan gelenden alınır, sorulur. Köylüler sormuşlar. Bizimkilerden ne haber Elinin Memed demişler. Üzgün üzgün "Kökçülerin işi yok. İş bulamamışlar. Çok da perişanlar. İki güne varmaz geliriz dediler." Millet umutlanmış. Kimisi gocasını, kimisi oğlunu, kimisi gardaşını gözlüyor. Tam iki gün, gar gış demeyip damların üstünde, gelecekleri beklemişler. Ne gelen var ne giden. Bir hafta boyunca bekleyişi sürdürmüşler. Umutlarını kesip vazgeçmişler.»

«Söbeçimenli Ağa Süleyman ne yapmış biliyor musunuz?»

«Ne yapmış?»

«Yaşlanıp kök sökecek güç kalmayınca, bari bir eşşek alıyım da Çukurova'da çerçilik yapıyım demiş. Gozana mı Ceyhana mı enmiş. Ağarmış uzun sakalıyla sokak sokak dolaşmış. Çukurovalı gençler bırakırlar mı adamı. Adam portakal satıyor. Soruyorlarmış, portakalın eşki mi? O da eşki demiş. Datlı portakal getir de alalım demişler. Portakalın datlı mı, datlı. Eşki portakal getir de alalım diye adamı oyum oyum oynatmışlar. Sonunda bakar ki, olacak gibi deel. Ağa Süleyman; bulup buluşturduğu sandığın birine datlı, birine de eşki portakal doldurmuş. Bu defa da portakalların rengine bahane bulurlar. Kimisi "Portakalın rengi heç éé deel emmi" der. Kimisi de sakalının niye uzun olduğunu sorar.

Birkaç softa da, ağarmış uzun sakalına zarar vermek için, cuvarasını yakma bahanesiyle sakalını tutuşturmağa çalışmış. Ağa Süleyman, iri iri ellerini açıp sakalına siper etmiş. "Ulan yezitler, ihtiyar bir adamın sakalından ne istersiniz? Ananızın şeyinin gıllarını yakın da babalarınız bayram etsin yav" diye çıkışır.»

«Bir defasında da Ağa Emmi yatağa düşmüş. Doktor Mehmet Armaan, onu çok se ver. "Durun arkadaşlar! Ağa Emmi'nin reçetesini ben yazacağım." Öğretmen Abdullah, eline aldığı kağıdı mahsus yazar gibi yapar. "Yalı yemesin, yağlı yesin. Yatakta yatmasın yerde yatsın. Hanımıyla da yatmasın." deyince, Ağa Emmi gürlüyor." Haa" diyormuş, "işte bunu iyi dedin oğul. Hanımıyla yatmayacak da ananla yatacak." diye reçeteyi tamamlıyormuş. Abdullah'ın anası dul ya. "işte bu iyi olur." diye ona dakılıyormuş.»

«Ağa Emmi, idarenin ışığında soyunurken gaz bitmiş. Zaten yatıyom nasıl olsa deep çıra tutuşturup, yatağa girmiş. Köpek havlaması, bağrışma çağrışma sesleri duyunca, ne

oluyor diye geri giyinmeye başlamış. "Gız gaçırdılar" diye sesler gelmiş. Milletle beraber, Ağa Emmi de gız gaçıranların ardından getmiş. Ortalık ağarırken Ağa Emmi'nin yanındakileri gülme dutmuş. Millet pıkır pıkır, garınları yırtılırcasına gülüyor, yerlerde yuvarlanıyormuş. Ağa Emmi, bir de alt tarafına bakmış ki ne baka! Şalvar diye mi, pantol diye mi garısının gocaman donunu gimesin mi! Önünü duta duta, utana sıkıla eve gaçmış.»

Kökçüler iştaha gelmişti. Arada sessizlik oldukça, bir diğeri anlatıyor. Bu defa Gara Memed, fırsatı kaçırmadı.

«Bizim, Gırgısıraklı çoban ne yapmış biliyor musunuz? Davar güdüyormuş. Nerede, nasıl olmuşsa ilk kez duyduğu ezan sesinin, ne olduğunu anlamaz, merak eder. Yanındakilerden birine sormuş, bu ne diye. O da, "Ezaney Muhammediye lov." demiş. Pek bişey anlamamış. Ulan demiş, bu ses davarlarıma zararlı olur mu? Hayvanlarımı ürkütür mü? O da, yok yav der. O zaman bizim Gırgısıraklı çoban "Eh, o zaman ellemen zırlasın dursun." der. Yanındaki adam içinden, "Ulan kafire bak." demiş. "Adam çıkla kafir, alla belanı versin.»

Topal Kâzo çıkıştı «Ulan sabah oldu nerdeyse. Ne zaman uyuyacağız? Ne zaman köke gideceğiz?»

Kimse karşılık vermedi. Kendilerini, dışardaki esintiye verdiler. Kökçüler derin bir uykuya daldı.

Zörep Ağa'nın kök işi bitirildiğinde, akşama epey vardı. Kökçüler, çalıların arasına su dökmeye çıktılar. Bedenlerinin geçici rahatlığında, belki de bundan sonra iş bulamayacakları düşüncesiyle kıvrandılar.

Kâzo, dans eder gibi yürüyüşüyle çalıların yığıldığı yere gelip dikildi.

«Arkadaşlar gelin, belki bu fırsatı bulamak. Şu çalıları ataşlayak da bir eyice ısmak. İçimiz donmuş yav.»

Koca bir tepe gibi yığılmış çalıların yanında toplandılar. Binboğalı kafasını salladı.

«Dinine goduum, bizi az uğraştırmadı. Hartlapmış, Karasakızmış, Kesmeymiş, Piynarmış ...nerde bir zor kök varsa buraya toplanmış arkadaş.»

«Heç deme. Cılbırtı, Karaçalı, Püren, Murt da olmasa heç çekilmez.»

Şükrü, koca çalılığı ateşe verdi. Dumandan kaçıştılar. Alevler kuvvetlendikçe duman yükselmeye başladı. Kökçüler; ellerini uzata uzata, kollarını aça aça, sırtlarını dönüp ayaklarını çalılara uzata uzata ısındılar. Öğle yemeğinden kalan ekmeği aralarında paylaştılar. Ateşe, çalı dallarıyla uzatarak kızarttılar. Bitmesini istemiye istemiye yiyorlardı.

Karanlık çökünceye kadar, dağ gibi çalıların ateşinde ısınıp konuştular. Tüm malzemeleri toplayıp köye döndüler. Akşam yemeğinden sonra, Zörep Ağa paralarını dağıttı. Kökçüler, sabaha gideceklerini söyleyip helallaştılar.

O gece, memleketlerine dönmeye karar verdiler. Sabah erkenden çıktılar. Kozan'a akın akın kökçü geliyordu. Sözleşmişler gibi gelen kökçülerin hemen hepsi memleketlerine dönüyor.

İnceköylü kökçülerin bir kısmı, İmamoğlu'na ulaşıp hanlarda yattı. İkinci gün akşam Kozan'a vardılar. Kozan,

kökçüyle kaynıyor ve köylerine dönmeye karar veren kökçüler alış veriş yapıyorlardı.

Çukurova'da kalmaya karar veren kökçülerin de birçoğu Kozan'daydı. Onlar, hem yakınlarına haber göndermek; hem de yalvar yakar bir iki parça göndermek için buradaydı.

Reşko, Gâvur Ali, Ellez Hacı, Ütük Dede, Kuko Heyder Çukurova'da kalmaya karar verdiler. Gâvur Ali, dönmesine dönecekti ya martta mahkemesi vardı Kozan'da. Asker kumaşı diye önce pantolonuna, bir yıl sonra da çeketine el konmuş. Pantol suç olmaktan çıkartılmıştı. Ama çeketin asker malı olup olmadığı beş yıldır mahkemede görüşülüyor. Bir daha gelmemek için Marta kadar kök sökecekti.

Memleketlerine dönecek kökçüler, o akşam da Kozan'da yattılar. Ortalık aydınlanır aydınlanmaz alış verişe dağıldılar. Feke, Hacın Yalak da alışveriş yeriydi. Ama yıllardır dönüş malzemeleri Kozan'dan alınır. Kozan'ın dükkancıları, kökçülerin dönüş günlerini seviyorlardı. Bir sonraki kök işinde ödenmek üzere verdikleri de oluyor.

İnceköylü kökçüler, aldıklarını bez ve telis torbalara doldurdular. Üstlerine de yorganlarını sardılar. En önde Memili yürüyor. Kozan'dan çıkan kökçülerin bir kısmı Goğukçınar'da, bir kısmı Sıraelif'te, bir kısmı Ağdeğirmen'de konakladı. Gara Memmed, Ağdeğirmen'de kalalım diye tutturdu. Topal Kâzo huylandı.

«Şindiden başlaman millet. Gâvur Ali gibi aksilik etmen, geçenki gibi. Eli mavzerli biri, bizi toplamadan uzaklaşak.»

Sıraelif'te, yolun kenarındaki ağaçlığın içine daldı. Bektaş'la Binboğalı, ağaçların kuru dallarından bir ateş yaktı. Kökçüler, daha yolculuğun ilk gününde sırtlarındaki yükün

altında ezilmeğe başlamışlardı. Kazançlarıyla döndükleri için aldırmıyorlar. Ateşin etrafında ısınırlarken Şükrü, Gâvur Ali yüzünden, Ağdeğirmen'de sap yığınında yakalanmalarını anlattı, uzun uzun gülüştüler.

Sabah erken Mazgaç'ı geride bıraktılar. Suluhan'ı geçtiler. Hordum'a varmadan yağmur tutturdu. Buradaki köylerin, kendilerini misafir almadıklarını biliyorlardı.

Binboğalı, «Tutluhan'a gadar yürüyelim.» deyince itiraz edildi. Kör Hamo «Sen gene aksilenme lan. Öldüreceen mi milleti?»

Öbürleri mağaralara yönelirken Binboğalı, çevik hareketlerle devam etti. Onun gelmediğini anlayanlara Kör Hamo çıkıştı. «Bırakın gitsin yav. Nasıl olsa ulaşırız. Bakarsınız geri döner. Yok gardaşım, adam inatçı. Lah dedi mi loh demez. Gitsin bakalım.»

Binboğalı, Tutluhan'a ulaşamadı. Ortalık zifiri karanlık. Yoldan sapıp çalıların içine girdi. Kafası yatmadı, yukarı tırmandı. Üzerinde kibrit de yoktu. Eliyle kayaları yokladı. Kaya kovuğu tahmin ettiği yere girdi. Ayağını bastığı yeri yokladı, kuru topraktı. Kararbazar yükünü çözdü. Yorganı, kovuğun içine aldı. Telis torbayı kovuğun ağzına tıkadı. Yorganın arasına girip kafasını içeri çekti. Dışardaki rüzgâr ve yağmur sesini dinledi. Önce geride bıraktığı kökçüleri düşündü. Sonra karda fırtınada girdiği bir ahırda, uyuyup kalışını düşündü. Sonra da dalıp gitti.

Kar yağıyordu. Korkunç bir fırtına, göz gözü görmüyor. Binboğalı, Açıkyazı'daki dağın başında, koca bir armut ağacına balta sallıyor. Fırtınayı, soğuğu unutmuş. Armut ağacının soyunu doğruyordu. Bir ara Kır tarafına baktı, bir şey göremedi. Binboğa'nın zirvelerini aradı bulamadı. Kemer

tarafına, Karakilise, Oğlakkaya, Gümüşali tarafına baktı. Her taraf bembeyaz ve başka bir şey görünmüyordu. İki üç metre ilerisinden sonraki boşluk ve gökyüzünün maviliği görünmüyor. Kestiği armut ağacının koca dalları ve elindeki balta bile görünmüyor. Elindeki baltanın ağırlığı olmasa, delirdiğini sanacak. Görür gibi olduğu tek şey, her tarafın bembeyaz oluşuydu. Korktu, düşündü ve beyazlıklara dalıp gitti.

Fırtına iyice şiddetlenmişti.Köpek havlamaları duydu. Aklına, Gömler'deki köpekler gelince irkildi. Kendini havada beyazlıklar içerisinde yürürken, yükselirken gördü.

Sonra, durup dururken Açıkyazı'nın yamacında keven sökmeye başladı. Aksi gibi hiç keven görülmüyor. Ama inadına karı eşip buluyor. Donmuş toprağı, uğraşa uğraşa yarıp keveni söküyor. Sonra onu, koca bir karamık çalısında yakıyor. Hem kendi ısınıyor, hem de kevenin ütülmesini sağlıyor. Burnuna, mis gibi ütülmüş keven, yanan ateşle birlikte karda ıslanmış, sonra da yanmış karamık kokusu geldi. Hiçbir yemeği bu kokuya değişmezdi.

Kardan, köyün evleri de kaybolmuş. Köylüler, kovalıya kovalıya kınalı keklik yakalıyor. Öyle güzel keklik avı oluyor ki, günlerce seyrine doyulmaz. Kekliklerin her biri tavuk kadar. Bir grup tazıyla tavşan peşinde koşuşturuyor. Dört beş kişi, üç gündür Kır'da sansar peşinde dolanıyor. Porsuk Hasan, Üçevler'de kocaman bir suiti yakalamış. Sevincinden duramıyor. Satmak için Sarız'a, karda fırtınada yol alıyor.

Deli Memmed, bu kıyamette Ortakavağın suyunda yıkanıyor. Dışarısı buz gibi ama Deli Memmed'in yıkandığı sudan buhar çıkıyor. Keklik avlayan, sansar kovalayan, tazıyla tavşan peşinde koşuşturanlar ona kızıyor. Ne meymenetsiz

adam diyorlar. Çıkla deli gardaşım. Ahlı olan, bu havada dışarda yıkanır mı?

Yollar, köyler karla kaplı. Akşama kadar dolaşmadığı ev kalmadı. Kimse kapıyı açmadı. Köy ya kırılmış ya da evlerini terketmişler. Bağırdı çağırdı, kimse duymadı. Köpekler bile havlamadı. Evlerin kümes ve bok deliklerine baktı, göremedi. Bulduklarını açamadı. Kurt uluması da duyamıyordu.

Binboğalı, baktı ki bu karda kıyamette hiçbir köy misafir almıyor; inadına, gerisin geri Çukurova'ya döndü. Gâvur Ali'yi, Reşko'yu, Ellez Hacı'yı, Ütük Dede'yi aradı. Bir hafta dolaştı, kimseyi bulamadı.

Gâvur Ali'nin, Karlık köyünde olduğunu öğrenince oraya yöneldi. Ütük Dede'ye rastlayınca onu da yanına aldı. Karlık'a vardıklarında Gâvur Ali'nin, Deveci köyünde çalıştığını söylediler. Binboğalı burnundan soluyordu. İnadına, dinlenmeden geceyarısı Deveci'ye vardılar. Kahvede sabahlayıp erkenden Gavur Ali'yi kaldırdılar.

Gâvur Ali, Binboğalı'nın gelmesine sevindi. İş çok deyince gelenleri de o sevindirdi. Ellez Hacı'nın, Mangıtlı'da hendek kazdığını, Reşko'yla Kuko Heyder'in tutma durduğunu anlattı. Bu kış, kökçülerin çoğunun köylerine dönmeleri yüzünden; işlerin çoğaldığını, kök sahiplerinin kökçü kıtlığı çektiklerini anlattı.

Binboğalı, Ütük Dede, Gâvur Ali, Deveci köyüne mitili attılar. Halim Bey'in, Karaboğa'nın, Sıhiye Hüseyin'in yapılacak birçok işleri vardı. Paklalı'dan, Binbaşınınoğlu Kasım Ağa haber göndermişti. Deveci'deki işleri bitirir bitirmez onları bekliyordu. Karlıklı'lar da haber yollamış.

Önce, Halim Bey'in kökünde çalıştılar. Üç kişi oldukları halde söktükleri kökün çalıları dağ gibi yığıldı. Binboğalı; yağmurda, serin havada, bol bol ateş yaktı. Oldum olası tutkusuydu. Bir tarafta yağmur, soğuk hava; diğer tarafta, alevleri gökleri yalıyan ateş. Binboğalı, kesilen çalıları dağ gibi yığıyor, sonra ateşe veriyor. Karşısına geçip zevkten dört köşe ısınıyor. Yeter diyenlere «Durun gadanızı alıyım, bir iyice ısınak, ellemeyin yav.» diye çıkışıyordu.

Binboğalı neşeliydi. Kökçülerin, ortalıklarda dolanmayışlarına hayret ediyor. Sonra da hayıflanıyordu. Hey gidi kökçüler, hey gidi Çukurova! Bazı kereler buralarda, bir köyün nüfusu kadar kökçü olur. Dağ köylerinden akın akın Çukurova'ya geliyorlar. Sadece kökçüler mi? Memlekette geçinemeyen Çukur'a iniyor.

Çukurova düzlüğü, köyler, arazileri; bataklıklarla, sazlarla kaplı. Adım başı, irili ufaklı göller vardı. Kökçüler, kurbağa seslerinden uyuyamaz. Sivrisinek vızıltısından ikrah getiriyorlar. Ceylanlar dolanıyor. Göller, sazlıklar, gökyüzü... kuşlardan görünmüyor. Kök söktükleri çalıların arasında yüzlerce domuz var.

Geceleri, çakallar çocuklar gibi ağlıyor. Onların seslerine fitil oluyorlar. Kurbağa sesleri, çakal sesleri, sivrisinek vızıltıları dünyayı kaplıyor.

Binboğalı, daldıkça dalıyor. Ah Çukurova ah! Sen nasıl Çukurova oldun? Seni kim Çukurova yaptı? Seni Çukurova edenlere ne oldu? Nerelerde acaba? Senin için yollara düşüldü, aç kalındı, hasta olundu, ölündü. Para umuduyla yollarında neler neler yaşandı. Kafa kağıdı yok diye dağda belde, karakollarda az mı tutulduk? Tutulup da dağlardan az mı odun taşıttılar.

Hey kökçüler hey!..Çukurova'da kırıla kırıla bitmediniz. Çukurova bile sizi öldüremediğine göre dokuz canlısınız. Size ölüm yok. Bu dünyada, öbür dünyada da. Size boşuna kökçü dememişler; her tarafınız kök. Biriniz ölse, bininiz türüyor. Bininiz kırılsa, milyonlarca yeni kökler, kökçüler buluyorsunuz. Ölenler ölüyor, galan sağlar kökçülerin oluyor.

Gözün kör olsun Çukurova! Belki de senin gözün vardı. İnsanlara, kabilelere, aşiretlere, boylara, bu zavallı kökçülere; böyle çektirdiğin için, gözün kör olup böyle çukurlaşmış. Belki de bu yüzden sana Çukurova demişler. Kendi gözünü kör ettiğin yetmiyormuş gibi, kökçülerin çoğunun gözünü çapaktan kör ettin. Gözleri, fare gözü gibi küçülenler, ganlı gatil gözü gibi, guduz köpek gözü gibi gızaranlar oldu. Gözü akanlar, dana gözü, eşşek gözü, öküz gözü gibi şişenler, bozaranlar az mı oldu?

Ne belalı sevgiliymişsin. Mecnun gelse Leyla'sından, Ferhad gelse Şirin'inden, Aslı gelse Kerem'inden, senin yüzünden nefret eder. Yine senin yüzünden, sevgililer için çektikleri çileleri aranırlar.

Yüzlerce, binlerce kökçü iniyordu Çukurova'ya. Topraksızlar, az topraklı aileler; çocuklarıyla, kağnılarıyla Çukurova'ya iniyorlar. Kökçülerin yanında kadınlar, yaşlılar, çocuklar çalışıyor. Pamuk tarlalarında, Çeltik tarlalarında; çocuk ağlamaları, çocuk iniltileri, sivrisinek vızıltısıyla uğulduyor. Erkeklerin aldıkları günlüğün yarısını alıyorlar. Onlar kadar çalışıyor, onlar kadar yoruluyor, onlardan çok ölüp kırılıyorlar. Çukurova, binlerce mezarsız çocuk ölüleriyle doldu.

Hendekler açılıyordu Çukurova'da. Bataklıklar, sazlıklar, irili ufaklı binlerce göl kurutulmaya çalışılıyordu. Ama kurutamıyorlar. Kurbağa seslerini, sivrisinek vızıltılarını yok

edemiyorlar. İri iri kartallar, şahinler, doğanlar, atmacalar, deliceler uçuşuyordu. Kartalların çoğu, çocuklardan iri. Kapıp götürdükleri avlar çocuk kadar var. Birçok göller, bataklıklar, sazlıklar kurutulduysa da Çukurova, Çukurovalığını korudu. İnsanlar Çukurova'yı, Çukurova da insanları kırıyor. İkisi korkunç bir savaşa başlamış. Kıyasıya bir soykırım sürüp gidiyor. Kuş türleri, hayvan türleri, çicek türleri, çalı türleri, ağaç türleri, ot, saz türleri yok oluyor, ama Çucurova öldürülemiyordu. Çukurova insanların binlercesini kırıp geçiriyor; binlerce, yüzbinlercesini de doyurup besliyordu. Bir taraftan öldürüyor bir taraftan besliyor.

Çiftlikler kuruldu. Uçsuz bucaksız. Yüzlerce, binlerce çiftlik oluştu. Selim Bey'in, Remzi Bey'in, Gâvur Ali'nin, Hacı Sani'nin, Sarı Hasan'ın, Çolak Salih'in, Karaboğa'nın, Binbaşınınoğlu Kasım Ağa'nın çiftlikleri nam saldı. Çiftliklerde beş, on, yirmi, otuz, kırk, elli çift pullukla tarlalar sürüldü. Her pulluğa, geceleri fener takılıp dört beş çift öküz koşuldu. Sabahlara kadar çift sürüldü.

Kök söktükleri çalıların, fundalıkların, ağaçların, sazlıkların arasında yıkandılar. Yedek giysileri olmadığından önlerini tuta tuta, çırılçıplak, çalıların arasında; maymunlar gibi, saklana saklana, utana sıkıla yıkandılar. Söktükleri kökün çalılarıyla, kökleriyle ateşler yaktılar. Küllerini sabun yerine, başlarına kullandılar. Çamaşırlarını küllerle yıkadılar. Buldukları killeri de sabun gibi kullandılar.

Kökçülerin çoğu, kendilerine verilen yatma yerlerini yadırgadılar. Para kazanıp çocuklarını, karılarını, ailelerini sevindirince bunları unutmağa başladılar. Atların, eşeklerin, inek ve öküz sidiklerinin göl gibi olduğu yerlerin yanıbaşında uyudular. Onların kokularına alıştılar. Bazı kökçüler, kök sahiplerinden aldıkları, ordan burdan buldukları telislere; ot,

saman, berdi, gazel, sap doldurmaya erinmeyip kendilerine döşek yaptılar. Kökçüler ikişer ikişer uyurken Hıdo, Ütük Dede, Gâvur Ali, Binboğalı çoğu kez bu döşeklerde rahat rahat uyudular.

Çukurova'nın yağmuruna, nemine; altında saatlerce, haftalarca, aylarca, yıllarca kalıp da yaşayabilen tek insan soyu işte bu kökçülerdi. Kökçülerin umutları, yaşama sevinçleri, dağ karakterleri; Çukurova'nın olumsuz özelliğiyle kaynaşıp genlerinde yeni değişiklikler, yeni bağışıklıklar oluşturdu.

Kökten dönen kocalarını karşılayan karıları, birbirlerini dürte dürte «Bizim bekârlar geliyor, bekârlarımız geldi.» diye gülüşüyor. Kocalarından aylarca ayrı kalmanın acısını iyice çıkardıktan sonra, o heyecanla kocalarına; erinmeden kirmenle, haftalarca ince yün eğiriyorlar. "Çulfa dokuma" örme çeketler yapıyorlardı.

Binboğalı, Ütük Dede, Gâvur Ali; Deveci'de, Halim Beyin kökünü bitirir bitirmez Karlık köyündeki kökü sökmeye gittiler. Deveci'deki Karaboğa'ya, Sıhiye Hüseyin'e kömür ve kireç işini dönünce yapacaklarını söylediler.

Dönüşlerinde Sıhiye Hüseyin'in kireç işine başladılar. Köye yakın tepenin yamacındaki ocakta, üç dört gün hazırlık yaptılar. Taşocağını tutuşturunca iki gün dinlendiler. Arada bir ocağı yokladılar. Isınan, yanan taşlar; coşuluyor, inliyor, ıslık çalıyor, acayip sesler çıkararak patlayanlan oluyordu. Ocağın otuz kırk adım çevresine fırın gibi sıcaklık yayıyor. Binboğalı, taşların inleyen, ıslık çalan, patlayan seslerine dalıp dalıp gidiyor.

Kadirli'yle Kozan arasında iki adam, elleri kelepçelenmiş, silahlı iki jandarma eşliğinde Kozan'a doğru geliyor. Ağır cezada yargılanacaklar. Kelepçeli olanlardan biri

iri yarı, dev gibi bir adam. Amma da babayiğit adammış ha! Çam yarması gibi. Diğer kelepçeli, öğretmen miymiş ne. Orta boylu, kafasını öne eğmiş, ufalıp gitmiş. Öbürünün yanında çocuk gibi kalıyor. Belki de öyle görünüyor. İkisi de gomünistlik mi ne yapmışlar. Vay anasını! Biri çam yarması gibi gomünist, öbürü de bükülmüş, ufalmış zavallı bir gomünist.

Babayiğit olanı, roman mı ne yazıyormuş. Kör Hamo'yla Söbeçimenli Mustafa diyorlar ki; bu adam, bizim Reşo'nun romanını yazmış. Ama adını değiştirmiş. Reşo'nun adını İnce Memmed mi ne goymuş. Adını değiştirmiş ama olup bitenler bizim Reşo'nun başından geçen maceralarmış. Reşo'nun adını niye İnce Memmed yaptıysa?

Söbeçimenli Mustafa, ben bu romancıyı Kadirli'de çok gördüm diyor. Bir iki defa toplantıda gördüğümü hatırlıyom. Kozan'da, ağır cezada bir ay mı kırk gün mü ne yatmışlar, ondan sonraydı herhal. Kadirli'de, Zaza Hüseyin'in evindeydik. Gezbeli'den mi Karabelden mi ne, Seyt Caney adında bir dede gelmişti. Zaza Hüseyin'in evinde, çevredeki canlar bir araya getirilmişti.

İkinci toplantının, Marangoz Abdullah'ın evinde yapılmasına garar verildi. İşte bu romancı, Seyt Caney'e haber yollamış. Ben de toplantınıza gelebilir miyim? Anamı da alıp geleceğim. Seyt Caney demiş ki; bu kapı, rıza kapısıdır. Kapımız herkese, her cana açıktır. Buyursun gelsin. Adam toplantıya geldi. İri yarı, babayiğit bir adam. Kadirli'ler, Çukurovalı'lar Kör Kemal mi ne diyorlar. Çopur benizli bir adam. Toplantıda sazlar çalındı, sohbetler edildi. Eş dost kardeşlik, insanlık hallerinden söz edildi. Yetim hakkı ve dul hakkından gonuşuldu. Çok eskiler üzerine hikâyeler, olaylar anlatıldı. Deyişler söylendi, lokmalar dağıtıldı.

İkinci Dünya savaşının hemen ardında; Sarız, Sivas, Kayseri tarafında ağır bir kıtlık olmuştu. Ailelerin çoğu gânılarla Çukurova'ya indiler. Birçokları, bir yıldan fazla galdı. Bir gısmı da dönmedi. Sarız'dan gidenlerin çoğu, Kadirli tarafına yerleşti. Kadirli'de, Binboğa Değirmenleri'nin olduğu yerde kaldılar. Çukurova ağalarının çeteleri vardı. Toros dağlarında, Aladağlarda, Tahtalı ve Binboğa dağlarındaki eşkiyaların hepsinin ağası vardı. Hepsi de bir ağaya bel bağlıyor, onu koruyor, o da eşkiyalarını goruyordu.

Çukurova bozulmamış. Bozmaya çalışıyorlardı. Ceyhan'da devletin gurduğu, Mercimek Çiftliğine yenice motorlar getirilmişti. Toprak, motorla sürülürken ardında yüzlerce, binlerce yılan, pat pat düşüyordu. Kara kara yılanlar; çocukların, insanların kafasında, oraya buraya kaçışan kara kara canavarlar olarak yer etti.

Sürüyle ceylanlar kaçışıyor. Turna, kaz, sülün, ördek... sürüleri gökyüzünü dolduruyor. Kartalların binbir çeşidi cirit atıyor. İri iri leş kartalları dolanıyor havalarda. Kuşların her çeşidi sürüyle uçuşuyor. Çakal sesinden, kurbağa sesinden, kuş sesinden, sivrisinek vızıltısından Çukurova'da uyunmuyordu.

Kök sökülen aylarda, Çukurova'da günlerce, bazen birkaç hafta yağmur yağıyordu. Kökçüler, Sarız tarafının köylüleri; Çukurova denince akıllarına sazlıklar, bataklıklar, göller, kuşlar, sıcaklar, sıtmalar, bir de en çok bu yağmurlar geliyordu. Çukurovanın siyim siyim, uzun uzadıya yağan yağmurları...

Dağ gibi yığdıkları kök çalılarını, en çok bu yağmurlu günlerde ateşe verip ısınıyorlar. İliklerine kadar ıslanan insanlar, yaktıkları ateşle kendilerine geliyor. Isındıkça se-

viniyorlar, sevindikçe memleketlerinde çok çok eskilerden duydukları olaylardan konuşuyorlar.

Binboğalı, Bucak kasabasına gidiyordu. Ne için gittiğini hatırlıyamıyor. Dolaşıp duruyor. Dönüyor geriye. Bucak'la Kadirli arasında, dalgın dalgın giderken, bir dumanın etrafı kapladığını hissediyor. Kafasını havaya kaldırıyor ki, gökyüzü dumanla kaplı; göz gözü görmüyor. Yarım saat bile sürmüyor, esen yelin de yardımıyla, koskoca bir köyün huğ evleri, cayır cayır yanıp kül oluyor. Bağrışmalar çağrışmalar duyuluyor.

Binboğalı, dağdaydı. Ağanın birine çoban durmuştu. Önüne kattığı sürüyle Tahtalı dağlarını takip ede ede Toroslar'a, Aladağlar'a geldi. Sürü sahibi, mal vergisinden kaçıyor. Binboğalı'nın yanında öksüz bir çocuk vardı.

Aladağlar'a geldi geleli uyku görmediler. Dağların orasından burasından gelen ayılarla uğraşıyorlar. Ayılar koyun almak istiyor, onlar vermiyor. Ayılar da insan kadar kurnaz. Arka ayaklarının üzerine dikilince insan gibi oluyor. Gıllı, eski zaman insanları. Belki de Zala'nın gördüğü gıllı yaratık buydu. Ayaklarının üstüne dikiliyor, adam gibi yürüye yürüye yaklaşıyor. Goyunlar da onları adam sanıyor. Kartalpınarı ve Cem Yurdu'nun oralar ayı gaynıyor.

Kar yağıyor, soğuk buz gibi bir hava. Kökçüler yolda kalmış. Köylüler, misafir almıyor. Ormanda kırdıkları dalları, çalıları getirip kayanın duldasına yığmışlar. Kökçüler hem ısınıyor hem konuşuyorlar. Binboğalı, bugün neşeli. Milleti kırıp geçiriyor. Söbeçimenli Mustafa, «Anlat Binboğalı anlat. Hele bir iki daha anlat.» diyor. Binboğalı birdenbire sertleşiyor. «Lov Mustafa Mustafa, bırak artık. Lov lov, keyf dediğin nedir? Serçe bokuna benzer. Çırt dedi geçip gitti işte. Ulan adam boş verin yav...» Pek konuşmayan Binboğalı, neşesi tuttuğunda milleti kırıp geçirir. Gülmekten bir hoş

olanlar «Hele anlat Binboğalı.» dedikleri zaman, onlara da kızıyor.

Yağmur yağıyordu. Dumanlar ağır ağır, inceden inceye gökyüzüne yükseliyor. Hafif bir rüzgâr esiyor ve Binboğalı üşüyordu. Uyandığında gün epey ilerlemişti. Apar topar kalkarken kafasını, dirseğini kayaya çarptı. Yükünü aldığı gibi yola indi.

Koşmuyordu ya koşan bir adam kadar hızlı gidiyordu. Yolda karşılaştığı kökçülere, İnceköylü kökçüleri sordu. Tutluhan'ı geçmiş olacaklarını söylediler. İçten içe köpürüyor, kendine naletler yağdırıyordu. Feke'ye varmadan ulaştı. Kafası yerde, kimseye bir şey söylemedi.

Yağmur iyice azalmış, serin bir rüzgâr esiyordu. Hepsi de Obruktan sonraki karlı fırtınalı, aç perişan yolculuğu düşünüyor. Yük altında iki büklüm olmuşlar. Arada bir bağıra çağıra konuşuyorlar. Sırtlarında ağırlıkla yol yürüdüklerini unutur gibi oluyorlar. Sülemiş'i, Himmetli'yi, Gürleşen'i geçtiler. Hacın'a ulaşmadan karanlık çöktü. Ormanda odun topladılar. Dal kırıp çalı tutuşturdular. Kayaların, ağaçların, çalıların duldasına girip uyudular.

Öğleye Hacın'a geldiler. Dönüşün ağır yolculuğu bundan sonraydı. Obruk'tan sonrası çekilmez oluyordu. Bunu bilen kökçüler, Hacm'da gezindiler. Ufak tefek, yük sayılmayacak şeyler aldılar. Buraya yerleşenlerden, köyleriyle ilgili haber almaya çalıştılar. Yolda perişan olmamak için çokça helva ve ekmek aldılar.

İnceköy ü kökçüler, o gün Hacın'da kaldılar. Sabah, geç vakit çıktılar. Obruğa yaklaştıkça adımların biri ileri biri geri gidiyor gibiydi. Kökten sonra köye dönmek güzeldi ya Obruk'tan sonraki yol hiç çekilmiyor. Kara kara düşünerek

Obruk'taki mağaralara ulaştılar. Büyük bir ateş yaktılar. Yemeklerini yediler. Sabah başlayacak yolculuğun kaygısıyla yorganlarına sarınıp sessizliğe daldılar.

Korktukları başlarına geldi. Obruktaki mağaralarda uyurken sabaha ka dar kar yağmış, ortalığı doldurmuştu. İlk uyanan Memili, acı acı konuştu.

«Kalkın millet kalkın! Başımıza neler gelecek.»

Can damarlarına basılmış gibi yekindiler. Konuşmadan, uzun süre karın yağışını seyrettiler. Birbirlerine bakamadan homurdandılar.

«Burada galalım biraz .»

«Nolacak, ev mi burası, çok mu sıcak?»

«Nasıl olsa bu yolu biz yürüyeceğiz.»

«Biraz bekleyek, diner gibi olursa kalkak.»

«Bu gar dineceğe benzemiyor.»

«Fırtınaya dönmese hayırlısıynan.»

Binboğalı en önde, ard arda sıralanan kökçüler, karı yara yara gidiyorlardı. Bir saate varmadı fırtınaya dönüştü. Önden, yanlardan, alttan savrulan kar yürüme fırsatı vermiyor. Kör Hamo, sıkıntıdan, en önde gidene bağırdı.

«Bire ulan, yanlış yerden mi ne götürüyon. Gidiyok gidiyok, heç tanıdık yer göremiyok.»

Gara Memmed ona çıkıştı.

«Ulan Hamo gardaş, dur elleme. Bu yolları, alla var Binboğalı'dan eyisini kimse bilemez. Esgiler bile, bu gonuda

Binboğalı gadar olamaz. Kemerli Arab bile şaşırır. Binboğalı şaşırmaz. Aksidir ama dooru adamdır.»

Kar, boşlukta hiçbir açık bırakmaksızın savruluyordu. Rüzgârda, beyazlıktan başka bir şey görünmüyor. Kesik kesik gelen köpek havlamalarıyla yürekleri yumuşadı. İçten içe seviniyorlardı. Binboğalı, arasını iki yüz, üç yüz adım açmıştı. Kafasını kaldırıp oraya buraya bakındı. Her yanı kaplayan boşlukta, ufak ufak karartılar görür gibiydi. Elindeki deyneği, köpek sesleriyle birlikte, gelişi güzel sallamaya başladı. Köpek sesleri yaklaştıkça, arkasındakilere çabuk olmalarını söyledi. Üstüne atılan köpeği, sırtını dönmesiyle atlatmıştı. Köpek, karların içinde yuvarlanırken deyneğine sıkı sıkıya sarıldı. Arkadakiler yetişince köpekler yaklaşamıyorlar, ama ortalığı birbirine katıyorlardı.

Binboğalı, önündeki ilk kapıya deyneğiyle vurdu. Kimse çıkmadı. «Tamam. Bundan sonra her kapı yüzümüze kapanır.» diye homurdandı. Yan tarafa yönelip köyün içine doğru yürüdüler. Birkaç kapıya vurdular. Kimisi ses çıkarmadı. Kimisi yerimiz yok diye karşılık verdi. En son vurdukları evden, bir gelin sesi duyuldu.

«Kimse almaz bu köyde sizi, erkeklerimiz Hacın'a pazara indi.»

Gürcü köyünden ayrılırken Topal Kâzo küfrediyordu. «Nalet olsun bu millete. Ulan, siz heç mi gurbete çıkmıyonuz? Heç mi yolda belde galanınız olmuyor?»

«Kes sesini bire ulan.»

Gara Memmed, Binboğalı'nm önünde, Gözelim'e doğru yürüdüler. Çoktan akşam olmuştu. Kardan, her yan apaçık görülüyor. Yağış dinmiş, hafif bir esinti var. Ortalık buz gibi.

Gece yarısına doğru Gözelim köyüne ulaştılar. Köpekler bile soğukta isteksiz isteksiz havlıyorlar. Yanıbaşma varılmadan hiçbir tepki göstermiyorlar.

«Herkes uyumuş arkadaş. Kimi uyandıralım.»

Kör Hamo ileri atıldı. «Ne var bunda ulan? Adamlık ölmüş mü? Heç mi insan evladı karşımıza çıkmayacak?»

Ayağıyla, deyneğiyle vurduğu kapılardan hiçbir ses gelmedi. «Bunlar ölmüş mü yav?»

Memili'nin vurduğu kapıdan, ihtiyar sesi duyuldu. «Kökçüler yavrum, ilerdeki uzun bina köyodası. Oraya varın, belkim daha oturan vardır.»

Köyodasının kapısını vurduklarında hiçbir ses duyulmadı. Defalarca kapıyı dövdükten sonra uykulu, kesik bir ses duyuldu. Kör Hamo gürledi.

«Açm gardaşım. Heç mi vijdanmız yok? Donduk yav!»

Kapının sürgüsü çekilir çekilmez içeri doluştular. Adam, kendini yattığı yere zor attı. İlerde, belli belirsiz kör bir idare yanıyordu. Ayaklarını kapının ardında, defalarca yere vurarak dizlemelere yapışmış karı çırpmaya uğraşıyorlardı. Kar, koyunların ardmdaki kirli şakıldak gibi yapışmış ayrılmıyor.

Kapıyı açan adam, yattığı yerden seslendi. «Arkadaşlar, cümleniz hoş geldiniz.»

Kökçüler tek tek karşılık verdi. Köyodası, koridor gibi upuzun bir yerdi. Her iki tarafa, yükseltilmiş toprak yerler yapılmış. Her tarafı çamurla sıvanmış. Üstlerine hasır, kilim atılmış. Duvarla sedir arasına hasır minderler dizilmiş. Odanın en dip yerinde bir baca var. Kapıya doğru olan

boşluğuna teneke bir soba kurulmuş. Önüne de çalı çırpı yığılmış.

Şükrü, çalı çırpı doldurup ateşledi. Öbürleri, yorganlarını çıkarıp sedirde yer ayarladı. Ortalık ısınınca kendilerine geldiler.

«Yiyecek bişey yok mu arkadaşlar?»

«Millette yiyecek mi galdı?»

Bektaş'la Memili, azıklarından artan somunla helvayı ortaya koydu. Birer lokma zor düştü.

Topal Kâzo «En iyisi yatın. Açlığınızı duymazsınız.»

Herkes yatağa girdi. Kimisi uyumağa çalışıyor. Kimisi ordan burdan konuşuyor.

«İsmini bağaşla gardaş, hep biz gonuşuyok.»

«Velikâ derler. Bugün de ben galıyom köyodasında. Her gün birimiz galırız.»

«Gürcü'de misafir almadılar.»

«Éé insanlık hali bu, olur.»

«Zamanında, eski kökçüler ne yaparlarmış bu yollarda?»

«Ne yapsınlar. Biz ne yapıyok?»

«Eskiden daha kötüymüş. Adam boyu gar, evlerin üstüne gadar çıkarmış.»

«Şimdi az mı sankim?»

«Ööle ama, esgilerde daha yaman yağarmış.»

«Sakallı'dan mı duydum, Kemerli Arab'dan mı. Kökçüler bu yollarda açlıktan kırılırlarmış. Yol yorgunluğu yetmiyormuş gibi bir de açlık. Köylerde de yiyecek pek yokmuş.»

«Ben iyi biliyom. Bizim eski kökçülerle bu yolda, bu dönüşlerde, açlıktan çok sıkıntılar çektik. Millet garı da soğuu da unutup keklik, tavşan avına çıkardı. Bir taraftan gar gış, bir taraftan açlık. İkisi de çekilir gibi deel.»

«Bu rezillikten, millet köke de gitmez.»

«Gitmeyip ne yapacak? Ya köke gidecek, ya da Suriye'ye gaçakçılığa. İkisi de beter.»

«Çok para var diyorlar gaçakçılıkta.»

«Yaa heç deme! Bir de ölüm gorkusu olmasa.»

«Çukurova'da yok mu? Gaçakçılıktaki ölüm, temiz ölüm. Çukur'daki daha beter.»

«Ööle deme lan! Bir kör gurşunla ölmek ne demek?»

«Sivrisinekten, saplıcandan, ince hastalıktan, ganlı ishâlden, zatürreden, danaburnundan ölmek çok mu iyi?»

«Nalet olsun. İkisi de kötü. Ne yapacaan ekmek gapısı, gözü kör olsun.»

«Elbistan, Yarpız, Göksün, Maraş köylükleri gidiyormuş. Çok da para varmış. Bu tarafa gendini attın mı tamam.»

«Tamam yaa tamam! Burdaki jandarma, onbaşı, çavuşlar adamın anasını belliyor. Bir yakalan da gör bakiyim.»

«Yakalanan yakalanıyor. Yakalanmayan iki senede bey gibi oluyor.»

«Ööle deme, çok zor. Golu, ayağı gopanlar, gözü kör olanlar az mı? Antep, Kilis, Urfa tarafında; her köyde, bööle insanlar gıyamet gibiymiş.»

«Bir jandarma gurşunuyla gitmek acı. Kör gurşunla bir ocak sönüveriyor.»

«Zor arkadaş zor. Ööle de zor, bööle de.»

Sabah olunca köylüler geldi. Hepsi, tek tek hoşgeldinde bulunup tokalaştı. Birkaç kişi, tarhana çorbası, yufka ekmek getirdi. Kökçüler çıt çıkarmadan yediler. Yola çıkalı ilk defa karınlarına sıcak bir yemek giriyordu. Gözelim köylüleri, bu akşam da kalmaları için direttiler. Kökçüler, memnuniyetlerini belirtip yola düştüler. Kör Hamo, yola düşer düşmez anlatmaya başladı.

«Arkadaşlar, bu köyü heç unutmuyom. Asgerden gelmiştim. O bahar Yalak'da, etraf köylerden gatılan bir güreş yarışması düzenlenmişti. Ben de kendime güveniyom. Asgerden yeni geldim ya. Birez de besiliyim. Ulan gardaşım, adamın biri çıktı. Garşısına kim çıkarsa aldığı gibi yatırıyor. Duttuğunu yıkıyor, duttuğunu yıkıyor. İçimden ulan dedim, dur şunun garşısına çıkıyım. Adam epey yorulmuştu. Birez de ona güveniyom. Ortaya çıktım. Ben de güleşeceem dedim. Ortalıkta, birbirimize bakınarak bir iki dolandık. Sonra dutuşduk. Aman gadanız aliyim! Daha yeni başlamıştık. Ne oldu nasıl oldu adam, beni duttuğu gibi boynumun üzerine dikti. Anam anam demeye başladım. Adam, galdırıp gürp die attı beni şoruya. Kendime gelemedim. Beni götürdüler. Üç gaburgam birden gırılmış.

Töbeler olsun. Bir daha güleşir miyim. Zaman geçti unuttuk. Gaç sene geçti bilmiyom. İnceköy'den, Çukurova'ya köke iniyorduk. Havalar soğuk ama kar yok. Yine bööle yol

alırkene bir akşam şo düzlükte, orası çayırlık. Millet, harmanların dibindeki samanı süpürüyor. Acıkmıştım. Ekmek istemiye gittim. Adamın birine vardım. Selam verdim, selam aldı. Derdimizi anlattık. Birez bekle dedi. Bir çocuk gönderdi. Yarım saate varmadı bir çıkın, bir şitil döndü. Ekmeği bana verdi. Ayranı birlikte içtik. Adam, ayranı başına dikerken tanır gibi oldum. Ulan bu adamı tanıyom tanıyom ya, nerden tanıyom derken; Yalak'taki güleş aklıma geldi. Utandım. Bişey söylemedim. Adama savol déép ayrıldım. Adam beni tanımadı. İşte gaburgalarımı gıran adam, meer bu köylüymüş.»

«Ulan batasıca Kör Hamo. Bu hikâyeyi gaç oldu anlatalı?»

«Tangrı canıng ala topal gâvur. Needek, burayı gördükçe gaburgalarım sızlıyor.»

«Eline sağlık adamın. Ben olsiyedim üç deel, yedi gaburganı birden gırardım.»

«Valla, üç gaburgan kırık dediler ama bizim Gara Fatma; alla canını alsın Kör Hamo dedi, yedi gaburgan birden gırılmış.»

«Helâl olsun adama. Gendini ne sandıydm? Ellerde ne babayiğitler var.»

«Heç sorma.»

«Bir defasında da Ellez Hacı'yı ööle yapmışlar. Adam, iki yıl belini doorudamadı.»

Kayacık köyünü geçer geçmez fırtına yeniden başladı. Daha bir hızlandılar ya çaresizdiler.

Şükrü «Önümüzde, Garsavuran köyü var. Boşuna, Garsavuran dememişler. Bir de misafir almazlarsa tamam. Sabaha kalmaz donar ölürüz. Dinime imanıma donarız.»

Akşamüstü, Karsavuran'a girdiler. Kapı kapı dolaştılar. Hepsinin kafa kâğıdını istediler. Tamam olmayınca almadılar. Köyün muhtarı «Gusura bakmayın arkadaşlar. Geçen, kökçüler misafir kaldıkları adamın kilimini götürmüşler.» dedi.

Karsavuran'dan Yamanlı'ya yöneldiler. Kalacak hiçbir dulda, hiçbir boş dam bulamadılar. Yamanlı'ya girmeden korkunç bir fırtına tutturdu. Dağılmaya başladılar. Önce ikişer üçer, oraya buraya koştururken; sonra ikiye, sonra da herbiri tekbaşına kaldı. Arada bir Kör Hamo'nun sesi patlıyor. Fırtınayla birlikte dağılıp gidiyor. Kökçülerin çoğu Yamanlı'ya ulaşmıştı ama birbirlerinden habersizdiler. Kapı kapı dolaştılar, hiçbir kapı açılmıyor. Ses veren bile olmuyor.

Bektaş'la Memili, köye ulaşamadı. Derenin içindeki çalılığa kendilerini zor attılar. Birbirinden habersiz, başka başka çalıların içinde kıvranıp duruyorlardı. Köye doğru yürümeye başladılar. Kör Hamo bir damın duldasmda, ayaklarını yere vura vura vakit geçirmeye çalışıyor. Şükrü, duvarın duldasına sığınmış. Boynunu içine çekmiş bekliyordu. Topal Kâzo, dolaşa dolaşa soluğu kesildi. Fırtınada, yere sürüne sürüne giderken gübre yığınını keşfetti. Büyük bir umutla elleriyle kazma kazma, kendine yer oydu. Oraya girip soğuğu, fırtınayı unutmaya çalıştı.

Binboğalı, tükenmeyen enerjiyle dolanıp duruyor. Buraları iyi biliyordu ama kar, her tarafı birbirine benzetmişti. İnadından vaz geçmedi. Bir ara, ahırın bok deliğini zorladı. İmkânı yok. Adam öyle kapatmış ki, camız kuvvetiyle zor açılır. Çaresiz, duvarın dibine sine sine yol alırken gevşek

örgü dikkatini çekti. Var gücüyle sırtını vurup itti. Bir iki zorlamadan sonra, samanlık penceresi olduğunu anladı.

Çaresizliğin verdiği korku, canını kurtarma gücüne dönüştü. Bir iki kez vurunca içeri yuvarlandı. Ellerini ovuşturdu, orayı burayı yokladı. Her taraf saman doluydu. Samanlığın iç kapısını buldu, açılmadı. Torbasının üstüne oturup çenesini avuçlarının içine koydu. Uyumak istiyordu ama uyuyamıyordu. Bir zamanlar, ahırda uyuyakaldığını düşünerek yakalanmamaya karar verdi. Ölümcül bir uyku bastırıyor. Belki de, ne olursa olsun bu uykuda ölmeyi istiyordu. İnatlaştı, uyanık kalmaya karar verdi. Horozlar öterken açtığı yerden dışarıya çıktı.

Fırtına durmamış ama eski şiddetini kaybetmiş gibiydi. Sağa sola bakındı. Kimse görünmüyordu. Köpekler, peşine düşmeye başlayınca Yamanlı'dan çıktı. Ken'e doğru yol alırken geriden sesler geliyordu. Ayakları donmuş, artık bir canlılık hissetmiyordu. Fatmakuyu, Kantoz tarafından gelenler vardı ya tanınmıyorlardı. Onları bekleyecek, onlara bakacak gücü kendinde bulamadı.

Binboğalı, Ken'de kimseyi misafir almazlar diye düşünürken aklına Değirmenci İbo geldi. Zaman zaman İnceköylülere kızan İbo, Ken'e geliyor. Altı ay, bir yıla varmaz değirmene döner. İbo'nun buradaki değirmen sahiplerini düşündü. Adlarını da, evlerinin yerini de hatırlayamadı. Ken'in, bir iki evini geride bıraktı. Dalgın dalgın giderken aklına Kör Gız'la, Dal Emine geldi. İkisinin kızı da Ken'de evli. Umutsuz umutsuz dolaşırken, Dal Emine'nin kızının evi deyip kapıya vurdu. Yaşlı bir kadın çıktı.

«İnceköylüyüm bacı, kökten geliyom, ayaklarım dondu.»

Kadm, onu içeri aldı.

«Ayaklarım don, sıcağa geçmiyem.»

Girişteki aralıkta bir süre tepindi. Verilen çalgıyla karlarını süpürdü. Ayakları için su istedi. Binboğalı, sıcak odaya geçtiğinde huzursuzdu. Ayakları kendinin değilmiş gibi rahatsız. Bir süre, dışardaki karlarda çıplak ayakla dolaştı.Kendine geldiğinde önüne yufka ekmek, bol tereyağma kırılmış yumurta ve cıvık pekmez konulmuştu.

«Binboğalı, sen yorgunsun. Hele yat. Zabaha alla kerim.» Onu yalnız bıraktılar. Binboğalı ayaklarını soğuk suda tekrar ovdu. Bir süre dolaşıp yatağa uzandı. Sabah kalktığında, İnceköylü kökçülerin Ken'e ulaştıklarını öğrendi. Karnını doyurur doyurmaz köyodasma gitti. İki üç saat sohbet edildi. Akşam olmadan ayrıldılar. Sevinçliydiler. İnceköy'e bir günlük yolları kalmıştı. Kayapınarı, İğdebel'i geçip Yalağa ulaştılar. Herkesin tanıdığı ve akrabası vardı Yalak'da. Çektikleri tüm rezillikleri unutmuş gibiydiler. O gece Yalak'ta kaldılar.

Sabah hep birlikte yola çıktılar. Kökçüler, Kemer'i geçmeden, kim ulaştırdıysa, İnceköy'e kökçüler geliyor diye iletilmişti. Kemer'i geçip Düşüktaş'ın tarlalarına vardılar. Çayırbükü'nü dönünce İnceköy göründü. İnceköy'le Kemer arasındaki köprüye varmadan erkekli kadınlı, çoluklu çocuklu, aralarına köpek sesleri karışmış bir uğultu yükseldi. Gâvur Mezarları'na varmadan kökçülere ulaşanlar oldu. Sarılıyorlar, ağlıyorlar, bağrışıyorlar. Kökçülerin sırtındaki yükler alınmıştı. Kalabalık grup, Kevekkaya'nın dibindeki yoldan köye giderken İnceköy'de sesler yükseldi. Damlara çıkan gelinler, kadınlar birbirine bağırıyor.

«Kele, bizim bekârlar gelmiş bekârlar.»

«Bire batasıca baarıp durma ayıp olur.»

«Tangrı canıng ala! Ne var bunda kele?»

«Niyoldu donuz, o gadar mı yandıng? Zavallıların canı çıkmış. Halları mı var?»

«Éée anam éé. Sen de duramıyong ya gurnazlığından belli etmiyong.»

Kökçüleri karşılayan kalabalık, Velikâ'yla Durmuş Ali'nin evinin altından köye dağıldı. Hemen herkes sevinçli. Kadınlar, gelinler, çoluk çocuk, yaşlılar... kökçülerin gelmesiyle değişikliğe bürünmüşlerdi. Kökçülerin üstü başı, çalgılarla karlardan, kar şakıldaklarından temizlendi. Islanmış giysilerin yerine, evdeki eski giysiler verildi. Elleri, ayakları defalarca yıkandı.

Kökçülerin getirdikleri en değerli yük portakallar, kaşla göz arasında yok edildi. Çoluk çocuk hoşgeldine gelen misafirler; buralara yabancı, bu mis gibi portakal kokularını içlerine çekiyor ama kimse bir şey diyemiyordu.

Akşam, fırtınalı bir kar başladı. Rüzgâr bacalardan, pencerelerden, kapılardan, damların yanlarından korkunç ıslıklar çalarak estiriyor. Dışardaki soğuğa dayanılır gibi değil. Tozutup duran karın uğultusu, içerilerde duyuluyordu ama herkes mutluydu. Çukurova'da yağmurda yaşta, aç susuz çektikleri acıların, dönüşte, insanı canından bezdiren yolların güçlüklerini, tüm umutsuzlukların acılarını; bu gece, karılarının sıcak koyunlarında, doyumsuz bir zevke dönüştürmeye hazırlanıyorlar.

Kör Hamo, Çukurova'da kök sökerken tanıştığı adamın verdiği adresi alıp Bünyan'a gitti. Araştırmalardan sonra arkadaşını buldu. Bünyan'da Halıcı Cemal Ağa'yla tanıştı. Cemal Ağa; uzun boylu, esmer pos bıyıklı, sözüne mert bu

Sarız adamını çok sevdi. Çalışkandı, işinde hayın değildi. Başka kardeşlerinin olup olmadığını sordu. Kör Hamo, Bektaş'a haber yolladı. On güne varmadı Bektaş geldi. Halıcı Cemal Ağa, Davar ininde, Deve Taşı'ndaki inlerine gönderdi. Bektaş'la Kör Hamo, Halıcı Cemal Ağa'nın inlerinde, davarların başında çoban durdular.

Köydeki kökçüler, azalan yakacak yüzünden, üç dört kişi bir olup dağda; armut, alıç, ardıç kesip kızakla evlere taşıdılar.

Gece, esinti azalır gibi onulca İnceköylüler sevindi. Binboğalı, sabah erkenden Hıdo'ya uğradı. Yanlarına Topal Kâzo'yu alıp kızakla, Kır'a doğru gittiler. O gün, İnceköy'ün erkekleri, gençleri sözleşmiş gibi, ellerine deynek alıp dışarı çıktı. Ayaklarda, birer ikişer yün dizleme vardı.

Gözeler, İncemeşe ve Sıkmeşe arasındaki Güney kırını dolaşan gruplar, kınalı keklikleri uçurunca av başladı. Götleri yırtılana kadar bağıranlar, kayadan, tepeden aşağı yuvarlananlar oluyor. Yerlerinden kaldırılan keklikler, ne kadar uçsalar da her tarafı dolduran başka bir grubun yakınma konuyorlar. Kovuklara, çalılara, kar tümseklerinin içine giren keklikler; kovalana kovalana yoruluyor, sonra da birer ikişer yakalanıyorlar. Herbiri tavuk kadar, ondan da iri kınalı keklikler yakalandıkça, keklik avı kıvamına varıyor, dondurucu soğuğu unutuyorlardı.

Bir grup, Gözeler'deki Sığır Kayası'nda, sansar izi yakaladı. Gara Memmed, sırtına bağlanan iple kayanın yüzündeki delikten sansarı dışarı çıkardı. İki grup bir olup Açıkyazı tarafına kovaladı. Köroğlunun deresi'ne doğru aşarken Ellez Hacı; elindeki okkalı meşe deyneğini ,önünden kaçan tavşana öyle bir salladı ki, tavşan iki büklüm önüne yuvarlandı. Biya, yanındaki tazıya «Tangrı canıng ala pis batmiyesice.» diye bir tekme yapıştırdı.

Güney'deki kırdan kovalanan kınalı keklikler, köye doğru uçuruluyor. Kırmızı Hatçanın Tepesi, Kevekkaya, keklik avlayan insanlarla kaynıyor. Kekliklerin birçoğu evlere yakın çalıların içlerine sığındı. Keklik avlayan erkeklerin arasma kadınlar, çocuklar da katılınca av daha bir tatlı, daha bir heyecanlı hâl aldı. Keklik avına renk katan kadın ve çocuklardan bile keklik tutanlar oldu.

Fırtına ortalığı kaplamış, göz gözü görmüyor. Binboğalı, Topal Kâzo, Hıdo; Kır'da, büyük bir ardıcın dalarını keserken fırtınaya yakalandılar. Kır'dan aşağı beş on adım atmadan birbirlerini kaybettiler. Hepsi de bağırıyor çağırıyor. Korkunç bir ıslıkla estiren kar fırtınasının sesinden başka bir şey duyulmuyordu.

Binboğalı koca bir uçurumdan karlara gömüldü. Binboğalı'nın kafasında şimşekler çaktı. Doğrulur doğrulmaz koynundaki kibriti yokladı. Onu sevinçle, umutla sıktı. Yandaki koca çalının duldasına sığındı. Etrafına, İnceköy tarafına bakındı; alabildiğine beyazlıktan ve kuvvetli esintiden başka bir şey göremedi. Sokulduğu çalıdan, bir iki kuru dal koparabildi. Hiç kar düşmemiş kayanın yamacında kuru otlara uzandı.

Sırtını, değişik yönlerden gelen esintiye döne döne bir yerler arandı. Üç dört adam sığacak kadar, kapalı bir kaya kovuğuna girdi. Giriş dar olduğu için zor girmişti. Korkusu gider gibi oldu. İçeri bakındı, zifiri karanlık. Elleriyle, ayakları altındaki yeri araştırdı. Birçok dal vardı. Ayaklarıyla bastırdı, çatır çatır ediyordu. Bu sese sevindi. Kuru ardıç dalları olduğunu anlamakta gecikmedi.

Koynundaki kibritle otları tutuşturdu. Üzerine, ince dallardan koydu. Sığındığı küçük mağaranın içine vuran ateşin aydınlığına bakındı. Bir ara, ateş söner gibi oldu. İçeriyi

kaplayan dumandan ağzını, burnunu kapattı. Acı bir dumandan sonra, buram buram ardıç kokusu geldi. Bu, kokusuna doyamadığı karaardıcın yanında, ateşte yanan bir karaardıç kokusuydu ki; işte, Binboğalı bu kokuya bayılıyordu.

Dağlar, taşlar, ağaçlar, bütün boşluk inliyordu. Yerden, elleriyle tırmıkladığı kuru dalların üstüne oturdu. Kafasını, dizlerinin üstüne indirdi. Ellerini suratına bastırdı. Esen rüzgârı, Açıkyazı dağını, meşelikleri, Kır'ı kaplayan karları; Binboğanm yalçınlıklarmdaki geyikleri, kuşları, keklikleri, kurtları, mağaralarda yatan ayıları düşündü.

Işıkdağı'mn eteklerinde, Karaoluk tarafından yekinen geyik sürüsü; Binboğa'nm yalçınlıklarını takip ede ede Göl tarafına, İsli Mağara'ya doğru geliyordu. Geyikler, fırtınadan önlerini göremiyor. Yabancı hissettiği her seste, bir iki metre yukarı fırlıyorlar.

Karaboğaz'dan, Atkıran'dan, Küçükkapıkaya'nın üst tarafından geçtiler. İsli Mağra'nın oralarda, kurt sürüsü önlerini kesti. Geyikler kurşun gibi fırladı. Kurtlar, kararlı kararlı koşturdular. Geyiklerin çileli yaşantısı, amansız kar yağışlarında, dondurucu soğuklarda başlıyordu.

Göl'e varır varmaz, kurt sürüsüyle burun buruna geldiler. Kurtlar, ikişer üçer dağılmışlar. Oradan buradan saldırıyorlar. Çangallı boynuzlarıyla yaşlı bir geyik, üç dört kurdu birden yaraladı. Geyiklerin birçoğu yara aldı. Kurtlar inatlaşmış, geyikler de sıçrayıp duruyorlardı. İkiye ayrılan geyik sürüsü, yalçınlıklardaki Geyikpınarı'na yöneldi. Kurtlar, karların içine gömülen bir ana geyiğin üzerine çullandı. Korkunç hırıltıyla çıkardıkları geyiği param parça ettiler.

Geyiklerin, Geyikpınarı'na doğru ilerlediğini gözetleyen başka bir kurt sürüsü onları, Geyikpınarı'nın solundaki girişte kıstırdı. İki üç geyik kayadan yuvarlandı. Kurtların inmesine fırsat vermeden aşağıdaki Geyikpınarı'na koşuştular. Yalçınlıktaki pınarlarına gelen geyikleri, iki teke koruyordu. Dar girişte, saldırıya yeltenen kurdu boynuzlarıyla aşağı deviriyorlar.

Kar da olmasa, hiçbir taraf gözükmeyecek. Kurtlar, dondurucu soğuğa karşın saatlerce Geyikpınarı'nın girişinde bekleşti. İki adım ilerisinde, çangallı boynuzlarıyla iki geyik nöbet tutuyordu. Geceyarısını geçe; bir insanın, karıncanın, böceğin bile zor tutunabildiği yandaki çıkıştan, sıçrayarak yukarı yalçmlıklara kaçıştılar. Kurtlar, onların nereye gittiğini anlayamadı.

Kar yağışı yine başladı. Binboğa'nm yalçınlıklarından esen rüzgâr, çok çook eskilerden bir dille konuşur gibiydi. Belki de bu dili, bu yalçmlıklarda yaşayan; nesillerinin belki de son kalıntısı olan bu geyiklerden başka kimse bilemiyordu, bilmiyordu. Korkunç uğultu, Binboğa'nın tüm boşluklarını kaplamıştı.

Kurtların dağıttığı geyik sürüsü, sabahın ilk saatlerinde; Ördekli'yle Tavla yaylalarının kesiştiği zirveliklerde, diğerleriyle buluştu. Yılgın, hüzünlü, derin anlamlı gözlerle aşağılara bakıyorlar. Geyiklerin bakışları, köylerden daha ilerilere uzanıyor. Ufukta dumanlar içinde, karışık bir çizgi gibi uzanan Tahtalı dağlarında son buluyordu.

Birçok dere, karlarla dümdüz olmuş. Birkaç asırlık ardıç ağaçları, boşlukta yükselen sıra sıra tepeleri andırıyor. Geyikler, Işıkdağı'nın yaşlı ardıç ağaçlarına doğru tek sıra olmuş ağır ağır giderlerken, akşamın alacakaranlığı

çöküyordu. Rüzgâr, tozuttuğu karlarla birlikte eserken, sadece geyiklerin anlayabileceği bir dille konuşuyordu.

8

Bitmeyen, eksilmeyen gürül gürül hümanist bir kaynak: Araboğlu, Araboğulları... Dersim'de Nahalla Kârey, Derey Kârey diye de bilinen Kârderesi; uçurum gibi iki derenin birleştiği yerin ağzında, güzel bir yer...Baba Mansur'un bir yerlerden aldığı bir top güneşin mirası, Dersim'de tüm kızıllığıyla parlarken, yine aynı topraklarda; bu ocağa bağlı iki kardeşin, birbiriyle müsayip iki gerçek erin elinde, sonra da herkesin dilinde hümanist yeni bir aşamaya dönüşüyordu. Dersimde'ki çekirdek zamanı gelince Sivas'a, Kayseri'ye, Malatya'ya, Maraş'a, Adana'ya; buralardan da başka yerlere kök salacak, dallanıp budaklanacaktı.

Bin sekiz yüzlü yılların ilk çeğreği gerilerde kaldı. Kâr Deresi sanki dedeler deresi. Daha sonraları Araboğlu bilinecek Veyis'le, Şıh diye bilinecek Süleyman, kalabalık bir ailenin iki oğlu. Dokuz kardeşler. Araboğlu'nun okuma yazması yok, divâne biri. Şıh okuma yazma biliyor. İkisi de gönüllerini aydınlatan ışığın yolunda. Belli bir aşamaya geldikten sonra, mürşitlerinden emaneti de teslim alırlar.

Araboğlu'yla Şıh'ın, inançlara bakış açısı, sadece kardeşleri arasında değil, çevrelerinde de sorun olmaya başlar. İkisi de dedelik düzenine karşı çıktılar. Çıralık, hakullah, başlık parası, gösterişli hareketler, zevk sefaya düşkünlük, aşırı masraf, ölçüyü aşan takılar, süslenme; dedelerin, dedegan aileler dışında kız almamalarına, vermemelerine karşı

çıktılar. İkisi insanı ön plana alıyor. İnsan dışındaki unsurlar, hiçbir zaman insanın önüne getirilmiyor.

Derey Kar'm dedelerinden ve çevreden korkunç bir tepki geldi. Aynı tepki kardeşlerinden, amcalarından, amca çocuklarından da geldi. Bu çevre, diğer tepkileri destekledi. Yirmi beş otuz yaşlarındaki bu kardeşler, öldürülmek istendi. İki müsayip kardeş, olup biteni değerlendirdiler. Araboğlu, davalarının sürdürülmesi için göç etmeyi önerdi.

Ortalıktan kayboldular. Eşleriyle birlikte uzun, sıkıntılı bir yolculuktan sonra Zara'nm, Mescit Kolikan'a kısa bir kalıştan sonra da Kangal Ağaları'ndan aldıkları topraklardaki Mescit'e yerleştiler. Kök salmaya başladılar. Felsefelerini burada uyguladılar. Çobanlarını bile, bu maddi manevi varlıklarına ortak ettiler. Tarlalarını onlarla, sınır koymadan bölüştüler. Dedeler, dedegan kesiminden başkasına kız alıp vermezken, hakikatte böyle olmadığına inanan iki kardeş, bu kuralı kaldırdılar. Mescit'e yerleşilmiş, çobanlar tutulmuş, buraya gelip yerleşmek isteyen kişilere kucak açılmış, varlıklarını onlarla paylaşmışlardı. Akrabalıklar ve dostluklar kuruldu.

O yıllarda Karabel, bir yerlerde Yavuz tarafından kırılan ve o zamandan gelme insanlarca yurt edinilmiş. Bir kırgından vurgundan, kaç göçten geriye kalan insanlar, huzura kavuşmamış. Yapılan kırgının, soysuzluğun etkilerinden kurtulamamış; yobaz, şeriat çelişkileri almış yürümüş. Eşkiyalık ve kandavası kargaşasındaki insanlar, insanlıklarını unutmuş.

Şıh Araboğlu, tüm olumsuzluklara karşın; bağlı oldukları dört kapı kırk makamı, bir yaşama biçimi olarak sürdürmeye çalıştılar. Çevrelerinde, Prodlar, mum söndürenler olarak da bilindiler. İki kardeşin oluşturduğu

düzenden, çevredeki insanların şikayetleri üzerine Kangal Ağaları rahatsız oldu.

Gönderilenler, kelepçe vurup götürmek istedi. Kelepçe bir türlü tutmuyordu. Kelepçe vuramadılar. Araboğlu ve Şıh, kendi rızalarıyla gitmeye karar verdiler. Son yıllarda, üzerlerine kıyametler koparılan bu insanların, kelepçesiz getirilmelerine Kangal Ağaları köpürdü. «Niye kelepçe vurmadınız?» diye hemen orada kelepçe vurmaya kalkıştılar. Onlar da tutturamadı kelepçeyi. Derhal içeri atılmalarını istediler.

O akşam,Kangal ve çevresinde, yaz ortasmda şiddetli bir dolu başladı. Ardından da fırtınaya dönüştü. Şıh Araboğlu'ndan şikayetçi Kangal Ağaları huylandı. Kangal'ı iyiden iyiye sel alıp götürecekti. İki kardeş yüzünden sabaha kadar uyuyamadılar. Hücreye atılanları görmek için yerlerinde duramıyorlardı. Ağalardan biri, hücreye atılanları bir süre dalgın dalgın izledi. Araboğlu'nu, Şıh'ı tepeden tırnağa uzun uzun süzdü.

İki gün sonra mahkemeye çıkarıldılar. Kadı, Kangal Ağalarmı da, iki kardeşi de dinledi. Kardeşler gayet sakindi. Suçlanmanın da, suçlu olmanın da belirtisini taşımıyorlardı. Onları, hücredeki gibi mahkemede de dikkatlice izleyen ağa, arada bir ürpertiyle kendine geliyor. Olup bitene bir anlam veremiyor.

Kadı, iki kardeşle ilgili suçlamayı Sivas'a bildirdiği için, Sivas'taki mahkemeye kadar ikisini de serbest bıraktı. Birkaç gün, onları dikkatli ama dalgın dalgın inceleyen ağalardan biri, onlar serbest bırakılınca kendi kendine mırıldandı. Yanındakiler, istemiye istemiye kulak kabarttılar. «Arkalarında, iri yarı bir arab duruyordu. Duruşu da bakışı da insanın yüreğini ağzına getiriyor. Bunlara, soyları yardım

etti.» Dinleyenlerden biri, ne saçmaladığını sorunca oldukça sert tersledi. «Bunların soyu Arablara dayanıyor. Ne ilgisi var diye şaşma. Bunlar, mutlak soylarından yardım görüyor.»

Bir gece Araboğlu ve Şıh, asker eşliğinde Sivas'a doğru yola çıktılar. Sivas'ta zengin, çevresinde saygınlık kazanmış, hukuk işlerinden anlayan bir Ermeni vardı. Ermeni'yi, o gece uyku tutmadı. Sonunda dalıp gitti. Rüyasında, hiç tanımadığı Araboğlu'nu gördü. İki adam, bir grup asker eşliğinde mahsun mahsun yürüyordu. Rüyasında birileri ona, bu iki adama yardımcı olmasını istiyordu.

Ermeni, erkenden kalktı. Sivas girişinde, Eğri Köprü civarına gelip oturdu. Epey bekledi. Kangal'dan yola çıkanlar, öğleden sonra göründü. Gelenlerin içindeki iki adamı, rüyasından tanıdı. Ermeni, getirilenler kadı huzuruna çıkarılırken; kadıyı, bu iki adamın, bu akşam misafir edilmek üzere, yarınki mahkemeye kadar, kefaletle kendisine verilmesini ikna etti. Kadı, Ermeni'nin, Araboğlularma hukuk kurallarını öğretmesinden kuşkulandı. Ermeni, durumu sezdi. «Şüpheleriniz olmasın. Bu iki kardeşi, sadece misafir edeceğim.» diye, güven verircesine konuştu.

Ermeni, iki kardeşi alıp evine getirdi. Onlara bir şeyler söylemek, sormak istiyor ama söze nasıl başlayacağını bilemiyordu. Birlikte akşam yemeği yediler. Sonunda, edemedi, içindeki birikintiyle patlarcasına söze başladı.

«Size nasıl yardımcı olabilirim?»

Araboğlu, onu uyardı. «Kadıya söz verdin. Sözünde durman gerekir.»

Ermeni, bu yolla istediği sonuca varamayacağını anladı. Muhabbet yoluyla sohbet içinde sonuca varmayı düşündü.

Geçmişten, olup bitenlerden, misafirlerinin geçmişlerinden konuştu. Konuşmalar koyu bir sohbete, muhabbete dönüştü. Muhabbet içinde Ermeni, onların çevresindeki insanlarla mal varlıklarını paylaştıklarını anlayınca; istediğim oldu dercesine, muhabbetin bu kısımma sıkı sıkıya sarıldı. Onlara, mallarını belli bir karşılıkla vermeleri gerektiğini söyledi.

Ermeni'nin bu sözlerine karşılık Araboğlu, tane tane konuştu. «İncil Matta'da, yirmi ikinci bab, otuzaltıdan kırkıncı ayetlere kadar şöyle deniliyor: Ey muallim, şeriatta büyük emir hangisidir? (36). İsa ona dedi: «Allahın, Rabbi bütün yüreğinle, bütün canınla, bütün fikrinle seveceksin(37). Büyük ve birinci emir budur (38). Ve buna benziyen ikincisi şudur: Komşunu, kendin gibi seveceksin (39). Bütün şeriat ve peygamberler bu iki emre bağlıdır (40).»

Ermeni, muhabbetin değişik bir yöne kaydığını seziyor ama kendini akıp giden zamana kaptırmaktan alıkoyamıyordu. Can kulağıyla Araboğlu'nu dinliyor.

«Resulların İşleri dördüncü bab, otuz ikiden otuzaltmcı ayetlerinde: İman edenlerin cemaati tek yürek ve tek can idi ve hiçbiri kendisinin olan şeyler için: Benimdir, demi yordu; fakat her şey onlar için müşterekti (32.). Ve resullar büyük kuvvetle Rab İsa'nın kıyamına şehadet ediyorlardı ve hepsinin üzerinde büyük lütuf vardı. (33.). Çünkü aralarında yoksul kimse yoktu; zira tarlaları yahut evleri olanların hepsi satıp, satılmış olan şeylerin bedellerini getirerek (34.) resullerin ayakları önüne koyuyorlardı; ve her birine ihtiyaçlarına göre dağıtılıyordu (35.). Resullar tarafından Barnabus -ki, tercüme olunursa, Teselli oğlu demektir- lakabı ile anılan aslı Kıbrıslı Yusuf'un, Levili bir adamın tarlası vardı (36.); ve onu sattı ve parayı getirip resullerin ayakları önüne koydu (37).

Resullerin İşleri bab beş'in, birden altıya kadar ayetlerinde: Fakat Hananya denilen adamın biri, karısı Safira ile bir mülk sattılar (1.). Karısının da haberi olarak, değerinden bir kısmını kendine ayırdı ve bir kısmını götürüp resullerin ayakları önüne koydu (2.). Fakat Petrus dedi: Ey Hananya, niçin şeytan senin yüreğini doldurdu da Rühülkudüs'e yalan söyleyip tarlanın değerinden bir kısmını kendine ayırdın (3.). Kaldığı halde sana kalmıyor muydu ve satıldıktan sonra, senin hükmünde değil miydi? Nasıl oldu da yüreğine bu şeyi koydun? İnsanlara değil, ancak Allaha yalan söyledin (4.). Hananya bu sözleri işitince düşüp ruhu verdi ve bütün işitenler üzerine büyük korku düştü (5.). Gençler kalkıp onu kefenlediler ve dışarı çıkarıp gömdüler (6.).»

Kısa bir sessizlik oldu. Araboğlu, soran gözlerle baktı. Ermeni karşılık vermedi. Uzun sessizlikten sonra Ermeni, büyük bir karabasanın etkisinden kurtulabilme ümidiyle konuştu.

«Peki ama, siz müslümansınız. Niçin İncil'in bu hükümlerini kendinize rehber ediniyorsunuz?»

Araboğlu, İncil'in Matta yirmi ikinci bab, kırkıncı ayetindeki «Bütün şeriat ve peygamberler bu iki emre bağlıdır.» kısmını tekrar hatırlattı. Daha önceki ayetlerden de söz ederek İsa'nın «Benden sonra gelecek de bunu yapacaktır.» sözüyle, Hz. Muhammed'le bağlantı kurdu. Bu açıklamayla Araboğlu; Musevilik, Hıristiyanlık, Müslümanlık arasındaki gerçek bağlantıyı da kurdu. Kur'an'daki «Komşu hakkı, tanrı hakkıdır. Tanrıyı seven komşusunu da sever.» şeklinde ifade edilen ve devam eden ayetiyle de bağlantı kurarak konuyu pekiştirdi.

Ermeni'yle Araboğulları, sabaha kadar muhabbette bulundular. Araboğlu, muhabbeti; Tevrat, Zebur, İncil bağlantısıyla Hz. Muhammed'e kadar getirdi. «Matta on birinci Bab, ondördüncü, onbeşinci ayetlerde: ve eğer onu kabul etmek isterseniz, gelecek olan İlya odur (14.). Kulakları olan işitsin (15.).»

Değişik konularda derinlemesine devam eden muhabbette Araboğlu, bu ayetler ve açıklayıcı konuşmalarıyla, üzerinde durulan konuyu pekiştirip sonladı.

İki kardeş, sabah mahkemede, kadının karşısına çıkarıldı. Kadı, bir süre onları tepeden tırnağa süzdü.

«Be ademler, niçin kendi mallarınızı, çevrenizdekilere karşılıksız verip dağıtırsız, şeriata aykırı davranırsız?»

Karşılık verilmedi. Kadı «Niyetiniz şeriata aykırı, kafanıza göre bir şeyler yapıp Devlet-i Âli düzenine isyan etmek midir?» diye sordu.

Araboğlu «Bu ilahi bir emirdir. Sadece her padişahın değil, her insanın da bu emre uyması gerekir.» diye karşılık verdi.

Kadı, padişah sözü geçince irkilir gibi oldu. Öfkeyle ayağa kalkmayı, görevin ağırbaşlılığına yediremedi. Yine de, öfke dolu bir ses tonuyla sordu.

«Bire adem, biz ne diye kazancımızı ona buna verelim?»

Ermeni, söz istedi. Bu iki adamın dava vekilliğini üstlenmek istiyordu. Dileği kabul edildi. Dava üç gün sonraya kaldı.

Mahkeme başladığında Ermeni «Bu iki kardeş, hiç kuşkuya yer yok ki, yaptıklarında tamamen haklıdırlar. Şeriata aykırı değil uygun davranmışlardır.» dedi.

Ermeni böyle başlayınca Kadı, onun bu davranışına içinden sinirlendi. Ermeni'nin sözlerinin sonunun nereye varacağını merakla bekledi. Ermeni; Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an'daki bazı ayetlerden söz etti. Delil gösterdiği bu ayetlerden birçoğunu okudu. Kadı'nm kafası iyice karıştı. Ömründe böyle bir davayla karşılaşmamıştı. Neye göre karar vereceğini şaşırdı. Söz konusu ayetlerle, Kur'an'daki benzer ayetleri tekrar okutup uzun uzadıya düşündü. Bu sessizlikten sonra, kararını verdi. İki davalı, beraat kararıyla serbest bırakılmıştı.

Derey Kâr'dan kopup gelen Araboğulları, Mescit'te kök saldılar. Günden güne çevrelerinde, en çok konuşulan insan oldular. İnançlarından, yaşama biçimlerinden ayrılmadılar. Felsefeleri doğrultusunda çevrelerinde, gönül ehli birçok insan yetiştirip birliklerini kurdular.

Sivas'taki mahkemede beraat ettilerse de uygulamaları; saadece Kangal Ağalarını değil, Sivas ve çevresindeki otoriteyi de rahatsız ediyordu. İnsanlar, Mescid'deki uygulamalardan bir şeyler sezinliyor. İnsan olmanın, insanca davranışlar içinde olmanın, insanca yaşamanın büyülü gücünü hissediyorlar. Beylerin ağaların hizmetindeki insanlara bir şeyler oluyor veya olacakmış gibi geliyordu. Kangal Ağaları, bu defa işi oluruna bırakmadı. Bu topraklardaki eğemenliğin kime ait olduğunu gösterdiler. Bu ağırlığı, hem de en iyi şekilde ortaya koydular. Araboğulları, Sivas topraklarından yedi yıllığına sürgüne gönderildiler.

Dersim Nahalla Karey'den yola çıktıkları gibi; aileleriyle birlikte, Mescit'ten yaya olarak Sarız Söbeçimen'e geldiler.

Bu dağ köylüklerinin insanları; aynı nedenle olmasa da, aynı anlayışın baskıları sonucu, bir yerlerden gelip yurt kurmuşlardı. Uzun sürmedi, Araboğulları burada da sevilip sayıldılar. Davranış ve düşüncelerini, dönüştürdükleri yaşama biçimiyle, çevredekilerin dikkatini çektiler. Çoğu, hayranlığını gizliyemiyordu.

Binboğaların yüksek düzlüğünde kurulu Söbeçimen ve çevresi ardıç ağaçlarıyla kaplıydı. Dereler, yamaçlar; ağaç boyuna yakın karamık, itburnu, badem, melem ağaçları, yaban kirazları ve yabaneriğinden geçilmiyordu. Çevrede, Ermeni köy nüfusu da az değildi. Doğa da, insan da birçok yönden henüz bozulmamıştı.

Kırkısırak'ta, sonraları Şıh Mamo diye bilinen Mamıko Kose; sürgüne gelen, birbiriyle müsayip iki kardeşten çoktandır haberi var. Onları, hep gönülden ziyaret ediyor ama bir türlü yanlarına gidememişti.

Mamıko Kose, karlı fırtınalı bir günde; üç dört arkadaşıyla birlikte, Kırkısırak'tan Dallıkavak'a yola çıktı. Araboğullarına varıp tanışacaklar, onlarla muhabbet edeceklerdi. Dallıkavak'ta, Mamıko Kose'ye, Araboğullarını ziyaret için epey insan katıldı. Yetmişi aşkın bir grupla Söbeçimen'e yöneldiler. İki köy arası dağ yamacında, şid detli bir fırtına başladı. Çoğu birbirini kaybetti. Hemen her adımda azalan grup; önce üç dört kişiye, sonra da iki kişiye düştü.

Mamıko Kose'yle yanındaki; Dallıkavak'la Söbeçimen arasındaki yüksek yamacı aşınca kar fırtınası kesiliverdi. Mamıko Kose, «Bu fırtına, yola çıktığımız insanların dedikodu fırtmasıydı. Dedikodu bitti, fırtına da bitti.» diye söylendi. Sesi, esintiyle beraber uzaklarda kaybolup gitti.

Fırtınadan arta kalan iki yol arkadaşı, köye girdiler. O gece Söbeçimen'de, Araboğullarının da bulunduğu muhabbete,Mamiko Kose ve yanındaki de katıldı. Derin bir muhabbete girildi. Mamiko Kose'yle gelen adam, muhabbetten çok etkilendi. Huzursuzdu. Araboğluna, yola hemen girmek istediğini söyledi. Onun aceleci durumu, yola gönül veren ehli kişilerce, olgun bir davranış olarak görülmedi. Mamo, arkadaşının durumunu izliyordu. Mamo, muhabbet içerisinde ona bir şeyler anlatmayı düşündü. Araboğlu'na sordu.

«Babo, év sehbeta hin dikin, hinde kenge ge hene we umedi?: Babo, sizin sözünü ettiğiniz bu yolda, menzile ulaşmak ne kadar sürer?»

Araboğlu, aynı anlayışla cevap verdi.

«Cıda ma de heskir de bihist du muhlete ne diye hatta du mahike: Duyup hissettiğin anda başlar, hiç ara vermeden sonsuza kadar devam eder.»

Mamo, yanında gelen arkadaşına hissettirircesine «Babo, ez eve hinde salen burin ez ne ser sözahume: Babo, ben bu kadar uzun süre doğru duramam, kısa bir zaman sanmıştım.»

O gece, geç saatlere kadar süren muhabbetten Mamo ve arkadaşı ayrıldı.

Araboğlu, muhabbettekilere «Mamo ev söhbeta mekiriy te ge heşt o de zıvırı te ve o de bıtın heyo dı mahiye: Mamo bu davayı kavradı. Dönüp gelecektir ve bu davayı zirveye kadar götürecektir.» diye kararlı kararlı konuştu.

Sabah olur olmaz Mamiko Kose gelip Araboğullarma bağlandı. Kırkısıraklı Mamo'yla yol birliği kuruldu. Araboğlu, mürşit olarak el verdi. Şıh Mamo, Araboğlu'ndan el aldı.

Araboğulları, yedi yıl Söbeçimen'de sürgünde kaldılar. Davranışlarıyla inançlarının bütünlüğü, burada da yaşama biçimine dönüştü. Dindeki sömürüye, dedeliğe; onların çıralık, hakullah adı altındaki uygulamalarına, dua okuyup para almalarına, aşırılığa kaçıp insanı geride bırakan süslenmelere, tantanalı yeme içme toplantılarına karşı oldular. Kurban kesmenin, günahı arındırmayacağına inanıyorlardı.

Söbeçimenli köylüler, Araboğullarına sordular. «Sizinle nasıl görüşelim?»

Araboğlu «Vahte em beyne defte em nızanm em çıbıkin bute? Geliy hevala va çava dı vetin eji vekiy veme. Vahdey hin bene defmin hin destemin maçıkın eji de desté ve maçikim heger hin riyémin maçikm eji de riye ve maçikim u heker hin bumin bıçine sejdey ejik jiber pevi de çime sıjde: Siz nasıl görüşmek istiyorsanız öyle görüşelim. Elimi öpenin elini öperim. Yüzümü öpenin yüzünü öperim. Önümde sejdeye varanın, ayakları dibinde sejdeye varırım.»

Sarız yöresinden birçok insan geldi. Muhabbet kuruldu. Elbistan'dan, Yarpız'dan insanlar geldi. Araboğulları yöredeki birçok köye gittiler. Cemler kuruldu. Derin muhabbetler, karşılıklı gidip gelmeler oldu.

Araboğulları'nın Söbeçimen'den ve yöreden ayrılmaları, gönüllerde büyük bir ağıta dönüştü. Ne kadar dışarı yansıtmak istemiyor gibi gözüküyorsalar da bakışlarında, hareketlerinde, ses tonlarında kıyametler koptuğu belliydi.

Yedi yıl sonra Araboğulları, arkalarında yüzlerce insan; geldikleri yönde, kuzeydoğuda gözden kayboldular. Onlar gidiyorlardı ama arkalarında Şıh Mamo'yu bırakıyorlardı. Söbeçimen köylüleri, onlara duyduğu saygının bir başka şekli

olarak, Araboğulları'nm Söbeçimen'de cem tuttukları, sohbet ettikleri odayı olduğu gibi korudular. Kendilerinden sonra da korunacağından şüpheleri olmadı.

Yıllar önce Mescit'te cem kurulmuş, muhabbet oluyordu. Bir ara, canlar yüz yüze görüşürken Gerçoli, görüştüğü kadını öperken şapırtılı bir ses çıktı. «Hoşt» diye karşılık aldı. Herkes, sesin geldiği Araboğulları'ndan tarafa bakındı. Ölü bir sessizlik oldu. Gerçoli neye uğradığını anlayamadı. Kendini dışarı attı. Gecenin karanlığında saatlerce dolaştı. Utanmıştı, köyden uzaklara yöneldi. Sabaha kadar sanki dolanmadık yer kalmadı. Gün ışımadan önceki zifiri karanlıkta, uykuya esir düştü. Hangi köye, hangi eve gittiyse, tembihlenmiş gibi alınmadı. Yedinci ev, Sarıkadı köyünden Mılley Bozey'in kapısına dayandı. Mılley Bozey, meseleyi biliyormuş gibi konuştu.

«Onların meclisinden kovulmuş adamı makbul saymayız ve de misafir etmeyiz.» Gerçoli, uykusuzluk hastalığına tutulmuşçasına gözleri ışıldadı. Karanlıkta kaybolup gitti.

Mılle Bozey de, yıllar önce Araboğlu'ndan uyarıcı bir darbe yemişti. Ordan burdan, onun bunun malını çalıp bir yayla zamanı, Çıyayı Gıcık tarafında sıkça bir ormana koydu. Araboğlu, kıl çadırıyla yayladaydı. Mılley Bozey, malları emin yere koyduktan sonra, aklınca Araboğulları'nın sohbetine katılmak için onların yanına gitmeye karar verdi. Araboğlu'nun çadırına gelip oturdu. Sohbet ortamının bir türlü doğmayışından rahatsız oldu.

«Buraya geldik ki muhabbet edesin. Niçin konuşmuyorsun?»

Araboğlu «Du herre defey hevfahu vekke malé halke berde, ezci hefşahe evvin malede bıdım, ev dohaziya te dıvatın em dey despekin: Sen git dışardaki malı bırak, sahiplerine ver. Ben de senin arzu ettiğin sohbeti başlatayım.»

Mille Bozey kıpkırmızı oldu. Hiçbir şey söylemeden ayrıldı. Ormana gelip sakladığı malları bıraktı. Onları tek tek sahiplerine verdi. Yapmakta olduğu bu işi, bir daha yapmayacağına söz verdi, tövbe etti. Bir iki yıl sonra, Araboğlu'nun muhabbet ettiği belli kişiler arasında yer aldı.

Mille Bozey, olup bitenleri düşünürken Gerçoli'yi, oralarda dolaşır gördü. Gerçoli'nin evde kalmaya ısrarlı olduğunu anlayınca karısına seslendi.

«Gel hele hanım, biz gidip komşuda yatalım, misafir de bizde yatsın.»

Gerçoli, beklemediği bir darbe daha yedi. Gece boyunca üstüne düşen ölümcül uykuya naletler okudu. Alıp başını gitti. Dersim tarafında kayboldu. Yıllar sonra Araboğulları, sürgünleri bitip Söbeçimen'den Sivas'a doğru yaya yol alırken, önlerindeki büyük derede, birkaç eşkiya yollarına dikildi. Aileleriyle oldukları yerde kalakaldılar. Araboğlu kendi kendine söylendi.

«Gerçoli olsaydı, bunların hakkından gelirdi.»

Yıllardır, nefsani bir hata yüzünden, çevresindeki toplumca dışlanan, bu yüzden alıp başını kayıplara karışan Gerçoli; sanki Araboğullarını takip ediyormuşçasına, oralarda biryerlerden bitiverdi. Kutsal bir emir almış ve kendinden geçmişçesine, üç dört adamın birden feleğini şaşırttı. Bir süre onları kovalayıp durdu.

Gerçoli, kovaladığı adamları oturduğu taşın üzerinden seyrederken, bir taraftan da asıl cezası sürgünlüğün sona ermişliğinin verdiği gönül rahatlığıyla; Araboğulları'nın ardından, onlardan biraz uzakta, Sivas'a doğru yol alıyordu. Araboğulları, Dersim Nahalla Karéy'den eşleriyle, çocuklarıyla ayrıldıkları gibi; Mescit'ten, Söbeçimen'e, yedi yıl sonra da Söbeçimen'den Mescit'e aynı şekilde dönüyorlardı.

Coşkun bir sevgiyle karşılandılar. Daha dünmüş gibi, geçen yıllar unutulmuş, düzenleri olduğu gibi devam ediyordu. Araboğullarmın dönüşünden sonra da Sarız, Elbistan, Yarpız yöreleriyle ilişkiler sürüp gitti. Karşılıklı adamlar gidip geldi. Bağlantılar hiçbir zaman koparılmadı. Arada bir gidip gelenlerin dışında, Araboğulları da Sarız tarafına gelip muhabbetlerini sürdürdüler. Yeni yeni ilişkiler, yeni yeni dostluklar kuruldu.

Araboğulları sürgünden döndükten sonra, kendileri hakkında şikayette bulunan Kangal Ağaları tarafından davet edildiler. Araboğulları çevresindeki bazı kişiler, bu davete gitmemelerini söyledi. Araboğulları, böyle bir davranışın doğru olmayacağını belirttiler. Gitmelerini istemeyen, davranışyarıyla bunu yana tutuşa yansıtan bir dostları:

«Rüyamda hep kötü görüyorum. Ağalardan bazılarını, eşşek olarak görüyorum.»

Araboğlu, onu kırmadan ikna etmeyi düşündü. «Oğlum, bir daha rüyanda o eşşekleri görürsen kulaklarından tut bırakma.»

Adam, o gece rüyasında Kangal Ağalarını yine gördü. Eşek donunda gördüğü ağalardan birinin kulağına sıkıca yapıştı. Uyanır uyanmaz, kendi kulağına sıkı sıkıya yapıştığını anladı. Araboğlu'nun anlatmak istediğini düşündü. Ağalara,

içindeki peşin düşünceyle baktığı için, eşek biçiminde gördüğünü düşünüp, kendi kulaklarına sıkı sıkıya yapışmasına uzun uzadıya güldü.

Kangal Ağaları, davette pişmanlıklarını belirttiler. Araboğullarınm yaptıklarının şeriate ters düşmediğini; doğru olduğunu, ama kendilerinin, bunu yapamayacaklarını söylediler. Kurulan yeni ilişkiler, çevredeki gerginlikler üzerinde olumlu etkiler yaptı. Kangal Ağalarından biri, Araboğullarıyla kirve oldu. Bu dostluk yıllar yılı sürüp gitti.

Sürgünden sonraki yıllardan bir yıl, Araboğluyla yol arkadaşlarından biri, mahkemede kadı huzuruna çıkarıldı. Kadı, Araboğlu'na iyi davranıyorda ya, yanındaki arkadaşını tersleyip duruyordu. Arkadaşı, dayanamayıp mırıldandı.

«Bu kadıyı, gözüm hep domuz şeklinde görüyor.» dedi. Araboğlu, her zamanki temkinliliğiyle onu uyardı.

«Bizim davamız, bu görevini yapan adamlarla değil. Kafamızı, bunun gibi adamlara takmaya gerek yok. Bu gibiler yüzünden davamızı geride bırakamayız.»

Yıllar sonra ortaya çıkacak bir divânenin, bir gönül ehlinin dedesi olan arkadaşı, hatasını kabullendi.

Araboğulları, sohbet arkadaşlarından birini Kırşehir Sulucakarahöyük'e görderdiler. Hünkârın bıraktığı ocağın ne durumda olduğunu bilmek istiyorlardı. Mescit'ten gelen adam Hacıbektaş'ta bir aya yakın kaldı. Dergahtaki durumu ve gelen gidenleri günlerce gözledi. Dönüş günlerinde, gözlemlerini defalarca değerlendirdi. Gözlemlediği birçok anlayışları, tutumları beğenmemişti.

O kış, Sulucakarahöyük'ten bir dede geldi. Bir iki ay, Araboğullarına bağlı insanların köylerinde misafir kaldı. O

köyden o köye dolaşıp durdu. Cem'lerde ve başka toplantılarda, Araboğullarma bağlı insanların, dedelikle ilgili anlayışlarından huzursuz oldu. İstediği ortamı bulamadığını saklasa da sezdiriyordu. Dönüş hazırlıklarına başladı. Ayrılmadan önce, Mescit'e son kez uğramayı aklına koymuştu. İstediği gibi hakullah toplayamaması sinirini bozuyordu. Geldiğinden beri, gördüklerinin sorumlusu bildiği Araboğullarıyla uzun uzun konuşmak istiyordu. Üç dört gün Mescit'te kaldı. Araboğullarıyla ateşli ateşli konuştu. Asırlar önce, gerçekler sahibinin, gerçek erlerin, insanlara sunduğu bir top güneşi alarak bir yerlerden kopup gelen Hünkar'ın, Sulucakarahöyük'te kurduğu düzenin şu andaki durumu konuşuluyordu. Birçoklarının; bu mirası, bu düzeni sürdürdükleri görüşlerine karşılık, bunca anlayış ve tutum ayrılıkları üzerinde değerlendirmeler yapıldı.

Dede, sözü döndürüp dolandırıp Araboğullarına bağlı insanların; dedelik, hakullah, kurban kesme ve değişik anlayışları üzerine getirdi. Kafasını bulandıran bu insanların hayata, insana, topluma bakış biçimini; kendisininkiyle bağdaştıramadığı üzerine konuşup durdu. Önceki yıllarda gördükleriyle bugünkü arasındaki uçuruma inanmak istemediğini, üzerine basa basa belirtti. Dede, konuşmalarıyla bütün öfkesini gidermiş gibiydi. Konuşmalarına verilen karşılıkları öylesine dinliyordu. Bunları, dolaştığı köylerdeki insanlardan defalarca dinlemiş gibiydi. Sözbirliği etmişler gibi onlar da, bunlar da, hemen hemen aynı şeyleri söylüyorlardı.

Gerçeklerin yolunda, insanlar yanlışlıklar yapabilir. Ama bu yolda olduğunu söyleyen insan, yaptığı yanlışlığa bir daha düşmemeliydi. Bu yoldaki «Nesuh»: Bir daha aynı yanlışlığa düşmemek üzere tövbe etme, önemli bir ilkeydi. Aynı yanlışlıkları yapmak, ne insanı gerçek er yapar, ne de kendini er saymanın bir anlamı kalmaz. Hiçbir zaman da gerçeğe

ulaşamaz. Kurban kesmek, bir düşünceyle bir inançla ilgili olabilir. Ama kurban kesmekle insan, yanlışlıklarından kurtulamayacağı gibi, daha sonra yapacağı alçaklıklarının da bir bedeli olamaz.

İnsanları: insanlığa, insanca yaşamağa, gerçeklere, gerçeklerin yoluna davet etmek; bu yolda onlara rehberlik etmek güzel bir şey. Bunu yaparken, duyguların düşüncelerin bir bedeliymiş gibi «Hakullah» toplamak, bu yola ters düşer. İnsanın insanca yaşaması, gerçeğe ulaşması, ne kadar güzel bir şeyse; bunu sömürü alanı yapmak da o kadar çirkin bir şeydi. Yıllarca, asırlarca birçok dedelerin; hakullah peşinde, kendini bu yola adamış biri gibi gösterdikleri de bir gerçekti. Koyununu, keçisini, danasını, öküzünü hatta elindeki üç beş kuruşu, inançları uğruna böyle dedelere hakullah diye sunanlar çoktu. Kendini «dede, şıh, pir, mürşit» diye ortaya koyup bir kene gibi insanların kanını emen kişiler az değildi. Her zaman da olabilir.

Oysa gerçekler, gerçek erler; yollarını bu sömürüler üstüne kurmuş olamazlar. Öyle olsaydı; gerçeğin de gerçek erliklerin de, uğruna baş konulan yolların da, ilahiliklerin de, ilahların da beş paralık değerleri olmazdı. Asıl olan, insan ve insanın olgunluğudur. Bu olgunluk; insanca yaşamaya, insanca düzenlere gebedir. Her türlü çıkar ve sömürü üzerine kurulan düzenler; peygamberlere, tanrılara da ait olsalar, ayakta kalamaz. Peygamberin de Allahın da, böyle bir düzeni; insanlara rağmen ayakta tutmaya gücü yetmez.

İnsan olmak, insanca yaşamak bambaşka şey. Geleceğin tüm güzellikleri bunların üzerine kurulacak. Bu düzen için insanın, insan olması şart. Böyle bir olgunluk zor olsa da ulaşılmalı. Giyimle kuşamla, malla mülkle, insanın bu olğunluğa erişmesi düşünülemez. Yapma güzellikler,

değerler; insanların da, düzenlerinin de kokuş masına engel olamayacak. İnsan unsurunu gözardı eden hiçbir düşünce ve değer yargısı; insana ve insanoğullarına, istenilen gerçek mutluluğu veremeyecektir.

Dede, dinlediklerinden sonra, içindekileri söyleyemeden duramadı.

«Sulucakarahöyük'teki dergaha, yine her yıl, ödeme yapmak zorundasınız. Bunu gözardı ediyorsunuz.»

Kısa bir sessizlik oldu. Odadakilerin bakışı bir noktada yoğunlaştı. Araboğlu konuşmak istemiyor gibiydi. Yine bir şeyler söyleme zorunluluğu doğmuştu.

Tane tane «Dede» dedi. «Bir ödeme gerekiyorsa, bizlerin dergaha değil, dergahtakilerin bize ödemesi gerekir. Daha doğrusu, kim hak ediyorsa ona ödensin.»

Dede, Mescit tarafından hırslı ayrıldı. Ama belli etmemeye çalışıyordu. Sulucakarahöyük'e varana dek kafasında, Araboğullarıyla ilgili düşünceler kaynayıp durdu. Konakladığı yerlerde, Araboğullarının düşüncelerini, tutum ve davranışlarını yanlış bulduğunu açıklıyordu. Sulucakarahöyük'e varır varmaz Araboğullarını, zamanın Hacı Bektaş postnişinine şikayet etti. İçini bir güzelce boşalttı. Aylarca çektiği sıkıntıların ağırlıklarını atmış gibiydi.

Bir hafta geçmedi. Bu kez postnişin, Dedeyi çağırttı. Büyük bir umutla yanına gitti. Postnişin; Dededen, gördüklerini, duyduklarını bir bir anlatmasını istedi. Sözü, Araboğullarma getirip onların tutum ve davranışlarından, anlayış ve düşüncelerinden söz etmesini istedi. Anlatılanların hepsini büyük bir sabır ve ağırbaşlılıkla dinledi. Dede sözünü tamamlamadan önce, unuttuğu bir şeyi

hatırlamışcasma ve büyük bir sevinçle, bastıra bastıra konuşarak noktaladı.

«Onlara, niçin buraya yardımda bulunmak istemidiklerini sorduğumda, bana ne deseler iyi. "Asıl siz ödeme yapmalısınız" dedi.»

Postnişin, bir süre kımıldadı. Dedeye, bir şeyler daha sordu. Dede her cevapta, beklediği sonuca ulaşacakmış gibi konuştu. Bu dalgınlıktan, bir süre postnişinin konuştuğunun ayrımına varamadı. Dede, beklediği sözleri duyamamanın sancısıyla kıvranmaya başladı. Söylenenleri duyuyordu. Ama kafasmdakilerle bağdaştıramıyordu. Hacı Bektaş postnişini, tane tane konuşmasını sürdürüyordu. Yaşlı adam; Dedenin, yadırgayarak şikayet ettiği Araboğullarıyla, Hünkar'ın yolunun aynı olduğunu söylüyordu.

«Senin, sözünü ettiğin Araboğulları, bu yolun gerçek yolcularıdır. Bu ocağın gerçek sahipleri, Araboğulları gibi insanlardır. Bu yol, böyle insanlarla sürdürülecek. Araboğullarınm yaptıklarının hiçbiri, bu ocağa ters düşmüyor. Asıl yolumuz, böylesi insanların sürdürdüğü yoldur. Sana söyledikleri de doğru. Onların bize değil, bizim onlara ödeme yapmamız gerekir.»

Dede, söyleyecek bir şey bulamadı. Oturduğu yerden, bir yerlere kaybolup gitti.

Araboğulları, yaşantılarıyla çevrelerine örnek oldular. Dostları da düşmanları da onlardan etkilendi. Sürekli, insanı birinci unsur, yaşamın temeli olarak gördüler, uyguladılar. Düşünceleri, düşünce olmak yerine, bir yaşama biçimine dönüştü. Araboğulları'nın meclisinde yer almak, sohbet arkadaşları arasına girmek; onların, hayatı algılayış ve bunu yaşama biçimine dönüştürerek sürdürebilmek kadar güç oldu.

Sonuçta tek bir inançta, ama kaynak olarak her inançtan insanlarla hakikat birliğini gerçekleştirdiler.

Şıh Araboğlu, susuz insanların kana kana su içtiği, ama yine de bir türlü doyamadığı nitelikteki sohbetlerde; belki saz da çalıyordu. Sohbet ortamında, o anda oluşturduğu, kendine ait deyişler söyledi. Bunları bir mey gibi, muhabbet ortamında, en etkili ezgilerle meclistekilere sundu.

Yıllar sonra Araboğulları, bu dünyadan göçmeden dostlarına «Biz öldüğümüzde, üçüncü gün mezarımıza sadece su dökün.» dediklerinde ,dostları tepki göstermeden, son öğütleri dinlediklerini biliyorlardı.

«Geli heker hin elmin bıgerin, el guristaney ol jiderve elmin negerın, heker ve dı vet hin, mın bıbinin de eddiley dustada ol ale Mareşey demin binin: Bizi arayanlar, dışarda mezarda değil; dost gönlünde, eş dost çinde, Maraş tarafında arasın.»

«Ser ketiney bıdıne mırava, el guristaney teg ve nedin, heker hindey guristaney teg vedin hindey dıla nehoskin. Bila dileytva makilbin goh nedine jı derve: İnsana kıymek verin, mezarla uğraşmayın. Türbeyle uğraşırsanız, gönlü ihmal edersiniz; iç aleminizi zenginleştirin, dışarıya fazla itibar etmeyin.»

O yıl, Araboğlu göçtü. Bir yıl sonra Şıh göçtü. İki müsayip kardeş, yanyana gömüldü. İkisinin baş kısmına, tek mezar taşı konuldu. Mezarları da yapılmadı.

Yöredeki insanlar, bu değişik yaşayıştan onlara saygı duydu. Birçokları, en ağır yeminlerinde onlara verilen «Araboğlu» adını kullandı. Bu ocağa saygısızlık ve haksızlık yapmayı, kendileri açısından çok tehlikeli gördüler.

Araboğullarımn; bin dokuzyüz sekiz, bin dokuzyüz dokuz yıllarında bu dünyadan göçtükten sonra, sözünü ettikleri yörede, kendilerinden sonra, kim bilir nice gönül ehli insanlar çıktı. Kendi kendini yenileyen, kendi kendine dönüşen yaşayış biçimleri bunu gerektiriyordu...

İnsanlar yaşamları boyunca, insanı her şeyde temel ve ön saflarda tutan Araboğulları'nın ardından; onların davranışlarını, yaşayış hallerini, yaşantılarına örnek aldılar. Sözleri, davranışları, yaşayış biçimleri inançlara dönüştürüldü.

Araboğlu ocağına bağlı iki can, yıllar sonra müsayip oldu. Canlardan birinin eşi Ermeni bir gelindi. Ailenin bağlı olduğu ocağa ve Araboğullarının yaşayış hallerine âşık olmuştu. Ermeni bacı, hareketleriyle çevresince sevildi, saygı gördü. Ermeni gelinin müsayip olduğu aile, yıllar sonra, müsayiplerine belli etmedikleri bir sıkıntıya düştü. Adam, bir çift öküzünü satmaya karar verdi. Müsayibinin evde olmayışı onun için iyi olmuştu.

Ermeni gelin, günlerdir bir şeyler sezinliyordu ya kimseye söylemiyordu. Müsayibinin, sabah pazara gideceği gece, kendi kendine çok düşündü. Uyumak istemiyordu. Uyuyamazdı da. Kalkıp sandığındaki üç kırmızı lirayı aldı. Müsayibinin evine gitti. Müsayip bacı kapıyı açtı. Adam, oturmuş düşünüyordu. Elindeki altın lirayı müsayibinin eline sıkıştırdı. Adam, başını kaldırınca gözgöze geldiler. Ermeni bacının cemali, çok tatlı ve onun kadar da etkileyici bir ciddiliğe sahipti. Bir şey söylemeden evine döndü. Kendini yatağa atıp rahat bir uykuya daldı.

Günler sonra, Ermeni gelinin kocası eve dönüp durumu öğrendiğinde; bu yaptığından hoşnut olmamış gibi davrandı. Ermeni gelinin çok zoruna gitti. Yutkunarak «Hani» dedi.

«Bağlı olduğumuz ocak Araboğulları olsaydı böyle yapmazlar mıydı?» Kesin konuştu. Kocası kıpkırmızı oldu. Adam, bir şey söylemediği halde Ermeni gelinin içi boşalmamıştı. «Ya beni boşarsın ya da kimseye bir şey söylemeyeceksin.» Adam, hiçbir şey söylemedi. Ters bir davranışta, Ermeni gelinin evi terkedeceğini çok iyi biliyordu.

Araboğullarının, yörede etkinliklerinin yaygınlaşmadığı yıllardan bir yıldı. Araboğlu, yanındakiyle çevre köylerden birine gidiyordu. Bu köydeki etkinliği henüz yaygın değildi.Araboğlu'nu uzaktan tanıyanlar, köye gelenleri parçalasın diye; oldukça yavuz, kancık bir köpeği üzerlerine saldılar. Köpek, korkunç bir ses ve hızla gelenlerin üzerine koşturdu. Onlara ulaştığında, Araboğlu'nun ve yanmdakinin ayaklarına kapandı. Gözlerinden yaşlar dökülüyordu.

Araboğlu etkilendi. «Hani ya altınların, hani ya sırmaların? » Köpekle konuştu, onunla ilgilendi.

Akşam, köylüler toplandı. Cem kuruldu. Saz çalındı, sohbet yapıldı. Araboğlu, sohbette bulunanlara etkileyici konuştu.

«Hep birlikte himmet edin de, köpek bu gece, o kalıptan kurtulsun. O bile tanıdı. Siz tanıyamadınız.»

O gece kurtlar; yavuz, kancık köpeği götürüp parçaladılar. Olay sabah duyuldu. Köyde değerlendirildi. Araboğlu'na sordular. Köpeğin, kendi kendisinin hizmetiyle kalıptan kurtulduğunu söyledi.

Araboğulları, Söbeçimen'den gittikten sonra Kırkısırak'a kış günü bir dede geldi. Cem kuruldu, sazlar çalındı. Sohbete geçildi. Dedelikle ilgili konuşuluyordu. Şıh Mamo'yla dede

arasında, dedelik anlayışları yüzünden anlaşmazlığa düşüldü. Dede ,sinirliydi ama belli etmemeye çalışıyordu.

Şıh Mamo; dedenin, üzerine üzerine gelmesine olgunlukla ses çıkarmadı. Dedelerin hakullah toplamalarının, dua okuyup para almalarının, değnek altından geçirmelerinin, dedegan aileler dışında kız almamanın vermemenin, işi yeme içme yönüne kaydırmanın; hakikat yolunda, hakikate ters düştüğünü örnek yaşantılarla açıkladı. Dede, dedeliğin ağırbaşlılığını bile göstermedi. Ceme, sohbete zarar verdiğini belirterek Şıh Mamo'yu kovdu.

«Eğer ben dedeysem, bir dahaki seneye gelip cem kurduğumda sen burada olamayacaksın.»

Şıh Mamo tok bir sesle, kesin konuştu. «Dede, sen haksızsın. Eğer sen haklıysan, bir dahaki seneye ben burada olmayacağım. Ama ben haklıysam; buradakler şahit olsunlar ki, seneye buraya gelemeyeceksin.»

Dede, Kırkısırak'tan ayrılmadan önce çok düşündü. Planlar kurdu. İşi oluruna bırakmak istemiyordu. Evinde kaldığı adam kaçakçılık yapıyordu. Ona, bir dahaki gelişine kadar, Şıh Mamo'yu ortadan kaldırmasını istedi. Aksi durumda, dedelik hakkını helâl etmeyeceğini; ocağının onulmaz dertlerden kurtulamayacağını, etkili bir ses tonuyla üzerinde dura dura belirtti.

Aylar geçti. Kaçakçı, sonbaharda kaçak tütünle köye döndü. O günler kendi kendine kararını verdi.

«Eğer ki bu Mamo, ocağına bağlı doğru bir adamsa, vereceğim tütünü içmez. Eğer içerse onu öldürürüm.»

Atıyla, Kırkısırak'a dönüyordu. Karşıdan, Mamo'nun geldiğini görünce aldığı kararı uygulamaya koydu. Onunla

karşılaşırken atından indi. Yolun kenarında bir taşın üzerine oturdular. Şıh Mamo'ya, üzerindeki kaçak tütünden bir tabaka uzattı. Şıh Mamo da kendi tütününü ortaya koydu.

«Low low, bunun ikisi de zehir. Sen, gör ki nerelerden getirdin. Zehirlenmesine zehirleniyoruz. Bari şu helâlinden zehirlenelim.»

Hiçbir şeyden habersiz konuştu. Adam, kalkıp Şıh Mamo'nun elini öptü. Hiçbir şey söylemeden, dalgın dalgın atına yöneldi. Bir süre düşünceleriyle cebelleşti. Şıh Mamo'nun, dedeyle olan tartışmasını düşündü. O yılın ilk kış günleri, fırtınalı başladı. Şiddetli bir kış olacağı belliydi. Tartışmadan bir yıl sonraki kış geldi. Ama, dede gelmedi. Ondan bir haber de alınmadı.

Araboğulları bu dünyadan göçeli on yıl bile olmamıştı. Yeni bir vurgun kırgın, kaç göç yılları başladı. İnsanoğlu yine hayvanlaşmış, kan gövdeyi götürüyor. İnançlar, kültürler, diller, ırklar, kırılıyordu. Soysuzlaşan insan, insanlara gerçek cehennemi bu dünyada yaşatıyordu. Yöre, uydurma bahanelerle, çoluk çocuk demeden kırılıyor.

Vurup kıran, yok eden düzenden yana olan Kangal Ağaları, Araboğullarıyla olan geçmişlerinin etkisi altmdalar. Bu ocağın söndürülmesinin, kendi gelecekleri için çok çok tehlikeli olacağını düşünüyorlardı. Ne yapıp edip, ortalığı kasıp kavuran askeri birliğin komutanım ikna etmeliydiler.

Bin dereden su getirdiler.

«Bu insanlar, işlerinde güçlerinde. Ne isyanı? İsyanla misyanla ilişkileri yok.»

Komutanı ikna ettiler. Bundan emin olması için komutanı, söz ettikleri yöreleri dolaştırdılar. Köylülere haber

yollayarak, işlerinin başlarında olmalarını öğütlediler. Kangal Ağaları, askeri birliğin komutanını oralarda dolaştırdı.

«Bakın paşam, bu insanlar; çiftinin çubuğunun, tarlasının, harmanının başında. Önünde eşşek, odununu etmeye gidiyor. Hiçbir şeyden haberleri bile yok.» diye köylüleri göstererek gururla söyleniyorlardı.

Aynı durumda olduğu halde, korkudan; köylerinden kaçıp dağlara, mağaralara, ormanlara çekilen az değildi. Sırf havayı içlerine çekerek hayatta kalabilmenin, kendini savunmanın, vahşi hayvansı durumundayken bile yüzlerce köy, binlerce insan; çoluk çocuk, yaşlı, kadın ve yatalak demeden kırıldı. Kendilerince yoldan, dinden, müslümanlıktan, vatan duygularından sapan bu isyankâr insanlara, iyi bir ders verilmiş, bir dahaki sefere kadar şimdilik yola getirilmişlerdi.

Bir Ermeni'nin, Ermeni papazının anlattıkları üzerine; Almanya'dan üç Hiristiyan bacı, Sarız Kırkısırak köyüne, Şıh Mamo'yu ziyarete geldiler. Köydekilerin çoğu, buna anlam veremedi. Birçok insan, bu kadınların güzellikleri ve giyinişleri karşısında sineklenip durdu. Üç Hıristiyan kadın, Şıh Mamo'yla günlerce sohbet etti. Mamo'nun insana, hayata, insan ilişkilerine, olup bitenlere, geçmişe bakış felsefesine; düşüncelerini, bir yaşama biçmine dönüştürmesine ve içinde bulunduğu yaşayış haline hayran oldular.

Üç kadın; çevre insanının yaşama biçimlerini, geleneklerini, birbirleriyle ilişkilerini gözledi. Rahatsız oldukları bir şey vardı ama Mamo'ya soramadılar. Belki de sormak istemediler. Mamo, üç Hıristiyan bacının tedirgin hallerini anlamıştı. Kendi de bir şey demek istemiyordu. Onların, kendi kendilerine, rahatlıkla sormaları gerektiğini düşünüyor. Sonunda, üç Hıristiyan bacı Mamo'ya sordular.

«Tarlalarınızdaki sınırı kaldırmamışsınız. Duruyor.»

Mamo, hemen cevap vermedi. Bir an, içindeki Araboğulları'nı düşündü. Sonra tane tane konuşarak karşılık verdi.

«Sınırlarımız şimdilik duruyor. Ayrı emek veriyoruz, ama emeklerimizi birlikte yiyoruz.»

Oysa Mamo, kadınların dile getirmek istedikleri rahatsızlığı anlamıştı. Uzun bir sessizlik oldu. Mamo da, üç hıristiyan kadın da içlerinden "Keşke sınırlar kalksaydı. Kalksaydı da, sevgi temeline dayalı birlik kurulsaydı." diye geçirdiler.

Yaşayan hümanist bir kaynak, hümanist bir inanış; Araboğlu, Araboğulları... Mescit'te, günümüze kadar çoğu kez sınırsız, tapusuz tarlaların temelinde yatan felsefe; Şıh Mamo'yla bu üç Hıristiyan bacının, üç Hıristiyan kadının: sevgi temeline dayalı, hakikat birliğine ulaşan felsefenin aynısıydı. Kendi kendini yenileyen, kendi kendini döl leyen, kendi kendine dönüşen yaşayış halleri bunu gerektiriyordu.

Yaşamlarını böylesine sürdüren Araboğullarının, Araboğlu'nun kurduğu hakikat, birliğinde; kendine ait, belki kendi çalıp söylediği, kendi yazdığı deyişler görünürlerde yok. Gelin görün ki; Araboğlu Arab Ali'nin yüreğinin attığı, nice dokunaklı deyişler vardır...

Kırkısırak'lı Mamo, Araboğullarıyla tanışmadan önce de, çevresindeki insanların dikkatini çekmişti. Ne zaman ki, Araboğulları Söbeçimen'e geldi, yıllardır aradığı şeyi bulduğunu anladı. Mamo, yürüdüğü yolda aşamalar katetti. Araboğullarını duyar duymaz tanışmak istedi. Katıldığı ilk toplantıda; yıllardır kendi kendine verdiği yönün, daha bir

belirginleştiğini, arzuladığı yere yöneldiğini hissetti. Araboğullarının sohbetlerine katıldıkça dayanılmaz bir coşkuyla yaşadı. Bu istek, bu kararlılık, bu coşku onu; önceleri, sadece Mamo'yken, sonraları Şıh Mamo olmasına yol açtı.

Mamo, Araboğulları yöreden ayrıldıktan sonra da varlığından hiçbir şey kaybetmedi. Gün geçtikçe, çevresindeki insanların saygınlığını kazandı. Ona kin duyanlar bile zamanla içlerinde filizlenen saygıyı gizleyemediler.

Şıh Mamo dolu dolu yaşadı, dolu dolu yaşattı. Daha bu dünyadan göçmeden önce, Sarız Kırkısırak tarafı köylerinin ileri gelen ağaları, aralarında toplantı yaptılar. Başkalarına söylemedikleri bir karar almışlardı. Bu kararı, eski yazıyla kağıda aktardılar. Şıh Mamo göçünce, karar da belli oldu. Ağalar, türbe yaptırmaya karar vermişlerdi. Bunu, gerçekten istedikleri halde bir türlü yaşama geçiremediler. Ölen ağalar, bu isteklerini vasiyet olarak oğullarına da aktardılar.

Her nedense, aldıkları yazılı karar uygulanamadı. Çok sonraları, kim önderlik ettiyse birileri çıkıp Şıh Mamo'nun, Kırkısırak'taki mezarını türbe haline getirdi. Ağaların, aralarında aldıkları kararın, eski yazıyla yazılmış metni de yakın zamana kadar ortalıktaydı. Bu yazılı karar gerçekte olduğu halde, görünürlerde yok. Ağaların aldığı yazılı karar, gönüller karşısında yitip gitmişti. Ama Şıh Mamo, gönüllerde çoktan ölümsüzleştirildi.

Kendi kendini var eden bu yaşayış, bu anlayış; yaşayan, yaşatan, göçen nice erden sonra yine elden ele geçti. El alındı el verildi. Şıh Mamo da o ulu eli, Melüli'nin dayısı Kötüreli Ali'ye ve Çirkin'e uzattı. Çirkin, dört kapı kırk makam yaşantısının; nice zenginliklerle, nice güzelliklerle dolu olduğunu yaşadı ve yaşattı...

Geceden beri yağan kar, birbiriyle boğuşarak fırtınaya dönüştü. Sadece gökyüzünden değil, şiddetli esintiyle yerden, yamaçlardan, damlardan, tepelerden, sağdan soldan, yukarıdan da kar yağıyordu. İnceköylüler bacalarının, sıcak sobalarının başlarındaydı. O günkü keklik avında, birçok erkeğinin yanında, kadınlar bile keklik tutmuşlardı. Keklik etinden yapılan mantılar çoluk çocuk, kadın erkek oluşturulan yer sofralarında iştahla kaşıklanıyordu.

Karakilise'nin, Ayranlığın, İnceköy'ün köpekleri; aralarında sıraya bindirmişcesine ve birbirlerini dinlercesine havlıyorlardı. Karınlarını doyuran, kış aylarının ilk toplantısı için Cafer Dedelerin evinde ve köyodasmda, teker teker toplanmaya başlayınca bir uğultu koptu. Binboğalı'nın, Hıdo'nun, Topal Kâzo'nun kızakla gittikleri odundan dönmedikleri haberiyle uğultular çoğaldı. Her kafadan bir ses çıkıyor, kimse kimseyi dinlemiyor. Köpek seslerine çocuk sesleri de karıştı. İnsanların uğultusu, fırtınanın uğultusunu bastırır gibiydi.

Oluşturulan iki erkek grubundan biri Değirmenderesi'ne, biri de Açıkyazı'ya yöneldi. Gara Memmed'le Porsuk Hasan'm sesi, köpek sesleri arasında zor duyuluyor. Gara Memmed'in sesi kısılınca Porsuk Hasan, bar bar bağırıyordu.

«Olmaz arkadaşlar. Üç gişiyi bulak derken hepimiz soğuktan gırılacağız. Merak etmeyin. Onların üçü de birbirinden yaman. Mutlaka bir yere sığınmışlardır. Zabah saatlerinde gelmezlerse yine ararız.»

Üç kişinin dağda kalmaları yüzünden o gece, İnceköy'de, kış günlerinin ilk toplantısı yapılamadı. Herkes, evlerindeki

sıcak yataklarına girerken dışarda göz gözü görmüyordu. Gecenin ilerleyen saatlerinde aralıksız uğuldayan fırtınaya, köpek sesleri de yenik düştü.

Köylüler sabah, ahırdaki mallarına yemledikten sonra Değirmenderesi'nden Açıkyazı'ya çıktı. Kar yağışı devam ediyor ama fırtına, akşamki şiddetini yitirmişti. Deli Memmed, Kâzo'yu, Ortakavak'taki Sığırkayası'ndan sırtlayıp Açıkyazı'ya gelirken; Açıkyazı'dakiler, önce tanıyamadılar. Deli Memmed, köyden gelenlerle Ortakavağa çıktı. İkişer üçer dağılan grup Körkuyu'yu, Anlaçkavağı, Kır'ın eteklerini dolanıp Bellikkayası'na geldiğinde, İnceköy'ün yayla damlarının birinden· duman yükseliyordu.

Gö Bekir «Aha vallaa yayladalar.» diye koşturdu. Hıdo; yayla damının çarpılarından yaktığı ateşin karşısına geçmiş, başını dizlerinin arasına almış, kaygısız oturuyordu. Gö Bekir'in içeri girdiğini anlayamadı. Köpek sesleriyle insan seslerinin yoğunlaştığı an, yerinden doğruldu.

Gö Bekir'i karşısında görünce «Ne var gardaş?» diye söylendi. Çürük İsmail kızdı. «Tangrı canmg ala! Ne var olur mu ulan. Millet, zabahtan beri sizi arıyor. Binboğalı nerede?»

Hıdo, karşılık vermedi. Önlerine düşüp Kır'a çıkmaya başladılar. Bir ara kesilen kar tekrar başlayınca dönmeye karar verdiler. Ortakavağa inerlerken Kır'dan, kesik kesik ses geldi. Geri döndüler. Ses, Kır tarafından geliyordu ama neresinden geldiğini bulamıyorlardı. Uzun süre aradılar. Binboğalı; karlara bata çıka, yuvarlana yuvarlana onlara ulaştı. Binboğalı, kafası önde, boynunu uzata uzata gidiyor. Sorulanlara cevap vermiyordu.

Akşam, mallarını yemleyip karınlarını doyuran köylülerin bir kısmı köyodasma, bir kısmı Cafer Dedelerin

evine yöneldi. Kaygılardan kurtulmuşlar, soğuk kış günlerinin tadını çıkarmaya gidiyorlardı.

Cafer Dedelerdeki toplantıya en son Sakallı, ardından da Binboğalı katıldı. Cafer Dede pek konuşmuyordu. Bir durgunluk, bir tıkanıklık vardı. Hemen herkes bu duruma kızıyor, sohbetin nasıl başlatılacağı düşünülüyordu. Cafer Dede dayanamadı.

«Babam, Allah hak için, ne susarsız? Susmaya mı geldiz? Bakınız, misafirlerimiz de var.»

Veyve, avludaki mangalı salona getirdi. Cafer Dede'nin sol tarafına, duvarın dibine koydu. Şirin'e, işaretle bir şeyler söyledi. Şirin, kahve takımıyla döndü. Veyve, mangaldaki meşe közünün üzerinde kahve yaptı. Cafer Dede'ye, Dersimli misafire, Sakallı'ya, büyük oğluna kendi eliyle sundu. Kızı, Şirin, porselen demlikten öbürlerine çay ikram etti. İkram edilenler içilene kadar kendi aralarında konuştular.

Cafer Dede misafire döndü. «Babam, Allah hak için, çalıp söylemenin misafirliği olmaz.»

Bir uğuldama oldu. Herkes, tahta döşemeli salonda; duvara sırtını yaslayacak bir yer arıyordu. Dersimli misafir, uzatılan sazı öpüp eline aldı. Kısa aralıklı çalmalarla saza düzen verdi. Kendini saza kaptırmışken, salondakiler ses çıkarmadan onu izliyordu.

...Kurban olam gönül ben sana kurban... Muhabbetin şirin bal gibi olsun... Pirini mest etsin o güzel reyhan... Ebedi solmayan gül gibi olsun...

Aşkın ateşiyle yanıp kebap ol... Yık varlık evini hane harap ol... Mağrur olma kibir olma türap ol... Çiğnensin yüzlerin yol gibi olsun...

Latifem sen öğren güzel marifet... Marifetle tamam olur hakikat...Hakikatın ruhu pirine hizmet...Özün kapısında kul gibi olsun...

Odadakilerin hepsi «eyvallah» dedi. Saz çalan adam, ezgiyi değiştirerek devam etti.

...Bilmem ne hal oldu bana...Sen ben misin ben sen miyem...Can mahvoldu canân bakâ...Sen ben misin ben sen miyem...

Cismim canân oldu benim...Küfrüm imân oldu benim...Eski varım noldu benim...Sen ben misin ben sen miyem...

Cafer Dede, odadakilere şöyle bir göz gezdirdi. Saz çalıp deyiş söyleyen Kaygusuz, Uzun Kemal, yanyana oturuyorlardı. Hiçbir yorum yapılmadan, saz Kaygusuz'a uzandı, Kaygusuz, dokunaklı, değişik sesiyle sazm teline dokundu.

...Ey kendi özün can bilen...Vücudunu bürhan bilen...Deli gibi divâne ol...Divânı bil divâna gel...

Gel gel eğer insan isen...Cümle vücuda can isen...Var var eğer hayvan isen...El batacak hırmâne gel...

Ey kendi özün insan sayan...Subhı seher oldu uyan...Hammal isen var bazara...Bakkal isen dükkâne gel...

Talib gönül ummanına...İriş bu ma'ni kânına...Kaygusuz Abdal er isen...Işk ile bu meydane gel...

Sazı uzatacaktı ki, Uzun Kemal; daha dur bakalım dercesine, gözleriyle bir şeyler söylemeye çalıştı. Kaygusuz, belli etmeden devam etti.

...Cihan var olmadan ketmi âdemde...Hak ile birlikte yektaş idim ben...Yarattı bu mülkü çünkü o demde...Yaptım tasvirini nakkaş idim ben...

Gahi nebi gahi veli göründüm...Gahi uslu gahi deli göründüm...Gahi Ahmed gahi Ali göründüm...Kimse bilmez sırrım kallaş idim ben...

Şimdi hamdüllahi Şir'î dediler...Geldim gittim zatım hiç bilmediler...Sırrımı kimseler fehmetmediler...Hep mahlûk kuluna kardaş idim ben...

Veyve, bakır kapta getirdiği üzümü Fahri'ye uzattı. Fahri, birer avuç üzüm dağıttı.

Cafer Dede, okuduklarından ve Kur'an'dan bir şeyler anlattı. Sonra efsanevi, öğüt verici bir olay anlattı. Herkes isteyerek dinliyordu ya Cafer Dede huzursuzdu. Sazın olduğu tarafa bakındı.

«Babam, sözün en kısası en eyisi âşıklarmkidir. Çalınız ki, bizi şu sıkıntıdan kurtarasız.»

Uzun Kemal, dokunaklı sesiyle kucağındaki sazın üzerine yumuldu. Etrafındakilerin varlığından haberdar değilmiş gibiydi.

...Dün gece seyrimde bir şar'a vardım...Niyaz ile kapıları açılır...Laleli sünbüllü bağını gördüm...Bülbül öter gonca güller saçılır...

Bu şar Kul Himmetim erenler şarı...Bu şarda satarlar erenler varı...Bu şar'm adı var gönül pazarı...Engürler ezilir meyler içilir...

...Ali'nin sırrına ereyim dersen...Bir mürşid-i kâmil bul da andan gel...Küfrünü imana satayım dersen...Var kendi küfrünü bil de andan gel...

Şah Hatayi'm mâni söyler dilinden...Ayırırlar seni kibr ile kinden...Ölmeyene nasib olmaz bu yoldan...Var ölmezden evvel öl de andan gel...

Birisi «Eyvallah babam, diline sağlık.» deyince, hep bir ağızdan «Eyvallah.» dediler. Ayağa kalkanlar, Cafer Dede'den müsade isteyip eline vardılar. Cafer Dede, misafir, Sakallı, Ünüversiteli, Uzun Kemal, Kaygusuz ve Derviş Ali'den başka kimse kalmadı. Cafer Dede sağ eli sol göğsünde, gidenler bitene kadar ayakta kaldı.

Mamıd'lara yakın köyodasındaki toplantıda Bebek, ortalığı gülmekten kırıp geçiriyordu. Durmuş Ali ikide bir ayağa yekiniyor, onun üzerine gidecekmiş gibi yapıyor. Bir taraftan gülmekten kendini alıkoyamıyor. Bir taraftan da «Tangrı canıng ala Bebek!» diye, kafasını sağa sola sallayıp duruyor.

«Gâvurlardan en bir akıl Ermanıların. Sonra da Yahuduların. Niye derseniz? Birçok buluşun, yeni şeyin altından bu ikisi çıkıyor da ondan»

«Gâvurların çoğu öyle.»

«Olsun, bu ikisi başka.»

«Bire batasıca, sen de gendi gendine yeni icatlar çıkarıyon.»

«Gâvurların çoğu gullanıyormuş. Evlerinde bilem. Bir şey varmış. Açıyormuş burdan. Taa Çukurova gibi, Adana

gibi, Gayseri gibi yerinen; aynen, bizim burada birbirimizle gonuştuumuz gibi gonuşuyorlarmış.»

Velika edemedi, yanındaki Bebeğe iki eliyle birden dürttü.

«Bire batasıca. Geçen gış da aynı şeyi söyledin. Herbir şeyi yeniymiş gibi anlatıyong. Onu, buralarda gullanmıyok diye bilmiyok mu sanıyon? O dediğin telefon.»

Bebek kızdı. «Bire Veli Emmi. Bırakmıyon ki sözümüzün sonunu getirek. Buna benzer, adamlar neler neler yapmışlar.»

«Yımırtla oolum yımırtla. Neler yapmışlar?»

«Adamlar, ööle bişe yapmışlar ki, burada bir şeyinen yazıyormuşsun; telefon gibi varıp taa üç günlük beş günlük, daha da fazla yerde, aynen yazı olarak çıkıyormuş.»

«Töbe vallahi, çıkla yalan. Ulan oolum nerden buluyon, nerden duyuyong, nerden çıkarıyong bunları?»

«Nerden olacak, okuyan gençlerden, radodan, gelen giden misafirlerden. Bir de, gençlerin kitaplarını okutuyor zaar. Şu Ünüversiteli var ya, belkim de ondan öğreniyor böyle acayip şeyleri.»

«Bizim Bebeen işi ne? Nerden öğrenirse öğrenir böyle acayip şeyleri. Gurk tavuk gibi de üzerine yatar. Vaktı geldi mi de bööle milletin toplu olduğu yerde, altından bir bir çıkarır. Ballandıra ballandıra da anlatır.»

«Noolacak, bizim millet de aazı açık dinler. Hele bööle, gış günleri toplantısında vakit nasıl geçer Bebek gibisi olmasa?»

Bebek, kafasını eğdi. İnatlaşmış bir çocuk gibi, yan yan millete bakıyor. Bir daha töbeler olsun konuşmayacağını anlatan davranışlarıyla sitem ediyordu. Uzun Ali epeydir konuşmuyordu. Herkes, Bebeğin anlattıklarına gülmekten usanmış gibi sessiz sessiz dururken o, yavaş yavaş konuştu.

«Bizim İnceköy'ün bir gısmı, şindi Cafer Dedelerde toplanmıştır. Saz çalıyorlardır.»

Durmuş Ali Emmi, bir ah çekerek geriye yaslandı.

«O adamların ibadeti de toplanmak, sohbet etmek gardaşım. Öyle de datlı oluyor ki sohbetleri.»

«Tööbe estağfurullah» diye bir ses yükseldi. Apı İrbehem bastıra bastıra konuştu.

«Tööbesi möbesi yok ulan. Dooru söölüyor Durmuş Ali. Ahlınız almıyor deel mi? Ben, Garaman gardaşınan her gün gonuşuyom. Bu adamlar, sizin bildiiniz gibi deel.»

«Bizden, İnceköy'e gelen Mamıd'ların dedelerinden İbiş anlatırmış. Bu adamlar, İnceköy'e ilk geldiklerinde bizimkiler yadırgamış. Emme bakmışlar ki heç kimseye zararları yok. Gelenekleri görenekleri ayrı ama pek insanlıklı adamlarmış. Şindikiler de ööle. Alla var, heç bir kötülüklerini görmedik.»

Porsuk Hasan susuyordu. Odadakilere şöyle bir göz gezdirdi. Geriye yaslandı.

«Onu bunu suçluyok, kendimize heç bakmıyok. Ulan padişah efendimiz, şehzademiz, vezirimiz, böök devlet adamlarımız; Çin'in, Hind'in, Rus'un, İngiliz'in, Fransız'ın, Alaman'ın, Ermanı'nın, Yahudu'nun, Arab'ın gözel gözel gızlarıyla, prensesleriyle evlenmişler. Goynuna alıp yatmışlar. Yatınca heçbir şey olmamış mı? Nasıl olmaz. Onlardan yeni

zürrüyet türemiş. Onlar da devletin başında iş yapmış. Bizim başımızda olmuşlar, bizi yönetmişler. Onların da çoluk çocukları olmuş. Eğer bozulmamış zürriyetimiz varsa o da, bu köylerdeki zürriyetlerdir. Kör Omar'ın, Kör Hamo'nun babası Hırrığın, Kel Hasan'ın, Solak Duran'ın, Yirik Dodaklının, Osuruklu Memmed'in, Durmuş Ali Emmi'nin çocuklarıdır.»

Porsuk Hasan, baktı ki herkes dikkatlice dinliyor. Kendi kendine sevindi. Tane tane devam etti.

«Sonra, bir de hep duyarız. Bir yığın kavim, bir yığın millet varmış. Firavunlarıymış, Hititleriymiş, Persleriymiş, Lidyalılarıymış, Frigyalılarıymış; Bizanslılar, Romalılar, binlercesi... Milyonlarca kavmin, binlerce milletin heç mi zürriyetleri yoktu? Vardı da, onlara ne oldu? Falan kabile filan aşiret insanları heç mi yaşamadı? Hangi soya karıştılar? Yaşadılar da, yaşarkene hepsine birden mi kıran girdi? Bu boylar, soylar, kavimler, geçmişin garanlığında birden mi yitiverdiler? Bunların karıları, çocukları, kızları, erkekleri ne oldu? Ne oldu bunlara? Ya sana garıştı, ya bana garıştı, ya da ona garıştı. Heç aklım almıyor heç.»

Hössük Emmi, dalgınlığını konuşurken de hissettiriyordu.

«Bizim buralarda; Kemer'den, Karakilise'den, Altısöğüt'ten, İnceköy'den... Çukurova'ya epey giden oldu. Milletin bir gısmı Alamanya'ya dadandı.Köyde eskiler azalıyor. Yeni gençler onları tanımıyacak. Onlar da gençleri bilemiyecek. Aha, şurdan; Gayseri'ye, Angara'ya bile bir yığın adam getti.»

Ellez Hacı kızarak söze girdi. «Ulan gardaşım, gidenler de bir çeşit oluyor. Gidenlerden aynı şeherde, aynı mahallede

oturan var. Biri geliyor, öbürünü soruyon, bilmiyom diyor. Ulan gardaşım nasıl olur? Aynı şeherdesiniz, birbirinizden haberiniz yok. Aynı mahallede oturuyorlar, gene birbirlerini tanımıyorlar. Ne biçim adamlarsınız yav? diyom, birbirinizden habarmız yok. Bu şeher ne biçim bir yer ki, adama adamlığını unutturuyor?»

Gö Bekir «Seni de görürük Ellez Hacı, seni de görürük.» diye söylendi.

«Get olan, ters ters gonuşma.»

«Kör Hamo, Bünyan'daki ağanın kapısında davarcı durmuş. Adam halıcıymış. İnleri varmış dağda. Hemi de birkaç yerde.»

«Ne etsin adam? Baksana gardaşı Bekteş'i de yanına çaarttı. Demek adam, Kör Hamo'yu sevmiş. Baksana, Bekteş getti gelmedi.»

«Ulan bu Kör Hamo var ya, çok yaman adam. Kendini sevdirmiştir hemen. Hemi de, buradaki adetini orda da sürdürüyordur. Küfretmeye başlamıştır.»

«Siz ne diyonuz gardaşım. Kör Hamo var ya. Bağlasan da, öldürsen de, iki şeyi yapmadan duramaz. Biri zart zurt osurmak; biri de küfretmek. Ağanın yanma deel, tööbe haşa Allaan yanına da getse o adam, osurmadan, küfretmeden duramaz.»

«Ne dersiniz? Küfürüne ve osuruğuna, yanında galdığı ağayı da alıştırmış mıdır?»

«Alıştırmıştır, alıştırmıştır. Ağasına olmasa da oğluna ve çocuklarına küfretmeye başlamıştır.»

«Batasıca, osururken bir de ne diyor biliyor musunuz? Hem zart zaart osuruyor, hem de arkasından; ohh, gırk doktor gadanı alsın diyor.»

«Kör Hamo bu. Millet, dilinin dadına alıştı mı tamam. Anasına avradına da sööse bişey yapmaz, yapamaz da. Neetsin, dili datlı.»

Kendiliğinden konudan konuya geçiliyor, kimse de ayrımına varmıyordu. Yanan sobanın sıcaklığından, konuların değişikliğinden, geçmişten, acılardan; onun bunun taklidini yapmaktan, değişik yorumlara varmaktan hemen herkes zevk alıyor. Bazen birbiriyle ilgisiz gibi yapılan anlatımlarla, konudan konuya sıçramalar karşısında; zihinler, hemence gerekli bağlantıyı kuruveriyordu.

«Sivaslı Kör Vaysal, gene Karakilise'ye gelmiş diyorlar. Gözel de çalıyor adam.»

«Belkim buriye de gelir. Cafer Dede'ye, Dersim'den misafir gelmiş. O da âşıkmış diyorlar.»

«Bizim Ütük Dede, gene evlenecek miymiş? Heral, gadın bakmiye gitmiş.»

«O batasıca da evlenmekten usanmiyecek.»

«Bu soğukta Deermenci İbo, Deermenderesi'nde ne yapıyor dersiniz? Un üğüden var mıdır?»

«Çıkar tek tük. Yine de yapayalnızdır çocuklarıynan.»

«Deermenci İbo da, Bebek gibi iyi atıyor haa. Bir gün deermene gidiyom, diyor. Baktım, oturmuş taşın başına tilki. O bana bakıyor, ben ona bakıyom. Aldım küsküyü, belinin ortasına deyip attım.»

«Vay ocağın yana İbo! Demek ööle. Tilki ona bakıyor, o tilkiye haa. Belki de doorudur lan. Bizim bu millet de her şeyden bir anlam çıkarır. Hemi de her bir şeye, bire on gata gata anlatır.»

«Deermenci İbo'nun yerine Hıdo'yu goyacaksın oraya. Heç şekâyetlenmez. Tek başına, gıyamete gadar orada durur da yalnızlık çekmez. Yeter ki, deermenin taşı sıcak olsun.»

«Geceleri, yatar deermen taşının göbeğine. Mışıl mışıl uyur. Bir galdıran olmasa ölene gadar uyur. Karda, fırtınada, yağmurda; insanın üstüne çöken uyku gibi uykusu olur deermenin.»

«O sessizlik adamı gorhudur. Bizim, Zala'nın gıllı yaratıklarını görmiye başlar. O zaman da Titrek Musa illetine tutulur insan.»

«Ulan etmen gadanız alıyım. Essahtan, bu Zala'nın gördüğü gıllı yaratık neydi?»

«Ayı deseniz, ayı deel. O da gıllı, iki ayağının üzerine biraz gider. Ama o, hep iki ayağının üzerine gidiyormuş.»

«Nolacak canım. İşte, Allaan bir yaratığı. Dağda eksik olur mu? Hele hele o zamanlar.»

«Ulan arkadaş, bizim köyde bu Zala'yınan, Sümüklü Sultan Garı yok mu; nerden uydurdularsa? Gene ortalığı garıştırdılar.»

«Durun hele yav.» diye bağırdı Hössük Emmi. «Durun gardaşım! Bu olaya, Apı Emmi'yinen Sakallı da şahit.»

Apı İrbehem, kendinden emin konuştu. «Vallaa, ben ayıyınan gucaklaştım. Ama o gördüüm şey, ayı deeldi. Gerçi uzaktan gördüm. Ama tıpkı gıllı bir insana benziyordu.»

«Davarları çalmaya gelen, post giymiş bir hırsızdı zaar.»

«Yok» dedi, Apı İrbehem. «O, hırsız da deeldi. Tıpkı adama benzeyen bir hayvandı. Ama ne olduunu anlıyamadık. Anlıyacağınız, gıllı bir yaratıktı.»

«Apı Emmi, Sakallı da vardı diyorlar, doğru mu?»

«Dooru, Sakallı da gelmişti. Hatta kimdi şinci hatırlamıyom ama, o gıllı yaratığa ataştan bir köseği fırlattı. Gıllı yaratığın götüne yapıştı. Acaip baartıynan gaybolup gitti.»

«Vallaa, heç aklım almıyor ya. Zaten, bu Sultan Garı var ya, Zala'nın tıpa tıp bir eşi. İkisi bir araya geldi mi tamam. Onlarınan kimse başedemez.»

«Gır'daki Ziyarat'ı herkiş biliyor. Sultan Garı, bir de yaşlı gadınlardan biri. Ne diyormuş biliyonuz mu? Goya, çocukluğunda gözleriyle görmüş. Bizim Gır'ın Ziyaratından , Binboğalar'da bir yer, garşılıklı bir top ışık atarlarmış birbirlerine. Neyin nesidir bilinmez.»

«Vallaa, bunu ben de duydum birilerinden ama Sultan Garı'dan deel.»

«Kimden olacak? Ondan deelse de, onun anlattığı birinden duymuşsundur gene.»

«Bir top ışık mı bir top ataş mı, garşılıklı atarlarmış birbirlerine.»

«Gır'ın orasında, bir mezar var diyorlar. Ermiş birinin zaar. Buradan Binboğa'ya bir top ışığın atıldığı yer, Geyikpınarı'nın oralar diyorlar.»

«Vallaa bişeler var, var ama, ne olduğunu kimse bilmiyor.»

«Günahını almayım amma Ünüversiteli mi, başka okumuşun biri mi ne diyormuş; Hah işte, insanın, nasıl da maymundan türediği belli oluyor. Bizim Zala'nın, İncili Gız'da gördüğü gıllı yaratığı duyunca bööle anlatıyormuş. Diyormuş ki, bu görülen yaratık; maymunla, bugünkü insan arasında bir yaratık.»

«Tööbe estağfurullah, tööbe! Ulan bu okumuşların bir gısmı da, okudukça guduruyor. Aynı, bizim buralardaki deliler gibi. Bizim delilerin gene dini imanı var. Okumuş guduranlar bir acayip. Bizim delilerin ahıllarında, bişe yok da gafayı oynatmışlar. Ya size ne oluyor? İnsan, ohudukça adam olur. Bazıları da işte bööle guduruyor zaar.»

«Baazı kitaplarda yazılıymış. Tööbe haşa, yazıyormuş ki insan yaratılmadı. Başka bir canlıdan bugünkü durumuna gelmiş.»

«Bizim delilere gurban oliyim lan. Böoleleri çıkla gudurmuş.»

«Zala'nın gördüğü gıllı yaratığı duyanlar, ne diyorlarmış biliyonuz mu? Belki de diyorlarmış, belki de insanoğlunun ilk türediği yer Binboğalardır.»

«Olmaz olasıcalar. Ulan etmen gadanızı alıyım. Zala'dan, Sümüklü Sultan'dan, gıllı yaratıktan gene sözü kim açtı?»

Karşılık verilmedi. Uzun bir sessizlik oldu. İçlerinden biri homurdandı.

«Bööle giderse, zabah olacak ulan! Kalkın millet, gidelim.»

Cafer Dede, Dersimli misafir, Sakallı, Ünüversiteli, Uzun Kemal, Kaygusuz, Derviş Ali derin bir sohbete dalmışlar.

Herkes birbirini dinliyor, söz kendiliğinden, birinden diğerine geçiyordu.

«İyilik, doğruluk, dürüstlük, insanlık; öyle birdenbire ortaya çıkmamıştır. Bunlar, bir zamanlar hiç yok muydu? İlk insan, varolduktan beri vardı ve kendi zamanına göreydi. Belki de insan, hayvanken bile bunların bazıları vardı. Boylar, kavimler, soylar, toplum lar, düzenler geliştikçe, bu zamana kadar uzanıp geldi. Bunlar, daha da gelişip serpilecek. İşte o zaman insanlık; adına uygun, bambaşka duruma ulaşacak. Doğum yapan kadınlar gibi insanlık da, insanlık için daha çook çok şeyler doğuracak.»

Söz, döndü dolaştı Derviş Ali'ye geldi. O da sohbetin havasını bozmadan, sazıyla birlikte sazın telinde konuştular.

«...Ey gönül bu dertten usanmadın mı...Ben sana ne deyim vay deli gönül...Boşa yandığıma inanmadın mı...Ben sana ne deyim vay deli gönül...

Elim yetişmeyen dala sarıldın...Ben karşı geldikçe hemen darıldın...Beni harap ettin kendin yoruldun...Ben sana ne deyim vay deli gönül...

Bak şu Fedai'ye nasıl yıkılmış...Ağarmış saçları beli bükülmüş...Dizinde takat yok kanlar çekilmiş...Ben sana ne deyim vay deli gönül...»

«Yunus, bağlı olduğu yola hizmetini yapmış. Karşılığını da görmüş. Gönlünü hak âşıklarının ışığıyla doldurmuş. Ondan sonra da, bir zamanlar hiç konuşamayan Yunus'un dili çözülüvermiş. İçtiği meyin etkisiyle söylemiş durmuş...

Aşk imamdır bize gönül cemaat...Dost yüzü kıbledir daimdir salât...Gönül mü yeğ kabe mi yeğ ayıt bana aklı eren...Gönül yeğdürür zira kim gönüldedir dost durağı...

Yunus'un, aşk denizine dalmasına neden olan pir ne güzel söylemiş: Hararet nardadır sacda değildir... Keramet baştadır tacda değildir... Her ne arar isen kendinde ara... Kudüs'te Mekke'de Hac'da değildir...»

Dersimli âşık, bir başka âşıktan söz ediyordu. Ondan bir deyiş çaldı. Bir iki dörtlüğünü de en az, sazıyla çaldığı güzellikte ağızdan okudu.

«Hamdulillah hakkı gördüm...Sırrı vahdet mendedir...Kandil içre nüra erdim...Feyzi kudret mendedir.

Noksani'yim şah'ı âlem...Ben'im eşiğinde geda...Dergahı haktan gelirim...Çünkü hikmet mendedir.»

Sakallı, ceketinin iç cebinden el kadar bir defter çıkardı. Bir süre sayfalarını karıştırdı. Arasından çıkardığı kağıtları, özene özene gözden geçirdi. Eski yazı bir kağıdı, özenle tuttu.

«Binboğalar'da koyun güden bir çoban var. Ondan alıp yazdım. Kör Hamo, onun yanında koyun güttüydü. Çok itikatlı divâne bir adam. Yarpızlı bir gönül ehlinden almış. O da dağda, yaylada koyunlarının peşindeymiş. Çoban Musto'yla sohbet arkadaşı. Pek güzel söyleyip yazıyor...

Gerçekten insan sevmeyen...Aydın topluma uymayan...Adama boyun eğmeyen...Şeytan değil ya o nedir...

Şu kara softa yobazlar...Hacı hoca hilebazlar...İkilik yaratan sözler...Şeytan değil ya o nedir...»

«Melüli'yi biliyorum» dedi Cafer Dede. «Onunla, Kadirli'nin mi Ceyhan'ın mı bir köyünde karşılaştık. Koyunlarını, o kış Çukurova'ya indirmişti. Etkili, güzel deyişleri var. Deyişleri, bazan birbirine karıştırıyorum. Bir deyişi, hah şöyleydi:

Melüliyem bülbül gibi zâr eyle...Yâra yâr ol yâr'ı sana yâr eyle...Zarar etme bu meydanda kâr eyle...Ehli irfan ile göçe gör gardaş...»

Hep birlikte «Eyvallah.» dediler. Bir daha da kimse konuşmadı. Dışarda şiddetli bir esinti vardı. İçerideki gaz lambasının ışığı, tatlı bir aydınlık veriyordu. Mangaldaki meşe közlerinin üzeri, epeydir ince bir kül tabakasıyla örtünmüştü.

●

Avcı Nuri üç gündür, göç etmemiş güvercin büyüklüğündeki bir Karakuş'un peşindeydi. Soğuk, kar, fırtına dinlemiyor. Elindeki tüfekle, karlara bata çıka aklını taktığı siyah kuşun ardında koşturuyordu. Kendini uzaktan izleyen köylülerin, kaç gündür bu kuşu vuramadığı düşüncesiyle çılgına dönüyordu. Kafasına koydu, ne yapıp edip bugün, o kuşun canını almadan geri dönmeyecekti. Karakuş, canını kurtarma korkusuyla Avcı Nuri'nin elinden zor kurtulurken o, kuşun kendisiyle alay ettiğini düşünerek çıldırıyordu. İki gündür Porsuk Hasan'la Sakallı, birbirlerinden habersiz, uzaktan uzağa Avcı Nuri'yi izliyorlar.

Nuri, sabah erkenden Karakuşu, Değirmendersi'nde bulunca koşuşturmasına devam etti. Onu, Gözeler'e doğru kovaladı. Gözeler'deki Sığırkayası'yla, Killiktepe'nin arasındaki karamık çalısının dibinde, nişan alıp sıktı. Kuş öbür yüze, Açıkyazı tarafına vurulmuş gibi uçtu.

Kevekkaya'nın başına çömeldi. Karakuşu, ırmağın kenarında, çayırlıktaki karakavaklarda gördü. Bakışlarını, bir

süre köyün evleri üzerinde gezdirdi. Tam bu sırada, bir yerlerden Porsuk Hasan'ın sesi duyuldu.

«Bire batasıca Nuri. Vuracak başka bişey bulamadıng mı? Tangrı canıng ala!..»

Avcı Nuri duymamışlıktan geldi. Kevekkaya'nın tepesinden, karların üzerinden kaya kaya kavaklara indi. Karakuşun baktığı ters yönden, kavakların arasına pusa pusa yaklaştı. Bir el ateş etti. Bir iki tüy karların üzerine düştü. Ağaçların arasındaki boşluklardan koşturarak nereye uçtuğuna baktı.

Nuri, Gâvur Mezarları'nın oradan köye döner gibi yaptı. Sonra, Sarız çayını takip ede ede Kemer'e yöneldi. Karakuşu, Sarıkaya'nın alnmda dinlenir buldu. Epey bir hesaplamadan sonra, Sarıkaya'nın ardını dolandı. Karakuşun arkasındaki kayadan, dikine aşağı nişan aldı. Nişanı birkaç kez değiştirdi. İstemiye istemiye bir el ateş daha etti. Bu kez onu vuramadığına çok sevindi. Karakuş, Kemer'in kuzeydoğusundaki ardıçlara doğru uçarken Avcı Nuri, onun hangi tarafa uçtuğuna bile bakmadı.

Sakallı onu, Uzun Ali'nin evinin önündeki iğdelere kadar izledi. Süklüm püklüm geliyordu. İğdeleri geçmeden önüne çıkıverdi. Nuri, önce irkildi. Kararsız bir iki adım attı. Sonra başı önde, olduğu yerde dikildi. Sakallı, bir iki kez yutkundu. Sonra dokunaklı bir sesle konuştu.

«Ne yaptın Avcı Nuri? O Karakuşun canını alabildin mi? Ne istiyon garip kalmış bir kuştan oğlum? Gücün yetiyor, değil mi?..»

Avcı Nuri karşılık vermedi. Sağırların İmir'in evine yokuş yukarı tırmandı. Bir ara, aşağılardan gelen sese kulak

verdi. Dönüp baktı. Gayşeli'nin evine bir grup insan gidiyordu.

Gayşeli, on gündür yatıyordu. Gelenleri, karısı kapıda karşıladı. Hepsi birlikte, Gayşeli'nin yattığı sıcak odaya doldu. Apı İrbehem yumuk, görmeyen gözleriyle Gayşeli' ye döndü. Elleriyle yatağa, Gayşeli'nin ellerine, yüzüne dokundu. Gayşeli, Apı İrbehem'in ellerini tuttu. Apı İrbehem, her zamanki ağlamaklı kesik kesik sesiyle konuştu.

«Geçmiş olsun Ali gardaş.» «Savolasın Apı.» diye karşılık verdi. Durmuş Ali'yle Hössük de konuştu. Gayşeli, başındaki yastığı duvara çekerek doğruldu. Gelenleri bir bir süzdü. Sonra başını önüne indirdi.

«Gır'daki su için geldiniz deel mi?» diye kendisi açtı meseleyi. Kimse karşılık vermedi. Binboğalı içinden güldü. Başka zamanda ve içlerinde bir iki yaşlı olmasa «Gang iliğine goduklarım.» diye kendilerini kovacağını düşündü.

«Vallaa, Kır'da ööle bir yer görüp görmediğimi bilemiyom.»

Hıdo cesaretlendi. «Görmüşsün Ali Emmi, görmüşsün. Yoksa nerden çıktı bu laf?»

Durmuş Ali, elindeki bastonu hafifçe yukarı kaldırıp bir iki kez yere vurdu. Gayşeli'yi huylandırmadan konuşmaya çalışıyordu.

«Ulan Ali gardaş, söole şu suyun yerini be! Millet babana ırahmet okusun. Noolacak, aha benim de bir ayağım çukurda. Şu suyun yerini göremesem de hiç olmasa senin aazından bir duyuyum.»

Gayşeli, Durmuş Ali'nin yüzüne baktı. Yine kafasını önüne eğdi.

«Ne yapacaanız bu suyu yav? Bööle bir su olsa bilem, nasıl çıkaracaanız?»

«Sen boş ver orasını Ali gardaş.» dedi, Hössük Emmi. Gayşeli huylanır gibi oldu ama kimsenin halinde huylanacak bir şey bulamadı.

«Ziyarete yakın mı Ali emmi.?Hani beri tarafında, gartalların yuva yaptığı sarp gayalığın orası. O sarplıkta bir de garaardıç var.»

«Vallaa bir su sesi duydum amma yerini göremedim. Çok goşturdum deli danalar gibi. Gulaamı yarığa dayadım. Su sesi miydi, rüzgâr sesi miydi pek anlayamadım.»

«Ulan batasıca! Yine Gayşeliliğin dutmasın. Sen su sesinen, rüzgâr sesini ayıramadın mı şindi?» diye konuştu Apı İrbehem.

Gayşeli bile, bu söze güler gibi yaptı. Diğerleri, onun bu davranışından cesaret aldılar. Bunun üzerine hemen bir iki laf söylemeyi tehlikeli buldular. Gayşeli, yatağında bir sağa bir sola döndü. Sonra Hıdo'ya baka baka konuştu.

«Hıdo gardaş, senin Çukurova'dan getirdiğin nar, portakal, incir, şeftali ağaçları tuttular mı?»

«Bir gısmı tuttu, tuttu ama pek büyümüyorlar. Birez büyüyen de meyva vermiyor. Heral de Çukurova'nın sıcağına ihtiyaçları var.»

Hürmüz «Tutmaz Hıdo gardaş, tutmaz. Tutsam bilene büyümez. Büyüse de dediğin gibi meyva vermez. Zor zor. Çok zor.»

Gayşeli, yanma gelenleri bir süre süzdü. Uzun bir süre konuşulmadı. Sonra da umutsuz umutsuz konuştu.

«Bana ööle geliyor ki, ben yanıldım. Ses beni yanılttı. Ben, su sesi sandım amma heralda irüzgâr sesiydi o. Çok dolandım amma yerini bulamadım.»

Apı İrbehem, «Ali gardaş» diye söze başlamışken Durmuş Ali söze girdi. Gayşeli'ye sert sert baktı.

«Ulan Ali gardaş, etme be! Bırak şu inatçılığını. Sööle gitsin şu suyun yerini. Ne var, Allaan suyu. Öbür tarafa götürecek halin yok ya.»

Gayşeli, sert karşılık vermedi. «Savol, Durmuş Ali gardaş. Şuraya gadar gelmişsiniz. İnanın ki bu su işi, gafamı pek garıştırıyor. O suyun yerini bilmiyom. Şindi götürseniz neresi olduunu bile garıştırırım. Görüp görmediğimi de bilmiyom. Gördüysem bile, şimdi yerini unuttum gitti. Eski aklım başımda deel. Bilsem söölerim. Garşılığında bişe de istemezdim.»

Bir süre oturdular. Hiçbir şey söylemeden ayağa kalktılar. Bir ikisi, Gayşeli'nin elinin üzerine ellerini bastırdı. İğdelerin arkasındaki yoldan köye yürüdüler. Köyodası, her günkünden erken dolmaya başlamıştı. Çoğu, sanki onların yolunu gözlüyor. İçeri girenler, bekledikleri konuda hiçbir söze varmayınca homurdanmaya başladılar.

«O ne Gayış Ali! Dünyaya onun gibi inatçı bir adam daha gelmemiştir.»

«Vallaa o var ya, inat etse; azrail bilem canını almaktan vazgeçer, alamaz da. İşte ööle acayip bir adam.»

«Ööle bir su görüp görmediimden emin deelim diyor. Gördüysem bile şindi yerini hatırlamıyom diyor.»

«Yalan vallaa! Gayşeli mi hatırlamıyor? Hatırlamadığından deel, Gayşeli inadından ööle dior.»

«Ulan gardaşım, bu bizim millet de aksi. O adam, zamanında ne istedi verin gitsin. Goca köyde goyun, geçi, inek, öküz mü eksik? Bu gadar milletin gücü yetmiyor muydu? Şimdi de bööle olur işte.»

«Vermediler mi ulan? Ne istedayse verdik. Ama gayışlığı tuttu.»

«Verilmiş verilmiş ama, ilk istediği zaman verilmemiş. O da inatlaşmış. Gayşeli'yi bilmiyor musunuz? Hemen verilmeliydi. Onun dediini vermedi mi; o da, bunu siz mi yapan deyip Gayşeliliği dutmuş. Bir köy deel, bir dünya bilem ona inatlaşsa; yine de Gayış Ali yenilmez, inadı ağır basar.»

«İnatlaşsın bakıyım noolacaasa? Aha şindi hasta. Yarın bir gün, hepimiz öleceğiz. Heç olmazsa bir eyilik yapmış olurdu.»

«Keşkem sööleseydi. İyilik yapması söz mü. Ömür billah unutulmazdı. Mezarı türbe olur be.»

«Bir de diyor ki, needeceeniz o suyu? Göstersem bile, nasıl ortaya çıkarıp yararlanacaksınız? diyor.»

Uzun süredir konuşma fırsatı bulamayan Bebek, ayağa fırladı. Herkes sustu.

«Çukurova'ya giden kökçüler anlatıyor. Tarlalarda, göllerin, sazlıkların yanında goca goca mekeneler varmış. Elli adamın, yüz adamın yaptığı işi, iki saatte yapı yormuş. Diyom ki, o mekeneler bizim Gır'daki suyu çıkaramaz mı?»

«Tangrı canıng ala Bebek! O mekeneler toprakta çalışıyor. Ne yapsın allaan daanda?»

«Ööle deme arkadaş. Dev gibi mekeneler. Toprağı da açar, gayaları da gırar.»

«Ööle olsa bilenem, devlet el atmadıktan sonra kim getirecek onları? Çukurova'nın ağası gıyamet gibi. Devletten de zengin. Bizi derseniz, hepimizin nefesi açlıktan kokuyor. Nerdee...»

«Alla kerim, durun bakıyim. Suyun yeri belli olsun de gerisi golay. Sizin ki de iş mi? Gelin geldi de, kele kele demesi galdı.»

«Ulan arkadaş, bu köylü milleti var ya, işte bunun için garnı doymuyor. Götü de yamalıktan kurtulmuyor. Bin yıl çalışsa gene gurtulamaz.»

«Vallaha dooru söylüyor. Asırlardan beri atalarımız, dedelerimiz, bizler de; çoluumuzunan, çocuğumuzunan çalışıyok, gene de garnımız aç, üstümüz kırk yamalık.»

«Ööle deme be. Sen çalış yeter ki. Alla, bir gün yürü gulum der. Heç, o çalışanın hakkını yer mi?»

«Amaan emmi. Ne yapıyok. Çalışmıyok mu? Gendimizi bildik bileli çalışıyok. Hanı, dooru dürüst neyimiz var?»

Aradaki suskunluğu fırsat bilen Bebek ortaya atıldı. «Siz onu bunu bırakın da şu suya bakın. Bir patlak verse ne olur? İnceköy'ün, Kemer'in, Dayoluğun, Yalağın tüm arazileri sulanır. Gâvurlar olsa, ne yapıp yapar bu suyu açığa çıkarır. Dinamitle patlatır gene bulurlar .»

«Ulan Deli Bebek, o suyu boş ver sen. Bizim buraların suyu mu eksik? Aha üç dane deermen dönderen su var. Gözeler su gaynıyor. Yayla, Ortagavak buz gibi suyunan dolu.»

«Su var, var amma aşşaada galıyor. Bizim tarlaların hemen hepsi, o suların yüzünü görmüyor. Ne ediyim ben su varmış!»

«Bizim buraların arazisi Çukurova gibi olsiyedi tamam. Oradaki gibi ganallar açılır. Her bir taraf sulanır.»

«Bizim tarlalar gibi yüksekte galan arazileri, sulamak için bir yol yok mu ola?»

«Gâvurlarda varımış. Varımış ama bize vermiyorlarmış.»

«Nasıl bişey acaba?»

«Belkim de, aşşaadaki muhacir köyündeki su çarkı gibi bir şey zaar.»

«Adana'da, Mersin'de, Tarsus'ta; o yörelerin yüksekçe yerlerini sulamak için acayip bişeyler yapıyorlarmış. Ondan buraya da yapılsa.»

«Ben de duydum. Hatta, bizim Zeki daşaron olacakmış. Nâfiz Yürekli mi ne, bir müendiz varmış. O yapıyormuş.»

«Zeki, işi alırsam diyormuş. İnceköy'den, Garayurt'tan, Ayranlık'tan, Altısööt'ten, başka köylerden çok adam yanıma alırım diyormuş.»

«Doorudur. O işler, az muz adamman dönmez. Uçsuz bucaksız arazi. Az adamınan oraların işi yapılır mı? Sarız'ın tüm köyleri çalışmiye gitse gene bitmez.»

Bebek yerinde duramıyor. Aklındakilerin hepsini söylemek istiyor. Bulduğu en küçük fırsatları çok iyi değerlendiriyordu.

«Bu gâvurlar, neler yapıyor neler. Dinime imanıma, inanmayacaksınız ama Sarız'da duydum. Hemi de, bu aletten bizim böök şeherlerde de varmış.»

«Ulan Bebek, gene başladın. Ne aleti, ne varmış bizde lan?»

«Durun hele yav! Hele bir dinleyin. Bir âlet varmış. Hastalık için gullanılıyormuş. Aynı fotooraf mekenesi gibi. Bir şey çekiyormuş. Hemi de, insanın içinin resmini çekiyormuş. Tootur da ona bakıp hastalım nerede ve ne olduunu biliyormuş.»

«Tangrı canıng ala! O dediğin şeyin adını bilmiyom ama Adana'da var ondan »

«Sen ööle diyong ama, millet uydurduumu sanıyor. Belkim de sen söölemesen kimse bana inanmaz.»

«İyi ya, sen de çoğunu uyduruyong.»

«Bir de, bişey yapılıyormuş mu yapılmış mı ne. Tee uzaktaki şeyleri, yanında gibi gösteriyormuş.»

«O ne lan? Yoksa dürbünü mü diyong?»

«Ne dürbünü lan, onu herkiş biliyor. Bu başka bişey. Taa uzakta olup bitenleri yambaşında izleyecekmişsin. Büz ,büz; hanı şu yollarda var ya. Öle ki, onun bir yüzünde biz, öbür yüzünde de görünen şeyler. İşte ona benzer bişey.»

«O neymiş lan? Ne biçim bişeymiş? Ööle şey mi olur?»

«Ulan oolum, insan uydurur ya bu gadar da olmaz kim.»

«Vallaha duydum. İster inanın ister inanmayın. Radoya, uçağa, Çukurova'daki araçlara da kimse inanmıyordu. Şinci herkiş görüyor, inanıyor. İlerde onu da göreceksiniz.»

«Bebeğe, hep atıyor matıyor diyoruz ama dooru da söylüyor. Bizim İnceköy'ün önünden geçip Göösün'e giden yol, geçen sene yapılırken herkişin aazı açık galdı. Bizim gibi başka köylüler de, günlerce mekeneleri izledi. Tarlasını, ekinini, harmanını, otunu bıraktı; goca goca mekenelerin çalışışını seyretti.»

Bebek cesaret almıştı. Sözünü yarıda bırakmış gibi devam etti.

«O, insanın içinin resmini çeken âlet var ya. Adamın osuruunu bile gösteriyormuş. Anlayacağınız, çektiği şeyde, insanın osuruğu bile görünüyormuş.»

İçerdekiler hep bir ağızdan gülüştü. Gülmekten, bir süre kimse konuşamadı. Sonunda, Gır Dede'nin sesi yükseldi.

«Ulan Bebek, işte şimdi sen de ossurdun. Etme oolum, bu gadar da olmaz lan.»

Odadakilerin gülmesi daha da arttı. Bir kısmı gülerken geriye yaslanır gibi yapıyor. Bir kısmı da karnını tuta tuta, üfeleye üfeleye yerinde duramıyordu.

Kel Halil, kendinden emin konuştu. «Vallaa, ben onu bunu bilmem. Millet bişeler yapıyor. Biz hastalıklardan başımızı gurtaramıyok. Kara Fatma, buralarda bizim doktorumuz. Yine de bir yığm hasta, bir yığın ölüm. Aha, Gayşeli on gündür hasta. Kara Fatma bişey yapamıyor.»

«Millet fakır fakır. Gücü yetmiyor ki tootura götüre. Adana'nm sıcağında sivrisinekten bile, buradaki gadar adam ölmüyor.»

Ellez Hacı «Çukurualılar zengin adam gardaşım. Baksiyenem, yazın sıcak başladı mı, tee bizim buralara yayliye geliyorlar.»

«Gelen geliyor. Gelemiyen de sivrisinekle uğraşıp duruyor. Bizim baldırı çıplaklar gibi. Bizim buradan, Urfa'dan, Antep' ten gelenler ne yapacak? Mecbur, sineklere yem olsa da Çukurun sıcağına dayanacak.»

«İki ay bilemedin üç ay sonra, bizim İnceköy'e alışan Çukurualılar gene gelir.»

«Needeceen, keyf adamların keyfi. Buriye geliyorlar. Bir iki aylığına da olsa, o cehennemden canlarını gurtarıyorlar.»

«Onlar gelince, Gara Kürdün Oolu evini veriyor. Adamın yüzü yumuşak. Kendi, ahırda idare ediyor; yüzüne duramadığından, Adanalı'yı da evinde oturtuyor.»

«Gara Kürdün Oolu da babasına çekmiş. Bu adamlar inatçı oldukları gadar, verdikleri sözden de dönmeyen adamlar. Acından ölseler, acım demezler. Verdiği sözü namus belliyor. Ölse de, onu yerine getirir.»

«Gara Kürd de çok hoflu adammış. İnandıklarına bağlı, bildiğinden şaşmayan bir adammış. Zamanında, gızı bizimkilere gaçtığında; ızbandut gibi adam, yatağa devrilmiş. Günlerce bişey yememiş. Kimseyle de gonuşmamış. O gadar içerlemiş ki, ayağa kalkabilse gızını bulup canını alacak. Yatakta yata yata iğneden ipliğe dönmüş.

Icıcık kendine gelir gibi olmuş. Tavuğu, kızın kaçtığı adamın bahçesine dadanmış. Ne kadar içerlediyse, hırsını alamayınca tavuğu yakalamış. Yattığı yerdeki odanın hezanma bir ip geçiriyor. Tavuğun boynuna bağlıyor. Saatlerce çırpınıp durmuş. Tavuk çırpındıkça o, yatağında kafasını sallıya sallıya, kızma bakar gibi, sert sert tavuğa bakıyormuş. Damarlarındaki gan o hırsla gaynıyormuş.

Onu, ziyaret için yanına giden köylüsü diyormuş ki: Ömrümde böyle adam görmedim. adam deli mi neydi. Bu ne biçim iş anlıyamadım. Gorkumdan, bişey söylemeden gerisin geri döndüm. İşte Gara Kürt, bööle bir adammış.»

Hössük Emmi,övünerek söze girdi. «Ben çok iyi biliyom. O, çam gibi Gara Kür:; gızının, istemediği birine gaçması yüzünden, dayanamadı kahrından öldü.»

Söz, döndü dolaştı ava, avcılığa geldi. Kemerlilerin, bir haftadır peşinde oldukları sansar avından söz edildi. Porsuk Hasan, Üçevler'deki Yoonuzun, bir su iti yakaladığı haberini verdi. Dardere ve Gümüşalili'lerin yakaladığı kurt üzerine konuştular. Ördekli'den Goddaz Hüseyin'in, Dayoluklu arkadaşlarıyla Binboğa'ya geyik avına gittiği uzun uzadıya anlatıldı.

●

Veli Baba, erkenden kalktı. Beyaz, uzun sakallarını bir süre taradı. İki gündür yağan kar, sabaha karşı durdu. Dağ taş mavi, beyaz bir aydınlığa bürünmüştü. Karlara vuran güneş, ortalığı buzlardan yansıyan ipiltilere boğuyordu. Veli Baba, soğuk kış gününde, etrafına buharlar saçan Kocapınar'ın başına vardı. İri, uzun parmaklı ellerini suda yıkadı. Kocaman avucuyla üç avuç su içti. Gayşelinin Mağrası'nın önündeki

yoldan Küçükpınar'a indi. Bir süre, oluktan akan suyun sesini dinledi. Deredeki kütüklerin üzerinden geçip Durmuş Ali Emmi'lere yürüdü.

Hürmüz, ahırdan eve dönüyordu. Merdivenin başında, Veli Baba'nın sesiyle geriye döndü. Elindekileri, merdivenin altındaki boşluğa bıraktı.

«Hayrola Veli Baba, Durmuş Ali Emmiye mi baktın?»

«Evde mi?» deyince, Hürmüz başını salladı. Veli Baba'nın elinden tuttu.

Veli Baba, kırgın ama yumuşak bir sesle sordu. «Dudu gelin ahırda mı bağlı?»

Hürmüz karşılık vermedi. Önüne düşüp yürüdü. Ahırın kapısında, Hürmüz geri döndü.

Veli Baba «Durmuş Ali'ye haber ver geliyom. Dudu geline bir dua okuyum.»

Dudu gelinin boynunda örme bir ip vardı. Saçları dağınık, üstü başı ot saman içindeydi. Veli Baba, ahırın soğumaması için kapıyı örttü. Ahır bokunun atıldığı delikten ve yanındaki küçük pencereden içeriye güneş sızıyordu. Dudu gelinin gözleri ateş saçıyordu. Konuşmayı unutmuş acayip sesler çıkarıyor. İçeri girenin, yabancılığını sezinlemiş gibi sağa sola çekildi. Anlaşılmaz seslerle söylendi. Veli Baba, sakalını sıvazladığı sağ elini kalbinin üstüne, parmaklarını aralıklı olarak bastırarak «Eyvallah» dedi. Aynı eliyle Dudu gelinin başını sıvazladı, saçlarını okşadı. Ona, sırtını dönmeden dışarı çıktı.

Durmuş Ali, Veli Baba'yı kapının eşiğinde karşılayıp buyur etti. Avşar kilimi ve el dokuması halıyla kaplı hasır

yastıklı sedire oturttu. Kendi de yanıbaşına oturdu. Eliyle onun dizini ovdu. İkisi de söze başlıyamıyordu. Büyük gelin, kahvaltıda demlediği dağçayından bir bardak uzattı. Veli Baba, dağçayını usul usul yudumlarken Durmuş Ali'nin gözlerinin içine baka baka konuştu.

«Dört kitapta da bunun yeri yoktur, Durmuş Ali.»

Sesi, biraz tokçaydı. Karşısındaki boynunu büktü, kafasını bir iki salladı. Birşeyler söyler gibi yaptı, vazgeçti. Uzun bir sessizlik oldu. Büyük gelin, çocukları öbür odaya götürüp geldi. Dudu gelinin kocası, teneke sobanın dibine oturmuş, kafasını dizine indirmişti.

«Ne yapıyım Veli Baba?» dedi. «Alla kimsenin başına vermesin. Ne yapacağımı şaşırdım. Bağırıp çağırmasa, sağa sola koşturmayıp yerinde dursaydı, zincire bağlamayacaktım. İki üç erkekten daha guvvetli. On beş yirmi gün çırpındı, şimdi birez sakin. Örmeyle bağlı galsa iyi olur.»

«Oğlum oğlum. O bir insan, hemi de bir eksiketek. Ona vurmayın, kötü davranmayın. İpe bağlamaya gerek yok. Ellemen, biraz bağırıp çağırır. Sizi ürkütmesin. Sonra yavaş yavaş kendine gelir.»

«Baba, vallaha çaresiz galdık! Sen sööle, ne yapak? Alla düşmanımın başına vermesin.»

«Ona vurmayacaksınız. Kötü davranmayacaksınız. İnsanoğlunun olgunluğu, böyle zamanlarda belli olur. İnsandır, gelir böyle şeyler başına. İnsana kötü davranmak şeytani bir iştir. Çoluk çocuğu tembihleyin, uğraşmasınlar. Yakında düzelir.»

Dudu gelinin kocası, kalkıp Veli Baba'nm elini öptü. Veli Baba, izin isteyip kalkarken Durmuş Ali'yle yüz yüze

öpüştüler. Kavakların arasından kaybolana kadar evin kapısını örtmediler. Veli Baba, Küçükpınar'a doğru gelirken Ünüversiteli, onu Kuşkayası'nm üstünden seyrediyordu. Durmuş Ali'lere giderken görmüş, oradan ne zaman çıkacağını düşünüyor. Niçin gittiğini çok iyi biliyordu.

Ünüversiteli, Dudu gelinin, harmandan beri bunalım içerisinde olduğunu iyi gözlemlemişti. İlk zamanlar kadının, kocasından ve kayınlarından yediği dayağı kendi yemiş gibi unutamıyordu. Dudu gelinin dışarda, kapının yanındaki duvardan dışarı uzanan, boz bir ardıca zincirle bağlanışını ve bağlı kalışını günlerce seyretti. Bir iki kere, Dudu'nun kocasına bir şeyler söylemek istedi. O da, çok kötü azarladı. Bir defasında, her şeyi göze alıp Dudu gelinin yanına yaklaştı. Onu görüp yanma gelen kocasına, duyulur duyulmaz bir şeyler söyledi. O da, «Git ulan , başımdaki deliyinen uğraşamazken bir de Ünüversiteli deliyinen heç uğraşamam.» deyince yerin dibine geçercesine utandı. Bir daha da oralara yaklaşmadı. Dudu gelini, uzaklardan gözetleyip durdu.

Veli Baba, Cafer Dedelere yönelirken Ünüversiteli, Değirmenderesi'ne bakıyordu. İki adam, karlara bata çıka köye doğru geliyor. Kim olduklarını seçene kadar bekledi. Ördeklili Seyt Musa önde, ardında Dersim tarafından gelen misafir ağır ağır yürüyor. Onları, köyün içine kadar izledi.

Cafer Dedelerde büyük evde toplananlar, geç vakte kadar oturdular. Gelenlerin çoğu evlerine dönerken Veli Baba, Seyt Musa, Ünüversiteli, Binboğalı, Dersimli misafir orada kaldı. Veli Baba'yla Cafer Dede'nin, çok çok eskilerden açtıkları konular, koyu bir sohbete dönüştü. Seyt Musa, yumuşak sesiyle tane tane konuşuyor. Arada bir, kafasını kaldırıp iri

siyah gözlerini içerdekilerin üzerinde gezdiriyor; zaman zaman gözlerini kıstıkça uzun kirpikleri ortaya çıkıyordu.

«Efendim, büyüklerimiz anlatır. Hayatta en zor şey, insanın olgunlaşmasıdır.»

Cafer Dede «Efendim, insan bu. Bir orman misali. Ormanda ayı da var, kurt da var, çakal da var, aslan da var, tilki de var, tavşan da var. Keklik, karga, güvercin, şahin de var. İnsanlar da böyle. Kimisi iyi, kimisi kötü. Kimisi eşkiya, kimisi hırsız, kimisi de işinde gücünde.»

Ünüversiteli, Cafer Dedenin konuşmasındaki güvercin, şahin sözünü duyunca, dalıp gittiği düşüncelerinden sıyrılıverdi. Bir süre, duvardaki tahta üzerine konulmuş taştan kuşa baktı. Kafasını kaldırıp Cafer Dede'nin gözlerini inceledi.

«Cafer Dede, şu taştan kuş yontusu size nereden geldi? Buldunuz mu, aldınız mı, büyüklerinizden mi kaldı?»

«Babam, Allah hak için, bu taş kuşu herkes merak ediyor. Gelen gidenler, bizim köydekiler; çoğu, çekindiğinden soramadı. Bu kuşu, Kurudereli bir muhacir genci yapmış. Şayé öğretmen, o gençten çok bahsediyor. Bir defa Sarız'da gördüm, iyi bir genç. Böyle taştan, tahtadan heykeller yapıyormuş. Anlaşılan, becerikli biri. Böyle şeyler yapmasını köylüleri de, çevre köydekiler de acayip karşılıyorlarmış. Çocuk, pek konuşmuyormuş. Şayé öğretmen, gencin çalışmalarıyla ilgili Ankara'ya, İstanbul'a mektup yazmış. Üniversite hocalarına yazmış. İstanbul'dan mektup almış. Kendi okullarında okuması için çağırmışlar. Gitsin kurtulsun çocuk.»

Binboğalı, «Bu kuş, çinki taştan deel heral. Bizim Kevekkaya'nın taşı gibi bir taştan yapılmış.» dedi.

Dersimli misafir «Güvercine de benziyor. Hünkârımız da Horasan'dan, Rum diyarı Hacı Bektaş'a böyle güvercin donunda gelmiş.»

Veli Baba «O, güvercin donunda Rum diyarına enince; bu taştan şahin gibi bir şahin, onun üzerine sağınmış. Hünkâr da, o saat don değiştirmiş. Hey erenler demiş. Sizde, misafiri böyle mi karşılarlar?»

Binboğalı kıpırdandı. «Hey gurban olduum hey!»

Bir süre konuşmadılar. Daha sonraki konuşmalar, ordan burdan derken dönüp dolaşıp Reşo olayına dayandı.

Binboğalı, kendinden emin geriye yaslandı. Her zamanki gibi, kafasını önüne eğip öylece konuştu.

«Bu bizim Reşo var ya, Çukurova'da; Gadirlili mi, Osmaniyeli mi ne bir yazar varmış. Kör Kemal mi ne diyorlar İnce Memed diye bir roman yazmış. İşte İnce Memed var ya, aslında bizim Reşo'ymuş. Reşo'nun başından geçenleri, İnce Memed diye yazmış. İşte o İnce Memed, aslında bizim Reşo'nun ta kendisiymiş. Anlayacağınız, asıl İnce Memed; bizim Reşo'ymuş. Belki de, Reşo'nun yakalanmaması için adını İnce Memed goymuş. Reşo, yakalanmamak için Suriye'ye gaçmış. Şimdi de İstanbul'da, iyice yaşlanmış diyorlar. Görenler böyle anlatıyormuş. Bizim bu Reşo var ya, İnce Memed'i yazan Kör Kemal'le İstanbul'da tanışmış. Başından geçenleri anlatmış. O da Reşo'yu, İnce Memed diye yazmış.»

Veli Baba «Kör Kemal dedikleri yazarı, Çukurova'da ben de duydum. Herkes biliyor. Amma Reşo mu İnce Memed, İnce Memed mi Reşo? orasını bilmiyom.»

Kimse karşılık vermedi. Konuşmalar kendiliğinden sona erdi. Binboğalı, içerdekilerden izin isteyip ayrıldı. Kar yağıyordu. Büyükçeşme'den aşağı akan suyun üzerinden atladı. Duvarın dibinde, önü sıra bir köpek gidiyordu. Dikkatlice baktı, kimin köpeği olduğunu tanıyamadı. Eve girer girmez ekmek teştisine uzandı. Aldığı eşkili ekmeği köpeğe vermek için bakındı. Topal Kâzo'larla Memiliş'nin bahçesinin arasındaki yoldan ağır ağır gidiyordu. «Ceppo ceppo» diye seslendi. Köpek durur gibi yaptı. Sonra kayboldu. Binboğalı, evden beş on adım uzaktaydı. Geri döndü. Girmesiyle çıkması bir oldu. Köpeğin kaybolduğu tarafa bakındı.

«Tüh ulan! Ahlımız heç çalışmıyor. Bu köpek, Hızır olmasın.»

Sultan Garı, kapının önünde dikilip durmasma kızdı. Kalkıp yanma geldi. «Ne dikiliyon herif? İçeriyi soğuttun.»

Binboğalı çıkıştı. «Git şurdan yav! Önümüze çıkanın kim olduğunu bilemedik.»

Son kez, köpeğin kaybolduğu tarafa baktı. Elindeki ekmeği yavaşça karların üzerine attı. Kapıyı sürgüledi. Yatağa girer girmez uykuya daldı. Arada bir kesik kesik horluyordu. Dışarda kar yağıyor.

Kışların amansız geçtiği, çok eski kışlardan bir kıştı. Cafer Dedelerin babaları zamanında, İnceköy'de; bugünkü Kocaev'de, cem tutulacaktı. Yemen'de, Horasan'da, Dersim'de, Sivas'ta, Rum diyarında tutulan o eski cemler gibi.

Uzaklardan, çok uzaklardan hak âşıkları gelmiş. Bir de, Caferi Gangolar'ın bağlı olduğu ocaktan, çok yaşlı bir dede vardı. O gece cem tutulacağı, akşam olmadan köydeki canlara bildirilmişti. Birçok köyde olduğu gibi,İnceköy'de de o yıllar bir iki ev Ermeni vardı.

Hemen herkes toplanmıştı. Ramo'nun küçüğü Cemal, ahırdaki hayvanları yemleyim derken Cem'e geç kalmıştı. Karısıyla birlikte, acele acele çıkarken; Büyükev'e yakın duvarın dibinde, Ermeni Ahmet'in köpeği, ayaklarına dolanır gibi yaptı. Cemal, hırsla köpeğe bir tekme indirdi. Hayvan çenileyerek uzaklaştı. Cemal'in biraz da morali bozuldu, o durumla ceme karıştı.

Toplantı sürerken âşıklardan birine, sarı bir saz uzatıldı. Âşık, sazı istekli aldı. Alır almaz da üzerine yumuldu. Hayret, saz bir türlü düzen tutmuyor. Cem havasına uygun, istediği düzeni tutturamayan âşık, dıştan belli etmiyordu ama içten içe kahroluyordu. Bir ara, "çaresiz" der gibi, içerdekilere göz gezdirdi. Yaşlı dede, baştan beri farkmdaydı. Bu duruma nasıl son verilmesi gerektiğini düşünüyordu. Yıllar sonra, Cafer Dede'nin de alışkanlık haline getireceği şekilde konuştu.

«Babam, alla hak için aramızdan biri, yanlış bir iş yapmış.»

Herkes birbirinin yüzüne baktı, çıt çıkmıyordu. Yaşlı dede, toplantıdakilere yalvarır bir sesle konuştu.

«Babam allah hak için ki, kimse o kendini bilmez adam; neyse mesele, anlatsın. Şu âşığın da sazı çalmaya başlasın. Sohbetimizin havası bozulmasın.»

Köpeğe tekme vuran Cemal, üzerine oturduğu ayağını değiştirdi. Karısı, duyulur duyulmaz bir sesle «Herif, köpeğe

tekme vurduğunu söylesene» dedi. Cemal, karısının yüzüne sert bir bakış fırlattı. Yerinde duramayıp ayağa kalktı. Varıp dedenin elini öptü.

«Bağışla beni dede. Bir cahillik edip Ceppo'ya bir tekme vurdum. Hayvan, can havliyle çenileyerek uzaklaştı.»

Ev sahibi, «Ermeni Ahmet'in Ceppo'su mu?» diye sordu. Cemal kafasını salladı. Yaşlı dede sakin, etkileyici bir sesle uyardı. «Git, yaptığın yanlışlığı düzelt de gel, köpeğin gönlünü al.»

Cemal, utangaç, kafası önde cemden ayrıldı. Ermeni Ahmet'in evine yaklaştı. Evin etrafı büyük, yontulmuş çinki taşlarla çevrilmişti. Bahçeden köpek inlemesi geliyordu. Kapıyı aralayıp girdi. Karanlıkta, onunla bir adam gibi konuştu. Yaptığı davranışın çok yanlış olduğunu söyleyerek bağışlanmasını istedi.

Köpeğin inleyen sesi, değişir gibi oldu. Cemal'in anlattıklarını ve sesindeki ezikliği anlamış gibiydi. Onu affetmiş, olanları unutmuş bir durumu vardı. Cemal, geri dönmeden önce çömelip köpeğin kafasını, sırtını sıvazladı. Köpek de Cemal'in ayaklarına, sırtına, yüzüne sürtündü. Cemal'i affetmişcesine burnunu, onun suratına dayayıp yalandı. Cemal'in gözlerinden birkaç damla yaş boşandı. İçinden gelen bir hareketle köpeğin yüzünü öptü.

Ermeni Ahmet, köpeğin inlemesi kesilince, bir gariplik sezip bahçeye çıktı. Köpek tarafındaki karartıyı görünce tok bir sesle «Kim o?» diye sordu. Cemal, yumuşak bir sesle «Benim komşu» dedi.

Cemal, olanları orada anlatıverdi. «Dede; var git, köpekten özür dile dedi. Ben de yaptığıma pişman oldum.

Hayvana hiç yoktan, kötü bir tekme vurdum. Komşu, senden dileğim; buraya geldiğime, ceppodan af dilediğime dair bana iki satır yazı ver.»

Ermeni Ahmet «Ben, Türkçe yazı bilmem. Ermenice yazarım. Onu da okuyamazlar.» dedi.

Cemal, geri cem'e döndü. Yaptıklarını, olduğu gibi dedeye aktardı. Herkes etkilenmiş, tatlı bir sessizlik olmuştu. Cemal; gidip gelene kadar, herkesin kendisini beklediğini anladı. Yaşlı dede, kucağında sazıyla bekleyen âşığa işaret etti. Âşık, öyle bir düzenle saz çalmaya başladı ki, kısa sürede cemdekiler mest oldu. Dede dayanamadı.

«Allah hak için, bakın babam! Bir cepponun, cemimize kattığı tada, düzene bakın. Bakıp da bir ders alalım.»

O gün geç vakte kadar sazlar çalındı, semahlar dönüldü, sohbetler edildi. Herkes evine dağıldıktan sonra Ermeni Ahmet, dedenin yanına geldi. Kendisini hoş görmesini dileyerek, söyleyecek sözleri olduğunu belirtti. Yaşlı dede, Ermeni Ahmet'le ayrı bir odaya geçti.

Ermeni Ahmet «Dede» dedi, sesini düzelterek. «Benim köpeğe vurulan tekme konusundaki öğüdün, anlayışın; doğrusu beni çok etkiledi, uyuyamadım. Sizi rahatsız etmek istemediğim için dağılmanızı bekledim.»

«Savol babam. Allah hak için ki, doğrusu neyse onu yapmaya çalıştık.»

Ermeni Ahmet, kendinden emin konuştu. «Vallahi dede. Bizim yolumuz da böyle. Ama müsade et, sizin yola bağlanmak istiyorum.»

Yaşlı dede, uzun süre karşılık vermedi. Sonra, ikisi birlikte derin bir sohbete daldılar. Tevrat'tan, Zebur'dan, İncil'den, Kur'an'dan konuşuldu. İnsandan, insanın insana zulmünden, vurgunlardan kırgınlardan konuşuldu. Dostluklardan, insanın insana âşık olduğu durumlardan konuşuldu. Çok çok ileri bir aşamada, güneşin dev alevleri içerisinde; insanın insana tapındığı aşklardan, aşkların, güneşin çekirdeğinde bütünleştiği, her türlü benliklerin yok olduğu anlardan söz edildi. Sabah, yaşlı dedeyle Ermeni Ahmet'in sohbet ettiğini görenler, onlara hiçbir şey söylemedi.

Dedeyle Ermeni Ahmet'in sohbeti, Sakallıyla Seyt Caney'in sohbetine dönmüştü. O zamanlar Sakallı; bir insanın, bu derece sevilebileceğini bilmiyordu. Ne zaman ki Seyt Caney'i, saz çalıp deyiş söylerken görünce; kendinde, birtakım düşünceler belirdi. Saz çalması, sesi, konuşması, davranışları Sakallı'yı değiştiriverdi.

Sakallı, yine de hiçbir şey belli etmedi. Günlerce, içinde yanan sevgi ateşinden bir hoş oldu. Dolup dolup taşıyor. Coşkudan; ne yemek yemeyi, ne uyumayı, ne de nefsine yönelik bir gereksinme duymuyordu. Bir tek şey düşünüyor, bir tek şeye gereksinme duyuyordu. O da, Seyt Caney'le sohbet etmek.

Böyle, karlı bir kış gecesiydi. Duramadı, kalkıp yola düştü. Soğuğu, fırtınayı, kurtları, uzun yolu, hiçbir şeyi engel görmüyordu. Yağan kar, tipiye dönüşmüş; o, Seyt Caney'e kavuşmaya çabalıyordu. İçindeki aşk ateşi, ya onu yakacak; ya da o, böyle deli divâne, yollarda yangmlığını düşünemez duruma gelecekti.

Kaç gündür yolda olduğunu bilmiyordu. Kendini çok bitkin hissettiği bir dereye indiğinde hedefe ulaşamayacağına

üzüldü. Yamacın sağında solunda, iki kırçıl kurdu çömelmiş görünce dizleri tutmaz oldu. Birden, içinden bir ses yükseldi: Ben bu aşk yolunda, bu kurtlara yem olursam ne mutlu bana... Bir akşamüstü onu, köyün girişinde, yarı donmuş bir halde buldular. Kendine geldiğinde, Seyt Caney başucundaydı. «İyi ki geldin. Ben de seni bekliyordum.» dedi. İki insan, iki insan âşığı sabaha kadar; insandan, insanın nefsinden, insanın olgunluğundan, yüceliğinden konuştular. Sabah olduğunu anlıyamıyan Sakallı, bir ara elini cebine attı. Çıkardığı iki tutam kuru üzümü, karşısındakinin dizlerinin dibine koydu. «Kusuruma bakma Seyt Caney. Sana, ancak bu iki tutam üzümü getirebildim, hediyemi kabul et.» dedi.

Binboğa'da, eteklerindeki köylerde şiddetli bir kış sürüyordu. Belki bir ay birbirine on beş dakika, yarım saat olan köylerin bağlantıları kesildi. Sarız'la olan bağlantı ise çoktan kesilmişti. Damlardan kürünen karlardan, evler görünmüyor. Yüksekçe bir yerden bakılmasa ve evlerin bacası tütmese, buralarda hiç köy yokmuş sanılır.

Durmuş Ali, Gücük ayının sonlarına doğru hastalandı. Onu ziyarete gidenler, birbirlerine «Tamam, Durmuş Ali bu kez ölür.» diyorlardı. Bebek'ten başka herkes ziyarete gitti.

İnceköy'den iki grup kökçü, yine Çukurova'nın yolunu tuttu. Binboğalı, gitmeden önce Durmuş Ali'yi ziyarete gitti. Yanından ayrılırken Çukurova'da, kök dönüşünde getirdiği koca bir portakalı, gizlice yorganının altına koydu. Durmuş Ali ona «Hakkını helâl et Binboğalı» dedi. Binboğalı bir şeyler mırıldandı ama anlaşılmadı. Durmuş Ali'nin elini öpüp ayrıldı.

İnceköylü Zeki, Nâfiz Yürekli'nin; Adana, Tarsus, Mersin, Karataş, Davultepe'deki işlerinde taşaron olarak işe başladı. Sarız'ın hemen her köyünden, akın akın işçi Çukurova'ya yürüdü. Kör Hamo, Bünyan'da Bektaşı bırakıp Zeki'nin yanına gitti.

Dudu gelin düzelir gibi oldu. Zincirlerinden ve iplerinden kurtuldu. Dudu gelin'in iyi olduğu haberi çevre köylerde duyulunca, ne kadar inmeli, sakat, akıl hastası, araz varsa Veli Baba'ya getirildi. Dua etmesini, muska yazmasını istediler. Veli Baba, muska yazmadığını söyledi. Hacılardan hocalardan, dedelerden duymadıkları; ama sevgiden, iyilik dileklerinden oluşan duasını, isteyen herkese okudu. Gelenlere, kapısından ayrılırken öğütte bulundu.

«Hastanıza hoş davranın, gönlünü kırmayın. Keramet, onda bunda değil; insanın kendindedir. İyi olmak da, kötü olmak da insanın elindedir.»

Dudu gelin biraz daha düzelince, kocasıyla Veli Baba'ya geldiler. Dudu'nun her davranışında, Veli Baba'ya karşı bir minnetkârlık seziliyordu. Veli Baba ne yaptıysa baş edemedi. Gelenler, onun tılsımlı bir güce sahip olduğunu söyleyerek, kendilerine muska yazılmasını istiyorlardı. Veli Baba korkmaya başladı. Önce Hacın'a, sonra Feke'ye gidip izini kaybettirdi. İnceköylüler, çevreden gelip onu soranlardan bıktı. Kimisi öldüğünü, kimisi Ceyhan'da, kimisi Adana'da olduğunu söyledi.

Durmuş Ali yatağında soluksuz yatarken Bebek, onu ziyarete gitti. Hemen herkes, gidici olduğunu düşündüğü için Bebeğin ziyaretinden haberleri bile olmadı. Bebek, tam altı yedi saat Durmuş Ali'nin kulağına eğilip bir şeyler söyledi. Durmuş Ali, bir ara gözlerini açtı, Bebeğe baktı. Ama tanıyamadı. Bundan, Bebek de emindi.

Bebek, durmadan konuştu. Durmuş Ali kıpırdadıkça o heyecanlandı, çocuklar gibi odada hoplayıp zıpladı. Bebek konuştukça Durmuş Ali kıpırdadı. Durmuş Ali kıpırdadıkça Bebek coştu; çenesi, yorulacağına, açıldıkça açıldı. Dudu gelinin düzeldiğinden, Veli Baba'nın kayboluşundan, yolların uzun süre kapandığından, kökçülerin tekrar Çukurova'ya gittiklerinden; evi üstüne çöken Öksüz Yoonuzun, köylülerin yardımıyla kurtulduğundan, Ekiz'in oğlunun Sarız çayında kocaman bir suiti yakaladığından; Ördekli'ye, Binboğa'dan çaresiz düşüp gelen çangal boynuzlu bir geyiğin yakalanışından, Kemerli Arab'ın yatakta bir çocuk kadar ufalıp kalışından söz etti.

O gün geç vakit evine dönen Bebek, yatağına kurbağalar gibi sündü. Karısı, oğlu, babası, gün boyunca uğraşıp uyandıramadılar. İkinci günün, ikindisinde gözlerini ovalarken karısı «Bire herif kalk artık, nooldu sana? Durmuş Ali Emmi bile ölüp dirildi, sen daha kalkmıyon.» deyince yatağından fırladı. Doğruca köyodasına gitti. Apı İrbehem, «Olan gardaş, Durmuş Ali Emmi gene dirildi mi?» dedikçe köylüler gülüşüyor. Apı İrbehem «Olan, essahtan nasıl oldu bu iş?»diye üsteleyince Gır Dede'yle Göö Bekir, aynı anda karşılık verdi.

«Şu bizim Deli Bebek var ya Apı Emmi. İşte bu Deli Gâvur, gene gulaana neler fısıldadıysa, Durmuş Ali Emmi yataktan kalkıp turp gibi olmuş.»

Apı İrbehem'in oğlu Veli «Amaan bire baba» deyince de ona kızdı. «Olan Veli pu sana, eferim Bebek.»

Dışardaki tipi göz açtırmıyor. Ay, ortalığı gündüz gibi aydınlatıyordu. Kar, yukarıdan değil aşağıdan yağıyordu. Bu yağış, gökteki yağıştan kat kat fazlaydı. Yağmıyor, sanki beyaz bir volkan gibi yerden, tüm boşluğa püskürüyordu.

Bakırdağı'ndan kalkan geyik sürüsü, arkalarına takılan kurtların elinde, oraya buraya koşturup duruyordu. Sanki bütün güçlerini, bütün umutlarını yitirmiş gibiydiler. Önce, Mağara tarafına, sonra da Polatlı sırtlarından Şar'a doğru yöneldiler. Kalabalık kurt sürüsü, geyiklere dalacaktı ki; bir yerlerden, ard arda tüfek sesi geldi. Kurtların kısa süreli kargaşasından yararlanan geyikler, Şar deresinde gözden kayboldu. Şaşkınlıklarını atamamışlardı. Kuzeydoğudaki Mezdağ ağaçlarının arasında, yeni soluklanmağa başlamışlardı ki; peşlerindeki kurt sürüsü, önlerine dikiliverdi. Geyikler iki kola ayrıldı. Bir tarafı Kemer'in ardıçlığı yönünde, bir tarafı da Tahtalı'nın yamaçlarından Atkıran'a doğru dağıldı.

Koca Kır'da, Ziyaret'in çatında bir araya gelen geyikler, Dayoluk'un ardındaki yamaçtan Işıkdağı'na yöneldi. İstedikleri yere ulaşamadan, yeni avlanmaya çıkan başka bir kurt sürüsüyle burun buruna geldiler. İçlerindeki sezgiyle, tek umutları olan Karaoluk ve İsli Mağra yönüne kaçıştılar. Arkalarındaki kurtlar, onlara dalmak üzereyken İsli Mağra'dan yükselen korkunç homurtular, kurtları şaşkına çevirdi.

Binboğa'nın yalçınlıklarında inleyen rüzgâr, çook çok eskilerden kalma bir dille konuşur gibiydi. Belki de, sadece geyiklerin anlayabileceği bir dille konuşuyordu...

9

Bir zamanlar Binboğalar'da hindi keklikleri vardı. Hemen hemen yaban kazı büyüklüğünde bu keklikler, şimdi görünürlerde hiç yok. Belki de soyları tükendi. Bazı çobanlar, ara sıra rastladıklarını söylüyorlar, ama hindi kekliği mi, başka bir şey mi bilinmez. Belki de gördüklerini sanıyorlardır.

Hindi keklikleri, Binboğa'nın, sabah ve akşam güneşinin vurduğu kaya yamaçlarında bekleşip eşinirler. Oldum olası, hem sabah hem de akşam güneşinin ışıklarıyla birlikte olmayı pek severler. Onların bu özelliğini bilen yaman avcılar, hindi kekliklerini, hep kayaların güneş vurduğu yamaçlarda arayıp dururlar. Hindi kekliklerinin o kadar güçlü sesleri vardır ki «cık, cık, cık...» ettikçe kayalarda yankılanır durur. Taa uzaklardan duyulsa, hemen hindi kekliğinin olduğu anlaşılır.

Yumurtası da tavuk yumurtasından büyüktür. Ama hindi kekliğinin yumurtasını görmek, kendisini görmekten daha zordur. Hindi kekliği bir havalandı mı uzun süre uçar. Çok da uzak yerlere konar. Hindi kekliği, uzun süre uçtuğundan, çil keklik gibi konduğu yerden zor kalkar.

Çil keklik de kış günleri, kovalanıp uçurulunca hindi kekliği gibi epey uçar. Yorgun düşüp konduğu yerde, kafasını karlara gömer. Arkasını da yukarı domaltır. Eğer sessizce yaklaşılabilirse hepsi de armut gibi toplanabilir. Ama bir de gürültüyü duyarsa, hep birden havalanıverirler.

Porsuk Hasan, açıkça kimseye demiyormuş ama eski dostlarına, yaman avcı arkadaşlarına söylemiş. Diyormuş ki,

bu çil keklik var ya. Kafasını karlara gömerek, kulaklarıyla yaklaşan sesleri böylece çok iyi dinliyor, çok iyi anlıyor. Kınalı keklik de kendini kara atınca, tünel gibi delip birkaç adım öte, düştüğü yerden uzak kalır. Asıl avcılar bunu bilir. Bildiği için de kınalı kekliği, düştüğü yerde değil yakınlarında arar.

Hindi kekliğini gören pek olmamıştır. Çoğu, ben gördüm diye anlatır ama gördüğünden değil merakından, görmek için yanıp tutuşma düşüncesinden böyle der. Hindi kekliğini görse görse; Ermiş Çoban diye de bilinen Musto Çoban, Binboğa'da dolanıp durmayı çok seven Binboğalı, Sakallı, Drej Ali, Hırrıklarm İsmayil görmüştür. Haa, bir de yüz yirmi yaşma yaklaşan Kemerli Arap, görse görse bir de Porsuk Hasan görmüştür. Kör Hamo da gördüğünü söylüyor ya, nedense kimse inanmıyor.

Porsuk Hasan diyor ki; arkadaş, bu çil keklik var ya. Allahın belası bir acayip keklik. Götü sıkışınca bulunduğu toprağa ve yere öyle bir uyar ki deme gitsin. Dinime imanıma gözünün dibinde olur, seni görür, sen onu yine de göremezsin. Sıkıştığı, kendini attığı yerden; ayağıyla tutamladığı ot, kenger, çalı parçaları, toprak... ne bulursa toplayıp sırtüstü yatar. Acicik ayakları havada galır. Saatlarca arasan gene göremezsin. Bilmeden çiğnersen orası başka. Dinime imanıma, ben bu yüzden çil kekliğin arkasından gitmek istemiyom. Adamı canından bezdiriyor.

Binboğalardan, Tahtalı dağlarından dalga dalga gelen sis, aşağılara doğru indi. Ardıç, Cıcamık diplerinden kokularıyla birlikte dumanlar yükseliyor, onlar da sise karışıyordu. Geceden beri ince ince yağan yağmur yeni diniyordu. Sakallı, Kevekkaya'da büyük bir karamık çalısının duldasında Kır'ı, Açıkyazı'yı, etekleri meşeliklerle kaplı Güney dağını seyrediyordu. Pamuk beyazlığında, yer yer gölge karanlığı

düşmüş bir sis, Kır'ı kapladı. Ortakavağa, Yayla'ya, Sıkmeşe'ye ağır ağır kaydı.

Sakallı, gözlerini sisten ayıramıyordu ama üzerine çöken tatlı uykuya dalmamak için direniyordu. Sonunda yenik düştü. Tüm varlığı, düşünceleriyle birlikte, ortalığı kaplamakta olan sislerin içerisinde yitip gitti. Düşüncelerinin, düşündüklerinin bir yerlerinde sisler vardı. Belki de çoğu sislerle kaplıydı. O sisler içerisinde olup bitenleri, belli belirsiz de olsa ortaya çıkarmaya çalışıyor, bir türlü beceremiyordu. Ortalığı kaplıyan sislerle, çok çook eskiler arasında sanki bir ortaklık vardı.

Vurgun kırgın, kaç göç yılları. Birçok yerde, üstteki mavi boşluk; feryatlara, insanların boğazlanışlarına şahit oluyordu. Düşmanlıkların, ayrılıkların körüklenmesiyle; ırklar, diller, dinler, inançlar, düşünceler, kültürler... birbirine düşman yapıldı. Uzun sürmedi, kırımlar başladı. Çerkezler katlediliyordu. Türkler kırılıyordu. Süryanilerin soyu tüketiliyordu. Kürtler kırılıyordu. Rumlar, Lazlar, Abazalar, Gürcüler, Azeriler, Kafkas halkları ve Ermeniler kırılıyordu. Vampirleşen ırklar, birbirlerinin kanlarına doyamıyor. Koca doğayı mezarlaştırıyorlardı. Köyler, insanlar, evleri, eşyaları, hayvanları darmadağındı. Gözü kan bürümüş insanlar, bir kez daha; evriminin, geçmişteki hayvanlığından daha hayvan, daha vahşi olmuş. Vuruyor, öldürüyor, boğuyor, çiğniyor, tecavüz ediyor. Nedense bir türlü hırsını alamıyordu.

Asırlarca, yıllarca bir arada yaşayan; kardeşlikler, arkadaşlıklar, akrabalıklar, dostluklar kuran bu insanlar; soysuzlaşmış bir din tohumuyla, ırk ayrımıyla, dil ayrımıyla, gelenek görenek ayrımıyla yine zehirlenmiş, yine birbirlerine düşürülmüşlerdi.

Vurgunlar kırgınlar, eziyetler, ölümler insanların beyninde kanserleşmiş. Bir türlü düzelmiyor. İnsanların kokladıkları havada kan vardı. Düşüncelerinde; öldürmek, intikam, boğmak, parçalamak, kesmek vardı. Sevginin ne olduğu unutulmuş, kimse de hatırlamak istemiyor gibiydi. Soysuzlaşan insan; çocuğunu, oğlunu, gelinini, eşini bile sevemez duruma geldi. Niçin öldürdüğünü, öldüğünü bilmiyordu. Bilincinin bir yerlerinde, bir şeyler, sadece; «gâvurları, dinsiz kafirleri» öldürdüğü, yıllanmış paslı bir çivi gibi çakılı kalıyordu.

Kuşaktan kuşağa aktarılan emekler, tarlalar, bağlar, bahçeler, evler, hayvanlar, eşyalar... yağma ediliyordu. Kâfirleri öldürenler, onları buralardan kovalayanlar, yerleşiyor, varlıklarına el koyuyorlar. Yağmalamakla, el koymakla bitmiyor. Bir yerlerden getirilen göçmenler, başka insanlar, buralara yerleştiriliyor.

Şar'da, Hacın'da korkunç bir kırım var. Şar'ın dağı taşı, ormanlığı insanla kaynıyor. Uzak köylerden, Şar'daki kırıma katılanlar oluyor. Sonunda, Şar'da yakalanabilen insanlar kırıldı. Ama Hacm'daki katliam devam ediyor. Evlerini, çoluk çocuğuyla terk edenler; yüksekliklerde, derelerde, ormanlıklarda, mağralarda direniyorlar. Kırgını yaptıranlar ve yapanlar buna köpürüyor. Bir an önce, bu inatcı yaşamı da kökünden kurutmaya çabalıyorlar.

Birkaç ay dağlarda yaşayan insanlar, canlarından bıkmalarına karşın; havayı koklamak, yaşadığı yerleri yitirmemek, görmek; çoluğuyla çocuğuyla, çevresindeki insanlarla birlikte olmak istiyorlar. Onlara göz açtırmayan komutan, sonunda, başlarındaki insanı yakalatıp öldürdü. Geriye kalanlar çil cücüğü gibi dağıldı. Artık iş kolaylaşmış geriye, bit ayıklar gibi teker teker öldürmek kalmıştı.

Binbaşıya uzun boylu, etine dolgun, güzel bir kız getirdiler. Öldürülen Ermeni beyinin kızı olduğu anlaşılınca, binbaşıya götürmeyi uygun görmüşlerdi. Binbaşı, çevresindekileri huylandırmamak için ona hep sert davrandı. Geriye kalanların yerlerini söylemesi için, sözde şimdilik öldürmüyordu. Binbaşı dayanamadı, yanına alıp tekbaşına günlerce Ermeni aradı. Hemen her gün, sabahtan akşama kadar ona yalvardı, kendisiyle evlenmesi için ikna etmeye çalıştı. Zengin Ermeni kızı, baktı ki bu adam gerçekten tutulmuş. Geride kalanlara dokunmamak şartıyla eşi olacağını söyledi. Binbaşı, günlerdir üstüne çöken karabasandan kurtuldu. Çevreden gelen sivil vuruculari dağıttı. Askerlerini önce Kozan'a, sonra da Adana'ya çekti.

Yıllar sonra binbaşı ölünce, çocukları olmayan Ermeni güzeli, Hacın'a yerleşti. Baba ocağından ayrılmak istemedi. Çoğu, onun Ermeni olduğunu da bilmiyordu. Nasıl olduysa İstanbul'daki Ermeni akrabaları, araya araya onu buldular. İstanbul'a götürmek için yıllarca uğraştılar. Kadını, hiçbir gücün bu topraklardan, ölmeden önce koparamayacağını anladılar. Onu yalnız da bırakmadılar. Çocuklarını yanına gönderdiler. Her yıl, üç dört kez ziyaretine geldiler. Onu ölmeden önce, sadece bir kez İstanbul'a getirebildiler. İstanbul'dan döndükten sonra fazla yaşamadı.

Berber Kürt Ahmet'le, Yonuz Semerciyan arasındaki dostluk, bilinen dostluklardan çok farklıydı. Kasabadaki ve köylerdeki insanların bilincine kök salmıştı. Bazen kıskanılan, daha çok da gıptayla örnek gösterilen bir dostluktu. Kürt Ahmet sert yapılı, sinirli ama sağlam bir karakter sahibiydi. Ermeni Yonuz az konuşan, oldukça ciddi bir yüz ifadesine sahip. Bu özellikleri, dostluklarının da çekirdeğini oluşturmuştu.

Vurgun kırgın, kaç göç yıllarında zorlu günler yaşadılar. Kürt Ahmet'in korkusundan, kimse Semerciyan'a dokunamadı. Onun Ermeni olduğunu, içlerinden dışarıya vuramadılar. Kasabalarında ve köylerinde yabancı kalıp kalmadığını soranlara, Kürt Ahmet'in korkusundan söyleyemediler. Biliyorlardı ki, berber Kürt Ahmet'in sağı solu belli olmaz. Semerciyan'a bir zarar gelse, alimallah aklına gelen kasabalıyı, köylüyü delik deşik eder. Hemen her yıl, Kürt Ahmet'in içinde olduğu birçok olay bunun en büyük kanıtıydı.

Üç dört yıl önce, hemen herkesin şahit olduğu; gülmekten yere yıkıldıkları, ardından da Kürt Ahmet'i görünce korkudan, boğazlarının düğümlendiği olayı unutamıyorlardı. Sapaköylü Zop Hasan, kasabanın ortasında can havliyle koşuyordu. Önce, bir anlam veremediler. Sonra, onun bir suratının sabunlu ve tıraşsız, bir suratının da tıraşlı olduğunu görünce gülmekten kırıldılar. Ardından da, elinde usturasıyla Kürt Ahmed'i görünce, gülmeleri boğazlarında düğümleniverdi. Kürt Ahmed'in öyle bir yüz ifadesi vardı ki, azrail görse, korkudan ödü patlar. En küçük bir pot kırmalarının, hayatlarına mal olacağını çok iyi biliyorlardı.

Aradan o kadar zaman geçti, yine de korkularından Kürt Ahmed'e soramadılar. Eşşek Ömer zevkle anlatıyordu. «Ulan arkadaş, dinime de, imanıma da ben bu Zop Hasan'ın; suratının birini tıraşlı, birini de tıraşsız görünce dedim ki, aha vallaha bizim Kürt Ahmed yine birini govalıyor. Böyle bir işi yapsa yapsa Kürt Ahmed yapar, başka kim yapabilir?»

Vurgun kırgın yılları başlar başlamaz Kürt Ahmed, dostu Semerciyan'ı yalnız bırakmadı. Yonuz'un ısrarıyla, hemen hemen üç dört günde bir onların evinde yattı. Semerciyan oldukça zengin. Kalabalık bir ailesi vardı. İki katlı taş bir

konağı vardı ki, herkesin dilindeydi. Kürt Ahmed, o akşam da dostu Semerciyan'ın evine geldi. Vurgundan kırgından, kaç göçten konuştular. Semerciyan ilk kez bu akşam, istemeyerek çok konuşuyordu.

«Kürt Ahmed dostum, usandım artık. Amerika'ya gitmesem bile İstanbul'a gideceğim. Beni bırak artık.»

Kürt Ahmed, sinirli konuştu. «Ulan, sana dokunanın! Sen ne yaptın lan? Birinin tavuğuna mı kış dedin? Birinin namusuna mı dolandın? Yoksa birilerini mi öldürdün? Ne yaptın ki sen, söylesene?»

Semerciyan, dostunun suratına bakınca ödü koptu. Uzun bir süre de bakamadı. Biliyordu ki, bu adamın Kürt inadı tutarsa tamam. Dünya bir araya gelse, onu bildiğinden caydıramaz. Semerciyan, Çürük Osman'ın söylediklerini düşündü.

«Dinime imanıma ben, bu Kürt Ahmed'e tıraş olmaktan ödüm kopuyor. Kızdırırım diye soluk bile alamıyom. Bir gün boğazımı keser diye gorkuyom.»

Semerciyan, onun yüz ifadesinin değişmesini bekledi. Yutkundu. Sonra iki yıldır yaptığı teklifi yineledi. «O zaman, şu kızlarımı oğullarına al bari.»

Kürt Ahmed bir süre düşündü. «Dostum, benim dört oğlan evli. Üçü de daha çocuk sayılır.»

Semerciyan üsteledi. «Olsun, küçük olup da, iki üç yıl sonra aslan gibi delikanlı olurlar. Dostluğumuz yanında akraba da oluruz Kürt Ahmed.»

Kürt Ahmed kızar gibi oldu. Sonra da gönlünü alırcasına gibi «Hele dur bakalım, gün doğmadan neler doğar.» dedi.

Ermeni Semerciyan'ın kızları, Kürt Ahmed'e sık sık takılıyorlar «Ahmed Emmi, bizi oğullarına alsana.» Kürt Ahmed; Ermeni kızlarının boyuna posuna, elma elma yanaklarına, buğday benizlerine baktıkça hayran kalıyor; içinden, bu gül gibi kızların geleceklerinin belirsizliğine çok üzülüyordu. Kürt Ahmed, hayatında, bir tek bu Ermeni kızlarına sinirlenemiyordu.

Semerciyan kalkıp gitti. Kürt Ahmed, kendisine hazırlanan odaya geçti. Sabaha doğru sıkışınca alt kattaki tuvalete gitmek istedi. Gecenin bu vaktinde, evinde kaldığı adamın çocuklarını, gelinlerini rahatsız ederim, korkarlar düşüncesiyle yatağına döndü. Dayanamadı kalktı. Sıkışık sıkışık odada dolanırken bir çıtırtı geldi. Kapı aralığından, bir yerlerden ışık sızıyor gibiydi. Biraz meraklandı, biraz da bir şeyler mi oluyor 'diye, yavaş yavaş o tarafa süzüldü. Işık, alt kata doğru gidiyordu. Işığı takip edip alt kata indi. Tuvalete gidip rahatladı. O rahatlıkta, gecenin karanlığında düşünürken, ışıkla çıtırtının zemin kattan geldiğini anladı. Birinci kattan ikinci kata geçerken, tahta aralığından sızan ışık dikkatini çekti. Işığın sızdığı yere usulca vardı. Şöyle bir eğilip baktı. Bir insanın inebileceği büyüklükte bir kapak açılmıştı. Aşağıya, tahta bir merdiven iniyordu. İstemiyerek çömelip baktı. Semerciyan, karısı, iki oğlu; tenekelere bir şeyler doldurup üstünü leyimliyorlardı. Dikkatlice bakındı, ışığın altında kızaran iri iri altınları gördü. Merakından utanç duyup yukarı çıktı. Sabah erken evine gitti. On onbeş gün Semerciyan'a görünmedi. Semerciyan, edemeyip evine kadar geldi. Niçin uğramadığını, evinde yatmadığını sordu. Kürt Ahmed, utancından hiçbir şey söylemedi.

Bakırcılar çarşısında, bakır ustaları bakır dövüyorlar. Tatlı bir çekiç sesi ortalığı kaplamış. Babayiğit, uzun boylu Ermeni bir kadın; elinden tuttuğu çocukla çabuk çabuk gidiyordu. Çocuk, bir ara elinden sıyrılıp dükkanlardan birinin önünde durdu. Kadın koşarak çocuğun elinden tutup kendine çekti. Çocuk, sürüklenirken zaman zaman ayak diretiyordu. Ermeni kadının sesi, dövülen bakır arasından kesik kesik geliyor.

«Oğlum, şurada kaç günlük ömrümüz kaldı ki? Alıp da ne yapacaksın?» Çocuğun ağlamalarına, kadının ağlaması da katılıyor.

Ördeklili Ramo, Suriye Halep'e kaçak mal getirmeye gitti. Halep'e, Türkiye'den gelen birçok kaçakçı grubu vardı. Ramo, kaçakcı çantasını doldurdu. Beş kişilik arkadaş grubuyla sınırdan geçerken jandarma çevirdi. Darmadağın oldular. Ramo, yakalanma korkusuyla sırtındaki çantayı atıp geldiği yöne kaçtı. Üstünde para da yok. Üç dört gün Halep çarşılarında perişan perişan, aç aç dolaştı.

Bir gün, çarşıda dolaşırken yorulup bir köşeye oturdu. Dalıp gitmişti. Bir ara dürtüklendiğini hissetti, aldırmadı. Sonra dizine bir el dokundu. «Sen nerelisin oğlum?» Biraz da korkarak ayağa yekindi. Yaşlı, sakallı bir adamdı. Ramo, bir süre ona baktı. «Buralı değilim baba» diyebildi. Yaşlı adam, kendisini takip etmesini işaret etti. Ramo onun ardından gitti. Yaşlı adam, ardına bakmadan konuştu. «Türkiye'den geliyorsun değil mi, neresindensin?» Ramo «Kayseri, Sarız'dan» deyince durup geri baktı. «Şar'ı, Kırkısırağı biliyor musun?» Ramo «Bilmez olurmuyum, ben de Ördekli'den'im» dedi. Adam, bir süre ay ı durdu. Sonra hızlı hızlı yürüdü. Yüksek duvarlı evin kapısını açıp içeriye girdi. Ramo'nun kolundan tutup içeri aldı. Onu masanın

başına oturttu. Hiçbir şey sormadan, karısma yiyecek bir şeyler getirmesini işaret etti. Kadın, masayı yiyecekle doldurdu. Ramo, karnını doyururken yaşlı Ermeni ağır ağır konuştu.

«İki gündür takip ediyorum. Garip garip dolaşıyordun. Buralı olmadığını, kaçakçı olduğunu anladım. Demek, Ördekli'densin ha?»

Bir ah çekti. Sonra, çook çok eskilere daldı. Bir taraftan konuşuyor, bir taraftan da ah çekiyordu. Ramo, karnını doyururken arada şöyle bir bakıyor, sorduklarına karşılık veriyordu. Yaşlı Ermeni durmadan soruyor, Ramo cevap veriyordu.

«Sizin Ördekli'de, Topardıçlar yerinde duruyor mu?», «Duruyor.», «Toparmutlar?» «Onlar da duruyor.», «Accurt, Çınçm diye bir yer var mı?», «Var.»

«Sizin köyün öbür tarafında Komlar var. Komların, meşeliğinin öbür yüzünde Kemer'e doğru tarlalar uzanır. Düşüktaş derlerdi. Gene öyle mi diyorlar?». «Öyle diyorlar.». «Sizinkiler, Gâvur Mezarlığı derlerdi, orası duruyor mu?». «Duruyor.». «Aşağıda, ırmak boyunda taş bir köprü vardı. O da duruyor mu? Sarıkaya'nın oralarda.» Ramo bir süre düşündü. «Sarıkaya'yı biliyorum. Ama oralarda taş bir köprü yok. Büyüklerimiz, bir taş köprüden söz ediyorlardı. Demek ki orası.»

Yaşlı Ermeni, epeydir sorması gereken bir şeyi hatırlarcasına sordu. «Oğlum, sen Ördekli'de kimlerdensin?» Ramo, «Usuko Usolardan, Reşko'nun oğluyum.» der demez, Ermeni'nin elindeki baston yere düştü. Ağlamaya başladı. Sendeleyerek kalkıp Ramo'nun boynuna sarıldı. Bir taraftan ağlıyor, bir taraftan ona sarılmış bırakmıyordu.

Vurgun kırgın, kaç göç yıllarının en vahşi, en acı günleri yaşanıyordu. İnsancıl ölçüler yok olmuş. Herkes kendince, kendinden olmayanı katletmeye, soyunu tüketmeye yönelmiş. Müfrezeler, sivil güçlerle tek tek köyleri dolaşıyor, çoluk çocuk, permeperişan bir yerlere kaçıyorlar. Dağ taş, çalı, mağra, kovuk, dere, orman doluydu. Daha çok da dağ köylerine; bu kara kaşlı, pos bıyıklı, esmer insanlara sığınıyorlardı. Zaten, çoklarını tanıyorlar, çoklarıyla dosttular. Sığındıkları insanların; inançlarıyla, dilleriyle, gelenek görenekleriyle başkaları tarafından horlandıklarını iyi biliyorlar.

Soysuzlaşan insanın kırımı karşısında; ezilen, horlanan bu insanlar, bir araya geli yor. Gizli gizli de olsa, biri diğerine kucak açıyor. Sığınamayanlar; bir hayvan gibi, vahşi bir hayvan önünden kaçarcasına, sırf hayatta kalabilmenin içgüdüsüyle bir yerlere saklanıyor. Sığınamayanlar, saklanamayanlar, çoluk çocuk demeden; ölümlerini, öldürülmelerini göre göre, acayip sesler çıkararak, özgür mavi boşluğa son nefeslerini bırakıyorlardı.

Horlanmışlığı, acımasızlığı, ezilmişliği tadan bu karakaşlı, kıllı, esmer insanlar; bu insanları, her şeyi göze alarak, saklayabildikleri kadar saklıyorlar. Dolaşan müfrezelere, sivil vurucu güçlere, köylerinde yabancı kalmadığını söylüyorlar. Birçok aileler; kızlarını, gelinlerini, karılarını bu insanlara emanet ettiler. Kızlar, gelinler, dul kadınlar; kendilerini almaları için yalvarıyorlardı. Birçok evlenenler oldu.

Reşko yaşlanmıştı. Günden güne sığınan, saklanan bu insanlara içi kan ağlıyor. Kendisine yalvaran kızlara, gelinlere, kadınlara «Yavrum, benim oğullarımın hepsi evli. Sizi kime alıyım? Ben de yaşlıyım. Alacak kimse de kalmadı.

Birinizi, bana bakmak için alsam diğerleriniz ne olacak? Gelenlere hadi birinizin, ikinizin,üçünüzün karım olduğunu, çocuklarım olduğunu söylesem diğerleriniz noolacak?» diyor. Yaşamı boyunca tanık olduğu bu vurguna kırgına,soysuzluğa içi kan ağlıyordu. Birçok kızı, gelini, kadını yanına aldı. Alamadıklarını, başka köylerdeki tanıdıklarına gönderiyordu.

İnsanlar toplanıyordu. Köylerden, dağlardan, oradan buradan toplanan insanları önlerine katıp emin bir yere götüreceklerini söylüyorlardı. Suriye'ye, Lübnan'a yerleştireceklerinden söz ediliyordu. Yakalanan, alıp götürülen insanlar, sonlarını biliyorlardı ama çaresizdiler. Koklayabildiklerince havayı kokluyorlar, görebildiklerince; kaç bin senelik bu toprakları, bu dağları, bu arazilerini, bağlarını, bahçelerini, sahipsiz kalmış sürüleriyle, mallarını görmeye çalışıyorlar. Onlara, yüreklerin dayanamadığı ağıtla karışık acayip bir veda ediyorlardı.

Alıp götürülen bu insanlar; en çok da bir derede, dağda, inde, mağrada, ormanda, görünmeyen yerlerde; acılı yaşamlarına, insanın insana soysuzluğuyla son veriliyordu. Dört kutsal kitapta da var olmayan bir şekilde, yine dört kutsal kitabın da; yazarının, meleklerinin gözleri önünde sonlanan yaşamlar, belki de hiçbir zaman, hiçbir ilahiliklerin öbür dünyalarına gidemeyecekler. Evrenin sahibi o büyük ilahın; ne cehenneminde, ne de cennetinde, bu insanlara yer olmayacaktı. Kutsal kitaplara, ilahlara bağlanan insanlar da öldükleri zaman; öldürdükleri, öldürülen bu insanlara, oralarda rastlıyamıyacaklardı.

O vurgun kırgın yıllarında Ördeklili Reşko; Yakop'la kardeşi Agopyan'ı, köydeki büyük fırının içinde bir hafta sakladı. Bir hafta, fırın kurnunda ölümden uzak kaldılar. Köyü arayan vurucu güçler, onları bulamadı. Onlar gittikten

sonra, bir hafta da Reşko, onları Binboğa'dan kesip getirdiği ve musul yaptığı ardıç ağaçının oyuğunda sakladı. Yiyecek birçok şeyler, torbalar içinde buraya konuluyordu. Çoğu zaman içleri buğdayla, arpayla, mercimekle, nohutla dolduruluyordu. Reşko, emin olmak için onların üzerine buğday döktü.

Ramo; Halep'te, yaşlı Ermeni tarafından bir hafta misafir edildi. Ermeni, ona bir de çanta aldı. Ağzına kadar kaçak malla doldurdu. Ramo'nun boynuna sarılarak ağlaya ağlaya uğurladı.

«Senin baban Reşko'nun, bize çook emekleri geçti. Kardeşim Agopyan, yolda hastalanıp öldü. Var güle güle git. Yaşlılara benden selam söyle. Yakop dersin, tanırlar beni. Benim için Çınçm'da, Cılgan'da, Gâvur Mezarlığında, Düşüktaş'ta, Sarıkaya'da, Mırcenin Kayası'nda, Kapıkaya'da bol bol dolaş. Yolun açık olsun.»

Ramo, arkasına bakamadı. Belki bir saat hem yürüdü, hem de içini çeke çeke ağladı. Antep Kilis'ten, Maraş'ın Gâvur dağlarından; dağdan bayırdan, ormandan geçerken hep Yakop'u düşündü. Vurgun kırgın, kaç göç yıllarını düşündü. Sonra, bu kırılan insanların canlı anısını yaşatan; birçok dere, mağra, in, dağ, orman, bayır adlarını düşündü. Ardından da, yine bu kırılan insanlarla yakından ilgili ziyaretleri, ziyaret yerlerinin adlarını hatırladı. Vurulan kırılan bu insanların; kaçarken, saklanırken, bir şeylerini sakladıkları ziyaret diye bilinen yerleri, uzun uzadıya aklından silip atamadı. Bu yerlere zarar verenlerin; dillerinin tutulması, çot olmaları, kafalarının bozulması üstüne anlatılan hikâyeleri anımsadı.

Ünüversiteli sessizce, Sakallı'nın yanına gelip oturdu. «Çok dalmışsın amca.»

Sakallı, derin bir uykudan uyanır gibi oldu. «Etrafa bakınıyordum. Çöken sisin güzelliklerine dalmışım.»

«Amca, diyorum ki; yarın bir Kır'a çıksak. Eşşekleri de alırız. Biraz da odun getiririz.»

«İyi olur. Bizimkiler de, odun kalmadı diyordu. Gidelim, biraz da dolaşırız.»

«Amca, bir de diyorum ki; Çiriş arasak Kır'da. Var mıdır acaba?»

«Belki vardır. Olmazsa, Köroğlunun Deresi'nden gideriz. Açıkyazı, Körkuyu, Anlaçkavak'tan Kır'a çıkarız. Belki çirişe de rastlarız.»

●

Sakallı'yla Ünüversiteli sabah erkenden kalktı. Temiz havayı koklaya koklaya Açıkyazı'ya vardılar. Önlerinde iki eşek Açıkyazı'yla Alkaya sırtlarına yöneldiler.

«Emmi! Ben bu düzlükte, sırtlarda; yanmış ardıç kütükleri ve köklerini söküyorum. Kat kat, parça parça odun kömürü çıkıyor. Ne zamandan beri var bunlar?»

«Oğlum, bu gördüğün Açıkyazı düzlüğü, ardıç ağaçlarıyla doluydu. Bozardıç, karaardıç ki her biri, yetmiş seksen adım gelirdi. Hepsinin kökünü kuruttuk. Çobanlar da, kütüklerine ataş bıraktı. Günlerce, duman tüte tüte yandı. Çobanları bırak, bizler kütük yakma yarışları yaptık. Hangimizin kütüğü daha uzun süre yanacak, tütecek? diye. Belki bir hafta on gün tüten, dumanını; taa İnceköy'den, Karakilise'den, Oğlakkaya'dan seyrettiğimiz oldu.»

«Bu kadar ağacı nasıl bitirdiniz?»

«Ohoo. Biz de bitmez diyorduk. Işte her taraf cascavlak. Çoğu yerde kıymık bile yok. Sadece ardıç ağacı olsa! O güzelim mis kokulu cıcamıkları, badem ağaçlarını, dağkirazlarını, melem ağaçlarını, ayıekmeğini, alıçları, armutları...Hepsini yok ettik.»

«İnsanın inanası gelmiyor.»

«Gelmiyor yaa! Bu yörelerde ne ağaçlar vardı! Bir tanesini, bir kış boyu yaksan tüketemezdin. Evlerimizin yüz metre ilerisine, geceleri çıkmaktan korkardık. Ormandı hep. Ayıdan, kurttan, domuzdan çekinirdik.»

Ünüversiteli, dalgın dalgın kafasını salladı. Sakallı, onun gidişine, durumuna şöyle bir baktı. Derin bir nefes alıp konuştu.

«Şu aşağıdaki Alkaya. Ben de hatırlarım. Buralardan, tarlalarımıza geyikler inerdi. Onları, çoğu kez Alkaya'nın üstünde dinelmiş görürdük. Hırrıkların İsmail diyor ki, Alkaya'da yabanikahve var. Ben görmedim ama doğrudur. Onun da soyu tükenmiş.»

Köroğlunun Deresi'ne indiler. Tosungötleri, Tavşan ağaçları, cıdır, alıç, karamık, itburnu çalılarıyla kaplı. Sakallı, eşekleri önüne katıp Körkuyu'ya yöneldi. Ünüversiteli, Düşüktaş'ın o taraftan, Kemer'e doğru uzanan kayalığın dibinden dolanıp Sakallı'nın önüne çıktı.

«Çiriş yok amca. Biraz mantar topladım. Mis gibi kokuyor.»

Sakallı karşılık vermedi. Onun elindeki mantarlardan birini aldı. Bir parça koparıp elinde ufalayarak ezdi. Burnuna götürüp derin derin kokladı. Bir şakırtı, kanat çırpma sesiyle

yukarı bakındılar. İri, siyah bir kartal, Anlaçkavağın oralardan kaldırdığı keklikleri, Körkuyu'ya doğru kovalıyordu. Ünüversiteli, birkaç kekliğin karamık ve itburnu çalılarının içlerine sağındığını gördü.

Çevresine bakındı. Karamığın, itburnunun, alıcın aralarında, diplerinde; saklanırcasına korkarcasına duran, küçücük boylarıyla cıcamık, ardıç fideleri vardı. Özgür bırakılsa, bilseler ki kendilerine dokunulmayacak, bir gecede büyüyecekler. Bin yıllık, on bin yıllık, milyonlarca yıllık geçmişlerinin güzelliklerini insanlara gösterecekler. Ama insanoğlu bırakmıyordu. Bu gerçeği sanki damarlarında, genlerinde taşıyorlar. Her zamanki gibi, soylarını devam ettirebilmek için temkinli davranıyorlar. Biliyorlardı ki, bu insanoğlu; soysuzlaşınca, çok çok acayip oluyordu. İnsanın insana kıydığı binlerce olaya, yakın geçmişteki olaylara şahit oldukları için, bunu bir türlü unutamıyorlar.

İkisi de yorgun, bir şeylere kırgın dalıp gitmişlerdi. Birbirleriyle, açıktan açığa değil de, kafalarının içindeki düşüncelerle konuşuyorlar gibiydi.

Bu ıssızlık ne. Bu soyu tükenmişliğin verdiği boydaklık ne...Bu dağlarda, bu yamaçlarda, bu kayalıklarda, bu koyaklarda, bu düzlüklerde, bu derelerde, bu zirvelerde hiç mi canlı yaşamadı. Bu topraklar, bu kayalar, bu gök, bu güneş, bu ay... hiç mi bir varlığa şahit olmadı.

Her taraf, her taraf ormandı. Öyle ağaçlar vardı ki; bir gelinden, bir kızdan bile gönüllü. Kesmeye kıyamazsın. Her taraf her taraf ağaçtı. Hepisini hepisini yok ettik. Meşe, alıç, armut, itburnu, karamık bile can çekişiyor.

Bu gördüğün yerlerde her çeşit yaban hayvanı vardı. Onların da soyu tükeniyor gırıla gırıla. Zaten çoğu çekildi gitti buralardan. Ne güzeldi o kuşlar. Kartallar, tilkiler, tavuklarımızı almak için köye kadar gelirlerdi. Onları kovalardık, vururduk. Keşke gene gelseler, gene tavuklarımızı alıp götürseler.

Gayşeli'nin Mağrası guş gaynıyordu. Sanarsın ki dünyanın bütün guşları, yuva yapmak için Gayşelinin Gayası'na gelmiş. O guşlar iyice azaldı. Çoğu gelmez oldu, gayıplara garıştı.

Biz, odun etmek için böyle uzaklara gelmezdik ki. Belki büyüklerimiz, yaşadıkları köyün dağlarının, tepelerinin, derelerinin; ağaçların çokluğundan, nasıl olduğunu görememiştir. Ancak uzaktan uzağa görüyormuş. Ağaçları gıra gıra buraları keşfetmişler.

Bu kış Yarpuz'da, bir arkadaşın köyüne gittiydim. Gönül ehli, yaşlı bir adam. O akşam, yukarıdaki dağ köylerinden bir misafir geldi. Adam, yakacak odun almaya gelmiş. Şu işe bak yav! Benim bildiğim o dağ köylerinde, bu duruma düşmek inanılır gibi değil. Adam odundan bahsederken, odada bulunan bir yaşlı kafasını sallayarak söylendi.

«Zamanında, bizim köyden biri, sizin dağ köyünden birine demiş ki: Zaman gelecek bizim söğütlere, gavaklara odun için muhtaç olacaksınız. O da, bu söze çok gülmüş. İşte zamanı geldi. Adamın dediği oldu. Şu işe bakın arkadaş. Kim derdi ki, zaman gelip o dağ köylüleri, yakacak odun için aşağı köylere inecek. Bir zamanlar, 'yakacak mı' diye kınadikları kavağa, söğüde muhtaç olacaklar. Etmen gadanız aliyim millet. Tööbe estafurullah tööbe. Bunun bööle olacağına;

allahan bir olduğuna inan; buna da inan deseler, tööbe estafurullah gene inanmazdım.»

«Emmi be, Zala'nın gördüğü gıllı yaratığa ne dersin? Gerçi siz de görmüşsünüz.»

Sakallı, düşüncelerinden sıyrılmadan karşılık verdi. «Ben, uzaktan gördüm. Essahtan insana benziyordu. Ama her tarafı gıllarla gaplıydı. Gözleri ışıldıyordu. Tam bir insan gibi değil de, gambur bir insan gibi gidiyordu. Ama gollarını sallaya sallaya gidiyor. Fırlatılan köseği götüne değdi ki, acayip bir ses çıkararak gözden kayboldu. Tıpkı insana benziyordu sesiyle, gılları da olmasa. Bilmem ki, ööleydi işte.»

Eşekleri, Kır'ın zirvesine yakın bir koyağa bıraktılar. Ünüversiteli'yle Sakallı daha yukarılara tırmandı. Kartal sesleri, kuş çığlıkları ş,eliyordu. Etrafa yayılan çiçek, ağaç, taş, yosun, ot, toprak kokuları, insanın başını döndürüyor. Ünüversiteli az ilerde, bir oda büyüklüğündeki düzlükte gördüklerine inananmadı. Biraz dikildi, ardından da oraya koştu. «Aha Emmi, vallaha çiriş!» diye bağırdı. Sakallı gelinceye kadar dokunmadı. Sonra ikisi birden, çok çok sevdikleri bir şeyi okşarcasına çirişe dokundular. Yanındaki otlara uzanıp kendilerinden geçtiler. Burunlarına, yanıbaşlarındaki o güzelim kokuya karışan ve karıştığı kokuyu daha da güzelleştiren bir çiriş kokusu geliyordu.

Çiriş... Sen sadece çiriş değilsin. Doğanın, her unsurundaki evrimsel birikiminin özelliğini, tadını sende de görüyorum. Senin kokladığın özgürlükleri ben de, biz de koklayabilsek...İçine çektiğin ölümsüz havayı, ruhuma sindirsem. Niçin diyorum niçin, olman gereken yükseklikteki düzlüktesin. İşte bu sırrı bir bilebilsem. Belki de senin bir

bitki, benim de bir insan olarak ayrı ayrı evrimleşmemizin, başlangıç noktası birdir. Bir ulaşabilsem.

Dağların öfkesini, sevincini, soluk alışını, ağaçların sallanışındaki anlamı; acılarla dolu bir yaşam içinde uğraşı veren insanın, ölüme direnen gözlerindeki anlamları görmek...Açlıkları, kıtlıkları, ezilmişlikleri görmek, insanın insana boyun eğişini, direnişini görmek. Asırlar boyu süren bir yaşam evriminde, hiçbir şey görmemiş gibi olduğu yerde duran; kızıl, boz, gri kayaların suskunluğundaki anlamı görmek. Ardıcı, cıcamığı, meşeyi, ayıekmeğini, dağkirazım, dağeriğini, dağbademini, melemağacını, alıcı, armudu... Her dört mevsimde, yaşama direnirken görmek.

Elleri nasırlaşmış, belleri bükülmüş; elinde orak, ardında üç dört kuşak emek veren; duygularını, özlemlerini, beklentilerini içine gömmüşler gibi boğazı düğümlenmiş insanları görmek. Her türlü olumsuzluğa karşın, yaşamı anlamsızlaştırmadan sürdürmeye çalışan, döllemeye hazır erkeği, döllenmeye mayalanmış dişiyi görmek. Salınırken, konuşurken görmek. Her görüşte bir kez olsun, sarıp doyasıya sevişmek isteyen düşünceyi görmek. Börtü böceği, yılanı, yaban hayvanlarını, evcil hayvanları; otu, ağaçları, insanları sevişirken görmek.

Kurdun kuşun, ayının, geyiğin, tilkinin, kekliğin, kartalın, nice soyu tükenmiş yabanıl hayatı anımsatan yaşamını görmek. Tekmil hayvanların sevinçli seslerini, öfkeli haykırışlarını; kartalın yuva yapışını, yumurtlamasını, oturup kayalarda etrafı seyredişini görmek.

Üstümüzdeki maviliği, maviliğin dorukları okşamasını, güneşin kızıllığını, aym parlaklığını görmek. Genç kızların göğsünün goncalaştığı gibi doğanın, ekinin, ekinlerin yeşillik

denizinde dalgalanışını, sararıp solmasını, hasat edilmelerini görmek.

On bin yıl, yüz bin yıl yaşasa da, beli; armut, alıç, meşe ağacından bin kez daha bükülse de, ölüm karşısında direnen, canına karşılık azrailin anasını ağlatan, yaşlı insanların gözlerindeki yaşama umudunu ve binlerce anlamlarını görmek... Bunlar, gördüklerim, görmek istediklerimdendi.

Ne söylerler, ne çalarlar, ne anlatmaya çalışırlar şu ağaçların tepesinde oluşan ezgili dünya. Duymayagörsün insan, aşkları yaşamaya başlar. Annenin çocuğuna, hayvanın yavrusuna seslenişini anlamak için duymalı.

Binlerce kıyamet kopsa da; esen rüzgârın, yağan karla fırtınaya dönüşen sesini duymaktan çekinmek, insan olmamak gibi. Asırlara direnen bir ardıcın sallanışında; dallarındaki konuşmaya, kulağımızla birlikte ruhumuzu köle etmek, en büyük özgürlük. Acı, kin, nefret, ölüm sesleri; en büyük işkencelerle eş. Sevgililerin seslenişleri, fısıldaşmaları, nice yaşamlara serpmiş tohumlarını. Alçaklıkların seslerini de duymalı insan. Ne olduğunu anlamalı, kuracağı düzen adına.

Dağdaki tekmil çalılar, duyun beni. Duyuyorum sizleri. Önüme, gözüme dikilen çalı değilsiniz. Bütün varoluşun; o sevimli, alçakgönüllü boylarınızın sallanışında, nice dahi müzisyenlerin bulamadığı sesler var. Duymak istiyorum sizi.

Gündüzün aydınlığındaki ses, alacakaranlıktan zifiri karanlığa dönüşümde sürüp giden bütün çıtırtılar, fısıltılar; böceklerin, kuşların, otların, yabanıl yaşamın sesleri. Seslerinizdeki ayrımı, birlikteliği duymak, nasıl bir mutluluk.

Anlatmak kolay mı sanıyorsunuz. Varlığınızı ve sesinizi hissetmeyen varlık, varlık mı.

Atomlardaki hareketin sesini, yörüngedeki elektronun sesini, çekirdekteki varoluş zıtlıklarının birlik sesini duymayan insan; ne zaman uyanacak, görecek, kulağı ne zaman görevini yapacak...Bunlar, seslerini duyduklarımdandı.

Doğadan yayılıp gelen kokuyu ruhuma çektikçe; vahşice, cahilce, alçakça kıyılan, yok edilen kokuları da hissediyorum. Dayanamıyorum, dayanılır gibi değil, anlatamıyorum. Dağ bitkileri ve meyvelerinin kokuları, esintilerdeki kokular...Kesilmiş ardıç kokusu, kesilmemiş ardıç kokusu, karaardıç, cıcamık kokusu. Olgunlaşmış ayıekmeği, itburnu, ütülmüş keven, yağmur sonrası toprak kokusu. Kırılmış, ezilmiş taş kokusu, kaya kokusu, mağra kokusu, işlenmiş toprak, yarılmış odun kokusu, biçilen ekin, yonca, çayır, ot kokusu. Harmandaki hasat kokusu. Suyun gücüyle, aşkla dönen koca taşın öğüttüğü buğdayın una dönüştüğü koku.

Sevgililerin, bağırlara basılan sevgilerdeki koku; ayrılıklarda, ayrılıkların yok oluşundaki koku. İnsanın çocuğunda, çocuğun anasında hissettiği koku; babasında hissettiği koku, suda, havada içimize çektiğimiz koku. Üreticinin emeğindeki koku. Hayvanın yavrusuna sahip çıktığı, köpeğin, köpekliğinde değil, kendine verilen değere sahip çıkışın kokusu. Tüm alçaklıkların, kıyımların, pisliklerin kokusunu da almalıyız, unutmamalıyız...Bunlar da, kokladıklarım ve ruhuma işlediğim kokulardandı.

Tat dediğimiz şeyler ne. Tadılan şeyler ne. Çektiğimiz güçlüklerdeki acı mı, tattığımız şeylerdeki acı mı. Meyvenin tadı olur da sevginin, ezilmişliğin, horlanmışlığın, za-

limliklerin, alçaklıkların, insanı sevmenin, sevmemenin tadı ve acısı olmaz mı.

Doğaya bakışımızda ve gördüklerimizde de bir tat var. Yemeye değil, ruhumuza sindirmeye de gereksinmemiz var. Ayıekmeğindeki, karagözdeki, itburnundaki, karamıktaki, alıçtaki, armuttaki, palamuttaki, gözenekteki, toprağın koynunda yumrulardaki tat. Emeğin ürüne dönüşümündeki tat, ne tat...

İnsanın, insanı insanca düşünmesi, özlemesi; ananın çocuğunu öpüşünde, sevgililerin birbirlerinde erimelerindeki tat, tat değil mi. Oturup evrimin binlerce yıl gerisine, binlerce yıl ilerisine dalmanın tadına varmayan yaşam, yaşam mı olur...Bunlar, tadına vardıklarımdandı.

Tekmil duyguların tellerine dokunur gibi dokunmak...Yaşlı bir ardıçta, asırlara dokunur gibi kucaklayıp dokunmak. Genç bir ardıçta, gelecek asırlara; evrimin gençliğine dokunmak. Milyonlarca buruşukluğunda, kıvrımında; acıyı, dayanma gücünü, geçmişi geleceğe taşıma duygusuna dokunur gibi bir meşeye dokunmak, kucaklamak.

Sanki varoluşun bütün varlığına dokunur gibi, cıcamığm o anlaşılmaz, anlatılamaz, unutulamaz kokusunun ruhumuza dokunması. Hangi âşığın, sazına dokunuşundaki sesle karşılaştırılabilir.

Aşka dokunur gibi sevgiliye dokunmak. Göğsündeki, derinliklerindeki tadı alır gibi; ezilmişliğe, sömürüye, işkenceye dokunmak. Bir çocuğun başını okşar gibi; soyu tüketilen yabanıl hayvanın, hayatın, insanın soykırımına dokunmak.

Yobazın bayraklaştırdığı değerlere değil, insanın emeğiyle bayraklaştırması; bayraklaştırılması gereken emeğe, emeğin ürününe, ürünlerine dokunmak.

Toprağa,ağaca, ota, taşa, insana, hayvana, suya, havaya, ateşe, aya, güneşe, atoma, atomun yörüngesine, atomun çekirdeğine, çekirdekteki evrenin sırrına; insanın duygularına, düşüncelerine, aşklarına, insanı insan yapan ele, eli geleceğe ulaştıracak ele, eli alan ellere dokunmak...Bunlar, dokunduklarımdandı.

Binlerce yıl önceyi, belki de milyonlarca yıl önceki geçmişin; genlerimde hâlâ var olan unsurlarını taşıdığımı hissediyorum.

Aşka eyvallah. Sonsuz saygılar. Ama bil ki, senin aşk sandığın şey ne. İlah gibi bir kadınla sevişmek mi? Bu mu aşk? Sen aşka gel de gör, neler var. Aşk bildiğin birçok şeyin aşk olmadığını göreceksin. Hele gel de gör, neler neler var. İçindeki aşkın, evrene sığmadığını, evren olduğunu hissedeceksin. Ne aşklar yaşayacaksın birbirinden üstün. Birini diğerine tercih edemeyecek, ettiğin aşamada başka bir aşk içinde olduğunu anlayacaksın.

İnsanı dışlayan zihniyetlerin karşısında olman, ona atılan tokatı damarlarında hissetmen, bir insanın aşağılanmasını görmen; haksızlığa boyun eğmeyen insanın gözlerini okuman, insanca yaşayamayan insanların hislerini, içinde harman yapmak. Bir kıza, bir kadına, bir erkeğe tecavüz eder gibi aynı olan pisliklerin intikamını alırken; allahın alnının ortasından vurmak, kat kat kabuk bağlamış yaşlı bir ardıcı kucaklamak; karagözün, kara kapkara meyvesinin lezzetinde tüm yobazlıkların, gericiliklerin karanlığına

karşılık; o karanlığı içine sindirirken atomlarına kadar aydınlanmak.

Cıcamığın kokusunu genlerimize nakşetmek, yüksek bir dağın, bir kayalığına oturup kartal gibi doğayı seyretmek. Bir düzlüğe, çobanca bir bağdaş kurup hem bakınmak, hem de kafanı önüne indirip derinlere dalmak. Çirişin, içine çektiği yüksekliğin özgürlüğünü soluman. Ayıekmeğinin, kırmızı yumuşamış meyvesini, gerçek yaşamın tadı diye tatmak. Esen yelin ölümsüz ezgisini, insanoğlunun milyonlarca yıllık düşünürlüğüyle birleştirmek. Doğanın koynunda gördüğün, dokunduğun, duydugun, tattığın, hissettiğin nice şeylerin ayrımına varmanın aşk olduğunu anlayacaksın, anlamalısın.

Hele dur ki, gel gör ki bunlar, ne aşklar yaşatacak. Allahı, allahm meleğini, allahın cennetini, cennette sunduğu göğsü yeni goncalaşmış huri kızlarını istemeyecek, nefret edeceksin. Bir gör ki, aşk neymiş o zaman. Nice ilahilikler yok olacak, nice insanlara gerçek allah diye tapacaksın...Bunlar da, düşündüklerimden ve hissettiklerimdendi.

Hissetmediğim, görmediğim, duymadığım, tatmadığım, koklamadığım, koklayamadığım, dokunmadığım, dokunamadığım ne gerçekler var. Ulaştıklarım, ulaşamadıklarım yanında, atomun çekirdeği bile değil. Keşke olabilseydi...

«Kır'ın havası, ne güzel kokuyor değil mi Ünüversiteli?»

Karşısındaki cevap vermedi. Dalıp gitmişti. Sakallı, okul günlerini düşündüğünü, başından geçenlerin etkisinden kurtulamadığını sandı. Biraz daha bekledi. Üzgün, acı dolu bir sesle konuştu.

«Oğlum Ünüversiteli! Kafana vurulan o taştan, biraz anlatsana.»

Ünüversiteli'nin bir yanları sızlar gibi oldu. Bir de, bir yanlarında çürükler var, dökülüyor gibiydi. Önce yan döndü. Sonra yekinip oturdu. Eski dalgınlığını yitirmek istemiyor bir hali vardı. Sakallı'ya baktı. O da, sorduğundan utanmış, kafasını öne eğmişti.

«Bu taş, cebinde ne geziyor? dedi polisler. Orospu çocuğu! Bu taşı bize atacaktın değil mi?Kafamızı kıracaktın haa, diye beni çok dövdüler. Cebimden aldıkları taşla kafama defalarca vurdular. Gerisini hatırlamıyom Emmi.»

«Dur oğlum, şu çirişten biraz koparalım. Akşam, anan ayranlı mantı yapar. Çirişle tadı çok güzel olur haa.»

«O kolay da Emmi, biz odun etmeyi unuttuk. Bari, torbalara kıymık dolduralım da boş dönmeyek.»

«Bir zamanlar, kıymığın yüzüne bakan olmazdı. Bu yüksekliğe, bu yalçınlığa gelmesek, kıymık da bulamayız. Ne ardıçlar vardı buralarda! Şimdi, kıymığın da kökü kuruyor.»

Sakallıyla Ünüversiteli, eşekleriyle Ortakavak'taki suyun başına geldiler. Yükleri indirip eşekleri çayırlığa saldılar. Ellerini yüzlerini yıkayıp su içtiler. Suyun yakınında, karamıkların dibindeki çakıllığa uzanmış dinlenirlerken, Körkuyu tarafından Porsuk Hasan, tek kırma tüfeği omuzunda bu tarafa geliyordu.

Sakallı, onun gelişini izliyordu. Yaklaşırken selam verdi. Konuşmadan suya varıp elini yüzünü yıkadı. Su içti. Gelip onların yanına uzandı. Sakallı, derin bir soluk alıp bıraktı.

«Ulan Porsuk Hasan, şu dağların odununu ben, yaban hayvanlarını da sen tükettin. Şimdi ikimizin de eli koynunda, boş dönüyoruz. Günlerce kazma, balta dolaşı yoruz da odun edemeden döndüğümüz oluyor. Ayaklarıyın tabanı şişe şişe, deli divâne, vuramadan dolanıp durdun deel mi? Nasıl, şimdi de taa Binboğa'ya gidip tek tük kalmış geyiklere mi göz diktin?»

«Yok vallaha Sakallı. Biliyon, artık avcılık yapmıyom. Eski bir hastalık, gezemeden, elime şu nâleti almadan duramıyom. Sadece görmeğe çalışıyom. Şimdi de bööle bir avcılık yapıyom işte. İster inan ister inanma.»

«Benim ağaçlara, senin de dağın kurduna kuşuna yaptıkların yüzünden, vallahi ikimizin de ocağı sönecek. Düşünüyom da heç iyi yapmamışık.»

Porsuk Hasan, karşılık vermedi. Sakallı, üzgün üzgün kafasını salladı. Ellerini çaresiz, o yana bu yana açtı.

«Kartallar, evimizin önlerine kadar gelirdi. Tilkiler, neredeyse gündüz gözüyle kümeslerimizden tavuk götürürlerdi. Beklediğimiz halde alıcı karakuşlar, civcivlerimizi, tavuklarımızı gözlerimizin önünde alıp giderlerdi. Bunlarla iç içe yaşadık. Yaşantımızın birer parçasıydılar. Keşke diyorum, keşke! Kartallar gene gelse. Götürseler civcivlerimizi. Tilkiler kümeslerimize gene gelseler. Şimdi, havada bile kartallar pek görünmüyor. Geceleri, kümeslerimizin yanında dolaşan tilkiler kalmadı.»

«Öyle Emmi. Bu kış, Avcı Nuri, bir perişan karakuşun peşine düşmüştü de çok zoruma gitmişti.

«Dağı taşı bozduk. Ağaçları, çalıları kırdık. Bunları yok edince insanların düzeni de bozuldu. Kendisi de bozuldu.

Kuşların, kurtların, çalıların, ağaçların, otların, böcaklerin düzeni ve güzelliği yok olunca, bizimki de yok oldu.»

«Geçen, Durmuş Ali Emmi'nin yanına uğradım. Halını hatırını sordum. Heç dadım yok yeğenim dedi. Ağzımın tadı, vücudumun düzeni, gafamın neşesi galmadı dedi. Çok üzülüyor, iç çekiyor. İnsanlara ne oldu böyle? diyor. Olup bitenlerden çok şikayetçi.»

«Seni sorguya çekmedi mi? Hani, Durmuş Ali Emmi bu. Onun yaşama şekli böyle. Ordan burdan, eksik galan işlerden, kafasına takılan şeylerden sormadı mı?»

«Sormaz olur mu. Ben de tek tek anlattım. Bizim İnceköy'ü bırak. Ta Karakilise'den, Oğlakkaya'dan, Ördekli'den, Kemer'den haber sordu. Memili'nin, Gara Kürdün bahçesini sel bastı mı dedi. Yayla yolunda, gaanı arabalarına takılan taşları daha kırmadınız mı dedi. Yetim Ali, kışlık odununu şimdiden etmeye başlasa dedi. Sarız çayının üstündeki köprüyü onardınız mı dedi. İmirlerin Osman, bahçesine duvar çekti mi dedi. Binboğalı, bu ara yanıma uğramıyor dedi. Çukurova'dan mı gelmedi. Yoksam Binboğa'ya ağaca mı gitti dedi. Ekizin Gızı'nın unu bahara yetti mi diye sordu. Sarız'a giden yolu, Çukurova'daki bataklıkları, Koza'nın girişindeki yolun genişletilip genişletilmediğini sordu.»

«Sen ne dedin?»

«Vallaha, ben de gönlü gırılmasın diye Ali Emmi'nin sorduklarına bir bir cevap verdim. Merak ettiklerini açıkladım. Yazzık yav. Çok iyi adam. Gençliğinde, herkese iyilik yapmaya çalışırmış. Şimdi de geçmişiyle, merak

ettikleriyle, kafasına takılanlarla avunuyor. Durmuş Ali Emmi'nin huyu da bööle işte.»

«Kalkın gidelim. Kalk Porsuk Hasan kalk. Ali Emmi ne yapsın. Beli biraz doğrulsa, benim gibi şu Gır'ı, Anlaçkavağı, Sıkmeşe'yi bir bir dolaşır. Dolaşıp göremeyince soru soruyor.»

Torbaları eşeklere yükleyip Açıkyazı'ya ulaşan su arkının yanına geldiler. Yayla tarafından birçok şelekli geliyordu.

Aklına birden gelmiş gibi sevinçle konuştu. «Gelin gelin. Ünüversiteli, Porsuk Hasan! Size bir şey göstereceğim. Ama durun. Önce söz verin bakiyim.»

«Hayrola emmi, ne var? Ne göstereceksin?»

Sakallı eliyle sus işareti yaptı. Eşeklerle Toparmutlar'ın ordan Gözeler'in kayalığına, Sığırkayası'nın tepesine yürüdüler.

«Eşşekleri bırakın, kenger yesinler. Torbaları indirek. Siz de ardımsıra gelin.»

Sakallı, elindeki tosungötü çubuğuyla kayaların yarığından atlaya atlaya önden gitti. Sığırkayası'nın yarık kayalarından birinin üzerine oturdu. Porsuk Hasan'la Ünüversiteli gelince elindeki kuru odunla işaret etti.

«Görüyor musunuz şunu, şonu? Bakın gocaman.»

İkisi de gösterilen şeyin farkına varamadı. Sakallı, yavaşça kalkıp önündeki kaya yarığına doğru uzandı.

«İşte bakın!»

Ünüversiteli'yle Porsuk Hasan, şaşkın şaşkın baktılar.

Dar, derin kaya yarığının dibine doğru boylu boyunca, kurumuş bir ardıç ağacı uzanıyordu. Kurumuş, kuruluğundan grileşmiş, içindeki kaya rengini almış, yıllanmaktan kemikleşmiş, yer yer çatlakları olan bir ardıç. Budaklarından, karaardıç olduğu belli oluyor. Porsuk Hasan hayret etti. Ünüversiteli; sessiz, dikkatli, inceleyici bir gözle bakıp duruyordu. Porsuk Hasan sabredemeyip sordu.

«Bunlar ne zaman buraya düşmüş? Ne zamandan galma bööle Emmi?»

Sakallı çok mutlu, sevgi dolu bir ses tonuyla konuştu. «Ben de yakında keşfettim. Bu yaşıma geldim bunları görememişim. Şaşırdım görünce.»

«Ne zaman gördün Emmi? Kim atmış bunları dersin?»

«Kış, bahara döner dönmez gezinmeye çıktım. Canım sıkılıyordu. Bir gün, tekbaşıma buralarda gezinirken şuraya gelip oturdum. Yorulduydum. Saatlerce oturdum. Kalkıp gidiyim derken elimdeki, şu tosungötü deyneği gibi bir deyneği, bu yarığa düşürdüm. Onu alıyım derken işte bunları gördüm. Önce bir tane sandım. Bir de baktım ki beş, on, tam oniki tane saydım. Ööle sevindim ki.»

Kaya yarıklarındaki kurumuş ardıç ağaçlarını bir bir gösterdi.

«Gördünüz mü, yaa! İşte burada yatıyorlar. Ne kadar da güzeller.»

Porsuk Hasan, düşünceli düşünceli: «Emmi, bunlar ne zamandan galma böyle?»

«Bunları, buraya atmamışlar Emmi. Atsalar gelip alırlardı. Gerçi golay golay çıkaramazlardı ya. Gene de atılmışa benzemiyor bunlar. Yok canım, başka bir şey olmalı.»

Ünüversiteli, kendinden emindi. «Bu ağaçlar, buranın ağaçları. Yani, bu kayalarda büyümüşler.»

«İyi ya, hadi ööle diyelim. Hepsi buncacık mıydı? Başka varsa, onlara nooldu?»

«Bir kısmını kesip götürmüşler, bir kısmı dışarda çürümüş. Bunlar da yarıklara düşüp kalmış. Burada kuruya kuruya bu hale gelmişler.»

Porsuk Hasan'la Sakallı, bu açıklamaya akılları yatar gibi oldu. Çok hoşlandıkları, tadı damaklarında kalmış bir yemek, sevinçli bir olay, başka bir şey gibi... bu tadı hiç kaybetmek istemiyorlardı. Konuşmak da istemiyorlar. Gördükleri şeyin sevinciyle de duramıyorlardı.

Ünüversiteli yine emin konuştu. «Bu ağaçlar, bu ardıç ağaçları; belki iki yüz yıl, belki beş yüz yıl, belki de bin yıldır buradalar.»

Bu açıklama, Sakallı'nin çok hoşuna gitti. Gördüklerinin bu kadar değerli ve geçmişle ilgisi olmasına sevindi.

«O gadar var mıdır Ünüversiteli? Ama vardır. Vallaha dooru söölüyon. Ben kendimi bildim bileli; burada bu ağaçların olduğunu ne duydum, ne de bir duyan oldu. Ööle ya, bunları buraya ne diye atsınlar? Hayret, nasıl da kimse görmemiş? Yoksa çıkarırlardı.»

«Bu ağaçlar, belki de Binboğa'nın yaşı kadar eskidir. Çok çook eskilerden galma bir laf. Derler ki, eskilerde burada, ööle orman varmış ki, köylünün biri yolunu kaybetmiş. Ağaçların

tepesine çıkmış. Yürüye yürüye, hiç inmeden köyünü bulmuş.»

«Sığırkayası'nın yüzünde, şuralardaki bir deliğe; bir kış, sansarı kovalaya kovalaya getirdiler.

Sansar yüzünden nerdeyse kavga çıkacaktı. Sonunda, onu yakalayınca derisini satıp birlikte yemeye karar verdiler. Öyle kızışmıştı ki sansar avı; delikanlılar, goca goca adamlar, bir sansarın peşinde günlerce goşturdu.

Sonunda, şuradaki maaraya girmiş. Öyle bir gar yağıyormuş ki, düşerim diye kimse cesaret edip de maaraya giremiyor. Ördeklili Uzun Devriş, ben girerim demiş. Etme metme demişlerse de adam söz dinlememiş. Golaylık olsun diye, maaranın ağzından bir tütsü vermişler.

Akşam bastırmış. Bir tipi başlamış ki ne tipi. Çoğu geri dönmüş. Yine de dokuz on kişi kalmış. Maaraya giren Devriş'i beklemişler beklemişler çıkmamış. Baarmışlar çaarmışlar ses vermemiş. Çaresiz, gece yarısı herkes köye dönmüş. Uzun Devriş'in, sansar deliğinde galdığını söylemişler. Herkes partutuş olmuş ama ne çare! Sabaha, Uzun Devriş'in dumandan boğulmuş gövdesini çıkarmışlar. Sansar da gayıplara garışmış.»

«Yazzık oldu adama, ben de vardım. O kış ben, Üçevler'den Memmed, gocaman bir suiti tuttuyduk. Derisini soyup gerdik. Köyyerine götürüp sattık. Millete, köyodasında üç kilo sucuk yedirdik.»

«Şimdi de, ne sansar galdı ne de suiti. Keklik, kartal, kurt, porsuk... hiçbir şey galmadı. Nerdeyse çalının bile soyu tükendi. Ağacın, çalının, ormanın yokedilmesiyle yitip gittiler.»

«Bilirsin Emmi. Ne keklik avı yapardık! Köylerin hepsi, kış oldu mu keklik avına çıkardı. Kadınlar, çocuklar bile keklik tutardı.»

«Bizim bu Değirmenderesi'nde, eskilerden duyduk. Goca goca boynuzlu yılanlar olurmuş. Boa yılanı mı ne diyorlar. Aynı boa gibi böğürdüğünü söylerler. Biz öyle duyduk.»

«Belki, yılanların da soyu tükeniyor. Yüzü soğuk hayvan. Ama her bir şeye gerek var şu dağda taşta. Onun da kendine göre bir güzelliği var. Çakalın, suitinin, porsuğun da öyle.»

«Ormancı Abbas, bizim köyde, gelip giden zop arabalarına göz açtırmıyor. Binboğa'nın ağaçları, eskisi gibi kesilmiyor korkudan. Şakası yok Abbas'ın, adamı vurur.»

«Aklımız sonradan başımıza geliyor. O güzelim ağaçlar kesildikten sonra. Gene de iyi, korunsun. Belki koruya koruya bakarsın eskisi gibi olur.»

«Nerdee.»

«Olsun, hepten soyu tükenmektense. Bir tek ardıç, bir tek alıç, bir tek çalı bile çevresinin görünüşünü değiştiriyor. Ayrı bir güzellik veriyor. Gölgesi sevindiriyor.»

«Yayla'nm, Ortakavağın suyunun başına, betondan yalak yapılacakmış diyor Bebek.»

«Tüh, hiç iyi olmaz. Onların güzelliğini bozacaklar.»

«Gayşelinin Maarası'nda guş galmadı. Büyükler ağaçları, çalıları yok ediyor. Çocuklar da guşlara rahat vermiyor. Noolacak, büyüklerinden örnek alıyorlar. Halbukim ne güzel

cıvıldaşıyorlar. İnsan, onların cıvıltısıynan kalkınca bir hoş oluyor. Ne biliyim, daha bir güzel oluyor.»

«Guşgayası'nda, yani Gayşelinin Maarası'nda her çeşit guş vardı. Sığırcık, serçe, güvercin, delice, atmaca, gayabülbülü, götüsarı, çoban aldatan, gartal bile vardı. Hani nerde şimdi? Tek tük görülüyor. Belki, yakında onlar da yok olacak. Çekip gidecekler. Yazık, çook yazık.»

«Şu insanoğlu var ya Emmi, ne acayip. Hem yok ediyor. Hem de yokluğuna acıyor, dayanamıyor. İnsan gibi arsızı yok.»

«Onlar da bu dünyanın bir parçası Porsuk Hasan. Biri, diğeriyle ilgili. Biri olmadan diğeri olmaz. Ne biliyim gafam garışıyor, bir çeşit oluyor. Ne susuyorsun Ünüversiteli. Ne diyon bu işlere?»

«Güzel konuşuyorsunuz amca. Ne diyeyim. Söylediklerinizi dinliyordum, dalmışım.»

«Ne gonuşuyonuz siz yav? Top patlasa habarmız yok. Burnunuzun dibine geldim de göremediniz.»

«Aha, Bebek gelmiş! Vallaa iyi adamsın Bebek. Biraz önce sözün geçti. İyi adam, sözünün üstüne gelirmiş.»

«Düşüktaş'taki ekinlerden geliyom. Alkaya'daki Kaklıktan su içtim amma ganmadım. Gözeler'den doya doya bir su içiyim dedim. Bir de baktım buradasınız. Çok derinlere dalmışsınız.»

«Bebek, sen aşağı in. Suyunu iç de gel. Biz bekleriz.»

Bebeğin, Gözeler'e inişini seyrettiler. O, su içerken kendileri içmiş gibi bir hoş oldular. Bebek, bir süre suyun yanındaki yeşilliğe uzandı. Onlara el salladı. Bir ara böğürtlenli, ışkınlı, karamıklı, itburnulu, karakavaklı sık çalılı dereye gitti. Soluk soluğa yukarıdakilerin yanına döndü.

«Bizim Deli Memmed yıkanıyor.»

«Elleme yıkansın. Epeydir ortalıkta görünmüyor. Hastalandı mı ne, diyordum.»

Bebek bir ara dalgınlaştı. Sakallı'nın yüzüne baktı, tereddüt etti, her şeyi göze almışcasına başladı.

«Yav emmi, dağlarda görmüşsündür, bilirsin.»

«Neyi, Deli Bebek?»

«Dağdaki hayvanlar diyom, nasıl çifleşiyorlar? Yılanı, kaplumbağayı gördüm. Kaplumbağalar, takır tukur bir şeyler yapıyor. Ama bir tilkinin, kurdun, tavşanın, ayının çifleşmesini heç görmedim.»

Porsuk Hasan kendini tutamayıp güldü.

«Ah, aymınkini bir görseydin. Bööle merak etmezdin.»

«Bırak yav Porsuk Hasan.»

«Görüp de ne edeceksin lan?»

«Yok yav, merak ediyom da.»

Sakallı gülümsedi. Bebeğin yüzüne baktı. «Bunu, bana bir daha sorduydun Bebek. Hatırlıyon mu?»

«Heç hatırlamıyom. Yeni soruyom haralda.»

Hep birlikte gülümsediler. Kısa bir suskunluktan sonra Bebek, yerinde duramadı.

«Emmi be! Şu dağlarda, derelerde, bayırlarda, koyaklarda ayağının değmediği yer galdı mı?»

Sakallı'nın hoşuna gitti. Biraz dalgınlaşır gibi oldu. Ağır ağır konuştu.

«Bilmiyom ki Bebek. Ama olmuştur. Gerçi çok dolaştım ama gene de olmuştur.»

«Bugün, çiriş bulduk Bebek.»

«Vay be, galmış mı bu dağlarda? Nerede buldunuz?»

«Bizim Kır'da, bir koyakta bulduk. Hepsini yolmadık.»

«Orda burda, çalıların, kayaların arasında galmış cıcamık, ardıç gibi.»

«Saklandıkları yerlerden, kafalarını göstermeyen çocuklar gibi. O saklanmalarıyla, halleriyle, sanki bir şeyler anlatıyor insanlara. Bana öyle geliyor.»

Bebek eliyle Kır'ı, Sıkmeşe'yi, Yayla'yı, Anlaçkavağı, Ortakavağı, Açıkyazı'yı gösterdi.

«Ne düşünüyom biliyor musunuz? Adani'ye çalışmiye, Çukurua'ya giden kökçüler anlatıyor. Onlardan dinledim. Bir de Ünüversiteli gardaşıma sordum, o anlattı. Diyom ki, şu Amarıkan filimlerindeki gibi. Kooboy mu, Gızılderili mi ne filimleri varmış. Bir ikisine Sarız'da gettim. İşte onlar.»

«Hayrola Bebek, gene ne icatların var bakiyim?»

«Bizim buralarda diyom, o filimlerden ne de gözel çekilir. Kooboy, Gızılderili olanları var ya, en eyisi buralarda çekilir. Hanı o filimlerde, bir de at hırsızları olur. Bizim Kemerliler de bu mevsimde; yayla mevsiminde, bir de sonbaharda eşşek hırsızlarlar. Çobanlar, zar aalar ellerinden. İşte, bizim Kemerliler de eşşek hırsızı olur. Rollerini amma iyi yaparlar haa! Pis batasıcalar, niye bu gadar eşşek çalarlarsa? Zaten bizim Goca Gır'ın odununu, hep o çaldıkları eşşeklerinen tükettiler.

O filimleri diyom, bizim buralarda çekecekler. Atlıları Yayla'dan, Kır'dan, Ortakavak'tan; Açıkyazı'ya doğru goşuştururken seyretmesi, ne de gözel olur. Bizim Kemerliler de, o filimde, at hırsızlamalı. Daha doğrusu, bırak onlar gene eşşek hırsızlasınlar. Kemerliler, eşşeklerle Körkuyu'ya doğru gitmeli.

Sonra, alakarlı şu Binboğa dağlarında, sarplıklarında amma filim çevrilir haa!.. Bir de, bizim Binboğaların; neden Binboğa, Binboğalar adını aldığı anlatılmalı. Adı da Binboğa veya Binboğalar olmalı diyom. Amarıkan filminde görmüştüm. İri, siyah gıllı öküzler var. Bizon mu Bufalo mu neymiş. Belkim bir zamanlar, o yaban öküzleri, o gıllı öküzler, buralarda da vardı. Ööle ya, durup dururken bu dağlara Binboğa denmedi ya.

İşte, o gıllı yaban öküzlerinin; sürülerle buralarda dolaştığı zamanlarda, binlerce boğa vuruşurlarmış zaar. Belkim de bundan; o zamanın insanları, o dağlara Binboğalar ya da Binboğa demişlerdir. Bin inekler, bin inek diyecek halleri yok ya.»

«Ulan Bebek, halal olsun! Gene nerden bulduysan, nerden aklına geldiyse bunlar? Kalkın akşam oluyor, gidelim artık.»

Porsuk Hasan, birden aklma gelmiş gibi sevindi. Bebeğin hoşuna gideceğini düşündü.

«Ulan Bebek, dur ben de bir şey ekleyim anlattıklarına. Diyom ki, senin bu sözünü ettiğin filimde; bir de bizim Zala'nın, bir gece Yayla'da gördüğü, insana benziyen gıllı yaratık da olmalı. Ne diyong hıı? Ne de gözel olur, deel mi?»

«Hem de nasıl gözel olur Porsuk Hasan gardaş. Gözel olmasına çok gözel olur da, o adama benziyen gıllı yaratığı nasıl bulacaklar?»

Porsuk Hasan ona cesaret verdi. «Sen merak etme Bebek, onu da yaparlar aslanım, onu da yaparlar.»

Bebek olmaz dercesine kafasını salladı, üzülüyor gibi bir durumu vardı. Sonra umutla Ünüversiteli'ye, onun gözlerine baktı. Ona her zaman güvendiğini, doğru söyleyeceğini düşündü.

«Ünüversiteli gardaş, ne dersin? O gıllı, insan gibi yaratığı yapabilirler mi?»

Ünüversiteli, güven dolu bir bakışla baktı. Sonra kafasını salladı. İnandırıcı bir ses tonuyla konuştu.

«Sen merak etme Bebek amca. İnan ki, Zala'nın, insana benzeyen o gıllı yaratığını da yaparlar.»

Bebek rahatlamış, mutlu olmuştu artık. Topardıç'ın oralarda, kıymık torbalarını yükleyip köye doğru ağır ağır yürüdüler. Hıdo'nun tarlalarındaki kavaklara indiklerinde Bebek, aklında tuttuğu ama vermeyi unuttuğu haberi verdi.

«Haa, bir de nooldu biliyon mu emmi? Bizim Gongo Süleyman, sabahın köründe; Sarız'dan bir manga jandarmayla, Gâvur Mezarları'nın hemen sol tarafındaki kayalıkların oraya geldiler.»

«Hayrola, bir şey mi olmuş?»

«Yok canım. Ööle jandarma olayı deel. Altın var diye gelmişler. Akşama gadar gocaman çukur açtılar. Gango

Süleyman izin almış. Maliyeden adamlar varmış. Öğleden sonra gaymakam da uğramış.»

Porsuk Hasan dayanamadı. «Bişe buldular mı lan? Onu anlat. Lafı uzatıp durma Deli Bebek.»

«Dur be anlatıyok işte. Örülmüş duvar, kül, kırık küpler, yontulmuş çinki taşlar çıkmış. Altın çıkmamış ya, diyorlar ki: Bu altın ya çok derinde. Ya da, Ördekli'den Geggik Ali'nin ekibi burayı da soymuşlar. Ööle diyorlar.»

Kavakların alt tarafındaki yeşil özden, serin bir hava esti. Bebek, kaynağın başına gelip çömeldi.

«İçim yanıyor bugün Sakallı Emmi. Köyün ekinlerini yaymasınlar diye çok dolaştım. Gerçi çok su içtim, ama gene yangınlığım geçmedi. Bizim, Kürtlerin tuluk ayranı olsa da içsek. Beni, ancak o ayran doyurur. Hemi yangınımı o saat alıverir.»

Sakallı, dikkatli dikkatli Bebeğin yüzüne baktı. Elindeki tosungötü deyneğini ona gösterircesine kaldırdı. Sonra, tatlı bir ses tonuyla tane tane konuştu.

«Bebek, oğlum! O, içine ayran gonulan güzel tuluklar var ya, şu gördüğün tosungötünün kökleriyle boyanırdı. Şimdilerde yapıldığını göremezsin. O da çok eskilerde galdı. Tosungötlerinin kökleri, keserle doğranırdı. Onlar kazanda kaynatılır. Kılları temizlenmiş oğlak, keçi, koyun, dana derileri bu suyun içinde galır. Deri, kızıl bir vişne rengini alır. Deriye, güzel bir görünüm verir. Tosungötünün boyası hiç çıkmaz.

Haa, işte boyanan bu derilerden, o güzel renkli tuluklar yapılır. Bulgur, yağ, çökelik, peynir, bakla, mercimek saklanır.

Bu dağarcıklarda, gavurmalar da saklanırdı. Herkesin, o zamanlar gışlık gavurması yapılırdı. Dağarcıklarda saklanıp yenirdi. Dağarcıklar, eskilerin torbalarıydı. Kışlık yiyeceklerin birçoğu ona konulurdu.

İşte, tosungötünün kökleriyle boyanan o güzel renkli tuluklar var ya; onlara, Kürtler ayranlarını goyarlar. Tuluk ayranı soğuk ve güzel olur. Senin gibi, içi yanan bizim Avşarlar da 'Aah ahh' derler, 'Kürtlerin tuluk ayranı olsa da bir içsek!' Yaa Bebek, bağrı yananlar aynen böole der. O tulukların içlerine, su gonulduğu da olur.»

«Demek; aah ah! Kürtlerin tuluk ayranı olsa da bir içsek,derler haa?»

«Öole derler Bebek, yaa!»

10

Binboğa'nın zirveliklerinde, zirvelere yakın yalçmlıklarm üst düzlüklerinde, yamaçlardaki küçük el kadar düzlüklerinde çiriş olur. İnsan nasıl nefes almadan yaşayamazsa, çiriş de en temiz havayı almadan, solumadan yaşayamaz. Bunun içindir ki her dağda, bayırda, ormanda, kırda çiriş bitmez. Sanki, doğanın en temiz havasına göre evrimleşmiş gibi; nerde bir bozulma, kirlenme varsa, çiriş oralarda gözükmez. İnsan ayağının değdiği yerde artık çiriş bitmez.

Çiriş'in olduğu yerler, doğanın ve temiz havanın en güzel olduğu yerlerdir. Yetiştiği yerdeki havanın temizliği ölüyü bile diriltir.

Çiriş, sanki o koca evrendeki doğamızın bekâreti gibidir. Bir kez bozuldu mu geriye dönüş yoktur. Bunun içindir ki çirişin, doğanın bozulmasına direnişi görülmez. Bu yönü kötüdür. Oysa itburnu, karamık, tosungötü, ayıekmeği, meşe, alıç, ardıç, cıcamık... doğanın katledilişine direnir. Ama çiriş direnmez. Olsa olsa, etrafındaki bozulmanın; çok kısa bir an ayrımına varamayıp, bir süre varlığını sürdürebilir. Oysa öbürleri, binlerce kere katledilse de bir fırsatını bulup bir yerlerden filiz verir. Milyonlarca kırıma uğrasalar, bir yerlerde tohumlarını saklamanın yolunu bulurlar.

Yaşantımızda; her anın, her saniyesinde soluduğumuz havanın, temiz havanın ayrımında olmayan insan, çirişi de bilmez. Niçin çirişin bu denli temiz, özgür havaya tutkun

olduğunu anlayamaz. Bunun içindir ki yeryüzünde yaşayan çok az insan, çirişin varlığını bilir. Doğanın, temiz havanın, insan yaşamındaki yerini bilemeyenler; çirişe de, çirişin özgür, temiz havaya tutkunluğuna da anlam veremez.

Çiriş ne kadar bozulmamış doğaya, tertemiz havaya tutkunsa; Binboğalı, Sakallı, Porsuk Hasan, Ünüversiteli de o kadar çirişe tutkundur. Binboğalar'da, kış bahara dönmeye başlar başlamaz, onlar da çiriş aramaya koyulur.

İki üç senedir, bahar gelir gelmez Sakallı'yla Ünüversiteli; çiriş bulmak, mantar toplamak için Binboğa'ya gidiyor. O yağmurda yaşta, dağlarda yattıkları oldu. Bunu duyan İnceköylü kadınlar, «Anam, bunların ikisi de deli. Biri, yaşlılıktan sakalı ağarmış bir bunak. Öbürü de okumuş bir bunak. Hadi diyelim o yaşlı sakallı, aklını yitirdi, normal. Sana nooluyor be oğlan? Yok anam yok. O da Ünüversiteli bir deli.»

Şu Toroslar, Binboğalar, Aladağlar, Tahtalı dağları çok eşkiya gördü. İnce Memed gibi, Kürt Alo gibi, Çağşaklı Reşo gibi, Rüstem Çavuş gibi, Cabbar gibi... Hepsini gördü de Eşkiya Cevat gibi, yanında gönlünü kaptırdığı bir güzelle gezenini ve birlikte eşkiyalık yapanını hiç görmedi.

Kimisi diyor ki, Kiraz daha kızken Cevat ona vurgundu. Cevat, onu babasından istedi ama vermedi. Halbuki, Kirazın da Cevat'ta gönlü vardı. Cevat; Kiraz'ı gelinliğiyle görmeye dayanamam, elimden bela çıkar deyip kayıplara karıştı. Herkes, onun böyle davranışına hayran kalmıştı.

Kimisi de diyor ki, Eşkiya Cevat senelerce dağlarda dolaşıyordu. Bir gün, dolaştığı köylerden birinde Kiraz'ı

gördü. Kiraz gelindi ve gören erkeklerin aklı bulanıyordu. Cevat'ın da aklı karıştı ya, o çapulcu bir eşkiya değildi. Kiraz gelin, çook çok güzeldi ama evliydi. Eşkiya Cevat, Kiraz'ın sevdasını içerisine attı unutmadı. Dağda kaldığı, dolaştığı her yıl, uzaktan uzağa da olsa Kiraz gelini gördü. İçindeki yangın hem birazcık teselli buldu, hem de sönmeyen bir ateş gibi için için yanıp durdu.

Kiraz'ın kocasının öldüğünü duyar duymaz, hem kayınbabasından hem de babasından gidip istedi, vermediler. Kiraz da baba ocağına dönmedi, gelin gittiği köydeki evde kaldı. Sonunda Eşkiya Cevat, Kiraz'ı kaçırdı. Peşine düşmemeleri için haber gönderip onları uyardı. Kimse de korkusundan Cevat'ın ardına düşemedi.

Eşkiya Cevat, Kiraz'ı her şeyden çok seviyordu. Ona dedi ki «Bundan sonra eşkiyalığı bıraksam da beni rahat bırakmazlar. Canını yaktıklarım oldu, bana kin bağlayanlar oldu. Arkadaşlarımı bırakırım. Ölürüm de seni yanımdan bırakmam.»

Nereye gittiyse Kiraz'ı da götürdü. Adı, «Karısıyla eşkiyalık yapan adam, karısıyla eşkiyalık yapan Deli Cevat» oldu. Kimseye güvenip de Kiraz'ı arkasında bırakmadı. Kiraz da alıştı o hayata. Cevat'ı çok sevdi. Cevat Eşkiya'yı karısıyla dolaşır görenler, karısıyla köylerine geldiğini görenler, jandarmaya haber vermedi. Dolaştığı köylerdeki kadınlar, Kiraz'ın güzelliğine hayran kaldılar. Onu kıskanmadılar, sevdiler.

Eşkiya Cevat, onu koruyabilmek için; zaman zaman dolaştığı köylerde, kaldığı köyde değil de, o köye yakın başka bir köyde, güvendiği insanların evinde sakladı. En çok da, jandarmalarla çatışırken, en sıkıştığı durumlarda yapıyordu.

Karısıyla değil de, yalnız başına gezen bir eşkiya görünümü vermek istiyordu. Ama çoğu köylüler biliyorlardı ki Cevat Eşkiya, yanında Kiraz olmadan gezemez.

Yıllar sonra, Eşkiya Cevat jandarmalar tarafından vuruldu. Yanında Kiraz yoktu. Cevat Eşkiyayı çok iyi tanıyan köylüler diyorlar ki, Cevat Eşkiya vurulduğunda yalnız değildir. En kötüsü, olsa olsa Cevat vurulduğunda; Kiraz, onun vurulduğu köye yakın başka bir köyde saklanıyordur. Eşkiya Cevat'ın vurulmasından sonra, çok az köylünün bildiği bir şey varsa, o da; o güzel Kiraz'ın, Cevat'ın vurulmasından sonra, oralardan bir çobanla evlenmesiydi.

●

Ekinler olgunlaşmaya başlayınca Ünüversiteli yatağa düştü. Sakallı, Porsuk Hasan, Bebek; dağda bayırda, Ünüversiteli olmadan gezinmenin tadına varamadılar. Bir süre gezinmediler. Odun eden, ot biçen, kenger toplayan, yaylaya giden, ekine giden köylüler Ünüversiteli'yi konuşuyorlardı. En çok da kadınlar, kızlar, onunla ilgili yorumlar yapıyor.

«Bu Ünüversiteli, heralda ölecek.»

«Yazzık, gencecik bir oolan. Anası da yapayalnız.»

«Gara Fatma bakmiye gitmiş. Ama yaptığı ilacı, gocagarı ilacı diye içmemiş.»

«Gara Fatma diyormuş ki, bu oolanın hastalığı gafası. Gafası aarıyormuş heral.»

«Veli Baba olsiyedi bir dua okur, belkim muska yazardı.»

«Veli Baba muska yazmıyordu ki. Eskiler, yazıyordu diyorlar. Ama kimseye yazdığını görmedik.»

«Ünüversiteli'yi severdi. Gene de bir iyilik yapardı gız.»

«Yazzık, gencecik oolan. Çok da gafalı biri ya, noolduysa İstanbol'a gittikden sonra bu oolanın gafasına bişeler oldu.»

«Bu Ünüversiteli var ya, anarşistmiş gız.»
«O da neymiş kele?»
«Tangrı canıng ala. Heç radodan dinlemiyon mu batasıca?»

«Bir olaya mı garışmış, milletin önünde mi ne gitmiş. Yakalayıp bir eece döömüş polisler. Sonra okuldan atılmış.»

«Tangrı canıng ala. Niye iftira ediyong gız. Bişeler olmasına oldu, emme Ünüversiteli okuldan kendi ayrıldı. Bir yaz tatile geldi. Bir daha da gitmedi.»

«Anam, bizim millet de bu laflarınan saalam adamı bilem hasta ederler. Hemi de, Ünüversiteli gibi adını deliye çıkarırlar. Niye, hepimiz bilmiyok mu? Ünüversiteli bizim köylü deel mi? Sankim, bilmediimiz etmediimiz biriymiş gibi gonuşuyonuz.»

«Essah, hepimiz biliyok bu çocuğun ne olduğunu. Köyün en bir gafalı çocuklarından biriydi.»

«Gene ne oldiyse İstanbol'a gittikten sonra oldu. Ya çok okuya okuya gafasını bozdu. Ya da bişeler oldu bu çocuğa.»

«Okumiyenen adam deli mi olurmuş? Apı İrbehem'in oolu Durdu, Kel İrbehem'in oolu Halil, Ganıguru'nun torunu Yamık, okumiyenen gafaları mı bozuluyor?»

«Ne derseniz deyin. Gene de bu oolanın gafası saalam deel. Gara Fatma dooru söölüyor. Niye görmüyonuz mu? Sakallı'yınan, Porsuk Hasan'ınan, Deli Bebek'len deli danalar gibi geziniyor.»

«Eee ya bire batasıca. Gezip de noolmuş? Bir acayipliğini, bir zararını gördün mü, aazından kötü bir söz eşittin mi?»

«Yok anam yok. Alla var heç bir kötülüğünü, yanlış hareketini görmedik. Sadece gezip duruyor.»

«O zaman, ne diye elin ooluna deli deyip adını deliye çıkarıyoruz? Yazzık deel mi? Günah günah, adamı cin çarpar.»

«Daada dolaşırkene, kendi kendine gonuşuyor. Herkiş de biliyor. Emme ne gonuşuyor, niye gonuşuyor, kimse bilmiyor.»

«Belki Sakallı, Porsuk Hasan, Bebek biliyordur.»

«Yok gız, onlar da bilmiyor. Hem duyanlar varmış. Onlar, çekindiklerinden ne olduğunu soramıyorlarmış.Ne gonuştuğunu onlar da bilmiyor.»

«Ne biliyonuz? Belkim biliyorlar.»

«Ne bilek anam bilip bilmediklerini.»

«Belkim dedesinin hastalığı geçmiş.»

«Onu nerden çıkarıyonuz anam? Dedesinin hasta olduğunu kim biliyormuş? Adam öleli kırk elli seneyi geçmiş. Kim biliyormuş ööle olduğunu?»

«Ne bilek. Anlatıyorlar işte. Dedesi Ramo, İnceköy'ün en eskilerindenmiş.»

«Ramo, esgere gittiğinde köye dönmemiş. Gayış Ali mi ne, esgerliğini yaptığı yerde Ramo'ya rastlamış. Gonakları varmış. Malı mülkü, parası, hemi de tenekelerinen altınları varmış.»

«Nereden bulmuş ki?»

«Bir Ermanı gızıyınan evlenmiş. Ermanılar gırılırken, Gâvur Gızı oninen evlenmiş. Ramo da köye dönmemiş.»

«Ben, Gâvur Gızı'nı gördüm. Ööle bir güzel ki Ermanı! Boyundan adam asılır.»

«Pekii Ramo, İnceköy'e ne diye dönmüş?»

«Orasını bek bilmiyorlar. Diyorlar ki, bu Gayşeli, Ramo'ya çok aar laf söölemiş. Onun da zoruna gitmiş, köye dönmüş.»

«Biz de duyduk ki, Gayşeli Ramo'ya demiş ki: Ulan yazzıklar olsun sana! Bir Gâvur Gızının götüne dakıldın da ananı, babanı, köyünü unuttun. Yuf be! Onlar da, oolumuz esgere gitti de gelmedi. Öldü mü, galdı mı, künyesi de gelmedi diye senelerce beklediler. Senin gibi erkeğe yazzıklar olsun.»

«Belkim de bunun için Ramo, İnceköy'e döndükten sonra Gayşeli'yle hiç gonuşmamış. Ööle küs küs ölmüş.»

«Gâvur Gızı çok gençmiş, emme Ramo ölünce evlenmemiş. Çok istiyenleri olmuş ya varmamış. Bir tek oolu, Ünüversiteli'nin babasının başını beklemiş.»

«Gadının, gaderi yoomuş. Gencecik evli oolu ölmüş. Sonra dayanamamış, torununu göremeden kendi ölmüş.»

«Ünüversiteli'nin anası da gadersizmiş. Gocası ölünce, gaynanası Gâvur Gızı gibi bir daha gocaya gitmemiş. Oolunun başını beklemiş.»

«Bu Ünüversiteli var ya, daalarda dolaşırken kendi kendine şiir mi ne okuyup duruyormuş.»

«Ne şiiri gız? O da nerden çıktı?»
«Ne biliyim anam, duyanlar, görenler var. Durup dururken çıkaracak deeller ya.»

«Bir de diyorlar ki; zaten bu Ünüversiteli, okuduğu bir şiir yüzünden mi ne yakalanıp içeri atılmış. İçerde çok döömüşler. Gafasına mı ne vurmuşlar. Ondan berlim bu çocuk bir hoş olmuş. Okulu bırakıp köye dönmüş. Daalarda dolaşıp durmiye başlamış. Bööle de olmasa, hepten çıldıracaamış.»

«Zaten önceleri eyiden eyiye deli gibiydi. Deli Memmed, Derviş Ali gibi. Sonraları, gezerken gezerken oolan düzelir gibi oldu.»

«Bunun için adına Deli Cevat dediler ya. İnsan hemen her gün Açıkyazı'yı, Körkuyu'yu, Anlaçkavağı, Kır'ı, Yayla'yı, Ortakavağı, İncemeşe'yi, Sıkmeşe'yi, Güney'i gezer mi? Boşu boşuna geziyordu. Sonradan sonraya odun getirmeye başladı.»

«Gene gezip duruyor. Deli Memmed bile arkadaşı oldu. Bööle birine deli denmez de ne denir?»

«İki yıldır eyiydi, hastalanmasaydı.»

«Anam sizin başka işiniz mi yok? Zabahtan akşama gadar Ünüversiteli'yi gonuşuyonuz. Millet odunu bırakmış,

ekini bırakmış; sağılacak goyunu, emdirecek çocuğunu bırakmış da zavallı Ünüversiteli'yle uğraşıyor.»

«Needek anam? Herkiş deli meli de dese, Ünüversiteli'yi seviyor. Efendi çocuk. Herkişe yardımcı olmiye çalışır.»

Ünüversiteli ağır hastaydı. Kara Fatma, o baygınken yaptığı ilaçları içirdi. Ateşler içerisinde kendini kaybedince Kara Fatma bildiğini yaptı. Yine de Ünüversiteli'yi ayağa kaldıramadı.

«Anam, ben bööle huysuz hasta görmedim. Bunu iyi etmeye ederim emme, benim yaptığım ilaçları isteyerek içmiyor. Bayılıp gedince veriyom, o zaman da faydası olmuyor. Yok bacım yok, bu iyileşmek istemiyor.»

Ünüversiteli sık sık ateşleniyor. Ateşler içinde yanarken kendinden geçiyor. Anası, «Oolum, gözümün önünde boazlanmış tavuk gibi çırpınıyor» diye dizlerini dövüyor, par tutuş oluyordu. Ona buna akıl danıştı. Pınarbaşı'da çalışan Karakiliseli Sıhhiye Memmed'e vardı. İzine gelmişti. «Tootur, iine yazmadan, vur demeden kimseye iine vuramam» diye tutturdu.

Pazarören'den mezun Şayé Öğretmen, Ünüversiteli'nin anasının bu perişanlığına, çaresizliğine dayanamadı. Karakilise'deki Sıhhiye Memmed'e vardı. Yalvar yakar bir penisilin aldı. Kimseye söylemeyeceğine söz verdi. Köylerde, iş başa düşe düşe iğne yapmayı öğrenmişti. Öğretmen Şayé getirdiği penisilini Ünüversiteli'ye vurdu. O gece, Ünüversiteli bir iyice terledi. Sabah gözünü açar açmaz anası başucundaydı. Ona ümit verici baktı.

«Ana, iyi oluyom. Beni biraz dışarı çıkar.»

«Olmaz oolum. Bismillah, gözünü yeni açtın»

Gır Anşa, Düşüktaş'ta tarlalardan topladığı Gâvur Pancarlarından ayranlı sıcak bir çorba yaptı. Ünüversiteli'ye içirtti. Gırmızı Hatça kimseye vermediği, akşama kadar çocukları kovalayarak beklediği caneriğinden bir tas getirip Ünüversiteli'nin anasına verdi. Settergızı, ekmek sonrası yaptığı pofiklerden getirdi.

«Biye'me yaptığım pofidiklerden yaptım gadasını aldıımı. Ye de, sıcak sıcak eyi olur. Biye'm olsiyedi, çok severdi bunu. Şindi Alamanya'da, gör ki ne yiyor gâvurun memleketinde?»

Köylüler diyordu ki; «Anam, ortalıkta bir gıfrıcan hastalığı var. Bu ortalık hastalığı milleti kırıp geçiriyor. Gara Fatma ne yapsın? Hangisine yetişsin?»

Karakilise'de, Oğlakkaya'da, Kemer'de, İnceköy'de, Ayranlık'ta, Altısöğüt'te; küçük çocuklardan yirmi üçü, tutuldukları ötürükten kurtulamayıp öldü. Topal Kâzo diyor ki;

«Arkadaş, ben bu ötürük hastalığını çok iyi bilirim. En kötü hastalıklara yakalanayım da, yeter ki bu ötürük hastalığına yakalanmayım. Dinine goduumu, pis bir hasta lık. Kötü kötü, adamın götü kapanmak bilmiyor.»

Küçük çocuklardan büyüklere kadar, dışkılarında kılkurdu ve solucan var. Kimse aldırmıyor. Hele büyük solucan düşüren insanın, belinin kuvvetli, karnının da çok sağlam olduğunu söyleyenler var. En çok da, küçük kız çocuklarıyla erkek çocukları, oralara buralara sıçıyorlar. Boklarında kaynayan kılkurtlarıyla saatlerce oynuyorlardı.

Ekin işi başlayınca perişanlık baştan aştı. Eli tutan, yürüyen, beli tutan; ihtiyar, genç, çocuk çalışıyor. Analar, küçük çocuklarını emzirebildikleri kadar emzirip bir duvarın, ağacın, yığının, eşiğin dibine bırakıyor. İşten güçten; kaynana, kayınbaba, kayın, koca, elti korkusundan çoğu kez yüzlerine bile bakamıyorlar. Ağlaya ağyala iflahı kesilen çocuklar, ya bir köşeye sızıp kalıyor. Yakında biri varsa seslenmesi veya kızmasıyla yetiniyorlar. Beşiği ters çevrilip boğulan, ağlamaktan soluksuz kalıp ölenler oluyor. Anasının; bağrını, saçını yolmasına, büyükleri ters ters bakıyor.

«Zaten çelimsiz bir şeydi. Pek yaşayacak gibi değildi. Öldü kurtuldun. Ne var ağlayacak, eşşekoğlu eşşek? Daha gençsin, yarın bir daha doğurursun.»

Ölenlere, doğru dürüs ağıt bile yakılamıyor. Yalnız arada bir, niçin öldüğü sorulduğunda, konuşulduğunda karşılığı hemen veriliyordu.

«Karnı ağrıyormuş. Gafası ağrıyordu. Beli ağrıyordu. Yüree sızlıyormuş. Kan tükürüyormuş. Ganları çekiliyormuş. Eti, kemikleri eriyormuş...»

Bazı köy öğretmenlerinin, «Yetersiz beslenmişler.» sözlerine köylülerin çoğu gülüp geçiyordu.

«Bu öğretmenler de acıcık okuduk diye, her bir şeyi bildiklerini sanıyorlar. Biz kendimizi bildik bileli, babalarımızdan da, dedelerimizden de, büyüklerimizden de bööle bişe duymadık. Hem insan bööle şeylerden ölmez. Açlıktan bilem ölmez.»

«Yok canım, bu yeni yetmelerin canı guş canı gibi. Nedense dayanıksızlar. Hadi dielim, Çukurua'dakiler sivrisinekten sıtmiye yakalanıyorlar, garnı şişiyor ölüyor.

Bizim bura dakilere nooluyor? Temiz hava, buz gibi su. Ekmek bol. Bu havada, bu yaylalarda ölen adamda iş yok zaaten.»

Ünüversiteli, düzelir düzelmez dolanmaya başladı. Birkaç gün sonra Kürtçe'nin, Ütük Dedenin, Ekiz'in, Ganıguru'nun tarlada kalan ekini için imeceye katıldı. Bazılarının tarlasını tırmıkladı, deste yaptı, ekin yüklemeye yardımcı oldu. Birçok kadınlar, kızlar, gençler, o iş yaparken; gizli gizli, bazen de uzaktan uzağa bakıp deli olup olmadığını düşünüyorlar. Çoğunun kafası karışıyor.

Anası, onun bu çalışmalarından huylandı, istemedi «Oolum, sen yeni hastalıktan kalktın. Kim diyor sana çalış? Sen gene şööle çık bir dolaş, temiz hava alırsın, açılırsın. Noolur Cevat'ım, ananı dinle oolum! Baban da senin gibi pek aksiydi.»

Ünüversiteli, Sakallı'yı razı edip Binboğaya gittiler. Üç gün dağda yattılar. Dönüşte, iki gün evden çıkmadılar. Üçüncü gün Sakallı, birkaç günlük işi için Yalak tarafına gidince Ünüversiteli, önüne eşeğini katıp İncemeşe'ye oduna gitti.

Ünüversiteli'nin tekbaşma meşeliğe gidişini, iki gündür uzaktan uzağa izleyenler vardı. Fettahdere'yle, Ayranlığın arasındaki tepede; ekinlerin arasındaki takımlarda, otura otura onu izliyorlar, aralarında bir şeyler konuşuyorlardı. Ünüversiteli, o gün erkenden kalkıp İncemeşe'ye gitti. Eşeğe yükleyeceği kuru meşe odunlarını topladı. Eşeği önüne katıp İnceköy'e yöneldi. İncemeşe'yi ikiye bölen dereye ulaştı. Yavuz bıyıklı, esmer bir delikanlı yoluna çıktı. Onu tanımıyordu. Ünüversiteli, dalgın dalgın oraya buraya bakındı. Meşelerin ardmda, üç dört kişi daha göründü.

«Dur bakalım hemşerim.»

«Buyurun, bir şey mi soracaktınız?»

«Bir şey değil çok şey soracağız.»

«Ne gibi, anlayamadım?»

«Anlarsın anlarsın. Hep anlarsınız da anlamaz gibi görünürsünüz.»

«Kimsiniz, ne istiyorsunuz? Sizleri tanımıyorum.»

«Tanıyacaksın. Biz, seni çok iyi tanıyoruz.»

Yavuz bıyıklı delikanlı, eşeğin yükünü devirip ters yöne sürdü. Yüzünü daha bir sertleştirdi. Ünüversiteli'ye, gözleriyle yok edercesine baktı. Sonra bir kaş işareti yaptı.

«Otur şuraya bakıyım. Seninle azıcık konuşacağız.»

«Ne konuşacaksınız?»

«Sorup durma ulan! Soruyu biz soracağız. Sen cevap vereceksin.»

Ünüversiteli, tedirgin etrafına bakındı. Dört delikanlı, yakınlarına gelip çömeldi. Bir an, ne yapabileceğini düşündü. Sonra, olacakların sonunu bekledi.

«Sen, dağda bayırda ne diye dolanıp duruyon? Bir şey mi arıyon? Birileriyle mi görüşüyon? Yoksa onlara bir şeyler mi götürüyon?»

«Hiiç, öyle geziyorum. Doğayı seviyorum. Gezdiğim yerlerde, odun edip köye dönüyorum.»

«Çok geziyon amma.»

«Ne var bunda?»

«Tabii canım, heç bişey yok. Ya eski arkadaşların? Dağda bayırda görüştüğün kişiler?»

«Kimlerden söz ettiğinizi anlayamadım.»

Yavuz bıyıklı delikanlı, Ünüversiteli'nin suratına bir şamar yapıştırdı.

«Bana doğruyu söyle lan! Anlayamadım, bilmiyom deyip lafı geveleme.»

Ünüversiteli'nin boğazı düğümlendi, yumruğunu sıktı. Karşısındakinin gözlerinin içine içine, isyan edercesine baktı. Yutkunarak konuştu.

«Sizleri de amacınızı da bilmiyorum. Beni dövmek istiyorsanız, bunu yapabilirsiniz.»

«Ne yani, tekbaşıma olsam seni dövemez miyim?»

«Orasını bilmiyorum. Şimdi gücünüz yeter. Ne istiyorsuzun benden?»

«Sen, İstanbul'da okudun mu?»

«Okudum.»

«Hangi okulda?»

«İstanbul Üniversitesi'nde.»

«Hangi fakülte, hangi bölüm?»

«Edebiyat fakültesi, felsefe bölümünde.»

«Okulu bitirdin mi?»

«Bitirmedim, dörde geçince ayrıldım.»

«Niye bitirmedin? Bir şey mi oldu?»

«Yoo, hastalandım. Bir daha da gidemedim. Kaydım silinmiştir.»

«Sen İstanbul'dayken, olaylar oldu mu? İşçi, öğrenci olayları gibi?»

«Oldu.»

«Sen gatıldm mı?»

«Birçok olay oluyordu. Bizim okulda da. Görüyorduk.»

«Sen de işçi, öğrenci mitingine gatıldın mı?»

«Bazı olaylar bizim okulda oldu. İstanbul büyük. Miting içinde kaldığımız oldu.»

«Ne diye öğrenciler yürümüştü, ne diye miting olmuştu?»

«Bir defa Amerikan Filosu'nun gelişi protesto edilmişti. Diğerleri işçilerin sorunlarıyla ilgili yürüyüşler.»

«Sööle bakiyim. Bu yürüyüşte işçiler, öğrenciler, ne diye bağırıyorlardı? Yani sloganları nelerdi? Dooru sööle haa.»

Ünüversiteli, etrafındakilere bakındı. Karşısındakine cevap verdi.

«Bağımsız Türkiye; Hak, Ekmek, Özgürlük... gibi.»

«Halklara özgürlük, diye de bağırıyorlar mıydı?»

«Bağırıyorlardı.»

«Peki ulan, sen Türk müsün?»

«Türkiye'de yaşadığımıza göre.»

«Dooru gonuş lan! Türkiye'de, bazı artıklar da var. Yoksa sen onlardan mısın? Ganı bozuk!»

«Şimdi, ben ne söylersem inanacak mısınız? Veya sizin söyleyeceklerinizi kabul ettiğimi söylesem rahatlayacak mısınız?»

«Bana soru sorma. Sen, benim söylediklerime cevap ver.»

Yutkundu, bir süre karşısındakine bakıp durdu.

«Bağımsız Türkiye derken, Türkiye bağımsız değil mi? Türk milletinin devletiyiz işte. Bizi biz yönetiyoruz. Bağımsızlık nasıl olacak?»

«Atatürk, "tam bağımsızlığın" sadece siyasi olmayacağını, ekonomik bağımsızlığa da bağlı olduğunu söylüyor.»

«Bırak lan şimdi bu Atatürk matatürk hikayelerini.»

Karşılık vermedi. Yanıbaşındaki taşa oturdu.

«Hak, ekmek, özgürlük diyenler gominist lik yapıyor. Öbür tarafı laf. Bööle deyip Türk milletini Moskofa çiğneteceksiniz deel mi?»

«Ben öyle düşünmüyorum.»

«Sen ne düşünüyon lan? Sööle bakalım. Niye "Bağımsız Türkye" diyorsunuz da "Milliyetçi Türkiye" demiyorsunuz. Niye milletimizi sevmiyorsunuz, Moskofa esir etmek istiyorsunuz?»

«İnsanları seven, milletini de sever. Kimsenin esaretini de kabul etmez.»

«Edebiyat fakültesinde okuduğun belli. Dostoyevski'yi, Tolstoy'u, Gorki'yi, Steinberk'i okuduğun belli. İnsan edebiyatı yapmanız, sizin gibi satılmışların, ganı bozukların en büyük özelliği.»

«İnsan, insanı sevince ganı bozuk mu olur? Milletini, vatanını sevemez mi?»

«Seviyorsunuz da, ne diye zırt pırt bahane edip mitinglerle mütünglerle milletin gafasını bulandırıyorsunuz?»

«İnsanlar, tarih boyunca haksızlıklara, haksız yönetimlere karşı mücadele etmişlerdir. Tarihimizde de bir yığın örneği var. En yakın örneği Atatürk. Padişah, Atatürk hakkında idam fermanları yollarken o, Anadolu'da; halkı padişaha karşı, düşmana karşı örgütledi, ayaklandırdı.»

«Orası senin bildiğin gibi değil. İkide bir 'Atatürk' deyip durma. Hem o, padişah efendimizin izniyle yüce Türk milletini, düşmana karşı getirdi.»

«Görüyorsunuz. Siz de onun, haksızlığa karşı, halkı örgütlendirdiğini söylemek istiyorsunuz.»

«O ayrı, sizinki ayrı. Sizin amacınız; hak hukuk, insanlık, emek, ekmek derken bu vatanı parçalamak ve Moskoflara teslim etmek.»

«Siz öyle iddia ediyorsunuz. Her hak aramayı bozgunluk, bölücülük, moskofluk olarak niteler, adını kötüye çıkarsanız bile insanoğlu bundan vazgeçmeyecektir.»

«Güzeel! Gafanı epey yıkamışlar.»

«Ne desem aldırmayacağınıza göre, uzun uzadıya gonuşmamıza gerek yok.»

«Ööle mi sanıyorsun? Türk milleti, tesadüfen mi ayakta kalıyor? Türk milletini sahipsiz mi sanıyorsunuz lan? Bu topraklar, garış garış atalarımızın ganlarıyla sulandı. Onu, sizin gibi iki götü çıplak zibidiye mi bırakacağız?»

«Benim de dedelerim, emmilerim bu topraklar için savaşmış.»

«Onlar savaşmışlar, ama sizin gibilerinin gafalarını yıkıya yıkıya ganları bozulmuş. Baksana bağımsızlık, hak, hukuk, ekmek, özgürlük, insanlık gibi laflar ediyon.»

«Bu söylenenlerin ne kötülüğü var? Bir devlet, insanlarını mutlu edemezse ne diye devlet olacak, o insanlar neye devlet diyecekler, devletine nasıl sahip çıkacaklar?»

«Sen bunları bırak. Çok duyduk bööle lafları aslanım! Hepsini de, sizin gibi bölücüler gullanıyor. Noolmuş devletimize? Neyimiz eksik, ne derdiniz var?»

«İnsanlar oldukça sorunları da olacak. Sorunları çözmek için de değişik fikirler olacaktır. Sorunları da biz insanlar çözeceğiz.»

«Sizin amacınız başka. Biz, iyi biliyoruz sizin gibileri.»
«O zaman, konuşmamıza gerek yok.»

Bir suskunluk oldu. Karşısındakiler birbirlerine bakındı. Ünüversiteli'ye bakıp aralarında birşeyler konuştular. Ağır ağır, sert yüz ifadeleriyle gelip Ünüversiteli'nin çevresine çömeldiler. Orta boylu, tıknaz olanı sordu.

«Sizin köyde, gözleri sonradan kör olmuş, gençliğinde gücü kuvvetiylen ayıyla dövüşmüş biri var mı, adı ne?»

«Apı İrbehem derler.»

«İşte sizin gibiler, tarihinden habersiz olanlar, öyle asil Türklerin adlarından bile haberleri olmaz.»

«Neymiş adı?»

«Alp İbrahim'dir asıl adı.»

«Soyumuzda, böyle yiğit insanlara "Alp" denilirmiş. İşte, onun asıl adı da "Apı" değil, "Alp İbrahim"dir.»

«Köylüler öyle diyor. Yani "Apı İrbehem". Ben de bilmiyom nerden geldiğini.»

«Sen de, senin gibiler de bilmez. Zaten o cahil köylüler hiç bilmez. Ne bilsinler soylarını, soylarındaki adları. Ama hepsi, öz be öz Türktür. Türklerin "Avşar" boyundan. Afşar'ı bilirler de "Apı" nın "Alp" olduğunu bilmezler.»

«Orasını bilmiyom. Benim bildiğim, ona "Alp" değil, "Apı İrbehem" derler.»

«Bilmiyorsan bil işte. Ööle yabancı şeyler okuyacağına soyumuzla, tarihimizle ilgili şeyler oku.»

Bir başkası ileri atıldı. «Saka diye biri var mı? Yaşlı biri.»

«İnceköy'de öyle biri yok.»

«Sen ne biliyon ki, onu da bilesin?»

«Çok eskiden, Çukurova'ya kök sökmeye gidermiş. Şimdi yaşlıymış. Beyaz sakallı, garısıyla bir kendisi. Sanıyorum kimsesi yokmuş. Balkan savaşlarına, Birinci Dünya savaşlarına gatılmış.»

Ünüversiteli, düşündü düşündü. Gülecekken kendini zor tuttu. Birden ciddileşti.

«Söylediğiniz özellikleri taşıyan biri var. Ben, onunla çok iyi konuşurum. Dağlarda birlikte gezeriz. Ama köylüler ona "Sakallı" diyor.»

«Hah, işte o. Ama köylüler onun da adını değiştirmiş. İşte, onun adı "Sakallı" değil "Sakalı"dır.»

Bir diğeri sordu. «Biliyon mu "Saka, Sakalı" ne demek?»
«Bilmiyom.»

«Sizin gibiler bilmez. Onun adını da "Sakallı" diye değiştirmişler. Ama aslında "Sakalı"dır. Saka, tarihteki Türklerin başka bir adı. Yani, Saka Türkleri. O adam da adını soyundan almış.»

Ünüversiteli, düzeltir gibi konuştu. «Bence o sakal bıraktığı , sakallı olduğu için "Sakallı" lakabıyla çağrılıyor. Beyaz, biraz da uzun bir sakalı var.»

«İşte, ööle değil. Sen bakma köylümüze. Değiştirip değiştirip söölüyor. Gene de aslı belli, pek bozulmamış. "Apı", Alp oluyor. "Sakalı"da, Sakallı olmuş. Birbirine yakın.»

Son açıklamayı yapan, Ünüversiteli'nin yanında kaldı. Diğerleri meşelerin arasına gitti.

İnce uzun olanı, yavuz bıyıklıya «Bizim gibi milliyetçiler; böyle Moskof biri de olsa, yalnız düşmüş birini dövmemeli.» dedi.

Bir süre tartıştılar. «Sen, vatan haini satılmışları iyice tanımıyorsun. Böyle süklüm püklüm, zavallı

göründüklerine bakma. Bunlar gör ki, gizli gizli neler yapıyorlar? Yılanın başı güccükken ezilmeli. Gerçi, bu yılan epey azılı. Elimize geçmişken! Yoksa, fırsatını bulursa bizlere acımaz.»

Yavuz bıyıklı işaret etti. Yanındakiler uzaklaştı. Ünüversiteli'nin yanındakine de bir kaş işareti yaptı. O da uzaklaşmaya başladı. Tam bu sırada, ani bir hareketle Ünüversiteli'nin yüzüne okkalı bir yumruk indirdi. Ünüversiteli sendeleyip düştü. O ara, iki de tekme vurdu. Eşek yükünden aldığı meşe odunuyla sırtına, ayaklarına, hırsını alamayıp bir de kafasına vurdu.

«Bunu unutma! Bu defa ucuz gurtuldun. Dooru durmazsan, öldürürüz seni.»

Ünüversiteli, kafasını tutup yüzüstü uzandı. Bir süre kıvrandı. Sendeleyerek yekinmeye çalıştı, olmadı. Yan çevrildi. Etrafına bakındı. Kimseler yoktu. Bir süre olduğu yerde kaldı. Kafasını yokladı, şişmişti. Burnundan kan geliyordu ya pıhtılaşmaya başlamıştı. Ayağa kalkmaya çalıştı, olmadı. Götünün üzerine oturup bir süre düşündü. Gözleri kararır gibi oldu. Kafası boş gibiydi, gözlerini yumdu.

Her taraf karanlıktı. Bir sokakta, korka korka gidiyordu. Bir ara yere eğildi, bir tarafı sivri bir taş aldı. Onu sıkarken kendine güven geldi, sevinir gibi oldu. Yürüyordu ama nereden gittiğini bilmiyordu. Sonra, birden gözlerine araba farlarının ışığı geldi. Bakışlarını kaçıramadı. Üç polis, yakalayıp pataklayarak arabaya attılar. Sürekli sordular, o da anlattı. Tatmin olmadılar. Defalarca defalarca anlattı. Yine soruyorlardı, yine vuruyorlardı. «Demek, bu taşla kafamızı kıracaktın orospu çocuğu haa...» diye kafasına kafasına vuruyorlardı. Kendinden geçti. Arada bir kendine geldiğinde;

eliyle tutup sıktığı, cebine koyduğu, bir yanı sivri taşla hâlâ kafasına vurulduğunu sezinledi. Gerisini hatırlamıyordu.

İki üç gün, İstanbul sokaklarında perişan, aç aç dolaştı. Kendine geldiğinde, kafasını tuttutuğunu ve kafasının ağrıdığını hatırladı. Bir süre okula gidemedi. Bir iki gün gittiğinde de hiçbir şey anlamadı. O yaz tatile geldiğinde, köyde deli deli dolaştı. Kimse bir şey sormadı. Kimseye de bir şey anlatmadı. Okullar açıldığında, bir daha da okula gitmedi.

Etrafına bakındı. Köyün sığırları, yanından yöresinden gidiyordu. Ayağa kalkmadan, sığırların cılga yolları takip edip kendinden uzaklaşmasını, köye doğru inişlerini seyretti. Arkasından iki elin belini kavradığını hisssetti. Dönüp bakamadı.

Çoban Mamıd «Hayrola Ünüversiteli gardaş, nooldu sana, düştün mü?»

«Şuraya düştüm Mamıd Emmi.»

«Yav, ben de; hele diyom. Bu Ünüversiteli gardaşın eşşee, yükünü nasıl düşürmüş diye düşünüp duruyordum. Nasıl düştün?»

«Eşeğin arkasında, yükü tuta tuta gidiyordum. Birden ürkünce, yükle beraber bana çarptı. Sonra şu kayalığa yuvarlandım.»

«Hallah halla! Bu pis donuzlar, kendi bokundan bile ürker. Eyi ki bir yanın gırılmamış. Birez burnun ganamış.»

Kucaklayıp eşeğe bindirdi. Tuta tuta birlikte yürüdüler.

«Merak etme, eşşeeni alıp getirdim. Yaptığın odunları yükledim. Kötü düşmüşsün yav. Haa, bir ara, bu taraftan Ayranlığa doğru dört beş genç gidiyordu. Onları gördün mü? Ne arıyorlarmış burda?»

Ünüversiteli bir süre cevap vermedi. Sonra, «Görmedim.» dedi.

Karanlık basarken köye girdiler. Ünüversiteli'yi evine kadar götürdü. Üç gün sonra, ırmağın üstündeki ağaç köprüden iki jandarma İnceköy'e girdi. Muhtarın evine gittiler. Ünüversiteli'yi alıp götürdüler. Görenlerin şaşkın bakışları arasında Ünüversiteli, köyün önündeki araba yoluna indirildi. Ünüversiteli'nin anası; ağlaya sızlaya oğlunun götürülüşüne, köprüye kadar eşlik etti. Jandarmalardan biri, «Ağlayıp durma ana. Heç merak etme. İlçedeki jandarma karakolunda ifadesi alınıp bırakılacak.» diye teselli etti.

Son zamanlarda dağlarda, köylere yakın meşelik yerlerde, derede; şüpheli kişiler görüldüğü, Ünüversiteli Cevat'ın da bunlarla ilişkisi olduğu üst üste ihbar edildi.

Karanlık bastığında, jandarma karakol komutanı; yanında jandarma çavuşuyla, Ünüversiteli'yi karşılarına alıp sorgulamaya başladılar. Ona, önce iyi davrandılar. Sert sözlerden ve dayaktan kaçındılar. Zaman geçtikçe, bu şekilde devam edemeyecekleri belli oluyor, Ünüversiteli de tedirginleşiyordu. Komutanın sesi gittikçe sertleşti.

«Oğlum, sen ne diye dağlarda gezinip duruyon? Ne arıyon oralarda?»

«Gezmeyi, dağları seviyorum. Hem, ne var insanın köyündeki kırda bayırda gezmesiyle?»

«Biz, biliyoruz ne diye gezdiğini. Sadece köyünüzün değil başka yerlerin dağlarında, bayırlarında da dolaşıyormuşsun. Doğru mu?»

«Doğru. Ara sıra, köyümüzden yaşlı bir amcayla, bazen de eski bir avcıyla Binboğalar'a gittiğimiz oluyor.»

«Ne yapıyorsunuz oralarda?»

«Yaz ortasında kar görmek, yüksek yerlerde dolaşıp temiz hava almak, yaylaları görmek, yaban hayvanlarını görmek hoşuma gidiyor.»

«Kendi başına sık sık dolaşıyormuşsun. O zaman kimleri görmeye gidiyon? Şüpheli yabancılarla görüşüyormuşsun. Onlara yiyecek götürüyormuşsun. Haber getirip götürüyormuşsun.»

«Üç gün önce de beni, aynı sözlerle soruguya çektiler. Biri de iyice dövdü.»

«Bırak yalan sölemeyi de sorduklarıma doğru cevap ver. Dağlarda yalnız başına niye geziyon, kimlerle görüşüyon, onlara ne götürüp getiriyon?»

«Sizin söylediğiniz gibi bir şey yapmıyorum. Bazen birkaç köylüyle, bazen de kendi başıma geziyorum. Gezdiğim yerlerde odun edip köye dönüyorum.»

«Bak genç! Erkekçe, iyilikle söylüyorum. Bana doğruyu söyle. Yoksa, başka yollarla da gonuşturmasını biliriz. Aslan gibi delikanlısın, canını yakmıyalım.»

«Köyümüzün meşeliğinde sorguya çeken beş gence de söyledim. Benim, söylediğiniz şeylerle hiçbir ilgim yok. Ama, ille de bana inanmıyorsanız ne yapayım? Beni sorgulayan gençlere de iki saat dil döktüm. Yine bildiklerini yaptılar.»

«Lafı sağa sola çekme genç. Hem, başkaları da sorguladı morguladı deyip gafamı bulandırma. Uydurma şeyleri bir yana bırak. Senin için iyi olmaz.»

«Komutanım, o zaman söyleyecek başka bir şeyim yok, siz bilirsiniz.»

«Götürün bunu. Biraz ıslatın. Belki o zaman inatçılığını bırakır. Beni iyi dinle aslanım! Dinime imanıma, allah yarattı demem! Bu neymiş be? İşimiz yok da sizin gibi hainlerle mi uğraşacağız?»

Çavuş, Ünüversiteli'yi küçük bir odaya götürdü. Hiçbir şey söylemeden girişti. İlk vuruşta yere serdi. Olduğu gibi bırakıp çekti gitti. Ünüversiteli, geceyarısı kıpırdayabildi. Gözlerini açmaya çalıştı açamadı. Her yanı çürümüş gibi dökülüyordu. Birşeyler hatırlamaya çalışıyor ama doğru dürüst beceremiyor. Tortop olduğu yerde kaldı.

Her taraf karanlıktı. Koskoca şehrin sokaklarında, bir yerlerde yapayalnız dolanıyordu. Evler, ışıklar, betonlar, binalar, tek tük ağaçlar vardı. Koskoca şehrin binaları arasında, hiçbir şey yokmuş gibi düşünüyor, korkuyordu. Kulağına, bir yerlerden siren sesleri geliyordu. Bir ara korkuyla yere eğildi. Eline, bir tarafı sivri, yumurta büyüklüğünde bir taş aldı. Onu sıkarken kendine bir güven, bir coşku geldi. Başka bir sokağa dalmak üzereyken gözleri, kuvvetli bir ışıkla allak bullak oldu. Gözlerini kapadı, bakmamağa çalıştı. Olmuyordu. Yere pusar gibi yaptı.

Polisler, arabaya atıp götürdüler. Uzun bir süre sorguladılar. Soruyorlar, anlatıyor. İnanmıyorlar, habire hem çekiştiriyorlar hem vuruyorlardı. Kendinden geçmişti. Arada bir hatırladığı tek bir şey vardı. Bir yerlerden aldığı, sıktığı,

cebine koyduğu, yumurta büyüklüğünde, bir tarafı sivri taşla kafasına sürekli vuruluyordu.

«Demek bu taşı bize atacaktın, bize vuracaktın haa! Sizi vatan hainleri, sizi bölücüler, sizi bozguncular. Milletin kafasını bulandırır mısınız? Bu millet sahipsiz mi? Ganı bozuklar. Bu topraklar için atalarımız canlarını verdi. İki götü açığa, baldırı çıplağa mı bırakacağız bu memleketi lan?..»

Ünüversiteli, kafasını tutuyordu. Kendine geldikten yarım saat sonra, başka bir odaya götürdüler. Akşam oluyordu. Kendinde değildi, ama artık nerde olduğunu, ne diye getirildiğini hatırlıyor gibiydi. Oturduğu tahta sandalyeye yığılmıştı. Önündeki küçük masaya yaslanmasa yıkılacak. Odada başka birileri de var. Yer yer, kulağına yarı anlaşılır, yarı anlaşılmaz sesler geliyor.

«Gomutanım, bu genci araştırdık, sordurduk. Kimseye zararı yok zavallının biri. Hatta bazıları, gafasının bozuk olduğunu söylüyor. Onun için dağda bayırda dolaşıyormuş. Ünüversiteli diyorlar buna. Çok gafalı biriymiş. İstanbul'da okulu bırakıp köye dönmüş.»

«Demek, deli gibi dağlarda dolaşıyormuş. Dolaşsın lan! Millet de durmuyor ki gardaşım. Her dolaşanı anarşist diye, anarşiste yataklık ediyor diye ihbar ediyor. Bir yığın ihbar geliyor. Hepisinin peşine düşsek yolumuzu şaşırırız. Vallaha, ne yapacağımı şaşırdım. Ama gene de belli olmaz. Böyle göründüklerine bakmayın bunların. Bunlar gizli gizli çalışırlar, kımse de bilmez ne yaptıklarını.»

«Yok gomutanım. Bu, zavallı bir çocuk. Adına da Deli Cavat diyorlarmış. Üniversitede okumuş zavallı bir Ünüversiteli.»

«Şuna bir bardak su getir. Önüne de yiyecek koy.»

«Anası iki gündür kasabada. Gelip gelip soruyor. Anasıyla bu, başka da kimseleri yokmuş.»

Ünüversiteli, kendine gelince komutan önündekileri işaret etti. Önce suyu içti, sonra sıcak bir somunla helvayı yemeye başladı.Komutan, belli etmemeye çalışa rak izliyordu. İçinden, acımaya başlamıştı.

«Sen, İstanbul'da üniversitede mi okuyordun?»

«Evet.»

«Amarıkan Filosunun gelişini protesto ettin mi?»

«Ettim.»

«Öğrenci mitinglerine, işçi mitinglerine katıldın mı?»

«Öğrenci mitinglerinin bazılarında bulundum. İşçiler, İstanbul'da büyük bir yürüyüş yapınca içinde kaldım.»

«Mitinglerin birinde, şiir gibi bir şey de okudun mu?»

«Bir defa okudum»

«Kiminkini okudun?»

«Pir Sultan Abdal'dan iki dörtlük okudum.»

«Nazım Hikmet'ten, yabancılardan?»

«Okuyanlar oldu.»

«Bak aslanım, dağda bayırda dolaşıp durma. Benden söylemesi.»

«Bir şey yapmıyorum ki.»

«Get ulan. Sizin gibiler olmasa dağdakiler kolay. Fazla yaşayamazlar. Armut gibi toplarız. Sizin gibiler türeye türeye, dağ taş anarşist doldu.»

Ünüversiteli geriye yaslandı. İçerdekilere, yapılanları kabullenmemiş bakışlarla baktı. Bir bardak su daha istedi. Yanını tuta tuta içti. Kafasındaki ağrıları yoklarken komutan sert bir sesle çıkıştı.

«Buradan çıkınca, kimseye bir şey söylemiyeceksin. Dilini tut da bir iki gün daha misafirimiz olma.»

Akşama doğru karakolun kapısından dışarı bırakıldı. Anası, yakındaki bir evin dibine oturmuş habersiz bekliyordu.

«Kalk ana, köye gidelim.»

Kadın, uykudan uyanırcasına yekindi. Birbirine sarılıp bekleştiler. Akşamın alacakaranlığında, kasabadan İnceköy'e kadar yürüdüler. Sabahın erken saatinde çeşmenin başında toplananlar, helkeleri doldurmadan ayaküstü Ünüversiteli'den konuşuyorlardı.

«Meğer, gezinmesinde bir iş varımış anam!»

«Biz de diyok ki, bu oolan ne diye Deli Memmed gibi orada burada dolanıp duruyor?»

«Anarşistmiş anarşist.»

«Dağlarda dolaşırken onlarla görüşüyormuş. Haber götürüp getiriyormuş.»

«Bire batasıcalar, Ünüversiteli'den mi gonuşuyonuz? Kele, Ünüversiteli geldi gıız. Ben gece gördüm. Anası onu çimdirdi.»

Bir süre sessizlik oldu. Birbirlerinin yüzlerine bakındılar. Üzgün üzgün, usuldan usula konuşmalarını sürdürdüler.

«Kele, günahına girmiyek. Kimseye zararı yok, zavallının biri.»

«Düşünceleri acayip ama eyi bir oolan.»

«Dolaşmazsa, çıldırırmış diyorlar.»

«Tooturlar ona demiş ki: Oolum, ancak bir gurtuluş yolun var. Temiz havada, kırda bol bol dolaş.»

«Sakallı'ynan, Porsuk Hasan onunla bunun için dolaşıyorlarmış.»

«Bizim millet, Deli Memmed gadar bilem olamadı. Deli Memmed bile ona acıyor.»

«Anam, İnceköy de Ünüversiteli'ynen uğraşıp duruyor. Kime ne zararı olmuş?»

«Alla var, bir zararını görmedik.»

«Onun bunun ekinine yardımcı oldu. Deste yaptı, tırmık çekti. Gene millete yaranamadı.»

«Gene de adını deliye çıkardılar.»

«Halbukim asıl pislik, milletin dedigodusunda.»

«Yürüyün anam yürüyün. Élin, aazı var dili yok bir Ünüversiteli'siynen uğraşacağınıza; evdeki, tarladaki, ahırdaki gıyamet gibi işinen uğraşın.»

Kasabadaki jandarma komutanı, Ünüversiteliyi on gün izletti. Aksi gibi, yine onunla ilgili ihbarda bulunuldu. Bu arada, gençlerin; kasabadaki, köydeki insanlardan zorla para topladığı, derneklerine makbuz karşılığı bağışta bulunmaya zorladıkları ihbarları geldi. Komutan da kaymakam vekili de

çıldırıyordu. Bir yığın ihbara karşın ortada kimse yoktu. Pazara mal satmaya gelen iki köylü, kendilerini sıkıştırıp para alan bir genci belli etmeden takip ettiler. Biri de karakol komutanına koştu.

«Gomutanım, vallaa bizden zorla para alan gomonos genç pazarda dolaşıyor.»

Komutan dişlerini sıktı. «Tamam, şimdi analarını belledim.»

Köylüyü önüne alıp pazara indi. Beş altı jandarma pazara daldı. Köylünün gösterdiği genci elinden tuttuğu gibi kendine çekti.

«Gel bakiyim lan, seni vatan haini, bozguncu eşşekoğlu eşşek.»

Onu sürükleyerek karakola götürdü. Ünüversiteli'yi koyduğu odaya kapatıp sormadan girişti. Komutan daha yeni ısınıyordu ki, gencin konuşmalarından şüphelendi. Onun ülkücü, milliyetçi gençlerden olduğunu anladı. Biraz tedirginleşir gibi oldu.

«O iki köylüden para alan sen misin?»

«Benim gomutanım.»

«Yoksa, makbuz karşılığı, solcular adına milletten zorla para alan da mı sizsiniz?»

Genç tereddüt etti. Lafı eveleyip geveledi. Konuşmaları birbiriyle çelişti. Komutan sinirlendi. Bir iyice girişti. Vurdukça konuşmaya başladı. O konuştukça komutan şaşkına döndü. Kimlerle para aldığını, kimlerin adına aldığını ve arkadaşlarını, çorap söküğü gibi sıraladı. Komutan daha çok köpürdü.

«Vay anasını vay! Ulan bizim milliyetçiler, ülkücüler neymiş meğer. Ulan hani siz milliyetçiydiniz, vatanseverdiniz? Noolдu size lan? Peki, ne diye gominist lerin adına para alıyorsunuz?»

«Gomutanım, gominist leri sevenler de var. Onlardan korkup para verenler de çok.»

Komutan iyice kızdı. Kızdıkça köpürdü. Köpürdükçe vurdu. Biri kapıyı vuruyordu. Bekledi, kızgınlıkla «ne var» der gibi baktı. Asker, çekingen, işaretle bir şeyler anlatmaya çalışıyordu. Odadan askerle çıktı. Dağdaki anarşistlerle, Ünüversiteli'yle ilgili yeni ihbar vardı. Bir süre kafasını kaşıyıp sinirli sinirli düşündü. O sinirle, yakaladığı genci kapattığı odaya girdi. Onun yüzüne olanca hiddetiyle baktı. Delikanlı bakışlarını kaçırmak zorunda kaldı.

«Bak ulan, sorduğuma dooru cevap ver. Yoksa, anandan emdiğin sütü burnundan getiririm. Milliyetçi bozuntuları siziii!»

Genç, titreyerek kafasını kaldırdı. Komutanın yüzüne bakmak istedi, bakamadı.

«Ulan, yoksa, bu Ünüversiteli'yi siz mi ihbar ediyorsunuz?»

Genç konuşmadı. Komutan, vurmak istedi vazgeçti. Onu silkeledi.

«Söyle ulan! Yoksa, geçen onu meşelikte sıkıştıran da mı sizsiniz? Vay vatan severler vaay! Vaay milliyetçiler vaay!»

«Vallaa gomutanım, Ünüversiteli'nin gomonos olduğunu duydum. Arkadaşlar da biliyor. Ama ne olduğunu bilmiyorum.»

Komutan inanmadı. Ona vurmadı ama arkadaşlarından beş altı tanesinin ismini aldı. Jandarma gönderip geç saate kadar, onları bir bir karakola getirtti. İçlerinde, yavuz bıyıklı olan da vardı. Komutan, etkileyici ve kesin konuştu. İçerdeki gencin durumuna bakınca bir ikisi titremeye başladı. Komutan, öncekini bir yana bırakıp diğerlerine girişti. Gidip bir meşe sopası getirdi. İçerdekilerin ayaklarına, baldırlarına, sırtlarına, kollarına, kafalarına vurdu. Meşe sopasını, tehdit edercesine salladı.

«Vay bizim vatansever milliyetçiler vay! Ulan biz vatan hainleriyle, bölücülerle, bozgunculara uğraşırken, bir de siz garşımıza çıkıyonuz. Ulan bu yaptığınızın neresi milliyetçilik, neresi vatanseverlik haa? Tü size be! Olsanız olsanız, milliyetçi bozuntusu olursunuz lan. Yazzıklar olsun size...»

Hırsını alamadı. Hepsine birer okkalı şamar indirdi. «Yaptıklarınızın hepsini bir bir anlatacaksınız. Dinime imanıma buradan ancak ölünüz çıkar.»

Birisi, bir şeyler mırıldandı. Diğeri, korkuyla çelişkili konuştu. Birer tokat, birer tekme daha yediler. Komutan, kafasını sallaya sallaya bir süre eli ardında dolaştı.

«Göreceğiz. El mi yaman, bey mi yaman?»

Odasına çekilip bir süre çıkmadı. Yanına çağırdığı jandarmalara bir şeyler anlattı, emirler verdi. Sonra jandarma karakolundan ayrıldı. O ayrılır ayrılmaz, üç dört jandarma, içerdeki gençlere girişti. Tekme, tokat, yumruk vuruyorlar. Jandarmalardan biri, hem vuruyor hem söyleniyordu.

«Eşşoolu eşşekler sizii! Sizin yüzünüzden, zavallı birini eşşek sudan gelene gadar dövdüler. Ne istediniz ondan lan? Aazı var dili yok bir genç. Noolmuş üniversitede okumuşsa?

Kime ne zararı var? Zaten döve döve deli etmişler. Adı, Ünüversiteli deliye çıkmış. Onunla uğraşacağınıza, babanızın ekinine, harmanına yardımcı olun. Ööle lafla milliyetçilik yapıp onu bunu karalayacağınıza, varın köydeki işlerinizle uğraşın.»

Jandarma karakolundan sonra, kurulalı iki ay olan polis karakoluna, İnceköylü Ünüversiteli hakkında bir yığın ihbar geliyordu. Akşam, olup bitenleri komisere uzun uzadıya anlatan jandarma karakol komutanı kafasını sallayıp durdu.

«Valla komiserim, anlıyamıyorum. O çocukla ilgili bize çok ihbar geldi. Hepsi de asılsız çıktı. Boşu boşuna, o zavallıya bir ton dayak attık. Vallaha vicdanım sızladı. Hele, şu gençleri konuşturunca da tiksinti duydum. Ünüversiteli'yle ilgili ihbarları boş ver. Diğerlerine bak.»

Yakaladığı gencin anlattıklarını bir daha anlattı. Komser «Sen, şu gençleri bize versene, bir de ben dinliyeyim.»

«Benim karakoldalar. Askerler biraz ıslatmıştır ama olsun. Yine de sana konuşacak kadar güçleri vardır.»

Komser, haber gönderip polis çağırttı. Jandarma karakol komutanının söylediklerini dinleyip yanlarından ayrıldı. Akşam geç vakit, polis karakoluna uğrayan komser, getirilen gençleri tepeden tırnağa süzdü. «Sabaha görüşürüz.» deyip gitti. Erkenden gelip onları bir bir dinledi. Anlatılanlar karşısında irkilip bir de kendi girişti. Onları, odasından kovarken tiksintiyle konuştu.

«Yıkılın lan, itler! Bir daha da karşıma gelmeyin.»

●

Ünüversiteli, iki gündür Hössük Emmi'nin ekinine yardım ediyordu. Akşama, yorgun dönüp evin eşiğine oturdu. Kalkıp duvarın dibindeki yontulmuş çinki taşın üzerine oturdu. Bu taşı, babasının Binboğalı'ya getirttiğini anası söylüyordu. Yontulmuş çinki taşlara, Binboğalı kadar babası da meraklıymış. Binboğalı, evinin önüne Ermenilerden kalma iki tane yontulmuş çinki taş getirmişti. Köylülerin çoğu, benzer taşları evlerinin önüne getirmeye başlamışlar.

Ünüversiteli'nin anası, taşın üzerinde bitkin oturuşuna dayanamadı.

«Cevat'ım yavrum. Onun bunun ekinine yardım ediyon ya, çok yoruluyon oolum. Sen hastasın. Daha iyi olmadın. Gez, dolan, dinlen. Elin işiynen kendini bu gadar yorma yavrum.»

«Tamam ana tamam. Yarın öğleye kadar Memili amcanın ekinine, köylülerle imeceye gideceğim. Öğleden sonra da Sakallı'yla buluşup gezeceğiz. Sen kafanı yorma.»

«Oolum, gurban oliyim. Sen bilirsin.»

Gün ışımadan, Kevekkaya yolunda birbirine yetişen delikanlı ve orta yaşlı sekiz on kişi, Memili'nin tarlasına vardı. Kuşluk vakti olmadan nerdeyse bitmek üzereydi. Memili, en başta hem ekin biçiyor, hem de ekin azaldıkça ardındakilerle konuşuyordu.

«Savolun gomşular. Alla sizden razı olsun. Ekin tarlada galdı die çok gorktum.»

Kel Halil, çalışanları heyecanlandırıyor, Memili'ye ferahlık veriyor. «Bire Memili gardaşım, gomşuluk bööle zamanda belli olur. Bak, Ünüversiteli bile gelmiş. Ekinin tarlada galır mı heç.»

Memili, Ünüversiteli'ye ayrı bir minnettarlıkla baktı. «Savolsun Ünüversiteli oolum. Saadece bana deel, herkişe yardımcı oluyor. Okuyandan adama zarar gelmez. Gene bizim gibi cahallardan gorkmalı.»

Memili'nin karısı Eşşe, dokuz on yaşlarında iki çocukla yemek getirdi. Getirilen yemek, yan yana biten alıçla armut ağaçının gölgesinde yenildi. Kel Halil'in işaretiyle kalkıp oraklarını aldılar.

Memili «Durun hele, yediiniz mıdanıza ensin bakiyim»

Memili, arkalarından yetişemeden işe başlamışlardı. Bir saati aşkın orak salladılar. Ünüversiteli, tarlanın son ekinini, koca bir tutam yapıp havaya kaldırdı.

«Memili Emmi, hep büyükler demez ya. Düşmanıyın ömrü bu kadar olsun.» Tutamladığı ekinin köklerindeki toprağı, orağın tersiyle vurarak çırptı. Memili sevinçle baktı.

«Savol Ünüversiteli. Eline diline sağlık. Allah sana dert vermesin, iyi nasipler versin. Siz de savolun gomşular. Sizin de düşmanınızın ömrü bu gadar olsun.»

Değişik karşılıklar verildi: «Sen de savol.», «Geçmiş olsun.», «Bereketli olsun.»

Ünüversiteli, Sakallı'yla Alkaya'nın oralarda buluşacaklardı. Düşüktaş'taki pınarın başına oturdu. Elini yüzünü yıkadı. Avuç avuc soğuk su içti. Alkaya'ya doğru ağır ağır, dalgın dalgın yürüdü.

Biçilen ekin kokusu, ekin kökündeki toprak kokusu...Topraktaki hasat, havadaki hasat kokusu...Olgunlaşmış başak, başaktaki tohum kokusu...Tarla, ekin, ağaç, dağ, çalı, mavi gökyüzü. Köyüm; dağları, dereleri, yamaçları. Yaşamla kucaklaşmış doğa, özlemim...Ve şehirler...

Bu sevgi tohumu, tarihin hangi döneminde; insanın varoluşunun hangi aşamasında insanın içine girdi. Kendi varlığını doğaya borçlu olduğu için mi; doğa ve doğallık sevgisini, bir minnet karşılığı, bir borç olarak mı içinde saklıyor... İlkel yaşantısında, ilkel varolmasının temellerinde, evrelerinde; hep doğa, doğallık ve ilkellik var. İlkelliğinde bile mükemmelliğinin tohumları saklı.

Şehir nerden çıktı. Onun çocukluğu kimden türedi. O milyarlarca geçmiş yıllarda, milyonlarca yılların evrimleştirdiği; mükemmelleşmiş, gelişmiş insanın, gelişmişliğinin mi artıklarıydı. Bu bozulma, bu artık, evrimini alt edecek miydi.

Yozlaşma zorunluluğu taşıyan şehir ve insanlarının; insanlığın geçmişinde, kaç yıllık geçmişleri var. Bu milyarlarca geçmişin, evrimin yanında ne kadar kalıyor. Bu kadarı mı insanlığın, doğanın tüm geçmişini değiştirip yok edecek. Dağı, suyu, dereyi, tepeyi, yamacı, kayaları, sıra dağları nasıl unutabilir. Geçmişindeki doğa ve doğallık, doğallığındaki ilkellik bile; var olmasının bir enerjisi, yadsınamaz geçmişi ve tekrar var olmanın maddi temelleri olacaktır.

Alkaya'nın düzlük bitince, adımlarını serbestçe atamadığını anladı. Bir iki adım daha atmaya çalıştı, sendeledi. Etrafına bakındı, irkilir gibi olunca kendine geldi. Yanındaki kayaya oturup yüzünü Alkaya'ya dönderdi.

Sakallı, Alkaya'nın yamacında yere pusmuş sürüne sürüne gidiyordu. Ünüversiteli dikkatlice bakındı. Bir şey mi oldu korkusuyla kalkacaktı ki Sakallı, eliyle otur işareti yaptı. Kayaya yapışarak dibine indi. Sadece kafasını çıkarıp Sakallı'yı izledi. Sakallı sürüne sürüne, pusa pusa önündeki

taşların içine çömeldi. Dikkatli ama hızlı hızlı, yerden aldığı taşlarla bir deliğin ağzını kapadı. Sevindiği, rahatladığı ta burdan belli oluyordu. Sırtını kayaya yaslayıp seslendi.

«Gel, Ünüversiteli gel. Buraya gel.»

«Ne var Emmi?»

Sakallı, gözlerinin içi güle güle, kapattığı yeri gösterdi. «Bak şurda ne var Ünüversiteli?»

Gülerek neşeli neşeli, «Ne var burda emmi?» diye sordu. Sakallı, «Bak şimdi.» deyip işe koyuldu.

Bir eliyle, kapattığı deliğin ağzındaki taşlara bastırıyor. Diğer eliyle biraz önce kapattığı taşları özenle alıp ileriye atıyordu. Ünüversiteli, tüm dikkatiyle onu izliyor. Sakallı birkaç taş daha alıp attı. Boşta kalan elini, açılan boşluğa soktu. Görmediği boşlukta, eliyle bir şeyler aradı. Bir ara içerden bir patırtı, bir sürtünme sesi geldi. Tam bu sırada Sakallı, taşlara bastırdığı elini bıraktı. Üç dört taş dizlerinin dibine yuvarlandı. Sakallı, toparlanırken tüm sevinciyle gözlerinin içi güle güle Ünüversiteli'ye baktı.

«Bak işte Ünüversiteli!»

Sakallı, deliğin ağzından geriye çekilirken elinde koca bir kınalı keklik vardı. Ünüversiteli iyice sokuldu. İki eliyle birden kınalı kekliğin başını, sırtını, kuyruğunu sıvazladı.

«Nerden gördün Emmi?»

«Birkaçı ötüşüp duruyordu. Pusa pusa, görünmeden epey izledim. Bu kovuğa girdiğini gördüm.»

«Ne kadar kocaman böyle, tavuk kadar var. Ondan da büyük.»

«Yaa, çok büyümüş.»

«Ne güzel keklik böyle Emmi!»

«Buralarda ne keklikler vardı. Hele sonbaharda, palazlarıyla birlikte. Bir iki sürü garıştı mı goca bir keklik sürüsü olur. Ben çook gördüm, çook.»

«Şimdi, böyle tek tük kalmış amma yine bulunuyor Emmi. Demek, daha buralarda keklik var haa. Hemi de kınalı keklik.»

«Ohoo. Ne keklikler vardı, ne keklikler. Ne galdı şimdi ki. Bööle, tek tük galdığma bakma. Nesli tükeniyor.»

«Gene de kalmış demek. Ne kadar güzel keklik Emmi.»

«Bu ne ki. Bir zamanlar Binboğalar'da iri, kuyruğu hindi kuyruğu gibi uzun, nerdeyse kaz büyüklüğünde hindi keklikleri vardı. Bir görseydin. Uçarken aynı kınalı keklik gibi, cık cık cık ettikçe kayalarda yankılanırdı.»

«Şimdi o hindi kekliklerinden hiç galmadı mı Emmi?»

«Nerdee. Baazıları, tek tük raslıyok diyorlarmış amma hindi kekliği mi, başka bir kuş mu, belli değil. Belki de yalan söylüyorlar. Gördüklerini sanıyorlar. Hanı nerde?»

«Hiç mi kalmamıştır dersin Emmi?»

«Sanmam. Birçok ağaç, dağ hayvanı, kuş, çiriş, ayıekmeği gibi hindi kekliğinin de soyu tükendi. Tükenmediyse bile, imi timi bellisiz oldu gitti.»

Porsuk Hasan, Köroğlunun Deresi'nden, Alkaya'ya doğru geliyordu. Sakallı, Porsuk Hasan'ı omuzunda tüfeği, ağır ağır gelirken gördü. Kendilerine yaklaşırken, elindeki kınalı kekliği, sıkıca tutup ona göstererek havaya kaldırdı.

«Bak, Porsuk Hasan bak. Daalarda pis pis dolanıp duruyon. Hiçbir şey de vuramamışsın. Bak, ben elimle yakaladım.»

Porsuk Hasan, tüfeğini çıkarıp kayanın yüzüne uzandı. Hayran hayran kekliğe baktı.

«Eyi tutmuşsun Sakallı Emmi. Amma da büyümüş haa! Sen bana bakma. Biliyon artık vurmuyom. Onları izlemeden, dolaşmadan duramıyom. Ne biliyim, hastalık işte, ne dersen de.»

«Porsuk Hasan, sen de bizim gibi geziyon. Biz iki başız. Ünüversiteli de anasıynan. Yiyeceği ne olacak? Ramo'nun torunu. Yakınları yardım ediyor. Ya sen, ne boş boş dolanıp duruyon? Ekini, sapı, harmanı bırakıp geziyon. Gışa ne yiyeceksin oolum?»

«Heç deme emmi. Vallaa, dooru söölüyon. Ama bizimkiler, benden umudu kestiler. Alıştılar da. Benim oolanınan gelin, avrat çalışıyor. Arada bir yardım ediyom amma bildiin gibi, şu naleti omuzuma takıp dolanmadan duramıyom. Elindekinin, ganadından birini yol. Yoksa uçup gidecek.»

Sakallı, kınalı kekliğin sırtını sıvazlarken Ünüversiteli tedirginlikle ona yaklaştı.

«Emmi noolur yolma kanadını, böyle kalsın.»

Sakallı, onun tedirgin haline baktı. Sonra bir Porsuk Hasan'a, bir kekliğe, bir Ünüversiteli'ye baktı. Hafiften kafasını salladı. Elindeki kekliği Ünivesiteli'ye uzattı.

«Al senin olsun Ünüversiteli. Ne yaparsan yap.»

Ünüversiteli, onu sevgiyle tuttu. Kafasını okşadı. Tüylerini sıvazladı. Dalgın dalgın, yanlarındaki alalı yere, kınalı ayaklarına, gözlerine baktı. Sonra, dönüp düşünceli düşünceli, bir Sakallı'ya bir Porsuk Hasan'a baktı. Ekin biçen insanlara, Kemer'in ardıçlı dağına, Şar tarafının dağlarına, Tahtalı dağlarına doğru bakındı. Sonra bir iki yutkundu.

«Emmi be, bir şey yapsam bana kızar mısın?»

Sakallı, ne demek istediğini anlayamadı. Sonra kafasını kaldırıp sevgiyle yüzüne baktı. Kekliğe baktı bir süre. Dönüp Porsuk Hasan'a baktı. Sonra da kafasını önüne düşürdü.

Ünüversiteli, elinde tuttuğu kınalı kekliği yüzüne sürdü. Kafasını öptü. Sırtını sıvazladı. Sonra birdenbire yukarı doğru kaldırıp elini gevşetti. Keklik, önce havaya doğru kalktı, sonra Açıkyazı dağına uçup gitti. Bir süre, ne konuştular ne de birbirlerine baktılar. Kaklık tarafında, gaggubak gaggubak diye kınalı bir keklik sesi duyuldu. İki üç dakika sonra da Köroğlunun Deresi'nden başka bir kınalı keklik ona karşılık verdi. Bir süre, onların karşılıklı ötüşlerini dinlediler.

Porsuk Hasan «Bir defasında, gene böyle dolanıyordum. Tilki Maarası'ndan dereye endim. Yayla'ya doğru çıkıyordum. Baktım, üstümden kurşun gibi bir ses geldi. Kafamı kaldırıp bir de baktım ki ne göriyim. Kocaman kara bir kartal, bir keklik sürüsünü darmadağın etmiş. Oraya buraya sağınıp duruyor. O yıl, Binboğalı köyün sığırını güdüyordu. Baktım sığırların arasında, meşelerin içinde koşuşup duruyor. Yanına vardığımda, tam altı tene gocaman gınalı keklik tutmuştu. Kartal, birçoğunu yaralamış. Hayvan o can havliyle sınırların içine, meşelere kendini zor atmıştı. Binboğalı dedi ki, 'Porsuk Hasan, şuradaki Ayı İni'ne bir sürü keklik sığındı ama bulamadım.' Sonra birlikte baktık. Bir tene o, iki tene de ben tuttum. Bööle, senin duttuğun gibi gocaman gocaman. Belkim, bundan da bööktüler.»

Ünüversiteli, Sakallı'ya baktı. Bir şeyler düşündü. Bir şeyler sormak istiyor gibiydi ama nedense tedirgindi. Son kez ona baktığında, kararlı kararlı bekledi. Bir iki kez yutkundu.

«Emmi, bizim Apı İrbehem Emmi'ye, neden Apı demişler, biliyor musun?»

Porsuk Hasan güldü. «Bire Ünüversiteli, onu bilmeyen mi var? Sen bilmiyon mu?»

«Bilmiyom.»

Porsuk Hasan durgunlaştı. Söylediklerinden pişman, utanır gibi oldu. Boğazı tıkandı, ne söyleyeceğine karar veremedi. Aklına birden gelmiş gibi konuştu.

«İrbehem Emmi gençliğinde, gözleri kör olmadan önce, güçlü kuvvetli biriymiş. Gerçi maaşallah, onun görmediğine bakma, gene öyledir. Ama adam görmüyor. Sıkmeşe'de ayıyla güleşmiş. Ayı, Apı Emmi'yi fena hırpalıyormuş. Apı Emmi, nerden aklına geldiyse ayının daşşaklarını sıkmaya, gıvırmaya başlamış. Gocaman ayı kelebek gibi hafiflemiş. Sonra da eyice gıvırdıktan sonra bırakıvermiş. Aman gadanız alayım, ayı bir gaçmış bir gaçmış ki, dönüp Apı Emmi'ye bile bakamamış. Apı Emmi kafasını, gözünü, sırtını yoklayarak ayının gidişine, şaşkın şaşkın bakmış. Sonra da basmış kahkahayı.»

«İyi ya bunun, adıyla ne ilgisi var?»

Porsuk Hasan gülerek karşılık verdi. «Dur hele Ünüversiteli gardaşım. Izıcık sabreyle, anlatıyok ya. Apı Emmi, dikkat edersen durup durup arada bir "al-lah" der. Bir de öksürürken, tükürürken "a-pu" dermiş. Bööle bööle derken adı "Apı" galmış.»

Sakallı, Porsuk Hasan'ın anlattıklarını tamamladı. «Bir de bizim Kürtler, emmiye "appé" der. İrbehem Emmi diyeceklerine "Appé İrbehem" demişler. Söylene söylene "Apı İrbehem" olmuş. Ööle galmış. Haa, bilmiyom ama belki de Apı İrbehem'in asıl adı, Aptullah'tır. Kürtler, Aptullah'a kısaca "Apé, Apo" demişler. Vallaa, fazla ayrıntısını bilmiyom.»

«Pekii, Apı İrbehem Emmiye heç "Alp" dendiğini duydunuz mu?»

Sakallı'yla, Porsuk Hasan güldü.

Sakallı «Ben heç duymadım.»

«Ben de.» dedi, Porsuk Hasan.

Sakallı «Alp mı, o neymiş?»

«Alp, eski bir Türk adı. Yiğit, korkusuz insan demek.»

Porsuk Hasan «Vallaa, Apı Emmi de yiğit korkusuz adammış. Amma ona, bu yiğitliğinden dolayı deel de, iki de bir "A-pu" dediği için "Apı" demişler. Bir de, Sakallı Emminin anlattığından. Onunki de doğru.»

Ünüversiteli, sıcağı sıcağına sordu. «Pekii emmi. Sizin soyunuza veya eskiden aşiretinize "Saka" veya "Sakalı, Sakalılar" denildiğini duydun mu? Biliyon mu böyle bir şeyi?»

Sakallı bir süre düşündü. «Sakalı mı Sakalılar mı? Saka haa. Heç duymadım. O neymiş ööle?»

«Saka, eski bir Türk boyunun, Türk devletinin adı. Kitaplarda öyle okuduk.»

«Vallaa, bizlere değil bana "Sakallı" derler. Şu sakalımdan dolayı.»

Porsuk Hasan «Sakallı Emmi'nin sakalları önceden daha uzundu. Şimdi ööle deel. Ya bu gadar galdı, ya da kesiyor.»

Sakallı bir süre dalgınlaştı. Çok eskilerden konuşurcasına duygulu ve etkileyici konuştu.

«Zamanın birinde, benden büyüktü. Çok güzel saz çalıp deyiş söyleyen, güzel konuşan bir adam vardı. Onunla

sohbetler ettik, seviştik. Sonra, içimde o eski sevgi ve aşk galmadı nedense. Kendimi, içimi boş hissettim. Onunla olan dostluğumu çok aradım, amma o eski sevgi de, o eski aşk da kalmadı bende. Yaşlanıyom artık.»

Sustular. Epey konuşmadılar. Porsuk Hasan ağırdan, düşünceli bir ses tonuyla Ünüversiteli'ye bakmadan konuştu.

«Demek, cebindeki bir taş yüzünden, seni zabaha gadar döödüler haa! Gafan çok acıdı mı?»

Ünüversiteli, unuttuğu bir şeyi hatırlatmışlar gibi irkildi. Kimsenin yüzüne bakmadı. Bir süre suskunlaştı.

«Ööle, Porsuk Emmi. Bir tek taş yüzünden, kafama defalarca vurdular. Bir de şiir okumuştum. Dinleyenler coşmuştu. Bir de onun yüzünden.»

«Ne şiiri gardaş?»

«Pir Sultan'dan. Şimdi hangi şiiri olduğunu hatırlamıyorum ama, iki dörtlüğünü okumuştum.»

«Şiir haa! Nasıl şiirmiş öyle? Şiir yüzünden adam mı döölürmüş yav? Hemi de deli edercesine.»

Tatlı bir esinti vardı. Üçü de farkındaydı. Üçü de sırtlarını taşlara yaslamış, mavi boşluğa bakıyorlardı. Biçilmiş ekin ve biçilmiş ekinden geriye kalan toprak kokusu karışıyordu esintiye. Ünüversiteli; bir ara kendini yağışlı, puslu, serin bir havada düşündü. Böyle havalarda koca karamık, cıcamık, ardıç çalılığının duldasında olduğunu anımsadı. Sonra da böyle havalarda, insanın üstüne çöken ölümcül uykuyu düşündü. İnsanın üstüne ağır ağır çöken, çökerken hissedilen, kaptırınca kurtulamıyan, çoğu kez de

öldüren, elinden kurtulup kaçılamayan uyku. Ama o, kaçmak istemiyordu. O uykuda, öylece kalmak istiyordu.

Porsuk Hasan, kulağını Ünüversiteli'den tarafa yöneltti. Ünüversiteli'den, mırıldanır gibi bir ses geliyor mu diye şüphelendi. Bir şeyler duyar gibi oldu. Sonra, böyle bir ses duyup duymadığını düşündü. Kendisi de şaşırıp kaldı.

«Muhyiddinem gül bende...Hakka doğru yol bende...Ademoğlu ademim...Yetmiş iki dil bende...

Yetmiş iki millete bir göz ile bakmıyan...Şer'rin evliyasıysa, hakiykatte asidir...

Melüli'yem meyden hissemi aldım... Dost ile düşmandan hep râzı oldum... Derdime dermanı özümde buldum... Derdimden bilmeyen ele ne minnet...»

Porsuk Hasan, köydeki dedikodulardan zaman zaman kulağına gelen «O Ünüversiteli var ya, kimiinen gonuşuyorsa onu zehirliyor. Daada gezdikleri, kendinden böök adamları da gandırıyor. Biz, Deli Memmed gibi deli meli diyok ya anam, Ünüversiteli de dahil, deli deel onlar. Deli deeller ama, deli gibi bişe. İşte ööle aca yip bir akılları var. Tööbe estağfurullah, tööbe estağfurullah!» demelerini düşündü. İçinden, gülüp durdu.

Bir ara Sakallı, «Ne gülüyon Porsuk Hasan?» deyince «Hiiç» dedi.

«Porsuk Hasan, Yaylada galan olmadı deel mi? Yayladan bu tarafa, göç gibi bişey mi geliyor ne?»

«Yok canım. Bir iki ev galmıştı, onlar da geçen hafta geldiler. Zaten, bu yıl az ev göçtü yaylıya. Bizim İnceköylüler'in, bir yılı bir yılını tutmuyor. Bir bakıyon herkiş

göçüyor. Bir bakıyon dört beş, bilemedin yedi ev çıkıyor. Bir de bakıyon hiç kimse çıkmamış.»

«Binboğa'daki İncili Gız yaylasına da, bööle çıkmiye çıkmiye Hunulu'lara bıraktı ya. Daha doğrusu, onlar el goydu. Ne yaylaydı amma! Binboğa'da en güzel yaylalardan biri. Daha ööle, ardıçlarla gaplı diyorlar.»

«Emmi, yoksa bizim Zala, adama benziyen Gıllı Yaratığı, o yaylada mı gördü?»

«Benim de gafam garıştı şindi, heralda. Yok canım, bizim yayladaydı. O akşam, gördüğü yere vardık. Biz de, onun dediğine benzer bişeler gördük uzaktan uzağa; amma Zala'yınan, Sultan Garı gibi yakından göremedik.»

«Emmi yav. Ulan diyom. Bizim bu Zala, o gıllı yaratığı; İncili Gız'da görüp de, sakın Yayla'da gördüm diye söylemesin.»

«Sanmıyom, belki de. Söölediği şeyi, biz de uzaktan gördük. Anlattığı gibi bir şeydi.»

«Vallaa gafam garışıyor. Ulan diyom, acaba insana benziyen o gıllı yaratık neydi? Heç aklım almıyor.»

«Bilmiyom.»

Porsuk Hasan, Ünüversiteli'ye baktı. Dalıp gitmişti. Onun, daha önce içinden içinden güldüğünden kuşkulandı.

«Emmi» diye söze başladı Ünüversiteli. «Sayimbeyli'nin eski adı neymiş?»

«Hacın diyorduk ya, aslında Haçın'mış.»

«Afşin'inki?»

«Hem Afşin deniliyor, hem de Yarpız.»

«Şar'ın adı, çok eski bir ad değil mi?»

«Çok eski bir ad. Ben bildim bileli Şar, deniliyor. Şar'ın adı, hep Şar kaldı.»

«Karayurt'un adı?»

«Onu herkes biliyor. Daha söyleriz ya. Ona da eskiler, Kara Kilise der.»

«Düşüktaş'taki, değirmen suyunun yolu gibi oyulmuş, taştan su yolu neyin nesi? Sonra, Körkuyu'daki çinki taşlar?»

«Çok eskiler, Düşüktaş'taki kayanın dibinde, Ermenilerin su değirmenleri varmış diye duymuşlar. Körkuyu'da da evleri varmış diyorlar.»

«Sarıkaya'nın oralarda, senin zamanında; yontulmuş taşlardan, çinki taşlardan bir kemer, bir köprü var mıydı?»

«Ben görmedim. Ama Gayşeli, Mamıd'ların eski büyüklerinden İbiş'in, sonra Durmuş Ali'nin, ööle bir köprüden söz ettiklerini ve gördüklerini duyduk.»

«Gayşeli senden büyük mü?»

«Birkaç yaş büyük.»

«O taş köprüden dolayı mı Kemer köyünün adı Kemer kalmış?»

«Bilmiyom, ama Sarıkaya'nın o tarafta zamanında, Ermenilerin yerleri varmış. Şimdi, gayalardan bişey belli deel. O taş köprü veya Kemer dedikleri yerde, yontulmuş çinki daşlardan baazıları duruyor.»

●

İnceköy ve çevre köylerde işlerin en yoğun olduğu dönemdi. Yine de Sarız'ın hemen her köyünden birkaç kişi, Nafiz Yürekli'nin; Adana'daki, Karataş'taki, Mersin Davultepe'deki, Adana Yenice'deki, Tarsus-Tekir taşocaklarında çalışıyordu. İnceköylü Zeki, epey adam çalıştırıyor.

Topal Kâzım'la Bekteş, harman işleri için İnceköy'e geldiler. Gelir gelmez işe koyuldular. İşlerin çokluğu; beşikteki çocuktan, eli bastonlu yaşlısına kadar herkesi canından bezdirmişti. Topal Kâzo, ötürüğe yakalanınca isyan ediyor, basıyordu küfürü.

«Ekin biç sıcağın alnında terliye terliye. Sap yükle, harmana götür, döven sür, ekin savur; samanı yükle, samanın tozu içinde boğula boğula yerleştir. Deermene buday taşı, unu öğütmek için sıra bekle, köye getir, gene işler bitmez. Bu defa herk yap, odun getir, kışlık ekin için tarlayı sür, ek. Gış gelince de Çukurua'ya köke git. Vay ananı avradını senin! İyi ya lan, hep çalışıyok, boş durmuyok. Nerdeyse avradınan da yatmıyok. Bu gadar çalıştığımıza göre garnımız doysa, götümüzün delii gapansa, iki yakamız bir araya gelse! Nerdee. Çalışmiyenen olmuyor. Alla yörü gulum diyecek. O da, herkese demiyor. Tööbe tööbe! Beni, dinden imandan çıkaracak...»

Setter Gızı'nın oğlu Biya, Almanya'ya kağıdı çıkınca gitti. Bekteş, bugün yarın benimki de çıkar diye umutlanıyor. Dört beş yıldır Fransa'ya gitmek için bekliyor. Gmdız Ali, belki on yıldır Ceyhan'da. Gidip Cihanbekirli'ye yerleşti. Kör Hamo, Binboğalı'ya Bünyan'ı anlatıyor. Binboğalı, bu kış olmazsa öbür bahara Bünyan'a giderim diye düşünüyor.

Çingeneler üç gündür İnceköy'de. Yolun öbür geçesinde, Karakilise'ye yakın çayırlığa çadır kurdular. Üstü kapalı iki atarabaları var. Kap kalayladılar, kalbur yaptılar. Işkın kesip sepet yapıyorlar.

İkindiye doğru Çürük İsmayil'in oğlu, tahta köprüden koşturarak köye gidiyordu. Bir taraftan bağırıyor ya anlaşılmıyordu. Aklı başına gelmiş gibi, dönüp çayırlıktaki harmanlara koşturdu.

«Çingeneler Zeynel Emmi'yi dövüyoor, yetişiin!»

Harmanda bir kaynaşma oldu. Yabayı, tırmığı, dirgeni alan köprüye koştu. Delikanlılarla erkeklerin bir kısmı, kendini ırmağa atıp öbür tarafa geçtiler. En önlerde, Gango Cafer'in oğlu Nuri koşuyordu. Ördeklili Usuko Uso, harmanda sağa sola kaçışanlara bakıyor. Eski zamanlardan kalmış iri iri elleri, iri iri parmaklarını oynatıyor. Sağa sola sallıyor. Kör Hamo, beş kilometre öteden duyulan gür sesiyle köyü ayağa kaldırdı. Bu sese, taa Mamıd'lardan koşup gelen kadınlar oldu.

İnceköy harmanındaki erkekler, Çingenelere saldırmaya başladı. Üç dört çingene kadını, kızı, çocukları; öyle bir taş yağmuru başlattılar ki, köprüye soluk soluğa zor dön düler. Çingene erkekleri, geride hazırlıklı bekliyor. Nuri, at gibi sağa sola koşturuyor ama bir şey yapamıyor.

Koca bir köy, yolun bu tarafında. Çingeneler karşısında, çaresiz bağırıp çağırıyorlardı. Kimse kimseyi dinlemiyor. «Köyün bekçisi Murtuza'ya, Hıdo'ya haber verin, mavzeri alıp gelsinler.» diye bir bağırtı duyuldu. Her iki taraf da bekleşiyor. İnceköy'ün erkekleri, saldıracakları noktayı hesaplıyor.

Ellerinde dirgen, yaba, tırmık ve sırıkla İnceköylü erkekler, Çingenelerin arasına daldı. Dalmalarıyla, bağırtıp çağırtılarak geri püskürtüldü. Canı yanan erkekler; kendilerine yardıma gelen kadınlara, çocuklara, ırmaktan öteye kaçmalarını söylüyorlardı. Sırtlarını, kafalarını, ayaklarını, böğürlerini tutanlar, cin çarpmış gibi köyden tarafa kaçıştı. Çingenelere ters ters bakan İnceköy'ün erkekleri, karşılarında bir avuç insanı yemek, bir kaşık suda boğmak istiyorlar ama beceremiyorlar. Nuri, tay gibi yerinde duramıyor, olup biteni delikanlılığına yediremiyordu.

Bekteş, Nuri, Hürnüz, Kara Memmed; Çingene kadınlarının içine dirgenle, sırıkla, sopayla daldı. Çingene kadınlar, onları vurdukları gibi yere yatırdı. Havada uçuşan taşın, deyneğin içinde kaldılar. Bir ara, Çingenelerle İnceköylüler içiçe girdi. Herkes önüne gelene vuruyor. Ordan burdan gelen taşın; kafasına, sırtına inen deyneğin haddi hesabı yok. Saflar ayrılır gibi oldu. Sonra iyice karıştı. Kimin Çingene, kimin İnceköylü olduğu belli değil. Bağırmalar, taş, sopa sesleri, çığlıklar ortalığı kapladı. Kavgaya, bu aşamada Çingene erkekleri de katıldı. Onların katılmasıyla İnceköy'ün delikanlısı, erkeği oraya buraya devrilmeye başladı.

İki tarafın iyice birbirine girdiği, her şeyin karmakarışık olduğu bir anda:

«Amanın gadanız alıyım, etmen gardaşımı vuruyorlar, gül gibi gardaşım gidiyor!» diye çığlık atıldı.

Sultan Garı, çığlığı attığından haberi yoktu. Nasıl etti, nasıl yetiştiyse Çingene erkeğinin elindeki tabancaya uzandı.

«O benim gardaşım, gurban olurum sıkma!»

Adam geriye bile dönmedi. Ne olduğunu anlıyamadı, gözleri karardı, kendilerinden birini vuruyor sandı. Elindeki silah, Sultan Garı'nın avuçlarına düştü. Sultan Garı da bir anlam veremedi. Aldığı silahı ne yapacağını düşünürken, elini eteğine attı. Silahı eteğinin içine koydu. Sinsi sinsi sağına soluna bakınarak taşlardan, sopalardan sakınarak İnceköy'lülerin olduğu bir taraf arandı. Gözüne Hürnüz ilişti. Çingeneler anlamasın diye ona işaret etti. Hürnüz yere uzanmış kafasını, belini ovuyordu. İşareti anlayacak durumda değildi. Sultan Garı, bu defa Hürnüz'e Kürtçe seslendi. «Hürnüz, eteğimde silah var. Çingeneler farketmeden şu silahı al da kaç.» Hürnüz, Kürtçe biliyordu ama yediği dayaktan sersemlemişti. Kürtçe tekrar, silahı kendinden almasını söyledi. Hürnüz, anlamsız anlamsız biraz da «Ne diyong gız?» der gibilerden baktı.

Sultan Garı'yı izleyen Çingene gelini, elindeki sırıkla Sultan Garı'nın belinin ortası deyip yapıştırdı.

«Ağzına sıçtığımı seni! Nasıl da gandırdı herifimi. Ben de bizden sandıydım.»

Gidip düşen tabancayı aldı, ayakta dikilen kocasının eline tutuşturdu.

«Al şunu be! Az gala elden gidiyordu. Seni de, beni de kandırdı o karı. Amma anladım, hadi durma!»

Adam kendine geldi. Gelir gelmez arabalardan tarafa koştu. İnceköylüler, Çingeneleri sıkıştırmaya başladı. Çingene erkeklerinden üç dördü, yüklerini koymaya başladılar. Kaşla göz arasında, atları bağlayamadan çeke çeke yola çıktılar.

«Murtaza geldi.» diye bir ses duyuldu. O an, kavga durur gibi oldu. Çoğu, Murtaza'yı izliyordu. Murtaza pusa pusa, sine

sine yolun bir o tarafına geçiyor, bir bu tarafına geçiyor. Uzanıp nişan alıyor, nişanını beğenmiyor yerini değiştiriyor. Bir süre Çingenelerin ardından gitti. Yaklaşınca çömelip nişan aldı. Olmadı yolun yan tarafına uzandı, orayı beğenmedi öbür tarafa geçti. Yine beğenmeyip diz çöküp nişan aldı. Mavzere uzanan İnceköylü erkeklere kızdı. Tekrar nişan pozisyonuna girdi.

Murtaza'yı uzun süre izleyen Miş Döndü homurdandı. «Tangrı canıng ala! Almış gelmiş de mavzeri; kötü kötü, bir oriye bir buriye atıyor kendini. Essahtan vuracakmış, canını alacakmış gibi.»

İnceköylülerin şaşkın bakışları arasında Çingeneler; arabalarıyla, eşyalarıyla, atları, eşekleriyle, ardlarında çoluk çoçukları, karıları, kızları, Kemer yönünde kayboldular. Murtaza elinde mavzer, eski ardıçlığm eteğinde, köye doğru ağır ağır dönerken Miş Döndü yine kızdı.

«Bekçi seçilmiş de, eline mavzer verilmiş de, o da essahtan vuracakmış gibi gelmiş de; oriye sinmiş, buriye sinmiş, köyün şerefini gurtaracak. Tangrı canıng ala e'mi!»

Sultan Garı, «Sen onu bırak Miş Döndü. Bu gadar erkek, bu gadar gadın, bir avuç Cıngana ne yapabildik?» diye söylendi.

Hemen herkesin, kafası önüne düştü. Çocuklar bile üzgündü. Sultan Garı kızdı.

«Pis batmiyesice Hürnüz! Cınga'nın elinden, belli etmeden silahını aldım da, Ulan Hürnüz diyom Kürtçe, şu silahı al. Eteğimde silah var. Şindi beni tanırlar diyom. O, bön bön yüzüme bakıyor.»

«Yazzıklar olsun bize! Helal olsun Çingenlere vallaha. Koca bir köyü, dayaktan kırıp geçirdiler. Hem de, ellerini kollarını sallaya sallaya çekip gittiler. Vay anasını bee!»

Sultan Garı, Bekteş'in nasıl vurulmak istendiğini, Çingenelerin içine dalışını, silahı alışını, bir kadın tarafından fark edilip sırıkla yere uzatılışını, uzun uzun anlattı. Hürnüz'e lânetler yağdırdı. Hürnüz, uzun süre sessiz kaldıktan sonra patladı.

«Sus bire batasıca. Silahı almış da bana seslenmiş. Ben ne biliyim. Sankim bişey yapmış gibi. Çingeneler, seni kendilerinden bir Çingene sanmışlardır. Tangrı caning ala. Bakala gendine! Senin Cingeneden ne farkın var? Bir Cingene de sensin. Bakın gadanız alyim şuna. Tıpgı Cingeneye benzemiyor mu?»

Bir hafta, gece gündüz, köyün her yerinde, Çingenelerle yapılan savaş konuşuldu. İstemiye istemiye, üzüntü duyula duyula konuşuldu. İçlerinde, belki de tek bir mutlu kişi vardı ki, o da Topal Kâzo'ydu. Kavgada olmadığı için, anlatılanları bir bir dinledi. Hemen herkesin harmanda olduğu bir sırada; o meşhur dans eder gibi, bir acayip oyun oynar yürüyüşüyle, topallıya topallıya gelip milletin ortasına dikildi.

«Bire millet, ne diye üzülüyorsunuz? Vallaha, ben çok mutluyum. Hemi de bildiğinizden çok.»

İnceköy'lüler, Çingenelerle yapılan kavgadan dolayı, içleri kan ağlaya ağlaya; bu olayı, köylülerinden başkasına anlatmamaya sözleşmiş gibiyken, Topal Kâzo'nun bu sevincine anlam veremediler.

«Biliyonuz mu niye sevinçliyim? Bana göre, içinizde bir tek Sümüklü Sultan kendini göstermiş. Adamın elinden

silahı ne güzel almış. Çünkü, onu garısı sanmış. Hürnüz'ün dediği gibi, Cınganın aynısı, hem de en hâlisinden. Ne yapsın Cmgan adamı? Baktı ki, garısı elinden silahı alıyor. Bir gaza çıkmasın diye. Sevinmiştir. Yoksa, jandarmaların elinden gurtulmak golay mı? Adamın anasını aalatırlar. Bokunu boozından getirip gene sööletirler. Sümüklü Sultan gibi bir Cınganın yardımıyla kurtulmuş. Yalan mı? Ulan gadanız alıyım Hürnüz ne de dooru söölemiş, noolacak, o da bir Cıngan.»

Köylüler, gülmek istiyor ama Çingene lafını duydukça gülemiyor. Sultan Garı küplere biniyor. Kâzo'nun yürüyüşünü defalarca taklit etti ama gene de kızdıramadı, içi de rahatlamadı. Sultan Garı, bir süre küstü. Harmandaki işini bıraktı. Sapın dibine oturup uzun uzun düşündü.

«Ne düşünüyon Cingan garısı?» deyince yerinden hopladı. Ona, kötü sözler söylemeye yeltendi ama utandı. Sonra, birden kafasında şimşekler çaktı.

«Ööle, Cıngan deep durma. Ben biliim senin ööle yiit olduğunu, gelip Cınganlarla dööşsiyedin ya. Nerde o göt? Valla, seni dana gibi böörtüp gaçırırlardı. O zaman da, götünü tutamiyep ortalığı ötürüe verirdin.»

Topal Kâzo'nun beli Ötürük lafını duyunca, beli ortadan ikiye ayrılır gibi oluyordu. Bu lafı, kesinlikle inadına söylediğini düşündü. En iyisi kaçmaktı. Yoksa bu Sümüklü Sultan; Çukurova'da, Karataş'ta, Taşocakları'nda nasıl ötürüğe tutulduğunu, utanmadan bir bir anlatıp millete rezil edecekti. Sadece, olanca bozulmuş suratıyla bakıyor, «Seni büzzüğüne goduum seni!» diye söyleniyordu.

Sultan Garı'nın; Çingenelerle yapılan dövüşten, bir de Topal Kâzo'yla tartışması üzerine, adı «Cingen» kaldı.

Çingenelerle yapılan dövüşü, Sümüklü Sultan'ın Çingene erkeğinden silah alışı, Hürnüz'e vermek isteyişi, onun anlamayışı, Murtaza'nın mavzerle onların ardına düşüp nişan alışı; her defasında, ta baştan aceleye getirilmeden bir bir anlatıldı. Topal Kâzo, Sultan Garı'nm olmadığı toplantılarda, sohbetlerde, olayı anlatış şekliyle milleti kırıp geçirdi. Ama Sultan Garı'nın olduğu yerlerde, ona yan yan bakmasından utanıp «ötürük» işinden söz açar mı diye ödü koptu.

İnceköylülerin, dayak yedikleri olay üzerinden bir ay geçti. Aynı Çingene grubunun, bir başka yerde, yine köylüleri dövdükleri haberi, İnceköy'de bomba gibi patladı. İnceköylüler, için için seviniyorlar, gelen haberin ayrıntısını araştırıyorlar. Memili'nin ikinci eşi Muhacir Kızı, Bozhöyük'ten gelince, olup bitenlerin ayrıntıları olduğu gibi köye yayıldı.

İnceköylülere dayak atan Çingeneler, konaklıya konaklıya Bozhöyük'e varmışlar. Bozhöyüklü erkekler; onlar gelir gelmez, horozlanarak yanlarına varıp buralara konmamalarını öğütledi. Karşılıklı bir söz yüzünden kavga başladı. Aman allahım. Küçük gördükleri, aşağılanan Çingeneler, meğer ne güçlülermiş. Bozhöyük'ün erkeklerine bir dayak attılar, bir dayak attılar deme gitsin. Köyün erkekleri, biçilmemiş ekin tarlalarına kendilerini zor attı. O ekin tarlalarında, bir kovalamaca başladı, görülmeğe değer. Bozhöyüklüler, deli danalar gibi kaçıyor, böğürüyor. Yakalanmamak için, ekinlerde dolanıp durdular. Ekinlerden, domuz sürüsü geçse bu kadar zarar veremezdi.

Bebek, Durmuş Ali Emmi'ye anlattıkça, çocuklar gibi gülüyor. Gülmekten kendini tutamıyor. Gülmesi geçince gözlerini sile sile konuşuyor.

«Oolum, Cingen deyip geçmeyin. Adamlar; temiz, serin havada gala gala, sırım gibi oluyorlar. Dinç adam onlar. Ööle İnceköy gibi beş köyü, evire çevire gene döverler. Onlarınan şaka olur mu?»

Apı İrbehem de olayı anlattırıyor, kulağını vere vere dinliyor.

«Eferin ulan Cingenelere! Cingene adam deel mi? Ööle güccük görür müsünüz? Nasıl, éé olmuş, pu size é mi!»

Ardından yekiniyor, elini ağzına götürüyor, siler gibi yaparken de «a pu» diyordu. Bastonuyla sağı solu yoklayarak gidiyor.

«Gidiyim de şunu, Garaman Gardaşa bir de ben anlatiyim.»

●

Sakallı, Porsuk Hasan, Ünüversiteli gece yarısı yola düştüler. Açıkyazı'yı geçene kadar konuşmadılar.

Porsuk Hasan «Niye gonuşmuyonuz arkadaşlar? Böyle yol mu yürünür? Gonuşula gonuşula daha datlı olur.»

Ünüversiteli «Sizler görmüş geçirmişsiniz, anlatın da dinleyelim.»

Sakallı hiçbir şey söylemedi. Ortakavak'la Açıkyazı arasındaki dereye inip yokuşun başına çıkınca boğazını temizledi, sonra da ağır ağır konuştu.

«Benim zamanımda, daha sonraları da, buralarda ayı vardı. Belki daha vardır. Ama İnceköy'de kalmadı. İncemeşe'den, Otbiçilen'e çiriş aramiye gidiyordum. Otbiçilen'e geldik ki ne görek! Gocaman bir ayı, ineği yiyor.

Bir taraftan bize bakıp homurdanıyordu. Derler ki ayı, kış uykusuna yatmadan önce iyice tavlanırmış. Kış boyu, arka ayaklarını yalayarak açlığını giderirmiş. Bak Ünüversiteli, Ayı İni'ne geldik. Bizim İnceköylüler, buriye boşuna Ayı İni dememişler.

En çok gorktuğum şeylerden biri, şu dağlardaki düzenin bozulması ve yok olması. Ortakavağın, Yaylanın o güzel suyunun başına beton çeşme yaptılar. Yalak yaptılar. O güzellik galdı mı? Eski çeşme nere, şimdiki nere. Su aynı su, amma bana dadı bile değişmiş geliyor.

Heç unutmam, bu yaylada; İmirlerin şu yayla damlarının ardındaki derede, biraz sonra gösteririm... İşte, şu derenin yayla tarafında Ördekliler; bir çif ardıç kesip götürdüler ki, ne ardıç! Yetmiş ayak. Merak ettim, ben de ölçtüm. Ördekliler, hezanı zor götürdü. Kavga çıkıyordu ya araya büyükler girdi. Ördekli'ye her gelişte, o iki hezanı gördükçe içim yanıyor. Çocuk gibi ağlayasım geliyor.»

Yayladaki pınarın başına geldiler. Sakallı, beton yalaklara bakıp bakıp kafasını salladı. Abbasm Mezarı'nın karşısına gelene kadar konuşmadı. Bir süre dikildi. Ünüversiteli'ye, taş yığınını işaret etti.

«Abbas, Mamıd'ların çobanıydı. Taa Gırgısrak'tan mı Dallıkavak'tan mı ne gelmişti. Köy yayladaydı. Abbas bir akşamüstü, Mamıd'ların yayla damlarının ardındaki kayalıkta, koca bir kütüğü sökmek için uğraşıyormuş. Kütüğü söküyüm derken, koca kayanın altında galıp öldü. Güneşin son ışıklarıyla onu, Ördekli'ye giden yolda şu düzlüğe gömdüler. Bir gün sonra, Pınarbaşı'dan savcı geldi. İki de, gözel gözel genç kız vardı. Mezarı açtırdılar. Savcı, kurşun yarası var mı diye epey inceledi. Kurşun yarasına

rastlamayınca mezarı kapattırdı. Bir kaat yazıp imzaladılar. İnceköy'ün mıktarıyla, Mamıd'lardan birine barnak bastırdılar.

İnceköy'ün yaylasından gelip geçenler, bu mezara bakmadan geçmezler. Zavallı çoban!Kütük sökerken gayanm altında galıp ölmüş. Kimsesi yokmuş, buriye gömmüşler. Belki ariyen soran olmadı. Birçoğu, gelen gidenlerin de koyduğu taşlarla büyüyen bu yığınını gösterip "Abbasın Mezarı" deyip geçerler.»

Yokuşun başına gelince geriye baktılar. On, on iki adım sonra, üstlerinde görünmiyen kuşların «cıyaak, cıyaak» sesleriyle kafalarını göğe dikip baktılar. Bir şey göremediler. Sakallı, birçok kere duyduğu ama bir türlü nerden, hangi kuştan geldiğini anlayamadığı bu sese kulağını verdi.

«Porsuk Hasan, sen bilirsin. Bu sesler, nerden hangi kuşlardan geliyor? Kaç defadır aklıma geliyor, sana sormayı unutuyordum. İyi denk geldi. Söylesene bu sesler, bu kuşlar neyin nesi?»

Sakallı'nın sözleri, Porsuk Hasan'm avcılık gururunu okşadı. Bu söze çok sevindi. Acele etmeden yavaş yavaş, tek tek konuştu.

«Emmi; bu çelik siyahı, allahın belası kuşların sesini, ben de merak ederdim. Bunu anlayana kadar imanım gevredi. İşte bu guşlar, tam bööle zamanlarda; güneşin ilk aydınlığını, göğün derinliklerinde yakalamak, aralarında oynaşmak için yaparlar bunu. Ööle birgaç kere, bu sesleri duymakla her insan, bu seslerin nereden ve hangi guşlardan geldiğini anlayamaz.

İnsan bu sesleri duyunca, aşağıda galan garanlığın üstündeki güneşin ilk aydınlıklarını aklına getiremez. İlk aydınlanan üst gısımlarla, daha aydınlanmamış aşağıdaki garanlık arasında uçar bu guşlar. İnsan, bu kadar yüksekte olacağını düşünemez. Çünkü sesi, yanıbaşından geliyormuş sanır. Yukardaki aydınlığa baksa bile göremez. Çünkü bu çelik siyahı guşlar, o yükseklikte aydınlanan havayla, aşağıda kalan aydınlanmamış hava arasında; öyle bir yerde uçarlar ki, golay golay her göz onları göremez. Bu sesleri, bu "ciyaak ciyaak" seslerini çok duymak gerekir. Hem de, yüksek bir dağa çıkıp o yükseklikten, bu guşların olduğu yere dikkatlice bakmak gerekir. Yoksa görünmezler. Çelik siyahı guşların, işte bu sırrını çok çok sonraları anladım.»

Ördekli'nin evleri, belli belirsiz görülmeye başlayınca Sakallı durdu. Bir süre çömelip ayağa kalktı. Gözlerini kısa kısa, uzaktaki bir evi gösterdi.

«İşte Ünüversiteli, bizim yayladan kesilen yetmiş adım büyüklüğünde o iki ardıç ağacı, hezanı; ordaki evin damında uzanmış yatıyor. Geri dönerken denk düşerse göstеririm.»

Ördekli'yle Tavla arasındaki tarlalardan yürüye yürüye yukarı çıktılar. Çinçin'in oralara yakın geçerken Porsuk Hasan kafasını kaldırdı.

«Emmi, Çinçin'in kapı gibi kesik deliğini, demir bir kapı kapatırmış. Sen görmüşsündür. Ben, hayal meyâl hatırlar gibiyim. Aceba diyom, gördüm mü de ööle düşünüyom, yoksa anlatılanların etkisiyle mi öyle sanıyom?»

«Çinçin'in deliğini, demir bir kapı kapatırdı. Ben çok iyi biliyom. Buralar, Ermenilerinmiş. O kapıyı da Ermeni ustaları yapmış. Üzeri işlemeli, bol perçinli bir kapıydı. Hatta bu

Çinçin'e, Demirkapı da deniliyormuş. Sonra ne olduysa, gapı ortalardan yok oldu. Ördekliler mi aldı, Tavlalılar mı aldı, Geggik Ali'nin adamları mı aldı? Belli değil. Demirkapı'nın imi timi belirsiz oldu.»

Kapıkaya'ya yöneldiler. Çakıllı, yer yer koca koca kayaların yuvarlandığı, selle sürüklendiği bu dere; itburnu ve karamık çalılarıyla doluydu. Yamaçlarda yer yer meşe ağaçları, ardıç çalıları görünüyordu.

Porsuk Hasan, yamacın dibindeki Ördekli'lerin yayla damlarına bakınıyordu. Sabahın yeni yeni çöken aydınlığında, yamaçta dikilmiş birini gördü. Gözlerini kısıp baktı. Kim olduğunu anlayınca durur gibi oldu. Yamacın té üst tara fında bir yerde duruyordu. Yönünü yayla damla rından tarafa dönmüştü. Porsuk Hasan, emin olmak için iyice baktı. Delikanlı, çıkarmış aşağı doğru, tadını çıkara çıkara işiyordu. Porsuk Hasan, kafasını bir o yana bir bu yana salladı. Uyanan insanların, oralarda buralarda dolandığını gördü. Yamaç aşağı işeyen genci görüp görmediklerini düşündü. Cık cık edip durdu.

«Ulan gardaşım, milletin işine bak! Adam güpegündüz, vallaha deli. Tutmuşlar, buna divâne diyorlar. Ulan gadanız alayım. Bunun neresi divâne, neresi ermiş? Divânelik neresinde? Her deli ermiş olsaydı, divâne olsaydı, ne olurdu? Aklım almıyor milletin işini. Deliyi divâne ediyor. Akıllıyı da deli ediyorlar.»

Sakallı «Âşığın dediği gibi: Sâdık der ki kimde ne var kim bilir... Porsuk Hasan? Kendini bilen her insan, bir cevher. Bir gönül ehlinden duydum. Böölelerinin görünüşleri, davranışları çok pis, çok acayip görünebilir. Ama insan, olgunluğuyla, onların o durumuna bakınca, bööleleri

kendine çeki düzen verirmiş. O zaman da biraz önce gördüğünle bu gişinin, aynı olup olmadığına şaşarmışsın.»

Porsuk Hasan kafasını salladı. «Onu bilmem Sakallı Emmi. Ama derlerdi ki aarazlar çok güçlü olur. Sinirli, zeki olurlar. Ben inanmazdım. Pınarbaşı'nm Eğrisöğüt'teki aaraz çobanı görünce inandım. Gerçekten söödedikleri gibiymiş. Binboğalı, Eğrisöğüt'ün sırını güderken, o da Gabak Tepe tarafından bir köyün sırını güdüyordu. Gözümle gördüm. Baartlak avlamiye gitmiştim. İzbandut gibi bir adamdı. Tosunun böğrüne, ayağıyla vurduğu gibi yere devirdi. Gözlerime inanamadım. Aaraz çoban, tosunu kaptığı gibi omzuna alıp hızlı hızlı köye doğru kayboldu. Onu ööle görünce, sanki dünyanın yükü omuzuma binmiş gibi geldi. O ise, ıh bile demeden hayvanı gaptığı gibi köye indi. Eski insanlar güçlü kuvvetli olurmuş derler ya, işte öyle.»

Ünüversiteli «Fakirinin evelallah, orta hallisinin bile rezil bir hayat sürdüğü bu köy yaşantısının neresi güzel, neresi hoşuma gidiyor, biliyor musunuz? Tüm rezilliklerine karşın gülmesini, taklit etmesini, eğlenmesini, gülünç olmasını da biliyor. İsterseniz köylü arsızlığı deyin ama, bu bile güzel bir şey. Hepsinden önemlisi de, en kötü şartlarda bile yaşama mücadelesini, katır inadıyla sürdürüyor. Bu bile beni, o yaşantının değerli olduğuna inandırıyor.»

«Ünüversiteli» dedi, Sakallı. «İyi ya, herkes bu yaşantıya dayanamıyor. O koşuşturmanın içinde, çoğu zaman insan, adam olduğunu unutuyor. Bunalanlar, gafayı oynatanlar gıyamet gibi. İpe, zincire, direğe bağlı olanı bile var. Yürekler acısı. Bazılarının küçük çocukları var. Zavallı yavrular, neyin ne olduğunu bilmeden analarının etrafında dolanıp duruyor.»

«Onları da görüyoruz Emmi. Yaşam içerisindeki güçlüklerle, pisliklerle, zalimliklerle uğraşı vererek yaşaması da güzel. Onlar da olacak, uğraşı da olacak. En güzeli de o.»

«Bir tarafta dağ gibi işler yığılmış. Gadınlar, bir taraftan gadınlıklarını yapıyor, bir yığın çocuk doğuruyorlar. Her işe goşuşturuyorlar. Bir taraftan da gafayı oynatmadan yaşamiye çalışıyorlar. Buna insan bedeni dayanır mı? İnsan dokuz canlı olsa bile, dokuz canı da çıkar.»

«O zaman ne edek Emmi, yaşamıyalım mı? Her şeye razı mı olalım? Hem uğraşı vermeli, düzeltmeli, hem de yaşamalı. Acılı bir ağıt gibi hep anlatırsın ya. Bilinçsizce yok edilen şu ağaçlara, çalılara bak. Durumları vurgun kırgın, kaç göç yıllarındaki insanlardan farksız. Oralara buralara saklanmış, ağıt yakar gibi insanlara bakıyorlar. İnsana bir şeyler anlatır halleri yürek parçalar. İnsanlar böyle yapıyar diye o ağaçlar, çalılar, otlar, çimenler bitmesin mi? Yaşama mücadelesi vermesinler mi? Bu dereleri, yamaçları, tepeleri, dağları gösterip de eskiden şöyleydi, böyleydi diye; bir taraftan sevinerek bir taraftan da ağıt yakar gibi için sızlaya sızlaya anlatan sen değil misin Emmi?.. Biz böyle gezip dolaştıkça köylüler, ardımızdan bakıp orada burada gizli gizli de olsa "Bunlar deli mi ne" demiyorlar mı? Adımız deliye çıkmadı mı? Ama bunlara alıştık. Bir tek cıcamık fidesi, ardıç çalısı, ayıekmeği kökü görsek; çiriş bulsak, mantar bulsak, geyik görsek, ayı görsek, kartal görsek, keklik görsek; tilki, kurt, porsuk görsek, söylenenleri unutup gitmiyor muyuz?»

Sakallı'ya, Porsuk Hasan'a baktı. Kafaları önlerinde, derin düşüncelere dalmış gibiydiler. Öyle de yürüyorlar.

«Adana'lılar... Ne diye taa İnceköy'e yaylaya çıkıyorlar dersiniz? Sadece Çukurova'nın sıcağından, sivrisineğinden

mi kaçıyorlar? Sanmam. Çukurova'nın sineğini yok edeyim derken bataklıkları, gölleri, sazlıkları, ağaçları, kartalları, ceylanları da yok ettiler. Sinekten belki kurtulduklarını sandılar. Ama nooldu şimdi? Elleriyle yok ettikleri yerden korkuyorlar. Yok ettikleri doğa onları korkutuyor. Kurtuluş diye buralara kaçıyorlar. Ama ne var buralarda? Birazcık serin ve temiz hava. Buralardaki insanlar boş mu durdu? Bizimkiler de dağı taşı katletti. Aynı suçu işleyenlerden biri, diğerinin yerine geliyor, kurtulmuş gibi. İkisi de birbirinin çaresizliğinden habersiz. Bakalım bundan sonra nereye kaçacaklar?»

Kapıkaya'dan, Binboğa'ya girerken etrafı kuş çığlıkları kaplamıştı. Kendilerine geldiklerinde kafalarını yukarı kaldırdılar. Kapıkaya'nın iki yamacındaki yalçınlıkta kırlangıçlar, çelik siyahı kuşlar, deliceler, atmacalar, güvercinler, götüsarılar, serçeler, kaya bülbülleri, ibibik kuşları, çoban aldatan sesleri; hiçbir dahi müzisyenin, müzisyenlerin veremeyeceği bir konser veriyordu. Hem de; insanın, kayanın, kuşun, otun, çiçeğin, toprağın, mavi göğün içinde olduğu bir konser. Böyle bir konser ne yazılabilir ne de sunulabilirdi. Bu unsurlar içinde olmadığı sürece de sunulamayacaktı.

Porsuk Hasan, Kapıkaya'nın duvar gibi dik, birbirinden ayrılmış iki yamacının, yukarıda yaklaştığı yere bakındı.

«Bak, bak Ünüversiteli! İki yamacın yalçın uçlarında, iki de kartal var.»

Ünüversiteliyle Sakallı bir süre baktı. Sonra, ileri doğru yürüdüler. Sakallı, yaşından beklenmeyen bir çeviklikle eğilip koşmaya başladı.

«İşte bak Ünüversiteli. Bu da, bir götüsarı'nın yavrusu. Yeni yeni uçuyor. Uçmayı deniyor.»

Porsuk Hasan'la ona yaklaştılar. Ağzındaki, kuyruğundaki sarılığa baktılar. Ünüversiteli, kuşun kokusunu hissetti. Onu terlemiş, perişan gördü. Sakallı, elinden bırakıverdi. Onun acemi acemi, kötü kötü uçuşunu bir süre izlediler. Kapıkaya'dan yukarıya taşlı, çakıllı, kumlu büyük derede yürüyorlardı.

«Bizim köydeki Gayşelinin Gayası, Kuşkayası da aynı bu Gapıgaya gibiydi. Bööle guşlarınan gaynıyordu. Azala azala galmadı. Belkim bura da yakında bööle olur. Evlere yakın olsa öyle olur. Gerçi, buranın da eski durumu galmamış. Eskiden daha başgaydı buralar. Emmi yav, essahtan bu Gapıgaya'nın aazı, aynı gapıya benziyor. Gocaman derin bir boşluk. Aynı gapı, gapısız gapı. Yoksam burasını, bilerek mi bööle yarıp açmışlar dersin?»

«Orasını bilmiyom Porsuk Hasan. Gapıgaya'nın yüzündeki delikten içerisi, maara gibi aşaa iniyormuş. Oradan, yerin altından tünel gibi bir yolla da aşağı çeşmenin oraya iniyormuş diye duyduk. Bir de derler ki; Gapıgaya'nın buralar, Ermenilerin en eski gonakladıkları yerlermiş. Ve de burası, Ermenilerin en bir altın işledikleri yerlerdenmiş. Çinçin de öyleymiş. Buraları, defineciler çok aramıştır. Bişey buldular mı, bulamadılar mı bilemem. Geggik, çok eşmiştir buraları.»

Ünüversiteli, kuşların sesine dalıp gitmişti. Bir gece, rüyasında gördüğü; karanlık içinde beyaz değil de, siyah örünücek ipliklerinin ağlarıyla kaplanmış yarasa gibi evlerin, ağaçların içindeki sesleri, korkuyu yaşar gibi oldu. Rüyasında

gördüğü yeryerle, şimdi bulunduğu yerler arasında neden bağlantı kurduğunu çıkaramadı.

Sakallı, düşünceli düşünceli Porsuk Hasan'a baktı. «Porsuk Hasan, senin avcılığınla ilgili, bilirsin. Şu işin nedenini bir söylesene.»

«Neymiş o Emmi?»

«Gafama çok dakılır. Şu güvercinler var ya. Bildiğin güvercin. Uçuşu, görünüşü, tüyleri güzel olmasına güzel de, ne çirkin sesleri var öyle yav. Ne dersin? Çirkin bir inlemeleri, acayip bir ses çıkarmaları var. İnsanın gözü kör olsa diyom. Bu güvercin seseni de duysa. Sonra, gözünü mümkün olsa açacaksın. Ona desen ki; işte duyduğun o çirkin ses, bu kuşlardan çıkıyor. Dinime de inanmaz, imanıma da inanmaz. Dooru deel mi, ne diyong?»

«Essehtan heç düşünmedim Emmi. Ama dediğin gibi sesleri, heç de güzel deel. Valla, nedenini heç bilmiyom. Yalnız, benim de bildiğim bişe var bu güvercinlerle ilgili. Bu güvercinlerin heçbir ağaca, dala gonduğunu görmedim.»

«Porsuk Hasan, bazan Bebeğe gızıyok, ama ondan da geri galmıyok. Şimdi o da olsaydı, gör ki bu guşlarla ilgili, şu dağlardaki hayvanlarla ilgili neler sorardı meraklı meraklı.»

«O batasıca olsaydı, neleri sorardı çok iyi biliyom. Ya nasıl çiftleştiklerini sorardı. Ya da ayının, kurdun, porsuğun, geyiğin, kekliğin, kartalın; kışı nasıl geçirdiklerini sorardı.»

Kapıkaya'ya doğru gelen şakırtı şukurtu seslerinden, birilerinin geldiği belli oluyordu. Önde iki katır, arkada üç dört eşek göründü. Onların ardında, konuşa konuşa gelenler vardı. Katırlar da eşekler de, ciğer gibi ardıç odunlarıyla

yüklüydü. Ünüversiteli, buraların temiz havasıyla karışık bu ardıç odunlarının kokusunu, derin derin içine çekti. Sakallı ayağa kalktı. Gelen adamlara bir şeyler sordu. Onlar da bir şeyler söyledi, ama Sakallı, ikna olmamış gibiydi. Yanlarından uzaklaşınca kızgın kızgın konuştu.

«Ne biçim adamlar var yav. Gonuşurken adamın yüzüne heç bakmıyorlar. Anlıyamadım gitti. İnsanla konuşurken kafalarını başka yöne çeviriyorlar.»

«Dağ adamları da ondan» dedi, Porsuk Hasan. Belli ki, Sakallı çok kızmıştı.

«Yok yav, ne daa adamı, huyları ööle.»

«Ne biçim huymuş? Huyları batsın. İnsanın yüzüne bakmadan konuşulur mu heç?»

«Yoksa, bunlar Kırkısıraklı mı? Benim bildiim bazı Kırkısıraklı'larla, Dallıkavaklı ve Tavlalı'ların bazı erkekleri aynen bööle gonuşuyor.»

Sakallı, kafasını sağa sola salladı. Hem yürüdü hem de anlattı.

«Ben, Araboğlu ocağına bağlı büyüklerden duydum. Araboğlu; insana, insanın cemaline çok önem verirmiş. Birçok gönül ehli gibi o da diyormuş ki; insanın cemaline bakmayan kişinin adamlığı noksandır. Biz böyle duyduk böyle biliyok.»

Porsuk Hasan «Amaan Emmi, takma gafanı. Şinci sana akıl mı verelim? Beş barmaan beşi bir mi? Ööle demezler mi?»

Ünüversiteli, «Dalıp gitmişik. Hani, Geyik Pınarı'na uğrayıp su içecektik ya.» dedi.

«Lafa daldık, neyise. Yukarıda, baktık ki susuyok, gar yeriz. Hem de ne güzel olur. Gerçi, adamı su gibi golay golay gandırmaz ama olsun.»

●

Durmuş Ali, kuşluk vakti yatağından kalkıp tahta balkonda bir süre dolaştı. Bir yerleri sızlıyor, ağrıyor, bir türlü yerlerini bulamıyor. Her tarafım ağrıyor diye düşünüyor. Orasını burasını yokluyor. Bu defa da yerini bulamayınca sinirleniyor. Hastalığının, içinde ve kafasında olduğuna karar veriyor. Tahta balkonda dolaşmak, tatmin etmeyince dışarı çıkmak için kapıyı araladı. Ağır ağır damın üstüne çıktı. Elindeki bastonu, beline destek yaptı. Gözlerini önce Tahtalı dağlarına dikti. Oradan yavaş yavaş kaydırarak Şar tarafı, Karakilise, Oğlakkaya derken İnceköy'ün yeşilliklerine, kavaklara kaydırdı. Harmanların bulunduğu çayırlığa baka kaldı. Ordan da usandı. Bakışı aynı yöne olduğu halde, belli bir yere bakmıyor, bakamıyordu. Yine de düşünüyor, hissediyordu.

Sabahın temiz havasıyla birlikte yoncaların, otların, kavakların, hasat edilen ekinlerin kokusunu içine çekti. Biçilen yoncanın ve çayırın kokusunu, ruhuna çekercesine ciğerlerine doldurdu. Yoncanın, çayırın, ağaçların, suyun rengini; dağların görünümünü, kayaların griliğini, kızıllığını, uzaktaki ardıç ağaçlarının durumunu; uzakların, ufkun görünümünü, hepsini içinde harman yaptı.

Düşünürken, koklarken, görürken, hissederken; geçmişi bitirdiğine ağıt yakıyor gibiydi. Asıl ağıtı; bir daha bu uyumluluklar, güzellikler harmanını göremeyeceğini düşününce başlattı. İçine, içinin derinliklerine; binlerce, sessiz sessiz ama bir boğanın böğürtüsünü, içinde öldürerek ağladı,

ağıt yaktı. Bu, hem bir varoluşun hem de yok oluşun üstüne yakılan türde bir ağıttı. Yenilmişliğin yanında, ölümsüzlüğün ezgileriyle de dopdolu bir ağıttı.

Binboğalı'nm sesiyle kendine geldi. Onu çok severdi. Belki bu sesi duymasa, öylece ayakta ölecekti. Ruhunu, azrailin elinden geri almış gibi kendine geldi.

«Durmuş Ali Emmi! Durmuş Ali Emmi, aşağı in.»

Ağır ağır indi.

«Ali Emmi, gel seni de götürüyüm.»

«Neriye ulan Binboğalı?»

«Gel Ali Emmi gel. Seni, ööle dikilmiş görünce içim dayanmadı. İki gündür Açıkyazı'nın başında bir kütük sökmeye çalışıyom. Bugün, onun işini bitiririm. Yarın da getiririm. Dedim, Ali Emmi'yi de yanıma alıyım. Hem can şehliğim olursun, hem de senin için iyi olur.»

«Savol ulan Binboğalı. Sana yük olmayım?»

«Noolacak Ali Emmi. Eşşee binip gideceksin, dönerken gene binip geleceksin. Yük olacak ne var? Benim de dışlığım gelmiyor.»

«Olan, o zaman, bizimkilere sööle de aramasınlar beni. Nerde düşüp öldü diye partutuş olmasınlar.»

İki gündür uğraştığı ardıç kütüğünü bugün, devirmeyi kafasına koymuştu. Açıkyazı dağına varır varmaz, önce Durmaş Ali Emmi'ye bir yer seçti. Ardıç kütüğünü, onunla konuşa konuşa sökmeye devam etti. Aklma ne geldiyse elindeki kazmayı bir yana attı.

«Şimdi geliyom Ali Emmi. Sen burda yat. Kır'ı, Yaylayı, Meşelikleri, Ortakavağı, köyü seyret. Ben, biraz sonra geliyom.»

Açıkyazı'yla Ortakavağın arasındaki dereye indi. Ortakavak'tan, Kır'dan sesler geliyordu. Elindeki baltayla, karamık çalılarının içinde kalmış, çalı gibi sağa sola yayılmış cıcamığın yanına vardı. Alt dallarından üç dört tane kesti. Sürüye sürüye Durmuş Ali'nin yanma döndü.

Kazmayı attığı yerden aldı. Ta dünden gördüğü, çok eski bir karaardıç kütüğünün etrafını açmaya başladı. Bir iki kazma darbesi yiyince, etrafa öyle bir karaardıç kokusu yayıldı ki, kutsal kitaplarda; öttürülünce ölülerin kalkacağı söylenen «sur» öttürülse, ölüleri ayağa kaldıramazdı. Ama bu karaardıç, hem de evrenin geçmişindeki tüm ölmüşlükleri diriltip ayağa kaldıracak nitelikteydi. Etrafa yayılan kokudan, Durmuş Ali huylandı.

«Olan Binboğalı ne kokuttun ööle? Garaardıç mı ulan? Ne güzel koktu. Vaay anam vay! Ooh oh!»

«Dur Ali Emmi. Icıcık bekle.»

Binboğalı, onunla yetinmedi. Yaptığı işe seviniyor. İçi içine sığmıyor. Karaardıç kütüğünü, kazmayla parça parça edip kıymıklarını bir iki metre genişliğinde etrafa yaydı. Binboğalı, kafasını önüne düşürüp yarım saat arandı. Nerden bulduysa, bu defa da çok eskiden kesilmiş, kuruya kuruya etrafındaki taşların renginden ayırt edilemeyen bir cıcamık kütüğü buldu. Onu, özenle sökmeye çalıştı. Epey uğraştıktan sonra kucağının dolusu cıcamıkla, karaardıç kütüğünün yanma geldi. Baltayla kıymık kıymık, el kadar el kadar yonttu. Karaardıçtan, cıcamıktan bir döşek yaptı.

«Elimden tut Ali Emmi.»

Yavaş yavaş yürüterek yontulmuş odundan oluşturduğu döşeğin yanına getirdi. Durmuş Ayi'yi ortasına uzattı. O da hiç seslenmiyordu.

«Sen burda yat dinlen Ali Emmi. Ben de rahat rahat kütüğü sökeyim.»

Durmuş Ali, sevincinden bayılmıştı. Konuşmak istemiye istemiye Binboğalı'ya mutluluğunu belirtmek istedi.

«Ulan savolasın, Gara Kürdün Oolu. Bu ne güzel oldu bööle. Dinime imanıma tüm aarılarım, sızılarım gider oldu. Sankim yeniden diriltti beni bu karaardıçla, cıcamık kokusu. Nerden aklına geldi? Bu ne güzel koku. Bu neymiş bööle?»

Binboğalı karşılık vermedi. Yeşil cıcamık dallarını da gölgelik yaptı. Durmuş Ali, üstüne uzandığı kuru cıcamık kıymıklarının kokusuna da, üstünde kokan yaş cıcamık kokusuna da bayılıp gitti.

Sakallı'yla Ünüversiteli, Binboğalı'nın yanma yokuş yukarı çıkarlarken Durmuş Ali'yi görmediler. Cıcamık dalları dikkatlerini çekince olduğu yerde donakaldılar. Birbirlerinin yüzüne, yontulmuş odundan bir döşeğe uzanmış Durmuş Ali'ye, sonra da Binboğalı'ya bakıp kaldılar. Cıcamık dallarının oraya vardılar. İkisi de çömelip uzun uzadıya Durmuş Ali'ye baktı. Sakallı, kafasını sallayıp durdu. Bir Binboğalı'ya, bir Ünüversiteli'ye, bir Durmuş Ali'ye bakındı.

«Şu Binboğalı'ya bak arkadaş! Nerden geldi dersin aklına? Kimin aklma gelir şu?»

Sakallı'yla Ünüversiteli, hiç konuşmadan belki iki saat Durmuş Ali'nin başında beklediler. Durmuş Ali gibi yere uzanıp, burunlarına gelen dayanılmaz kokuyla kendilerinden geçtiler. İnsana, ölümden zevk aldıracak kadar güzeldi. Binlerce yıl geçmişteki ölüleri diriltecek kadar da etkiliydi. Binboğalı, kütürtüyle koca bir kütüğü yerinden söküp devirdi. Olduğu yere yaslanıp soluklanırken onları gördü. İçinden gülmek geldi ama gülemedi. Kalkıp onlarm yanma geldi.

«Kalkın gidelim, akşam oluyor.»

Sakallı'yla Ünüversiteli, bir çocuk utançlığıyla yan döndüler. Bir şey de söyleyemediler. Binboğalı, Durmuş Ali Emminin başına dikildi.

«Akşam oldu emmi, kalk da gidelim. Getirdiğim azık ööle galdı. Baari bir lokma yeseydin.»

«Savol Binboğalı. Alla ne muradın varsa versin. Bana senelerce yeter. Belki de bu koku beni öldürmez. Artık ölsem de, inan ki gam yemem. Gözüm açık gitmem.»

Onu eşeğe bindirdiler. Düzlüğe inene kadar Sakallı, Ünüversiteli, Durmuş Ali'ye eşlik ettiler. Yayla'dan, Açıkyazı'ya uzanan arkta su parıldıyor. Kıvrıla kıvrıla köye, Hıdo'nun bahçesine doğru uzanıyordu. Sakallı'yla Ünüversiteli, su arkına gelince beklediler. Binboğalı, eşeğin üzerindeki Durmuş Ali'yi tuta tuta gidiyordu. Karaman'ın tarlasından, Killiktepe'nin yanından Gözeler'e, Değirmenderesi'ne doğru inişlerini, gözden kaybolana kadar izlediler.

«Şu Binboğalı'nın yaptığına bak. Bunu hiç unutmayacağım. Ne zaman kendimi ölüyor hissedince, aynı

şeyi ben de yapacağım. Unutma, Ünüversiteli. Aklıyın bir köşesine yaz.»

Açıkyazı'daki su arkını izleye izleye, suya baka baka Hıdo'nun bahçesinin oraya geldiler. Kevekkaya'ya doğru yürüdüler. Kevekkaya'nın tepesine dikildiler. İkisi de dalgındı. Kevekkaya'nın, köyden tarafa eteğindeki ağlama sesleriyle kendilerine geldiler. Kadınlı, erkekli, çoluklu çocuklu bir kalabalık vardı. Sakallı toparlandı. Ağlamaların, çığlıkların içerisinden gelen sesleri anlamaya çalıştı.

«Aşağı inelim Ünüversiteli, biri ölmüş!»

Mezarlığa inerlerken Uzun Kemal'le, köyün en yaşlılarından Karaman'ın öldüğünü öğrendiler. Mezar çoktan eşilmiş, ölüler çoktan gömülmüştü. Zifiri karanlığa kadar, köylüler mezarlıkta bekleşip ağladılar. Hemen herkes, köye doğru birer ikişer inerlerken Sakallı'yla Ünüversiteli, mezarlıkta kalanların içindeydi. Yan yana açılmış mezarların üst başında; kazma sapı kalınlığında, çatallı genç bir ardıç yükseliyordu.

Sonbahar günleriydi. Her iş, insan gücüyle yapıldığı için birçok tarlalarda ekin vardı. Mısırların, fasulyelerin, patatteslerin kaldırılmasına daha zaman vardı. Başka yörelere göre, ekinler daha geç yetişiyor. Harman işleri daha çok uzuyordu. Buradaki birçok yaşlı, harmanların üzerine kar yağdığını unutmamış.

Daha bu ayda, sabahın ilk saatleriyle akşamın geç saatlerindeki hava, kış günlerinin havaları gibiydi. Hemen her günün, değişik anlarında ekin tarlalarından, takımlardan, yol kenarlarından, ekili olmayan kıraç alanlardan, harmanlardan yükselen; kenger, ot, sap, saman haması, orada

burada havaya dikiliyor, saatlerce havada döne döne, oraya buraya dolanıp duruyordu. Bu hamasların döndüğü, serin esintilerin sürdüğü zamanlarda; nerden çıkıp geliyorsa, havada bir héle görünüyordu. Harman yapan, bahçede bekleyen, orada burada kuzu güden, öküz güden, inek otlatan çocuklar, gençler, harmandaki erkekler héle avı başlatıyorlardı.

Nerdeyse, tüm köylünün katıldığı héle avı, olanca zevkiyle sürüp gidiyordu. Aşağıdaki insanların «héle, hélee, hélee» diye bağırmalarının anlamını çok iyi bilen, yukarıda, boşlukta dolanan kuş; çocuklara, gençlere, erkeklere o günü doya doya yaşatmasını çok iyi beceriyordu. Köyün bitmeyen işleri altında, insanlıklarını unutan bu insanlar, bir hélenin ve onun kovaladığı küçük bir kuşun peşinde; saatlerce koşmaktan, bağırmaktan yorulmuyorlar, usanmıyorlar, tam tersine çok neşeleniyorlar. Gülmeyi, yaşamayı unuttuklarının ayrımına varıyorlar. Héle avı, keklik avı; yöre insanının yaşamında, bir düğünden, bir bayramdan geri kalmıyor; birçok yönleriyle onlardan daha değişik anlamlar, zevkler içeriyor.

Harmandaki işlerinde günboyu çalışan köylüler, güneş batmak üzereyken bir héle avı başlattılar. Gençler, çocuklar, erkekler; harmanın oralardan aşağıdaki çayırlığa kaydılar. Işkınların içinden, sulu tarlaların arasından, Büyük Ardıçlığa doğru koşuştular. Kovalaya kovalaya Kevekkaya'nın eteklerine kadar geldiler. Bir süre de burada kovaladıkları kuşu, Kevekkaya'yla tarlaların arasındaki derede kaybettiler. Kimisi harmana döndü, kimisi yorgun argın köyden tarafa yönelip gözden kayboldu.

Sakallı, elinde saz, Kevekkaya'nın yanındaki mezarlığa geldi. Alaca bir karanlık vardı. Karaman'la, Uzun Kemal'in mezarının başındaki çatallı ardıcın dibine bağdaş kurup

oturdu. Sazını kucağına alıp usuldan usuldan çalmaya başladı. İnceköylüler, mezarlıktan gelen saz sesine anlam veremediler. Sonradan sonraya, sazın dokunaklı sesi, manyetik bir güç gibi, onları bir iki bir iki mezarlığa çekti. Bir saate kalmadı kadınlı erkekli, çoluklu çocuklu kalabalık oluştu. Uzun sürmedi, dokunaklı sazla birlikte, çook çok eskilerde yakılan türde bir ağıt yükseldi. Sakallı, kendinden geçmiş gibi saz çalıyor, içli içli deyişler söylüyordu.

«...Bu dünyanın devranına... Aldanma gönül aldanma... Zilli çanlı kervanına... Aldanma gönül aldanma...

Güldürür yüze devranı... Bir gün okutur fermanı... Bulaman derde dermanı... Aldanma gönül aldanma...

Evden barktan geçeceksin... Ecel şerbetin içeceksin... Ne ektinse biçeceksin... Aldanma gönül aldanma...

Bilir misin neden nesin... Bir gün kesilecek sesin... Çürür cismin ten kafesin... Aldanma gönül aldanma...»

Ağıtlardaki, deyişlerdeki sözler değişti. Ama, duyanları etkileyen içlilik değişmiyordu.

«...Daha senden gayrı âşık mı yoktur... Nedir bu telaşın vay deli gönül... Hele düşün devri Ademden beri... Kimler gelip geçmiş say deli gönül...

Şu fani dünyadan umudunu üz... İnanmazsan var ki Kabe yüze yüz... Evin mezaristan malın bir top bez... Daha duymadıysan duy deli gönül...

Gördüm iki gişi mezer eşiyor... Gam gasavet gelmiş boydan aşıyor... Çok yaşayan yüze gadar yaşıyor... Topraklar başına vay deli gönül...

Mevlam ganat vermiş uçamıyorsun... Şu nefsin elinden gaçamıyorsun... Ruhsati dünyadan geçemiyorsun... Topraklar başına vay deli gönül...»

Sakallı'nın, mezarda böyle saz çalmasından sonra, İnceköy'de bir acaiplik oldu. İki üç gün, eskisi gibi değil de, değişik bir havayla konuşmalar yapıldı.

«Anam gadanız aliyim, bu Sakallı gudurmuş. Dinsiz mi ne?»

«Tangrı canını alsın, adam bunamış.»

«Mezarda saz çalınır mıymış?»

«Heç görmedik, duymadık da.»

«Ööle demen gıız, bunlar yapıyor işte.»

«Evlerdeki toplantılarında da saz çalıyorlar.»

«O başka anam.»

«Ünüversiteli diyormuş ki.»

«Ne diyormuş?»

«Çok eskiden; Asya mı, masya mı diyor. İşte o tarafın insanı, ölülerinin başında eğlenirlermiş.»

«Bööle de saz çalarlar mıymış?»

«Yaa, bööle de saz çalarlarmış.»

«O nerden biliyormuş?»

«Habire kitap okuyor ya.»

«Bu okuyanların gafası da bir hoş ya.»

«Okiye okiye gafayı oynatıyorlar.»

«Zaaten deli gibi bişe.»

Sakallı'nın, mezarda saz çalması, İnceköy'de bir süre husursuzluk yarattı. Bazı yeniyetme gençler dinlerine,

geleneklerine göreneklerine aykırı gördükleri bu olayı büyütmek istedilerse de yaşlılar engelledi.

Hırslarını alamayanlar Durmuş Ali'ye, Apı İrbehem'e danıştı. Onlar; mezarın başında saz çalmanın veya ölüyü saz çalarak mezara uğurlamanın, bu insanların geleneklerinde, anlayışlarında olduğunu söylediler. Geçmişlerinde benzer durumlarla karşılaştıklarını anlattılar. İkna olamıyan gençlere mezarda saz çalma, ölüyü saz çalarak gömme konusunu Kemerli Arabın daha iyi bileceğini söylediler. Birçok genç, Kemerli Arab'a; hasta yatağında eriye eriye, bir çocuk kadar kaldığını göre göre bu konuyu sordular. Onu dinlediler. Yine de kafaları almadı. Bundan dokuz on gün sonra da Kemerli Arab, yüz yirmi yaşında, bu dünyadan göçüp gitti.

11

Güz aylarının oldukça serin günlerinde, gökyüzüne habire hamaslar yükseliyordu. Havada, sadece kuşlar değil hamaslar da dolanıp duruyor. Sığırcık kuşları, sürüleriyle dolaşmaya başlamışlardı. Birçok kuşlar göç hazırlıklarına başlamıştı. Zaman zaman, İnceköy'ün üstünde çığlıklar atarak bir savaş başlatıyorlar. En çok karakuşların, sığırcıkların yer aldığı binlerce kuş içerisinde; güvercinler, kargalar, héleler, tek tük kartallar ve leylekler yer alıyor.

Geçen güz kuşlar, buralardan ayrılırlarken, İnceköy'de konaklayan leylek ailesi; gökyüzünün mavi derinliklerinden, bu topraklara veda edişi seyrediyorlardı. Bekçilik görevlerinin sona ermekte olduğunu sezinliyor gibiydiler. Bir de her yıl, bu mevsimde istemiye istemiye yaptıkları, şimdi de yapacakları hazin bir ayrılış kararını vermek üzereydiler.

Dal Emine'yle Zala, diyordu ki; «Her güz, kuşlar göç etmeye başlayınca leylekler de kararını verirler. Leylekler, konakladıkları köyden ayrılırkene o köye, geride bir yavru bırakırlar. Göç etmeden son bir iki gün, yuvada toplanıp sankim bu gararı verirler. Bu garara, bırakılan leylek yavrusu uymazsa, yuvadan aşşaa atarlar. Biz çok gördük.»

Geçen güz İnceköy'de, ayağı kırık bir leylek yavrusu bırakıldı. Belki de daha uyurken, diğerleri sabah erkenden uçup gittiler. Günlerce, topal topal dolanıp durdu. Kendinden başka, bu tarafta hiçbir leylek kalmamıştı.

Dal Emine de sanki bu topal leylek gibiydi. Çoluklarını çocuklarını çoktan evlendirmiş. Kocası da ölünce tekbaşına kalmıştı. Dal Emine, kendi gibi yapayalnız topal leyleğe çok acıdı. İnceköy'ün çayırlığında, o yaşlı haliyle kovalaya kovalaya tuttu. Getirip tavukların arasına kattı. Onlarla birlikte yemledi. Birbirlerine alıştırdı.

Topal leylek, o kışı Dal Emine'nin evinde tavuklarla birlikte geçirdi. Baharla birlikte leylekler de gelmeye başladı. Kendini, bu köyde bırakan anasıyla babası da geldi. Annesiyle babasının döndüğünü gören topal leylek, buna hiç de sevinmedi. Hareketlerinde sürekli bir huzursuzluk vardı. Geri dönen büyükleri, onun sağ kalmasına sanki çok bozulmuşlardı.

Dal Emine bir kuşluk vakti, sacda yufka ekmek ediyordu. Topal leylek, köyün üzerinde dolanan leylekleri acı acı seyrediyordu. Birdenbire intihar edercesine, kendini sacın altındaki ateşe attı. Dal Emine «Şuna bakın kele, tangrı canıng almasın é m!.» demesine kalmadı. Kaşla göz arasında, topal leylek tutuşup yandı. Dal Emine, oklavayla evraaçla sacın dışına çekmeye çalıştı ama olan olmuştu.

Dal Emine'nin, ağıt yakar gibi gözlerinden yaşlar boşandı. «Bire batmiyesice! Öleeceni anlamıştı zaar. Tangrı canını ala é mi! Geldi de kendini ataşa attı. Zaaten onu burada gurban bırakmışlardı. Benim gibi boşuboşuna yalnızlığa direndi, garşı durdu.»

Topal leylek, sanki binlerce asırlık geçmişinin, evriminin yasalarını sezmiş gibiydi. Ailesinin, buraya dönüşüne kadar ölmemiş olmasının sorumsuzluğuna dayanamamıştı. Asırların verdiği alışkanlığın, genlerindeki mirası ve içten

gelen bir dürtüyle, doğal yasaları bozamamıştı. Belki de buna gücü yetmemişti.

Dal Emine, orada burada gördüğü leyleklere bozuluyor, onlara habire beddualar yağdırıyordu. «Tangrı canınız ala é mi! Bir tene topal leyleği çok gördünüz bana.»

Hıdo, gecenin karanlığında, evin önündeki kayalığın başına dikilmiş, karşı yamaçları seyrediyordu. Karakilese, İnceköy, Ayranlık, Fettahdere arasındaki mısır, patates tarlalarında; gecenin karanlığında, tüm kızıllığıyla görünen, yer yer yalımlarla yükselen ateşlere bakıyordu. Orada burada yanan ateşlerin etrafında, zaman zaman karartılar görünüyordu.

Bu mevsimde mısır, patates tarlalarını beklemek; bir taraftan da ateşe patates gömüp pişirmek, mısır közlemek ne de zevkli olur diye düşündü. Sonra kendi kendine huylandı. Karakilise'yle yol arasındaki mısır tarlasına dikkatlice baktı. Yakılan ateşin kızıllığı yer yer görünüyor. «Bizimkilerdir. Çocuklar patates gömmüşler, mısır közlüyorlardır.» Düşünceli düşünceli, ağır adımlarla eve dönüp yatağına girdi.

Kel Durdu, Kekeç, Köstü; kafalarındaki yeni planlarla dolanıyorlardı. Mısır ve patates tarlalarındaki insanlar; yaktıkları ateşin etrafında, karınları doymuş uyuklarlarken, onlar bu tarafa yeni geliyordu. Fettahdere'nin bu yüzünden, İnceköy'e doğru ince bir çizgi gibi başlayıp, aşağılarda iyice derinleşip genişleyen derenin içine girdiler. Kurumuş alıç, armut dalları toplayıp ateş yaktılar. Alevler yükselince Kel Durdu huylandı.

«Görürler lan. Yakalanırız.»

Köstü çıkıştı. «Tangrı canıng ala. Sanki ilk kez hırsızlık yapıyong. Her tarafta ataş var, baksiyenem.»

«Ne biliyim.»

Kocaman, yuvarlak ekmek tahtası büyüklüğünde ateş yığını oldu. Armut, alıç odunları; üzeri yer yer kül bağlayan, çatlamış közlere dönüşürken, Kekeç bir kucak mısır getirdi. Kel Durdu iştaha geldi.

«Durung lan, ben de patatis getiriyim. Onları gömelim. Üzerinde mısırları közleyip yeriz.»

Kel Durdu, ayak uçlarını bağladığı şalvarının içini patatesle doldurdu. Heybe gibi omuzuna atıp geri döndü. Köstü yine kızdı.

«Bire batasıca, ne yaptın? Herifin tarlasını hep mi yoldun?»

«Goddaz, İmam Hüseyin, Gevreş de gelir. Ancak yeter.»

«Nerden biliyong geleceklerini?»

«Belkim gelirler.»

Kekeç, elindeki kuru alıç odunuyla ateşin ortasını açtı. Şalvarın bir tarafındaki patatesi içine döşedi. Küllerle, içindeki patatesin üzerini kapattı. Közleri üstüne, sağa sola dağıttı. Üçü de konuşmadan, koçanlarından soydukları birer ikişer mısırı, közlerin üzerine dizip beklediler. Arada bir çeviriyorlar. Bazen de üfleyerek patlatıyorlardı. Patlayan, pişen mısır kokusu etrafa yayılırken ağızları sulanıyordu. Her mısırı pişirdikçe, yanlarının üzerine uzanıp dişleye dişleye yiyorlardı.

Kekeç, arada bir iki kelime söylüyor. Genellikle de Köstüyle Kel Durdu'yu dinliyordu. Mısırlar teker teker yendikçe uyarıyor.

«Yeter lan, patatesleri nerenize yiyeceksiniz? Yazzık, çoğu galacak.»

«Sen merak etme Kekeç. Onları da yeriz. Daha zabaha çok var. Hem sen, onları bizden önce yen.»

Kekeç, kuru alıç odunuyla ocağın içini şöyle bir eşeledi. Patatesleri tek tek, ters dönderdi. Sonra üzerlerini kapatıp tekrar ateş yaktı. Yarım saat bekledi. Elindeki alıçla yavaş yavaş, külü kendine doğru çekti. Elleri yana yana, sallaya sallaya, bir ikisini öbürlerinin önüne attı. Bir ikisini kendi önüne koydu. Diğerlerinin üzerini örttü. Elleriyle yoklaya yoklaya, önündekileri evirip çevirdi. Ateşin külleriyle pişmiş, mis gibi patates kokusu yayıldı. Önce kabuk bağlamış yerlerini, yavaş yavaş yedi. Sonra elinde, ağzında soğuta soğuta geri kalan kısımları yedi.

Karnı doyan; yan durmaktan, bağdaş kurmaktan usanıp sırt üstü uzanıyordu. Uzaklardan bir iki köpek havladı. Kel Durdu, dalıp gittiği düşüncelerin içinden mırıldandı.

«Gelin vaz geçelim bu işten.»

Kekeç «Bundan sonra mı?»

«Noolacak bizim sonumuz?»

«Ne o, garnın doyunca iyi düşünmeye başladın.»

«Bir eşkiyanın, bir kandavalınm sonu neyse, bizimki de o olacak. Belki ondan da kötü.»

«Yoksa, mısır midene mi dokundu?»

«Mısırı, patatesi boş ver. Gerçi, hep bööle bööle başladık. Patatesmiş, mısırmış, tavukmuş, oğlakmış, koyunmuş... derken derken bu duruma geldik.»

«Tangrı canıng ala. O zaman, yarın git köy köy dolaş. Senin keçini, senin koyununu, senin de öküzünü ben çaldım desen ya.»

«Geçmiş ola. O deel de aklıma, yarın birgün köke gidecek kökçüler geldi de... Millet iyi kötü, alın teriyle geçinmeye çabalıyor. Çukurova'nın zorluklarına gatlanıp gene de bizim gibi yapmıyor. Biz ne yaptık? Götümüz dutmayınca bu işlere başladık.»

«Onlar da yapsın. Ööle golay mı sanıyong?»

«Dooru, çok dooru sööledin! Golay deel.»

«Tabii golay deel. Sonra, bir tek biz miyiz oolum? Herkiş hırsızlık yapıyor. Bizinkini de bişe mi sanıyon? Millet alâsını yapıyor. Hemi de senin benim, onun bunun ruhu duymadan.»

«Ördeklili İmam gelmeden, bu işi gene yapamayız. Yüzümüze gözümüze bulaştırırız.»

«Gelirim dediydi. Ama, Goddaz'ı bulursam dedi. Goddaz'ı bulamazsam gelemem dedi.»

«İmam deyince aklıma geldi. Geçen, dul kadının oğlağını yerken sordum. İmam Emmi dedim. Bu yaşa geldin daha usanmadın mı? Yok dedi. Alışkanlık işte dedi.»

Kekeçle Köstü dinliyordu. Baktı ki, onlar sessiz sessiz dinliyor. Kel Durdu devam etti.

«Bir de ne dedi, biliyonuz mu? Ulan dedi, bizim bu yaptığımız iş, dünyanın en eski mesleği. İnsan var olduğundan beri, bizim hırsızlık mesleği de varmış. Ben, dedi. Bizden önceki çok eski, çok da ünlü hırsızlardan duydum. Çok çok eskilerde, ööle hırsız deyip de geçilmezmiş. Hırsız adam demek; korkusuz, gözünü budaktan sakınmayan

adam demekmiş. Ööle golay mı bir başka kabilenin, aşiretin, köyün malını çalmak? Adamda yürek gerekirmiş. Sonra, o zamanlar bu işi yapanlar, şimdikiler gibi ayıplanmazlarmış. Tam tersine, övgüyle karşılanırmış. Ne bilsinler, sonraları bööle ayıplanacağını.

O eski hırsızlar, at çalarlarmış. Katır çalarlarmış. Sürüsüynen goyun, geçi çalarlarmış. Birbirlerinin yiyeceğini bile çalarlarmış. Sonra, milletin başına geçen adamlar var ya; onlar da, en bir önce iyi bir hırsızmışlar. Kendilerini de bööle böle gabul ettirirlermiş. Sonradan sonraya, milletin başına ordu gomutanı gibi olmuşlar. Ardından güçlene güçlene bey olmuşlar, paşa olmuşlar, kıral olmuşlar, padişah olmuşlar. En kötüleri de, bizim köy gibi yerlere ağa olmuşlar.»

Kekeç «Essahtan yalan deel lan. Dooru söylemiş. Ööle golay mı, alın teriyle gonak sahibi olmak, mal mülk sahibi olmak?»

«Vallaha da dooru, billaha da dooru. Aha, eşşek gibi çalışmayınan adam olunsayıdı, bizim köylü milleti olurdu. Ne garnı doyuyor. Ne götü gapanıyor.»

«Peki, biz niye bişe olamıyok?»

«Tangrı canıng ala. İki tavuk, iki geçi, iki de götü boklu toklu çalmiyenen ööle zengin mi olunurmuş?»

«Öküzlere, ineklere ne demeli?»

«Dur bakiyim. Daha yeni yeni oluyor.»

«Essahtan lan; milletin iki mısırıynan, bir kalbur patatesini yemekle garnımız mı doyacak? Nerdee...»

Kekeç huzursuzdu. Bekledi bekledi. Sonra birden ayağa yekindi.

«Kalkın ulan, nerdeyse zabah olacak. Bizimkiler geldiyse oralardadır. Gelmedilerse biz alır götürürüz, ne var bunda. Heç mi yapmadık?»

Sultan Garı, o gece iki çocuğuyla damda, bulgurun başında yatıyordu. Ceran, Deli Öküz, bir inek, üç dört keçiyle koyun dışardaydı. Binboğalı'nın getirdiği ağaçlarla çevrili çitin içerisinde geviş getiriyorlardı. Yatağın içerisinde, geviş getiren hayvanları da, mısır ve patates tarlalarında yakılan ateşleri de izlemekten usanmıştı. Göz kapakları iyice ağırlaşınca sızdı. Bir ara duyduğu çatırtıya aldırmadı. Öküzlerden birinin ayağı, ağaca değince gözlerini araladı. Hayvanların huysuzlanış nedenini düşünemeden dalıp gitti. Topraktaki küt küt ayak seslerinden huylandı. Ayağa kalktı. Usulca çitin yanma geldi. Ceren'le Deli Öküz yoktu.

Sineklenmiş gibi, Uzun Ali'lerin ordan Kevekkaya'nın eteğine doğru koştu. Öküzlere yetişip dönderdi. Çite koyduktan sonra yatağa girdi. Bir saat geçmemişti ki kaçışma sesi duydu. Kalktığında ötüzler yine yoktu. Bu defa iyice huylandı. Memili'lerin bahçeyle Mezarlık arasındaki yoldan, yukarı doğru götürüyorlardı. Yetiştiğinde kimse ortalıkta yoktu. Kevekkaya'ya, Killiktepe'ye doğru bakındı. Karamık çalılarının herbiri, gözüne birer adammış gibi geldi.

Hiç uyumamaya karar verdi. Gecenin sabahla buluşmaya başladığı ve ortalığın zindana döndüğü anda, uykuya yenik düştüğünü anlayamadı. Nasıl olduysa, içten gelen bir dürtüyle yekiniverdi. Çite baktı. Öküzler yine yoktu. Etraf zifiri karanlıktı. Kulağını toprağa dayadı. Kevekkaya'nın yolundan şüphelendi. Önünü göremeye göremeye o tarafa yöneldi. Tepeyi aşmadan önce, burnunun dibindeki öküzleri zor gördü. Bir iki adam karartısı sağa sola kaçıştı. Birinin «Ulan gadın!» diye yarım yamalak homurdandığını

duyabildi. Öküzleri getirip çitin içine koydu. Damın üstündeki yatağa varıp büyük oğlunu dürtükledi.

«Kalk oolum kalk. Hırsızlar öküzümüzü çalmiye geldi. Bir iki kez zor gurtardım ellerinden.»

Büyük çeşmeden iki helke su getirdi. İkisini de evin önündeki boşluğa serpeledi. Gidip iki helke daha getirdi. Birini içeri götürdü. Diğerini de Binboğalı'nın, Gâvur Mezarlığı tarafından getirdiği, yontulmuş çinki taşın üzerine koydu. Hem avuç avuç yüzüne çarpıyor. Hem de yüksek sesle dua ediyordu.

«Alla gurban olduum alla iflah olmıyasınız! Camız gönüne girip daada gurtlanasıcalar. Ne istiyonuz bir çift öküzümden? Alla gurban olduum alla, sizlere fırsat vermesin. Çoluumun çocuumun rızkı öküzlerde. Cansız yımırtıya can veren alla. Cemil cümüliye gurtaran alla, bize de hayırlı gapılar aç. Bozatlı Hızır. Alla, Muhammed, yaa Alii...»

Sultan Garı'nm sesine, Gır Anşa tahta balkona çıktı.

«Bire Sultan, ne gözel çırıyong allaa gıız. Noolur; acık da bize, acık da benim çocuklarıma çıır. Gır Baddal'ıma, tosuncuk Hamza'ma...»

«Sen ıcık orda dursiyenem Anşa Bacı! Bugün, nerdiyese Ceren'imle Deli Öküzümü çalıyordu hırsızlar. Onun için dua ediyom.»

«Olsun Sultan Bacı olsun. Sen gene de gözel çırıyon. Icık da benim çocuklar için çıır, ne var ki kele!»

Birkaç gün sonra hırsızların gönderdiği haber, Sultan Garı'nm kulağına kadar geldi.

«Öküzlerini ona bağışladık. Erkek garıymış. Bize göz açtırmadı, çok direndi. Sonra, bir çift öküzleri varmış. Acıdık çalmiye.»

●

Bu yörelerde kök sökme geleneği Balkan savaşı yıllarına kadar uzanır. Çukurova'da; o yıllardan beri Sarız köyleri, Göksün köyleri, Yarpız köyleri, Mağra köyleri kök söker. Azılı hırsızların türemesi, sanki bu kök sökmeyle birlikte başladı. Kök sökmeye dayanamayan ve zorlarına gidenlerin çoğu hırsızlığa başladı. Tavukla, hindiyle, horozla işe başlayanlar; keçiyle, koyunla, danayla sürdürüp öküz çalmaya, at çalmaya, katır çalmaya kadar ilerlettiler.

Bu işin tadına varanlar, kendileri gibi tecrübeli, azılı hırsızlarla güvenilir gruplar oluşturdu. İş hırsızlıkla kalmayıp istediklerini yapar duruma geldiler. Canlarını sıkanların, kafalarına taktıkları kişilerin mallarını çalmakla yetinmeyip damdaki haymayı bile yaktılar. Tarladaki, harmandaki ekin sapını yakmaya kadar götürdüler.

Nedense hırsızlar, kendileri için en uygun zaman olarak bu güz aylarını, hem de en çok, kökçülerin köke gittikleri zamanı seçiyorlardı. Öyle zamanlar seçiyorlardı ki, birçoğunun ruhu duymuyordu. Çaldıkları malları, tanınmadıkları mal pazarlarında, kurban bayramlarında satıyorlar. Kendi sahalarında avlandıkları halde çoğu kez, kurt gibi, kendi alanlarında satma, harcama yapmıyorlardı. Bazen çok ters ve ilginç durumlar oluyor. Bazı mal sahipleri, malını kimlerin çaldığını bildiği halde, yine hırsızlar aracılığıyla kendi malını satın aldığı oluyordu.

Çalınan mallar mağaralarda, inlerde, sarp derelerde, ormanların uygun yerlerinde saklanıyor. Etrafını ağaçlarla, dallarla, taşlarla çevirip günlerce saklıyorlar. Alibaz, Gümüşali'nin meşeliğinde odun ederken, etrafı çevrilmiş bir yığın inek ve öküzle karşılaştı. Huylandığı gibi korkmuştu da. O gün Alibaz, küçük bir şelekle eve döndü. Kimseye de iki yıl anlatmadı.

Ördekli'den İmam Hüseyin'in, Ayranlık'tan Kekeç'in, Oğlakkaya'dan Köstü'nün, İnceköy'den Kel Mustafa'nın, Kel Durdu'nun; Fettahdere'den Kör Hulûsi'nin, Altısöğüt'ten Goddaz'ın, Gabaktepe tarafından Gevreş'in; azılı birer hırsız olduklarını, çocuklar da bildiği halde, kimse bir şey söyliyemiyordu. Köylüler, Goddaz'ın; yerlerde ustaca sürünmesi, sürünerek saklanması, sürünerek mal çalmasından adını «Kertenkele» koymuşlardı. Ördeklili İmam Hüseyin, Ayranlıklı Kekeç; kavurma yemedikleri zaman hasta olduklarını açıktan açığa, sık sık söz ediyorlardı. Kertenkele'yse yoksulmuş, dulmuş, öksüzmüş; zengin mengin ayrımı yapmamasıyla tanındı.

Köylerdeki gençler, yapılan hırsızlıktan etkileniyorlar. Kafalarına göre, şimdilik önemsemedikleri, küçük olarak gördükleri hırsızlıklar yapıyorlar. Onun tavuğunu, bunun hindisini, öbürünün gözlerine batan horozunu çılıp yemek hoşlarına gidiyor.

Sakallı'yla Porsuk Hasan, Tilki Mağarası'nda çalıntı mallarla karşılaştılar. Ne yapacaklarını uzun uzun düşündüler. Porsuk Hasan, onları gizlice bırakırken Sakallı, karşıdaki kayaların içine uzanmış seyrediyordu. Porsuk Hasan uzaklaşırken ardından seslendi.

«İyi yaptın Porsuk Hasan. Ben, onları bırakmiye gelmiştim ama sen erken davrandın. Aferim sana.»

Porsuk Hasan «Korkuttun beni Emmi. Ben de hırsızlar mı peşime düştü dedim.»

Bırakılan hayvanlar, günlerce beklemenin, aç kalmanın şaşkınlığıyla sağa sola dağıldılar.

Bir yığın tarlasına karşın; Keşli Mamıd'ın beceriksizliği, kimsesizliği yüzünden Kürtçe, sığır güdüyordu. Köyün sığırlarına karışan yabancı malların çalıntı olduğunu, Kürtçe anladı. Onları, köyün sığırlarıyla getirdi. Muhtara haber verdi. Yakın köylerden duyup gelenler, mallarını alıp götürdüler. Sahibi çıkmayanlar Sarız'a gönderildi.

Kürtçe, Değirmenderesi'nde gördüğü çebiç keçiden huylandı. Üç gündür tek başına, başka yere gitmeden akıllı akıllı yayılıyordu. Bir akşam alıp köye döndü. Bir hafta evinde yemledi. Sahibi çıkmayınca Sultan Garı'ya bıraktı.

«Al gız batasıca. Sahibi çıkana gadar sende galsın. Belkim de sahibi yoktur.»

Sultan Garı «Kirik Keçi» adını koyduğu keçiye aylarca baktı. Evdeki çocuklara alıştı. Ortanca oğlu okula başlayınca, Kirik Keçi ardından günlerce okula gitti. O yıllar, sağımlık malı olmayan Sultan Garı; Kirik Keçi yavrulayınca çok sevindi. Sonraları, Kirik Keçiyle beraber dört keçisi oldu.

Kürtçe, sabah köyün sığırlarını toplamadan önce jandarmalar Kel Durdu'nun kavaklık içindeki evinin etrafını sardılar. Jandarma başçavuşu, bu defa onu iyi kıstırdı. Kaçmaya da olanak yoktu. Bir haftadır peşindeydi ama belli ettirmiyordu. Gece, haber ulaşır ulaşmaz jipi bırakıp bir

manga askeri yanına aldı. Dardere'nin üstünden, Ayranlığın ta üst tarafından, İncemeşeliğin içinden, belli etmeden İnceköy'e indi. Topak bedenini, duvarın dibine saklaya saklaya

«Etrafın çevrildi Kel Durdu. Teslim ol. Yoksa canını yakarım.» diye, kart sesiyle bağırdı.

Kel Durdu, derin uykusundan «Eyvah!» diye yekinirken sedirden aşağı düştü. Giyinik yatmıştı. Silahını alır almaz kıvranmaya başladı.

«Çocukları uyandır yanına al, hemen ayrılın.»

Kadın, çocuklarını kollarının altına alıp sürükleye sürükleye Mamıd'lara doğru gözden kayboldu. Jandarma başçavuş bir daha bağırdı. Ses gelmedi. Kel Durdu, sürünerek tahta balkonun kapısını usuldan araladı. Bir ses duyuldu, ama evin neresinden geldiği belli olmadı. Kel Durdu, tahta balkondan kavaklığa atlarken jandarma başçavuşu, kaltuğunun dibi deyip elindeki tomsonun mermilerini üzerine boşalttı. Kel durdu ağzı açık, sırt üstü otların üzerine yığılıverdi.

Başçavuş, yanına iki asker aldı. Diğerlerini, Kel Durdu'nun yanma bıraktı. Başçavuş Sarız'a varır varmaz ortalıktan kayboldu. Kel Durdu'nun gözü kara küçük oğlu Memmed, o gece Sarız'da çok dolandı. Belinde silah, Sarız Çayı boyunca bir aşağı bir yu karı gidip gidip geldi. Ertesi gün, daha ertesi gün de dolandı. Ne jandarma başçavuşunu gördü, ne de onun nereye gittiğini öğrenebildi. Başçavuşu er geç bulacağına ve babasının intikamını alacağına, içine ağlaya ağlaya yemin etti.

Kel Durdu öleli on gün olmadı. Karakiliseli gençler, yanlarına misafir gelen İnceköylü iki, Fettahdere'den bir gençle; Altısöğüt'lü Goddaz'la, Fettahdereli Kör Hulûsiyi; Karakilise'nin girişindeki kavaklıkta kıstırdılar. İkisini okulun yanındaki çayırlığa getirdiler. Öyle bir dayak attılar öyle bir dayak attılar ki, ne olduğunu anlamaya fırsat vermediler. Çoluk çocuk Karakiliseli'ler, damlara çıkıp seyretti. Yıllardır köyünde eğitmenlik yapan Asiye Kız'ın babası, yerinde duramıyordu.

«Ulan aferim gençler. İşte yenice delikanlı olduğunuzu gösterip ey bir iş yaptınız. Hem de pravo size.» Dükkancı Bekir'le Topal Garı, ellerini götlerine atmış, ağızları kulaklarına varıyordu.

Kör Hulûsi'yle Goddaz'ın şerliğinden, çevre köyler illallah ediyordu. Gençler köyün ortasında, onların şerliğinden yakınıp çaresiz çaresiz düşünürlerken; kütüklerin dibine oturmuş, onlara yaslanarak güneşleyen, köyün yaşlılarından Gara Mamıd'la Hacı Yaap öğütte bulunmuşlardı.

«Madem, tekbaşınıza başedemiyonuz. Siz de birlik olun, ibret olsun diye onları evire çevire bir eyice döön.»

Hem de nasıl dövdüler, evire çevire. Hem de nasıl ibret oldu. Günlerce, gençlerin Karakilise'de Goddazla, Kör Hulûsi'nin; çayırlıkta, milletin gözleri önünde, evire çevire nasıl dövdükleri konuşuldu.

Bu olaydan üç gün sonra İneköy'de, Kör Gız'ın iki ineği birden çalındı. O gün, akşama kadar yerlerde dövündü. Muhtara gitti, Sakallı'ya danıştı. Ünüversiteli'ye dilekçe yazdırmaya çalıştı. Köyün içinde dolana dolana, evin

önündeki kütüklere gelip oturdu. Oturuşu,gören her insanı kahrediyordu. Onu, öylece oturmuş görenlerin içleri düğümlendi. Kör Gız, kütüklerin üzerinde; iki üç bin yıllık ağıt yakan bir heykel gibi kaldı.

İki kez Sarız pazarına, iki kez de Yalak pazarına gitti. Her gidişinde yalın ayak, ağlaya ağlaya İnceköy'e döndü. Kör Gız, evinde yatamadı. Kendi gibi dul kalmış Dal Emine'nin evine gitti. Üç dört gün orada kaldı. Sabahlara kadar hem dertleştiler, hem de çalınan iki ineğin nasıl bulunacağını konuştular. Dal Emine'den aldığı öğüt üzerine, çıkınındaki parayı aldı. Karakilise'ye, Oğlakkaya'ya, Fettahdere'ye, Altısöğüt'e, Ayranlığa, Ördekli'ye gitti. İneklerinden haber getireceklere elindeki tüm parayı vereceğini söyledi.

Ayranlıklı Kekeç, dul kadının durumuna çok acındı. Kör Gız, Sarız pazarından yalın ayak İnceköy'e dönerken Kısık'ta önüne çıktı.

«Kör Gız, sana söz veriyom. İnekleriyin ikisini de bulacağım.»

Kekeç'in ayaklarına kapandı. «Gurban olurum sana Kekeç. Ne olur şu ineklerimi bul. Sen, istersen bulursun.»

Kekeç geri geri çekildi «Dur, Kör Gız. Ben, torunun sayılırım. Ne var bööle yapacak. Sana söz. İneklerini bulacağım. Yalnız, hiçkimseye söyleme. Benden haber bekle. Haber salınca gidip ineklerini alırsın.»

Üç gün sonra Kekeç'ten haber gelince çocuklar gibi sevindi. Göö Bekir'i de alıp Ayranlığa gitti. Kekeç, ineklerin yerini târif etti. Yalnız, kendinden duymamış oldukları üzerine yeminler yaptırdı. Hele hele, jandarmaya mandarmaya haber verirlerse, işin sonunun kötü olacağını

uzun uzun anlattı. Kör Gız'la Göö Bekir, gün batmadan Altısöğüt'le Hacıveller arasındaki boş bir dama vardılar. Göö Bekir kapıya yönelince Kör Gız ileri atıldı.

«Dur Göö Bekir. İneklerimi ben çıkaracaam.»

Kapının üzerindeki kilidi eliyle yokladı. Kilitli gibiydi ama açıktı. Kilidin tosbasını çevirip pervaza uzanan, ağzı yuvarlak demiri boşladı. Kapıyı usulca geriye doğru itti. Daha aralar aralamaz, ağzını burnunu iki eliyle kapatıp geriye kaçtı.

«Aman gadanızı aliyim bu ne kelee! Alla düşmanımın başına vermesin.»

«O ne gız, nooldu yav?»

Göö Bekir, kapıdan içeriye kafasını uzattı. Uzatmasıyla çekmesi bir oldu. Götü n götün gelip Kör Gızın yanma oturdu.

«Anaam, bu neymiş bööle?»

«Hayvanların kokusu» dedi, Kör Gız.

«Hayvanlar mı? Ne hayvanıymış gıız? Hayvanlar bööle mi kokarmış?»

Konuşmadan beklediler. Aralanan kapıdan buğulanarak gelen koku, dayanılır gibi değildi. Günlerce içerde aç kala kala; hayvanlarda acayip, dayanılmaz bir koku oluşmuştu. Aç kalmış, açlıktan midesi birbirine yapışmış bir hayvanın; nefes boşluklarından gelen, kokuşmuşluğun, çürümüşlüğün içine: deri katılmış, et katılmış, ter katılmış, sidik katılmış; işkembesindeki son yiyeceklerin acayip bir boka dönüştüğü, hiçbir insanın, hiçbir canlının koklıyamıyacağı dayanılmaz bir kokuydu.

Göö Bekir «Amanmg biree, etmeng gadanız aliyim! Bu neymiş bööle?»

Kör Gız, ellerini havaya kaldırdı.

«Alla gurban olduum alla, siz de tıpkı bööle kokasınız. Betering beteri varmış, gadanız aliyim! İnşalla siz de çıkla bööle kokasınız e'mi? Daha da beterine yakalanın e'mi? Allaa'dan gorkun. Sizde heç mi vijdan yok? Ne günahı var şu hayvanların? Heç acıma die bişe yok mu? Alla gurban olduum alla, camız gönüne giresiniz de, daalarda vıkır vıkır gurtlanasımz e'mi?»

Göö Bekir yekinip kalktı. Hafif aralıklı kapıya, ayağıyla vurduğu gibi geriye kaçtı. Bir süre ses çıkmadı. Daha sonraları, bir iki ayak sesi duyuldu. Sonra da iki hayvan birbirine sürtünerek, kör kör, kafalarını dışarı uzattılar. Gözleri yumuktu. İçerinin karanlığına alışa alışa, dışarı çıkınca sanki gözlerinin önünde güneş patlamıştı. İkisi de yalpalaya yalpalaya, dura dura birkaç adım attılar. Sonra, ikisi de yere yıkıldı.

Bir iki hayvan daha kafasını uzattı. Onlar da sersem gibiydi. Onlar da yalpalayarak dizlerinin üzerine bir süre yığılıp kaldılar. Kör Gız'la Göö Bekir içerden, bir iki bir iki çıkan hayvanları çaresiz seyrediyorlar. Seyrederken ikisinin de yürekleri parçalanıyordu. Kör Gız bir ara, buruk bir sevinçle kalktı. İneklerine yaklaştı. İkisine de sarılıp buyunlarından, gözlerinden, alınlarından öpmek istedi ama yapamadı. Yaşamı boyunca ilk kez böyle bir durumla karşılaşıyor. İlk kez, istediği halde, hayvanlarına sarılıp gözlerinden öpemiyordu. Göö Bekir, deredeki yoncalığa koştu. Bir kucak kuru yonca getirdi. Hayvanların önüne attı. Kör Gız, huylanmış gibi yerinden doğruldu.

«Dur Göö Bekir! Bunlar aç ama yiyemez. Yerse ölürler.»

Kuru yoncayı eliyle uzaklaştırdı. İkisi de dereye vardılar.

«Dur Göö Bekir! Ben şalvarımı çıkarıyım da su doldurak.»

Şalvarını çıkarttı. Altında, bilek kısımlarından lastikli, picama gibi ikinci bir şalvar vardı. Suya daldırmadan, ayak kısımlarının uçlarını iyice bağladı. Dolar dolmaz tısılaya tısılaya hayvanların yanma döndüler. Getirdikleri suyu, azar azar hepsinin üstüne serpiştirdiler. İçleri rahat etmeyince bir daha getirdiler. Üzerlerine su serpilen hayvanlardan değişik bir koku daha yayıldı. Göö Bekir, iki kucak yonca getirdi. Hayvanlar ne gözlerini açabiliyorlar, ne de aç oldukları, bir çiğnemeyle yutabilecekleri halde, burunlarının dibindeki otu yiyebiliyorlardı.

Göö Bekir «İnekleri, bu durumda zor götürürüz.»

Alacakaranlık çökene kadar beklediler. Kör Gız, hayvanlara bakıp bakıp konuştu.

«Diğerlerini içeri goymazsak Kekeç bizi öldürür. Hiç bişe yapmasa bile köyde; öküz, inek, geçi, goyun bırakmaz hepiciğini çalar.»

«Sen merak etme Kör Gız. Sen ööle mi sanıyon? Aha biz, burdan bir ayrılalım. Hemencik üşüşürler. Ööle boş mu bırakırlar sanıyon?»

«Tangrı canlarını alsın. Şu hayvanların haline bir bakın hele. Yürekler acısı!»

«Vallaa, ben de anliyemedim. Bunları, unuttular desem, sanmam. Olsa olsa başları dertte. Ya da müfreze peşlerini bırakmıyor. Gene de buriye boş bırakmazlar. Biri olmazsa biri mutlaka yoklar. Vah, bu hayvanların, hırsızların önlerinde yürüyecek halları da yok.»

«Ulan Göö Bekir, éé aklıma getirdin. Gel sen, bunlara ıcıcık vura vura ayağa galdıralım. Sonra da elimize yonca alak. Hem usul usul yürütek, hem de azardan azardan ot yedirek.»

Dışardaki serin havayı yutarcasına soluyan hayvanların yanma vardılar. Birisi bir ineğin, öbürü diğer ineğin başına dikildi. Yedi sekiz kilometrelik yolu ancak sabaha doğru bitirdiler. Kör Gız, onları hemen ahıra kàpattı. Ilık bir suyla bol bol yıkadı. Gün ışımak üzereyken püşürük yapıp içirtti. Yatağına uzandı. Deliksiz bir uykuya daldı.

Dal Emine, onun geldiğini ikindiye doğru anladı. «Kör Gıız, Kör Gıız! Gözün aydın. Ne o yatıyong mu gıız?»

Uyanır uyanmaz «Gıız Emine Bacı! Şu benim gırmızı horuzu bir dutsiyenem.» diye karşılık verdi.

«Gırmızı horuzla ne işing var gıız?»

«Sen dut, nedeceen. Akşama, Göö Bekir Ooluma, bulgur pilavıynan bişiriyim de yesin. Sen de gel batasıca!»

«Amaan Kör Gız! Dişim mi var kele?»

«Tangrı canıng ala! Homurdanıp durma da, dut şu gırmızı horuzu. Dişimiz olup da noolacak bundan songra.? Geveler geveler yutarız. Bunu da mı yapamak batasıca?»

Göö Bekir, karısıyla çocuklarını yanına alıp Kör Gız'ın evine vardı. Kör Gız, ona kapıyı sevinçle açtı.

«Amma éé yapmışsın Göö Bekir, gadasım aldım! Elleme de çocuklar bir et yesin. Gelin, gelin...»

●

Göksün'den, Mağra tarafından esen yel, Yalak'ta birleşti. Kemer'den, İnceköy'den, Sarız çayı buyonca daha yukarılara esip gidiyordu. Öğle olmuş, havanın soğukluğu daha kırılmamıştı. İnceköylülerin çoğu harmanda. Mısır tarlaları da bozuldu. Patatesler sökülmeye başlandı. Kimisi daha harman savuruyor. Kimisi çetenle saman taşıyordu.

Çuvallarla üç değirmende de ağzına kadar yığlıydı. Değirmenci İbo, yukarıdaki iki değirmende epey öğüttü. Değirmen sahibine mi, buğday öğütmek için sıra bekleyen köylülere mi, kime kızdıysa kızdı. Millet bir de baktı ki, Değirmenci İbo ortalıkta yok. Herkes biliyordu ki Değirmenci İbo, Ken'e gitmiştir. Ama kimse, getirilmesi için ön ayak olamıyor. Hemen hepsi de bundan çekiniyordu. Biliyorlardı ki İbo, durup dururken göçü toplayıp gitmemiştir. Dünya bir araya gelse, geri döndüremezdi. Kürt inatçılığı yanında, gururu için; lah deyip loh demeyeceğini çok iyi biliyorlardı.

Maşat yönünden, Mullahösüğün tarafından gelen kuvvetli esinti; Sarıkaya yönünde, Gâvur Mezarları tarafında, Karakilise tarafında ne kadar kenger, ot, sap kalıntısı varsa İnceköy'e doldurdu. Karakilise'yle İnceköy arasındaki çayırlıkta, iki camız kavgaya tutuştu. Böğürtülerinden, çocuklar tir tir titriyordu. Döğüşü yakından izleyenler, korkularından alıçların, armutların üstüne çıkıyor. Kimisi de çalıların, ot yığınlarının arasına saklanıyordu. Hırsını alamayan camızlar, bir süre yorgun yorgun bekleşiyorlar. Sonra tüm kızgınlıklarıyla birbirine saldırıyorlardı. Arada bir, geri geri çekilip kafalarından, boynuzlarından oluşturdukları demir balyozları birbirlerine indiriyorlar.

Biri, Kemer tarafındaki köprüden, diğeri Karakilise'yle İnceköy arasındaki tepeden iki hamas yekindi. Dolana dolana harmanlığın yakınlarına kadar ulaştı. Karakavakların

üstlerini yalaya yalaya Kevekkaya'nın üstünden Düşüktaş'a doğru çekip gitti.

Nerden geldiyse, bir héle çıktı ortaya. Önce öküz güden çocuklar, sonra da patates sökenlerce bir héle avı başlatıldı. Aşağıdakiler «héle héle héle!» dedikçe, yukarıdaki kuş iştaha geldi. Öyle kararlı öyle güçlü dolanıyordu ki, günlerce héle avı yapılsa usanacağa benzemiyordu. Héle aşağılara sağındıkça insanlar, dört bir yandan elektronlar gibi; atomun çekirdeği kovalanan kuşa doğru toparlanıyorlar. Sonra yükseklere ağan héleyle birlikte dört bir yana dağılıyorlardı. Bu, defalarca sürüp gitti. Harmandaki delikanlılar ve erkeklerin birçoğu héle avına katıldı. Gözgözü görmeyene kadar héle avı sürüp gitti.

Karanlıkla birlikte, sırtlarındaki yorganlarla, İnceköylü kökçüler yola düştü. Binboğalı, boynunu uzata uzata en önde gidiyor. Şükrü, Gara Memmed, Memili, Topal Kâzo geriden geriden, yavaş yavaş yürüyorlardı. Topal Kâzo, Yalağı geçene kadar sabretti. Sonra kendini tutamayıp Binboğalı'ya bastı küfrü.

«Ulan! Ne sineklenmiş gibi habire goşturuyon? Ne var? Anladık oolum, sen Çukurua'ya üç günde inen. Milletle beraber yürüsiyenem.»

Binboğalı duraklar gibi yaptı. Hem yürüdü ,hem de geridekine cevap verdi.

«Tangrı canıng ala e'mi. Ne aazını bozuyon pis batasıca? Canın küfür istiyorsa al, ben de senin dalaana goyuyum e'mi.»

İkisi de gevrek gevrek, sanki ağızlarında birkaç diş eksikmiş gibi gülüştü. Şükrü, sırtındaki yükün kenarlarını yokladı. Bir cık cık çekti.

«Tüh ulan. Çarımın teki düşmüş. Dönsem bulur muyum?»

Memili kızdı. «Ulan millet, nooluyor size? Daha iki köy geride galmadan dökülmiye, birbirinize girmiye başladınız. Çarığı needeceen artık? Derbey lastiklerin var ya.»

«İyi diyong da Memili gardaş. Kök sökerken çamırda çaylakta, dıvrakça iyi oluyor. Baksiyenem, Binboğalı iki çift çarık almış.»

«Sen ona bakma. Bundan sonra çarığınan kim uğraşacak? Zaaten, bir hafta bilem getmiyor.»

İğdebel'i, Kayapınar'ı geçtiler. Ken'e ulaşana kadar konuşmadılar. Topal Kâzo önlerindeki, yanlarındaki karartıları gösterdi.

«Durun arkadaşlar. Şurda bir ataş yakıp yatalım.»

Binboğalı «Get ulan. Gene götün gevşemeye başladı. Bire batasıca, daha Ken'deyik. Bööle gedersek yol biter mi?»

«Ulan Binboğalı! Gene aksiliğin üstünde. Birez dinlenek. Üç günde olmazsa beş günde varırız, noolmuş?»

Karşılık verilmedi. Binboğalı, yürümeye devam etti. Kâzo yerinde bekledi. Diğerleri de Binboğalı'nm ardınca gitti. Topal Kâzo, homurdana homurdana onlara ulaştı. Yamanlı'ya varmadan Binboğalı, sırtındaki yükü çalıların

arasına attı. Arkasındakiler gelene kadar çalı çırpı toplayıp ateş yaktı.

Yorganları açmadılar. Başlarının altına alıp sırtlarını ateşten tarafa dönderdiler. Yakılan odunların közleri, çatlayıp ince külden bir zar kaplanana kadar; uzandıkları yerde köyü, harmanı, samanı, çocukları, değirmeni, unu, odunu, karılarını ve kök sökecekleri Çukurova'yı düşündüler.

Gün ışırken Karsavuran'ı, Kayacık'ı, Gözelim'i, Gürcü'yü geride bırakıp Obruğa yürüdüler. Altısöğütlü Gül Hesen, Niyazi, İsmayil, Kuko Heyder ve Söbeçimenli Battal'dan oluşan kökçü grubu, Hopur'un başına çoktan ulaşmışlar. Yaktıkları ateşin etrafında uyuyarlardı. İnceköylü kökçüler, onlardan biraz ileride ateş yakıp toplandılar. Karınlarını doyurup ateşin etrafında, çalıların duldasında derin bir uykuya daldılar.

İnceköylü kökçüler kalktıklarında, Altısöğütlü kökçülerden kimse kalmamıştı. Onlara Hacm'da yetiştiler. Gürleşen'i, Himmetli'yi, Sülemiş'i birlikte yürüyüp akşam Feke'ye vardılar. Üç gündür yoldalar. O akşam Feke'nin, Kozan çıkışındaki ormanların ve kayaların içinde yattılar.

İnceköylü kökçüler, sabah daha çevik yürüyorlardı. Günboyu belli etmeden, Altısöğütlü kökçülerle yarıştılar. Altısöğütlü kökçüler, akşam Mazgaç'ta yatarlarken, İnceköylüler yollarına devam edip Sıraelif'te yattılar. Beşinci gün Kozan'a vardıklarında, ortalık kökçülerle kaynıyordu. Altısöğütlü'lerle İnceköylü'ler, altıncı gün Misis'te yattılar. Yedinci gün ortalık kararırken Belören'e doğru yol alıyorlardı. İsmayil Oğlan, Altısöğütlü'lerin en önünde yürüyor. Önlerindeki tepeliği aşar aşmaz oturup soluklandılar. İsmayil Oğlan, tıpkı iki sene önce; ilk kez köke geldiğinde

yaptığı gibi, uzakta parlayan genişliklere gözlerini dikti. Arkasındaki Gül Hesen'e mırıldanarak sordu.

«Bu uzaklarda parlayan şey ne emmi?»

«Çinko.»

«Pekii, yanındaki karartılar?»

«Onlar da nöbet tutan askerler, yeğenim.»

«İki sene önce de, Çukurova'ya ilk kök sökmiye geldiğimde böyle sormuştum. Sen de aynen böyle cevap vermiştin. Biliyor musun emmi?»

«Biliyom yeğenim.»

«Peki, niye beni gandırdmız?»

«Ne yapak. Kötü bişe mi yaptık? Bak ne güzel. İşte, sana bir hatıra galmış.»

«Niye parlayan şeyin deniz, karartıların da orman; daha doğrusu, ağaç olduğunu söölemediniz?»

«Amaan İsmail. Ööle de yapmasak, Çukurua'da dışlığımız mı gelir?»

«Söölediklerinize inanmıştım.»

«Senin gibi ilk kez gördüğümüzde, bize de ööle söölediler. Biz de senin gibi inanmıştık. Sonra da senin gibi çok güldük.»

Belören'e girdiklerinde göz gözü görmüyordu. Kendilerini, kahvenin önündeki büyük çınarın dibine zor attılar. Gül Hesen, çekine çekine içeri bakındı. Aradığını göremeyince sordu. Kalabalık bir masadan, Lop Hasan seslendi.

«Benim kökçüler gelmiş. Bana müsaade. Sabah başlasalar iyi olacak.»

Gül Hesen'i görünce «Ben de sizi bekliyordum Hasan çavuş. Kaç gişisiniz?»

«Beş gişiyik ağam.»

«İyi güzel de. Bana çok adam gerek. Belkim bir ay sürer. Kök çok. Hemen bitsin istiyom.»

«Tamam ağam. İnceköylü kökçüler ardımızdalar. Köye girmek üzereler. Belki onlar da sizi arıyor.»

«Kör Hamo'yunan Şükrü de var mı?»

«Kör Hamo Bünyan'a taşındı. Ağasının ininde goyun güdüyor. Şükrü burada.»

«Gelin bakalım. Yorgunsunuz. Hemen yatın. Gelirlerse onlar da yatsın. Zabaanan erkenden başlayın. Sökeceğiniz yeri biliyorsunuz.»

«Biliyoruz ağam, savolun.»

Lop Hasan, onları ahırın kapısına kadar getirdi. Yukarı bağırınca bir lamba indirildi. Gül Hesen, elindeki lambayla ahıra girdi. İsmail Oğlan, girer girmez kafasını salladı.

«Eyvah emmi!»

«Ne var ulan?»

«Geçen sene galdığımız ahır. Sarılığa yakalandığımız yer. Gene aynı at, gene aynı göllenmiş sidik, gene aynı yığılmış bok.»

«Dur yiyenim. Hele bismillah de! Needeceen. Babayın evi, babayın oğlu deel ya.»

«Gızma canım. Ahırın kokusuna alışığız da, şu sidik olmasa. Geçen sene hepimiz sarılık olduk. Çakır dikeni, sütleğen yiye yiye; iyi olacağız diye diye, götümüzün ağrısından gebe gadınlar gibi yürüyemiyorduk.»

Niyazi çıkıştı .«Bire İsmail, gene başlama. Sarılık olmıyacaan, gözün çapaklanmıyacak, belin ağrımıyacak, ötürük olmıyacaan, götünde gurt gaynamıyacak, saplıcana yakalanmıyacaan da bööle Çukurua mı olur? Sen heç mi kök sökmedin?»

İçerideki kokuyu, dışarıdaki havaymış gibi soluya soluya sessizliğe gömüldüler. Çoğu biliyordu ki, aylarca çektiği sarılığı böyle yerlerde kaptı. Yirmi otuz yıl geçtiği halde, bir türlü geçmeyen bel ağrılarına, yine böyle yerlerde yakalandılar. Nedenini bildiklerinin yanında, hiçbir zaman bilemeyecekleri bir yığın onulmaz dertlere yine böyle yerlerde tutuldular.

Altısöğütlü kökçüler derin uykularındayken İnceköylü kökçüler, Lop Hasan'ın evinin önüne geldi. Gara Memmed yukarı çıkıp kapıyı vurdu. Lop Hasan, yarı uyanık kapıyı açtı. Elindeki lambayı dışardakinin yüzüne tuttu.

«Geldiniz mi İnceköylüler?»

«Geldik Hasan Ağa.»

«Azıcık bekleyin.»

Lop Hasan giyinip dışarı çıktı. Karanlıktakileri seçemiyordu.

«Ben de sizi bekliyordum. Altısöğütlüler ahırda yatıyor, size nerde yer bulacağız? Gelin bakalım.»

Önlerine düştü, karanlıkta bir süre yürüdüler. Lop Hasan, iki katlı damın tahta merdivenlerinden yukarı çıktı.

Kapıyı bir süre vurdu. İnceköylü kökçüler aşağıda bekliyordu. Hasan Ağa, yanında delikanlıyla indi.

Tok bir sesle «Uşak, ardımızdan gelin bakıyım.» diye seslendi.

Karanlık dar bir yoldan geçip küçük bir huğun önünde durdular.

«Bir iki gün burda galacaksınız. Zabah erkenden Altısöğütlülerle başlarsınız. Hadi, en iyisi yatın.»

«Savol ağam.» dedi Memili.

Ne lamba, ne de idare ışığı vardı. El yordamıyla kendilerine yer buldular. Kör kör yorganlarını açtılar. Birlikte yatanlar, yorganın birini döşek yaptılar. Diğerini de üzerlerine çektiler. Kıpırdayışlar uzun sürmedi. Bir haftalık yaya yolun yorgunluklarını unutmuş gibiydiler.

Topal Kâzo gün ışımadan yekindi. «Bire ulan Şükrü, sabaha gadar tekmeledin beni. Ne deli yatıyong yav.»

Binboğalı «Ben de uyuyamadım. Lop Hasan da benim gibi aksinin biri. Hayırlısıynan başımız ağrımadan işini bitirsek diyom.»

«Sen bunun için mi yatamadın Binboğalı?»

«Ne biliyim, yatarken gafama dakıldı da.»

«Bire batasıca. Sen de her şeyi gafana takıp durma. O, ağa da aksileniyor. Sen neyine güvenip aksileneceen? Kökçü olduğunu unutma.»

«Hading hayırlısıynan. Bırakın bunları da gidelim.»

İnceköylü kökçüler, ahırm önüne geldiklerinde içerdeki kökçüler kalkmıştı. Lop Hasan'ın tutması, yanlarına gelip iki kökçüyle geri döndü. Üçer dörder kazmayla geldiler. Kökçüler uzaklaşırken Lop Hasan, onlara iki de târa ulaştırdı. Omuzlarında kazma yola düzüldüler. Kök yeri, Belören'le Akpınar arasındaydı.

Gül Hesen «İnceköy'ün postabaşı kim?» diye sorunca, Binboğalı karşılık verdi.

«Gara Memmed.»

«Kök çok. Hasan Ağa galabalık olsun istedi. Baltacınız kim?»

«Memili gardaş.»

«Bizimki de İsmayil yeğen.»

Gara Memmed, geriye dönüp gözleriyle arandı. «Şükrü gardaş, sen birez çabuktan yürü. Biz gelmeden bir güzel ataş yak.»

Gül Hesen «Baltacılar da gitsin. Târalarıyla hem birez yer açsınlar. Hem de Şükrü'ye yakacak çalı çırpı kessinler.»

Şükrü'nün yaktığı kocaman ateş ortalığı aydınlatıyordu. Bir an, kendilerini köylerinde sanıp üşüdüler. Sonra da gördükleri ateşin alevleriyle ısınır gibi oldular. Ateşin etrafında sıralandılar. Kendilerine verilen yavan ekmeği, çalı dallarına takıp uzata uzata kızarttılar. Onların kızarmış ekmek yediğini gören en iştahsız insan, ellerindeki ekmeği kapıp yemek için kavga etmeyi bile göze alırdı.

Gara Memmed, küçük gözleriyle sökecekleri alana bakınıyordu.

«Hasan Emmi, bu gidişle bu kök, ööle bir ayda bitmez.»

«Niye Gara Memmed?»

«Köye çok uzak. Zaman geçirmeden buraya çadır gurmalıyız.»

«Vallaa, dooru söölüyong Gara Memmed. Yoksa, her gün bu yolu yürümekten iflahımız kesilir.»

«Akşama, Lop Hasan'a sööliyelim. Çadır gurarsak daha ırahat çalışırız.»

Ateşin etrafındakiler, hem kök alanına hem geldikleri yana bakıyorlar. Gül Hesen'le, Gara Memmed'in konuşmalarına hak veriyorlardı. Kökü, kabala aldıklarını düşündükçe kafalarını, bir o yana bir bu yana sallıyorlardı.

Ne kadar yorulduklarını dönerlerken anladılar. Lop Hasan'ı, kök yerinde çadır kurmaya razı edince rahatladılar. Sabah kalkar kalkmaz çadırları, malzemeleri atarabasına yükleyip kök yerine geldiler. İki siyah kıl çadır kurdular. O gün, zifiri karanlığa kadar çalıştılar.

Gül Hesen sevinçliydi. Lop Hasan, yiyecekleri bol bol gönderiyor. Arada bir nar, kışlık karpuz, küncü, ceviz, kuru üzüm, çir bile gönderiyor. Gül Hesen, tüm uyarılara rağmen her zamanki yemesini sürdürdü. Üç gün sonra, töhmeleyince kıvranmaya başladı. Lop Hasan'la Kuko Heyder, atarabasıyla Ceyhan'a zor kavuşturdular. Doktor, midesini yıkayıp başında bekledi. Gül Hesen kendine gelir gelmez bir iyice azarladı.

«Be adam bu ne biçim boğaz, bu ne biçim yeme? Miden nasıl dayanıyor aklım almadı. Bir bir saydım, tam on iki kalem yiyecek çıktı. Aşk olsun vallahi. Allah iştihanı arttırsın!»

Ne zaman döndüler, ne zaman Gül Hesen'e ad konuldu. Kuko Heyder de şaşırdı. Kök sökerken birbiriyle konuşan kökçüler, «On iki kalem» diyor, sonra basıyorlardı kahkahayı. Gül Hesen, kendine vurulan «On iki kalem» lakabını belki biliyordu belki de hiç bilmiyordu.

İsmail Oğlan çalıların içinde çırılçıplak, kurtlanmış gibi kıpır kıpır dolanıyor. Yaktığı ateşte ısıttığı bir teneke suda yıkanmış. Değişik ikinci giysi olmadığı için, yıkadığı giysilerin kurumasını bekliyordu. Ellerinin ikisiyle birlikte önünü kapatmış. Belini de kamburlaştırarak, çalıların arasında; hem saklanıyor, hem dolanıyor, hem de yıkadığı çamaşırların kurumasını bekliyordu. Dolaşırken kafasını uzatıp baktı. Gül Hesen biraz ilerde, yakılan ateşe karşı yan dönmüş, düşünceli düşünceli duruyordu.

«Hasan Emmi.»

«Ne var yegenim?»

«Buuday unu bulamayınca arpa ununda ekmek yapıp yerdik ya.»

«Hee.»

«Yeni yetmeler, bunu yemek diye dutturuyorlar.»

«Niyeymiş?»

«Bunu eşşekler, atlar yer. Biz eşşek miyik ki arpa yiyelim? diyorlar.»

Bir süre karşılık vermedi. Sonra kalkıp İsmail'in üstüne yürür gibi yaptı.

«Biz eşşek miydik de arpa yiyorduk? Hâlâ da yiyoruz ulan! demedin mi?»

İsmail, geri geri giderken ellerini önünden çekti.

«Vallaa, heç aklıma gelmedi emmi.»

«Hem de yıllarca yedik ulan. Onu bulamadığımız bile çok oldu.»

İsmail Oğlan, acayip acayip çalıların arasında dolaşırken Binboğalı, hem gülüyor hem de acı acı düşünüyordu. Yıllar önce, Yakup Emmi'nin önü yırtık, malı meydanda, kendinden habersiz, garip garip Kozan sokaklarında dolanışını anımsadı.

İsmail Oğlan, yıkanıp rahatladığı halde o gece de uyuyamadı. İyice alışık olmayanlar için dayanılır bir ses değildi. Her akşam her akşam bu ulumaların, uğuntuların yüzünden doğru dürüst uyuyamıyorlar. İsmail, bu dayanılmaz seslerde; en çok da, rahat rahat uyuyan Binboğalı'yı, Memili'yi kıskanıyor gibiydi. Kuko Heyder'le yattığı yatağında, bir o yana bir bu yana döndü. Yine rahat edemedi. Yanındakini uyandırmamak için usulca yataktan çıktı. Çadırı aralayıp dışarı baktı. Zifiri bir karanlık vardı. Yine de çalılar, ağaçlar, yükseltiler, yer yer belli oluyordu. Kök söktükleri yerin, köye uzak olduğuna içinden sinirlendi. Ahırın, atın, at bokunun, at sidiğinin bile bu seslerden daha iyi olduğunu düşündü.

Kök söktükleri yerin, yumuşak toprağında gezindi. Çalıların arasına yöneldi. Dikildiği yerde işerken o dayanılmaz sesleri dinledi. Eğilip aldığı keseği, yakındaki seslere doğru küreledi. Kısa bir an yok olan sesleri kafasından atamıyordu. Köklerin yığıldığı yere geldi. Eliyle devirdiği bir kütüğün üzerine oturdu. Kafasını ellerinin içine aldı. Dizlerine koyarak dinlenmeye çalıştı. Her akşam rahatsız olduğu, kızdığı, canı burnuna geldiği, çocuk ağlaması sesler içinde dalıp gitti.

Gül Hesen de uyuyamamıştı. Dışarı işemeye çıktığında duyduğu çıtırtılardan, İsmail Oğlan'ın yine uyuyamayıp dolandığını anladı. Onu usuldan usula, izleye izleye yanma yaklaştı. Bir başka kütüğe de kendi oturdu. İsmail, yanına gelenin kim olduğunu anlamıştı.

«Bu sesler gene ne, Emmi?»

«O bir çocuktur yeğenim.»

«Niçin her gün ağlıyor bu çalıların arasında? Geceleri ne diye dolanıyor?»

«O çocuğu, babası dövmüş. O da, bu çalıların arasında yatıp kalkıyor. Gündüzleri uyuyor, geceleri de uluyup duruyor.»

«Aah Emmi ah! Keşke çocuk olsaydı. İki sene önce, bööle denildiğinde gerçekten inanmıştım. O zaman, ne biliyim çakal sesleri olduğunu. Bizim o tarafta yok ki. Buralarda da gıyamet gibi.»

«Yiyenim, biz de senin gibi yavaş yavaş öğrendik. Bu seslerin çakal sesleri olduğunu, bize de çok sonraları söylediler.»

«Bizim kökçülerde, çarık kalmadı. Her gün, bir iki bir iki derken çakallar, bizde çarık bırakmayacak.»

«Kazma, kürek,keser, balta saplarına ne dersin?»

«Gerçekten çakallar, bunların saplarını ne diye kemiriyor Emmi?»

«İsmail yiyenim, bu çakallar var ya, allaan belası! Çakal gısmı, insan teninin sindiği herbir şeyi kemirmeyi çok sever.»

«Halla halla, başbelasıymış yav!»

«Ne diyom biliyon mu yiyenim?»

«Ne Emmi?»

«Kuko Heyer'e bir iyilik yapmıştın ya. İşte onun gibi, ben de sana bir iyilik yapayım.»

«Gadanı alırım Emmi. Sen beni bunların sesinden gurtar da, ne istersen yaparım.»

«Sen merak etme. Kökçülerin çarığını da, seni de bunların elinden gurtaracağım. Yeter ki söylediklerimi iyi dinle.»

«Sööle Emmi. Ne dersen yaparım.»

«Lop Hasan kök yerini görmeye gelecek. Gelirse, çarık için deri iste. Gerisini bana bırak.»

«Hay hay! Sen nasıl dersen öyle olsun. Hasan Ağa gelirse, çarıklık deri isterim.»

«Hadi öyleyse, nerdeyse sabah olacak. Gidip birez yatalım.»

Çadırlara döndüler. İsmail Oğlan ümitlenmişti. Günlerdir, ilk kez bu gece, sabaha doğru derin bir uykuya daldı. Çakal seslerini duymamış gibiydi. Kök sökmeye geç başladı. Kimse bir şey demedi. Öğle olmadan Lop Hasan geldi. Kök sökülen yerleri dolaştı. Çok sevinçliydi. Kafasını, keyifli keyifli yanındaki tutmasına sallayıp duruyordu. Kökçülerin teker teker hatırını sordu. İstekleri olup olmadığını sordu. Tam bu sırada İsmail Oğlan, üzgün bir sesle konuştu.

«Hasan Ağam, bize çarık için deri gönderirsen iyi olur. Çakallar, her gün çarıklarımızı götüre götüre bırakmadı. Derbey lastiği olanlar da giymek istemiyor. Hem terletiyor

hem de ağır geliyor. Çarık hafif. Toprakta, çamırda ayağı yormuyor.»

«Olur, İsmail Oğlan. Gerçi bu ara danaymış, inekmiş, öküzmüş kesmedik ya, bir kesenden bulur gönderirim.»

«Savol Ağam.»

Lop Hasan, kökçülerinden memnun döndü. Tutmasını köyün içine gönderdi. Eli boş döndü. Ertesi gün, köyün yakınındaki sazlıkta, suya düşen eşeğe sevindi. Kimseye söylemeden derisini yüzüp getirdi. Ağası önce kızar gibi yaptı, sonra da bastı kahkahayı.

«Zabah erkenden götür. Dayanıklı çarık olur.»

Lop Hasan'ın tutması, kocaman eşek derisiyle kök yerine gelirken İsmail Oğlan, hem izliyor hem de seviniyordu. Deriyi, çadırların arasında bir yere attı.

«Hasan Ağanın selamı var. İki gün gelmiyecek. Bir isteğiniz varısa bildirmenizi söyledi.»

Binboğalı, kök söktüğü yerden doğrulup dik dik baktı. «Baksana hemşerim. Ağaym garısına sööle, doğru dürüst yemek göndersin.»

Gül Hesen huylandı. «Baksana arkadaş. Sakın gidip ööle söyleme. Şaka yapıyor. Bizden de selam söyle.»

Geç vakte kadar kök söktüler. Çadırlara gelip Şükrü'nün ve Battal'ın pişirdiği yemekleri yediler. Karanlık çökerken kimisi çadıra, kimisi yakındaki sazlıklara uzandı. Bazısı da söktükleri çalılardan tutuşturdukları ateşin etrafında toplandı. Gül Hesen'le İsmail Oğlan, kütüklerin oradaydı. Hasan anlatıyor, İsmail Oğlan gülmekten karnı yırtılıyordu.

«Yalnız, Binboğalı'yı ne yaparsan yap raazı et. O tavatur çarık yapar. Bu eşşek derisinden de, evelalla hepimize ikişer çif çarık olur da artar bile. Artanları da, söölediim gibi çakallara yem yaparız.»

«Ya razı olmazsa? Binboğalı aksinin biri.»

«Gara Memmed, Niyazi, Memili'ye söölersen onları gırmaz. Gerisini ben hallederim.»

«Diğer kişiler?»

«Biri Gara Memmed olur. Birine de Kuko Heyder'i razı ederiz. Niye adam arıyok? Biri de sen olacaksın ya.»

«Essahtan dooru. Tabii ya, elbette biri de ben olacağım. Ben olacağım ki birini dutarsam, yapacağımı biliyom.»

«Ne yaparsan yap.»

«Tamam Emmi, bişe demiyom.»

İsmail Oğlan çadırlara döner dönmez, yana tutuşa aranıyordu. Gara Memmed'le Niyazi'yle,Memili'yle ayrı ayrı görüştü. Yalvara yakara isteğini dile ğetiriyordu. Binboğalı'nın, çarık yapmaya razı olduğunu öğrenince çok sevindi. Hasan Emmi'nin kurduğu plandan sonra, çakalların sesini düşünmeden güzel bir uyku çekti. Sabah, herkesten erken kalkıp güzel bir ateş yaktı. Binboğalı'ya, Gül Hesen'e iyice ekmek kızarttı. Herkesin kazmasını da yakına koydu. Kökçüler, İsmail Oğlan'ı çok neşeli gördüler. Yakılan ateşte ısınıp karınlarını doyurur doyurmaz köklerinin başına gittiler. Binboğalı, çadırların orada kaldı.

Kökçüler, kök sökerlerken Binboğalı da eşek derisinden çarık yapıyor, çarık sırıyordu. İsmail Oğlan arada bir gelip ona

yardımcı oluyor. Binboğalı, isteksiz başladığı işe kendini iyice kaptırmıştı. Birçok sanatçı yaptığı işe böylesine özenemezdi. Kökçüler, o gün çadırların yanına döndüklerinde gördüklerine sevindiler. Hemen herkese, ikişer çift çarık yapıldığı gibi Binboğalı; Gara Memmed'e, Niyazi'ye, Memili'ye, kendine bir çift de fazladan çarık yapmıştı. İki çift çarık da ayrıca duruyordu. Biraz da deri artığı vardı.

Gül Hesen, herkes çarığını alınca Binboğalı'ya baktı.

«Arkadaşlar, geriye kalan şu iki çift çarığı müsade ederseniz ben alacağım. Merak etmeyin, kendim için almıyom.»

İsmail Oğlan, çarığına bile bakmadan gözlerini artık derilere dikti. Kimseye belli etmeden toplayıp ilerde bir yerde, üzerine toprak keseği koydu. Geri dönerken Gül Hesen'e ışıldayan gözlerle baktı. Gidip Gara Memmed'le Kuko Hayder'in arasına oturdu. Kökçüler, yataklarına girerlerken İsmail Oğlan işe koyuldu. Çakallar çoktan ulumaya, çocuklar gibi ağlamaya başlamışlardı. Gara Memmed'i, Kuko Hayder'i yanına aldı. Elindeki çullardan ikisini onlara verdi. Kendi çulunu sürüyerek Gül Hesen'e yaklaştı. O, elinde bir çift çarıkla çadırların ilerisinde, çalılara yakın orta bir yere dikildi. Kendine göre hesaplar yaptı. Sonra elindeki çarığın birini olduğu yere, diğerini de az ötesine koydu. Kendine doğru gelenlere işaret ediyordu.

«İsmail Oğlan, sen tam şuriye gel. Kuko Hayder, sen şurda dur. Gara Memmed, sen de şurada kal.»

Geri dönerken, olduğu yerde kaldı. «İsmail sen git, dört beş tane kazma getir. Onları çarıkların yanlarına dağıt. Ben, çadırın dibinde bekliyom. Yerinizde sessizce durun.»

İsmail Oğlan kazmaları getirdi. Çarığın yanlarına dağıttı.

«Durun lan, asıl şeyi unuttum, deriler!»

Deri artıklarını alıp ortadaki kazmalarla iki çarığın olduğu yere dağıttı. Yerine geçip çulun altına girdi. Gül Hesen rahat edemedi. Elinde çul, İsmail Oğlan'ın yanına geldi.

«Sen kalk. Üçümüzün ortasındaki çarıkların, kazmaların orda pus. Daha iyi olur. Elimizden zor gurtulur. En çok sana iş düşüyor. Göriyim seni.»

İsmail, çulunu alıp orta bir yere geldi. Dördü de çulların altında kayboldu. Ortada İsmail, üç yanında diğerleri beklemeye başladılar. Üçü de ortadaki yemliklerle İsmail'e eşit uzaklıkta. Çulların altındakiler, elleri ve dizleri yerde, kafaları çulla toprak sınırına yakın; gözleyecekleri çakalları, aralık bıraktıkları yerden beklemeye koyuldular.

Çarığın, artık derilerin ve kazmadaki insan teni kokuları etrafa yayıldıkça çakallar kudurmaya başladı. Binboğalı kendi kendine çok kızdı. Sonra, hiçbir şeyden haberi yokmuş görünüp de, olup bitenlerden haberi olduğunu düşününce gülmeye başladı. Kafasını yatağına gömdü. Pıkırtısı duyuluyordu. Çoğu, önce kızmış gibi sağa sola dönüyor. Sonra, Binboğalı'nm gülmesine onlar da katılıyor. Gittikçe artan çakal seslerine kafalarını takmadan edemiyorlar.

Çulların altında pusuda bekliyorlardı. Çakal ulumalarının ortasında kaldılar. Birkaç çakal derilere ve çarığa doğru, bazıları da kazmalara doğru kıpır kıpır yaklaşıyorlardı. Biri, çarığı kaptığı gibi geri kaçtı. Diğerleri tedirgin, bir ileri bir geri gidiyorlar. İsmail'in başarısız bekleyişine diğerleri çok kızıyordu. Kendilerince, isteseler bir iki çakalı çoktan yakalamışlardı. İsmail de tedirgindi. Nasıl

olduysa, etraftakilerin hep birlikte «yallaaa!» demeleriyle İsmail, önündeki çakalın üstüne çullandı. Diğer üçü başka çakala çullandı.

İsmail, üstündeki çulu çakala dolar dolamaz bir çığlık koptu. Öbür üçünün çullandığı çakalın bağırtısı da diğerine katılınca kıyamet koptu. Çadırdaki kökçüler dışarı fırladı. Bir bağrışma bir çığlık, ortalık birbirine girdi. Gül Hesen «Bireh bireh, bireh!» diye ayağa kalktı. Yakalanan iki çakal, sarıldıkları çulla birlikte, sürüklene sürüklene çadırlara yakın bir yere getirildi.

Çakallara ne yapılacağı çoktan kararlaştırılmıştı. İsmail Oğlan koşmaya başladı. Tenekenin dibinde kalan gazı: ayakları, kafası çullarla tutulan iki çakalın üstüne döktü. Binboğalı'nın «Yazık yav!» demesine kalmadı. İsmail, Kuko Hayder'in elindeki kibriti kaptı. Kibriti çalmasıyla çakalların tutuşması bir oldu. Çakalı tutan eller gevşedi. Alevler içinde kalan iki çakal, çalıların içine, birer top alev gibi düştü. Çakallar bir bağırıyor bir bağırıyordu ki, diğer çakallar sustu.

İsmail, karanlığa doğru gerinip «Amma oldu haa!» diye, sevinçli bir sesle bağırdı.

«Dur bakıyım hele.» dedi, Gül Hesen.

İki çakalın, çalılar içinde dink beygiri gibi dolandıkları, götü yanmış kediler gibi bağırdıkları gözle görülür gibiydi. Hem kaçışıyorlar hem de korkunç bir ses çıkarıyorlardı. Kökçülerin bir kısmı yataklarına döndü. Diğerleri yanan, kaçışan iki çakalın seslerine kafayı takmışlardı. İki saat geçmedi, önce otlar sonra çalılar tutuşmaya başladı. Tutuşan çalıların alevleri genişledikçe çadırda kökçü kalmadı. Yanan

çalılarla birlikte, kırmızı bir aydınlık yayıldı. Binboğalı homurdandı.

«Çocuk gibisiniz yav! İyi yapmadınız bu işi. Şu işe bakın arkadaş!» İçinden bir kızıyor, bir gülmesi geliyordu. Ama kendini tutuyordu.

Yanan çalılar, gittikçe yayılmaya başladı. Gece, sanki birdenbire gündüze çevrildi. Beklemekten, seyretmekten usanan kökçüler, bir iki bir iki çadırlarına girdi. Emin oldukları tek şey, çadırların bulunduğu yerin; sökmüş oldukları köklerden geriye kalan yumuşak toprakların içinde olmasıydı. İsmail Oğlan o gece, biraz kaygılı ama diğer günlere göre rahat uyudu. Sabah erken kalktılar. Ekmeklerini ateşte kızartırken birçoğu kaygılıydı. Binboğalı, tuzağı hazırlayanlara çıkıştı.

«Şimdi, buraları asker sararsa şaşırmayın. Ormanı niye ateşe verdiniz derlerse, ne cevap vereceğiz? Heç kimse götünü gurtaramaz. Durup dururken başımıza bela açtınız yav.»

Kimse karşılık vermedi. Çok geçmedi, Lop Hasan'ın sesi duyuldu.

«Nooldu uşaklar? Yaktığınız ateş mi sıçradı?»

Şükrü «İki çakal yakaladık ağam.» dedi.

«Çakal mı, ne çakalı yav?»

«Her gece, seslerinden imanımız gevriyor. İsmail Oğlan, üstlerine gaz döküp tutuşturdu.»

«Çakalı tutuşturdunuz? Halla halla!»

«Yaa, öyle oldu ağam.»

«Neyise, durun bakıyım.»

Lop Hasan, getirdiği yiyecekleri bırakıp köye döndü. Binboğalı, bu işe bir anlam verememiş gibi kafasını sallıyordu. Bir taraftan hem kök söküyorlar hem de genişleyen yangını seyrediyorlardı. İsmail, arada bir gülüyor. İkide bir Gül Hesen'e soruyordu.

«Çakallar öldü mü dersin Emmi?»

«Vallaa bilmem ki yegenim. Belki ölmüşlerdir. Belki sadece tüyleri, azıcık da derileri yanmıştır.»

«Artık rahat uyur muyuz?»

«Sanmam, gıyamet gibi çakal var.»

«Bunu önceden deseydin ya Emmi.»

«Niye, sen bilmiyor muydun?»

«Ne biliyim ben. Gurtuluruz diyordum.»

«Ben de, senin için rahat etsin; her gece, garanlıkta dolaşmaktan vazgeç diye yapmıştım.»

«Ulan Emmi, şu yaptığımıza bak. Binboğalı kızmakta haksız mı?»

Çalılık ve ormanlık alan iki gün yandı. Lop Hasan'ın yanında, diğer kök sahibi ağalar da bu işe seviniyordu. Kökçüler, boşu boşuna, jandarma korkusuyla birkaç gün uyuyamadılar. Sonunda, Lop Hasan onları da rahatlattı.

«Siz, heç marak etmeyin. Jandarma gomutanı gelirse yanınıza göndermem. Biz gerekeni gonuşuruz. Noolmuş yav, burada ilk kez mi yangın çıkıyor? Onlar da, bu işe yabancı sayılmaz. İleri geri gonuşurlarsa Adaniye gadar gider, seslerini kirp diye keseriz.»

Lop Hasan, kökçülerine iki gün börek ziyafeti çekti. Çoğu zaman birçok kök sahibi, kökçüleri horluyor. Onları pis görüp insan yerine koymuyordu. Kökçüler, gerektiğinde güçlerinden yararlanmaktan başka bir anlam içermeyen kişilerdi. Her nedense, sadece Lop Hasan değil, çevredeki ağalar bile; ormanı, bilincinde olmadıkları bir davranış sonucu yakmalarına memnun olmuşlardı. Lop Hasan yanına Ömer Ağa'yı, Şaban Ağa'yı, Mıktar Ağa'yı, Hüseyin Ağa'yı, Kara İbrahim'i, Sarı Hasan'ı, Sarı Osman Ağa'yı alıp kökçülerin çakal yüzünden yaktıkları ormanlık alanı gösteriyordu. Bir türlü yerinde duramıyor.

«Arkadaşlar! Buralar ne tarla olur hah! Epey kömür çıkar. Ceyhan'da, Adana'da kömür gıtlığı var diyorlar. Ne dersiniz?»

Kara İbrahim «Ulan Hasan! Bize yalan söyleme. Şimdi gerçekten, senin kökçüler iki çakalı tutup gaz döktüler. Sonra da ataşa verdiler haa!»

«Vallaha ööle yav! Benim kökçülerden bir İsmail Oğlan var. Çakalların ulumalarından yatamamış. Gurtulurum diye, ikisini yakalayıp çalmışlar kibriti.»

Mıktar Hüseyin Ağa, sevincini gizliyemiyor. «Amma da éé yapmışlar haa.»

Sarı Osman, Ömer Ağa, Şaban Ağa hep birlikte «Çok ilginç azizim.» diyorlardı.

Kara İbrahim «Sen, bu kökçüleriyin gıymatını bil. Bahara gadar iş ver.»

«On beş gün oluyor. O gadar daha sürer. Ziyafet de çektim. Bitince gene çekeceğim. Hep benim kökü sökecek deeller ya, sizin heç mi kökünüz yok?»

Akpınarlı Şaban Ağa «Vallaha doğru. Çok haklısın Lop Hasan.»

O akşam, gün batmadan Topal Kâzo, Binboğalı'yla tatlı tatlı konuşuyorlardı. Topal Kâzo, eliyle göstererek Binboğalı'ya seslendi.

«Bak, Binboğalı. Düldül Dağı'na kar düşmüş. Bizim oralara da yağmıştır.»

«Düldül Dağı'na yağdı mı, bil ki bizim oralara da yağmıştır.»

«Belki daha önce yağmıştır.»

«Bizim İnceköylü'ler, Gango Cafer'de toplanmaya başlamışlar mıdır?»

«Toplanmamışlarsa da bundan sonra başlarlar. Köyodasında çoktan başlamıştır.»

«Durmuş Ali Emmi,Apı İrbehem öldüler mi dersin?»

«Yok canım. Onlar eski toprak. Ööle golay golay ölürler mi?»

«Binboğalarda kar, Düldül Dağı'ndan fazladır. Ne dersin?»

«Elbette. Bizim oralarla buralar bir mi?»

«Bir deel.»

«Senin odun çok, benimki az. Gışı zor geçirir.»

«Şurda ne çalışacağız ki? İki aya galmaz döneriz. Kır'dan, kızakla getiririz.»

«Daada galmıyak, aklma uyup da.»

«Tangrı canıng ala.»

«Gene aksiliğin duttu.»

«Ne aksiliği ulan? Millet keklik avlıyordu, sen de oduna gitsek dediydin.»

«Dooru da. Kar atıştırırken dönek dedim. Sen ne dedin? Dur, Kâzım gardaş. Izıcık daha durak. Gafam, Binboğalar'dan tarafa çevirip, ardıçların üstü bembeyaz olmuştur, dedin. Bir de, geyiklere aklını taktıydın. Yoksam, fırtınaya yakalanmadan dönerdik.»

●

Yağmurlar başladı. Kökçüler, bunun anlamını çok iyi biliyorlardı. Gerçi, Çukurova'nın o sürekli yağmurları daha başlamamıştı ama aralıklı yağmurlar, sürekli yağmurların başlayacağını gösteriyordu. Kökçüler hem birbirlerine gayret veriyor hem de Şükrü'yü, Gül Hesen'i, Gara Memmed'i kahveye gönderip kök işi olup olmadığını öğreniyorlardı.

Belören'de, Lop Hasan'ın işinde on beş gün daha çalıştılar. Lop Hasan, onlara bir börek ziyafeti daha verdi. Paralarını bir bir dağıttı. Kökçüler, kabala aldıkları bu işten yüz kırk üçer lira aldılar. O gün akşamüstü Belören'den ayrılırken Gül Hesen, Lop Hasan'a, Binboğalı'nın yaptığı bir çift çarığı hediye olarak bıraktı.

Kızıldere'ye varmadan yağmur başladı. Yalvar yakar, boş bir huğda kalmaya muhtarı razı ettiler. Ertesi gün, yağmur kesileceğe benzemiyordu. Muhtarı, bir gün daha kalmaları için razı ettilerse de, üçüncü gün de yağmur dinmedi. Muhtar, kaldıkları yere kadar gelip iyilikle çıkmalarını, aksi halde bazı hırsızlık olayları için jandarmayla başlarını belaya sokacağını belirtti.

İnceköylü ve Altısöğütlü on kişilik kökçü grubu, Çukurova'nın, o dinmek bilmeyen yağmurları altında, her yıl başlarına gelen; o dayanılmaz, o rezil, o perişan dolanmalarına başladılar. Sicim gibi yağmur yağıyordu. Duvar diplerine değil, kapalı bir yere giremedikçe kurtuluşlarının olmadığını biliyorlardı.

Yağmur atında dolana dolana on kişilik grup da dağıldı. Binboğalı, Niyazi, Gara Memmed, Şükrü, İsmail, Topal Kâzo birlikte dolanıyorlar. Akşam oldu mu, köylere sinsi kurtlar gibi yaklaşıyorlar. Kimse de içeri almıyor. Yalvar yakar, yağmur değmeyen bir duvar dibine, çatı altına, ot hayması altındaki boşluklara girip yatıyorlardı. Yiyecek ekmek bulamıyorlar; yarı aç yarı tok, yağmurun dinmesini bekliyorlardı. Üstleri başları; ıslanmaktan, arada bir kuytu yerde birazcık da kurumayla sahtiyan gibi olmuştu. Yağmurda ıslanan, gevşiyen, üstlerinde; buldukları kuytu yerlerde az çok kuruyan bu giysiler, sahtiyandan da sertti. Burunlarına pis pis koksa da, değiştirecek giysileri yoktu. Kökçülerden başkasının, dayanamayıp ölmesi hiçten bile değildi. Yalnız bu insanların yaşayış biçimleri ve yapıları, bu dayanılmazlığı kaldırıyordu. Geriye nice bel ağrıları, zatüreler, zatüre izleri, verem kalıntıları bıraksa da...

Isırgan'da dolanıp durdular. Şükrü'nün, «Yapıcı Osman Ağa'nın, üç günlük kök işi varmış.» haberine fazla sevinemediler. Hem, Binboğalı istemiyordu. Hem de, Binboğalı'nın gruptaş yer alması durumunda Yapıcı Osman kesinlikle iş vermeyeceğini söylemişti. Yedi sekiz gün sürekli yağan yağmurda, Binboğalı'yı yalnız bırakmak da istemiyorlar.

Ayaklarında, Binboğalı'nın yaptığı geriye kalan son çarıkla dolana dolana bir hayma altındaki boşluğa geldiler.

Kendileri gibi ıslanan yorganlarını açtılar. Ter, kir, nem kokusuyla karışık yorgan kokusu dağıldı. Üstlerinden de, buğulanma kokusu yayıldı. Birbirlerine sokulup bekleştiler. Niyazi'yle Gara Memmed, hayma altındaki boşluğun açık yerlerine yorganları depiştirdi.

İsmail Oğlan, Gara Memmed'e, niçin işi almadıklarını defalarca sordu, cevap alamadı. Niyazi'ye dönüp onu sıkıştırdı. Kökçüler, dışardaki yağmurun sesini duya duya; içerdeki kuytulukla uyuklarken Niyazi, İsmail'in sıkıştırmalarına dayanamadı.

«İşte bu Isırgan'da, Yapıcı Osman Ağa'nın kökünü söküyorduk, Binboğalı, getirilen yemeklerden şikayetleniyordu. Bizim de hoşumuza gitmiyordu ama ne yapak? Geçmiş gün, iyice hatırlamıyorum. Heralda öğle yemeğiydi. Yapıcı Osman Ağa kendi getirmişti. Biz yemek yerken, ağa da söktüğümüz yerleri dolaşıyordu. Binboğalı, kaşığına gelen bir kesek tuzla çileden çıkıp «Bu ne gardaşım?» dedi. «Bir gün tuzsuz, bir gün tuzlu. Bu gavadın garısı ne biçim yemek yapıyor?» diye homurdandı. Sökülen köklerin yanında oturan Yapıcı Osman bunu duymaz mı. Adam sineklenip durdu. Hepimiz; eyvah bu işi kötü olacak, dedik.

Yapıcı Osman, ses çıkarmadan ata bindiği gibi köyün yolunu tuttu. Onbeş dakka geçmedi. Çiftesiyle geri döndü. Atından atlayan adam köpürüyordu. Ne olup bittiğini anlayamadan "Çekilin siz, bu adamı vuracağım." demez mi. Bizler kenara çekilirken araya Şükrü girdi. Ona da kızdı. "Sen çekil Şükrü." dedi. Yapıcı Osman, onu seviyordu. Şükrü vazgeçmedi.İkisinin arasındaki boşluğa dikildi."Beni de vurman gerek ağa." dedi.

Yapıcı Osman aldırmadı. Dizinin üstüne çömelip tüfeği Binboğalı'ya doğrulttu. Nasıl olduysa, bir anlık boşluktan yararlanan Ermeni Ahmet, sıçradığı gibi çifteyi elinden aldı. Yapıcı Osman, şaşkınlıkla sağa sola bakınırken bizim Kâzım da, tarlalara doğru almış başını koşa koşa gidiyordu. Yapıcı Osman, Şükrü'nün gözüne baktı.«Buna nooluyor Şükrü?» dedi. Şükrü karşılık vermeyince Topal Kâzo'nun ardından bağırdı. Kâzo, hem kaçıyor hem de «Seni şikâyet edeceğim. Paramızı vermediğin gibi bir de adamımızı vuruyon haa!» diye bağırıyordu. Topal Kâzo'nun maksadını anladık. «Karakola gidiyom.» deyip hem adamı yatıştırmak hem de Binboğalı'yı kurtarmak istiyordu. Yapıcı Osman, o akşam paramızı verdi. Biz de Isırgan'dan ayrıldık. İşte böyle İsmaal, yaa.»

Kökçüler, gün ışır ışımaz ayrıldılar. Biraz kurumuş, biraz ısınmışlardı. Ama karınları açtı. Yağmur dinmemişti. Birbirinin ardında yola koyuldular. Hemen hiç konuşmadan sırtlarında yorgan, yağmurun altında akşama kadar gezindiler. Karanlık çökerken Binboğalı en önde, boynunu uzata uzata, kızgın kızgın gidiyordu. Arkasındakilerin «Ulan yapma aslanım. Başımıza iş açacaksın.» demelerine aldırmadı. Ayağıyla, huğ damının kapısına olanca gücüyle vurdu. Demir halka sökülüp geldi. Binboğalı kızgın kızgın «Ben, aha giriyom. Burada yatacağım. İster gelin ister gelmeyin. Siz bilirsiniz.» diye söylendi.

Kimisi acele acele uzaklaştıysa da, yarım saat geçmedi. Teker teker huğun önüne gelip içerinin karanlığına daldılar. İçlerindeki ve kafalarındaki açılığı duymamak, hissetmemek için zaman öldürmediler. Hepsi de rahat bir uykuya daldı. Kafalarında, sabah olur olmaz buradan uzaklaşma kaygısı vardı. Ertesi gün sırtlarında yorgan, yağmurun altında yola

düştüler. Çelemli'ye gelip ikindiye kadar evlerin arasında dolaştılar. Onları, epeydir pencereden izleyen Sarı Osman Ağa dayanamadı.

«Heey kökçüler! Gelin ulan buraya.»

Yağmurun altında, oldukları yerde dikilip kaldılar. Kâzo, belini doğrulta doğrulta sesin geldiği tarafa bakındı. Sonra camdaki işareti alır almaz merdivenlere koştu. Kapıyı vurmadı, umutla bekledi. Gıcırdayan kapıyla birlikte, Sarı Osman Ağa kafasını dışarı uzattı.

«Benim huğu biliyorsunuz, geçin oraya. Yemek hazırlatıyom.»

Topal Kâzo sektire sektire indi. Hiçbir şey söylemeden, huğ damına dans eder gibi koşturdu. Diğerleri ardından geldi. Sevinçle sırtlarındaki yorganı attılar. Tutmanın getirdiği gazlambasını duvara taktılar. Konuşmuyorlar ama, kıpır kıpır yerlerinde duramıyorlardı. Kimisi yorganını çözüyor, kimisi sahtiyana dönmüş ceketini çıkarıyor. Kimisi örme yün şalvarını sıyırıyordu. Binboğalı ayağıyla uğraşıyordu. Ne düşündüyse sineklendi. Bütün çarık ve lastik ayakkabıları, kapının dışına attı.

Çelemlili Sarı Osman Ağa, oğluyla birlikte, koca bakır bir siniyle geldi. İçeri girmeden mis gibi kurufasulye koktu. Kökçüler, uzun bir süre konuşmadılar.

«Gelin bakıyım uşak.» dedi Sarı Osman Ağa. «Oturun bakıyım şuraya.»

Sininin etrafına diz çöktüler. Tahta kaşıklarla yayvan, büyük, üç kaptaki kurufasülyeyi kaşıklarlarken Çelemlili Sarı Osman Ağa, kökçüler gibi konuşmuyordu. Yenen yemekten,

belki de onlardan daha çok zevk alıyordu. Epey bir süre, boğazı düğümlenerek konuştu.

«Kaç gündür yağmur altında dolanıyorsunuz?»

Binboğalı «Dokuz on gün.»

«Ne zamandır sıcak bir yemek yemediniz?»

Karşılık verilmedi. Kızgın kızgın konuştu.

«Şu işe bak yav. Ulan, kaç yıldır bu Çukurova'da kök söküyonuz?»

«Kendimizi bildik bileli.»

«Babalarınız, emmileriniz de.»

«Dedelerimiz bile Tee, Balkan Savaşı mı ne diyorlar. Ondan bu yana. Belkim daha da eski.»

«O kadar ağaların yanında çalıştınız. Siz, bööle yağmur altında perişan, aç aç dolanırken, heçbiri yer gösterip garnınızı doyurmadı mı?»

Binboğalı yutkundu «Zor, çok zor Osman Ağa. Gıyamet gibi kökçü. Hepsi de bizim gibi. Hangisini alsınlar. Hangisinin garnını doyursunlar? Ama çok perişan olduk. Çok da aç galdık.»

Gara Memmed iç çekti. «Onlar da osanmış kökçülerden ağam.»

«Olsun ulan. İnsan, hiç olmazsa yatacak bir yer gösterir.»

Şükrü, «Bilmem ki.» diye söylendi.

«Yağmur da olsa, yarın köke başlayın. Bir hafta on gün sürer. Hesabı sonra gonuşuruz.»

«Olur ağam, sözü mü olur. Savolasm, kesene bereket. Alla daha çok versin.»

Sarı Osman Ağa giderken hepsi ayağa kalktı. «Savol Ağa.» O gider gitmez, oturup yan devrildiler. Kimisi dizlerini karnına çekip sırtını duvara yasladı. Karınları doyup ısınmaya başlayınca uyuştular. Herkes uykuya daldığında; günlerdir yağmur altında ıslana ıslana, aç aç dolaştıklarını unutmuş gibiydiler.

Sarı Osman'ın köküne başladılar. Pırnal, akpırnal, sakız ağaçlarıyla kavgaya tutuştular. Bu kökler, dayanılır gibi değildi. Kökün hiçbir güçlüğü, günlerdir iliklerine kadar ıslanmaktan daha zor değildi. Pırnalın, akpırnalm, sakızın; bir tek kökünü bile sökmekten iflahları kesiliyor. Yine de akıllarına gelen yağmur, gece, dolanmak, açlık kavramlarıyla; sanki yeni bir güç kazanmışçasına çalışıyorlardı. Düşündükleri yağmuru ve açlığı unutuveriyorlardı.

Şükrü'yle İsmail, erkenden kök yerine geldi. Şükrü güzel bir ateş yaktı. Yağmur atıştırıyordu. Sökülen köklerin çalıları dağ gibi yığılmış. Şükrü, kökçüleri beklerken İsmail elinde târa, sökülecek çalıları doğruyordu. Onlar gelmeden, epey yer doğrayıp doğramadığına baktı. Kökçüler görününce ateşin yanma geldi. Hem ısınıyor, hem de ellerindeki ekmeği; taktıkları çalılarla kızartmaya çalışıyorlardı. İsmail Oğlan kızarttığı ekmeği tatlı tatlı yerken, Gara Memmed küçük gözlerini daha da küçülterek güldü.

«Ee İsmaal Gardaş! Her akşam, çakal yakalayıp yakamak ya. Hem, çarığımız da galmadı.»

Yağmurdan sonraki güneş, yaz havasının parlaklığıyla ısıtıyordu. Binboğalı, dalgın dalgın tepeye kadar gidip geldi.

Yerinde duramadı. Kök söktükleri çalılar arasında dolandı. Gidip Topal Kâzo'yla neşeli neşeli konuştu. Topal Kâzo önce güldü. Sonra işi ciddiye aldı. O da Gara Memmed'le konuştu. Gara Memmed kahkaha atarak konuşuyordu. Topluca konuşmadıkları halde, sözleşmişler gibi tepeye yöneldiler. Herkesin kafası eğik, dikkatli gözlerle bir şeyler aranıyordu.

Gara Memmed «Haydiyin bakalım, aklınıza gene uyduk ya hayırlısı.» diye söylendi.

Niyazi, hem aranıyor hem de ikna etmeye çalışır gibi konuşuyordu.

«Bilmiyormuş gibi yapma Memmed Gardaş. Biz bu işi yeni yapmıyok. Her yıl kök sökerken Çelemli'de, Akpınar'da, Belören'de; yağmurdan sonra eski para, altın, çömlek aramadık mı? Ne gülüp duruyon!»

«Arayıp durduk ya heç bişe de bulamadık.»

«Ne biliyon milletin bulmadığını? Bulan adam, buldum diye bağırmaz ya.»

«Ne biliyim.»

«Çukurua'ya gelenlerin birçoğu altın bulmuş. Belli etemeden Ceyhan'da, Adana'da guyumcularda bozduruyorlarmış. Sen de duymuşsun. Baksana, bizim ordan gelip yerleşenlerin çoğu zengin oldu.»

«Ondan mı dersin?»

«Tabii ondan. Bizim Kuko Heyder var ya. Geçen sene, gırmızı bir daş bulmuştu. Adam, üzerinde geyik resmi var dediydi de hepimiz güldüydük. Ceyhan'da, guyumcuya iki lireye zor satmıştı. Şimdi diyorlar, o Ceyhanlı guyumcu çok zengin olmuş. Adana'da, Ermeni guyumcu çok para vermiş.

O da, dışardan gelen öbür gâvurlara satmış. Çok değerli bir daşmış.»

«Deme yav. Vay anasını bee!»

«Vallaa, ööle diyorlar.»

«Buralarda oluyor ya. Anavarza'da daha çok oluyor. Anavarza'ya yakın oturanlar, yağmurdan sonra çoluk çocuk dağa düşerler. Hemi de, dışardan hiçbir yabancıyı aralarına almadan. Bizim Şarlı'ların yaptığı gibi. Siz ne sanıyonuz? Adana'daki müze var ya. Oradaki altınların çoğu Şar'dan bulunma. Hem de çömlek çömlek altınlar. Bizim Şar, çok eski bir Ermanı şeheriymiş. Şarlılar tıpkı buradakiler gibi, yağmurdan sonra çoluk çocuk dağa düşüyorlarmış. Herkiş biliyor.»

Kâzo «Elimiz boş döndük. Bari, hava açılmışken tenekelere su goyup yıkanak. Nerdeyse bir ay yıkanmıyok.»

Gara Memmed «Valaa, éé söledin Kâzım Gardaş. Baari bir eyice temizlenelim. Her tarafımız koktu.»

Yarım saat geçmedi. Birkaç yerde ateş yakıp tenekelerle su ısıttılar. Kimisi yıkanıyor. Kimisi çamaşırlarını yıkıyor. Kimisi etek traşı yapıyor. Kimisi çalıların arasında, önlerini iki eliyle tuta tuta, ordan oraya koşuştururken bir acayip dans yapıyordu. Köye dönmeden önce, koca bir ateş yakıp iyice ısındılar. Konuşa konuşa Çelemli yolunu tuttular.

«Ulan arkadaşlar» dedi, Binboğalı. «Ceyhan'a, Âşık Mahsuni gelmiş. Köke birez ara verip bir dinlesek ya.»

Gara Memmed «İşte bu éé olur Binboğalı. Altın bulamadık. Baari, gedip şu âşığı dinleyelim. Ne dersiniz millet?»

Şükrü «Ceyhan'ı gezerik. Bizim taraftan gelen giden var mı bakarız. Hem de ıcık ihtiyaçlarımızı alırık. Getmişken de Mahsuni'yi dinleriz.»

Niyazi «Bugün yıkandığımız iyi oldu.Getmişken, bizim köylüleri bulursak çamaşırlarımızı yıkatırız. Noolacak. Biz olsak biz de garılarımıza yıkatırdık. Durun millet bu eyi oldu.»

Gara Memmed «Goca Hüsne'nin yanına varsak Binboğalı. Bizi tanırlar mı dersin?»

«Niye tanımıyacak? Her yıl bizim İnceköy'e gızları, oolları geliyor ya.»

«Dooru ya lan. Hem seni de severler. Bakalım bize ne yedirecekler?»

Şükrü, üzgün üzgün kafasını salladı. «Bizim taraflardan çok adam yerleşti bu yana. En çok da Ceyhan'a geldi. Ama çok zaman geçti. Görmiye görmiye ,ne biz onları ne de onlar bizi tanıyor. Geçen sene, Gındız Ali köye geldi de tanıyamadım. Bana dedi ki: Beni tanıdın mı gardaş? Baktım baktım çıkaramadım. Gusura bakma dedim, tanıyamadım. "Ben Gındız Ali" demez mi? şaşırdım vallaa. Utandım da. Halbukim birlikte büyüdük. Yıllarca köyde galdı. Aradan zaman geçince tanınmaz olmuş. Belkim o da, bizi Ceyhan'da görse tanıyamaz.»

«Geçen sene mi ne. Bizim Sümüklü Sultan, Cahanbekirli'ye pamuk toplamiye gelmiş. Yanına da, oolu Yamık Sılaymanı almış. Tabii çocuk Çukurua'nın

perişanlığına alışık deel anası gibi. Gındız Ali, onların perişanlığını görmüş de acımış. Bir gün yemeğe götürmüş. Orada anlatmış Sultan Garı'ya. Bacı demiş. Bööle bööle. Senin, gırmızı bir tavık vardı ya. Hee demiş. İşte o tavığı biz çalıp yedik. Gango Cafer'in Nuri de vardı. Halal et bacı demiş. Sümüklü Sultan, "Anaam" demiş. Demek benim tavığımı siz yediydiniz haa, demiş. Gındız Ali de, biz yediydik Sultan Bacı demiş. Sultan Garı, günlerdir dooru dürüst yemek yemiyen Yamık Sılaman'ına bakmış bakmış da 'Helal olsun lan Gındız Ali.' demiş.

Topal Kâzo «Vay cmgan garı vay! Cmganlığmı orda da göstermiş ha? Ama aferim be, éé söölemiş. O tavuğun gaybolduğunu ben de hatırlıyom. Çok aradıydı.»

Köye gelince Şükrü, Sarı Osman Ağa'nın yanına gitti. Bazı alacaklar için Ceyhan'a gideceklerini söyledi. Kök işinin az kaldığını, dönüşte söküp Paklalı'ya geçeceklerini belirtti. Sarı Osman Ağa da Kozan'a gideceğini, kök bitmeden döneceğini söyledi.

Şükrü, yemeği de alıp huğa döndü. «Allah vere de yarın hava güneşli olsa.»

Erkenden kalkıp kuşluk vaktinde Ceyhan'a indiler. Akşam, konserde buluşmak üzere anlaşıp herbiri bir tarafa dağıldı. Binboğalı, tekbaşına dolaşırken büyük bir çınarın yanına vardı. İlerdeki kağnıdan ve duvar dibinde çekingen çekingen oturan kalabalık aileden şüphelendi. Onları tanıyıp tanımadığını anlamak için yaklaştı. Tanımıyordu ama her hallerinden, kağnıyla Çukurova'ya inen Sarız, Yalak, Mağra, Göksün tarafından bir köylü olduğu belliydi.

Dalgın dalgın dolanıp karşılarındaki duvarın dibine oturdu. Kağnıyla buralara az gelmemişti. Hem kendi göç edişlerini düşünüyor, hem duvarın dibinde oturan çoluklu çocuklu kadınları izliyordu. Her hareketlerini ilgiyle izliyor. Perişanlıklarına bir taraftan üzülürken bir taraftan da gülüyordu. Göçün başındaki adam, öküzleri alıp gidince karısıyla çocuklar orada kaldı. Kadın, eşyaları ve çocukları başka bir duvarın dibine taşıdı.

Binboğalı, adamın gelmediğini gördükçe onun karısı kadar, adamın yolunu beklemeye koyuldu. Belki de bir çiftliğe yerleşmek, tutma durmak için gelmiştir diye düşündü. Sonra baktı, göç eden bir başka aile daha var. Onlar da bekliyordu.

Kadın, kocasının gelmeyeceğini anlamış olacak ki, eşyaları alıp alıp kaldırıyor. Sonra yollara bakınıp duruyordu. Umudunu kesen kadın, diğer göç edenlerin de yardımıyla işe koyuldu. Yerdeki çulları, yatakları, balyeleri iki ineğe yüklemeğe çalışıyor. Bir balyeyi de tosunun üstüne attılar. Yük vurulmaya alışık olmayan tosun da, inekler de huylandı. Tosun, sağa sola göt atarak üzerindeki yükü fırlatıverdi. İnekler de tosunun göt atışıyla iştaha geldi. Hem tosun, hem de inekler; rodeo atı gibi, göt ata ata, sağa sola huylana huylana eşyaları darmadağın ettiler.

Göçün yanıbaşından gelip geçenler; tosunun, ineklerin huysuzluklarını, eşyaları üzerlerinden sağa sola atışlarını gülerek seyrettiler. Binboğalı, dayanamadı gülmeye başladı. Kadın, eşyalarını diğer ailenin yardımıyla topladı. Çocuklarını kucağına alıp duvarın dibine oturdu. Hem ürkek bakışlarla sağa sola bakmıyor hem de içini çeke çeke, bir iyice ağlıyordu. Binboğalı dayanamadı. Oturduğu duvarın dibinden dizlerine dayanarak doğruldu. Ardındaki, Çukurova göçüne baka baka

uzaklaştı. Kendini tutamadı, başka bir duvarın dibine oturup sessiz sessiz ağladı.

Binboğalı, duvar dibinde ağlarken, içinde çok eskilerden kalma bir ağıt yakıyordu. Eskileri, çok eskileri düşünüyor. Kendi ailesiyle birlikte, böyle binbir rezillikler içinde Çukurova'ya göç edişlerini düşünüyordu. Geçmişte, insanların karşılaştıkları; göç, ölüm gibi olaylar karşısında, yine o insanların çoğu kez, belli etmeden soylu bir ağlayışla hep içlerine içlerine ağlayışları aklına çakıldı. Ördekli'de, Söbeçimen'de, Mescit'te, Sultanpınarı'nda; birçok kadınların, soylu soylu ağlamalarını, soylu soylu ağıt yakmalarını düşündü. Duruşları, ağlayışları ağır, sessiz, ama insanın yüreğini parçalar nitelikteydi. Öyle bir duruşları, öyle bir ağlayişları vardı ki, onları gören insanlar; sadece gözleriyle değil, kaynayan acayipleşen kanıyla, yüreğiyle, düşüncesiyle ve maddi varlığının tüm uzuvlarıyla... bütün ruhunu kaplaya kaplaya ağlardı.

Binboğalı, kolay kolay ağlamazdı. Böyle soylu duruşlar, soylu soylu sessiz ağlayıştaki kadınları gördükçe, düşündükçe kendisini tutamıyordu. Bu soylu ağlayıştaki kadınların yüzlerini, duruşlarını, sessiz sessiz ağlayışlarını görüp de etkilenmemek, görüp de ağlamamak insan olmamak gibi bir şeydi. İnsanın, insan oluşu ne kadar önemliyse böylesine insanca ağlayışı da gerekliydi. Yaşaması, eğlenmesi, ilişkileri ne kadar önemliyse, böylesine ağlaması da çok önemliydi.

Aklına bu defa da Kemer'de, Karakilise'de çok iyi ağlayan iki güzel gelin takıldı. İki güzel gelinin, ölümlerden sonra güzel güzel ağlayışları çevrede ünlendi. İyi bir ağıt olacaksa, bu iki gelin kesinlikle olmalıydı.Onların; ağıtları başlatmaları, güzel güzel ağlamaları için ortak bir engel vardı. İki güzel gelin de kayınbabaları, kaynanaları ve kayınlarının olduğu

yerde, istedikleri gibi ağlayamadıkları gibi, çevresindekileri de ağlatamıyorlardı.

Ölen kişi tanıdık ailedense, iki gelinin olması, yoksa getirilmesi şarttı. Onları, usulünce cenaze evine getirenler, etrafındakileri uyarmaktan edemiyorlar. «Anam gadanız aliyiim, şu gelinlerin gaynanasını, gayınbabasını, gayınlarım bir bahaneyle uzaklaştırın. Uzaklaştırın da, bu güzel iki gelin de gözel gözel ağlasınlar. Milet de bir gözel ağlasın. Bu neyimiş kele! Ne bu gelinler ağlayabildi, ne de biz ağladık.»

Kendini tutamayıp pıkır pıkır güldü. Utancından, çok istediği halde, geri dönüp de o iki göçe bakamadı. Bir taraftan sessiz sessiz gülmeye çalışıyor, bir taraftan da konserin yapılacağı yere doğru gidiyordu. Yürürken yön değiştirdi. Garajlara doğru yürüdü.

Alacakaranlıkta, insanların gidiş gelişlerini izledi. Dizlerini karnına çekti. Başını dizlerine indirip etraftaki seslere dalıp gitti. Ayağının biri kesik, koltuk değnekleriyle ağır ağır biri yürüyordu. Arada bir duruyor. Elinin birini, yanından gelip geçen insanlara «Allah rızası için» diye ezik bir sesle açıyor. Oralarda dolanıp durdu. Kara sakallı, gençten bir hoca, onu bir süre izledi. Yanından gelip geçerken arkasında bir süre yürüdü. Dilenen adam, kendine yaklaşırken «Allah rızası için bir sadaka demek çok günah.» diye çıkıştı.

Gözleri iyice görmeyen koltuk deynekli, kendine seslenen adama yaklaştı. Ona bir süre baktı. Sonra da «Ne deyim hoca?» diye karşılık verdi. Kara sakallı hoca, vaaz verir gibi kendine çeki düzen verdi. «Bir defa dilenmen çok günah. Hiç olmazsa, alla rızası için demiyeceksin. Diyeceksen, alla razı olsun de.» Ona, niçin çalışmayıp dilendiğini sordu.

Adam uzun uzun bir şeyler anlattı. Sonra ayağını gösterdi. Vaaz veren, kara sakallı, hiçbir şey söylemeden uzaklaştı gitti. Adam, ardından dokunaklı bir sesle «Hoce, hoce!» diye seslendi. Sonra da «Hele bir dur hele.» diye, biraz daha yüksek sesle bağırır gibi yaptı. Hoca, arkasına bakmadı. Adam, bir eli hocadan tarafa uzanmış öylece kaldı. Binboğalı, ona nereli olduğunu sordu. Ayakta dikili kalan adam karşılık vermedi. İçini çeke çeke bir süre ağladı. Koltuk deynekleriyle, ağır ağır karanlıkta kaybolup gitti.

Binboğalı'nın gözleri dolup dolup taştı. Bu adamı tanır gibi oluyor çıkaramıyordu. Sarız, Göksün, Yarpız, Elbistan tarafından gelip yerleşen biri olduğunu düşündü. Kökçülük, çiftçilik, tutma derken; ayağındaki bir yara yüzünden, dizden aşağısının kesildiğini düşündü. Onunla birlikte yaşamış gibiydi. Aile perme perişan oldu. Evlenen çoluk çocuk ayrılıp gitti. Karısı da ölünce tekbaşına kaldı. Çalışamayınca da böyle oldu.

Gürültüler, ayak sesleri arttı. Topal Kâzo, dans eder gibi yürürken duvarın dibinde oturan adama eğilip iyice baktı.

«Ulan Binboğalı, ne arıyon burda? Nerdeydin yav?» Binboğalı ağır ağır doğruldu.

«Yalaklılara rastladım. Haber alıyım diye gonuşurken lafa tutulduk. Gonseri de unuttum.»

«Biz de seni ne gadar aradık. Sonra, belkim içeri girmiştir dedik. Çıkışta bekledik. Baktık baktık yoksun. Biz de, Çelemli'ye dönmüştür diye düşündük.»

Kökçüler, akşam Ceyhan'da, Demirci Ali Rıza'nın hanında kaldılar. Sabah erkenden Çelemli yolunu tuttular. Topal Kâzo, Şükrü, Binboğalı geriden geriden gidiyorlardı.

Şükrü, anlattıklarının sessiz sessiz, zevkle dinlendiğinin tadına varmış. Habire konuşuyordu.

«Bizim Kör Hamo'yla Sümüklü Sultan anlatıyor. Ceyhan'da, Selim Bey'in çiftliğinde, sıcağın altında gazma dövüyorduk diyorlar. Bir gün, o sıcağın altından bir toz haması yükseldi. Millet donup galmış. Bir de ne görsünler? Yükselen toz hamasının içinde bir evran yükseliyormuş. Ejderha var ya, işte o. Hem de bir hezan galınlığında. Tarlalarda çalışanlar, işi gücü bırakıp gaybolana gadar izlemişler. Oradakiler demiş ki "Bu evranı, ejderhayı var ya. Melekler, Kafdağına atıyor. Atmasa tüm insanları yutacak." Sultan Garı, gözlerimle gördüm diyor. Kör Hamo diyor ki, fotoğrafçılar onun resmini çekip gazatalara vermiş.

Eskilerde, Binboğalarda bu ejderhalar çokmuş. Anlatırlar ya. Binboğa'nın derelerinde, ejderha gibi yılanlar olurmuş. Bunların çoğu da boynuzluymuş. Boğa gibi, oğlak gibi de ses çıkarırlarmış. Sakallı diyormuş ki, işte bu anlatılanlar boa yılanıdır. Ünüversiteli söölemiş. Gadınlar anlatıyor. Bir zamanlar Binboğalarda, düzlüklerinde yaşıyan yaban öküzleri varmış. Ünüversiteli onlara Bizon mu, Bufalo mu, Apis mi ne diyormuş. İşte diyormuş, zaten Binboğa'nın adı; eskiden yaşayan boğalardan, bir de bu boğa yılanlarından geliyor. Bir de diyorlar ki, bu ejder var ya. İşte onu, şu bildiğimiz camızlar doğururmuş. Bunun için de camız, doğuracağı zaman sürekli dönüp dönüp arkasına bakarmış. Doğurur doğurmaz da on, onbeş metre ileriye gaçarmış. Sürekli ürkek ve goşar durumda olurmuş. Bakarmış, eğer ejder doğurduysa gaçmaya devam edermiş. Yok anlar ki ejder değil, gidip ancak o zaman yavrusunu yalamağa başlarmış. İşte, camızların aksiliği, vuruşganlığı ve gücü oradan geliyor.»

Kökçüler, Çelemli'de, Sarı Osman Ağa'nın kökünü iki gün sonra bitirdiler. Sarı Osman, kökün bittiği akşam onlara börek ziyafeti verdi. O gece, huğ damında yatıp sabah erkenden yola çıktılar. Havanın siyah bulutlarla kaplı olduğunu gördükçe ödleri kopuyordu. Tek tesellileri Paklalı'da, kök için kendilerine haber gönderilmesiydi.

Kara İbrahim'in on onbeş günlük kök işi vardı. Sarı Hasan da yeni bir konak yaptırıyordu. Binboğalı, Gara Memmed, Topal Kâzo, Niyazi, İsmail, Memili; Kara İbrahim'in huğuna yerleşti. Gül Hesen, Battal, Kuka Heyder, Şükrü de Sarı Hasan'ın konağını yapan duvar ustalarıyla birlikte başka bir huğ damında kaldılar.

Paklalı'da Sarız, Yalak tarafından gelen üç dört kökçü grubu vardı. Mağralı bir grupla, Göksün'lü bir grup kömür yapıyorlar. Konağı yapan ustaların yanında çalışan Gül Hesen'in grubu; arada bir, taşocaklarında taş kırıp taş söküyorlar. Bazı akşamlar, Kara İbrahim'in huğuna gelip kökçü arkadaşlarıyla görüşüyorlar.

Kökçülerin içine, dönüş sevinciyle birlikte, dönüşün kaygıları da çökmüş gibiydi. Arada, söz dönüşten açılıyor. Karda, fırtınada; hangi köylerde kalacaklarını hesaplıyorlar. Zop arabalarıyla bu mevsimde, gitsek gitsek Hacın'a, bilemedin Obruğun dibine kadar gideriz. Ordan ötesini yaya gitmek, boynumuzun borcu diye düşünüyorlardı.

Gül Hesen, grubuyla taşocaklarında çalışıyordu. Beş gündür kökçü arkadaşlarına uğ ramamışlardı. Taşocaklarında, üç dört grup Sarızlı vardı. O akşam, taşocağında kepme oldu. Ördeklili, Dallıkavaklı, Kırkısıraklı üç kişi altında kaldı. Geç vakte kadar uğraşıp ölenleri çıkardılar. Üç cesedi, kestikleri ağaç dallarından yaptıkları sedyelerle Paklalı'ya getirdiler.

Kara İbrahim'in kökünde çalışanlarla taşocağında çalışanlar, bir araya geldi. Geceyarısına kadar bekleyen bazı gruplar dağıldı. Altısöğütlü, İnceköylü kökçüler ölülerin başında bekledi. İş sahipleri de kökçüler de huzursuz. Kara İbrahim'le Sarı Hasan'm adamları ve köyün hocası çıka geldi. Çekine çekine, cenaze başında bekleyenlere yaklaştılar.

«Arkadaş, sizin adetleriniz de inançlarınız da farklı. Kusura bakmayın. Cenazelerinizi biz yumayız. Ne yaparsanız siz yapın.»

Hoca, «Kusura bakmayın, ben yıkıyamam.» deyince bekleşenler bir hoş oldu.

Kökçüler içerledi. Bir tarafta üç cenaze; diğer tarafta, inanç ayrılığından yıkanmak istenmeyişi. Hemen hepsinin içinde; bir eziklik, horlanma, kınanma... duyguları birbirine karıştı. Çaresiz, zehirlerini de içlerine akıttılar.

İnceköylülerle Altısöğütlüler, sabah erkenden kalktılar. Üç teneke su ısıttılar. İş sahiplerinin verdiği sabunları alıp işe koyuldular. Köylülerden hiçbiri cenazeye katılmadı. İşin en kötü yanı, cenazeyi yuduklarında, köyün muhtarı gelip istemiye istemiye konuştu.

«Paklalı'lar da, ağalar da cenazelerinizi, köyümüzün mezarlığına gömülmelerini istemiyorlar.»

Kökçüler, taşocağmda çalışanlar iyice yıkıldı. Hareketleri yavaşladı. Binboğalı'yla Topal Kâzo, kök söktükleri yere geldiler. Söktükleri kökten, çalıdan; birer çekimlik yüklerini, sürüye sürüye kaldıkları yere getirdiler. İçlerinden üçü ayrı ayrı, cenazeleri yıkadı. İkisi de ezbere Kur'an okudu. Ölüleri, bir güzelce gömülecek duruma getirdiler. Kara İbrahim'in, Sarı Hasan'ın oğullarıyla, köyden birkaç genç; olup bitenleri

uzaktan uzağa izliyorlardı. Kökçüler, cenazeleri omuzlarında, köyün kahvesine yöneldiler. Gençlerin kızgınlığı, kahvedekilerin dikkatinden kaçmadı. Kara İbrahim'in bıyıklı, esmer, uzun boylu oğlu öfkeyle söze girdi.

«Bu adamlara dinsiz diyorsunuz. Gidin de görün. Biz gözlerimizle gördük. Adamlar, öyle bir cenaze hazırladılar ki; bizim hocalar, yanında halt etmiş. Yazıklar olsun size! Üç yabancı garibin ölüsüyle bile ilgilenmediniz. Mezarlığınıza gömdürmüyorsunuz. Bunlar ,insan deel mi be?..»

Binboğalı, Şükrü ve Gara Memmed mezar kazdı. Üçünü de, kök söktükleri yere yakın bir tepenin yamacına gömdüler. Bir süre bekledikten sonra, hepsinin kafaları önde, elleri yanlarında, kaldıkları huğ damına döndüler. Akşam karanlığı çökerken Paklalı'dan ayrıldılar.

●

Sırtlarında yorganları Huşudiye'yi, Tumlukale'yi geçip İmamoğlu'na geldiler. Akşam, kökçülerin kaldığı koca bir handa yattılar. Kozan'a doğru yola koyulduklarında, ortalık sanki kökçü kaynıyordu. Sözleşmişler gibi yüzlerce kökçü; dönüş alış verişi ve yolculuğu için, akın akın Kozan'a doğru yol alıyordu. Söbeçimenli Battal anlatıyor,onlar da gülüşüyor.

«Geçen gış, Çukurua'da kök söküyok. Gardaşım, Küçük Mangıtlı'da çoban durmuştu. Biz Deveciuşağı'nda Karaboğa'nm, Çelemli'de Çolak Salih'in kökünü söküyok. Hastalandığını duyunca, bööle yola düştüm. Ardımdan üç gişi yetişti. Bir süre birlikte gittik. Sonra benden ayrıldılar. Baktım ileride kağıt oynamaya dutuşmuşlar. Ne biliyim ikisinin danışıklı olduğunu. Yorulmuştum. Oturduğum yerden onları izledim. Yirmi otuz metre ilerdeydiler. Birisinin hep

ütüldüğü belli oluyordu. Kendi kendime cesaretlendim. Yanlarına geldim. Ben de oynamaya başladım. Ööle gurnazlar ki! Önce bana ütüldüler. Kazandıkça kendime güvenim arttı. Sonra, iki buçuk liramı ütmezler mi. Gorkmiye başladım. İçeri girmiştim. Garşılık olarak yeleğimi aldılar. Sonra da ceketimi üttüler. İyice gorkmiye başladım. Baktım, her şeyimi ütüp çırılçıplak koyacaklar. Ben oynamıyom artık deyip kalktım. Yalvar yakar, ütülen yeleğimi aldım. Ceketimi vermediler. Yaa... Bööle oldu.»

Akşam olmadan Kozan'a geldiler. Kozan, kökçü kaynıyordu. Herbiri bir tarafa dağıldı. Kimisi tanıdık köylü aradı. Akşama kadar çarşı pazar dolaşan kökçüler, evlerine götürecekleri hemen her şeyi alıyorlar. Yüklerin özenle hazırlanıp konmasında, ilk sırayı portakal alıyordu.

Köydekilerin, daha çok kadınların «bekârlar» dediği kökçüler, geri dönüyorlardı. Kendilerini bekleyenler kadar sevinçli olmakla birlikte, en çok da Obruk'tan sonraki yolculuk için, şimdiden kara kara düşünüyorlar. Hangi köye misafir olacaklarını, hangi köyün kendilerini almayacaklarının hesabını yapıyorlardı. Karda, fırtınada, soğukta; gecenin ayazı mayazı demeden, ordan oraya, sırtlarında yükleriyle dolanıp durmalarını düşünüyorlar.

Çukurköprü ve Kadirli tarafından gelecek kökçü gruplarını beklediler. O akşam yine Kozan'da yattılar. Nerden duydular, haberi kim getirdiyse belli olmadı. Öğleye doğru bir zop arabası Mağra'ya kadar gidecekti. Ne kadar kökçü, ne kadar gidecek varsa, hepsi zop arabasına doluştu. Zop arabası, Obruğun dibine varamadı. Mağra'ya kadar gidecekken, bir adım öte gidemedi. Kökçüler umudu kesti. Buraya kadar gelmeleri kötü sayılmazdı. Akşam oluyordu. Yükünü alan, Obruğun başına doğru büküle büküle gidiyordu.

Binboğalı, Memili, Gara Memmed, Battal, Şükrü, Topal Kâzo, Obruğun mağralarına kadar yürüdü. Hepsi dağılıp odun topladı. Kocaman bir ateş yaktılar. Kar fırtınası ortalığı birbirine katarken, yaktıkları ateşin çevresinde tatlı tatlı ısınıyorlardı. Binboğalı, yukarıya doğru baktı. Esen yelin içinden, yer yer dumanlar savruluyordu.

Sabah yola düşen kökçüler, Gürcü'yle Gözelim arasında, fırtınadan birbirini kaybetti. Kökçülerin Çukuruova dönüşünün en belalı günleri, Obruk'tan sonra çoktan başlamıştı. Gara Memmed, Battal, Binboğalı; Kayacık köyünden, Karsavuran'a giderken buluştular. Karsavuran'a girmeden tipi başladı. Yine birbirlerini kaybettiler. Üçü de Karsavuran'ın evleri arasında, tipiyle beraber ordan oraya, birbirinden habersiz dolaşıp duruyorlardı.

Binboğalı, bir samanlığa girdi. Gara Memmed'le Battal birbirinden habersiz, bir ahırın deliğinden aşağı atladılar. Yamanlı'ya doğru Battal'la Gara Memmed gülüşe gülüşe giderlerken ileride, boynunu sündüre sündüre giden Binboğalı'yı gördüler. Birlikte Ken'e yürüdüler. Binboğalı sevinçliydi. Geriye dönmeden ardındakilere seslendi.

«Gelin, Değirmenci İbo'nun evine gidelim. Bir iyice ısınırız. İbo garnımızı doyurur. Sabah da Yalağa ulaşırız.»

Değirmenci İbo, Binboğalı'yı severdi. Onları hasretle karşıladı. Saç sobayı kıpkırmızı yapana kadar odun yaktı. Koca bir çaydanlıkla su koydu. Eşkili ekmeği, sobanın borusunda gevrekleşinceye kadar ısıttı. Karısı, kocaman bir tabakta çökelikle tereyağını birbirine karıştırdı. Hep birlikte yer sofrasında çay içtiler. İbo, mangalı getirip sobanın içindeki meşe közlerini aldı. Götürüp misafirlerin yatacağı odanın ortasına koydu.

Geç saate kadar konuştular. Binboğalı'nın, Değirmenci İbo'nun yüzüne bakıp da dalıp dalıp gitmesi dikkatlerinden kaçmadı. Değirmenci İbo, onların yüzüne bakmadan yutkunarak konuştu.

«Binboğalı, bir daha İnceköy'e dönmiyeceğim. Ken'de galacağım. Bakarsın Gadirli'ye giderim.»

Binboğalı, Gara Memmed, Battal; yüklerinden çıkardıkları ikişer portakalı, İbo'nun karısının eline tutuşturdular. Mangalın ısıttığı odaya geçtiler. Tatlı bir koku yayılmıştı. Çukurova dönüşünün ilk rahat uykusuna daldılar. Sabah, akşamki gibi; çayla birlikte, çökelikle tereyağ yediler. Yüklerini sırtlarına vurup Değirmenci İbo'nun evinden ayrıldılar. İbo onları Ken'in çıkışma kadar, damın üstünde izleyip durdu.

O gün kar yağmadı. Ama yürüdükleri yolda bir adam boyu kar vardı. Yalağa vardıklarında, birçok kökçü grupları oraya gelmişti. Havanın açık olmasından cesaret alan kökçüler, köylerine ulaşmak için acele ettiler. Sarız yönü insanla doluydu. İnceköylüler, Altısöğütlüler; Kemer'i geçip Sarıkaya'nın hizasına geldiklerinde, İnceköy'den karşı gelenler oldu. Kemer'le İnceköy arasındaki köprüye ulaştılar. Köprüyü geçmeden, sağdaki yoldan İnceköy'e yürüdüler. Kadınlar, erkekler, çocuklar; damın üstüne çıkmış, ard arda sıralanmış kökçülerin köye gelişlerini izliyorlar.

Altısöğütlü kökçülerle Battal, İnceköylü arkadaşlarının evinde kaldı. Sabah kahvaltılarını yapar yapmaz yola düştüler. Battal, Ayranlığın ordan Altısöğütlü kökçülerden ayrıldı. Sarız'a giden Ayranlıklı, Dardereli köylülerle öğle olmadan Sarız'a vardı. Söbeçimenli birkaç köylü Sarız'a gelmişti. Akşam olmadan, alacağı son şeyleri İnan'ların

dükkanlarından aldı. Battal, Appertal ve Yarbay'la birlikte Sarız'dan çıktılar. Hemen önlerinde iki katır, tüccar mı, çerçi mi olduğu belli değildi. Söbeçimen yolundan yukarı doğru gidiyordu.

Yarbay «Bizim köye giden kim acaba?»

Appertal «Sarız'da adamın biri, gatırlarla dolaşıp Söbeçimen'i, Gırgısırağı soruyordu. Heralde bu, o adam. Tüccarmış. Gatırm birinde gumaş yüklüydü. Birinde de nohut, geçiboynuzu, biber, sucuk, incir yüklüydü. Heralde o adam.»

«Uğurlar olsun hemşerim. Ne yana gidiyon?»

Katırların ardındaki adam dönüp baktı.

«Savolun. Örtülü'ye, Gırgısırağa doğru gideceem.»

«Eé. Bizim köyden geçeceksin. »

«Siz nerelisiniz?»

«Biz Söbeçimenli'yik. Gideceğin yolun üzerinde.»

Bir süre konuşmadılar. Sonra, Appertal anlatmaya başladı. Öbürleri gülüyorlardı.

«Bizim Ördeklili ağa, Memed Mirza; bööle bizim gibi, kış gününde Pınarbaşı'dan geliyormuş. Dokuzdolambaç'a gelmiş. Tavlalı mı Ördeklili mi, adamın biri de Pınarbaşı'na gidiyormuş. Aziziye derdik. Eskiler hâlâ öyle der. Memed Mirza adama, gel gitme arkadaş, demiş. Adam dinlememiş. Aha fırtına başlayacak, yolda galırsın. Gurtlara yem olursun, dese de dinletememiş. Adam omuz odunlu. İlla, oğlunun kağıdı için Pmarbaşı'ya, esgerlik şubesine gidecek.

Memed Mirza onun karda, fırtınada kalıp kurtlara yem olacağını biliyor. Nédiyim nédiyim derken aklına geliyor. Dur

diyor adama. Ben, şuubeye telefon ediyim de oğluyun askerlik kağıdını getirtiyim. Adam seviniyor. Karşısında, gosgoca ağa Memed Mirza. İstedikten sonra herşeyi yapar. Memed Mirza atından eniyor. Yanında bir de adam var. Ona, şu atı bir tut da telefon ediyim diyor. Hemen yolun kenarında, karların içine gömülmüş telefon direğinin dibine varıp yaslanıyor. Kocaman eliyle, küt küt telefon direğine vuruyor.

"Alo, vıra eskerlik şubesiye?: Aloo, orası askerlik şubesi mi?" diye bağırıyor. Sonra da "De bist,te fehmkır?: Anladın mı, tamam mı?" Bir süre bekliyor. Sonra da cevap gelmiş gibi "Erey erey. : Evet evet." diyor kendi kendine. Ardından da "La vemin Reşo, eskerlik kağıdey bişine, zanı? : Bizim Reşo'nun oğlunun askerlik kağıdını gönderin tamam mı?"

Telefonda konuşur gibi anlatıyor. Dönüp atm yanma geliyor. Adamın omuzuna vurarak tamam, senin oğlanın askerlik kağıdı yarın gönderiliyor. Bir haftaya galmaz, eline ulaşır diyor. Adam seviniyor. Ağanın eline varıyor, Savol ağam diyor.

Memed Mirza; duur, yalnız bööle olmaz. Köye varınca üç gırmızı liranı alırım diyor. Adam razı oluyor. Köye birlikte dönüyorlar. Ertesi gün, üç gırmızı lirayı getirip Memed Mirza'nın avucuna goyuyor. Halbuki askerlik kağıdı zaten gönderilecek. Adam, bir hafta sonra oğlunun askerlik kağıdını Sarız'da postadan alıyor. İşini Memed Mirza'nın yaptığını sanıyor. Yaa, bizim Memed Mirza bööle bir iş yapmış.»

«Adamın altınını essahtan alıyor mu?»

«Tabii alıyor. Duyduğuma göre, üç dört ay sonra çağırıp altınları geri veriyor.»

Appertal geriye döndü, gözlerine inanamadı. Yarbay, onun dikilip durmasından huylandı. Battal da durdu.

Appertal, şaşkın şaşkın «Lov lov va meriye çu ku derey? : Lov lov, bu adam nereye kayboldu?» diye sordu.

Şaşırıp kaldılar. Katırlar gidiyor ama adam yoktu. Uzun uzun etrafa bakındılar. Appertal, bağırdı çağırdı. Ses yok. Sanki sır olmuştu. Yarbay'ın yüzüne baktı.

«Sen koş, köye var. Arkadaşımız kayboldu diye köye doğru bağır.»

Yarbay, ufak tefek boyuyla pire gibi sıçradı. Yaylaları geçti, köyün üstbaşına varıp dikildi. Soluk soluğaydı, gücünün yettiğince götünü sıka sıka bağırdı.

«Heey, yetişiin! Kurtaran yok mu!»

Bir daha, bir daha bağırdı. Yarbay'm sesine köpekler havlayarak karşılık verdi. Damın başına dikilmiş birkaç adam «Lov lov» diye, sesin geldiği yana baka baka, köyün içine doğru bağırıp çağırdılar. Önde köpekler, arkada genç ihtiyar; eline deynek alan, Yarbay'a doğru koşturuyordu. Kalabalık bir grup Yarbay'a doğru gelirken, Yarbay da gerisin geri aşağıdaki katırlara doğru koştu.

«Lov lov, bu ne iştir? Adam sır oldu sanki.»

Katırları durdurup eşyaları yanına koydular. Üçü birden aramaya başladı.

Appertal «Lov lov Yarbay. Sakın bu adam, 'köyün yaylasına varınca dinleniriz.' sözünden huylanmasın.»

«Ne var ki bunda?»

«Ne biliyim. Adam belki, Kürtler beni yaylada öldürüp malımı da, paramı da alırlar diye gorkmuştur.»

«Sarız'a geri dönmesin?»

«Lov lov, daha ne oldu ki? Biraz önce bizimle yürüyordu. Ne tez oraya gitsin?»

«Öyleyse nerde bu adam? Yer yarılmadı ya?»

Birbirinin yüzüne baktılar. Uzun süre etrafa bakmıyorlar. Sonra aramaya devam ediyorlardı. Köpeklerin havlaya havlaya, kar tozutarak gelmelerinin ardından, eline değnek alıp yola düşen köylüler yetişti. Üçü birden olanı biteni anlattılar. Hiç kimse inanmamış gibi onların gözüne baktı.

Appertal kızdı. «Lov lov, biz yalansak şu goca gatırlar kimin?»

Millet sesini kesti. Bazıları katırların üzerindeki yükü yokladı. Onbeş yirmi kişi, altı yedi köpekle dört bir yana dağıldı. Sarız'ın üst yanından başlayıp Söbeçimen yokuşunun başına kadar aradılar. Yok, adam yoktu. Sanki yer yarılmış yere girmişti. Köylülerin elinde değnek Yayla'yla Sarız gediğine kadar yine dolandılar. Oturup dinlendiler, sonra tekrar dağıldılar.

Bir türlü anlam veremiyorlar. Köpekler havlıyor, onlar da bağırıp çağırıyordu. Battal, yorgun olduğunu söyleyip ayrıldı. Çukurova'dan, bir haftadır karda, fırtınada yol geldiğini hatırlayıp utandılar. Ona, doğru dürüst hoşgeldin diyen bile olmamıştı. Düşündükçe, kaybolan adama daha çok kızıyorlardı. Ellerine geçirseler parçalayacaklar. Şu işe bak, diyorlardı. Bu adamı bulamazsak, köyün hepsini jandarma dayağından geçirirler. Desek de inanmazlar. Yok derler. Elin adamını öldürüp bir dereye, karın içine gömdünüz. Malını, parasını da aldınız. Bilmez miyiz sizin gibileri diyecekler.

Appertal köpürüyordu. «Lov lov, ben bu adamı bulacağım. Dinini imanını...»

Gecenin dokuzu, onu oldu, adam yok. Bir taraftan korkuyorlar, bir taraftan arıyorlar. Arada bir, toplanıp uzun uzadıya yorum yapıyorlar. Sonra tekrar aramayı sürdürüyorlardı. Saat onikiye gelmiş, adam ortalarda yok. Karın beyazlığı da olmasa, aramak iyice zorlaşacak.

Appertal, yalnız başına aranıyordu. İz sandığı bir kabartıyı süre süre, bir çalının yanına geldi. Kızgınlığından, çalının içine girip iyice tepeledi. İz sandığı şeyi tekrar sürmeye başladı. Karm, üstünü kapattığı çalının yanındaki yara kadar geldi. Yarın orada; karların içinde, beyaz bir kütük gibi görünen şeyi merak etti. Kar mı diye baktı, elini dokundu. Yumuşak gibiydi ama kar değildi. Elleriyle tekrar dokundu, kar gibi dağılmıyordu. Tam bu sırada Appertal, geriye doğru kendini atıp var gücüyle beyaz kütüğe bir tekme indirdi. Koca beyaz kütük yokuş aşağı yuvarlandı. Appertal ardından koştu. İlerdeki çalıya takılınca kaldı. Tekmelemeye başladı. Hem vuruyor hem de bağırıyordu.

«Lov lov, gelin! Buldum!»

Köylüler, Appertal'ın yanına koştu. Appertal'ı tutup çektiler. Bir iki delikanlı, kefenlenmiş gibi sarınmış adamın üstündeki beyaz kaput bezi açmaya başladı. Herkes hayret içindeydi. Saatlerce aradıkları adam, otuz kırk metrelik beyaz bezlere sarınmış. Üstüne doladığı bezi açınca sordular.

«Niye böyle yaptın hemşerim? Koca bir köy, seni aramaya döküldü. Deli misin ne? Başımıza bela olacaktın.»

Adam, karşılık vermedi. Ne kadar sordularsa yine konuşmadı.

Appertal, «Bırakın beni lov. Şu adamı doorayım!» diye üstüne yürüyünce dili çözüldü.

«Dutun, bırakmayın onu. Beni bağışlayın. Bunlar Kürtçe gonuşunca huylanıp gorktum. Sarız'a gelmeden bana söylemişlerdi. Aman dikkatli ol. Sarız'ın köylerinde dikkatli dolaş. Yoksa, Kürtler seni keser dediler.»

«Niye kesek lov? Biz adam degil miyik?» Appertal, yine üstüne yürüdü.

Akşamın biri olmuştu. Alıp köye döndüler. Muhtar, kendi evinde misafir etti. Öğle olmadan, Örtülü'ye yolcu ettiler. Muhtar, adamın ağzından, bu işi kendiliğinden yaptığını, kimsenin sorumlu olmadığına dair bir kağıt yazdırıp imzalattırdı. Köylüler,iki katırın ardında, ağır ağır giden adama bakıp bakıp gülüyorlardı.

«Lov lov, bu adam; yedi sekiz saat karın içinde nasıl ölmemiş?»

«Lov lov, bir top kaput bezini üstüne dolamış. Kendini kefinlemiş.»

«Ta, ananı avradını!»

«Yine de donmamış?»

«Lov lov, her tarafına üzüm, leblebi doldurmuş. Üşüdükçe, acıktıkça yemiş.»

«Ya ölseydi? Köyün başına bela olurdu.»

«Lov lov, kerey bozey haa!»

«Kerey bozey ki kerey bozey.»

«Lov lov, Battal Çukurova'dan gelmiş. Yanına gidek...»

«Mevé lov!: Deme yav!»

12

Binboğalarda, Tahtalı'da, eteklerinde, o yıl da aynen böyle amansız bir kış vardı. Evler karların içine gömülü. Yukarılardan bakılmazsa görünmüyor. Hele geceleri, ağaçların bazı karartılı yerleri de olmasa; görülebilen her yer sonsuz, beyaz bir çölü andırıyordu. İşte o kış İnceköy'de, Gangoların Büyük Ev'de cem tutuldu.

Dersim'den, Karabel'den, Varto'dan, Eleziz'den, Malatya'dan, Gezbeli'den misafirler geldi. İçlerinde dedeler vardı. Güzel bir cem oldu. Sazlar çalındı, samahlar dönüldü. Ama asıl muhabbet cemden sonra; misafirlerle, İnceköy ve Ördekli'lerin eskileri arasında oldu. Derin bir sohbete geçildi.

Gangolarm bağlı olduğu ocağın dedelerinden Ahmedi Zeycan da vardı. Pullo Dede, Seyt Caney, Veli Baba, Seyt Musa'nın babası, Caferi Gango'nun babası, emmileri, Karaman, Seyt Bavuk, Süleyman Kahya, Prod Aziz, Drej Ali, Demirci Uso, Sakallı, Caferi Gango sohbetin içindeydi.

Soba sönmüştü ama büyük odanın ortasında, uzun bir mangal vardı. İçindeki meşe közleri zaman zaman, ard arda bir çıtırtıyla konuşmaların arasına katılıyordu. Sohbet öyle bir aşamaya gelmişti ki bu kışta, Binboğalarm üstlerinde olsalar, soğuğu hissetmeyeceklerdi.

Odaya kim girdi, kim yaktıysa soba kıpkırmızı oldu. Veli Baba, sohbetin bu aşamasında kendinden geçmişti. Heybetli

kalıbıyla yekindi. Kıpkırmızı olmuş sobanın gövdesine yaklaşıp diz çöktü. Kıpkırmızı sobayı yalayarak söndürecekti. Ahmedi Zeycan, Seyt Caney çok etkili bir ses tonuyla seslendiler. İçerdekilerin hepsi «Dede, aşkına eyvallah.» dediklerinde, Veli Baba bir hoş oldu. Olduğu yerde kaldı. Birkaç kişi taa içlerinden «Aaah! Oofff!..» çekti. İçerde yanan sobanın değil de taa içlerden çekilen bu «Aaah, oooff» ların ateşi, ortalığı yakıp kavurdu.

Nice gönül ehli kişilerin, saatlerce süren sohbetleri sırasında; böyle taa içten, gönülden çekilen "Öoff...Öoff" seslerinin; korkunç bir yangından hiçbir farkı yok gibiydi. İnsanın insanla birlik olduğu, insanın insanla sohbet ettiği; insanın, insanlığında evrimleşerek, insanı kâmilliğe yol aldığı durumlarda; kıpkırmızı olmuş bir sobayı yalamak, kızgın meşe közlerinin üstüne oturmak veya çıplak ayakla dolaşmak, insana dokunmuyordu. Çünkü içindeki yangın, bunlardan fazlaydı.

Baskının arttığı, vurguna kırgına dönüştüğü yıllardan bir yıldı. Belki Dersim'de, belki Karabel'de, belki de Varto'da bir yerdeydi. Kasabaya, şeriat yolcularından katı bir hoca gönderilmişti. Çok geçmedi, mescitler açıldı. Abdestler alınıp namazlar kılındı. Bazı günler, sabahlara kadar hu çekildi.

Hoca, sadece geldiği kasabada değil, çevre birçok köylerden de taraftar topladı. Mescite gidenler, abdest alanlar, namaz kılanlar, oruç tutanlar; nedense, daha önce unuttuk sandıkları şeriat yoluna döndüklerinden ve bu yolda ilerlediklerinden bir hoş oldular. Unuttukları müslümanlıklarına dönüp, nerdeyse kâfirleşmekten kurtuldukları düşüncesiyle kendile-rinden geçtiler. Bu büyük hocanın etkisiyle, bu yolda cihat başlattılar.

Bu aşamada inançlarının, ibadetlerinin tadına varanlar; bu aşamadan kaynaklanan ikilik yüzünden, kendileri de huzursuz olmaya, huzursuzluk yaratmaya başladılar. Hoca, illa da iki minareli koca bir cami yaptıracak. Kiminden para, kiminden koyun, kiminden dana, kiminden tosun alındı. Gücü yetmeyen de caminin yapımında çalışacaktı. Antep'e, cami ve minare ustaları için adam yollandı.

İş daha da kızıştı. Namaza gelmeyen, cami yapımına yardımcı olmayan köylülere "kâfir" damgası vuruldu. Ramazanda oruç tutmayanlar, kâfirliğin ötesinde hırpalandı, dövüldü. Ramazanda değil de başka zamanda, kendi inançlarınca oruç tutan insanlar, kâfir oldukları yetmiyormuş gibi horlanıp dışlandı. Ne olduysa bundan sonra oldu. Şeriatçıların karşısında ve çıbanbaşı görülen Zeynel Dede, bu aşamada nefsine hakim olamadı. Hocayla, adamlarıyla konuştu, kasabada ileri gelenlerle konuştu, sonuç alamadı.

O gün birçok insan, başlarında ünlü hocaları, cuma namazına hazırlandılar. Zeynel Dede nasıl olduysa, hocayla ve adamlarıyla, yeni yapılacak caminin oralarda tartıştı. Bir ara tartışma kesildi. Ortalıkta, tedirgin bekleyişin sessizliği vardı. Cuma namazına gidecek insanlarda bir kıpırdanma başladı. Eline, kucağına odun alan, cami yapılacak alana yöneliyor. Koca bir odun yığını oluştu. Ardından ateşe verildi. Odunlar yeni yeni alevlenmeye başlarken ölü bir sessizlik oldu.

Zeynel Dede, gözlerini tutuşan odun yığınına dikti. Bir süre olduğu yerde, kurumuş bir ağaç gibi kaldı. Ağzından "aah"la "ööf" arası bir ses çıktı. Ardından, çok etkileyici bir ses tonuyla «Nefsime nalet!» deyip, ağır ağır odun yığınına gitti. Gelip odun yığının üstüne bağdaş kurdu. Hiçbir şey olmamış gibi oturduğu yerde dalıp gitti.

Onu izleyen insanların nutku kurudu. Hiçbir söze, hiçbir harekete varamıyorlardı. Sadece beyinleri durmuş. Ama gözleri çok iyi görüyordu. Alevler yükseldi. Yalımların arasındaki boşluktan Zeynel Dede görülüyordu. On bin yıllık bir bağdaş kurmuş, öylece duruyordu. Odun yığını aleve dönüştü. Nasıl oldu nerden geldilerse, kovayı alan kadınlar; alevlerin üstüne, kova kova su boşaltmaya başladılar. Dökülen sular, korkunç meşe alevlerinde buharlaşıp benzine dönüşüyordu. Yangının alevlerini, sanki daha çok arttırıyordu.

Kadınlar inatlaştı. Ortalık coşurdadıkça, buhar dumanları yükseldikçe su dökmeye devam ettiler. Bir ara diğerleri gibi ateşe gözlerini diktiler. Zeynel Dede, oturduğu yerden doğruldu. Çeketinin bir kenarıyla, kendine hücum eden alevleri ve yangınlığı ateşten bir giysiymiş gibi silkeleyerek ateşin dışına çıktı. Sonra da ateş söndü. Hiç kimsede ses yoktu. Şaşkın bakışlar arasında gözden kayboldu.

Olayı yaşayanlar ve anlatılanlardan sonra; oniki onüç köy, Zeynel Dede'ye bağlandı. Onun düşüncelerinden, düşüncelerinin yaşama dönüşmüş biçiminden çok etkilendiler. Baskının, vurgunun ve kırgının ardından gelen hoca, ortalıklarda gözükmedi. Belki de iştahını, şeriatını ve yobazlığını; bir başka baskıya ve onun doğuracağı bir başka vurguna kırgına sakladı.

Gönül dünyasından ve gönül telinden; saz da, söz de, ateş de hiçbir zaman eksilmedi. İnsanoğlu; kendi inançlarını, düşüncelerini, anlayışlarını... kendi dışındakilerden üstün görmeye başladı mı, soysuzlaşmaya da başlar. İslamiyeti, Hıristinyanlığı, Museviliği, Budistliği; namazdan, oruçtan, kiliseden, mescitten, camiden, kutsal sayılan yerlerden, düşüncelerden, inançlardan ibaret sananlar; inançlarını da

soysuzlaştırırlar. İnançlar soysuzlaşmaya görsün. İnsanlar da, dinleri de soysuzlaşır. Yaşam, bu soysuzlaşmanın yüzünden, çekilmez zindana dönüşür.

Bir düşünce, bir inanç, bir din, bir gelenek; ne kadar doğru olursa olsun; insanoğlu, isteyerek benimsemiyorsa, milyarlarca sene bunlara bağlandığını sandığınız insanlar; er geç bu düşünceleri de, dinleri de, inançları da, gelenekleri de yok ederler. Hiçbir din, hiçbir inanç, hiçbir gelenek, hiçbir düşünce; insanoğlunun bu korkunç gücüne karşı koyamaz.

Birçok dede, miras alman bir top güneşin çekirdeğindeki hakikatın dışında; ona bağlandıklarını sansalar da, kendi kendilerine, gerçeği bulduklarıyla avundu. İşte o zaman dedelik de soysuzlaştı. Soysuzlaşan anlayışları ve kurallarının etkisiyle, insan özellikleri dışında; ilahi bir özellik kazandıklarına inandılar. Kendilerine bağlanan insanları da buna inandırmaya çalıştılar. Bunun bedellerini, yine o ilahi özellik kazandığını sandıkları: sağlıklarıyla, bedenleriyle ödeyeceklerini düşünemediler. Belki de, içinde bulundukları uyuşukluklardan, bunun ayrımına varamadılar.

İlahi bir vücuda sahip olduğunu sanan bazı dedeler, insanın normal yiyeceğinden çok daha az yediler, az içtiler. İşemikleri geldiğinde tuttular. Tuvalete çok az, o da kimse görmeden gizli gizli çıktılar. Boklarını bile bağırsaklarında beklettiler. Çoğu dedeler, sidiklerini sürekli tutmaya çalıştıklarından; daşşak rahatsızlığından, böbrek yetmezliğinden, o dayanılmaz ağrıları çeke çeke öldü. Çoğunun daşşakları da kireç bağladı.

Suluca Karahöyük tarafında bir dede, yaşamboyu bu rahatsızlıkları çeke çeke öldü. Dal budak salmış ailede, doktor olanlar da vardı. Dedelerinin, sağlığında, hep daşşaklarından rahatsız olduğunu biliyorlardı. Genç doktorlardan biri, ölüm

raporu için gelen meslektaşıyla bir olup, dedesinin daşşağını kesmeye çalıştı. Şaşkınlıktan küçük dillerini yutacaklardı. Daşşak öyle bir kireç bağlamış ki, neşterle dövüşüyordu. Ailenin genç doktoru, dedesinin, sürekli daşşaklarını duta duta gezmesinin, kafasındaki düşüncesini doğru çıkarmasından bile ürktü. İçinden «Hele, dedemin hep önüne büküle büküle yürümesinden, daşşağını kavcalamasından belliydi.» diye söylendi. Gülmemek için kendini zor tuttu.

Sakallı, korkunç bir yükün altından kurtulmuşluğun verdiği sevinç ve rahatlamayla konuşuyordu.

«Yaşantım boyunca bu üç adamın sonlarını, ölümlerinin nasıl olacağını düşündüm. Ne olacaklarını merak ediyordum. Üçü de birbirinden zalimdi. Üçü de birbirinden pis ve hırsızdı. Gözlerim kapanmadan, üçünün sonunu da gördüm. Üçünün ölümü de birbirinden kötü oldu. Biri, acayib bir derde yakalandı. Şu ilaç iyi eder, yok bu ilaç iyi eder derken; yüzündeki, ağzındaki, gözündeki yaraya sürülmedik şey kalmadı. Biri it boku iyi gelir dedi, onu sürdü. Biri insan boku iyi gelir dedi, onu sürdü. Çaresiz kalmış, ne deniliyorsa ona sarılıyordu. Yüzünün tamamını camız bokuyla sıvadı. Yine de fayda görmedi. Acılarıyla kıvrana kıvrana öldü.

Hele biri, tam kendine göre cezasını buldu. O da, yataklara düştü. İtler gibi gezinmeye alıştığından, yataklara sığmadı. Yataktan kalkmak için neler yapmadı ki. Kim demişse ona, eşşek derisi iyi gelir demiş. En sonu, vallahi billahi, inanmazsınız! Adam, girdiği eşşek gönünün içinde can verdi.

Üçüncüsünü, kimin vurduğu belli olmadı. Cesedi dağda kalmış. Kurtlanmış dediler. Kurdu kuşu, çakalı bile leşinden

kaçmış. Nedense yiyememişler. Ama birçok zalim, bu dünyada çok çok yaşadı. Bilmem ki öbür dünyada ne yapıyorlar acaba? Şu insanoğlunun haline bakın.»

Uso, kendinden geçmiş ağır ağır yürüyordu. Dışarısı ayazdı ama hissetmiyordu. Geceyarıyı geçmişti ya kar aydınlığı vardı. Sohbet kendiliğinden sona ermiş. Herkes, bir iki bir iki evlere dağılıyordu. Uso'nun aklı, sohbette ve sohbette anlatılan olaylardaydı. İnançlarına bağlıydı. İyilik, güzellik, insancıl düşünceler onu hep etkiliyordu. Dalgın dalgın giderken oralardan bir köpek gözüne ilişti. Sessizliği bozmadan köpeğin ardından gitti. Hızır olabileceğini düşünüyordu. İzlediği köpeğin, köpek donundan insan donuna geçeceği anı bekliyordu.

Drej Ali, Uso'nun garip garip koşuşturmasını, küçücük pencere camından izliyordu. Bir ara, gözden kaybetti. Dışarı çıkıp duvarın dibindeki kütüğe yaslandı.

«Zavallı Hızır! Elimizden neler çekiyor. Girmediği don kalmadı. Köpek oldu, eşşek oldu, at oldu, it oldu. Oldu da oldu. Şu işe bak, mübarek adam ne donlara giriyor.»

Gülmemek için kendini zor tuttu. İçinden «Lov lov, o guddik, bizim Reşo'nun guddiği» diye söylendi.

Dışarda parlayan kar aydınlığıyla beraber, dondurucu bir soğuk vardı. Kır'dan, Güney dağından, Açıkyazı'dan, İncemeşe'den gelen tipiyle karışık bir esinti, Değirmen-deresi'ne doluyordu. Dönen değirmentaşının sesi, dışardaki uğultuya karışıp taa ötelerde kayboluyor. Değirmenin bacasından çıkmaya çalışan dumanı, dışardaki hava rahat bırakmıyor.

Değirmendeki ocağa Çürük İsmail habire odun atıyor. Kimisi, ocağın yanma çömelmiş ısınıyor. Kimisi, ocağa yakın serilmiş yatağına uzanmıştı. Değirmenci İbo'nun yerine gelen Şarlı genç, uzun süre oturamıyor. Gidip una bakıyor, değirmentaşına bakıyor. Kürek sapından biraz daha kalın ayar direğini gözden geçiriyordu.

Hıdo, Göö Bekir, Bebek, Reşko, Porsuk Hasan, Çürük İsmail; hem konuşuyorlar, hem ocağın etrafında ısınıyorlar. Kışın bu dönemlerinde, uzun süren öğütmelerden çok, birer torba ama kalabalık gruplarla buğday öğütülüyordu. Başka türlü sıkıntıya katlanılmıyor.

«Ulan Porsuk Hasan! Artık, milletle keklik avına bile çıkmıyon. Nerde galdı avcılığın?»

Porsuk Hasan, karşılık vermedi. Çürük İsmail kafasını salladı.«Göö Bekir, sen bunu eskiden görecektin. Buna bişeler oldu. Av malzemesi için evdeki danayı bile satıyordu. Şimdi de avcılara düşman olmuş. Deli Bebeği yanına alıp Sakallı'nan, Ünüversitell'ynen dolaşıp duruyor. Ne anlıyorsa!»

Deli Bebek, Çürük İsmail'e kızdı. «Siz, Porsuk Hasan'ı ne sanıyonuz? İnsan hata yapmaz mı? Artık avlanmıyor ama geziniyor. Ne var bunda?»

Reşko «Hayret! Porsuk Hasan, taa bizim Binboğa'ya ava gelirdin. Geyik Ali'yle, Goddoz'la az mı geyik avladın, az mı ayı ardına düştünüz?»

Bebek «Onların da soyu tükendi. Eskiden gorkumuzdan, geceleri evin yüz metre ile-risine gidemezdik. Binboğa'da ardıç azaldıkça geyik de azaldı. Ayı da, gurt da, hindi kekliği de. Belki de soyu gurudu.»

Reşko «Binboğa'da ağaç mı galdı? Tek tük, orda burda, uzak yaylalarda biraz var. Yakında onun da kökünü guruturlar. Nerde eski Binboğalar?»

«Geçen sene, Biya'yman Binboğa'ya gittik. Koca ardıcın birinden, ağaç gadar bir gol kesti. Köyde, evin ardına kmkılıkıç gurdu. İnceköy'ün goca goca erkekleriynen, genç gızları; kınkılıkıçta, şımarık çocuklar gibi dolanıp durdular.»

«Ne avlar yaptık! Günlerce sansar ardında goştuk. Sizin Ördekli'ler, bizim İnceköy'lüler, Kemer'liler bir oldu da Gözeler'deki Sırgayası'nın deliğine tıktıydık. İki adam, verilen tütsüden boğulup öldü.»

Göö Bekir «Üçevler'in orada, az suiti tutmadınız haa!»

«Yaa, suiti de duttuk. Şimdi, onlar da galmadı. Kaç senedir yüzünü bile görmedim.»

«Geçen kış, Üçevler'de tutmuşlar diye duyduk.»

«Yalan söylüyorlar. Nerede galmış suiti? Kökünü kuruttular.»

Bebek «Geçen gış, Deermenci İbo'nun oğlu, meşe ağacından bir mavzer yaptıydı. Oninen bir gurt vurduydu. Gocaman, gırçıl bir gurt.»

Göö Bekir «O çocuk gendi gafasına göre bir şeyler yapıyor ya! Başına iş açacak. Dooruysa, gurdu vurmadan önce, Sıkmeşe'de siyah bir ayı görmüş.»

Bebek ileri atıldı. «Siyah ayı mı? Ne ayısı be? Ayı mı galdı buralarda?»

Hıdo «Belki galmıştır. Uzaklardan, yolunu şaşırıp gelmiştir.»

Bebek «Olur mu dersin Porsuk Hasan?»

«Olur olur. Niye olmasın. Belkim Toroslardan govalana govalana bu tarafa geçmiştir.»

Bebek, düşünceli düşünceli, saçlarını karıştırarak Hıdo'ya baktı.

«Yav, Hıdo gardaş! Şu bizim Zala'nın, yayla'da gördüğü gıllı yaratık aklıma geldi. Ne diyong, bööle bir şey var mı dersin?»

Göö Bekir sineklendi. «Ulan gardaşım! Bu gadın da çıkla yalan söylüyor. Gözü gararıp hayal görmüştür. Ööle bir yaratık ne buralarda var. Ne de yeryüzünde var. Olsa bilem, onun gördüğü gibi değildir. Hele hele, adam gibi heç değildir. Adam gibi olsa bilem, o zaman da gıllı bir yaratık deel, daada galmış bir eşgiyadır.»

«Ya vücudunu gablamış gıllara ne demeli?»

«Daada gala gala gıllanmıştır.»

«İnsan gıllarını kesmezse aynen öyle olurmuş.»

«Pekii. Adam olur da adam gibi gonuşamaz mı?»

«Noolacak canım. Daada gala gala, gonuşma mı galır adamda?»

«Pekii. Zala yalan söyledi diyelim. O gıllı yaratığı, onunla beraber beş on gişi daha görmüş. Sakallı, Durmuş Ali, Apı İrbehem. Ne biliyim işte başgaları da varmış.»

«Essahtan lan! Apı İrbehem mi, Durmuş Ali mi, ataştan bir kösee alıp fırlatmış. Götüne mi ne deemiş. Gıllı adam gibi yaratık, böüre böüre gaçıp getmiş. Götü dutuşmuş heralda.»

«Apı İrbehem'in gözü görüyor muymuş o zaman?»

«Görüyormuş yaa!..»

«Zala diyom, yalan söylemiştir.»

«Niye?»

«Zala'nın diyom. Ortalığı velveleye vermesi, adamları da yanıltmıştır. Zala'nın gördüğü şeyi, gıllı adam sanmışlar zaar.»

«Ünüversiteli diyormuş ki, Zala'nın gördüğü gıllı adam gibi bir yaratık var. Adına da goril mi ne diyorlarmış.»

Bebek, istediği ortamı yakalamış gibi heyecanla kalktı.

«Durung hele millet, gadanızı aliyim! Noolmuş biliyor musunuz? Geçenlerde gazatalar yazmış. Çin'de mi ne. Köylüler, çamyarması gibi iri yarı, uzun, gızıl renkli, aynı insana benzeyen bir yaratık görmüşler. Bilim adamları diyormuş ki; işte bu yaratık, "Maymun insan'dır." Anlıyacaanız; maymunun, insanlaştığı son aşamaymış.»

Göö Bekir «Ulan gardaşım şu işe bak. Bööle garip şeyleri de hep bizim gibi cahal köylüler görüyor.»

«Kim görecek ya, lan? Köylü gısmı görmiyep de durup dururkene Çukurova'nın şeherlisi, Adanalısı mı görecek? Yoksa Angaralısı, İstanbollusu mu görecek? Şeherli gısmı, bizim bu daalık yerlere binde bir gelir. Gelir gelmez de Zala'nın gıllı adamını görecek deel ya.»

«Gıllı yaratık dediniz de aklıma geldi. Şu bizim eşkiya Reşo, nooldu dersin Reşko amca?»

«Reşo gayıplara garıştı.»

«Bizim Çukurova'ya giden köylüler diyorlar ki, Gadirlili adamın biri, bizim bu Reşo'nun romanını yazmış.»

«Reşo mu diye yazmış?»

«Yok canım. Reşo'nun admı deeştirmiş. İnce Memmed mi ne diye yazmış.»

«Vay bee! Demek bizim Binboğalı Reşo romanlara geçmiş haa?»

«Heç deme. Adam, bir gözel de yazmış diyorlar.»

«Reşo'yu gören varmış. Kekliolukly gadının biri söylemiş. Yaşlı bir gadınmış. Davar saamaya giderken, bayırın yamacındaki pınarda görmüş. Gadm su içerken, biri pınarın yanına uzanmış yatıyor. Sonra gadmdan huylanmış. Gadm da, adam da, birbirine bişeyler sormuş. Yaşlı gadm diyormuş ki, onu biyerlerden tanır gibi oldiydim ama çıkaramadım. Sonra düşüne düşüne, goyun saamıya giderkene birden aklıma geldi. Dedim ki; vallaha da billaha da bu adam, bizim menşur eşkiya Reşo. Dönüp pınarın başına geldim, gayıplara garışmış. Adam, gadının gendisini tanıdığından şüpelenmiş.»

«Ne geçiyormuş ki oralarda Reşo?»

«Golay mı? Eski toprak. Adamı çekmiş.»

«Hey gidi Reşo hey!..»

«O yazar, Reşo'yu İstanbul'da tanımış. Reşo da adamı sevmiş. Başından geçenleri bir bir anlatmış. Yalnız, o romanı yazana demiş ki; adımı yazma.»

«Demek o da, İnce Memmed godu haa!»

«Ööle yaa! Reşo deel de, İnce Memmed goymuş. Bizim Ünüversiteli'de varmış o roman. Gözel de bir romanmış.»

«Yav, Reşko Emmi, adın da Reşo'ya benziyor. Seni görünce aklıma geldi. Hep sormak istiyom. Bi türlü, Reşo olayını bileni bulup da soramıyom.»

«Lafı uzatma lov. Neymiş o?»

«Bu Reşo'yla, bizim Caferi Gango arasındaki sorun neydi? Kimse bişey anlatmıyor.»

«Kimisi diyor ki, Caferi Gango, Demircioğlu'nu tuttuğu için Reşo ona içerlemiş. Kimisi de yok yav, diyor. Reşo, zaten tüm ağalara öfkeliydi. Bir de, benim de aklıma bu yatıyor. Caferi Gango'nun, herkes bilir. Bir dürbünüyle, mebus emmisinden mi ne galma, bir silahı varmış. İşte Reşo bunu duyuyor. Caferi Gango'ya haber salıyor. Silahla dürbünü hazırlasın, gelip alacağım. Bir gün, İnceköy'ün ardıç lığına gelip saklanıyor. Adam gönderip geldim diyor. Mavzerle dürbünü ver diyor. Caferi Gango vermiyor. Reşo, üç kez adam gönderiyor. Caferi Gango yine vermiyor.

Belki bundan, belki de aradaki bir dedikodudan Reşo, Caferi Gango'ya içerliyor. Reşo ona adam gönderiyor, haber veriyor ki; ben de Reşo'ysam, Gango, İnceköy'de durmasın. Caferi Gango biliyor ki, Reşo'nun şakası yok. Bunun üzerine üç dört ay Çağşak'ta kalıyor. Caferi Gango, köyünden uzak Çağşak'ta galmasını gururuna yediremiyor.

Kendi kendine karar veriyor, İnceköy'e dönecek. Nasıl oluyorsa, dönüşünü Reşo'ya ulaştırıyorlar. Ortakavağın Kocayokuşunda Reşo, Caferi Gango'nun önünü kesiyor. Dürbünle mavzeri ver diyor. Caferi Gango da: bir can için sana boyun eğemem. Ne yapacaksan yap Reşo diyor. Reşo kıpkırmızı kesiliyor. İçli içli düşünüyor. Gango'nun bu sözü onu çok etkiliyor. Reşo itikatli bir adam. Bakmayın eşkiya olduğuna. Mert bir eşkiya. Orda, Gango'yu öldürmeyi mertliğine yediremiyor.

Reşo, Caferi Gango'ya diyor ki; Cafer Ağa, bu bir çift sözüyün üzerine mavzerle dürbünden vazgeçtim. Yalnız, ortalıktaki şu dedikodunun doğrusunu bana bir anlat. Caferi Gango anlatıyor. Reşo dikkatli dikkatli dinliyor. Sonra, kuşkularını gidermek için son kez soruyor. Reşo diyor ki; Ali'nin Zülfükârı boynuna insin mi ki, anlattıkların doğ-

rudur? Gango, Ali'nin Zülfükârı üzerine yemin ediyor. Reşo, başka bir şey söylemeden adamlarıyla Ortakavağa yöneliyor.»

«Savol Reşo Dayı. İşte, bunu bilmiyordum. Kimseden duymadım.»

«Ben de doorusunu bilmiyom, ama böyle duydum.»

«Doğrudur.»

«Bilmem.»

Hıdo, karnını ovuşturdu. «Yav arkadaşlar. Deermen kömmesinin hepsini yediniz mi? Garnım acıktı.»

Göö Bekir «Var Hıdo gardaş. Hem de daha öyle duruyor.»

Çürük İsmail, çıkındaki kömmeyi getirdi. Herkese birer parça bölüp uzattı. Hemen hepsi, bacanın içindeki ateşin etrafına koydu. Bebek, mis gibi kokan değirmen kömmesine dayanamayıp yemeye başladı.

«Deermen kömmesi de pek gözel olmuş. Hıdo gardaş yav, deermen kömmesi bu gadar datlı oluyor da, bir de duz gosalar. Essahtan niye duz gomazlar bu kömbeye?»

«Tuz olmadığından deel. Bööle adat olmuş işte. Onun için gomazlar zaar.»

«Deermenci İbo da gitti. Deermen işleri azaldı. Alaktırıklı mı ne deermenler çıkmış. Bu taraftan geçerse, bizim eski deermenler de galkar. Herbir şey yok olduu gibi, deermenler de yok olacak. Baksiyenem bahçasma. Eskiden ne gözel bahçiyedi. Gaysısı, eriği, vişnesi, elması; herbir şeyi vardı. Bakımsızlıktan gurudu gitti. Deermenci İbo'nun zamanlarında ne bahçeydi bu bahçe, herkiş bilir.»

«Yaa» diye iç çekti Hıdo. «Bebek gardaş, senin şu alaktırıklı deermeni heç aklım almadı ya.»

«Vallaa, birçok yerde varmış. Ööle anlatıyorlar. Ben sölüyom da millet gülüp geçiyor. Geçen sene, insanın osuruunu bilem gösteren bir şey varmış dedim de herkiş alay ettiydi.»

«Var miymiş ööle bişe gardaş?»

«Varmış yaa! Hemi de böök şeherlerin hepiciğinde varımış.»

«Gâvur aklı gardaş. Adamlar neler yapıyor!»

«Heç deme arkadaş. Halal olsun vallaa!..»

Porsuk Hasan, hayıflanarak iç çekti. «Deermenci İbo da getti. Bir daha gelmiyecekmiş. Çukurua'dan gelen Binboğalı'ya ööle söölemiş.»

Hıdo mırıldandı. «Binboğalı da, bahara galmadan Bünyan'a gidecekmiş. Kör Hamo'nun yanına. Belki bir ağanın davar ininde galırım. Belki de sıır güderim diyormuş. Ne yapsın adam, geçim zor. Mıdası da ağrıyor.»

Bir daha kimse konuşmadı. Değirmentaşının sesiyle uykuya daldılar. Uykularında bile, artık dönmediği halde; değirmentaşının sesini hep duydular. Değirmentaşının dönmediğini, sabah kalktıklarında; Hıdo'yu, kafasına çeketini çekmiş, sıcak yuvarlak taşın üzerinde yatarken görünce anladılar. Yine de kulaklarında, değirmentaşınm dönüş sesi bir türlü kaybolmuyordu.

●

İnceköylüler, gündüzden köyodasında toplanmaya başladı. Bir grup da Durmuş Ali'nin ziyaretine gidiyordu. Gır

Dede, Porsuk Hasan, Ellez Hacı, Göö Bekir, Hacı Yaap, İmir; kürekle açılan kar yolunda, tek sıra olmuş gidiyorlardı. Basılan kardan çıkan ses, konuşmalar arasına katışıyor.

«Her adamın bir huyu var.»

«Hele Durmuş Ali Emmi'ninki bir başka türlü.»

«Ööle bir hoş adam ki.»

«Ulan gadanız aliyim. Ütük Dede'nin ömrü evlenmiyenen, Durmuş Ali Emmi'ninki de onun bunun işini düşünmiyenen geçecek.»

«Neetsin adam oolum. Bundan sonra huy mu deeştirecek? O da aklını, böole yarım galmış işlere takıyor. Onları marak etmese, vallaa ölür.»

«Gönlünü gırmıyalım. Ne sorarsa hepiciğini cevaplıyak. Noolacak. Şurda gaç yıllık ömrü galdı. Yazzık. Heç olmazsa gönlü ırahat olsun. Hayır duasını alırık.»

Durmuş Ali, yatakta bir o yana bir bu yana dönüp durdu. Seslerden, gelenlerin kalabalık olduğunu düşünerek sevindi. Karlarını çırpan içeri daldı. Durmuş Ali'nin elini öpen, sedirdeki hasır yastıklara yaslandı. Durmuş Ali, onların gözlerinin içine içine bakıyordu. İstediği işareti almış, gönlü rahatlamıştı.

«Gayşeli, Gır'daki suyun yerini söylemiyor mu? İnatçı gâvuur!»

«Millet osandı.»

«Birinden duydum. Dooruysa, diyorlar ki; Gayşeli, Gır'daki o suyun yerini Hıdo'ya söölemiş.»

«Gocaman bir suymuş.»

«Pis batasıca, inadıyla ölecek. O su da, orada boşu boşuna akıp gidecek.»

«Gayşeli bu. Aklma ne takıyorsa?»

«Hırrıkların, çalınan tosun bulundu mu?»

«Ne gezer.»

«Adamlar, milletin gözü önünde alıp gitmiş.»

«Ya Köstü ya Kekeçtir. O, Kertenkele yok mu!»

«Köyden birinin, barnaa var diyorlar.»

«Öksüz Yoonuz okula getti mi?»

«Getti. Ekiz'e mektubu bilem geldi.»

«Eferim. Gafalı çocuk. Ellemen okusun.»

«Apı İrbehem'inen, Garakürdün Oolu da éé okuyorlar.»

«Garakürd buralarda mı?»

«Buralarda ya, Kör Hamo'nun yanına Bünyan'a gidecekmiş.»

«Garakürdün Oolu getmeden, beni Açıkyazı'ya bir götürse! Cıcamığın, Karaardıcm gıymıkları arasına gömse beni.»

«Belkim yapar.»

«Çok éé olduydum o zaman.»

«Cıcamık, Karaardıç mı galdı?»

«O nerden buluyorsa, eski köklerini buluyor. Kökleri ööle bir kokuyor ki deme gitsin.»

«Bizim Yayla'nın oralar Cıcamıkla, Karaardıçla kakılıydı. Kese kese bırakmadılar.»

«Varsa, Binboğalar'da vardır.»

«Oralar da eskisi gibi deelmiş.»

«Durmuş Ali Emmi yav! Essahtan, Binboğalar'da yaylamız varımış. Nooldu o yaylaya?»

«Noolacak batasıca, Hunulular el goymuş.»

«İnciligız... Hah, ne yaylaydı ya!..»

«Siz de ellerinden alın.»

« O misli yaylayı, onlara bırakıp geldiniz. Yazzıklar olsun!»

«Biz mi bıraktık?»

«Tabii siz bıraktınız.»

«Ne biz bırakması yav! Millet çıkmiye çıkmiye, Binboğalar'da yaylamız olduğu unutuldu.»

«Şindi çıksak, bırakırlar mı dersiniz?»

«Hunulular bırakır mı adamı?»

«Millet buradaki yaylaya zorunan çıkıyor, galmış ki oraya çıksın. Nerde o birlik, eskidenmiş. Gerçi eskiler, o gözelim yaylayı Hunululara bıraktı ya.»

«Ördekli'lerle ağalar, yayla yüzünden birbirlerine girdi.»

«Zaaten bu yayla yüzünden, Tavlalılarla da araları éé deel.»

«Söbeçimenli'lerle Guşçular'm yayla daavasım, Guşçular gazanmış diyorlar.»

«Söbeçimenli'ler onlardan geri alır. Ellerinde, eskiden galma kaatları var.»

«Avukata para yedire yedire osanmadılar.»

«Avukatlar da, garar veren yöksek mahkeme de az deel. Bir onlara veriyor, bir bunlara veriyor.»

«Neetsin? Başka türlü para yenir mi? Dâvayı bitirseler para da biter. Avukatlar olsun mahkeme üyeleri olsun, altın yımırtlayan tavığı keserler mi?»

«Ööle mi dersiniz?»

«Ahlına yanıyım. Tabii ööle.»

«Vay anasını bee!»

«Ali Emmi! Sana bir müjde daha. Obruğun dolambaçlı yolunu deeştiriyorlarmış.»

«Nereden yol vuruyorlarmış?»

«Taa garşıdan, çamların içindeki bayırdan.»

«Çok éé olur. Çok zop arabası devrildi.»

«Millet her çıkışta, alla alla die dutturuyordu.»

«Bir yol da bizim Açıkyazı'yla Deermenderesi'ne vursalar.»

«Bakın, hepiniz buradasınız. Şahat olun. Köylüye de söóleyin. Toparardıçlarla Toparmıtlar'a heç dokunmasınlar. Baari, bizim eskilerden bir teberik galsın.»

«Olur Durmuş Emmi. Bunu unutmak.»

«Gozan'ın girişinde böök bir çınar vardı ya. İşte onu kesmişler.»

«Tüh bee, yazzık olmuş! Kökçüler, Çukurua'ya inen göçler, gölgesinde gonaklardı. Vay babam vaay!»

«İmirler'in yayla damları ardında, bir çift ardıç varmış ya. Sakallı, Ünüversiteli'ye kesilen yeri göstermiş.»

«O ardıçları bilmiyen mi var? Ööle, ne ardıçlar vardı buralarda! Hepsini kestik evelalla. Şindi gıymık bile galmadı daalarda.»

«Gadirli'deki Binboa Deermenleri de bizim deermen gibi boş yatıyormuş.»

«Gâvur Aliinen çocukları, epeydir oralarda.»

«Deermenci İbo gelmiyecekmiş.»

«Oolu bir mavzer yapmış. Oninen de gendini vurmuş diyorlar.»

«Ulan gardaşım! O oolan da, bööle acayip acayip işlerle uğraşıp duruyor.»

«Ördekliler bir ayı öldürmüş.»

«Mayasıra éé gelir diye, etini kesip kesip götürmüşler. Diremi bilen galmamış.»

«Goddaz, gene geyik avına gidiyormuş.»

«Düşüp ölecek gayadan.»

«Binboğalı söölemiş. Otbiçilen'e giderken bir in varmış. Otuz sicimi birbirine bağlamış. Gene de dibi yokmuş.»

«Geggik Ali, böök bir define bulmuş. İstanbol'a gidecekmiş. Adani'ye yerleşecekmiş amma bizim tarafın insanı orada çok. Rahat bırakmazlar diye gorkuyormuş.»

«Feke'den öte Gijjik Duran'ın, gayanın yüzüne yaptığı; ağaçtan merdiven mi, asma mı ne. Gayanın yüzünde ööle duruyormuş.»

«Bizimkiler gizli gizli meşe kesiyorlarmış. Azicik yeşillik galdı. Onun da kökünü gurutacaklar.»

«Üçevler'de suiti görmüşler.»

«Yok canım. Suiti mi galdı!»

«Geçen sene de ööle dediler, aslı çıkmadı.»

«Belkim vardır. Heç belli olmaz.»

«Avcı Nuri'nin Fıransiye kaadı çıkmış. Bekteş'inki de çıkmış herhal.»

«Kör Hamo da Bünyan'a yerleşti haa?»

«Heç sorma. Vay osuruklu gâvır vay!»

«Gene orada burada, zart zurt osuruyor muymuş?»

«Osurmaz olur mu heç. Kör Hamo bu.»

«Her ossurduğunda, gırk doktur gadanı alsın diyormuş.»

«Vay gâvır vaay!»

«Benim osuruğum sizinki gibi kokmaz, diyor. Benimki zaart osuruk. Sizinki fıss osuruk pis osuruk diyor. Zaart osuruk, cort osuruk pis kokmaz diyor.»

«Boşuna mı millet Osuruklu Hamo diyor. Osurmazsa o saat ölür.»

«Adamın biri, çok esgidenmiş. Bööle bizim Kör Hamo gibi osuruklu biriymiş. Belki bundan da osurukluymuş. Köyün ağası, bu osuruklu adama demiş ki: Eğer sen, bööle her adımda bir osuruk yaparsan seni ödüllendireceem. Adam dünden razı. Yaparım demiş. Ağa, ben de sana, o gocaman tarliye veririm demiş. Yalnız, demiş ki: Tarlanın bir ucuna varacaksın. Adım ata ata, her adımda osura osura tarlayı dolaşacaksın. Eğer dediğin gibi, her adımda bir osuruk atarsan helal olsun, tarlayı sana vereceem. Herkiş şahit olsun demiş.

Köydekiler, tarlanın etrafını sarmış. Osuruklu adam gendine güveniyor. Yeter ki ağa sözünde dursun diye düşünüyormuş. Tarlayı adımlamiye başlıyor. Bir adım atıyor, bir de osuruyormuş. Bir adım atıp zaart bir osuruk bırakıyormuş. Gene bir adım atıp gene coort diye bir osuruk osuruyormuş. Bööle bööle, tarlanın etrafını bir güzelce dolanmış. Son osuruğunu da ağanın yanında osurmuş.

Ağa, bu gadarını beklemiyormuş. Al oolum demiş. Bu tarla sana halal olsun. Tarlayı vermiş adama. Bizim İnceköylüler, ne diyorlar biliyor musunuz? İşte bu osuruklu adam, ikinci kez dünyaya gelmiş. Ama bu defa, Kör Hamo olarak gelmiş. Ööle diyorlar.»

«Bebek ne diyor biliyor musunuz? Gızılpınar'dan oralarda bir yerden. Sarız çayına bir ark vurulsa. Dardere'nin üst yanından, Ayranlığın, Üçevler'in üstünden, bizim Mamıd'ların hemen altından; bu taraftan Kemer'e, Dayoluğa dooru bir ark vurulsa diyor, çok tarla sulanır.»

«Bebek aklı işte! Olur mu ööle şey?»

«Ulan gardaşım, bu Bebeeğen aklını kimse beenmiyor ya. Vallaa, olur mu olur. Gâvırlar olsa, belkim de çoktan olurdu.»

«Gâvırlar yapar, sen onlara ne bakıyon.»

«Bizimkiler de yapsa ne var? Elleri mi gırılıyor? Baksiyenem, Düşükdaştaki gayayı oluk gibi nasıl oymuşlar.»

«Ermanı aklı. Yapar gardaşım.»

«İnsanın elinden ne gurtulur? Baksiyene, şoo Topal Garı. Eesik etenen. Hemi de erkeklerden eyi bazarcılık yapıyor.»

«Önünde bir eşşek, köy köy dolanıyor. Tam bir çerçi canıım.»

«Gocası felçli miymiş ne. Çocuklarına o bakıyor. Hepsini de okutuyormuş.»

«Topal Garı dediiniz, Topal Kibeey mi lan?»

«O ya, başka kim olacak?»

«Ne biliyim. Bir de Karakilise'de Dükkenci Bekir'in topal garısı var ya.»

«O topal garı ayrı, bu Topal Kibeey ayrı. Essahtan o da var ya.»

«Felç deence ahlıma geldi. Kemerli Arab da öldü haa?»

«O da öldü yaa!»

«Adam amma da yaşadı. Yüz yirmi yaş. Dile golay.»

«Yaşlana yaşlana, yatakta bir çocuk gibin galmış diyor görenler. Süt dişi mi ne çıkmış.»

«O yaştaki adamda süt dişi ne gezer batasıca?»

«Ne biliyim, ööle diyor görenler.»

«O süt dişi deel lan. Adamın eriyen damağı. İnsan yaşlandıkça, damağı eriye eriye süt dişi gibi olurmuş. Biz de bööklerimizden duyduk.»

«Gışa girmeden, Zeki'nen Süleyman ne yapmış biliyor musunuz?»

«Gene ne yapmışlar?»

«Emmi oğulları Altan'la, Gazanfer var ya. Bu defa, yanlarında bir de Amarikalı misafir getirmişler.»

«Niye?»

«Niye olacak canım! Köye epeydir getmiyok, bir gidek deyince; Amarıkalı, beni de götürün. Sizin oraları çok marak ediyom demiş.»

«Bu yabancılar da bir çeşit. En çok da bööle köy yerlerini marak ediyorlar . Sonra?»

«Amarikalı, çat pat Türkçe gonuşuyormuş. Zeki'nen, Süleyman'ın hoşuna getmiş. Nerden geldiyse, Zeki'nin aklına bir muziplik gelmiş. Süleyman da yardımcı olmuş. Gazanfer'le Altan'a anlatmışlar. Onların da hoşuna getmiş.»

«Ne yapmışlar lan?»

«Altan demiş ki, bizim buralar Amarıka'ya benzemez. Daha birçok eşkiya var dağlarımızda. Onun için, ortalık gararır gararmaz yatmak gerek. Neyise, Gara Memmed'le Bekteş'i çağırmışlar. Planlarını onlara anlatmış.»

«Onlar ne yapacakmış?»

«Dur hele yav! Anlatıyok ya. İkisine de, evlerindeki eski mavzeri vermişler. Birez de eşkiya gılığma büründürmüşler.»

«Nooiacakmış ööle?»

«Gara Memmed'le Bekteş, Gırmızı Hatçanın Tepesi'nde çalıların içine saklanmış. Anlaşmalı ya. Gazanfer, Altan, Zeki, Süleyman dördü bir olmuş. Amarıkalı'yı yanlarına almışlar. Bizim burda, Hıdo diye heç evlenmemiş bir adam var demişler. Ööle bir bahçesi var ki, belki sizin Amarıka'da da ööle bir bahçe yoktur demişler. Hıdo; buralarda bitmeyen nar, şeftali, portakal, limonu bile yetiştirdi. Meyve vermese de ağaçları yetiştirdi demişler.»

«Şu işe bak. Tabii, Amarıka'lı da marak edip oyunlarına gelecek.»

«Ööle olmuş. Birlikte, bahçeye gelip gezmişler. Zeki demiş ki: Buraya gelmişken bizim deermenleri de gösterek. Amarıka'da, eski daşdeermenleri de galmamıştır. Tabii, amaçları başka. Deermenderesi'ne yürümüşler. Gayalarm orda, Bekteş'inen Gara Memmed korkunç sesleriyle önlerini kesmiş. Soyunun, paralarınızı çıkarın demişler. Amarıkalı'nın yüree küt küt atmış. Belinde dabanca var ama, eli ayağı dolaşmış. Ceketlerini, paralarını almışlar. Mahsustan, silahını görmemezlikten gelmişler.»

«Şu işe bakın gadanızı aliyim!»

«Amarıkalı bayılmış. Bizim eşkiyalar, garamık çalılarına gidip saklanmışlar. Altan'la Gazanfer, yapılan şakadan utanmışlar. Neyise, Amarıkalı'yı deermenin soğuk suyuyla ayıltmışlar. Bayıra yukarı, Hıdo'nun bahçesine dooru dönmüşler. Amarikalı'yı yürüte yürüte kendine getirmişler. Zeki, maasız demiş ki; Amarıkalı gardaş, niye silahını gullanmadın? Gâvur da patır patır Türkçesinen; Ben, ömrümde ilk kez eşkiya görüyorum. Çok gorktum. Ya beni öldürselerdi?.. Öbürleri heç bişe dememiş.»

«Demek bööle yapmışlar haa? Ulan, bu gene Zeki'nin başının altından çıkmıştır.»

«O Amarikalı var ya. Bakmış ki yemek için tavuk kesilecek, acımış. İzin verin de demiş, dabancamla vurup öldürüyüm.»

«Vurmuş mu?»

«Vurmuş ya. Tavuğun kesilmesine dayanamamış. Gâvur aklı işte.»

«Zeki buradaymış. İki gün önce gelmiş.»

«İşi paydos mu etmişler?»

«Yok canım. Nafiz Yürekli'den izin alıp gelmiş. Köyü özledim demiş. Ne yapsın.»

«Nafiz Yürekli amma böök iş almış haa! Bizim Sarız'm, Yalağın, Mâra'nın, Göksün'ün, Yarpız'm, Elbistan'ın adamı onun işinde çalışıyor.»

«Karataş'ta, Adana Yenice'de, Mersin Davultepe'de bir yığın işi var.»

«Tarsus'tan yukarı Taşocaklarındaki iş de onun işi.»

«Millet, Nafiz Yürekli'nin işi çıkınca kökü de unuttu.»

«Ööle. Nerde eskisi gibi kök işi? O da bitecek zaar.»

«Bitmese de eskisi gibi olmaz.»

«Bu Nafiz Yürekli var ya.»

«Hee.»

«Süleyman Demirel'in adamıymış. Ööle diyorlar.»

«Nerden adamı oluyormuş ki?»

«Aynı okulda mı okumuşlar. Askerlik arkadaşı mı ne diyorlar.»

«Desene onun için gocaman iş almış.»

«Needeceen, akıllı adam. Ufacık boyu varımış. Adam, bööklenmeyip işçi gibi işin başından ayrılmıyormuş.»

«Adam ööle zengin oluyor ya. Gardaşım, zaaten köylü gısmının züğürtlüğü, burnunun bööklüğünden geliyor. Acından aazı kokar. Yakasının kiri sahtiyan gibi olur. Götünden yamalık eksik olmaz. Bir iplik çeksen kırk yamalık birden dökülür. Gene de burnunun dikliği gırılmaz. Züğürtlük de peşini bırakmıyor.»

Porsuk Hasan «Arkadaşlar! Bu gadar yeter. Ali Emmi'nin gafasını daha fazla ağrıtmıyalım. Kalkın gidelim. Geri galan laflarınızı köyodasında anlatın.»

Durmuş Ali'nin elini ayrı ayrı öptüler. «Savolun yavrularım. Ömrünüz uzun olsun. Apı İrbehem'e benden selam sööleyin. Binboalı'yı görseniz de yanıma gelse.»

Dokunaklı bir sesle konuştu. Ziyaretin ardından bir hafta geçmedi, Durmuş Ali öldü. Köylüler, yan yana iki büyük evlerine doluştu. Kemer'den, Karakilise'den, Ayranlık'tan, Ördekli'den adamlar geldi. Karakilise'den bir gelin, öyle bir ağıt yaktı ki; erkekler bile, ağıt yakılan odaya doluşup ağladı.

Kardan ve soğuklardan, üç gün gömülemedi. Kazma, toprağa işlemiyordu. Kimse de mezar eşemedi. Köylü, ağız birliği yapmış gibi «Bu mezeri eşse eşse bir tek gişi eşer. Binboğalı. O da, ben Durmuş Ali Emmi'ye mezer gazmam diye inatlaşmış.» diye konuşuyorlardı.

Durmuş Ali'nin oğlu, Binboğalı'ya yalvardı. «Şu mezarı eş Binboğalı.» Gözleri dolu doluydu. Binboğalı, onun durumuna dayanamadı. Sabahtan öğleye kadar, Kır'dan getirdiği koca bir kütüğü mezarlıkta yaktı. Ardından, kazmayla baltayla mezar kazdı. Durmuş Ali'nin oğluna söylemişti. «Gusuruma galmayın. Durmuş Ali Emmi'nin mezara gonuluşunda ben olmıyacağım.» İnceköylüler, karı yara yara mezarlığa yol açtılar. Durmuş Ali'yi gömdüler. O akşam, köyodasında çok az kişi vardı. Bebek, öfkesinden bağırıp çağırıyor. Yanındakilere çatıyor. Durmuş Ali'yi ziyarete gidenlere nâletler yağdırıyordu.

«Tangrı canını alasıcalar! Ne diye ziyaratına gittilerse? Madem gittiniz, adama dooru dürüs bişeler anlatın.»

«Çok anlatmışlar lan!»

«Ne anlatması yav? Dooru dürüs bişeler anlatsalardı Durmuş Ali Emmi ölür müydü?»

«Belkim ölmezdi.»

«Ölmezdi tabii! Durmuş Ali Emmi'nin huyunu bilmiyok mu? İki tene okkalı habar verselerdi ölmezdi.»

«Vermişler vermişler.»

«Bire batasıca, vermişler vermişler deyip durma! Lan gardaşım, gızdırma beni.»

«Bire batasıca, ne diyong sen? Vermişler işte.»

«Hele batasiciye hele! Sankim biz bilmiyok.»

Köyodasma sonradan gelen Apı İrbehem'in önünde de ağız kavgası sürdü. Veli, Bebeğe kızınca Apı İrbehem oğluna çıkıştı.

«Olan Veli, pu sana! Bebek dooru söölüyor. Durmuş Ali'yi hepimiz biliyok. Ona, iki tene gözel habar verilsiyeydi ölmezdi. Bebek, ya da Binboğalı yanma gitsiyedi yine ölmezdi.»

«Tööbe tööbe! Sen de ööle deme Apı Emmi.»

«Pu ulan sana. Batasıcalar sizii! Binboğalı'yı çok severdi.»

Zeki, Çukurova'ya gitmeden önce o kış gününde; İnceköy'de, kendi evlerinde cem kurulması için çok çabaladı. Gezbeli'den bir dede imdada yetişti. Seyt Musa'yı duymuş. İlla da onun güzel sesini duymak istiyom diyor, başka söz dinlemiyor. Caferi Gango da haber salınca, Seyt Musa, akşama doğru İnceköy'e geldi. Evlere haber gönderildi, cem tutulacak diye.

Cem, epey kalabalıktı. Herkeste heyecanlı, tatlı bir bekleyiş vardı. Söz, ordan burdan derken hak âşıklarına geldi. Ünüversiteli, kendiliğinden yöneltilen bir söz üzerine; sohbete girip hak âşıklarıyla ilgili güzel bir konuşma yaptı. Herkes ilgiyle ve tadına vararak dinledi. Sözü, taa geçmişlerden başlatıp getire getire Yunus'a, Melüli'ye kadar getirdi.

«...Aşk imamdır bize gönül cemaat... Dost yüzü kıbledir daimdir salat... Hakikat bir denizdir şeriattır gemisi... Çoklar gemiye bindi denize dalmadılar...»

«Melüli'yem bülbül gibi zâr eyle... Yâr'a yâr ol yâr'ı sana yâr eyle... Zarar etme bu meydanda kâr eyle... Ehli irfan ile göç'e gör gardaş...»

«Eyvallah» dediler. Gezbelili misafir söze girdi.

«Zahit sanma bizi dünden bu günden... Nice bin kez gidip bu hana geldik... Ezel yer gök ile yaratılmadan... Nur'u Muhammed'i seyrana geldik.

Noksani'yem lamekândan gelmişiz... Erenlerden biz de destur almışız... Münkirler gözüne perde olmuşuz... Hakikat sırrını pinhâna geldik...»

«Eyvallah»

Seyt Musa «Bismi Şah, eyvallah.» diye söze girdi.

«Biziz ebedî ölmiyen... Ölüm için gam yemeyiz... Âdem mi gidip gelmiyen... Biz onu âdem saymayız...

Latife bismillahımız... Tesbihi zikrullahımız... Mürşit bizim allahımız... Allah bir iki demeyiz...»

«Halla hallaa, halla hallaa!..» dediler. Caferi Gango epeydir dolmuştu. Oğluna işaret etti. Deri yüzlü eski bir defter getirip babasına verdi. Cafer Dede fazla aramadı.

«Gel ey zahit gel ey ilişme bize... Hakkın yarattığı kul bana neyler... Arıdırsan kendi kalbini arıt... Sende küfür bende imana neyler...

Sekiz derler şol uçmağın kapısı... Hakka doğru açılmıştır hepisi... Korkusun çektiğin sırat köprüsü... Hakka doğru varan kullara neyler...

Pir Sultan Abdal'ım ağladı güldü... Kabe-i şeriften bir nida geldi... Hakkın emri ile dört kitap indi... Okuyan Muhammed yazan Ali'dir...»

«Halla hallaa!.. Halla hallaa!.. Allah, Muhammed, yaa Ali...»

Sakallı, elini çeketinin cebine attı. Cepdefteri yapraklarından bir tomar çıkardı.

«Bende, bulabilirsem Melüli'nin bir şiiri olacaktı. İzin verirseniz okuyum.»

Caferi Gango «Babam, alla hak için, okuyunuz.»

Sakallı, eski elyazısı yazıyı okumaya başladı.

«Dünyaya gelmekten murâd bil ey can... Ne dünya şerefi ne şöhret nişan... Tekamüle ermek için bu insan...Mektebi irfana girmektir murad...

Allaha ibâdet kamile hizmet... Matlûbun hak ise dostu ziyaret... Var mı bundan başka farz ile sünnet... Verdiğin ikrarda durmaktır murad...

Melüli allah bir, bir olmak ister... Mümin kullarına yâr olmak ister... Gizli değil aşikâr olmak ister... Kaldırıp perdeyi görmektir murad...»

«Alla allaa...Alla allaa...Alla, eyvallah.» diye sesler yükselince, Cafer Dede, Seyt Musa'ya baktı.

«Babam, alla hak için. İyi güzel de. Sazlar ne zaman gonuşacak? Hep biz gonuşuyoruz. Bir de onlar gonuşsun. Onların gonuşması başka olur. Cemimizin aşkı da artar.»

Sazı, Gezbelili misafire verdiler. Sesler kesildi. Gönüller, gıdasını zenginleştirmeye başladı.

«Gel gönül usanma derdü beladan...Sanma ki aşk yolu kolayca biter...Mecnûn'a ne cefâ gelse Leylâ'dan... Tac-ı devlet gibi serinde tutar...

Bu can o dostundur-hey dost- içinde nem var... Ölürsem yolunda bana ne gam var... Bu aşkın içinde hoş bir âlem var... Dü cihan zevkini bir yana atar...

Ecel gelir bu Melüli ölürse... Açılır goncalar bahar gelirse... Herkes sevdiğini arar bulursa... Yanar kemiklerim tütmeden biter...»

Sazı öpüp Seyt Musa'ya uzattı. Seyt Musa deyişler çaldı, cem yürüttü. «Halla hallaa, halla halla...Alla,Muhammed, Yaa Ali!..» sesleriyle coştular. Dualar okundu, lokmalar dağıtıldı. Sakallı, değişik bir istekle sazı alıp kendine göre ayarladı. Hem çaldı hem söyledi. Hem ağladı hem de ağlattı.

«Aşk düşmüş kişinin cezası değil... Her kötü arzunun rızâsı değil... İçki sofrasının mezesi değil... Sevgi âlemine dalanlar bilir...

Leyla'nın yeridir gönül kalesi... Ayrı gezse dost yanıdır sılâsı... Nedendir acaba Mecnun çilesi... Feryad edip çölde galanlar bilir...

Kirli emelleri benzetmem aşka... Aşk dediğin baldır lezzeti başka... Fedayi bu yolda galsaydm keşke... Baştan başa garar gılanlar bilir...»

«Aşk aşk!..» dedi birisi. Toplantının içinden karşılıklar verildi. «Aşklara aşk olsun.»

«Aşkınız aşk olsun.»

«Aşkınız cemaal olsun.»

Saz, döndü dolaştı. Yine cem yürüten Seyt Musa'nın eline geldi. Seyt Musa, etkili, dokunaklı sesiyle çalıp söyledi.

«Hasretinle bağrım tutuştu yandı... Pervâneler gibi nâr'e düşürdün... Verdin aşk meyini aklımı aldın... Garip bülbül gibi zâr'e düşürdün...

Sahralara düştüm döndüm Mecnûn'e... Gözlerimin yaşı aktı Ceyhun'e... Yâr seni benzettim güzel Şirin'e... Ferhad gibi intizâre düşürdün...

Gel nazar kıl Melüli'nin coşune... Hak güzeli yazar güzel eşine... Kurban olam allamın güzel işine... Beni böyle güzel yâr'e düşürdü...»

Seyt Musa, sazı, oturduğu köşedeki duvara yasladı. Cemdekilerin hepsi "Eyvallah" dedi.

Zeki «Eline diline sağlık dede. Ne zamandır kulağımız paslanmıştı. Epeydir cem görmüyordum. Berhudâr ol.»

Toplantıdakiler, bir iki bir iki dağıldı. Cafer Dede, misafir, Seyt Musa, Büyük Eve gitti. Yatmadan önce odaya büyük bir mangal konmuştu. Misafir, dalgın dalgın; çatlamış ince zar gibi, yer yer gri bir kabuk bağlayan közlere baktı.

«Aşk zor iştir!»

Caferi Gango «Ateşten bir lokmadır.»

Seyt Musa «Efendim, bir divâne'den dinledim. Diyor ki; gerçek erenlerde, acayip bir huy var. Gerçeği ve aşkı ararken çok hassas oluyorlar. Hani tavuklar, kendi kendilerine, yiyecek için tane ararlar ya; şu gübrelerin, mayısların, çöplüklerin içini didikliye didikliye. Erenlerde de böyle bir huy var. Koskoca şeylerin içinde araya araya, dite dite istedik-

lerini buluyorlar. Tavukların gagalarıyla, mayıs yığınını didikliye didikliye buğday tanelerini buldukları gibi...»

Karşılık verilmedi. Üçü de yatağa girdi. Birbirinden habersiz, duvarda asılı gazlambasının kısık alevine baka baka uykuya daldılar.

●

Ünüversiteli, canı sıkkın sıkkın dolaşıyordu. Irmak boyu yürüye yürüye gelirken o soğukta, Deli Memmed'in, sanki yaz günü gibi kimseye aldırmaz aldırmaz yıkanışını izledi.

Kevekkaya'ya çıktı. Değirmendersi'ne inmekten vazgeçip köye indi. Evlerinin önündeki eski kütükleri inceledi. Porsuk Hasan'la Sakallı, eve yeni gelmişlerdi. Onları görünce sevindi.

«Ünüversiteli, canın sıkılıyor. Baharı dört gözle bekliyon heral.»

«Öyle say Porsuk Emmi. Her mevsimin bir güzelliği var. İnsan, kışın biraz daha kapanıyor köy yerinde.»

«Bahara az galdı. Gerçi buraların baharıyla gışı birbirine garışıyor ya.»

Sakallı, duvara çiviyle tututurulmuş ayıekmeği dalına bakındı. Yapraklar kurumuş. Kıpkırmızı vişne büyüklüğündeki meyvelerine bakarak konuştu.

«Sonbaharda, Binboğa'dan getirdiğimiz ayıekmeği?»

«Onlar ya.»

«Ne gadar güzel. Yapraklar gurumuş amma meyveler aynen duruyor.»

«Öyle Emmi.»

Bir süre duvarda çiviye takılı ayıekmeğine bakındılar. Porsuk Hasan konuyu değiştirdi.

«Binboğalı, Bünyan'a gitmiş. Kör Hamo'nun yanına.»

«Ne yapsın, geçim. Evi götürmeyi düşünüyormuş.»

«Kimisi Alamanyi'ye, kimisi Fıransi'ye, kimisi Çukurua'ya, kimisi de oriye buriye gidiyor. Köyde adam galmayacak bu gidişle.»

«Toprak yetmiyor. Yetse de zahmeti çok. Hakı bokunu ödemiyor.»

«Çalış çalış sonu yok.»

«Ekmesi bir dert, biçmesi bir dert. Baari, çıkanı da garın doyursa. Millet getmesin de ne yapsın?»

Meryem kadın, saç sobaya birkaç odun daha attı. Sofra bezini, sobaya yakın serip tahtayı üstüne koydu.

Sakallı «Niye zahmet ettin Meryem bacı?»

«Zahmetlik ne var. Çay yaptım. Yufka ekmek, çökelik, tereyağ, isterseniz eşgili ekmek de var.»

Meryem kadın, elleriyle bastıra bastıra yufka ekmek kızarttı. Kızarttığını, ekmeği azalanın önüne uzattı. İki üç kat ısıtılan yufka ekmeğin içi iyice kızarıyor. Dışı, dürüm yapılacak kadar yumşak kalıyor. İçine, çökelikle tereyağ konulup tatlı bir çıtırtıyla yeniliyordu. Sakallı söyliyemiyordu ama Porsuk Hasan aynı şeyi düşündü.

«Meryem bacı, iki baş guru soan dorasan ya.»

«Unutmuşum.»

Soğanı ince ince kıyıp yufka ekmeğin üstüne yığdı. Meryem kadın, birer bardak çay daha doldurdu.

Sakallı «Eline sağlık Meryem bacı. Garnımızı eyice doyurdun.»

Porsuk Hasan «Geçmişleriyin canına değsin.»

Sakallı «Ünüversiteli, sen dedeni görmedin. Ramo, bu köyün en eskilerinden sayılır. Babayiğit bir adamdı.»

Porsuk Hasan «Sakallı Emmi yav. Duyduğuma göre, Ramo'yla Gayşeli'nin arası heç eyi deelmiş. Biliyon mu nedenini?»

«Köyde dedigodusu oldu ya, aslını bilen yok.»

Akıllarına bir şey gelmiş gibi konuyu uzatmadan kestiler. Birbirlerinin gözlerine bakınınca Porsuk Hasan yekindi.

«Geç oldu Ünüversiteli. Meryem bacı, bize müsade.»

Gayşeli, kışın baharla buluşmaya çalıştığı kararsız günlerde öldü. İnceköylüler, kalabalık bir grupla onu gömdüler. Ama içlerinde, söyliyemedikleri bir dargınlık, bir küskünlük vardı. Kimse belli etmiyordu. Ama çok sürmedi. Daha on gün bile geçmemişti ki, Bebeğin bir iki sözü, İnceköylü'lerin içindeki tüm karanlıkları dışarı attı.

«Görüyonuz mu millet? Gayşeli, Gır'daki suyun yerini söylemeden çekip gitti.»

«Ölümünde bile, Gayşeliliği elinden bırakmadı.»

«Sölesiyedi noolurdu? Pis batasıca!»

«Gocaman bir suymuş.»

«Kır'da, bir mağrada görmüş. Yarıktan, dağın eteğine doğru goca bir ırmak akıyormuş.»

«Ne ırmaa kele? Onu da millet uyduruyor. Bu milletin götünden yalan eksik olmuyor.»

«Tangrı canıng ala! Sen de Gayşeli gibi inatlaşma. Görmüş ki, millete söölemiş.»

«Hanı, nerde ya?»

«İnatlaşıp söölememiş.»

«Söylediği şeyleri verselerdi, bu olmazdı.»

«Az şey vermemiş köylü. Hepsini geri çevirmiş.»

«Onlar da önce vereydi. Bilmiyorlar mı Gayşeli'nin huyunu?»

«Mezarında hortliyesice, yatsıng bakalım.»

«Diyorlar ki, Hıdo o suyung yerini biliyor.»

«Nerden biliyormuş?»

«Ya Gayşeli söödi diyorlar. Ya da Hıdo, ariye ariye o suyun yerini buldu.»

«Buldu da niye millete göstermiyor?»

«O da gendi gendine diyormuş ki: Bu suyu ben göstersem, Gayşeli buldu diyecekler. Halbuki ben kendi başıma buldum.»

«Tangrı canını alasıca! O da ööle mi inatlaşıyor?»

«Ne biliyim, ööle zaar.»

«Anam gadanız aliyim. Bu bizim İnceköy'ün milleti bir hoş. Deli Memmed'in, Deli Fadime'nin, Deli Durdu'nun, Deli Cavat'ın adı çıkmış. Hepiciği deli. Belkim onlardan da deli.»

«Olan sonrakilere olacak. Ne var şu suyun yerini sööleseydi?»

«Yok anam yok. Ööle bir su yok.»

«Gayşeli, belki de gördüm sanmıştır.»

«Belkim görmüştür de yerini unutmuştur. Aksi ya, unuttum da diyemiyor.»

Gayşeli'nin inatçılığı, bir türlü söylemediği Kır'daki su üzerine yapılan yorumlar bir ay sürmeden kesiliverdi. Baharda yapacakları işler üzerine kara kara düşünüyorlardı.

Kürtçe, yine köyün sığırını gütmeye başladı. İçerden yeni yeni çıkan hayvanları, dışarıya alıştıra alıştıra güdüyordu. Bu, birçok çobanın, köylünün, çok eskiden edindikleri bir alışkanlıktı. Porsuk Hasan, Ünüversiteli'yi kırmadı. Kürtçe, sığırları toplarken onlar İncemeşe'ye doğru çıktılar. İncemeşe'den, Güneydağı'na yöneldiler. Birçok yerde, karların üzerinde yürüdüler. Beş altı kez kınalı keklik uçurdular.

Porsuk Hasan «Bak Ünüversiteli, kınalı keklik daha çok buralarda oluyor.»

Ünüversiteli derin bir iç çekti. «Şimdilik Emmi.»

Sıkmeşe'ye indiklerinde ikindiyi geçiyordu. Deredeki su sesini ta gerideyken duydular.

«Bu su ne zamana kadar akar dersin?»

«Mayıs ortalarına gadar. Bilemedin sonuna gadar. Karlar çekilir çekilmez damarları gurur.»

«Sakallı Emmi dedi ki, Oğlum Ünüversiteli! Sıkmeşe'yle İncemeşe'nin derelerinde, suyun guruduğunu bilmezdik. Ardıçlarla, Cıcamıklarla bunlar da gurudu.»

«Dooru söölüyor. Ben bile hatırlıyom. Her derede su vardı. Şimdi nerdee! Çobanlar bile, İncemeşe'yle Sıkmeşe'ye; ormanlık olduğu halde gelmek istemiyorlar. Çünkü, susadıklarında su bulamıyorlar.»

Meşe ağaçları içinde akan suyun kenarına çömeldiler. Önce yüzlerini yıkadılar. Porsuk Hasan, suya dikkatli dikkatli bakan Ünüversiteli'yi izliyordu.

«Ünüversiteli, görüyon mu suyun berraklığını? Dere suyu değil, sanki zemzem suyu.»

«Ben de ne kadar parlak, ne kadar temiz olduğunu düşünüyordum. Bu derenin suyu İstanbul'da akacak! Millet, birbirini yer Porsuk Emmi.»

«Su için millet birbirini yer mi Ünüversiteli? Allaan suyu. İstanbol'da yok mu?»

«Aah Porsuk Emmi ah! İşte bu allaan suyu İstanbul'da yok.»

«Halla hallaa! Niyeymiş o?»

«Orda burda gezinirken ne diyorduk Porsuk Emmi? Ardıç kalmadı, cıcamık kalmadı, ayıekmeği kalmadı, çalı kalmadı, kartal kalmadı, keklik kalmadı, kurt kalmadı, ayı kalmadı, geyik kalmadı. Bunlar kalmayınca su da kalmıyor Porsuk Emmi.»

«İstanbol'da su yok mu şinci?»

«Var var ama, senin tuvaletiyin altından akan su, oradaki içilen sudan bin misli temiz. Hem böóle su olmadığı gibi, temiz su dediklerini de parayla satıyorlar.»

«Tööbe tööbe! Demek, bizim tuvaletlerin altından geçen su, o sulardan temiz haa? Bir de parayla satıylorlar?»

«İster inan, ister inanma.»

«Noolacak bu işin sonu?»

«Bilmiyom. Yakında buralar da öyle olacak. Bildiğim tek şey, insan doğayı yok ettikçe; doğa da, damarlarının kaynağı çekilmiş ana gibi çocuğunu emziremiyor.»

Sıkmeşe'nin cılga yola düştüler. Porsuk Hasan, sol tarafında, dereyi kesercesine uzanan kayalığı gösterdi.

«İşte şu gayanın deliği. Hah işte o delik. Kör Hamo, sıır güderken arıları orada görüyor. Gayayı gırıp üç helke bal çıkardılar. Kör gözüne goduum! Arıları, bal yüzünden telef etti. Eskiden, bööle çok bal olurmuş buralarda. Belkim, ayılar o yüzden buralarda eğlenirmiş. Şimdi, daada bal buldum desen: herkiş, deli mi bu ne diye güler. Çok şükür bal da, arı da, ayı da galmadı. Senin dediin gibi, herbir şeyin damarları guruyor.»

«Porsuk Emmi, ne dersin? Sakallı Emmi'nin, gaya yarıklarındaki ağaçları da ziyaret edelim mi?»

«Geç oldu. Onu da başka bir zaman, Sakallı'ynan gidip görürüz.»

Meryem kadın, sobaya, kurumuş çalı dalları doldurdu. Az bir çay yaptı. Yer sofrasına, oğlunun önüne koydu. Ateş geçmeden bir daha çalı doldurdu. Yufka ekmeği,sobanın gövdesinde kızarttı. İçine çökelikle yağ koydu.

Yatağa girdiğinde, dışarda tatlı bir uğultu vardı. Arada bir titreyen camın sesine kulağını verdi. Dışardaki esintiyle birlikte cama sanki birileri vuruyor, birileri tıkırdatıyordu. Bu tıkırtıyı bir cıcamığın, bir ardıcın, bir ardıç çalısı cıdırın, ayıekmeğinin, karamığın, melemağacının, dağkirazının, dağeriğinin, karagözün, tosungötünün, tavşanağacımn, itburnunun, alıcın, meşenin, karaardıcm; dallarından birinin dokunarak, sürtünerek hem de asırlarca gerilerden, onbin

yıllık geçmişten bir ağıt tutturarak yaptığına inanıyordu. İnsanoğlunun, evrenin, bu en dokunaklı ağıtına katılmamak; insandan da doğadan da, evrenden de uzak olmaktı.

Karaoluk tarafında, İsli Mağara'nın oralardan bir ayı, ağır ağır yürüyordu. Bir süre, Işık Dağından bu tarafa, tek sıra gelen geyikleri izledi. Gözleriyle içlerinde zayıf, güçsüz bir av aradı. Yoktu. Arkalarına düşmeyi göze alamadı. Ördekli yaylalarına, Göl'e doğru yöneldi. Yüksekçe bir kayanın tepesine çıktı. Kocaman gövdesiyle oraya uzandı. Uzun uzun etrafı süzdü.

Ördekli'yle Dayoluk arasındaki kayalıklara takılıp kaldı. Sürü, gerideki koyundan epey uzaklaşmıştı. Yerinden doğruldu. Burnunu yerlere süre süre ilerledi. Kayaların arasında koca bedenini saklarcasına, beklenilmeyen çeviklikle koyuna yaklaştı. Kafasını bir iki kez salladı. Ani bir hareketle, ön ayaklarıyla koyunun üzerine çullandı.

Kesik kesik, bir iki kez köpek havladı. Boz ayı, kafasını kaldırdı. Kulaklarını dikti. Havayı kokladı. Ürkek hareketlerle, koyunu bırakıp üst yanındaki kayalığa çıktı. Gözden kaybolan sürüyü, köpekleri, iki çobanı izledi. Karanlık çökerken dereye indi.

Sabahın erken saatlerinde, üç dört akbaba gökyüzünde dolanırken Kapıkaya'dan, Geyikpınarı'nın o taraftan, iki iri kartal yekindi. Kır'ın tepesinde, kayaların yarığında yuvalanan bir başka kartal, emin hareketlerle havalandı. Epey yükseklere ağdıktan sonra, ani bir hareketle yıldırım gibi Ördekli'nin üstüne yöneldi. Uso'ların tavuğunu kaptığı gibi geldiği yöne ağdı.

Epeydir kekliklerin peşinde olan iki kartal, son kez çalılıkları taradı. Kevenlerin arasına sinen tavşanı gördüler.

İkisi birden sağınırken tavşan, tepeye aşağı yuvarlanarak çalıların arasına girdi. Kartallar bir daha sağınır ken, kayanın dibinde, kevenin altındaki delikten içeri girdi. İki iri kartal, Dayoluk yönüne uçtu. Gözden kaybolduklarında, dere yamacındaki deliğinden çıkan bir tilki; eliyle koymuş gibi, tavşanın deliğine burnunu soktu. Sonra da ön ayağının biriyle kaptığı gibi gerisin geri deliğine yöneldi.

Dayoluk yönünde kaybolan kartallar, sağına sağına İnceköy'ün Kır'ma geldiler. Ziyaret yönünde uçup durdular. Anlaçkavak'ta, suya doğru kayan keklikleri gördüler. Bu defa keskin gözleri onları yanıltmadı. Anlaçkavağa kurşun gibi indiler. İkisi de birer keklik kapıp Kır'a doğru ağıp gittiler.

Körkuyu'nun taşlı, çalılı dereden üç kurt çıktı. Üçü de kırçıldı. Çalıların arasından, Ortakavak'taki Sığırkayası'nın arka tarafını dolandılar. Alkaya'da yayılan İnceköy'ün sığırlarını görünce sineklendiler.

İçlerindeki en iri, kırçıl kurt yanındakilere hırlandı. Önlerine düşüp Köroğlunun Deresi'nde ilerledi. Kemer yönündeki kayalıklara gelip uzandılar.

Kör Gız'ın ineği, Sultan Garı'nın düvesiyle anası; Alkaya'nın altından, Düşüktaş'taki Küçükpınar'a yöneldiler. Pınara varmadan, bir karış boyundaki kışlık ekinlere daldılar. Üç kurt, onların bütün hareketlerini keskin gözlerle izliyorlardı. Alacakaranlık çökerken kalktılar.

Düşüktaş'ta, ekinlerin içindeki üç karartı, kafalarını kaldırıp köy yönüne baktılar. Küçükpmar'dan doyasıya su içip cılga yola girdiler. Kırmızı düvenin anası huylandı. Yoldan sapıp ekinlerin içine doğru giderlerken kurtlar, artlarından yetişti. Onların yönünü pınara verdiler. Üçü birden halka oluşturup, ortadaki inekleri dolandırarak kovalamaya

başladılar. Her fırsatta üçü birden, avlarının sadece birine çullandılar. Kurtlar düveye çullanırken anası, üç kırçıl kurdun arasına daldı. Boynundan, böğründen, arka baldırından yara aldı. Kör Gız'ın ineği, tarlaların arasında alıp başını köye doğru yatırdı.

İki kurt, düvenin anasını oyalarken iri kırçıl kurt düvenin peşinde koşturdu. Fırsatını bulup boğazına yapıştığında düve sendeledi. Öbür kurtlardan sıyrılan inek, imdadına yetişti. Bu defa üçü bir olup ineğe çullandı. Üçünü de dağıttı. Soluyuşu, kurtların hırıldayışını andırıyordu. Bir ara, olduğu yerde soluklanırken iki kurt, düveyi ondan yine ayırdı. Yavrusunun peşinden gitmesine engel oldular. Bekçi gibi başında beklediler. Tam bu sırada iri kurt, kırmızı düvenin burnundan kaptı. Düveyle birlikte yere yıkıldı. Olduğu yerde, yavaş yavaş yana kayarken bile burnunu bırakmadı. Geriye çekilip var gücüyle düvenin burnuna dişlerini geçirdi. Düve sırtüstü, ayakları havada kıpırdanıp durdu.

İnek, son bir kez yavrusuna bakınıp çırpınışlarını gördü. Önündeki kurtları süserek üzerlerine yürüdü. Kurtlardan biri, kuyruğundan yakalayıp geriye yıktı. İnek geri doğrulurken düvesini arandı. Aklma bir şey gelmiş gibi, cılga yola düşüp köye doğru koşturdu.

Sultan Garı, soluya soluya gürp gürp gelen ineği görünce sevindi. Biraz bekledi. Arkasında düve gelmeyince dizlerine vurdu. İnek, dikine aşağı son bir hızla gelip Binboğalı'nın getirdiği, yontulmuş çinki taşın dibine kendini attı. Öyle bir poflama sesi bıraktı ki, Sultan Garı sıçrayıp iki eliyle birden dizlerine vurdu.

«Eyvah, düvemi parçaladılar!»

Yerinde dövünüp dururken Gır Anşa çıktı.

«Hayrola Sultan Bacı, nooldu?»

«Görüyong mu başıma geleni Anşa Bacı? Bir tek düvemi de gurtlar parçaladı.»

«Nerden biliyong kele? Aazmı hayır aç.»

«Görmüyong mu Anşa Bacı? Anasının halına bir bakala.»

İnek, yerinde duramadı. Soluyarak geldiği yöne koşturdu. Sultan Garı peşine düştü.

Sultan Garı Kevekkaya'yı aşarken, Nuri elinde fener Bektaş'ın ardından koşturdu. Sultan Garı'ya yetiştiler. Önlerindeki inek, ardına bakmadan Küçükpınar'a koşturuyordu.

Sultan Garı «Düvem gitti Bektaş Gardaş!»

Küçükpınar'a ulaşırken üç kırçıl kurt, Köroğlunun Deresi'ne yukarı çıkıyorlardı.

«Amaan gadanız aliyiim, param parça etmişler!»

Nuri, feneri yukarı yukarı kaldırdı.

«Tüh, erken davransaydık belki ellerinden alırdık! Hiç olmazsa ölmeden keserdik. Yazzık olmuş!»

Bektaş, parçalanan düvenin derisini yüzmeye başladı. Birçok yeri parçalanmıştı. Birçok yeri de delikti. Nuriyle Bektaş, düvenin derisini alıp yola düştüler. Işık gözden kaybolunca, üç kurt dereye aşağı döndüler. Pınarın yala ğında, ağızlarını suya batıra batıra düveyi parçaladılar. Hem su içtiler, hem de et yediler.

●

Porsuk Hasan'la Ünüversiteli, ortalık ağarırken kalktılar. Kevekkaya'nın sırtından Alkaya'ya geçtiler. Küçükpınar'a inip su içtiler. Oturup soluklandılar.

Porsuk Hasan «Sultan Garı'nın gırmızı düvesini gurtlar burda parçalamış. Nasıl da biliyor gâvurlar. Burunlarını suya batıra batıra yemişler.»

«Kemiklerini de götürmüşler.»

«Gör ki nereye götürdüler? Üzerindeki etlerin diremini bile bırakmayacaklar.»

«Akbabalar?»

«Vallaa, gurtlar onlara da fırsat vermemiş. Belki kemiklerin olduğu yerde dolanıyorlardır.»

Köroğlunun Deresi'ne girdiler. Açıkyazı'daki inin oralarda dikilmiş bir karaltı, onlara doğru bakıyordu. Var gücüyle, patır patır diliyle aşağı doğru seslendi. Porsuk Hasan ayağa kalktı. Bir süre, üst yanlarındaki karaltıyı seçmeye çalıştılar.

«Porsuk Emmi, bu, Deli Memmed. Bize sesleniyor herhalde. Baksana el kol işareti yapıyor. Yerinde duramıyor. Bir şey mi oldu, ne dersin?»

Deli Memmed'e doğru yürüdüler. Deli Memmed, patır patır sesler çıkarıyor. Körkuyu tarafını işaret ediyordu.

Porsuk Hasan «Valla bişe var. Yoksa Deli Memmed bu gadar telaşlanmaz.»

İkisi, Açıkyazı'nın başına çıkacakken Deli Memmed, aldı başını Körkuyu tarafına yatırdı. Tepenin başına çıkıp Deli Memmed'in kaçışını izlerken, alışık olmadıkları bir su sesi

duydular. Dayoluk'la Kemer tarafına akıp giden pırıltıyı görünce donup kaldılar. Gözlerine inanamıyorlardı.

Porsuk Hasan «Ulan gadanı aliyim Ünüversiteli, bu ne?»

«Gocaman bir su Porsuk Emmi! Hem de Gözeler'in suyundan bile çok.»

İkisi yarışırcasına yokuş aşağı, düzlüğe doğru akıp giden suya baka baka Körkuyu'ya koştular. Şaşkın bakışlar arasında, suyun patlak verdiği yerin başına geldiler. Birbirlerine hiçbir şey sormadan, şoruldayarak akıp giden suya bakıyorlardı. Deli Memmed aşağıda, köpüren suyun içinde çırılçıplak yıkanıyordu. Porsuk Hasan dayanamadı.

«Bu su nereden çıktı böyle Ünüversiteli?»

Karşısındaki dalgın dalgın «Vallaa, bilmiyom Porsuk Emmi.» dedi.

Deli Memmed, giyinip yanlarına geldi. Üçü birden, derenin içine doğru, kayanın dibinden patlayarak akan suya dalıp kaldılar. Deli Memmet, patır patır diliyle bir şeyler söylemeye çalıştı. Sonra karşısındakilerin yüzüne bön bön bakındı. Porsuk Hasan kızdı.

«Ne demiye çalışıyong lan?»

Deli Memmed, eliyle güneşi gösterdi. Sonra bir güneşi, bir Kır'ın Ziyaret tarafını gösterdi.

«Sen bişe anlıyong mu Ünüversiteli? Ben bişe anlıyamadım.»

Deli Memmed tekrar güneşi gösterdi. Sonra da iki kez, güneş kadar, elleriyle işaretler yaptı. Ardından da bir patlama işareti yaptı.

«Ne diyor bu lan gadanız aliyim?»

Deli Memmed, iki eliyle doğudaki güneşi gösterdi. Güneşi elleriyle alıp alıp Kır'daki ziyaretten tarafa sesler çıkararak fırlattı.

«Güneş mi düştü ziyarete? Ne ilgisi var yav? Halla halla! Anlıyamıyacağız biz bunu.»

Deli Memmed, ağzından köpükler çıkararak onlara kızdı. Tekrar gökyüzündeki güneşi alıp alıp Kır'daki Ziyaret tarafına attı.

«Ulan Ünüversiteli. Vallaa bu Deli Memmed, Ziyarete iki top güneş düştü diyor.»

«Ne güneşi Emmi?»

«Vallaa ööle diyor sanırım. Eskiler anlatırmış. Sultan Garı da görmüş. Baazı kereler, geceleri, Binboğa Geyikpınarı'nın oralardan bir yerle, bizim Gır'daki Ziyaret; garşılıklı, birer top ışığı, birbirlerine zabaha gadar atarlarmış. Bir top ışık, gidip gidip gelirmiş. Ööle anlatırlar.»

Porsuk Hasan'la Ünüversiteli, akıllarına bir şey gelmiş gibi, geldikleri yöne kaçışmaya başladı. Arkalarından da Deli Memmed geliyordu. Açıkyazı'nm başından Alkaya'ya doğru koştular. Kaklığın başına gelip soluklandılar. Ünüversiteli, düşünceli düşünceli Porsuk Hasan'a baktı.

«Porsuk Emmi»

«Ne var Ünüversiteli?»

«Sakın bu su, Gayşeli'nin Kır'da gördüğü su olmasın?»

«Hay aklınla bin yaşıyasın Ünüversiteli. Dinime de o su. İmanıma da o su. Kalk köylüye habar verek.»

Soluya soluya, böğürlerini tuta tuta Kevekkaya'ya koşuyorlardı. Sakallı, oturduğu çalının dibinden ayağa kalktı. Şaşkın şaşkın onların gelmesini bekledi. Porsuk Hasan, Kevekkaya'nın başına dikildi. Uzun süre, kurtlar tarafından saldırıya uğrayan hayvanlar gibi soludu. İçine nefes alamadan soluyordu. Köye doğru bağırmaya çalıştı ama olmadı. Kevekkaya'nın başına oturup ayaklarını aşağı doğru salladı. İki üç kez derin derin nefes aldı. Ciğerlerine dolan havayla ayağa kalktı. Var gücüyle köye doğru bağırdı.

«Heey milleet! Körguyu'dan goca bir su çıktıı! Körguyuuu, Körguyuuu! Suu!»

Bir kez, bir kez daha bağırdı. Yakınındaki Sakallı da şaşırdı. Ünüversiteli'ye sokulup olanı biteni sordu. Ünüversiteli, soluya soluya anlatırken Porsuk Hasan, bir daha köye doğru bağırdı.

Setter Gızı, ondan tarafa dönüp elleri belinde, geriye doğru kaykıldı. Velika'nın karısına baktı. O da bakıyordu. Büyük Pınar'ın üstündeki kayalara bakındı. Veyve elleri böğründe, Porsuk Hasan'ın, Kevekkaya'nın başında dikilmiş karartısına bakıyordu. Setter Gızı elleri belinde, geriye kaykılarak Velika'nın karısına seslendi.

«Kele gadanız aliyiim, bu pis batasıca ne die bağırıyor?»

«Ne biliyim kele? Körguyu'dan su mu ne çıkmış.»

Setter Gızı Veyve'ye döndü.

«Kele Veyve, sen de duydung mu?»

Veyve kafasını salladı.

«Duydum, Setter Gızı duydum. Körguyu'dan su çıkmış diyor.»

«Ne suyu, etmen millet?»

«Ne biliyim, ööle baarıyor işte...»

«Yanında kim var?»

«Ünüversiteli, Sakallı. Arkalarında da Deli Memmed var.»

«Deli Memmed mi?»

«Yaa...»

«Anam bacım, bunların hepiciği deli. İçlerinde bir Bebek eksik. O nerde galdıysa?»

İnceköylüler, Porsuk Hasan'ın bağırıp çağırmasına kayıtsız kalmadılar. Çoluk çocuk Kevekkaya'ya akın etti. Kör Gız, Setter Gızı'nın yanıbaşına dikildi.

«Gız anam, Porsuk Hasan yalan söölemezdi, nooldu buna?»

«O ne Porsuktur, avcı deel mi?»

«Avciydi ama atmazdı.»

«Essahtan bunlara nooldu bööle?»

«Gız, batasıca. Yanlarında Sakallı da var. Ünüversiteli de var. Deli Memmed de var.»

«Deli Memmed yanlarmdiyese onlar da delirmiş.»

«Ne delirmesi bire batasıca! Sakallı yalan söölemez. Ünüversiteli dersen, o da yalan bilmez. Deli Memmed'in de dili yok. O ne sööliyecek? Gala gala bir Porsuk Hasan galıyor.»

«Éé ya anam! O da durup dururken ne diye yalan sööliyecek? Yörü hele yörü. Millet, Kevekgaya'ya doluştu.»

«Tangrı canıng ala, needeceen ardlarından gidip de?»

«Tangrı senin canını alsın, Bu milletin hepiciği mi deli?»

Öğleden sonra İnceköy'de kimse kalmadı. Karakilise'den, Ayranlık'dan, Kemerden, Dayoluk'tan, Yalak'tan akın akın köylüler geldi. Gelenler dilini yutuyordu. Körkuyu'nun oralar insanla doldu. Peşlerine düşen köpekler, Anlaçkavağa yukarı tilki kovalıyordu. Körkuyu'dan aşağı akan su, tarlalara yayılmış. Herkes birşeyler soruyor. Ortalık, arı kovanı gibi inliyordu.

«Kemer'li Arap ölmesiyeydi, bu suyun niye çıktığını bilirdi.»

«İnceköy'den Gayşeli, bu suyun gözünü biliyormuş. İnatlaşmış da söylemeden ölüp gitmiş.»

«Bu Körguyu var ya, çok eski bir Ermanı yeriymiş. Kemer'li Arap söölemiş.»

«Baksiyeniyem küllü bir topraa var. O zamandan galma zaar.»

«Yontulmuş çinki daşlar da var.»

«Burada su olmasa, millet ne diye buralara yerleşsin? Ermanılarm bu gadar aklı yok mu?»

«Buraya ne diye Körguyu dedilerse? Yoksam buralarda bir guyu mu var?»

«Ne bilek, belki de var.»

«Ermanılar mı ad goydu, yoksa bizinkiler mi?»

«Bizinkiler demiştir.»

«Belki Ermanılar Körguyu dediler, bizinkiler de onlardan duydu.»

«Körguyu Ermanıca deel.»

«Ermanıca deel ya, Ermanıcası vardır...»

«Ermanıca, Körguyu ne demek acaba?»

«Biz ne bilek.»

«Kemerli Arap olsiyeydi bilirdi.»

Yaşlı Ördeklili cevap verdi.

«Geyikpınarı'nın oralar da, Gır'daki Ziyarat da boş yerler deel. Bir şeyler var. Kimse bilmez, kimde ne var kim bilir.»

Güneş batana kadar Körkuyu'da beklediler. Bir kısmı kaldı, çoğu da köylerine doğru dağıldı. Karakiliseli kadınlar, köprüye yaklaşırken mezarlığı işaret ediyorlardı. Kendilerini uğurlayan İnceköylü kadınlara çıkıştılar.

«Kele anam, vakit geçirmeden bir halva yapın da Gayşeli'nin mezarında dağıtın. Suyun yerini söölemediyse de habarmı vermiş. Yazzık gızı!..»

İnceköylü kadınlar, ertesi gün akşama doğru; yaptıkları helvalarla, kömbelerle, köyün alt yanındaki mezarlığa akın ettiler. Çocuklar peşlerinden kaçıştı. Uzun sürmedi, köyün erkekleri de mezara doluştu. Kadınlar, helvayla kömbe dağıttılar. Köyün hocası, Gayşeli'nin mezarı başında Kur'an okudu. Kör Gız, durup dururken bir ağıt başlattı. Erkekler kızıyordu. Kadınlar da ağlamaya başlayınca baş edemediler. Kadınlar, mezar başlarında ağlarlarken erkekler köye döndü.

Bebek, gâvurların icatlarıyla, Körkuyu'nun suyundan nasıl yararlanılacağı üzerine yaptığı yorumlarla milleti kırıp geçirdi. Kemerliler, İnceköylüler, Dayoluklular, tarlalarını sulamak için ark yapmaya başladı. Üç köyün çobanı, sığırları güde güde getirip Körkuyu'da suladılar. Ordaki derelerde, sığırları ikindiye kadar yatırdılar.

Körkuyu'da patlak veren su, üçüncü haftaya varmadan kesiliverdi. Çevre köyün insanları şaşırıp kaldı. Bir türlü anlam veremeyen köylüler, geldikleri Körkuyu'dan

boyunları bükük ayrıldı. Setter Gızı, Kör Gız'a beddualar yağdırıyordu.

«Tangrı canıng alsın! Gayşeli'nin mezarında ağıtlar yakıyordung.»

Kör Gız «Ne biliyim kele. Kendi gibi, Körguyu'daki su da inatlaştı anam.» diyordu.

13

Binboğalar... Binboğa... Neler görmedi ki... Evrenin de doğanın da insanın da çok şeyine şahit oldu. Doğallıkların ve evrimlerin neyini yaşamadı ki... Ağaçlar vardı Binboğalarda. Dallı budaklı, dev gibi. Mavi boşluğa uzatılmış yeşil bir gül gibi. Üç yüz yıllık, beş yüz yıllık, yedi yüz yıllık. Bin yıllık, bin beş yüz yıllık, asırlık dev ağaçlar. Ardıçlar, cıcamıklar, ladinler, mazılar, meşeler ve niceleri...

İnsanlar vardı Binboğalarda. Binboğalar gibi sert görünümlü. Uzun boylu, esmer, kara kaşlı, iri kara gözlü, bıyıklı, sırım gibi insanlar. Kaya gibi sert, meşe gibi sık dokulu. Sert ama Binboğanm doğası kadar güzel, solunan havası kadar temiz yürekli, Binboğaların doğallığı kadar sağlıklı...

Sürüleriyle koyunlar, yozlar, atlar, boğalar güdülüyordu yaylalarında. Bir sürü değil bin sürü koyun, bin sürü yoz, bin sürü at, bin sürü boğa. Güdülen her şeyin bini güdülüyordu. Binlerce teke, binlerce boğa... Bunun içindir ki ona Binboğalar denildi.

Sürüler, yoz sürüleri; bir çobanla değil üç, beş, yedi çobanla güdülüyordu. Binboğalar sadece sürüleriyle, yozlarıyla, boğalarıyla değil; çobanlarıyla da ünlüydü. O çobanlar ki, sadece insanın değil, hayvanların da ruhu olduğunu yaşayarak öğrendiler. İnsanı, toprağı, dağı taşı, ağacı, otu, havayı, ateşi sevdikleri kadar, güttükleri hayvanı da sevdiler. Binboğanın çobanları, doğayla insan bütünlüğündeki sırrı kavradı. Tıpkı yaşamın sırrıydı.

Kendileri gibi, dünya yuvarlağında nice çobanların, kır yaşamı sürenlerin de bu sırra ulaştıklarına inanıyorlardı.

Sürülerin koçları vardı, eşşek gibi. Her insan, her kurt yanaşamazdı. Kafasını kaldırışında, havayı koklayışında, bakışında, yayılışında, işemesinde; tanıdık olmayana korku veren bir yönü vardı. Sürüdeki koçlar gibi, kıvrım kıvrım boynuzlu, kara gözlü, bir hoş bakışlı koyunlar vardı.

Tek tük keçi sürüleri vardı. Bazen derelerde, eteklerde, meşeliklerde. Bazen de Bin-boğa'nın en sarp yerlerinde yayılıyorlardı. Öyle tekeler ki, koçlardan iri. Siyah içine kızıl dağılmış tüyleriyle, sivri koca boynuzlarıyla kimseyi yaklaştırmayan tekeler. Alalı, gök rengi, kızıl, gri, siyah, ak, alınları sakar tekeler...

Binboğa'nın eteklerinde ve düzlüklerindeki ağaların sürüleri, yoz sürüleri vardı. Çobanlar, ünlü çobanlar vardı bu sürüleri güden. Çoğu ağaların, bir değil iki, üç sürüsü vardı. Birçok ağaların, birer de yoz sürüsü güdülüyordu Binboğalarda.

Söbeçimenli ağaların, Binboğalarda yozunu güden Bektaş Çoban vardı. Mustafa Çoban gibi, ermiş bir çoban biliniyordu. Sevgi dolu, inancına bağlı bir çobandı. «Deli Çoban» diye bilinen; yine o yıllarda, onunla dağlarda çobanlık yapan başka bir çoban vardı. Çoğunun, ona da «deli çoban» dediği oluyor. Kimisi de: Mustafa Çoban, Bektaş Çoban, Deli Çoban diye bilinen üç çobanın, aynı çoban olduğunu sanıyor.

Mustafa Çobanın ölümüne şahit olanlar; inançları, ermişliği kadar, onun ölüm biçimini de unutmadılar. Köye bakan dağın yamacında koyun güdüyordu. Hasta değildi. Kadınlar, sağımı bitirmek üzereydi. Mustafa Çoban, önce koyunlarına içli içli kaval çaldı. Sonra bir kayaya sırtını yasladı. Koyunlarına uzun uzun, ağır ağır, sanki onların di-

liyle seslene seslene sesi çıkmaz oldu. Köylüler, yanma gittiler ki; Mustafa Çoban, öyle, seslene seslene göçüp gitmiş.

Bektaş Çoban, Karaoluğun yakınındaki Çatak'ta yoz güdüyordu. Yanında, yeni yetmelerden Hamo vardı. Bektaş Çoban, kurtlar için köpek bulundurmuyor. Köpeği, daha çok bir başka can şenliği görüyordu. Alacakaranlık çökerken kurtlar, yoza yaklaşmaya yeltendi. Yozdaki hayvanlar, genlerine işlemiş bir sezgiyle anla mışlardı. Güz ortalarıydı. Ortalığın sessizliği; hayvanların soluması, ayaklarıyla yeri eşercesine tekmelemeleriyle bozuldu. Ortalık, yankılar ve çınlamalarla doldu. Kurtlar, anlamını çok iyi bildikleri bu sese dayanamayıp gittiler.

Hamo, korkuyla Bektaş Çobana baktı. O çok rahattı. Yumuşak, sevgi dolu bir sesle konuştu. «Lo lo Hamo, jıgur jı dıza çıheyi tu dıtırsı. Em jı meri ğerav bıtırsı jı ğade bıtırsı vaki dı emji kesi natırsı: Lo lo Hamo! Kurttan, hırsızdan korkmak ne ki? Biz, asıl içinde sevgi olmayan insandan, bir de allahtan korkalım. Başkalarından korkmayı sen boş ver.»

Ardından da onu, başka türlü, onun dilince yatıştırıyordu. «Lo lo Hamo! Gumede pez tışnavı du rehatiye ğu mezeki: Lo lo Hamo! boşver. Koyunlara bir şey olmaz. Sen rahat ol.»

Bektaş Çobanın yoz sürüsüne, Hunulu'ların vurduğu yaralı bir geyik tekesi karıştı. Ön ayağı kırılmış. Yozun yayıldığı yerlerde yozla birlikte dolaştı. Onların tuz yaladığı taşta birlikte tuz yaladı. Bektaş Çoban, karnı ala bu geyik tekesini sürekli izledi. Yaralı teke de yoz sürüsünü izliyordu. Yoz nereye gitse, yanıbaşında dolaşıp duruyordu. Bazen bir kayanın yamacına çıkıp uzun uzun sürüye, Hamo'ya, Bektaş Çobana bakıp durdu.

Çobanlar söylememişti. Belki oduncular belki de başkaları söyledi. Avcılar haber aldı. Bektaş Çobanın yozuna katılan karnı ala, çangal boynuzlu geyik tekesinin ardına düştüler. Yaralı olduğunu biliyorlar. Günlerce, yoz sürüsünün çevresinde dolanıp durdular. O gün, gün batarken Bektaş Çoban avcıların önüne indi. «Beni öldürmeden, tekeyi alamazsınız.» Yankılı bir ses tonuyla konuştu. Avcılar, hiçbir şey demeden çekip gitti.

Bektaş Çoban, o kadar korumaya çalıştığı geyik tekesini, iyileştirdikten sonra yine Hunulların vurduğunu öğrenince, dinlenmek için gittiği köye geri döndü. Yıkılmış gitmişti. Hamo'ya bir şeyler söylemeyi unutmadı. Hamo, onun «Sakın, benim ıslığımı taklit edip de sürüyü çağırma.» öğüdüne bir anlam veremedi.

Hamo gece yatarken, otururken, dalgın dalgın gezerken bunu düşündü. O gece ay yükselirken, Bektaş Çoban gibi ıslık çalıp yozu toplamağa çalıştı. Islığı çalmasıyla sanki dağ taş kopup üstüne geldi. Korkunç bir deprem oldu. Korkuyla yıkılıp gitmeden, kendini yüksekçe bir kayanın başına zor attı. Yoz, öyle bir gürültüyle yamaçtaki kayaları, yerlerinden sökercesine, Hamo'dan tarafa yağdırdı. Yüreği ağzına geldi. Sadece yuvarlanan taşların, bir iki kayanın sesi değil; yozun çıkardığı ses de çok korkunçtu.

Hamo, kayanın tepesine, yapışırcasına sarıldı. Yoza bakmaktan kendini alıkoyamadı. Buraya kendini zar zor atmasa, linç olacağını çok iyi biliyordu. Bu korkuyla kayanın tepesinde, kertenkele gibi yapışık kaldı. Bektaş Çoban, kayanın tepesine tünemiş, ürkek bir kuş gibi dururken geldi. Yoz tekelerinin, öfkeyle ayaklarını yere vurmasından çıkan sesle dağ taş çınlıyordu. Çobanın tanıdık ıslığıyla yoz ona yöneldi. Bir saat sonra Hamo, utanmış, suçlu suçlu kayadan indi. Gelip

Bektaş Çobanın yanına oturdu. Bektaş bir şey söylemedi. Ama Hamo, neden kendi ıslığıyla yoza seslenme deyişindeki anlamı çok iyi kavramıştı. Böyle toparlanan bir yozun içinden, ancak Bektaş Çoban sağ çıkabilirdi. Yaşadığına sevindi.

Binboğa çobanları, köylüleri, yaylacıları, Binboğa'ya sık sık ağaca, oduna gidenler; geyiklerin yayılışlarını, hareketlerini, bir araya gelişlerini, yavrulamalarını, onları emzirmelerini, suya inişlerini, kar yalayışlarını gözlemlediler. Dört mevsimin belli dönemlerindeki hareketleri, çobanların da köylülerin de dikkatini çekti.

Geyikler, belli dönemlerde bir araya gelip çiftleştiler. Belli dönemlerde, dişiler ve tekeler ayrı sürüler halinde gezindiler. En çok da yağmur yağıp, arada bir güneş değdiği günlerde yavruladılar. Yağmurla karışık güneş ışıklarının ipiltileri içinde yavrularını yaladılar. Yavrular ilk nefeslerini, güneş ışıklarıyla ipil ipil olan bu yağmurlu günlerde soludular.

Kendi keşfettikleri, kimsenin bilemediği, insan ayağının değmediği yalçmlıklarda, küçük düzlüklerde otluyorlardı. Yine birçok insanın bilemediği, yok sandığı yerlerde sularını içiyorlar; çoğu kez de, güneş değmeyen yerlerdeki karları yalıyorlardı. Kendileri bir hayvandı. Ama otlayışları, su içmeleri, kar yalamaları, yaşantıları hiç de hayvanca değildi.

Geyiklerin de çobanları vardı. Bunun için, belli bir düzen içerisinde yaşıyorlardı. Belli zamanlarda erkekler ve dişiler bir araya geliyor. Belli zamanlarda erkek ve dişiler birbirlerinden ayrılıyorlar. Belli zamanlarda, dişi sürüleri; çobanlarının gözetiminde, teke geyiklere katılıyordu. Tıpkı, güz sonunda koyunlara koç katıldığı gibi.

Geyik sürülerini güden çobanlar görünmez. Ama geyikleri çok iyi gözlemleyen köylüler; sürülerin tıpkı, başlarındaki çobanın işaretlerine göre hareket ettiklerini anlar. Çobansız geyik sürülerinin; yayılmaları, yatmaları, kalkmaları, yalçınlıklarda gezinmeleri olanak dışıdır. Bunun içindir ki, geyik sürülerinin çobanları kutsaldır. Tıpkı, güttükleri geyik sürüleri gibi. Anneler, çangal boynuzlu tekeler, çebişler, yavrular hepsi kutsaldır. Kutsal çobanları yüzünden de onları kimse kolay kolay vuramaz, yakalayamaz. Geyikleri avlayanlar, zarar verenler iflah olmaz.

Geyikler de, geyiklerin çobanları da kutsaldır. Bunu çok iyi bilen Binboğa'nın dağ köylüleri, onlardan bereket umar. Zorda kalanlar yardım umar. Nasip almak, medet ummak; geyiklere, geyiklerin çobanlarına yakarmakla olur. Sık sık yakarışta bulunurlar: «Yaa Şerikéy Şivân, Memikéy Gavân!..» İşte bu yakarış, karşılıksız kalmaz. Binboğa'nın yalçınlıklarında, zirvelerinde, kayaların tepelerine çıkan ana geyikler, ala karınlı çangal boynuzlu tekeler; kafalarını geriye ata ata, sürmeli dalgın gözleriyle, heykelleşmiş ilahlıklarıyla uzaklara, çook uzaklara bakarken, işte bu yakarışı, bu yakarışları, çobanlarıyla birlikte dinlerler: «Yaa Şerikéy Şivân, Memikéy Gavân!..»

Sürekli kar yağışlarının kesilmesine karşın kış devam ediyordu. Köylere, düzlüklere doğru erimeler artmış. Yine de kar eksik değildi. Avcılar, sürüyü günlerce kovaladı. Sonunda, sürüden azıktırdıkları geyik tekesinin peşine düştüler. Tekeyi düze indirince, köylerden de birçok insan ava katıldı. O geceyi insanlardan, köpeklerden kurtularak atlatan teke; yorgunluktan, karları yarıp sürüsüne ulaşamadı. Avcılar, köylüler; sabah erkenden, ava kaldıkları yerden başladılar. Teke, sandıkları kadar ileri gidememişti.

Dizlerindeki, kafasındaki son enerjiyle kaçmaya başladı. Peşindeki kalabalık, onu habire düzlüğe, köylere doğru yöneltiyordu. Ördekli, Tavla, Çağşak, Sancakağılı derken; Kızılpınar'a kadar kovalanan teke, Kızılpınar'da yakalandı. Tekenin yakalanmasına sevinenlerden çok, üzülenler vardı.

Günden güne yokedilen doğa, artık ağıt yakıyordu. Öyle bir ağıt ki, yürekleri dağlıyor. Öyle bir ağıttı ki boğazları düğümlüyor, bağırlara paslı bir bıçak gibi saplanıyordu. Öyle bir ağıttı ki, sadece doğayı ve insanı sevenler biliyordu. Öyle bir ağıttı ki; doğaya ve insana saygı duyanların dışında kimse ağlamıyordu, kimse de bilmiyordu.

Cıcamık, ardıç, karaardıç, ayıekmeği, karagöz, melemağacı, alıç, armut, karamık, itburnu, tosungötü, tavşanağacı; çoktandır can çekişiyor, kökü kuruyordu.

Vurgun Kırgın, Kaç Göç yıllarında; vurulan kırılan insana, insanlara, kültürlere, doğa her şeyiyle ağıt yakmıştı. Ama şimdi, bu insanların çoğunda, ağıt yakacak bilinç de kalmamıştı. İnsanın, insanı kırdığı zamanlarda; saklanmış, dumura uğramış, büzülmüş körelmiş durumu, bu kez kendi soyu için yaşıyordu. İnsanoğlu yine vahşileşmiş, yine soysuzlaşmıştı. Karanlıkar,doğum yapıyordu.

Doğada, doğal güzelliklerde direnenler de vardı. Sakallı, Ünüversiteli, Porsuk Hasan; bu direnenleri gördükçe seviniyorlar. Uzun sürmüyor. Sevinçleri ağıtlardan bin beter, boğazlarına düğümleniyor.

Yok edilen ağaçlar, çalılar ve arta kalan son nesil; korkuyla, ürpertiyle bekleşiyorlar. Küçük bir karış ardıçlar,

cıdırlar, cıcamıklar, ayıekmekleri başka çalıların içine saklanıyorlar. Asırlarca önce, gölgelerinde büyüyen çalıların torunları da, atalarına karşı; şimdi, çalıdan çok daha küçük kalan bu ağaçlara, sanki vefa borçlarını ödüyorlar. Asırlık köklerinden, yeniden filizlenen bu bir karış ağaçlar, çalıların içlerine saklanıyor. Sınırlı da olsa, varolma uğraşısı veriyorlar.

Katledilen ağaçların, çalıların, doğallıkların durumu; suskunluklarında bile çok şeyler anlatıyor. İnsanoğlu, konuşmasına bir olanak tanısa dili çözülecek. Günlerce, aylarca konuşup içini dökecekti. Ama bundan umutlu değildi.

Ünüversiteli, Gözeler'in üstündeki Sığırkayası'na oturmuş, dostlarına içini döküyordu.

«Şu dağların, tepelerin, yamaçların, derelerin durumuna bakın. Kendini katleden insanlara karşı içi hınç dolu. Herkese küfreder bir durumları var. Olanca vahşetimize karşı yine de yaşama uğraşısı veriyorlar. Çalılar, alıçlar, ayıekmekleri, cıcamıklar, karamıklar, tosungötleri... Kırıma uğramış doğanın açık görüntüleri. İnsan, bu dilden anlamazsa, bir daha da insan olamaz.»

Porsuk Hasan «Birçok yerde kıymık bile kalmadı. Kuşlar da, yaban hayvanları da kırıldı. Birçoğu kayıplara karıştı. İnsan soysuzlaştıkça doğa kırılıyor. Doğa yok oldukça insan da yok oluyor.»

Ünüversiteli «Bilerek veya bilmeyerek de olsa bu, insanın sonu demektir.»

Sakallı «Bana deselerdi ki, bir zaman gelecek, şu dağlarda kibrit çöpü bile bulamayacaksınız. Vallaa, adam gafayı oynatmış derdim. Şu işe bakın yav!»

Porsuk Hasan «Goddaz yine geyik vurmuş diyorlar.»

Sakallı «Vah, çok yazık! O güzelim hayvanların çilesi de bitmiyor. Vurguna kırgına uğrayan insanlar gibi. Kesilen, yakılan ağaçlar ve çalılar gibi...»

Sakallı ayağa kalktı. İçi kan ağlaya ağlaya Kır'a, Anlaçkavağa, Ortakavağa, Yayla'ya, Açıkyazı'ya, Güney dağına, İncemeşe'ye, Sıkmeşe'ye bakındı. Günlerdir sakladığı sevincin avuntusuyla bile kendine gelemedi. Porsuk Hasan, Sakallı'ya belki bir ümit veririm düşüncesiyle, hatırlatırcasına, yutkunarak konuşmağa başladı.

«Emmi be! Hanı bize Gözeler'de, Sığırkayası'nın yarıklarına düşmüş eski ağaçları gösterecektin?»

Sakallı da yutkunarak konuştu.

«Onlar da bizim gibi çoktan yıkılmışlar. Gör ki kaç yıldır öylece duruyor? Belki de benim yaşımdan birkaç misli geçmişleri var. Kendimi bildim bileli, o yarıklardaki ağaçları göreni de, konuşanı da duymadım. Amma iyi biliyorum ki o ağaçlar, orada hep vardı. Belki değil, mutlak İnceköy'ün gurulmasından önce de orada yatıyorlardı.»

«Köy dağılıyor Emmi!»

«Hayrola?»

«Binboğalı evi götürmeye gelmiş.»

«Bünyan'a mı?»

«Bünyan'a ya! Binboğalı da buralardan, Binboğalardan uzaklaşınca, gerisini sen düşün?»

Ünüversiteli «Avcı Nuri, önümüzdeki hafta Fransa'ya gidiyor.»

Sakallı «Binboğalı, Binboğasız nasıl edecek? Aklım almıyor.»

«Neetsin geçim derdi. Bir avuç toprağı yok ki ekip biçsin. Olanlarmki de karın doyurmuyor. Çalış çalış sonu boş. Hakı bokunu ödemiyor.»

«Gidince gurtulacaklar mı?»

«Giden bir umutla gidiyor. Sonu belli değil.»

Porsuk Hasan «Emmi be! Binboğalı, Binboğasız, essahtan nasıl duracak? Dağları gezip ağaçları gördükçe Binboğa'yı düşünecek.»

«Binboğa'da ağaç da kalmadı Porsuk.»

«Çalı bile galmıyacak.»

«Yazzık be! Şu tepelerin, yamaçların haline bakın.»

Ünüversiteli «Essahtan Emmi, köyün muhtarı ve azalarıyla görüşsek ya.»

«Olur olmasına da. Mıhtarınan azalar ne yapsın? Köylü gısmıynan başa mı çıkılır? Gizli gizli gene keser.»

«Gır Dede, meşeliklerin yolunda saklanıp odun getirenleri gözlüyor.Ben gözümle gördüm. Birkaçını yakalayıp odunları caminin önüne yıktırdı.»

«Gır Dede isterse yapar, amma herkesin yardımcı olması gerek. Meşelikleri zor goruyor. Bunlara sıra gelene gadar!»

Porsuk Hasan iç çekti.

«Nooldu biliyon mu Emmi?»

«Nooldu?»

«Yaban gazları var ya. İki senedir çok dikkat ediyom. Açıkyazı'nın zirvesinden, Güney dağının üstünden, Otbiçilen'e doğru uçup gidiyorlardı. Avcılar orasını da öğrenince görünmez oldular.»

«Yollarını değiştirmişlerdir.»

«Yok Emmi yok. Bu dediğim yeri sonradan bulmuşlardı. Kimseye söölemediydim. Nerden bildilerse?»

«Görmüşlerdir Porsuk.»

«Doğrudur Emmi. Yoksa, iki sene hiç mi uğramazlar? Ya buraları terk ettiler. Ya da yok olup gitmişlerdir.»

«Avcılar onları yok etmişdir.»

Porsuk Hasan «Önceleri, ava çok hevesliydim. Hemi de delicesine. Tüfekle gezmediğim, atmadığım, vurmadığı zaman, danalar gibi delleniyordum. Sonradan noolduysa? Ben de anlayamadım. Nefret etmeye başladım avcılığımdan. Keşke heç bir şey avlamasaydım.»

«Yine tüfeksiz duramıyorsun Porsuk Emmi.»

«Alışkanlık Ünüversiteli. İşte bunu bırakamıyom. Biliyonuz ki, artık vurmuyom.»

Ayranlığa, Oğlakkaya'ya, Mollahösüğünlere, Tahtalı dağlarına doğru bakındılar. Şar tarafındaki ormanlığı doyasıya seyrettiler. Gözler, köylere oradan İnceköy'ün meşeliklerine ve oturdukları Killiktepesi'ne kayıp durgunlaşıyordu.

«Durmuş Ali Emmi olsaydı.»

«Gene sormadan edemezdi.»

«Ne yapsın? Onun yaşama umudu.»

Porsuk Hasan «Şimdi, Durmuş Ali Emmi olacaktı, ona; Körguyu'da su patlak verdi Durmuş Ali Emmi deseydik, ne derdi acaba?»

«Vallaa, ölüm döşşeğinden kalkıp taa Körguyu'ya gelirdi.»

«Ööle mi ederdi dersiniz?»

«Hem de yaşlılığına bakmadan. Bastonuna dayana dayana. Gitme diyene de, ağzı dolusu küfrede ede suyun başına varırdı.»

«Belki de Deli Memmed gibi çırılçıplak kendini suya atardı.»

«Yapar mı yapardı. Durmuş Ali Emmi, az mı deli doluydu?»

«Durmuş Ali Emmi, gafasına goduğunu yapardı. Hele deseydik ki; Durmuş Ali Emmi, Ortagavağm suyunun başına, Yaylaya, betondan yalak yapmışlar. Vallaa, hırsından betonları bastonuyla yine gırardı. Ama biz ne yaptık?»

«Körguyu'daki suyu duysaydı. Gayşeli'ye olan hırsı söner miydi?»

«Belki. Ama çok gızıyordu. Ölmeden önce gene sormuş. Gayşeli, suyun yerini söölememiş. Belki de buna üzülüp öldü. Gayşeli, Durmuş Ali Emmi ölmeden suyun yerini sööleseydi. Belki de ölmezdi.»

Hepsi buna, ta yürekten inanırcasına üzgün üzgün kafalarını salladılar. Sakallı'nın aklına, Körkuyu'daki suyun kaybolduğu geldi.

«Ünüversiteli, bu su, ne diye kesildi dersin? Heç aklım almıyor.»

«Bilemiyorum Emmi. Bir nedeni vardır. Belki de yağmurların, kar sularının ardı kesilince o da kesildi.»

«Körguyu'daki bu su, Gır'da, Gayşeli'nin gördüğü su mu acaba?»

«Olabilir. Zaten yeraltında birçok ırmakların olduğunu kitaplar yazıyor.»

«Demek ki taa Gır'dan, Körguyu'ya gadar, yerin altından delik yol var haa?»

«Olabilir.»

«Vay be, kesilmeseydi!»

«Gayşeli, ölmeden yerini göstersiyeydi bilinirdi.»

«Omuz odunlu adam. Nuh dedi de peygamber demedi.»

«Onu heç deme.»

«Körguyu'da, çok eskiden oturanlar olsaydı, onlar bilirdi.»

«Buralardan giderkene, heçkimseye söölemediler mi?»

«Gâvur bu, sööler mi?»

«Belki, bilen vardır.»

«Ermanılar, çocuklarına da mı söölemediler?»

«Belki söölemişlerdir.»

«Bilen vardır. Kim olduğunu bir bilsek. Gör ki nerde?»

«Belki Suriye'de, Lübnan'da, belki Amarıka'da. Belki de İstanbol'da bilen vardır.»

«Olur olur.»

«Bir de diyom ki, bizim Kemerli Arab yaşasiyeydi bilirdi.»

«Bilir miydi Sakallı Emmi?»

«Bilirdi belki.»

«Bu gonuda sana heç mi bişey demedi?»

«Demedi.»

«Demese de biliyordu.»

Suskunlaştılar. Körkuyu'da çıkıp yok olan suyu, oralarda yaşadığı söylenen Ermenileri; Gayşeli'yi, Durmuş Ali Emmi'yi, Kemerli Arab'ı, Sarıkaya'yı, Karakilise'yi, Şar'ı... düşünüp durdular.

«Binboğalı'nm yaptığı aklıma geldi.»

«Ne yaptığını, Emmi?»

«Hanı bizim Durmuş Ali'yi, eşşeğe bindirip Açıkyazı'nm yamacına götürmesi.»

«Binboğalı'nın nerden aklına geldiyse?»

«Binboğalı o, bilmez mi?»

«Ööle ya! Cıcamığı, ardıcı, karaardıcı, ayıekmeğini, kütükleri ondan daha iyi bilen var mı ola?»

«Belki yok, belki vardır.»

«Yoktur yook. Durmuş Ali'yi severdi. Baksana adamı yaşlı yaşlı, yolda ölür mölür demeden, eşşekle dağa götürüyor. Durmuş Ali onu seviyor ya. Onun için de ses çıkarmıyor.»

«Essahtan, demiyor ki: Ulan Binboğalı, ben yaşlı bir adamım. Daada galırım, eşşekten düşer ölürüm de başına bela olurum.»

«Demiyor. Hem de guzu guzu, tıpkı el gadar çocuklar gibi Binboğalı'nm ardına düşüp geliyor.»

«Ben, önce görmediydim. Sonra kendi kendime: Ulan dedim, bu cıcamık dalları bööle niye iğreti duruyor. Bir de ne

bakiyim! Bizim Durmuş Ali Emmi mışıl mışıl uyuyor. Kendi kendime güldüm. Bir de yaklaştım ki; cıcamık, karaardıç ööle bir kokuyor ki, ölüyü diriltir. Binboğalı'ya hak verdim. Bizim Durmuş Ali, ööle bir yatıyor ki. Lordlar gibi. Yattığı yer, sanarsın ki guştüyü döşek.»

«Essahtan, belinin altındaki cıcamık, karaardıç gıymıkları heç mi batmamış?»

«Batsa ki noolacak? Binboğalı, onları eyice yongalaştırmış. Öle bir kokuyor ki, Durmuş Ali sesini çıkarır mı?»

«Cıcamık, karaardıç, yonga dediniz de aklıma geldi. Binboğa'da kömür bulunmuş diyorlar.»

«Esgiden berli diyorlardı. Ama aslı çıkmadı.»

«Yok canım. Bulmuşlar, bulmuşlar. Hem de işlemeye bile başlamışlar.»

«Vay be! Binboğa'da kömür de var haa?»

Ünüversiteli «Çok doğal. Büyüklerimiz anlatıyor ya. Emmim de bilir. Buralar dağ taş, ağaç kakılıymış. Eskiden gör ki nasıldı? Çok eskilerde, insanlar olmadan önce; kesilmeye kesilmeye, yakılmaya yakılmaya ne olacak o ağaçlar? İşte böyle kömüre dönüşecek. Belki, Afşin Elbistan düzlüğü kömürle kakılı.»

«Eyi dedin Ünüversiteli. Bebek anlatıyordu. Afşin Elbistan arasına bişe yapacaklarmış.»

«Ne yapacaklarmış?»

«Goca goca, böök böök bişeler yapıp o kömürü işleyeceklermiş. Alaktırık mı ne çıkarakcaklarmış.»

«Haa. Elektrik üretecekler. Niye olmasın?»

Sakallı «O nasıl olacak, Ünüversiteli?»

«Termik santraldir. Elektrik üretir.»

«Buralara da gelir mi dersiniz?»

«Yeterse gelir, niye gelmesin?»

«Peki Ünüversiteli, o dediğin şeyin Binboğalara bir zararı olur mu?»

Ünüversiteli, dalgın dalgın düşündü.

«Olmaz mı Emmi? Goca goca bacalardan küller yağacak her yana.»

«Küller yağacak haa?»

«Küller yağacak.»

«O zaman da bizim Binboğamızın güzelliği, desene hepten bozulacak.»

Ünüversiteli, karşılık vermedi. Sakallı bir ona, bir Porsuk Hasan'a baktı. Kafasını indirip acı acı düşündü. Üçü de içlerinde, dayanılmaz bir ağıt yakıyordu. Ünüversiteli'nin içindeki ağıt, hak âşağı ozanların sözleriyle, sazlarıyla kaynaşıyordu. Sonra da iki dizelik söz, beyninin ortasına çakılı kaldı: Gezme serseri yabanda, deme şundadır ya bunda... Sendedir bu mana sende; sen, sende iste bul seni...

Sakallı, içindeki sazla birlikte acılı bir ağıt tutturmuştu. Kurulan cemlerde ve derin sohbetlerdeki gibi, hem çalıyor hem de ağlıyordu.

«Ne ağlarsın benim zülfi siyahım... Bu da gelir bu da geçer ağlama... Göklere yükseldi figanım ahım... Bu da gelir bu da geçer ağlama...

Bir gülün çevresi dikendir hardır... Bülbül gül elinden ahu figandır... Ne olsa da kışın sonu bahardır... Bu da gelir bu da geçer ağlama...

Daimi'yem her can ermez bu sırra... Gerçek aşık olan erer bu sırra... Yusuf sabır ile vardı Mısır'a... Bu da gelir bu da geçer ağlama...»

Ünüversiteli, çevresine bakındı. Çalıların içine saklanırcasına girmiş cıcamık, ardıç, cıdır, ayıekmeği, tosungötü, melemağacı ve karagöz'ü gördü. Pusarcasına, korkuyla kendisine bakıyor gibi geldi. Onların durumunu uzun uzun düşündü.

«Biz taneyiz tane gibi biteriz... Tedbil olup aslımıza yeteriz... Aşk ehliyiz gülüstanda öteriz... Bülbül bizim gülzar bizim gül bizim...

Melüli'yem aşktan haberin var mı... Hakikat şehrinde bazarm var mı... Dost için ölmüşsen mezarın var mı... Ölenler bahtiyar ölmeyene hayıf...

Melüli'den başka bir dost tutmayan... Mey-i muhabbete leke katmayan... Azrail gelse de perva etmeyen... Aşk oldu benimle ölene kadar...

Melüli'yem meyden hissemi aldım... Dost ile düşmandan hep râzı oldum... Derdime dermanı özümde buldum... Derdimden bilmeyen él'e ne minnet...

Şah Hatayi'm der coşmayan... Aşk kürresinde pişmeyen... Burda hakka kavuşmayan... Orda kavuşur mu dersin...

Gece böceklerinin sesleri ortalığı kapladı. Bir açıdan bakılırsa Gözeler'den, bir açıdan bakılırsa Kır'ın Ziyaret tarafından, başka bir açıdan bakılırsa tam güneşin doğduğu

yerden; kıpkızıl bir ay yükseliyordu. Porsuk Hasan dikkatlice bir Ünüversiteli'ye, bir Sakallı'ya baktı.

«İşte Ünüversiteli, tıpkı şimdiki gibi bir ay çıktığında, çok dikkat ettim. Geyikler, boyunlarını geriye atarak, ayılar güçlerini yitirmiş gibi, kartallar gözlerini keskinleştirerek; tekmil kuşlar, böcekler, otlar, ağaçlar, çalılar sanki bu aya bakarlar...»

Üstlerinde, kıpkızıl ay da olmasa: ayıekmeği, karaardıç, karagöz, tosungötü, melemağacı, tavşanağacı, alıç, armut, meşe, dağkahvesi, iri hindi keklikleri, kınalı keklikler, çil keklikler, ayılar, kurtlar, geyikler, kartallar, puhu kuşu, akbabalar, şahinler, yılanlar, itburnular, karamıklar... Soylarının kırımı karşısında hiç direnemeyecekler. Belki, doğadaki bütün soylarından da ümidi keseceklerdi. Ama işte bu kızıl ay, gece böceklerinin sesleri, ruhları tazeleyen temiz esinti, ufuktaki dağ zirvesi, gökte parlayan yıldızlar... buna engel oluyor. Kırıla kırıla da olsa, kendi gibi kırılan insanlar, kültürler; insanı ve doğayı sevenler, insana ve doğaya saygı duyanlar oldukça, yaşayacaklarına inanıyorlardı. Ama şimdi, acı bir ağıt yakıyorlardı ki; dağ taş, tüm mavi boşluk, tüm evren inliyordu.

●

Kör Hamo, ertesi gün iki oğlunu sığıra gönderip evde kaldı. Bünyan'a geleli iki yıla yaklaşıyor. Tanıdıklarla, ayaküstü sohbet yapmayı özlemişti. Bugün de Bünyan'ın salı pazarı. Meryem, onun uzun adımlarla eli götünde; sallana sallana, önden önden gidişine sinirlendi.

«Gallaş, utan utan! Beni bırakıp nereye seğirtiyon? Gören, bunlar ne biçim adam demez mi?»

Kör Hamo duraklar gibi yaptı. Geriye seslendi.

«Sen de biraz çabuk gel biree!»

Meryem, kocasına hep «Gallaş» diye seslenirdi. Öyle yumuşak bir ses tonuyla söylüyordu ki bu, Kör Hamo'nun hoşuna gidiyordu. Bünyan'ın kayabaşı evlerinden, siyah parke taşlar döşeli eğri büğrü sokaklarından pazar yerine indiler. Meryem komşularını, Hamo da tanıdık yüzleri görünce pazar yerinde birbirinden ayrıldılar. Kör Hamo, tanıdıklarıyla konuşa konuşa pazar yerini bir aşağı bir yukarı, beş altı kez dolaştı. Bir ara, paranın üstünde olduğunu hatırlayıp Meryem'i buldu.

«Ulan gallaş, gene pazar yaptırmadan eve dönderecektin.»

«Sen alacağını al. Ben, gâveye uğrıyacağım.»

Halıcı Cemel Ağa'yla, oğlu Yusuf'u gördü. Bir saate yakın dolaştılar. Ağasının pazarını Yusuf'la eve kadar götürdü. Yine sallana sallana pazara döndü. Pazarın değirmen tarafındaki koyunları, sığırları gördü. Pazarlık için dikilenler, elleri çıkacakmışçasına sallanan insanlar, bağırıp çağırmalar ortalığı doldurmuştu.

Sümer Mahallesinin çobanını görünce, eski kütüklere oturup konuşmağa başladılar. Kör Hamo, onunla konuşurken pazarda satılan ineklere, koyunlara, danalara, tosunlara, öküzlere şöyle bir göz gezdiriyordu. Arkadaşı ayrılıp gitti. Hamo, mal pazarının içine girdi. Tanıdığıyla konuşurken gözüne ilişen koca, gri öküz dikkatini çekti. Tekrar kütüklere oturdu.

Kütüklerin ordan, uzun uzun gri öküze bakındı. Kafasını salladı, alnını kaşıdı. Kısık sol gözünü daha da kıstı.

Bir uzaktan bir yakından, bir süre daha baktı. Sahibinin kim olduğunu araştırırcasına sağa sola bakındı. Üç dört adam lafa dalmış. Hangi mal kimin, belli olmuyor. Yine gözünü kıstı, yine kafasını kaşıdı. Belli etmeden, öküzün yakınlarında dolanıp durdu.

Birdenbire aklına gelen şeyle öküze yaklaşıp alnına baktı. Alnındaki beyaz sakarı görünce nerdeyse bağıracaktı. Elini ağzına bastırdı. Pazar yerinin bitişindeki duvarda, yola bakan demir oluklu çeşmeden avuç avuç su içti. İçerken hep öküze baktı. Sevinç, tedirginlik, korku, ne olur ne olmaz düşüncesiyle hükümet konağına giderken geri döndü. Aklına gelen şeyin sonucunu meraktan kendi de çatlıyordu. Kendince emindi ama içinden hep «Ya dönüp bakmazsa!» diye kahroluyordu. Hızlı hızlı öküzün yanına geldi. Koca kalıbıyla diğer hayvanlar arasında hemencik seçiliyordu.

Düşündüğünü yapamadan, öküze yaklaşmışken geri döndü. Gelip iki avuç su daha içti. Üç dört avuç suyu da yüzüne çarptı. Şapkasını duvardan alıp kafasına geçirdi. Ağır ağır, öküze yaklaşmadan son bir kez kafasını salladı. İçinden, biraz da duyulurcasına «Alla, Muhammed, Yaa Alii!» dedi. Ellerini birazcık kaldırıp gözlerini Çatak dağı tarafına, sonra da görünmeyen Binboğalara dikti. «Şarikey Şivân, Memikey Gavân» diye söylendi.

Adım adım yürüyordu. Öküze dört beş adım kala elini uzattı «Yıldız, Yıldız!..» Koca gri öküz, elektriklenir gibi oldu. Kör Hamo bir daha «Yıldız, Yıldız!..» deyince öküz, kulaklarını dikti, kafasını kaldırdı. Havayı derin derin soludu. Hamo'ya bakan gözleri, ışıklar içinde donuklaşır gibi oldu. Kör Hamo, aldığı cesaretle bir daha «Yıldız, Yıldız!» diye seslenince üstüne doğru geldi. Kör Hamo, boğazı düğümlenirken geriye çekildi.

Öküzün ayrıldığını gören sahibi «Ohaa!» diye ona yetişti. Hamo'ya bakmadan «Alacak mısın?» diye söylendi. Kör Hamo, zoraki bir cık diyebildi. Öküze bir daha baktı. «Kocaman olmuş.» diye söylendi. Kendini tutamayıp ağlaya ağlaya hükümet konağına yöneldi. Bir taraftan gözyaşlarını siliyor. Bir taraftan da ağlıyordu. «Keşke pazar yerinde olmasaydım.» Hüngür hüngür ağlamak istiyor yapamıyordu. Belki de yaşamında ilk kez, istediği halde hüngür hüngür ağlıyamıyordu.

Jandarma karakoluna geldi. «Komutanla görüşeceğim.» dedi. Kapıyı vururken şapkasını eline aldı. İçeri, tedirgin ve korkarak girdi.

«Efendim! Salıpazarında, öküzümü gördüm.»

«Ne öküzü amca?»

«Efendim! Sarız'ın İnceköy'denim. Burada çobanlık yapıyom. Beş yıl oluyor. Kaybolan, daha doğrusu çalman öküzümü tanıdım.»

«Sen ne diyon amca?»

«Valla gomutanım, dooru söölüyom. Öküzümü tanıdım. Satmaya getirmişler.»

«Beş yılı geçiyor mu dedin?»

«Evet gomutanım.»

«Amca, sen yanılmayasın?»

«Bağışlayın efendim. Biz çoban adamız. Köylüyüz de. Bu gonuda yanılmam.»

«Beş yılı geçti ha?»

«Bu güz, altı yıl olacak.»

«Halla halla! Öküzünü nasıl tanıdın hemşerim?»

«Alnında sakarı vardı.»

«Ee, birçok malın anlında sakar var. Sonra, insan insana benziyor ki mal mala benzemesin.»

«Ona seslendim, sesime geldi vallaa!»

«Nasıl tanıdı?»

«Adını, Yıldız goymuştuk. Yıldız Yıldız! deyince, kafasını kaldırıp üstüme geldi.»

Komutan, anlam veremedi. Alnını kaşıdı. Karşısındaki adama baktı. Kendince hesaplar yaptı.

«Sen şimdi, o öküzün senin öküz olduğundan emin misin?»

«Eminim gomutanım.»

«Büyük suçlama haa! Yoksa, iftiradan kodesi boylarsın.»

«Adım gibi eminim.»

«Gel bakıyım.»

Birlikte koridora çıktılar. Komiserin yanına vardı. Asteğmen, gülerek konuştu.

«Komserim, bu vatandaşı bir dinlesene.»

«Hayrola komutanım?»

«Kendisine sorsana?»

«Ne var hemşerim? Sööle bakiyim.»

«Gomserim, ben Sarızlıyım. Beş seneyi geçiyor. Yayladayken tosunumuz çalınmıştı. Şimdi onlardan birini, Salıpazarmda satılırken tanıdım.»

«Halla halla! Nasıl oldu da tanıdın?»

«Adı Yıldız'dı. Yıldız, Yıldız! dedim. Dönüp bana baktı. Ardıma düştü. İsterseniz yanınızda da yapıyım. Gene ardıma düşer.»

«Yanılmadığından emin misin?»

«Eminim.»

Komser, asteğmene baktı. Karşısındakini, yukardan aşağı süzdü.

«Bak! Eğer yanılıyorsan, cezasını sen çekersin. Bir ton dayak da ben atarım haa!»

«Tamam gomiserim.»

Üçü birlikte savcılığa gitti.

«Sen şurda biraz bekle.» İkisi içeri girdi. Olup biten savcıya anlatılınca güldü.

«Gidin yav! Çocuk musunuz? Olur mu böyle şey?»

«Valla, kendinden çok emin savcım. Bir de siz dinleyin.» Dışardakini çağırdılar. Savcı, Kör Hamo'ya bakıp bakıp kafasını salladı.

«Demek, beş altı yıl önce çalman tosunu tanıdın haa?»

«Pazarda satılacak efendim.»

«Peki, nerden bilelim o öküzün senin olduğunu?»

«Efendim, hayvan gısmı herkesin arkasına düşmez. Adını söyleyince tanıdı. Ardıma düştü. Adam şüphelenmesin diye bir şey yapamadım. İsterseniz, yanınızda ona çağırayım. O zaman görün.»

«Yanılıyorsan cezan büyük haa!»

«Cezama razıyım .»

«Öküze sesleneceksin.»

«Yıldız Yıldız, diye sesleneceğim. Ardıma düşecek.»

«Elinde ot veya ekmek olacak mı?»

«İsterseniz.»

«Yook ööle! Hayvan yiyeceğin ardma düşer.»

«Düşmez ama dediğiniz gibi olsun. Zaaten, seslenirken elimde bişe yoktu. Sadece elimi uzatıp adını seslendim.»

«Bizim yanımızda da ööle yapacaksın. Dediğin gibiyse ne alaa. Yoksa, seni içeri atarım. İki jandarmaya da eşşek sudan gelinceye gadar dövdürürüm.»

«Dövdürün.»

Dışarı çıkarken iki de asker geldi. Hep birlikte malların bulunduğu yere geldiler. Kör Hamo, heyecanlıydı ama kendinden emindi. Yine de içinden sık sık «Alla, Muhammed, Yaa Alii» demeden duramıyordu. Mal pazarlığı yapanlar, mavzerli iki jandarma gelince yana çekildiler. Savcı, Kör Hamo'ya göz etti. «Hadi bakalım.»

Kör Hamo, öküzden beş altı metre uzakta durdu. Çevredekiler, anlayamadıkları garipliğe kafa sallıyorlardı. Öküzün, şimdilik Kör Hamo'dan haberi yoktu. Hamo, içinden bir kez daha yakarışta bulundu. Sonra, arkası dönük iri gri öküze elini uzatıp «Yıldız, Yıldız!» diye seslendi. Öküz, bugün ikinci kez duyduğu bu kayıptan gelen alışık sese, umutla bir kez daha dönüp baktı. Hamo sevinçle «Yıldız, Yıldız! Gel yavrum!» deyince, ona doğru koştu.

Yıllar önce tanıdığı bu sesi, bu kokuyu yutarcasına ona yaklaştı. Gelip Kör Hamo'nun elini yaladı. Dilini yüzüne doğru uzattı. Kör Hamo, kendini tutamayıp hüngür hüngür ağlamaya başladı. Yıldız, yılların hasretini çıkarırcasına onun elini yalıyordu. Burnuyla uzun uzun kokladı. Sonra onun

üstünü başını yalamaya başladı. Şaşkınlıkla izleyenler, kafalarını sallıyordu. Savcı etrafa bakındı. Şaşkınlıkla bakanlara karşı konuştu.

«Bu öküzün sahibi kim?»

Orta boylu, etine dolgun, çapur suratlı adam öne çıktı.

«Benim efendim.»

«Bu öküz, senin mi?»

«Benim efendim.»

«Anladık be adam. Sen mi büyüttün, birisinden mi aldın?»

«Başkasından aldım efendim.»

«Gel bakıyım, sen de gel. Komutan! Jandarmalar, öküzü hükümet binasının önüne çeksin.»

Savcı kendi eliyle, öküzü satan adamın, Kör Hamo'nun ifadelerini aldı. Birlikte dışarı çıktılar. Öküzü, belediye bekçilerinden birine yedieminle teslim etti. Kör Hamo'ya döndü.

«Sen şimdi evine git. Biz haber veririz. İstersen, iki üç gün sonra bir uğra.»

Jandarmalar, öküzü satan adamı karakola götürürken Kör Hamo postaneye koştu. Akşama kadar bekleyip Sarız'ı zor bağlattı. Gango Süleyman'a olup biteni anlattı. «.....Bekteş'e sööle, Şayé'ye haber göndersin.»

Terleye terleye eve döndüğünde çocuklar sofradaydı.

«Meryem, müjdemi isterim! Çocuklar, bir haberim var!» Meryem, onun yüzüne yan yan baktı.

«Ne var Gallaş? Götün yine niye dutuştu?»

«Gız, aksilik etme.»

«Söölesene Gallaş.»

«İnceköy'ün yaylasında çalman tosunlardan Yıldız'ı, pazarda gördüm. Beni tanıdı. Öküzü yediemine verdiler.»

Meryem kadınla iki oğlanın elinden kaşıklar kayıverdi. Küçük çocuklar onların yüzüne bön bön bakındı. Meryem kadın yutkunup durdu. İki laf edemedi. Onlar birbirlerinin yüzüne bakarlarken Hamo, çorbayı habire kaşıkladı.

«Ben gâveye iniyom Meryem.»

Meryem kadın, yüzüne ters ters baktı.

«Gallaş, sen yalan söölemiyon deel mi?»

«Ne yalanı gız, deli olma.»

Kör Hamo, elleri ardında, uzun adımlarıyla, dik, eğrim büğrüm sokaklardan aşağı indi. Sabah sığıra gideceğini unuttu. Geri döndüğünde, çocuklar çoktan yatmıştı.

«Gallaş, beni uyutmadın, gene bir yalan uydurdun ya.» Kör Hamo, ona kızmadı. Kızar gibi davrandı.

«Gız, get başımdan.»

İnceköy'e haber ulaşır ulaşmaz Bektaş yerinde duramadı. Ördekli'den yeni dönmüştü. Sabahı beklemedi. Kendinin «Seydamet», Veyve'nin «Yamık» dediği yeğenini aldığı gibi yola düştü. Geceyarısı Kemer'in üst başından, çamurlara bata bata Kurudere'nin yoluna indiler. Kemer'in köpekleri epey havladı. Öğretmen Şayé'nin, okul lojmanındaki evin kapısını hızlı hızlı vururken, Kurudere'nin köpekleri uzun uzun havladı.

Ertesi gün, İnceköy'de herkes birbirinin yüzüne bakıyordu. Kör Gız, Setter Gızı'yla hem yufka yapıyor. Hem de konuşuyorlardı. Kör Gız ikide bir, bir elini diğerinin içine vura vura söyleniyordu.

«Abarı! Kele gadanız aliyiim. Görüyong mu Setter Gız?»

«Tangrı canıng ala Kör Gız! Nooldu gene?»

«Kör Hamo, çalınan tosununu Bünyan'da satılırken tanımış.»

«Eferim Kör Hamo. Nasıl tanımış kele?»

«Ne biliyim? Tanımış işte.»

«Sen o Kör'ü az mı sanıyon?»

«Diyorlar ki, öküzlerin çalınmasında, bu köyden birilerinin barnaa var.»

«Ne bilek biz. Kimin günaanı alak?»

«Öbürü de orda mıymış?»

«Yok kele. Biri ordiyemiş. Kör, öbürüne de bakmış zaar.»

«Ööle ya. Demekki bazara getirmişler. Gör ki, öbürünü niyaptılar?»

«Belkim onu başga bazarda sattılar. O boyu devrilesi hırsızların, ne domuz olduğunu herkiş bilmiyor mu?»

«Senin inekleri de çaldılar ya.»

«Camız gönüne giresiceler.»

«Köstü'nün, Kekeç'in, İmam Hüsüyen'in barnaa var mı dersin?»

«Yoksa bilem kimin çaldıını biliyorlar. Birbirinin yaptıklarından habarları vardır.»

«Durmuş Ali, ölene gadar, Hırrıklar'ın öküzü bulundu mu diye sorup durdu.»

«Duysiyeydi çok sevinirdi.»

«Hem de nasıl.»

«Kör Hamo şinci seviniyordur.»

«Yazzık gız, sevinmez mi?»

«Kör gözünü hepten gısa gısa, osura osura dolanıyordur.»

«Topal Kâzo sevinçli olduğunda, topal bacağıyla nasıl oyniye oyniye gidiyorsa; o da kör gözünü iyice yumarak, bir de zart zurt osurarak geziniyordur.»

«Burda olsiyedi gör ki milletin başına ne oyunlar çıkarırdı.»

«Topal Kâzo, kör gözüne goduum dedikçe o da, topal bacağına goduum diye söop dururdu.»

«O sevinçle burda olsa. Gör ki, milletin başına ne irüyalar uydururdu kele.»

«Hem de ballandıra ballandıra anlatırdı. Ardından da, çabuk bir lokma daat diye Meryem'in başının etini yerdi.»

«Gitmeden önceki gış, Filéé'nin yanma zaba erkenden damlamış. Filéé, kör gâvır demiş. Zaba zaba derdin ne? Üzgün üzgün söze başlamış. Dur gız, gâvır demiş. Bugün seni rüyamda kötü gördüm. Yalan söölemiyong deel mi demiş. Tangrı caning ala demiş. Zaba zaba derdim ne? Filéé marakla dinlemiye başlamış. Gız gâvır demiş. Başı kötü ama sonu aydınlık. Müjdemi isterim. Anlat hele batasıca demiş. Gar gış boraymış. Sen garanlık bir yerdiyemişsin. Baarıyon çaarıyon, yırtınıyon kimse duymuyor. Üstüne de garabasan çökmüş. İşte tam bu sırada, bir yerden ışık sızıyor. Ferahlamiye başlıyong. Bir de bakıyon ki ne göresin? Yüksek bir gayanın başında, ağsakallı yaşlı bir adam sana elini uzatıyor. Sen o tarafa baarmiye çalışıyong ama nedense baaramıyong. Ama

ağsakallı yaşlı adam, seni görüyor. Kör Hamo bööle anla tınca, Filéé'nin içi bir hoş oluyor. Kimdi bu yaşlı adam Kör Hamo? Tanıyabildin mi? diyor. Kör Hamo gızıyor. Tangrı canıng ala Filéé, diyor. Heç sır saklamıyong bire batasıca. Kimseye sööleme diyor.»

Setter Gızı «Essahtan, aa sakallı o yaşlı adam kimmiş Kör Gız?»

«Tangrı canıng ala Setter Gızı! Sen de Filéé'leştin gız. Kim olacak? Hızır!..Bozatlı Hızır...»

«Bozatlı Hızır haa?»

Kör Gız kafasını salladı «Filéé, hemen o gün bir kömbe yapıp millete daatıyor. Sorana da: Bir sıkıntım var, ondan gurtulacaam diyor.»

«Kör Hamo o rüyayı essahtan görmüş mü gız?»

«Hamo'ya üç dört parça kömbe vermiş. Alla gabul etsin Filéé demiş. Filéé, başga yere lokma daatmiye giderkene Kör Hamo kömbeleri yemiş. Meryem, ona ters ters bakmış. Ulan Gallaş! demiş. Gene milleti gandırmiyesin? Gülmüş mü, ne yapmış. Bir hafta geçmeden kim gittiyse, Gız Filéé demiş. Bu Kör Hamo seni gandırdı. Amaan! demiş. Ne yaparsa yapsın. Kör Hamo allaından bulsun! Ben, alla niyetine daattım demiş. Gidip ona da bişey söölememiş.»

•

Deli Çoban, sürüyü güde güde sarp bir yamaca geçip kayaların içine oturdu. Bir süre uzanıp yattı. Sürüye göz gezdirdi. Kayaya yaslandı. Teke gibi, boğazından sesler çıkarmaya başladı. «Eha eha, eh eh eh!.. Düv düv, düv!.. Birre heyvan!..» Bağırmasını, o meşhur Kürtçe Türkçe karışımı

türküsüne beste yapıyordu. Sırtını kayaya yaslıyor, uzun hava tuttururcasına türküsünü söylüyordu.

«Yo'narım yo'narım da sevdüğüme yo'narım...Nerde bir go'şu gora gorsam, göğda bulut gibin yerden ağarım...»

Ördekli köylüleri, ağalarıyla yayla davasından yine birbirine düştüler. Asırlık dava, bir başka asra doğru yol alıyor. İki taraf da bıktığı halde tıpkı, Söbeçimenlilerle Guşçuların yayla davaları gibi. Bir o taraf bir bu taraf , zaman zaman üstünlük sağlıyor. Bazen Söbeçimenli'lerin, bazen Guşçu'ların kazandığı gibi; bazen köylüler, bazen ağalar kazanıyor.

Söbeçimenliler, zamanında Guşçuların zenginlerine yaylalarında güzel bir ziyafet verdiler. Onlar da, aralarında zaman zaman sorun olan yeri Söbeçimenlilere verdiler. Söbeçimenliler, Guşçulardan imzalı bir kağıt almayı da unutmadı. Nasıl olduysa sonraları, Söbeçimenlilerle Guşçular arasında, bu asırlık yayla davası başladı. Her davada Söbeçimenliler, ellerindeki kağıdı mahkemede gösterdiler.

Ördeklili ağalar, daha kimsenin gözü açılmadan, devlet memurlarına çektikleri ziyafetlerle, biraz da sarı liralarla Binboğada birçok yaylanın tapusunu üzerlerine yaptırdılar. Önceleri, bunun anlamını kimse bilmedi. Ördekliler, o yıl yayladayken bir bölük asker yaylayı sardı. «Elin tapulu yaylasında ne diye yaylıyorsunuz?» deyince, asırlık davanın cıngarı o gün koptu.

Yayla davaları yaygınlaştığında, en çok da Kemerli Arab şaştı.«Yüz yaşımı aşıyom. Bööle şey görmedim. Ne babamdan ne de büyüklerimizden, Binboğa yaylalarını üzerine tapulayan ağaları, ne duyduk ne de gördük.»

Her iki dava önce taraflarca yürütüldü. Sonra kim akıl etti nerden çıktıysa ortalıkta avukatlar türedi. Avukatlar, çok geçmeden altın yumurtlayan davanın içeriğini kavradılar. Kaç avukat tutuldu kaç avukat zengin oldu bilemediler. Ama birçok insan, ömrünü tamamladığı halde dava sonuçlanmadı. Söbeçimenlilerle Guşçuların, Ördekli köylüleriyle ağaların arasındaki yayla davası sürüp gitti.

Yüksek mahkemedeki dava da aynen ilçedeki, ildeki dava gibi sürüp gitti. Bazen bir tarafa bazen karşı tarafa verildi. Her defasında bitti sanılan dava; bir yerlerden tekrar alevleniyor yine başlatıyordu. Dava da sömürü de sürüp gitti.

Yıllar sonra, Ördekli ağalarından biri; uzak bir kasabaya yerleşen köylüsünün kızı ölünce başsağlığma gitti. Akşam cenazeden, eski insanlardan, köyden; acıklı, ciddi bir sohbet başladı. Evsahibi kadın, kendi yaşındaki ağaya üzüntüyle sordu.

«Yayla davanız nooldu gardaşım?»

Ağa, kendini çabuk toparladı. Çok da espirili bir yapısı vardı. Üzgün üzgün konuştu.

«Noolacak, köylüler gazandı.»

Yaşlı kadın, karşısındakinin ağa olduğunu bile bile işi saflığa vurdu.

«Üzülme gardaşım. Zaaten köylülerin hakkıydı.»

Ağa, tam bu sırada gayet sakin, duyulur duyulmaz bir ses tonuyla konuştu. «Biz gazandık biz!»

Öbürü bilerek saflığını sürdürdü. «Amaan aman! Bıktık bu yayla davasından. Elleme köylüler yayliye çıksın. Allaan daa. Noolacak, sana da galacak deel ya. Aha bizim gız öldü. Zengin olsa bile, götüreceği birgaç metre kefin. Sen de bilirsin

ağam. Eskiler ne diyordu : Kefenin cebi yoktur. Essahtan öyle.»

Ağa, kendini tutamayıp güldü. Herkes gülüşürken yaşlı kadın ağasına çıkıştı.

«Amaan ağa! Sen de mukallitliğini heç bırakmamışsın. Gene yapacaanı yaptın. Memmed Mirza'nın telefon direğine vurup, telefon edip de adamın oğlunun asgerlik kağıdını hallettiği gibi...» Olayı, Kör Hamo'ya uzun uzadıya anlattırdılar. Hepsinin gülmekten karınları yırtıldı.

Caferi Gango, sabahtan beri Kevekkaya'da, Killiktepesi'nde dolanıp duran Ünüversiteli'yi izliyordu. Kevekkaya'dan inerken, Büyükev'in önünden işaret etti. Caferi Gango, yüksekçe duvarın üstünde gelişini izledi.

«Babam alla hak için, biz de burda yalnızız. Geliniz oturunuz, sohbet edelim.»

Ünüversiteli elini öptü. Cafer Dede de yanaklarından öptü. Ağaç sandalyeye oturdular.

«Hangi kitabı okuyorsun dede?»

«Fuzuli'nin, Hadikatüs Süedâ'sım akuyom.»

«Neden söz ediyor?»

«Gönül ehlilerin hayatı, Kerbela. Çeşitli dini konular.»

«Eski yazıymış.»

«Eski yazı. Sana o kadar söyledim. Gel şu yazıyı öğreteyim diye, gelmedin.»

«Dede, haklısın. İyi olurdu ama zamanımı ayarlıyamadım.»

«Siz, bunları yeni yazıyla okuyorsunuz.»

«Çevrilenleri okuyoruz. Çoğu çevrilmemiş.»

«Fuzuli'yi ve şairleri bilirsiniz.»

«Fuzuli büyük bir şair. Nice gönül ehli hak âşıkları var ki... Bizde, çoğunun adı bile bilinmiyor.»

«Fuzuli biliniyor, değil mi?»

«Biliniyor. Arapça, Farsca yazan şairlerin çoğu biliniyor. Türkçe söyleyenlerin çoğu bilinmiyor. Biliniyorsa da yakın çevredekiler biliyor. Şiirlerinin çoğu da halkın ezberinde. Âşıkların dilinde, sazında söylenip gelmiş.»

«Hak âşıklarının başları beladan gurtulmamış. Kafaları gitmemişse de Ali evladı gibi horlanmışlar, dışlanmışlar.»

«Saymakla bitmez, Cafer Dede.»

«Hallacı Mansur?»

«Asılmış.»

«Seyyid Nesimî'nin?»

«Onun derisi yüzülmüş, diri diri!»

«Pir Sultan?»

«Onu da asmışlar.»

«Ünüversiteli, bunlar kitapta yazıyor mu?»

«Şöyle bir geçiştiriliyor.»

«Sence bunlar niye asılmış, derileri yüzülmüş? Ya da hiç rahat yüzü görmemişler? Nedir bunun hikmeti?»

«Cafer Dede, siz daha çok okuyorsunuz. Anlatınız biz de nasiplenek.»

«Sen ne düşünüyorsun?»

«Okuduklarımdan çıkardığım kadarıyla, tarihin her devrinde buna benzer olaylar olmuş. Zalimler zalimliklerini, yobazlar yobazlıklarını; hep bu gerçeğin peşinde olan, gerçeği söyleyen insanlar üzerinde göstermişler.»

«Dertleri ?»

«Kendi çıkarlarını sürdürmek. İyiyi, doğruyu, güzeli, bilimi, gerçeği, sanatı varlıkları için en büyük tehlike görmüşler. Bunun için de tarihin hemen her döneminde, Vurgun Kırgın, Kaç Göç yılları olmuş. Daha da olacak.»

«Bunun sonu nereye varacak?»

«İnsan insanlaştıkça, hakikat bilmini kavradıkça bunlar azalacak. Toplumların yaşamına, gerçek bilim eğemen olana kadar sürüp gidecek.»

«Kim değiştirecek bunları?»

«İyiye, güzele, doğruya, bilime, gerçeğe, sanata gönül veren insanlar arttıkça; bu yolda öldükçe, bu gerçeğin yolcuları birlik beraberlik içerisinde oldukça, bunlar da değişecek. Zor olacak ama Dede, inan ki sürüp gitmeyecek. Nice krallar, zalimler, beyler, ağalar ve adamları gelip geçti. Çoğu unutuldu. Ama, gerçeğin yolunda can verenler unutulmadı. Unutulmayacak da.»

«Zalimler de unutulmaz.»

«Doğru. Herkes ne ise, öyle bilinip anılacak. Biri nefretle, öbürü sevgiyle.»

«Eyvallah babam.»

Cafer Dede, sesli olarak elindeki kitaptan bazı yerler, bazı şiirler okudu. Konuşa konuşa dalıp gittiler. Konular, derinlikler, arttıkça arttı. Bir ara Cafer Dede, bastığı yeri incitmez usul usul adımlarla eve girdi. Deri kaplama, elyazma bir defteri Ünüversiteli'ye uzattı.

«Babam, Alla hak için eski yazıyı okuyamıyorsun. Bari şundan birkaç sayfa oku da dinleyek.»

Ünüversiteli, yeni yazıyla kaleme alınmış defterin sayfalarını şöyle bir karıştırdı. Sonra gelişigüzel bir yerini açıp sesli sesli okumaya başladı.

«Kurban olam gönül ben sana kurban... Muhabbetin şirin bal gibi olsun... Pîrini mest etsin o güzel reyhan... Ebedî solmayan gül gibi olsun...

Aşkın ateşiyle yanıp kebap ol... Yık varlık evini hane hârâb ol... Mağrûr olma kibir olma türâb ol... Çiğnensin yüzlerin yol gibi olsun...

Lâtifem sen öğren güzel mâ'rifet... Mârifetle tamam olur hakikât... Hakikâtin ruhu pîrine hizmet... Özün kapısında kul gibi olsun...»

«Gel gönül gidelim aşk illerine... Murâdın yâr ise bir dane yeter... Nedir bu ettiğin nâm ellerine... Vakit geçirmeye virâne yeter...

Türabi özünü paimâl eyle... Dahi erenlerle kisbikâr eyle... Şu fâni dünyayı bir hayâl eyle... Gelip gonup göçen nişâne yeter...»

Cafer Dede «Babam, alla hak için nefesler çok güzel, sen de iyi okuyon ya; hani toplantılarda, ezbere okuduklarından aklında yok mudur? Öyle daha güzel oluyor. Çekinmeyiniz, alla rızası için okuyunuz.»

Ünüversiteli hiçbir şey demedi. Elindeki deri kaplama defteri göğsünün ortasında sıktı. Kafasını şöyle bir yokladı. Gözleri, Cafer Dede'ye baka baka donuklaştı.

«Girme gönül ülkesine varamazsın menzile... Dağlarında gış gıyamet tükenmiyen kârı var... Sahrası yol

vermez sana çabalama boşuna... Bir türlü iz belli değil dumanı rüzgarı var...

Etrafa bak gör düşeni dur gitmesin hoşuna... Her yolcunun yüreğinde sönmiyen bir ağrı var... Çok emek çektim diyerek ümitlenme boşuna... Leyla leyla! Diye nice Mecnunun mezarı var...

Fedayi ömrün bitirdi güveni yok yarına... Bir âhı figândan başka söyleyin ne kârı var... Herkes doğar yine ölür çekilir mezarına... Bu derdi ibâdet saydım kime ne zararı var...»

«Ey gönül bu dertten usanmadın mı... Ben sana ne deyim vay deli gönül... Boşa yandığıma inanmadın mı... Ben sana ne deyim vay deli gönül...

Bak şu Fedayi'ye nasıl yıkılmış... Ağarmış saçları beli bükülmüş... Dizinde takat yok kanlar çekilmiş... Ben sana ne deyim vay deli gönül...»

«Senlik benlik kalmaz kalkar aradan... Hep bir gardaş olur cemden sıradan... Asıl nesil hiç sorulmaz oradan... Asıl nesil soyu sopu muhabbet...

Ol şehrin sarrafı can alır satar... Öldürür diriltir can cana katar... Altınla gümüşle paha mı yeter... Çarşısı pazarı gülü muhabbet...

Melüli'yem aşktan bu hale eren... Enel hak söyleyip canını veren... Vermez mi canını o dostu gören... Ayaktan tut başa boyu muhabbet...»

«Eyvallah babam! Bu güzel nefesleri nerden bulursuz da okursuz? Yeni midir bunlar? Konular tanıdık, isimler de birbirine benzer. Ne derin sözlerdir bunlar. Melüli'yi, Ceyhan'ın bir köyünde gördüğümü hatırlıyom.»

«Ben bir tanıdıktan aldım. Eski mi yeni mi, ben de bilmiyorum.»

Kalkıp görüştüler. Cafer Dede «Babam, alla hak için bizde yiyelim.»

Ünüversiteli «Savol dede. Anam, evde birşeyler hazırlamıştır. Oturup bekler yapayalnız.»

Cafer Dede, ak saçlarını karıştırdı. «Babam, bilirsiz mi sen bizim yiğenlerdensin? Deden Ramo akrabamdır.»

«Anlattılar Cafer Dede. Başka bir zaman, sopbetinizden yine nasip alırız.»

«O sizin nazikliğinizdir babam. Güle güle gidiniz.»

Alacakaranlıkta eve doğru giderken Sakallı, sırtında küçük bir şelek odunla yorgun yorgun geliyordu. Ünüversiteli'yi görünce yolun kenarındaki taşa konup soluklandı.

«Yorulmuşsun Emmi. Dalgın dalgın gidiyordun.»

«İki üç gündür kendimi iyi hissetmiyorum. Ortakavağa doğru uzandım. Anlaç-kavağa gitmeye gözüm kesmedi.»

«Bir gün beraber gidelim.»

«İyi olur. Sana söyleyecektim vazgeçtim.»

«Hayrola?»

«Biraz utandım. Hanı, Binboğalı, Durmuş Ali Emmi'ye bir iyilik yapmıştı ya. Kendi kendime dedim ki: Gidip bir cıcamık ya da karaardıç kütüğü buluyum. Kütüğü, Binboğalı gibi yonta yonta, yonga yapıp üzerine yatacaktım. O güzel kokuyu koklaya koklaya kendime gelmeyi düşünüyordum. Ama bulamadım.

«Hiç mi bulamadın?»

«Heç bulamadım. Cıcamık da, cıcamık kütüğü de, karaardıç da, karaardıç kütüğü de galmamış.»

«Hiç mi bulamadın?»

«Bulamadım, belki de heç galmamış.»

İki dost, başka hiçbir şey konuşmadan ayrıldılar. Çoktandır bir esinti vardı. Ünüversiteli, ayrıldıktan sonra Kevekkaya'ya yürüdü. Bir karamık çalısının dibinde oturdu. İçinden sözler, düşünceler, deyişler, nefesler gelip geçiyordu. Nice gelip geçmiş insanları, yaşantıları, Binboğa'nın eski zamanlarını düşünüp durdu.

«Gel gönül gidelim aşk illerine... Muradın yâr ise bir dâne yeter... Nedir bu ettiğin nâm ellerine... Vakit geçirmeye virâne yeter...

Türâbi özünü payimâl eyle... Dahi erenlerle kisbikâr eyle... Şu fâni dünyayı bir hayâl eyle... Gelip gonup göçen nişâne yeter...»

«Arifin hâlini tarif ne hacet... Efsâne sözlerden eyle ferâgat... Nerdedir bir göster sahib kerâmet... Ali çoktur Şah-ı Merdân bulunmaz...»

«Melülim dört kitap âdem şânma... Kulak verme asla yol düşmanına... Aldanma nefsinin kör şeytanına... Götürür çıkmaza düşürür seni...»

Kalkıp eve doğru yürüdü. Kafasından, olup bitenleri şöyle bir değerlendirdi. Kendi kendine kızdı. Başka bir dötlük kafasının ortasına çakıldı: «Allah deyip bağırma... Irak sanıp çağırma... Sen arada perdesin... Hak sende sen nerdesin...»

●

Kör Hamo'yla Binboğalı, Bünyanlı oldu. İkisi de Bünyan'ın sığırlarını güdüyor. İkisi de, Bünyün'da en çok aranılan çoban oldular. Kör Hamo, her yılın bir yarısında, sığırı çocuklara bırakıp Adana'ya gitti. Kör Hamo, Bünyan'da hem sığır güttü hem de Yenice'de, Tarsus Taşocaklarında çalıştı. Büyük oğlu, arada bir gelip sığırları kardeşiyle güttü. Bazen de Hamo, çobanlığını sürdürdü. Bektaş, kağıdı çıkınca Fransa'ya gitti.

Murtaza'nın büyük oğlu, Kayseri'ye ablasının yanına çalışmaya geldi. Eski bir Ermeni evi kiralayıp anasını çağırdı. Üç yıl sonra Murtaza, Kayseri'ye eviyle geldi. Köydeki tarlaları Hıdo idare ettiyse de olmadı, ortaklığa verdiler. Hem Kayseri'de, hem de köyde perişanlık sürdü. Oğulları, kendi, karısı orda burda çalıştılarsa da düzen tutturamadılar.

Hıdo, önce bu yalnızlığa dayanamadı. Sağlığı bozuldu. Kimler Hıdo'yu kışkırttıysa, yıllardır kardeşiyle olan beraberliğine gölge düşürüldü. Hıdo doldurulmuştu. Tarlaları bölüşmek için huzursuzluk çıkardı. Kimler, Hıdo'nun o güzelim bahçesine, duvarla çevrili ardıçlı tarlalara, büyük yolun ötesindeki sulu tarlaya göz diktiyse belli olmadı.

Murtaza, perişanlığa dayanamadı. Kayseri'den, gerisin geri İnceköy'e döndü. Büyük oğlu orada kaldı. Sadece İnceköy'de değil, çevre köylerce de örnek bilinen «Hıdo'nun Bahçesi» diye anılan bahçe, virâneye döndü. Etrafı duvarla çevrili Açıkyazı bahçesindeki sıra kavaklar kesildi. Tarlanın içinde, soylarının son örneği o güzelim ardıçlar, karaardıçlar baltalandı. Tarlayı çevreleyen taş duvar, bakımsızlıktan yıkıldı.

İki kardeşi birbirine düşürerek o güzelim tarlaları, bahçeyi ellerinden yok pahasına almak isteyenlerin hevesleri kursaklarında kaldı. Ama olanlar da olmuştu. Sahibi yaşam-

dayken virâneye dönen bahçe, tarlalardaki ardıç, karaardıç, armut, alıçlar öylesine bir ağıt yaktılar ki; bundan, düşmanları bile etkilendi.

Murtaza gibi, başka yerlere gidip dönen İnceköylüler oldu. Yirmi yıl, yirmi beş yıl uzak kaldıkları köylerine döndüklerinde; çoğu onları, birçoklarını da dönenler tanıyamadı. Kapı komşularını bile tanımakta güçlük çektiler. Ayrıldıkları yılların başlarında doğan çocuklar; büyümüşler, delikanlı olmuşlar, çoğu evlenmiş, çoğu da çoluk çocuğa kavuşmuştu.

Caferi Gango, Ünüversiteli'ye, yumuşak sesiyle öyle bir anlatıyordu ki, kendi varlığını unutmuştu. «Babam, alla hak için ki; aşk olmak da, aşkı taşımak da çok zordur. Aşk olsun, aşk olanlara. Aşk olsun, aşkını taşıyanlara. Aşkolsun, aşkını aşklara ulaştıranlara. O gönül ehliler yapmışlar. Biz, nerdee?.. Babam, alla hak için ki zordur. Araboğlu, Mamıko Kosé bunu yapmış. Aşk olsun onlara. Biz yapamak onların yaptığını. İnan ki yapamayız babam.»

İnceköy'den Hössük, Yakup Emmi, Goca Hüsne, Kör Gız, Kırmızı Hatça, Setter Gızı, Velika, Uzun Ali, Dal Emine öldü. Ütük Dede, çavdar sapı gibi kalmasına aldırmadı yine evlemeye kalktı. Şar tarafına, tanıdıklarıyla gizliden gizliye haber yolladı. Deli Bebek icatlarından, Deli Memmed orda burda, herkesin gözü önünde çırılçıplak yıkanmaktan bıkmadı.

Ünüversiteli, tanımadığı gençler tarafından yine sıkıştırıldı. Cafer Dede'ye hemen her gün uğrayıp geç saatlere kadar sohbet ettiler. Anası Meryem kadınla; Alkaya'ya, Köroğlunun Deresi'ne, Ortakavağa oduna gittiler.

Bugün de odundan gelir gelmez, anasının yaptığı aşureyle karnını doyurdu. Tekbaşına, Hıdo'nun bahçesinin altından Killiktepe'ye çıktı. Çalıların arasında dolana dolana Açıkyazı'da, Hıdo'nun tarlasının altından; çalıların arasında yürüye yürüye Kevekkaya'nın tepesine bir heykel gibi dikildi. Sarız çayını, uzun uzun seyretti. Düşünceler içinde dalıp gitmişti. Dışarıya değil içine konuşuyordu.

Sırlar, sırlar...Hangi sırlar insanoğlu...Ey ilahların, allahların sırlarına dalmış kişi. İlahların, allahların adamı...Sır dediğin şey ne, çözemediğin gizem ne... Sırlar bilemediğin için mi sır, gerçeğe sırt döndüğün için mi sır. Sır sandığın ne; bilemediğin bilgi, çözemediğin düğüm mü. Aklıym ermediği, harcamadığın emek mi...

Belli ki çözüp çözemediğin her bağlantıda ilahlara, allahlara merdiven dayıyorsun. Ayda, güneşte, dağda, volkanda, uzayda, yıldızda, havada, suda; doğup büyümede, ölmede, şimşekte, selde, depremde, yelde, kuşta, böcekte... sır ararken neler yapabildiğini, kendine neler sunduğunu düşündün mü. Bir de onlardaki sırları göstersene...

Sen, yaptığın araçlarınla binlerce kilometre uçuyorsun. İki demirden oluşturduğun yolda; demir tekerleklerini yüz, iki yüz, üç yüz, beş yüz kilometre hızla dönderebiliyorsun. Bir işçinin bin günde yapabileceğini; dev makinaların, dozerlerin, vinçlerin, kepçelerinle bir iki günde yapabiliyorsun.

Seni insanlığından çıkartan, yaşamını alt üst eden, sana soluk aldırmayan ağır işlerin altından; kısa bir zamanda kurtulup nefes alabiliyorsun. Bir zamanlar korktuğun, taptığın uzayda; bir kuş gibi uçabiliyorsun. Anlayamadıkların sır oluyor da bunlar ne oluyor...

Kâbusa dönüşen kıtlıkları, kıranları, salgınları, hastalıkları, cansız ilaçlarıym yapısındaki güçlerin sırlarıyla yenebiliyorsun. Bir zamanlar, cansız yumurtaya can veren allahım, diye dua ederken; bugün, yumurtanın cansız olmadığını çoktan öğrendin. Kutsal kitaplarıyın, sadece sözünü ettiği on sekiz bin aleminden; daha nice, trilyon kere on sekiz bin alemleri keşfedip ziyaretine bile başladın.

Sen, kendine de sor. Karşında olanlara da sor bakalım. Birçoğunu, artık tarihin derinliklerine gömdüğün yüzbinlerce ilahlarına ne oldu. Totemlere ve tanrılarına ne oldu. Cinlere, devlere, perilere ne oldu. Hortlaklara, canavarlara ne oldu...

Sırlar sırlar, hangi sırlar... Dinamit lokumunun yumuşaklığında, dağların taşların, kayaların sertliğini paramparça eden güç, senin sırrın değil mi. Gecelerini güdüzleştiren elektriğin ışığında; elektronun, yörüngenin, çekirdeğin sırrı senin sırrın değil mi.

Kendi kendine düşman yarattığın atomun, hidrojenin, nötronun gücü; senin sırrın değil mi. Yararın için kullanacağın güç de senin elinde değil mi.

Tüm bunları, sırlar âleminden alıp tek tek aydınlığa kavuşturman sır olmuyor da; henüz sırrını çözemediğin şeylerin sır olarak mı kalacağını sanıyorsun. Yaptıkların sır olmuyor da, yine sırlarını senin çözeceğin ve kendine sunacağın şeyleri mi sır olarak görüyorsun.

Sakallı, dokunmadan yanına oturdu. Bir süre onunla birlikte, dalgın dalgın düşündü. Sonra, sevineceğinden emin olduğu bir müjdeyi verir gibi coşkuyla, sevinerek konuştu.

«Körkuyu'daki su yine çıkmış.»

Bir kıpırdanma olmadı, ama ikisinin de gözlerindeki çelik yeşili ışıltı; karşılıklı buluşarak derin bir coşkuya dönüştü. Bu su, onlar için; geçmişin, doğanın, doğal güzelliklerin bir kalıntısı, bir umuduydu. Sönüp sönüp yanan bir ışık değil de, sanki sönüp sönüp çıkan, yanan bir su idi.

Ne var ki, Körkuyu'daki su, fazla akmadı. Her nedense yine kayıplara karıştı...

14

O ünlü kediyi unutmayan sadece kendisi değildi. Çevredeki köyler bile Miş Döndü'nün kedisini unutamadı. Başlangıcı, belleklerde belirsizleşen ama sonrası hiç unutulmayan bir olaydı. Miş Döndü bile başlangıcını öylesine anımsıyor. Unutulmayan şeyse yaylada oluşlarıydı. O yıl, köycek yayladan dönüyorlardı. Miş Döndü, aklına gelen şeyin etkisiyle geri döndü. Kedisini orada burada, yayla damlarında aradı. Bulamayınca da «Canı çıkasıca!.. Gelir zaar...» diye köye dönenlere yetişti. İki ay geçti, dönmedi. Orada burada gören de yoktu. Miş Döndü de, köylü de «Kurt yemiştir...» diye unutup gittiler.

Harman işleri bitince kökçüler Çukurova'ya dökülmeye başladı. Köylü harmandan sonraki işlerine koyuldu. Kimisi değirmene, çoğu kışlık odun için meşeliklere, Açıkyazı'ya, Ortakavağa, Kır'a, Anlaçkavağa gidiyordu. Bu aralarda kedi, Kır'da görünmeye başladı. İlk görenler, dağkedisi sandı. Onlardan pek farkı yoktu. Ev kedilerinin iki misli olup çıkmıştı. Onu görenler, durumu anlattıkça Miş Döndü kulak kabartıyordu. Homurdanmadan duramıyor. «Bizimkidir zaar. Boyu devrilesice! Gelmez ki artık, Dağkedisi olup çıkmıştır.»

Kış ortasında, odun için kızakla Ortakavağa, Kır'ın eteğine gidenler, kediyi ara sıra gördüler. Her gören, kendince yorumlayıp anlatıyordu. Onun tamamen yabanileştiğini, tam bir yabankedisi olduğunu belirtiyor. Oldukça parlak ve düzgün tüylerinden söz ediyorlardı. Kır'a çıkanlar onu

gördükçe «pisi pisi!» diye tutmaya çalıştı. Seslenenlerin niyetini anlamışcasına, geri geri çekilip vahşi sesler çıkarıyor; üzerlerine atlamaya çalışıyordu. Onun vahşi hareketleri ve duruşu önemsenmeyecek gibi değildi. Evlerde, Miş Döndü'nün kedisi konuşuluyor. «Aman gardaşım! Bu Miş Döndü'nün kedisi var ya; bir kurt, bir panterden bile tehlikeli. Aman ha aman! Siz siz olun, görürseniz sakın dokunayım demeyin.»

Çobanlar, oduna gidenler; baharda, ona yine rastladılar. Köpekler ardına düştüğünde bile, diğer kediler gibi değildi. Gayet sakin, emin adımlarla yalçın kayalıklara sıçrıyor. Köpeklerin, gözlerinin içine içine bakıyordu. Miş Döndü'nün, evcilken, tekrar soyunun vahşiliğine dönen kedisi, tam iki yılı aşkın bir süre İnceköy'ün Kır'ında dolanıp durdu. Üçüncü yılın yayla zamanı, onu bir daha gören olmadı.

İnceköylü yaşlılar, Kemerli Arab'a sordular. O da «Kendine eş aramak için Binboğa'nın iç kısımlarına veya geyiklerin dolaştığı yalçın kayalıklara gitmiştir.» dedi. Geyik avcılarına, Binboğa'da kediye rastlayıp rastlamadıklarını soranlar oldu. «Vallaa, ara sıra rastlıyoruz ama Miş Döndü'nün mü, Binboğa'nın eskiden galma vahşi kedileri mi bilemiyok.» Bu söylentiler ortalıkta dolandıkça, birçokları gibi en çok da Miş Döndü, «Odur odur. O kafirdir!..» diye, gururla kafasını sallıyordu.

Geçen yıl kışa girerken de Dul Emine'nin keçisi kayboldu. Dul Emine , Çobanlar, köylüler onu çok aradı ama bulamadılar. Karakıştan çıkılmak üzereydi. Davarcı Sarı Bekir, o gün, sürünün bir tarafı ürkünce şüphelendi. Kurtların, koyunları parçaladığı korkusuyla sağa sola koşturdu. Oraya buraya epey bakındı, bir şey göremedi.

Sürüden tarafa dönerken birşeyler dikkatini çekti. Kocaman bir cıcamık çalısında kıpırdanmalar vardı. Dalların bir kısmı daha kar altında. Usuldan usuldan, elinde vurmaya hazır meşe deyneğiyle oraya yaklaştı. Cıcamık çalısından, ayrılmasını düşündüğü şeyler çıkmadı.

Bir iki kartopunu çalıya fırlattı. Kıpırdanmalar devam edince iyice şüphelendi. Cıcamığın dibine geldi. Dalın birini dikkatlice kaldırdı. Yanında, yeni doğmuş bir oğlakla bir keçi gördü. Sarı Bekir, Dul Emine'nin; hemen her sabah köyün çobanına «Gadasını aldım, sen gene de göz gulak ol. Belkim görürsün.» sözünü anımsadı. Daha geçen sabah çobanın karşısına dikilmiş, gördüğü düşü alelacele anlatıyordu. Çobanın gülüşüne kendi de gülmüştü. «Şu gadına bak yav! Unutmadı gitti şu geçiyi.» diye alaylı alaylı söylenmişti. Bunları düşünürken, kıpırdanmadan keçiye bakındı.

Dul Emine'nin keçisi, daha bir gelişmişti. Değişik bir görünüme bürünmüş. «Göö Geçi» sanki yabanileşmiş. Birkaç günlük olduğu anlaşılan oğlak kıpır kıpır yerinde dura mıyor. Nasıl olduysa keçi, yerinden fırlayıp dokuz on adım öteye kaçtı. Ardından da oğlağı göt atıp duruyor.

Tam üç gün Ortakavak'ta, Yayla'da keçiyi görüyor; kovalıyor, tutamıyor, kaybediyordu. Dul Emine, keçisinin görülmesine sevinmiş ama tutulmayışına üzülüyordu. Varıp Kör Hamo'yla Bekteş'e yalvardı. Kör Hamo, Göö Geçi'yi, Anlaçkavağa varmadan; derenin üst yamacında, ardıç çalısının dibinde kıstırdı. Onu, üç dört saat uğraşa uğraşa köye getirdi.

Gömlerdeki yaşlı çoban, keçiyi merak etti. Keçinin bulunduğu yeri günlerce inceledi. Keçi, tüm kışı bu derede; bir ardıçla bir cıcamık çalısının dalları arasında geçirmişti. Kışın, karla kaplanan bu iki büyük çalının dalları arasına

yuva yapmış. Kocaman cıcamık ve ardıç çalısı, ona sığmak olmuş. Dalların altı, keçi gıldığıyla doluydu. Ömrü çobanlıkla geçen adamın garibine gitmişti. Kurtların, nasıl olup da keçiyi yakalayıp yemediğine şaşıyordu.

Dul Emine, Göö Geçi'sini günlerce evde bağlı tuttu. Onun yeniden evcilleştiğine aklı yatınca bağını çözdü. Göö Geçi'nin gözlerinde, hep gizemli bir hüzün kaldı. Zaman zaman burnunu havaya dikiyor, gözlerini Kır'a çeviriyor. Saatlerce öyle bakıp duruyordu. Gömler'deki yaşlı çoban, Göö Geçiyi düşündükçe; Ördekli'deki Selver Kadın'ın tekesini, kafasının derinliklerinden çıkarıp atamıyordu. Çevre köylülerinin gözünden düşmeyen bir tekeydi. Yağız, dana kadar, alnı sakar bir tekeydi.

Nasıl olduysa o güzelim teke, bir gün ortalıktan kayboldu. Tam üç ay gözükmedi. Selver, her akşam rüyasında tekeyi görebilme umuduyla yattı. Umudunu nerdeyse yitirdiği günlerden bir gece, rüyasında, ağıllarının çevresinde tekeyi görür gibi oldu. Düşle gerçek arasında kalktı. Tekeyi, ağılın bir kütüğüne yaslanır gördü. Emmisine durumu anlattı. O gün bir kurban kestiler. Emmisi, Hunululardan birine danışmaya gitti.

Adam «Evinde bir kayıbın olmuş. Şimdi de bulmuşsun. Kurbanını kestin mi?» diye sordu. O da kestiğini söyledi. Adamın ağzından çıkan her sözü dikkatle dinliyordu. «Senin teken, geyiklerin tekesine karışmış. İtikatlı bir adammışsın. Bu itikatın sonunda teken, geyiklerin dişisine çıkmadan, yakında koçkatımında dönecek. O tekeni, döner dönmez, öküzüne vurdurduğun nallarla nallat. Davara da öylece kat. Yazzık, tekeyi yorma.»

Ördeklili Geggik Ali, baharla birlikte, içerde çatlamışcasına kendini dışarı attı. Dağlarda, tepelerde, derelerde dolaşmamak onun için ölümdü. Kış boyu gözleri camda, dağları izleyip durdu. Yerinde duramıyor dışarı çıkıyor. Dayoluğa, Yalağa, Tavlaya, İnceköy'e, Sarız'a gidiyor. Diğer aylardaki gezinmelerin tadını bulamıyordu.

Yanına üç dört arkadaşını alıp define gezintisine çıkmadan önce, bir hafta kendi başına gezindi. Sonunda kararını verdi. Akşamdan üç arkadaşına haber verdi. Ünlü gezinmelerine çıkmadan önceki hazırlıklarını yaptı.

Ortalık ışımadan, Küçük Kapıkaya'ya yöneldiler. Güneşin ilk ışıklarıyla Oluklu Pınar'a ulaştılar. Geggik Ali, tüfeği kayaların üstüne koyup suyun başına vardı. Bir avuç su içti. Geggik Ali'nin gözleri Oluklu Pınar'ın üst taraflarına kaydı.

«Deha şo kayaya çıkacağız!»

Kendinden emin, sevinçle konuştu. Yanındaki üç arkadaşı, lokmalarını yutamadan acayip acayip ona baktı. İri yarı olanı dayanamadı, homurdandı.

«Sen gudurdun mu Geggik? O kayalık, yüz metreden de çok. Nasıl çıkarız?»

Geggik Ali karşılık vermedi. Gülümseyerek kafasını salladı. Geggik Ali'yle sanki hiç define arayışına çıkmamış gibi düşünmesine kızdı. Geggik Ali'ydi bu. Bir karınca, bir böcek bu duvar gibi düz ve yüksek kayanın yüzüne tırmanırken düşebilirdi ama Geggik Ali asla. Gerçi ipi eksik etmiyordu, ama kendisi için değil, tırmandığı yere arkadaşlarını çekmek içindi.

Geggik Ali tüfeğini aldı. Gözlerini diktiği kayalığa yamaçtan yamaçtan yürümeye başladı. Yüksek, duvar gibi kayalığın dibine varınca soluklandı.

Sırtındaki torbayı yokladı. Şöyle bir arkadaşlarına bakındı. Elleri kertenkele elleri gibi kayaya yapıştı. Geggik Ali tırmanırken üç adamın içi bir hoş oluyordu. Arada bir, Geggik Ali'ye bakmaktan korkup gözlerini başka tarafa kaydırdılar. Bir saate varmadı. Geggik Ali, keşfettiği girintili düzlüğe ulaştı. Beş on dakika soluklandı.

«İpi atıyorum.»

Üçünü de yanına çekti. Adamlar, kartal yuvasına çıkmış gibiydiler. Aşağılara bakmak bile buraya çıkmak kadar zordu. Geggik Ali'nin eştiği toprağı elleriyle gözden geçiriyorlar. Ellerine birkaç kiremit, çömlek kırığı gelmeye başlayınca «Geggik Ali, kazmayı daha yavaş vur.» diye homurdandılar. Kazmayı bırakıp elleriyle deşeledi.

«Şuna bakın, demire benziyor.»

«Bu, eski bir ok ucuna benziyor.»

«Bir de şuna bakın.»

«Kiremit bir kandil.»

«Tüh, kırılmasaymış!»

Geggik Ali, kayanın zirvesine tırmanmaya başladı. İpi sarkıtıp arkadaşlarını çekti.

«Ulan Geggik Ali! Sen değil, senin aklına uyan deli. Şuraya bakın arkadaş! Birimiz düşse parçası bile aşağı ulaşmaz.»

«Ben ne yaparsam siz de öyle yapın. Korkmayın yav! Aşağılara sık sık bakmayın.»

Kayanın zirvesinden öbür tarafına, sırttan sırttan indiler. Geggik Ali tüfeğini alıp aşağı inmeye başladıklarında karanlık çöküyordu.

Geggik Ali o gece uyuyamadı. Geceyarısı kalktı. Arkadaşını ikna etti. Yine ortalık ışımadan köyü geride bıraktılar. Cıngılık'a gidiyorlardı. Geggik, gözüne kestirdiği eski bir ev yerini kazmaya başladı. Öğleye kadar kazdı. Yanık kütük parçaları, eski elbise kalıntıları çıkmaya başlayınca arkadaşına el etti. Birlikte kazdılar. Bir ara toprak içinde elleriyle bir şeyler aradı. Doğrulduğunda gözleri parlıyordu. Elinde kocaman bir yüzük vardı. Bir süre daha kazdılar. Arada soluklanıp toprağı elleriyle deşelediler.

Arkadaşı, umutsuz umutsuz son kazma olsun diye, yan tarafı çukurun içine uçurdu. Toprak dağılır dağılmaz ikisi birden atıldı. Üç tane, koca koca gümüş bilezik çıkardılar. İkindiye doğru, beş eski bakır para buldular. Kapıkaya'nın alt tarafındaki suyun başına varıp oturdular.

«Anlaşıldı Geggik. Sen, bugün başka şeyler de bulmak istiyon. Büyük Kapıkaya'ya doğru bir çıkalım. Biraz dolanır, karanlık çökerken de döneriz.»

Kapıkaya'nın üst yamaçlarındaki yalçın kayalıklara tırmandı. Arkadaşı, aşağılarda bir yerde kalmıştı. Sarp yamaçlardan, kayaların yüzünden yüzünden iniyordu. Ani bir hareketle, üstünde yürüdüğü sarp kayanın yüzüne zor yapışabildi. Bir adım ötesinde, üçyüz dörtyüz metrelik bir uçurum derinleşiyordu.

Bir süre kayanın suratında yapışık kaldı. Gözleriyle arkadaşını arandı, ortalıklarda görünmüyordu. Nereden ineceğine bakınırken bir kez daha irkildi. Yapıştığı kayanın dik tarafında, taşın altında kocaman bir burun gördü. Kendi

kendine hesaplar yaptı. Sonra da omzundaki tüfeği çıkardı. Belindeki fişeklikten üç tane çıkarıp cebine koydu. Azıcık doğrulup nişan aldı. Ayının burnu deyip sıktı. Cebindeki diğer fişekleri ard arda ayının kafasına boşalttı. Koca boz ayı, hiç tınmadı. Homurdanarak kayalıklar arasında kayboldu. Geggik Ali, onu yere düşüremediğine üzüldü. «Vay yağlı gâvur vay!» diye homurdandı.

Geggik Ali, kayanın üst tarafından çıkıp yan tarafına yöneldi. Biraz öncekinden küçük, bir başka ayı az ilerisinde otların arasındaydı. Tüfeği ona doğrulttu. İkinci ateşte yere düştü. Soluk soluğa arkadaşı yanına geliyordu. Olduğu yerden, vurulan ayıyı işaret etti.

«Bak bak, bir geyik vurdum!»

Arkadaşı o tarafa yöneldi. Sonra ters yöne koşturdu. Biraz sonra da olduğu yere çöktü.

«Ulan Geggik, büyük bir ayı vurmuşsun.»

Geggik, elinde tüfeği ayıya doğru yürüdü. Ayı, karamık çalısının üstündeki düzlüğe devrilmiş, kafasını ön ayaklarının arasına sokmuş hem inliyor hem de hızlı hızlı soluyordu. Namluyla ayaklarının arasından, onu kımıldatmaya çalıştı.

«Aman ha Geggik! Yaralı dağ hayvanı çok tehlikelidir, dikkatli ol!»

Geggik, arkadaşına dönmeden ayıyı dürtüklemeye başladı. «Hadi kocaoğlan, vay ayı vay!» Onunla uğraşmaya devam etti. Baktı ki saldıracak durumu yok, iyice sokuldu. Sol eliyle ona dokundu. Kımıldayarak doğrulmaya çabalayınca huylandı. Sağ elindeki tüfeği hazır bekletiyordu, ama başka kurşun sıkıp derisini delmek istemiyordu. Durup onu dinledi, inceledi.

Ayı son bir gayretle kıpırdandı. Geggik, onun tehlikeli olmadığından emindi. İki eliyle birden dokundu. Ayı, arka ayaklarının üzerine doğruldu. Ön ayaklarını, Geggik Ali'nin göğsüne dayadı. Geggik Ali, ayının gözlerine iyice baktı. Koca gözleri yaşlıydı. Sanki, hayatını bağışlaması için son bir kez Geggik Ali'ye yalvarıyordu. Geggik, sağ elindeki tüfeği kavradı. Sol eliyle ayının sağ kulağını tuttu.

Aşağıdaki, nefesini tutmuş olup biteni izliyordu. Ayı, ön ayaklarını Geggik Ali'ye dayayınca kendini tutamadı. «Bir daha sık Geggik!» diye seslendi. Geggik hiç istifini bozmadı. Sol eliyle çekiştirdiği ayının kulağına iyice yapıştı. Son bir güçle ve iki eliyle ayıyı aşağı doğru itti. Ayı, yuvarlanarak kayadan düştü. Yuvarlandığı yer oldukça sarptı. Geggik Ali, dolanıp vardığında ölmüştü.

İki adam, bir süre ayının başında dikilip kaldı. Geggik Ali bıçağını çıkarıp derisini yüzmeğe başladı. Öbürü hâlâ ayakta, hem Geggik Ali'ye hem de ayıya bakıyordu. Deri ortaya çıkınca dayanamadı. Kin dolu bir ses tonuyla konuştu.

«Ulan Geggik Ali, yazzıklar olsun sana! Ne biçim Drej Ali'nin yiğenisin? Drej Ali, seni çok severdi. Ama şimdi burada olsaydı, adım gibi eminim, tereddüt etmeden o da senin derini yüzerdi.»

«Niyeymiş o?»

«Niye olacak. Bilmiyon mu? Eskilerde, bir kış gününde, hem de çok şiddetli bir günde Binboğalardan Göksün'e giderken Drej Ali, dağda fırtınaya tutulunca bir mağraya sığınıyor. O da, bir ayının iniymiş. Drej Ali ayıya misafir oluyor.»

Geggik Ali, karşılık vermedi. Ayının derisini sırtına attı. Gece karanlığında eve geldiler. Geggik Ali ayının derisini tuzladı. Sabah kalkar kalkmaz da derisine ot ve saman doldurdu. Geggik'in ayı vurduğu köye yayılıverdi. Kadın kız, çoluk çocuk, yaşlı genç birçoğu yola koyuldu. Kimisi mayasıra, kimisi romatizmaya, kimisi nefes darlığına, kimisi damar sertliğine iyi geliyormuş diye paramparça edip köye getirdiler.

Ayıyı, Yalak'ta çok sevdiği bir arkadaşının ısrarına dayanamayıp ona verdi. O da, altı güzel sandalye yaptırıp Geggik Ali'ye verdi.

●

Baharda ortalık ısınmaya başlayınca kaçak ağaç kesimleri arttı. Bölge orman işletmesi, Drej Ali'nin oğlu Ormancı Abbas'ı, Sayimbeyli işletmesine atadı. Sayimbeyli işletmesi de kendine bağlı Ayvacık Çatak ve Zencirli Kreke yöresine verdi. Akçalıuşağı arazileri yanıbaşlarmdaydı.

Abbas, görev yerine gitmeden önce, olup bitenlerle ilgili epey bilgi edindi. Akçalıuşağı'nda Yağlı Hüseyin , kaçak kesimin başıydı. Birçok ihbar geliyordu, ama yakalanan yoktu. «Dikili Ağaç» diye adlandırılan kesimi o yaptırıyordu. Görevli ekibe ağaç başı üç beş kuruş verince, birçoğunun yaptığı ihbar da boşa çıkıyordu. Yağlı Hüseyin, gündüzden «şu ağaçları kesin.» diyor. Ağaç başı para alıyor. İşaretlenen ağaçlar, gizlice kesilip götürülüyor.

Ormancı Abbas evini alıp gitti. Sayimbeyli'de, hem de Yağlı Hüseyin'lerin kiralık bir evini tuttu. Rüşvete alışmış orman memurları, kaçak kesimi engellemeye gelen bu adamın davranışına anlam veremediller. İçlerinden de seviniyorlar. Kaçak kesimi örgütleyen adamla anlaşma yoluna gideceğini düşündüler. Çok geçmeden, bu adamın da rüşvetin tadına alışacağından emindiler.

Abbas, Zencirli yöresine çadır kurdu. Ekipteki memurlar, bir ay olmadan Abbas'a kin beslemeye başladılar. Ekmek kapıları kapanıyordu. Abbas, işleri düzeltmeye başladı. Yağlı Hüseyin'i, yangıncı göreviyle yanına almayı başardı.

İstediklerini yaptıramayanlar, yöntem değiştirdi. Mazgaç dağlarından Tokludağ'da, malcılık yapanların, keçileriyle ormanlara zarar verdiklerini hemen her gün Sayimbeyli işletmesine ihbarda bulundular. İşletme, durumu yukarıya bildirdi. Gelen emir, bir iki haftalık görevle ekiplerin gönderilmesi şeklindeydi. Ormancı Abbas, her defasında ekip şefi olarak yöreye gönderildi. Olup bitenlerden habersizdi. Gitmekten de usanmıyordu. Kaçakçılar, her defasında onun gönderilmesine seviniyorlardı.

Mazgaç sinsilesinde, Torosların en kıymetli ağaçları vardı. Yöre köylülerinin hemen hepsi, Mazgaç sinsilesindeki dağların yamaçlarında malcılık yapıyor. Hem de erkeklerden çok kadınlar, gelinler, kızlar; tekbaşlarına dağda, aylarca malların yanında kalıyorlar.

Tokludağı yamaçları keçi sürüleriyle dolu. Farsaklar, oldum olası buralarda malcılık yapar. Dört beş aylık dönemler halinde keçiler buralarda kışlatılıyor. En çok da kadınlar, gelinler; yüz, ikiyüz, üçyüze varan keçi sürülerini buradaki ağaçların dallarıyla besliyorlar. Keçi, koyun gibi içerde kalmıyor. Yaz kış otluyor. En çok da, şiddetli geçen kışla birlikte, ortalığı kar kaplayınca ağaç dalları tek yiyecekleri oluyor. Normal bir karda keçi, ne yapar eder taşlık yamaçların kurumuş otlarını bulur yer. Çoğu kez, malcılar işin kolayına kaçıyor. Ağaçların dallarını, tepelerini kırıp keçilerine ziyafet çekiyorlar.

Ormancı Abbas, o gün çadırdan erken çıktı. Arkadaşlarına değişik yönlere dağılmalarını öğütledi. Sıkıca

giyinmişti. Koynunda kibriti ve çakmağı, omuzunda da mavzeri vardı. Bir aydan beri, kıl keçisi besiciliği yapan bir Farsak gelininden konuşuluyordu. Keçilerine Sedir, Köknar ve Mezdâ ağaçlarının tepelerini kırarak yedirdiği şikâyeti yapılıyor.

Anlatılanlara bakılırsa, öyle bir Farsak geliniydi ki, gelin diye böylelerine derler. Boylu poslu, iri yarı, güzel mi güzel bir gelindi. Gören erkeğin ilikleri eriyor, dizleri tutmaz oluyor. Bir kerecik koynuna girip yatmayı düşünmeyen erkeğe erkek denilmez. Hakkında kötü şeyler de söyleniyor. Arada bir, on onbeş günlük, bir aylık azıklar geliyor. Köyden pek bir şey istemiyor. Zaten sürülerinin başında kalan kadınlar, gelinler ve kızlar aynı durumdaydı. Yeter ki un olsun. Sanki bu dağ başında, başka bir şeye gerek duyulmuyor.

Kimisi doğal mağaraları, yarıkları ufak bir değişiklikle sığınak durumuna getiriyor. Kimisi de, bir tarafını kayaya dayadıkları kütük ve dallarla kulübemsi yerler yapıyor. Tüm kışı böyle yerlerde geçiriyor. Odunsa, istenmediği kadar bol ve kolay ediniliyor. Yakılan ateşle, ısınan kayanın yüzüne yapıştırılan hamur, kısa sürede öyle bir ekmek oluyor ki, dünyanın hiçbir evinde, fırınında böylesine lezzetli ekmek pişirilemez.

Abbas, her ihtimale karşı dağda, mağrada kalırım diye hazırlıklı çıktı. Serin serin bir rüzgâr esiyor, mis gibi ağaç ve dağ kokusu geliyordu. Hakkında ileri geri konuşulan, sıkça şikayet edilen Farsak gelinini merak ediyordu. Ormana zarar veren sürüyü görmek ve şikayet edilen gelinle yüzyüze görüşmek istiyordu.

İlerisindeki yamaçta karların içinde, dalların arasında dolanan keçileri gördü. Etrafına bakındı, eve benzer bir şey göremedi. Ala karlı yamaçta yürümeye devam etti. Kulak

kabarttı, dağ inliyordu. Babası Drej Ali'den duymuştu. Drej Ali, yaşayarak öğrenmişti ki, dağ inledi mi tehlikelidir.

Drej Ali'nin tecrübesine göre ayı, insandan azmadır. Bir bedduaya rasgelmiş ki böyle olmuş. Ayıya, ayı derler ama ayı; kendisine zarar verilmedikçe, karşısında direnilmedikçe, insana bir şey yapmaz. Halk , erkek ayının dişi insana, dişi ayının erkek insana düşkün olduğunu söyler. Vahşi hayvanlardan, bir tek arslan insana karşı saldırgandır. Ermişler, Evliyalar, Embiyalar ve hakikat yolunda insanlara arslanlar da saldırmaz. Böyle insanlar, arslanla karşılaşınca, sanki aralarındaki gizli dili devreye sokarlar. Arslan, o ünlü pençesini bir tek bu insanlara karşı kullanmaz. Bu da arslana verilen bir hikmettir. Bu gerçek, hakikat ehli olanların bir sırrıdır.

Abbas, düşüne düşüne ormandaki keçilerin yanma vardı. Kırılan dalları ve ağaçların tepelerini inceledi. Karanlığın çöktüğünü, Farsak gelininin inleyen sesiyle anladı. Keçilerin toplandığı yöne yürüdü.

«Heey yabancı! Ne geziniyon buralarda?» Abbas, sesin geldiği tarafa bakındı. Uzun bir karartıdan başka şey göremedi.

«Seninle konuşacaklarım var.»

«Kulübede ateş yanıyor. Hem ısınırsın, hem de derdin neyse öğrenirik.»

«Derdim falan yok. Soracaklarıma cevap ver yeter.»

Kütüklerden, ağaç dallarından kurulmuş kulübeye önce gelin, ardından Abbas girdi. Kocaman bir oda kadar .İki tarafında, dokuma kilimler boylu boyunca sarkıtılmış. Kulübenin kaya tarafında ateş yanıyor. Bacaya benzer, üst üste

konulan taşlarla duman yeri oluşturulmuş. Bir tarafta iki hasır yastık, kocaman bir döşek, üstünde de yorgan vardı.

«Şöyle otursana.»diyen gelinin sesiyle omuzundaki mavzeri yatağa dayadı. Diz çöküp oturdu. İçeri vuran aydınlıkta, gözleri geline dokundu. Oturmamış olsaydı, çoktan yıkılacağını hissetti. Yukarı dikilen dizini, istemeyerek titrete titrete bağdaş durumuna getirdi. İki eli iki dizinde, kafasını yere dikip, dizlerinin titremesini elleriyle bastırdı. Aman allahım bu ne boy, bu ne pos, bu ne güzellik!.. Yüksek dağ havasının gelinde bıraktığı dirilik, zindelik, kütür kütürlük, her durumunda görülüyor. Yüksek dağ havasının yüzüne verdiği esmerlik, daha çok da buğday benizlilik bambaşka bir güzellik oluşturuyor. Farsak gelini, ocakta ısıttığı kayaekmeğine tereyağı sürüp Abbas'ın önüne koydu.

«Önce karnını doyur. Sonra konuşuruz.»

Dilini yutmuş gibi konuşamıyor. Kaçamak da olsa bu güzel geline bakamadan edemiyordu. Böyle bir gelinin karşısında, böyle bir durumda oturup kalmanın, bir erkek için kadınlaşmaktan başka bir anlamı yok gibiydi. Ya güzel gelinin dişilik özelliğini yitirmiş olması gerekiyor, ya da karşısındaki erkeğin düpedüz hadım olması gerekiyor. Bir kez daha baktı. Bu boyla, bu posla, bu güzellikle, bu dirilikle; bu gelinin dişi olmaması, hem de vahşi bir dişi olmaması olanaksızdı.

Ormancı Abbas, birkaç kez yutkundu.

«Kırılmış dalları gördüm. Bir kısmı körpe ağaç tepesi. Biliyorsun yasak. Şikâyet var. Niye böyle yapıyorsun?»

«Herkesin yaptığından ayrı bir şey yapmıyom. Belki bir iki tepe kırılmıştır. Burada malcılık yapıyok. Ağaçlar olmasa, keçilerimiz de biz de olamak.»

«Kaç geçi var?»

«Üçyüze yakın.»

«Sen, zarar vermem desen de bu geçidir. Ağaç filizi ve tepesi yemeden duramaz.»

«Elimizden geldiğince göz kulak oluyok.»

Güzel gelin, bir çam tutuşturdu. Kayanın yarığına sıkıştırdı. Yağlı çam, kayayı isleterek bir süre içeriyi aydınlattı. Arada bir yaktığı gazlambasının fitilini tutuşturdu. Ocağa yakın taşın üstüne oturdu. Bir süre, Abbas'ı gözleriyle süzdü. Ormancı Abbas yekindi.

«Bana müsaade.»

Ona bakmadan söylendi. Gelin, oldukça sakin konuştu.

«Çoktan garanlık çöktü. »

Abbas konuşmasının, bir bahane konuşması gibi değerlendirileceğinden utandı. Kendine yediremedi.

«Biliyom, yavaş yavaş giderim.»

«Bu karanlıkta mı? Dağ taş, dere bayır. Düz yol mu? Karanlıkta nereye basacağını bilemezsin. »

«Gideınezsem bir kaya kovuğuna girerim.»

«Hemşerim, adın ne senin?»

«Abbas, Ormancı Abbas.»

«Bak Abbas efendi! Anlaşılan burda kalmaktan ya korkuyon ya da utanıyon. Sen bilirsin. Bu soğukta ve karanlıkta gidemezsin. Sürüsüyle kurt dolaşıyor. Seni o saat parçalarlar. Adım bile attırmazlar. Sonra, bir yığın ayı var.»

«Olsun, mavzerim var ya.»

«Karanlıkta, neyi görüp de ateş edeceksin?»

Bir süre düşündü. Çıkış yerindeki kilimi aralayıp bir iki adım attı. Gerisin geri içeri daldı. Gelinin yüzüne baktı ama bir şey söyleyemedi. Gelin de söylemedi. Döşeği serip yorganı yaydı.Üstündeki yün kazağı, dizleme yün çoraplarını çıkarıp yatağa girdi. Bir süre Ormancı Abbas'ı izledi. Onun tedirgin halinden içi bir hoş oldu.

«Gel, sen de yanıma uzan şöyle.»

Usuldan konuştu. Abbas kendini tutamayarak yüzüne baktı. Ocaktaki ateşin kızıl aydınlığında, gelinin yüzü defalarca güzelleşmiş. Karşılık vermedi. Ocağa yakın taşın üstüne oturup kafasını dizlerine ve ellerine dayadı.

«Gel gel! O gadar gafana takma.»

İrkildi. Oysa, bu güzel gelinin çoktan uyumuş olacağını düşünüyordu. İçerde bir süre dolandı. Güzel gelin, ses tonuyla sanki son kez uyarırcasına konuştu.

«Gel yat. Böyle zabahlıyamazsm.»

Abbas'ın kafasında, yanına gitmemek vardı. Ama yapısından kaynaklanan, bir yerlerden gelen güç, onu sürekli bu güzel gelinin yatağına sürüklüyordu. Hem de, koynuna girip şu güzeller güzeli gelini bir kerecik olsun sarmayı emrediyordu. Genlerinden gelen güce nasıl direneceğini bilemiyordu. Kafasından bir ses «bacı» diye söyler gibi oluyor. Ama genlerindeki güç bu düşünceyi anında bastırıyordu.

Karışık düşüncelerle yatağın başına dikildi. Ocağın yanıbaşındaki kayaya yaslı uzun meşe deyneğini aldı. Sonra mavzerini kavrayıp açtığı yatağın orta yerine koydu. Kadının

meşe deyneğini ondan tarafa, mavzerini de bu tarafına koydu. Kaba giysilerini çıkarıp yatağa girdi.

«Madem böyle düşünüyon, aramızdakileri kaldır öyle yat. O zaman biliyim ki, düşündüğün gibisin.»

Abbas, meşe deyneği ve mavzeri alıp yan tarafa koydu. Yatağa yerleşirken gelinin diri bacaklarına, göğsüne istemiyerek dokundu. Felç olmuş gibi yatağa yığıldı.

Güzel gelin ondan tarafa döndü. Abbas, sırtı dönük kara kara düşünüyordu. «Haydi!» diye usulcana, gıdıklarcasına seslendi gelin. «Haydi, haydisene! Daha goynuma girmeyecek misin?» Bu sesten sonra da Abbas, tüm bilinciyle ve bütün varlığıyla karanlıklara ve bilinmezliklere gömüldü.

Tipiyle karışık kar yağıyordu. Bu, Drej Ali... Bir defa niyetlenip yola çıktı mı hiçbir engel alıkoyamaz. Atıyla önden önden gidiyor. Ardındaki atlı da karısı. İskenderun'daki oğlu, telgrafında «Baba yanımıza gel.» diyordu. Ortalık karakış, bin dokuzyüz kırkbeşin karakışı. İki gündür yoldalar.

Hacın Malmüdürü, bir grup arkadaşıyla tazıları da alıp ava çıktılar. Herbiri bir tarafa dağılınca Malmüdürü, yalnız dolaşmağa başladı. Obruğun yamaçlarında dolanıp duruken karşıdan gelen iki atlıyı gördü. «Karanlık çökmeden şunlarla geri dönüyüm.» Yoldan tarafa yürüdü. Karamık ve ardıç çalısının duldasına dikildi.

Yaklaşan atlılardan, öndekinin görünümü dikkatinden kaçmadı. Adam, at sırtında ayağa dikilmiş gibi görünüyor. Pos bıyıkları, ona ayrı bir görünüm veriyordu. Drej Ali, avcıyı gördü. Adam, koca çalının duldasından Drej Ali'ye doğru yürüdü. Gözlerinin içine baka baka, yumşak bir tonla konuştu.

«Sen Bektaşi misin, Alevi misin? Ne zamandan beri Alevisin?»

Drej Ali, iri elleriyle bıyığını sıvazladı. Soran adamın sesinden daha tatlı bir sesle karşılık verdi.

«Merhaba can.»

Sonra düşünceli düşünceli karşısındaki adama baktı.

«Anadan doğmak nar-ı zulûmattır... Mürşid-i kâmilden ermek nûr-u hidâyettir.... İşte, o mürşid-i kâmilden ders almışsam ben bir insanım ve de Aleviyim.»

Malmüdürü, onun yüzüne dalgın dalgın hayranlıkla baktı.

«Bugün misafirim olur musun?»

«Eh yolumuza çıktın, ne diyelim?»

Drej Ali, atından inip onunla görüştü.

«Buyur, benim ata bin. Hem gider hem konuşuruz.»

Arkadaki ata bindi. Karısı belinden kucakladı.

«Adını bağışlar mısın?»

«Drej Ali.»

Bir süre yutkundu.

«Senin ki?»

«Yusuf. Hacın'da malmüdürlüğü yapıyom. Hayırdır Ali gardaş? Bu karda kıyamette bacıyla nereye gidiyon?»

«İskenderun'da oğlum var. Telgraf çekti, gel diyor. Bir sıkıntısı vardır.»

«İki üç gün misafirim ol, dinlenip öyle gidersiniz.»

«Çok savol, gitmemiz gerek.»

«Yine gidersin.»

«Önce oraya gidiyim. Nasip olur, bakarsın görüşürüz.»

Drej Ali, ona karşı içten içe bir şeyler hissediyordu. Karanlık çökmeden Hacın'a girdiler. Atlar, yamaçta iki katlı eski bir konağa yöneldi. Malmüdürü, atları alt kata çekti. Yandaki kapıdan üst kata çıktılar.

Kilim ve halı döşeli oda fırın gibiydi. Kadın, misafirlerine hoş geldinde bulunur bulunmaz başka odaya geçti. Adam bakır bir ibrikle su getirdi. Drej Ali, eline su dökmesine izin vermedi. Karısıyla birlikte gösterilen yere geçti. Birbirlerinin eline su döktüler. Sıcak odaya geçip dinlendiler.

Yusuf'un karısı büyükçe bir sofra bezi serdi. Tepsi altlığını üstüne koydu. Kocaman, kalaylı bakır tepsiyi kucaklayıp onun üstüne koydu. Soba kütürtüyle yanıyor. Sessiz sessiz, sıcak yemekleri kaşıklıyorlar. Tahta döşemeli oda iyice ısınmıştı. Yusuf'la karısı, misafirleriyle birlikte kalktı. Ev sahibi kadın, becerikli usul hareketlerle sofrayı kaldırdı. Öbürleri sedire oturdu. Yusuf, bir ara gazlambasıyla uğraştı.

Ev sahibi kadın, baktı ki kocasıyla Drej Ali derin bir sohbete dalmış. Hiçbir şey söylemeden, başka bir odaya gitti. Yatakları serince, misafir kadını elinden tutup götürdü. Yusuf'la Drej Ali, koyu bir sohbete dalmışlar. Bazen biri soruyor diğeri açıklamada bulunuyor. Bazen diğeri soruyor, öbürü açıklamada bulunuyordu.

«Rızâdan gelen nur mudur, helâl mıdır haram mıdır?»

«Adam rızasıyla veriyorsa helâldir.»

«Hayır hayır! Rızâyi rahmanî vardır, rızâyi şeytanî vardır.»

«Nasıl oluyor Ali gardaş?»

«Bir adam, diyelim ki vergi işinde çalışıyor. Siz, birisinin vermesi gereken vergiyi belirliyorsunuz. Adam da kendi rızasıyla, vergisini daha az ödemek için size bir miktar rüşvet veriyor. Karı koca birbirlerini seviyor. Mutlu bir yaşantıları var. Derken bir gün geliyor, kendi nefslerinin etkisiyle erkek başka bir kadınla, kadın da başka bir erkekle yanlış bir ilişkiye giriyor. Her iki taraf da rızasıyla bu işi yaptıkları halde, işte bu hareketleri rızayî şeytanidir.»

Yusuf, sohbet ilerledikçe değişik bir sevince girdi. Sohbetin bitmesini istemiyordu.

«Bak Ali gardaş. Güzel konuşuyorsun. Gel gitme. Bir iki gün kal öyle git.»

«Yusuf gardaş, oğlum gel diyor. Sana sözüm olsun, dönüşte uğrarım. O zaman kaldığımız yerden devam ederiz.»

«Peki, dediğin olsun. İnşallah sözünde durursun. Seni bekliyeceğim.»

İkisi de soyunup tahta döşemeye serili yataklarına girdiler. Konuşmalarını sürdürdüler. Konuşa konuşa ne zaman uykuya daldılar, ikisi de anlayamadı.

Seneler önce, Drej Ali yine atıyla bir yerlere gidiyordu. Mevsim yine karakış. Kozan çok gerilerde kalmış, Feke'ye yaklaşmıştı. Tutluhan'da kalmaya karar verdi. Ordan burdan gelen yolcularla han, tıklım tıklımdı. Kimisi ateşe yan dönüp sabahın gelmesini bekliyor. Kimisi sohbet havasına kaptırıp gidiyor. Drej Ali, deminden beri kendini tatlı bir suratla izleyen sakallı adamın farkındaydı. Yaşlı ve sakallı adam, Drej Ali'yi konuşturmak istiyordu.. Hangi damarına basarsa hoplayacağını düşünüp durdu. Sonra gayet sakin konuştu.

«Hey hemşerim! Senin yüzün niçin kara? Vicdanın da yüzün gibi kara mıdır?»

Drej Ali, karşısındaki adamın, kendisini konuşturarak sohbete çektiğini düşündü. Bir süre bıyıklarıyla oynadı. Sonra da tek tek söyledi.

«Ey zâhid! Suret gözetme, içeri gir câna bak
Vechin üzere yazılmış senedi rahmâna bak
Münkir, buna zinhar zinhar lâ demiş
İnanmazsan gel gir, mektebi irfâna bak.»

Drej Ali'nin söyleyiş biçimi, yakındaki grupların dikkatini çekti. Yaşlı, sakallı adam, sağ elini sol göğsüne koyup "Eyvallah!.." dedi.

Bir ara kendinden geçmiş, konuşmalar arasından yüksek sesle okkalı bir küfür savruldu. Drej Ali, küfreden de sohbetin içindeymiş gibi karşılık verdi.

«İki sin iki şin mevcûdu refik
Mim nun kef zarında mahbûbu sâdık
Dal ve le he Gerbelaya mutâbık
Dilden tarf mi ettin macerâyı Hayderi
Yurdun virân ettin gez cihanı serseri
Ne ola destime geçe ol seyru hudânm teberi
Nâre-yi darbımla al haktalânm haberi .»

Geç vakte kadar konuşuldu. Ocaklarda yanan kütüklerin közleri, zaman zaman ince gri bir tabakayla kaplanıyor. Sonra da bacadan aşağı doluşan havanın etkisiyle içerden bir körükle üflenircesine ateş zerrecikleri sağa sola dağılıyordu.

Ormancı Abbas'm eşi Hanım, kayınbabası Drej Ali'nin ölümünü kim sorduysa aynı içlilikle ve bir ağıt yakar gibi anlattı.

«Kayınbabam Drej Ali, yanımızda Avcıpmarı'ndaydı. Buraların en şiddetli kış günleri, Mart aymdaydı. Bir gün canı sıkkın sıkkkın «Canım, Yusuf'umun yanına gitmek istiyor.» diye birkaç kez söylendi. Engel olamazdık. Kafasına koydu mu kimse tutamazdı. Bir sabah çekip gitti.»

Drej Ali, Bakırdağı'ndan Sarıkaya'ya doğru yürüdü. Bir ara sol koluna, bir sancı gidip gidip geldi. Sonra da yerleşti. Onunla kalmadı. Kalbine kalbine vurmaya başladı. Drej Ali, yaşamının tüm deneyimlerini toplayıp bu ağrıyı değerlerdirdi. Kar yağıyordu. Havayı kokladı. Elindeki kızartılmış meşe deyneğini kavcaladı, önce havaya sonra sağa sola bakındı. İçten, derinliklerinden bir sesle mırıldandı.

«Yaarabbim! Azrailim, beni ne diye bu dağ başında yakalıyor? Benim vaadim var. Beni dağda bırakma. Çocuklarımın yanına gideceğim. Yedi oğlumu da yitikçi yapma.»

İşte tam bu sırada, Drej Ali'nin yanıbaşında iki adam göründü. İçlerinden biri «Ali ağa, sen ne yapıyon buralarda? Ben, seni taniyorum. Sen, ne böyle azraille uğraşıp duruyon? Nasıl bir mücadele bu, ne yapmak istiyon?» Drej Ali, onlara hiçbir şey sormadı. Sadece, kendine soru yönelten adama karşılık verdi.

«Azrailimle uğraşıyom. Beni şimdi yakaladı, kıpırdatmıyor. Ben çocuklarımın yanına, Yusuf'umun yanına gitmeye müsaade istedim.»

Adamlardan biri, Drej Ali'nin omzundaki heybeyi aldı. Biri de sol kolunu üfeledi. Biraz önce iki büklüm olan koskoca adam, hiçbir şey olmamış gibi yekinip kalktı. İki adamla birlikte Saracık'a indiler. Adamlardan biri, Karapınar mezrasındaki Yusuf'a telefon açtı. «Bir hayvan al da gel. Ali Emmi yanımızda.» Yarım saat geçmedi. Yusuf, bir atla geldi. Adamlardan biri «Al Yusuf babanı. Ali Emmiyi sana teslim ediyoruz.» diye söylendi. İki adam, ortaya çıktıkları gibi kayboldu. Yusuf, soru dolu gözlerle babasına bakındı. Drej Ali, sadece yolda yaşadığı sıkıntılı durumu anlattı. Eve varana kadar da konuşmadılar. Drej Ali, o geceden başlayarak «Oğlum Yusuf, ben yolcuyum. Şimdiden hakkınızı helâl eyleyin!» diye, içten bir sesle söylenip durdu.

Saracık'ta, Karapınar'da birçok akraba, eş dost vardı. O günlerin geleneğince Drej Ali, hemen her gün bir başka evde konuk edildi. Her kaldığı evde yolcu olduğunu söyledi. Yusuf, sık sık tekrarlanan bu durumdan tedirgindi.

«Baba, niye böyle diyorsun?»

Başka bir eve davet edildi. Öğlen yemeğini, akşam yemeğini yediler. Drej Ali sıkıntılıydı. Ev sahibinin iznini aldı.

«Yusuf, beni hemen götür. Kitap okumak istiyor canım. Beni de yalnız bırakın.»

Tekbaşına bir odaya çekildi. İki üç saat, eski yazı kitaplardan ve Kur'ân dan okudu. Hem yiğeni hem de gelini Cemile, durumunu merak etti. Kapıyı usuldan açıp araya dikildi. Drej Ali'nin durumu dikkat çekiciydi. Okuyor muydu, bir şeylere mi yakarıyordu,yoksa acayip bir ibadet mi yapıyordu anlayamadı. Tüm dikkatiyle onu izliyordu. Drej Ali kendini sıkıyormuş gibiydi. Bu hareketleriyle sanki ruhunu teslim ediyordu. Oysa Cemile, Drej Ali'nin bir başka

biçimde, bir başka dünyaya göç ediş şeklini anlayamadı. Bildiği, gördüğü tek şey; bu adamın, düpedüz ölüyor olmasıydı. Cemile, onun son nefesini de verdiğini düşündüğü bir anda kendini tutamadı.

«Yetişin! Amcam gitti, öldü!»

Drej Ali, değişik bir şekilde titredi. Yıllarca süren bir uykudan uyanmış gibiydi. Titreyerek doğruldu. Cemile korktu.Drej Ali, o uzun boyuyla kükredi.

«Kim o bağıran! Niye rahat bırakmıyorsunuz? Ne güzel gidiyordum. Güzel bir yere gidecektim. Beni bırakmadınız.»

Koşup gelenler, onun bu sözlerini kapının ağzında dinlediler. Drej Ali'den de, durumundan da korkuyorlardı. Yusuf saygıyla babasına yaklaştı.

«Ne var baba, niye kızıyorsun?»

Drej Ali, oğlunun yüzüne tatlı tatlı baktı. Sonra kendinden emin, tane tane konuştu.

«Oğlum, oğlum!.. Yusuf! Bir insan ki öleceğini, ölüm gününü bilmezse; bu dünyaya hayvan gelmiş hayvan gitmiştir. Ben bunu bilir bunu derim.»

«Baba! Kurban olurum, yine öyle konuşma.»

«Yusuf'um yavrum! Ben yolcuyum. Hakkınızı helâl edin!»

Yusuf, gözlerindeki fırtınayı durduramadı. Babasına bir şeyler söylemek istiyor ama gönlünü kıracağı düşüncesiyle konuşamıyordu. Biliyordu ki babası, on onbeş gündür aynı sözü tekrarlayıp duruyor. O gece Drej Ali düşünde, bu dünyadan göçüp giden eşini gördü. Eşi, ona sesleniyor. «Ali Ali!...Haydi kalk gidelim artık!»

Sabah, Ali Bey gelip evine götürdü. Öğle yemeğinden sonra Drej Ali, içindeki sıkıntıyla yerinde duramadı. Ev sahibi, uğraştıysa da akşamlamaya razı edemedi. İlle de «Yusuf'umun yanına dönüyüm.» diyordu. Daha üstelemedi. Onun huyunu iyi biliyorlardı.

Drej Ali ağır ağır, ardıçlı yamaçtan oğlunun evine doğru gidiyordu. Tepenin yamacında, ardıç çalısının dibinde, alaca karlık bir yerde soluklandı. Koca ardıç çalısından tatlı bir ardıç kokusu yayılıyor, karlı yerin serin esintisine karışıyordu. Ardıç çalısının dibine iyice sokuldu, yan döndü. Sağ elini sol döşüne koydu. Sol elini de başının altına getirdi. Kaputu, başına iyice çekti. İki ayağını da karnına doğru çekti.

Yusuf, babasının davetli olduğu yere, aynı yoldan yavaş yavaş yürüyordu. Koca ardıç çalısının dibindeki karaltıyı tanıdı. «Babam niye uyumuş kalmış?» diye söylendi. Yanına sokuldu, uyandırmak için bir iki kez seslendi. Eliyle şöyle bir dokundu. Anladı ki Drej Ali, çoktan göçmüş...

Ormancı Abbas uyuyakalmıştı. Farsak gelini, keçileri yamaca sürdükten sonra geri döndü. Keçilere bir iki kez bağırdı. Ormancı Abbas, yarı düş yarı uyanık yatağın içinde dönüp durdu. Sonra ne olduysa yataktan fırladı. Apar topar giyindi. Uzun boylu güzel gelin, içeri girince istemiyerek yüzüne baktı, sonra da kafasını indirdi.

«Bana müsade, gidiyim.»

«Ben, misafirimi doyurmadan göndermem.»

Ocaktaki bakır çaydanlık çoktandır kaynıyor. Gelin, ocağm yanıbaşına sofra bezi serdi. Tereyağ, peynir, kaymak, bir kapla da pekmez getirdi. Büyük bardaklara kaynamış su doldurdu. Ocağm yanında ısıttığı üç dört kaya ekmeğini sofra

bezinin üstüne koydu. Ekmekler mis gibi kokuyordu.Öyle ki, insanı doyurucu nitelikteydi.

«Çayım kalmadı. Pek de aramıyom. Pekmezi, kaynar suya kattın mı çay oluyor. Çaydan da tatlı . İstersen sen de böyle iç.»

Uzun boylu, kütür kütür; yüksek dağ havasının, değişik bir esmerlik kazandırdığı güzel gelin böyle konuşunca Abbas, ilk kez çekinmeden, karşısındaki gelinin güzelliklerine doya doya baktı. Erkeğim diyebilen her insanın, elinde olmadan çarpıldığı, çarpılacağı bu güzel gelin, ölümsüz ve doyumu olmayan bir sanat eseri gibi orada, Abbas'ın yanıbaşında duruyordu.

Gelin, sofrayı toparlarken Abbas oturduğu yerde kaldı. Usulca doğrulup mavzerine uzandı.

«Allahısmarladık, eline sağlık.»

«Güle güle...»

Gelin böyle derken, sanki istersen yine gel der gibiydi. Belki de Abbas'a öyle geldi. Abbas, son kez uzun boylu geline baktı. Sonra da alakarlı yamaçta cılga yola düştü. Dalgın dalgın gidiyordu. Bu gece, rüyasında karışık bir şeyler mi görmüştü, yoksa hiçbir şey görmemiş miydi pek bilemiyordu. Yalnız ara ara, babası Drej Ali'yle ilgili bir şeyleri hatırlar gibiydi.

Yağlı Hüseyin, Ormancı Abbas'ın, devlet kapısında kalıcı bir iş bulmasından mutlu oldu. Sırf bu minnettarlığın etkisiyle, çok daha kazançlı kaçakcılık işini tergedi. Ormancı Abbas'dan daha sert bir korucu oldu. Ormancı Abbas, kaçakçılara göz açtırmadı.Abbas'ı; Sayimbeyli'de, Feke'de, yakın çevrelerde herkes seviyordu. Orman Bölge Müdürlüğüne giden görevlilere ve vatandaşlara; bölge

müdürü, Ormancı Abbas'ı soruyordu. Hemen hiçbiri onun hakkında kötü bir şey söylemiyordu. Yalnız aralarında bazıları, değişik bir değerlendirme yapıyordu.

«Ormancı Abbas mı? Çok dürüst, çok mert bir insan. Ah, bir de Alevi olmasa!..»

●

İnceköy'de, Karakilise'de, Kemer'de, Yalak'ta ve çevre köylerde, baharla birlikte her şey canlandı. Uzun kış günlerinin evlerde, odalarda yapılan toplantıları, konuşmaları; yerini tarla, mal, odun işlerine bıraktı. Mayalanmış, döllenmeye hazır toprak kokusu ziyafet çekiyor. İnsanların içindeki ölü şeyleri atıyor, yeni bir ölümsüzlük veriyordu.

Bunca canlılık, iki üç gündür gölgeleniyor. En çok da bu aylarda, bindokuzyüzaltmış yılından bu yana oluyordu. Dünyada neler olmuştu? Devlet nerden çıkardıysa, binlerce asırlık köylülerin, oraya buraya sıçma alışkanlığını değiştirmeye çabalıyor. Köylüler önce ciddiye almadı. Ama işin içine jandarma dayağı girince durum değişti. Yine istedikleri gibi, istedikleri yere boklarını yaptılar, ama evlerinin yakınına birer tuvalet yapmayı da unutmadılar.

Jandarma, köylerde muhtarı yanma alıp ev ev dolaşıyor. Tuvalet yapmaları için önce uyarılıyor, sonra da belli bir süre veriliyor. Bu süre sonunda tuvalet yapılmazsa ne olacağı belliydi. Asırlardır köylülerin hafızasında, en belirgin şeylerin başında jandarma dayağı geliyordu. Bu alışkanlığı kazandırmak için, jandarma zoruyla epey tuvalet yapıldı. Köylülerden kimisi yarılmış kütüklerden, kimisi taştan, kimisi çalı çırpıdan; kimisi de kerpiçten, alel acele bir şeyler yaptı.

Ne yapılıyor, nasıl oluyorsa çoğu bir yıl dayanmıyor. İlçe, yukardan gelen emirle her yıl, bahar ayıyla birlikte tuvalet operasyonuna jandarmayı gönderiyordu. Köylüler, durumu bildiklerinden her bahar, jandarma dayağının bıraktığı bir alışkanlıkla tuvaletlerini onarıyorlar. Çoğu, kullanmadığı tuvaleti, onarmış olmak için çalı çırpıyla destekliyordu.

Çürük İsmayil, Kürtçe, Kel Durdu jandarmadan bir ton dayak yedi. İki jandarma, onbaşının emriyle üçüne birden girişti. Jandarmaların hırsı, dayak zevkine dönüşmüş vur ha vur ediyorlar. Epey de seyirci vardı, ama hiç birinden çıt çıkmıyor. Üçünün de nerdeyse leşi çıkıyordu. Üçü de kurbağa gibi yere uzandı. Çürük İsmayil bana mısın demiyordu. Elleriyle toprağı yırtarcasma kavralayıp doğruldu, sonra da götünün üzerine oturdu Onbaşının gözlerinin içine baka baka söylendi.

«Gomutanım, inan ki önce yaptım. Sonra geri yıktım, istersen muhtara sor. Yapamıyom gomutanım. İçinde nefesim daralıyor, bir türlü sıçamıyom.»

Onbaşıyla jandarmalar, kendilerini tutamayarak onu dinliyorlar.

«Bizim avratla çocuklar, tuvalette sıkışıp kaldığımı bildikleri halde merak ediyorlar. Onlar tuvaletin yanına gelince, kendimi yukarı dereye zor atıyom.»

Jandarmalar dayanamayıp güldüler. Onbaşı, gülmesiyle birlikte başını başka tarafa çevirdi. Hiçbir şey söylemeden ayrıldı. İki jandarmayla muhtar ardınca gitti. Köylüler, ne Çürük İsmayil'in anlattıklarına ne de komutanın karnı yırtılırcasına gülmesinden pek etkilenmediler.

Kemer yönünden ırmak boyunca gelen esinti, Kevekkaya'yı yalayarak köye, Gözeler'e kaydı. Ortakavak, Sıkmeşe yönünden gelen başka bir esintiyle karışarak İncemeşe'ye dağıldı. Sarız çayı boyunca Ayranlığa, Altısöğüt'e, Dardere'ye doğru dağılıp gitti.

Deli Memmed, yıkanmaya gün doğarken başladı. Ayranlığın altında, Kocataş'm dibindeki sudan başladı. Bazen bir, bazen iki, bazen de yarım saat aralıklarla, İnceköy'le Kemer arasındaki Sarıkaya'ya kadar yıkana yıkana gitti. Porsuk Hasan, Sakallı, Bebek, Ünüversiteli; aşağı inerlerken, Deli Memmed, Ortakavak'tan onlara doğru geliyordu. Sığırkayası'nın tepesine dikildiler.

«Bak Ünüversiteli! Yarıklardaki Karaardıç ağaçları yerlerinde duruyor.»

«Ne zamandan beri buradaysalar?»

«Belki bin yıldır buradalar.»

«Belki de daha çok.»

«Başka gören olmazsa, daha çok kalırlar.»

«Gör ki, bu ağaçların ayakta olduğu zamanlar; buralar, Binboğalar nasıldı?»

«O kadar geriye gitmeye gerek yok. Ben hatırlıyorum. Düşüktaş'ta, tarla namına bir şey yoktu.»

«Hayret!»

«Hayret yaa! Mamıdlar, Gangolar kırıp kırıp tarla açtılar.»

«Kevekkaya'nın kırılışını hepimiz biliyok.»

«Binboğalı din iman dümdüz gitti de, kimseden çıt çıkmadı.»

«Binboğalı da, Binboğa'dan az ağaç kesmedi haa.»

«Kim kesmedi ki?»

«Adını boşuna mı Binboğalı koymuşlar?»

«Şimdi yeri ıpıssız galdı. Gör ki, Bünyan'ın hangi mahallesinin sığırını güdüyor?»

«Evi yıkıp ağaçlarını götürecekmiş.»

«Goca goca hezanlar . Bir gısmı Garaardıç. En bir ağaçları keserdi hep.»

«Binboğa köylüklerinin damları, dile gelse de gonuşsa.»

«Bir de! Bu damlardaki Binboğa ağaçları dillense.»

«Teh! Heç deme. Bu ağaçlar diyom, mümkün olsa da eski yerlerine geçse.»

«İşte bak o zaman; buralarda, Binboğalarda ne ağaç varmış.»

«İnsanın aklı şaşar.»

«Ne diyom biliyon mu Porsuk Hasan?»

«Söyle Emmi.»

«Akşam, yemekten sonra Kevekkaya'ya gelin de konuşak biraz.»

«Çok iyi olur Emmi. Millet hörümdeyken, biz de eskilerden gonuşuruz.»

«Çalıların duldasında oturup şöyle eskilerden konuşmıyalı epey oldu.»

«Bir de ataş yakarız.»

«Eskilerdeki gibi.»

«Yakacak bişe bulursak.»

«Yine vardır bişeler.»

Killiktepesi'nin üstünden aşağı indiler. Herbiri ayrı yöne dağılırken Deli Memmed, orada dikili kaldı. Gidenlerin ardından bakıp durdu. Yakınındaki çalının duldasına oturdu. Örüme çıkanların ve koyunların sesini dinledi.

Binboğa köylüklerinde, ilkbaharın sonlarına doğru, köylülerin «hörüm» ya da «örüm» dedikleri, hayvanların gece yayılımı başlar. Sürü sahibi zengin köylülerin dışında; sığır ve koyunların, çoban tarafından köye getirilmesinden sonra başlar. Köylüler, çobanlarınca hayvanları ne kadar doyurulsa doyurulsun; malları geldikten sonra, evlere yakın tepeliklerde, yaylım yerlerinde ayrıca otlatırlar. Gece yaylımı olan "örüm", insanlarca bambaşka bir şenliğe dönüştürülür. Gece karalığında ateşler yakılır, türküler söylenir, sinsin oynanır. Büyük grupların yanında, küçük gruplar da oluşur. Çoğu kez dört beş saat süren bu yaylımda, haberleşiyorlarmışcasına karşıdan karşıya ateşler yakılır, sohbetler yapılır. Gecenin içindeki insan seslerine, uzaktan uzağa yanık türküler ve ağıtlar karışır. Koçkatımına kadar sürebilen gece yaylımına, hemen hemen çıkmayan köylü yoktur. Bazen, örüme giden gelip yatar, evden bir başkası nöbeti teslim alır.

Sakallı'yla Ünüversiteli, Kevekkaya'nın yamacında, koca bir karamık çalısının duldasına oturdular. Deli Memmed, sessiz sedasız gelip yanlarına oturdu. Porsuk Hasan'la Bebek de onların seslerine geldi.

«Hıdo'ların üst yamacında, ataşı dutuşturmaya başladılar. Bakın, bir ataş da Killiktepe'de.»

«Ayışığından ortalık sanki gündüz.»

« Karakilise, Oğlakkaya, Ayranlık, Altısöğüt apaçık gözüküyor.»

«Porsuk Hasan, biliyon mu?»

«Neyi Emmi?»

«Diyom ki, İnceköy'ün içindeki Gayşelinin Maarası'nda artık kuşlar da azaldı.»

«Heç sorma Emmi. Pınarın üstündeki kayalık kuş sesinden geçilmezdi.»

«Birçok güzellik, insan ayağı değince bozuluyor. Çiriş, dağkahvesi, ayıekmeği ve birçok bitki bana; hiç ayak değmemiş dağların, yamaçların, koyakların durumuyla içiçe geliyor. Özgürlüğün, doğa ve insan özgürlüğünün içiçe olmasını düşünüyorum.»

«Bire Ünüversiteli! Bizim gafamızı bulandırma.»

«Güzellikler, güzeller, güzel...Bunlara sahip olmak, içine girmek, onun olabilmek, elde tutmak, insanların hamurunda var. Güzel için, güzellikler için nice savaşlar, nice vahşetler, nice kıyımlar, nice alçaklıklar, nice suçlar işlendi.»

«Gene gafamız garıştı.»

«Binboğalar'da ne güzellikler vardı!»

«Emmi be! Eski güzelliklerden yine de kalıntılar var. Binboğa'ya, Temmuzda, Ağustosta gitsek yine kar vardır.»

«İstanbul'da, sıcak tepeme vurdukça hep Anlaçkavağm suyunu düşünürdüm.»

«Diyom ki, şu insan gadar vahşi hiçbir yaratık- yok. Binboğa'nın Temmuza, Ağustosa kalan karları yakınlarında olsa, onu da kökten yok ederdi. Eh, gözünü sevdiğim Binboğa. Karı, döşüne çekmiş duruyor. İçinin yangmlığını onunla gideriyor.»

«Dağlarda, günlerce kütük tutuşturup yakmışsınız.»

«Hey gidi günler hey!»

«Yakmakla sanki zevk alıyorduk.»

«Yaa! Sonunda kökünü kazıdık. Şimdi de, bir kibrit çöpü arasan gene bulaman.»

«Şurda konuşanlar, Körguyu'dan gene su mu çıkmış diyorlar.»

«Ulan Bebek, daha bugün o taraftan geldik ya.»

«He yav! Akıl işte.»

«O gadar avcılık yaptım. Zala Bibi'nin gördüğü, gıllı yaratık gibi bir şey göremedim.»

«Gerçekten Zala, insana benzeyen bir şey gördü mü dersiniz?»

«Görmüştür, bu dağlarda ne eksikti ki?»

«Acaba diyom. Yamyam dedikleri şey mi?»

«Bizim Kürtler'in "hunkır munkır" dedikleri şey olmasın?»

«Belki öyle bir şey, belki de bir gorildi.»

«O neymiş yav?»

«İnsana benziyen bir hayvan.»

«Zala'nın gördüğü yaratık, masal oldu çıktı.»

«Ne olduğu bilinmiyor.»

«Halbuki o yaratığı, Zala Bibi'yle birlikte birçok gişi de görmüş.»

«Ne diyon Ünüversiteli?»

«Öyle bir yaratık görüldüğü halde, şimdi Zala Bibi'ye söylense, ona da masal gibi gelir. Ben onunla konuştum. Zala Bibi, önceleri bu yaratıktan konuşulurken gözleri ışıldıyor,

mutlu oluyordu. Oysa şimdi, o yaratıktan söz edilince, sanki sağır ve dilsiz oluyor. Çoğu kez de kızıyor.»

«Ulan gadanız aliyim! Bırakın şu Zala'nın gıllı yaratığını.»

Kimse karşılık vermedi. Uzaklardan, yanık bir uzun hava çekildi. Ardından bir ağıt yükseldi. Aşağılardan da dokunaklı bir deyiş söylendi.

«Bu deyişi, şu ağıtı, o uzun havayı kaç gündür radyodan dinliyorum. Son zamanlarda sık sık çalınıyor.»

Sakallı, etkileyici bir ses tonuyla söze girdi. «Sizin, şimdi radyodan, plaklardan dinlediğiniz bu deyişleri, ağıtları, türküleri... biz yıllardır söylüyok. Radyodan, plaklardan, televizyon mu ne onlardan önce biz varıdık. Daha sonra, senin gibi yeni yetmeler derliyorlar . Sanatçılar da söylüyor. Anlayacağın, onları biz ürettik. Şimdi de onlar söylüyor, söylesin. Biz, bizden öncekiler; onları, çook çok önceden söyledik.»

Yine sessizlik oldu. Bir süre, orada burada yakılan ateşlere uzun uzadıya bakındılar. Porsuk Hasan, öbür yanının üstüne döndü.

«Binboğa'da geyik galdı mı dersiniz? Geyikpınarı'na gitsek garşılaşır mıyız?»

«Körguyu'dan gene su çıksa diyom.»

«Ortagavak'taki su iyice azalmış.»

«Baksana, Memmed oradan gelirkene ıslak değildi.»

«Porsuk Hasan yav! Bu sığırcık guşları, neden sırları takip eder durur? Bişey anlıyabildin mi?»

«Benim, daalarda dolaştığım gibi onlar da sırların ardında dolaşıyor.»

«Ah ulan ah! Yine keklik avlasak.»

«Heç sorma. Hele bir de şööle köyce, Karakiliseli gençlerin de katıldığı, héle'yle kuş avı yapsak.»

«Hani adamın biri, bizim buralarda, eskiden olmuş. Yolunu şaşırmış da ağaçların tepesinden tepesinden yürüye yürüye köyüne gelmiş.»

«Doğru mudur, ne dersin Emmi?»

«Olur olur. Binboğalar neler görmedi ki?»

Ünüversiteli, usuldan kalkıp tepedeki çalılıkların arasında kayboldu. Çalının dibine işiyecekti ki, birdenbire durdu. İşemiği içine kaçtı. Ayışığmda dikkatlice baktı. Karamık çalısının içinde, saklanırcasına duran bir cıcamık gördü. Elini ve kafasını uzattı. Burnuyla cıcamığın kokusunu içine çekti. Bir cıcamığa, bir karamık çalısına baktı. Baka baka dalıp gitti.

«İşte, vahşice katlettiğiniz doğa. Doğanın, doğallığın, arta kalan kokuları... Kalıntıların kalıntıları bile, en az bu kadar, bizim gibi güzel kokar...» Ünüversiteli, söyleyemediklerini içinden duyuyordu ama verilecek bir karşılık bulamıyordu. Edemedi, daha ötelere gitti. Kayalık bir yere çömelip uzun süre işedi. Konuşanlar, onun kalkıp gittiğinde de, geri geldiğinden de habersiz gibiydi.

«Cıcamık var ya Emmi! Sonra, ardıç da öyle.»

«Hee.»

«Ne kadar güzel kokuları var öyle!»

«Bilmem mi hiç?»

«Nasıl bilmek!»

«Hele cıcamık kökü...Odunu da öyle. Kokusu, adamı deli divâne eder.»

«Ortakavak'ta, Kır'da, Köründeresi'nde, meşeliklerde, hatta bu Kevekkaya'da bile. Çalıların içine saklanmış, tek tük yaşıyorlar. Haberiniz var mı?»

«El kadar, dizboyu, bazen daha büyük.»

«Sanki yeni bitmişler. Sürekli baskı ve işkence altındaki insan gibi tedirgin, korkak...Acaba büyüyebilir miyim dercesine, boyunlarını azıcık uzatıp bakar durumları var... Beni deli ediyor.»

«Ardıç da bir başka kokar.»

«Kabuğunun kokusunun güzelliğine ne demeli? »

«Hiç deme.»

«Bütün güzellikleri, bütün güzel kokuları yok ettik. Her tarafımız leş kokacak.»

«Emmi?»

«Hıı...»

«Kır'daki, Açıkyazı'daki kaklıklar duruyor mu dersin? Sanki kayıplara karıştı.»

«Durmasına duruyor, amma hepsi yosundan bellisiz olmuş.»

«Alkaya'daki, Dağkahvesi ne oldu?»

«Ne olacak. O da yok oldu. Geçenlerde gittim, bir şey göremedim. Oraları eşeleyince, toprağa karışmış eski, çürümüş kökler gördüm.»

«Bir tohumcuğu kalsa da büyüse.»

«Kökü kurumuş, sülalesi kesilmiş. Ne tohumu olacak?»

«Sizin zamanınızda Binboğalarda, hindiye benzeyen keklikler varımış.»

«Doğru mu Porsuk Hasan?»

«Doğru yaa!..»

«Şimdi?»

«Noolacak, onun da sonu öbürleri gibi oldu.»

«Ya geyikler?»

«Onlar da yok oldu.»

«Yolunu şaşıran bir iki tanesi, arada bir Geyik Pmarı'na uğruyor diyorlar.»

«Cevat, oğlum!»

«Söyle Amca.»

«Diyom ki, şimdilerde, insanlar ne güzel şeyler icat ediyor. Aya gidiyorlar. Sonra da Merihe mi gideceklermiş. Bu çok iyi. İşler golaylaştı emme köylerimizde Cıcamık, Ardıç, Ayıekmeği, İtburnu, Karamık, Tosungötü, Melemağacı, Karagöz...Sonra Keklik, Kartal, Angıt, Bağırtlak... tüm börtü böceğin nesli tükendi.»

«Aah Emmi ah! Bizde, insanın bile değeri yok ki sıra çalıya, ağaça, böceğe, kurda, kuşa gelsin.»

«Aklıma hep takılıp kalıyor. Çok yaşadım, çok şey gördüm, amma bunu anlayamadım. Çok da gafamı yordum, çıkartamıyom.»

«Ne ki?»

«Güvercin var ya güvercin. İşte, bu kuşun ağaca konduğunu heç görmedim. Konmuyor da. Nedenine gelince de bulamadım. Aklım bir türlü almıyor. Oysa her kuş ağaca konar, bunlar konmuyor.»

«Belki, ağaca konduğu yerler vardır.»

«Belki de...»

«Emmi be! Bunu daha önce de sölemiştin. O günden beri düşündüm. Ama ben de sebebini bulamadım.»

«Ben o kadar avcılık ettim. Yıllarca da etkisiyle dola nıp duruyom. Birçok yaban hayvanla garşılaştım. Ayıyla, sürüsüynen gurtlarla... Yalçın gayalarda galdım. Heçbirinden gorkmadım da şimdi gorkuyom.»

«Neden gorkuyon?»

«Neden mi? Binboğalarda kekliklerin, artık eskisi gibi ötüşmeyişi beni çok ürkütüyor.»

«Emmi?»

«Hıı ı.»

«Binboğa'da, ağaç tükendi biliyor musunuz?»

«Tükendi yaa!»

«Nasıl kıydınız o güzelim ağaçlara?»

«Heç sorma. Gafamız heç mi heç çalışmamış.»

«Çok az ardıç galmış .»

«Vardır.»

«Olsa da, nerde o eski güzelliği? İçinde yolumuzu gaybederdik.»

«Binboğalı, Binboğa'da, tam bir hafta kaybolmuştu da herkes hayret etmişti.»

«Binboğalı bile Binboğa'da gaybolmuştu, yaa!..»

«Yılan gibi kıvrılıp, parlayarak akan Sarız çayına bakın. Hiç çekinmeden içtiğimiz bu çayın suyu bile pis akmaya başladı. Gittikçe pislikten geçilmez olacak. Önceden de bu ırmağa, köylerin boku püsürü akardı. Ama suyu çekinmeden içilecek kadar temizdi. Nedense, bu ırmağa da bir şeyler oldu.»

«İnsanlar da değişti, onlar da bozuldu.»

«Buralarda ne insanlar yaşadı! Ne insanlar gelip geçti! Sanki hepsi hikâye oldu.»

«Bizim buraların, çevredeki köylerin, oralardaki yerlerin eski adları vardı. Birçoğunu hatırlamıyok bile. O eski insanları da, yerleri de unuttuk. Habire, eski yerlerin isimleri değiştiriliyor. Bir gün gelecek, hepsi unutulup gidecek.»

«Binboğanın güzellikleri yok oldukça birçok şey yok olmaya başladı.»

«Bir zaman gelecek Ayıekmeği, Cıcamık, Kıtır, Karagöz, Dağkirazı, Dağeriği, Dağbademi, Melemağacı, Tavşanağacı, Tosungötü, Ardıç da unutulacak. Bunlar unutulduğu gibi Topardıçlar, Alkaya, Sığırkayası, Toparmutlar, Düşüktaş, Sarıkaya, Köroğlunun Deresi, Körkuyu, Anlaçkavak da unutulup gidecek.»

«Belki de yeni yetmeler, bu adları duyunca, bunlar da ne diye şaşıracaklar.»

«Belli olmaz. Belki de aralarından bazıları çıkacak. Eskiler için, bizler için: Eskiler şuraya şu ismi vermişler. Şunu şöyle yaparlarmış, bunu böyle yaparlarmış diye gonuşurlar. Şu şu aileler varmış. Lakapları da bir çeşitmiş. Oraya buraya, birçok aile dağılıp gitmiş. Ne insanlar varımış? Hepsi de unutulup gitti! diyenler de çıkar.»

«Buralara,önce Mamıdlar gelmiş. Mamıd'lardan İbiş mi, en büyük babaları Mamıd mı ne. Buraları, Haldağ diye bir adamdan almışlar. Haldağ, herhalde Kızılpınarlıymış. Padişahın mı, buraların bağlı olduğu Sancakbeyinin mi ne, toprak komisyoncusuymuş. Mamıdlara buraları o göstermiş. Sonra da Cafer Gango'nın babası Gango İsmail, amcaları Ramiz Bey, Niyazi bey buralardan yer alıp yerleşmişler.

Gango akıllı adammış. Binboğa'da, Hunulların el goduğu İnciligız'a yaylaya çıkarlarmış. Tabii, Mamıdlarla birlikte. Ben, köye yeni gelmiştim. Gango'nun, İnciligız'da arpa ektiğini çok iyi biliyom. Bir gısmını atlarına yedirdi. Bir gısmını biçip harman savurdu. Uzun yıllar orası, "Gango'nun Arpa Tarlası" diye unutulmadı. Memmed Kââ'yınan Zala diyor ki, Gango oraya bir işaret bıraktı. İlerde, Hunulularla bir anlaşmazlık olursa "Bak" diyecekler. "Burada, adamların arpa tarlasının yeri bile belli".

Gango, İnciligız'm tapusunu çıkartmak istedi. Köyde, bir tek Mamıd destek oldu. Mamıd'ın dışındaki Avşarlar karşı çıktı. "Bak bak! Gango, İnciligız yaylasını kendi üzerine tapu ettirmeye çalışıyor" dediler. Gango da gızdı. Bir daha uğraşmadı. İnciligız'a çıkılmiye çıkılmiye, İnceköy'ün eski yaylası olduğu unutuldu. Sonra da, Hunulular el goydu.»

«Mamıdlar'dan sahiplenen de mi olmadı?»

«Unutulup gitti.»

«Sonradan Gango'ya, ah tuh ettiler mi?»

«Gango, o gonuyu gonuşturmadı bile. Yalnız, Mamıdlarm adını aldığı o büyük Mamıd; Memmedkââ'nın oğlu İsmail'i, hani Zala'nın gocası. Caferi Gango'nun kucağına verdi. Böylece kirva oldular. İnceköy'deki Avşarlar onu kınadı. Bak bak de diler, Mamıd, Kürtlerinen senli benli oldu».

«Emmi yav! Şu Körünoğlu'nu, Gangolar öldürdü diyorlar. O nasıl olduydu?»

«Benim bildiğim, Körünoğlu denen adam, atıyla Yalak'tan bu tarafa geliyormuş. Bizim İnceköy'le Kemer'in arasında, Düşüktaş'ın altyamacında, birileri yolunu kesip öldürüyor. Mevsim, ya songüz ya da gış. Kurtlar, adamı yiyor.

Kafası da bizim İnceköy'ün tarlalarında kalıyor. Köpekler, onu bulup köye getiriyorlar. Ne olduysa oldu, olay Gango Garaman'ın üzerinde galdı. Garaman, iki yıl Gürün'de yattı. İdamlık iki eşkiya, Sivas'ta idama giderken itirafta bulunuyorlar. Diyorlar ki, Gango Garaman'ın, Körünoğlu'nun öldürülmesiyle bir ilgisi yok. Adam suçsuz.»

«Şu işe bak Porsuk Hasan!»

«İdamlık iki eşkiya; biz mi öldürdük diyor, yoksa onu öldürenler, Göksün'ün Çerkez Çamırlı ya da Avşar Çamırlı mı ne diyorlar. Körünoğlu, Çerkez Çamırlılı'ymış. İki köy arasında, öldürülen adam yüzünden gavga varmış. İki köy, eşgiyalara bu işi yaptırıyor. İnceköy'ün de üzerine atıyorlar.»

«Durmuş Ali Emmi'nin garısı, Körünoğlu üstüne uzunca bir ağıt yakmış diyorlar. Hani, güzel de ağıt yakardı. Birezi de aklımda:

.....

İncemağra'nm deresi
Hayli çekiyor arası
Tez gelesin sürmeli eşim
Bende çok gama yarası

Durdum yalvarı yalvarı
Bilemedim kimdi hani
Adam böyle mi vurulur
Kör olası yaktın beni

Öğlen ikindin arası
Öldüm yalvarı yalvarı
Tez gelesin sürmeli eşim
Garaman geydi şalvarı

İncemağra'nm deresi
Hayli çekiyor arası
Bir kurşuncak sıkın Kürtler
Kamalaman kör olası.»

«Bazıları da diyor ki, Binbaşı Ramiz Bey, hani Gango Ramiz; Sıvas'ın ve bu tarafın yetkili bir askeriydi. Bu işi o halletti. Yiğenini o gurtardı.»

«Bizim Köroğlunun Deresi, adını ordan alıyor zaar?»

«Bilmiyom, olabilir.»

Deli Memmed kalkıp gitti. Bir kucak çalıyla geri döndü. Bebek'le Porsuk Hasan da kalktı.Ünüversiteli peşlerinden gitti. Herbiri, birer kucak kuru çalıyla döndü. Nerden geldiyse Hıdo, oralarda beliriverdi.

«Durun bakıyım. Hepsini ataşlamayın. Bana bırakın. Küçük bir ataş yakıyım. Sonra birez birez üzerine atarık. Epeydir gonuşuyorsunuz. Birez de barabar gonuşalım.»

«Topal Kâzo'yla Memili de geliyor. Sohbet goyulaşacağa benziyor.»

«Buyurun, buyurun!»

«Sohbetiniz bol olsun.»

«Buyurun, beraber olsun.»

«Biz çok gonuştuk. Birez da sizi dinliyek.»

«Çukurua'dan anlatın birez de.»

«Kök söküşlerinizden, aç galışınızdan.»

«Amaan, anlatılacak neyi var? O günler ööleydi işte.»

«Vardır vardır. Binboğalı'ynan, Kör Hamo'ylan, Çukurua'da az mı maçera yaşadınız? Anlat hele.»

«Çukurua!.. Çukurua! Gırtlağa gadar rezillikti.»

«Rezillikler bitti sankim?»

«Bitmedi bitmesine de. Çukurua bambaşka bir rezillikti. O zamanlar, Çukurua deyince aklımıza açlık ve ölüm gelirdi.»

«Ardı arkası gelmiyen yağmur çamur , sonra da kat kat artan rezillikler.»

«Hele o yağmurları heç deme.»

«İnceköy'den, dokuz on gişi enmiştik. Kökünü söktüğümüz adam, yâmır başlayınca işi bırakın arkadaş dedi. Ööle olacağını da biliyorduk. Başka iş için dağıldık. Ben de Binboğalı'ynan dolanmıya başladım. Üç dört gün, yağmurun altında aç susuz dolaştık. Duvar diplerinde, samanlıklarda, ahırda, gahve köşelerinde kıvrılıp yatıyok. İkindi miydi, akşam mıydı aklımda galmadı. Evlerin önünden geçerken, gadmlar el etti. Aç olduğumuz her halımızdan belli. Biri dedi ki, gelin gelin hele. Şuradaki boku atm garnınızı doyuruyum. Üç beş guruş da para alırsınız. Binboğalı'ynan sevincimizden göt atıyorduk. İçimizden, aman garnımızı doyur da para mura istemiyok diye geçiriyoruz. Kadın, beş altı yufka ekmek godu önümüze. Binboğalı "Ulan Memili" dedi. "Şu gadından birez ekmek daha istesen." Tüm yüzsüzlüğü üzerime alıp istedim. Gadın, dört beş ekmek daha getirdi. Birez de guru incir getirmişti. Aman bir yedik, aman bir yedik! Mübarek ne de lezzetli gelmişti.

Hayvanların bokunu atmaya başladık. Ocağı yanasıca bok o gadar çok ki, bitecek gibi değil. Baktım Binboğalı'nın aldırdığı yok. Gulağı çınlayasıca, aldığı işi hem temiz yapar, hem de sonuna gadar götürürdü. Ulan Binboğalı dedim, biz bu boku beş günde atamak. Gadın savolsun, garnımızı doyurdu ama bokun biteceği yok. Şöyle etrafıma bakındım. Dirgeni atarkene hadi Binboğalı dedim. Aldım başımı gidiyom. Bir ara ardıma döndüm. Binboğalı da geliyor. Bir taraftan da homurdanıyordu. "Ulan Memili gardaş, heç de iyi etmedik. Gadın garnımızı doyurdiydi yav!"»

Topal Kâzo, bir ayağını ateşe uzatırken öbürünü çekti.

«Hatırlıyon mu Memili? Gene, senin dediğin gibi günlerce yâmır yâmıştı. Gene permeperişan, aç aç, Ceyhan'ın

köylerinde dolaşıyorduk. Acından ölmektense garnımız doysun, üç beş guruş da para alırık diye Karaciğerler'de bir kök işi almıştık. Bu köyün, Deveciuşağı'yla muhtarlığı birdi. Kökünü aldığımız adam yörüklerden biri. On ikisi erek, biri de gız onüç çocuğu var. Hepsi de yetişgin. Bize, şurayı sökeceksiniz dediler. Biz de galabalığız. Gel gör ki, kök Çelemlilerin arazisiymiş. Biz ne bilek. Yörük, galabalık çocuklarına güvenip araziye el goymak istiyor. Sonradan öğrendik. Meğer, Deveciuşağı'nm muhtarı Yörük'ten para aldığından göz yumuyor.

Üç dört gün söktük. Bu arada ben, oğlundan durumu öğrendim. Korkmiye başladım ama ne yapıyım. Millete belli etmiyom. Beşinci gün, bu işin sonu kötü görünüyor. Alla vere de sonunda bir cı.gar kopmiye diye ağzımdan gaçırdım. Bizimkiler anlam vere.nedi. Gorktuğum başımıza geldi. Önce malsahibi adam, hiçbir şey demeden motorla gelip söktüğümüz yeri sürmiye başladı. Bizim Yörüklerden biri, söktüğümüz kök çalısından okkalı birini kaptığı gibi motordaki adama indirdi. Adam, heç bişey demeden motoruna atlayıp gitti. İçimden, iyi ucuz atlattık diye söyleniyordum. İki saat geçmedi. Çelemli'den bu tarafa, üç dört motor gözüktü. Eyvah dedim, cmgar kopuyor. Motorlar yanımıza geldi. Aman allahım! Motordan inen adamlar, Yörüğün, onüç çocuğuna; köklerin içinde govalıya govalıya, evire çevire bir iyi zopa attılar.

Nutkumuz gurumuş dikili duruyorduk. Sonra nasıl oldu bize de vurmaya başladılar. Tam bir savaş alanına döndü. Yörüğün yetişkin çocuklarıyla biz de az değiliz, ama motorla gelenler bir köy gadar var. Birden "durun yav, kökçüleri ellemeyin. Onların şuçu yok." diye biri bağırdı. Adamlar savolsun, bizi dövmekten vazgeçtiler. Dayak yedik

ama, Yörüğün çocukları gibi deel. Onları gurbua gibi sündürdüler. Yaa, bööle olduydu. Biliyon mu?..»

«Altısöğütlü Gül Hesen vardı. Şindi, o da Bünyan'daymış. Dönüm işini çok iyi bilirdi. Golay golay yanılmazdı. Sökülecek yeri şööle bir gezer. Sonra da pazarlık ederdi. Haa, şurasını unuttum. Kök sahibi, kökçüleriyle, en çok da posta başıylan sökülecek yeri gezer. Gezerkene de ağaçlardan, çalılardan, belli yerlerden dalları gıra gıra bir yer çizer. En son yerde, bir iki dalı kırarak bu sınırı çizer. "İşte şuriye kadar sökün" der.»

«Gül Hesen çok gurnazdı. Eğer, adam ortalıklarda yoksa. Gider, kök sahibi adamın büktüğü dalları goparır. Daha berilerden bir yerlere, onun goduğu işareti, dal kırarark yapardı. Bir de "Uğraşıp durmayın yav! Baktınız ki sökülmüyor, tepesini ezip ezip geçin. Birez de toprağa gömün tamamdır." Çoğumuz gorkardık. Yapmıyak şunu derdik ama aldırmazdı. Hele Binboğalı, homurdanıp dururdu. Zorunlu galmadıkça Gül Hesen'le köke gitmez, onun aldığı kökte çalışmaz. Gül Hesen, Binboğalı'nın huyunu çok iyi biliyordu. O da, onunla çalışmak istemezdi.»

«Gül Hesen deyince aklıma geldi. Bu Gül Hesen, bizim köydeki Gâvur Âmed'in garısıyla evlenmedi mi?»

«Hee, Fatma'yınan. İkinci garısı onun. Dur hele yav! Fatma'nın ikinci gocası oluyor deel mi?»

«Maaşallah, bilmiyen mi var?»

«Bilmesine biliyom da, aklım Gâvur Âmed'de. Te! O adam garib garib öldü.»

«Emmi, essahtan bu Gâvur Âmed neyin nesiydi?»

«Çok eski değil. Bizim çevredeki köylerde Ermanılar, Türkler, Kürtler; birlikte oturur, birlikte yaşardık. Vurgun Kırgın yıllarından önce. Sonraları noolduysa birbirimize düştük. Teh! Ne Ermeni ustalar vardı. Duvarcı, semerci, demirci, galaycı... Aklına her ne zanaat geliyorsa, en birincisi bu Ermanılardı. Evlerimizi, hacetlerimizi onlara yaptırır onlara onartırdık. Gerçi, orda burda daha Ermanı usta var, amma nerde galdı o eski durum?

Vurgun Kırgın yıllarında, Gâvur Âmed'in babası, gardaşları öldürülüyor. Anasıylan yalnız başına galıyor. O zamanlar altı yedi yaşmdaymış. "Ellemen şu yetimleri yazzık" diyen biri çıkmış da ööle gurtulmuş. Permeperişan, anasıylan orada burada dolaşırken Gango İsmail, evlatlık olarak alıyor. Ondan sonrasını ben de bilmiyom. Gâvur Âmed benden güccük. Ama ben, daha buralara gelmemiştim. Ermeni Âmed, Gangoların tarlalarını sürdü, ortakçılığını yaptı. Adı da Ermeni Âmed deel, Gâvur Âmed galdı.

Gâvur Âmed, önce Kâzım'ın bibisi Bessey'le evlendi. Bessey ölünce Darıdere'den Fatma'yla evlendi. Üç gız, bir oğlu vardı. Sonra gızların ikisi öldü. Oğlu İstanbulda'ymış. Heralda zengin bir mobilyacıymış. Kızı da Adana'dan biriyle evlenmiş. Gâvur Âmed ölünce Fatma, sizin Gül Hesen dediğiniz adamla evlendi. Şimdi Bünyan'dalarmış.»

«Benim de esgerde bir Ermanı arkadaşım varıdı. Kırklareli Lüleburgaz'ın, Babaeski'de süvariydim. Ona tüfek vermezlerdi, o da tüfeksiz esgerdi. Bir haftasonu beni evlerine götürdü. Babası, Sarız İnceköy'den olduğumu öğrenince daha çok ilgilendi. Daha doğrusu bana 'nerelisin?' dedi. Ben de Gayserili olduğumu söyledim. 'Neresinden, hangi köyünden?' deyince İnceköy'denim dedim. Yaşlı adam bir hoş oldu. Epey bir zaman gonuşmadı. Sonra elini tekrar şakağına

koydu. 'Bizim zamanımızda oraya Mağra derdik. Sizin köyde iki tane su olacak. Biri büyük biri de güccük su.' Hee dedim. 'İşte , güççükpmarın yanlarında, ön tarafta döşeme daşlarımız vardı. O döşeme daşların altında çok değerli mallarımız galdı.'

Adam ööle içli, ööle datlı gonuşuyordu ki. 'Bir de, sizin köyün garşısındaki Karakilise'de; yedi gat kilisemiz vardı. Mağralarla birlikte tam yedi gat kilise. Kırım zamanında, işte o kilisede bekçiydim. Kırım yılları başlayınca öksüz galdım. On onbeş yaşlarındaydım, adamın biri beni evlatlık aldı. Önce İstanbul'a sonra da buraya geldim.' Zavallı, hem ağlıyor hem de anlatıyordu. Daha bir sürü bişeler anlattı. Seni, gel bizim oralara götüreyim gezersin, hem de anlattığın yerleri bana göster dedim. Ben böyle deyince, o yaşlı adam 'Beni öldürürler.' dedi. Essahtan o kırım yıllarını yaşıyormuş gibi korkuyordu.»

«Eskiler de işte öyle bir yaşantıydı.»

«Eski olup da Emmi, onlarla birlikte büyümüş-sünüz.»

«Doğru, ne gadar zaman geçti ki? Çalışkan adam-lardı. Hepsi zanaatçı, hem de en bir zanaatçı insanlardı.»

«Ne insanlar vardı! Bir bir yok oldu. Aha, İnceköylü bir yığın insan buraları bırakıp başka yerlere gitti.»

«Bizim bu tarafın insanı, öyle isimler koyuyorlar ki; unutulacak gibi değil. Gitseler de adları hep galır.»

«Vallaa, dooru söödledin. Baksana şu isimlere, heç unutulur mu? Kemerli Arab, Gâvur Âmed, Çürük İsmail, Gırmızı Hatça, Binboğalı, Miş Döndü, Ellez Hacı, Kör Gız, Kör Hamo, Ütük Dedo, Çavdar Mamıd, Kürtçe, Gındız Ali, Gâvur Ali, Gayşeli... Bir de, işte şu Bebek.»

«Essahtan, Hıdo Emmi! Bizim İnceköylü, nerden bulup vurur bu isimleri?»

«Bizim köyde, isim bulup vurmaktan golay ne var? Gerçi köylerin hepiciği bööle.»

«İyi ya, ne diye bu isimleri kodular?»

«Niye olacak canım! Elbet bir sebebi var. Ama çoğu düşündüğün gibi, daha doğrusu söylendiği gibi deel.»

«Nasıl yani?»

«Nasıl olacak. Meselâ; Kör Gız da, Kör Hamo da kör değil. Topal Kâzo da topal deel. Kör Hamo, bir gözünü yumuk gullandığı için adı kör galdı. Kör Gız'ın gözü, kör gibi göründüğünden kör galdı. Topal Kâzo, aksayarak gettiği için bu adı aldı.

Çürük İsmail, götünü işten hep gaçırdığı için o adı aldı. Gırmızı Hatça'nın yanakları, gırmızı gırmızı yanardı. Bir de heç ayaggabı geymezdi. Gerçi ayaggabı yoktu ya, çarık da geymezdi. Geydiği zaman da 'ruhum daralıyor' derdi. Ben bildim bileli çıplak ayaklıydı, ööle de öldü. Binboğalı'ya gelince. Binboğa'yı çok severdi. Binboğa'nın ruhundan anlar, oraları çok iyi bilirdi. Çok da giderdi. Onun için adı Binboğalı galdı. Asıl adını ben de bilmiyom.

Ellez Hacı'nın garısı, her gonuşmasında, ballandıra ballandıra 'miş' gullana gullana adı Miş Döndü galdı. Kemerli Arab, gara bir adamdı. Gâvur Âmed, Ermanıydı. Çavdar Mamıd sırık gibi uzundu. Kürtçe derseniz, zavallının adıyla heç ilgisi yok. Bir Kürt gızı alınca adı Kürtçe galdı. Ütük Dedo, batasıcanm yüzündeki gıllar ütülmüş gibi. Belkim götünde bile gıl yok. Humar oynamasıyla heç ilgisi yok. Haa, Ütük Dedo dedim de aklıma geldi. Pis batasıca gene evlenecekmiş. Bu adamın da ömrü evlenmekle geçecek. Gaç garısı oldu,

adları ne, valla bilmiyom. Belli etmeden, köylere gadm bakmiye getmiş diyorlar.

Gâvur Ali'ye gelince. Ali'lere pek gâvur demezler, amma essahtan bu tam bir gâvur. Hem aksi, hem gavgacı, hem de kindar. O da şindi Gadirli'deymiş. Yerden bitme Gındız Ali'yse aksiydi. Boyu da gısaydı. Onun bunun tavuğunu çalıp yerdi. O da Çukurua'ya yerleşti. Gayşeli'yi hepiniz biliyonuz. Rahmetliye, adını tam gomuşlar. Dünyada ondan aksi adam yoktu. El ne der, o tam tersini derdi. Millet bööle giderse, o şööle gider. Tam bir gayıştı canım!

Şu batasıca Bebeğe gelince. Buna, tam adını gomuşlar. İşte, bu da bebek suratlı olduğu için Bebek galdı. Sakallı Emmi, gızmıyon deel mi? Emmim de, bir zamanlar sakal bırakırmış. Şimdi sakalı yok amma, o zamandan bu yana adı Sakallı galmış.»

«Kürtçe dedin de aklıma geldi. Bizim köyde, tarlası en çok adamlardan biriydi. Zavallının sürdüğü perişan hayata bakın! Kim derdi ki Kürtçe, bizim köyün sınırını güdecek? Oğlu, Keşli Mamıd; pis batasıca, hayırsız çıktı. O misilli tarlaların çoğunu satıp satıp yedi. Humara vermiş diyorlar.»

«Eee hayat bu! İnsan ne oldum dememeli. Ne olacağım demeli. Kürtçe, kendinden bu duruma düşmedi, ama sebebin gözü kör olsun.»

«Bizim Kürtçe'nin gardaşı Apı İrbehem, ne diyormuş biliyor musunuz? Kırım yıllarında, bizim Kürtlere dakılıyormuş. Hem de en çok sevdiği Hırrıkların İsmaal'a, Apı İsmaal'e. 'Olan' diyormuş. 'Unutmayın haa! Apo'nun evi benim. Onun eviyle mallarını da benim üzerime yazın'. İlahi Apı Emmi!»

«Kemerli Arab ne yapmış biliyonuz mu? Zamanın birinde, buralara bir albay gelmiş. Bizim köyle Kemer'in arasında bir yere, çevre köylerin en yaşlılarını toplamış. İçlerinde yaşlısı, gene Kemerli Arab. Albay, yaşlıların herbirine, geçmiş zamanla ilgili sorular sormuş. Sonra bizim Arab'a dönmüş.

«Emmi, maaşallah sen hepisinden çok yaşamışsın. Hele anlat bakıyım; neler gördün, neler hatırlıyon? Bunca yılı nasıl yaşadın, bize de anlat?»

Kemerli Arab'ın gözleri ışıldamış. Başlamış anlatmiye. 'Bir gün köyde gavga oldu. Durun ulan dedim, millet aldırmadı bile. Dutun ulan şunu vurmasın dedim, gene aldırmadılar. Ne ederseniz edin lan yeyin birbirinizi dedim, çekip gettim. Bir gün de, deyneenen keklik avına çıktıydık. Bireh bireh, ne keklik vardı! Dört beş köyün insanı dağa düştü. Dağ taş insan. Çoğumuz keklik duttuk. Sonra, Tazı Durdu'nun tazısı seğirtti. Aman, davşanı nasıl govalıyor! Davşanı dutup sahabına getirdi. Bir de dediler ki; ulan, gâvurlar buriye geliyormuş! Ne gadar eli zopa dutan millet varsa Ermanıların üzerine gettik. Maara'da, Hacın'da, Feke'de, öbür yanda epey Ermanı gırıldı.'

Albay, Kemerli Arab'a bakmış bakmış. 'Yazzıklar olsun be! O gadar yaşını boşuna geçirmişsin. Şööle dövüştük, şööle keklik avladık, tazı şööle davşanı tuttu. Yazzıklar olsun! Bunca yaşı bööle mi geçirdin?'»

«Eh, noolacak asger gafası. Köylü yaşantısından ne anlayacak. Asger aklı da, cepheden cepheye koşup düşman öldürmek. Asger mantığı da öyle. Sankim, şimdi yaşantısı çok güzelmiş gibi.»

«Vallaha dooru söölüyon! O albay gibi yaşamaktansa, Kemerli Arab'ın anlattığı gibi keklik avlamak, çift sürmek, tazıyınan davşan govalamak çok daha gözel bir yaşantı.»

«Asger bu, ya düşmanla boğuşacak. Ya da eşgiyanın peşine düşecek. Tabii ki köylü gısmının ayrı, onun ayrı yaşantısı olacak. Asger gısmı çift sürecek deel ya.»

«Eşgiya deyince, essahtan şu bizim Reşo'ya nooldu yav?»

«Hangi Reşo?»

«Ulan gardaşım. Şu bizim köylü milletinin de götünden yalan eksik olmuyor. Hem de guyruklu yalan. Bu Reşo nerden çıktı yav? Bizim bildiğimiz, onun adı Alo'dur. Herkiş de bilir eşgiya Alo'yu. Kürt Alo'yu. Reşo kim? Benim bildiğim Reşo, Çağşaklı eşgiyadır. Kürt Alo ayrı, Reşo ayrı...»

«Çukurualı biri, Alo'nun romanını yazmış. Adını da, Alo deel de, İnce Memmed goymuş. Şu işe bakın. Bizim Alo'nun adı, İnce Memmed olmuş.»

«Arkadaş! Bizim milletin de, köylü gısmının da söylediine hemencik inanmayacaksın. Hele köylü gısmı, içi vıkır vıkır gurt dolu. Onun için bire beş deel, bire kırk gatıp anlatır. Ona göre düşüneceksin. Obruğu hepiciğimiz bilir. Kökçülerimiz daha eyi bilir. Anlatırlar ya. Drej Ali, bir gış gününde yalnız giderkene; bir gurt sürüsü yolunu kesmiş. Drej Ali de hepiciğini öldürdükten sonra kılıcını kınına koyuyor. Bu defa, tekbaşına bir gurt çıkar. Drej Ali, elini gılıcına atar ki eyvah! Kılıç kında donmuştur. Uzun süre boğuşsa da çaresiz yenik düşer. O gâvur gurt, onu oracıkta parçalar. İşte bu olay var ya, çıkla yalan. Benim bildiim Drej Ali, o zaman deel; Bakırdağı'ndan, oğlu Yusuf'un yanına gittikten sonra ölür. Gurtların yediği adam da Drej Ali deel, Osman Ağa denilen biriymiş. O da Drej Ali gibi yiğitmiş.»

«Essahdan, bu daha dooru. Obruk'taki adamın olayı, çook çok önceleri olmuş. Drej Ali ise, şurda öleli daha gaç yıl oluyor ki?»

«Gâvur Ali'yle, Binboğalı'nın o menşur mahkemesi nooldu?»

«Noolacak canım, o da devletin acayip bir davası. Neyimiş efendim? Adamın pontili mi, ceketi mi esger gumaşma benziyormuş. O zavallı da, Suriye'ye gaçakçılığa giden birinden almış. Geymez olsaydı. Aha bir mahkeme başladı. Yıllardır sürer. Aslı yok astarı yok. Bizim köylü gısmında, deli eksik olmuyor. Devletin de bööle acayip davaları eksik olmuyor. İkisi de delilik. Hadi bizimkiler deli diyelim. Gosgoca devlete ne oluyor?»

«Eléy vardı. Ördeklili bir gadm. Bir güz gününde, köyden gaçıp bizim Güney'in garşısındaki mağaraya geliyor. O da, anadan doğma. Hamo'yunan Hıdo, odun etmiye yaylaya gidiyorlarmış. Bir de bakmışlar, çırılçıplak bir gadın. 'Millet ne der?' deyip utançlarından köye dönüyorlar. Durumu anlatıyorlar. Meğer, Eléy bir haftadır o mağarada galıyormuş. Ördeklililer, İnceköylüler ne gadar uğraşmışlarsa da götürememişler. Söz dinlemiyor, çırılçıplak gaçıp duruyormuş.

Hıdo'yla Hamo, başka bir gün oduna giderken gene garşılaşıyorlar. Kör Hamo diyor ki 'Ulan Hıdo, gel şunu govalıya govalıya dutak. Ben şalvarımı, sen de çeketini çıkar giydirek.' Gadını, govaliye govaliye dutuyorlar. Şalvarla çeketi zorla geydiriyorlar. İçlerinden, 'Bir gören olsa ne der?' diye de gorkuyorlar. Getirip Caferi Gango'lara bırakıyorlar. Cafer Dede, bir iki gün hiçbir şey yapmadı. Baktık bir sabah, Cafer Dede, Eléy'i dövüyor. Hem de bağıra çağıra. Herkes şaştı. Bir de baktık ki, essahtan dövmüyor. Vuruyor ama usulca. Daha

çok, el gol sallıyor. Bir taraftan öğütte bulunuyor, bir taraftan da dua mırılranıyor.

O gece, Eléy rahat bir uyku çekti. Zabah, öğleye doğru Sıkmeşe'ye çekip gitti. Eyvah! dedik. Eléy gene maarasına gidiyor. Essahtan, Eléy o mağarada birkaç gün daha kaldı. Sonra noolduysa düzeldi. Uzun bir süre ortalıkta görünmedi. Sanki daha önceki deli Eléy, o deelmiş gibi düzelip gitti. Eléy'in anadan doğma yaşadığı o mağaranın adı da 'Eléy'in Mağarası' olarak kaldı.»

«Karakiliseliler, bizim köylülere takılıyorlarmış. Diyorlarmış ki, İnceköylülerin çoğu deli.»

«Şunlara bak arkadaş! Niyeymiş o?»

«Bizim Kel Halil var ya. Mıhtar seçilince Sarız'a gidesiymiş. Devir teslim için. Sarız seçim guruluna vardığında, sen kimsin demişler. Mıhtarım deyince, sen nerden çıktın, seni kim mıhtar seçti? demişler. Goya, o da diyesiymiş ki, 'Vallaa, ahırdaydım, geldim ki beni mıhtar etmişler.'»

«Ocağınız yana Garakiliseliler, é mi?»

«Kendi yakalarındaki beş garış kire bakmıyorlar. Vay pasaklılar vay! Bir hafta tokaçlansa kirleri gene çıkmaz. Bize de laf atıyorlar haa!»

«Dayı be! Essahtan bizim bu millet, tokaçla elbise yıkarken başkaları mekenede yıkıyormuş. Çukurualılar'ın hepsinin evlerinde o mekeneden varmış.»

«Ulan Bebek! Gene Bebekliğin duttu. İcatlarına başlama. Bizim elbiseleri o mekene yıkıyamaz.»

«Niyeymiş o?»

«Niye olacak oğlum? Bizimkiler, kirden gayış gibi oluyor. Köy yerinde çiftçi adam, elbisesi gayış gibi olana gadar çıkarmaz. Sahtiyan gibi olan kirli elbiseleri, de ancak bizim tokaçlar temizler.»

«Tokaç, elbiseleri eziyormuş.»

«Boş versene, başga nasıl temizlenecek? İnsan eli mi dayanır? Bizim elbiseler, o mekenenin iki günde tozunu attırır.»

«Mıhtar diyormuş ki; bizim İnceköy, benim ahlıma bir uysa neler yaparım.»

«Neler yaparmış?»

«Irmağın tahta köprüsünü galdırır, betondan yaptırırım. Evlerin arasındaki yola, Açıkyazı'dan daş getirir parka yollar gibi yaparım. Hatta hatta, çok geçmez alaktırık bile getiririm diyormuş.»

«Eee, mıhtar tabii. Yaptırsın bahıyım. İnceköylüler ardına düşerse...»

«Olur olur, niye olmasın?»

«Ben olmaz demiyom canım. Belkim olur.»

«Zamanın birinde Hürmüz'ünen, Gango Süleyman evlerini yeni yaptırmışlardı. Tüm millet; ta, ne ev oldu, bireh bireh! dediler. Gerçekten köyde, o zaman en iyi ev olmuştu. Sonra millet Adaniye, Almanyiye gidince yeni yeni evler yaptırmiye başladılar. Köylüler, bu iki eve bakıp bakıp iç geçiriyorlardı. 'Zamanında, köyün en bir evleri oldu diyorduk. Ne ev yaptı Hürmüzle Süleyman deyip aklımız şaşmıştı. Halbukim şimdi, yaptırdığımız evlerin yanında ahır gibi galdı.'»

«Yav, nerdeyse zabah olacak! Haydiyin gidelim. Dışarda olduğumuzu unuttuk.»

«Hele biraz daha oturak. Şu çalıları da atın yakalım. Ondan sonra gideriz. Burada yatacak değiliz ya.»

«Köyün garşısına gâve açılınca bizim köylüler bir hoş oldu diyom.»

«Nooldu ki?»

«Noolacak, millet işe güce gitmez oldu. Varsa da kâat oyunu, yoksa da kâat oyunu. İşi bırak, nerdeyse sıçmıya gitmeyi unutacaklar.»

«Needek? Köy gısmının gideceği bir orası, bir de köyodası. Köyodasının da zevki gışın gelir.»

«Vallaa bu gaave var ya, köyodasını unutturacak diyom. Geçen, Gara Memmed'e uğradım. Anaam! Adam oturmuş babasıynan kâat oynuyor. Geldiğimi bile duymadılar. Ben aklımı kâada dakmışım. Bir de bakdım, anaam! Babayla oğul birlikte cuvara içiyorlar. İki eski dost gibi oturmuşlar. Ortaya da tütün tabakasını goymuşlar. Babası sarıyor 'al ulan Memmed' diye tütün tabakasını oğluna küreliyor. Oğlu cuvarasını sarıyor. O da babasına 'Al ulan bire baba' deyip tabakayı küreliyor. Şaşırdım galdım. Heç belli etmeden usulca dışarı çıktım.»

«Ohoo! Sen onu yeni mi biliyon? Adam cuvaraya başlıyalı çok olmadı, oğlu da başladı. Önce gizli gizli içiyordu. Sonra, tütüne sıkıştığı zaman oğlunda eksik olmadığını biliyordu. Önceleri oğlundan tütün alırken sonra sonra, baba oğul tam bir cuvara içme ortaklığı gurdular. Şimdi de birlikte dumanlıyorlar.»

«Köye gâve açıldığında, önce babalar getti. Oğullar yanından bile geçmiyorlardı. Kendi oğlanlarını bırak, akrabası gençler bile utanır, gitmezdi. Dedeler, çoluk çocuğa garışmış oğullarına gızıyorlardı. Bunu bırak, bir genç; bir büyüğünün

bulunduğu gaavede olmaktan utanıyordu. Bunlar çok sürmedi. Torunundan dut, dedesine gadar hepiciği gaavede. Kimse kimseden çekinmiyor, utanmıyor da...»

«Ellez Hacı hastaymış.»

«Neyi varmış?»

«Midesi ağrıyor, yara varmış.»

«Nerden biliyormuş?»

«İnsan gendini bilmez mi? Adam, midem diye gıvranıyor. Gayseri'de film çektirmiş.»

«Ne demişler?»

«Doktur filmine bakmış bakmış, midende çıban var demiş. Bir yıl, şu ilaçları gullan. Geçmezse ameliyat yaparık demiş.»

«Yazzık! Ellez Hacı ne demiş?»

«Ne diyecek? Doktur Bey! Şu midemdeki çıbanı, filmimde bir de bana göster demiş. Doktur göstermiş. Ellez Hacı, doktur demiş. Yarayı gördüm, şuralarda ne var bööle demiş. Doktur da gülmüş.»

«Ne diye gülmüş?»

«Dur hele yav, anlatıyok işte. Doktur da demiş ki; o görülen şeyler, gaz amca, gaz. demiş.»

«Gaz neymiş lan?»

«Tangrı canın ala! Ossuruk lan, ossuruk. Bildiğimiz şu zart zurt, fis fos ossuruk var ya, işte ondan.»

Karanlık gecede, ateşin yanıbaşındakileri bir gülme tuttu. Yarım saat, karnını tuta tuta, yere debelene debelene gülenler oldu. En sonunda, Bebek ciddileşti.

«Yaa! Gülersiniz deel mi? Ben, zamanın birinde; köyodasındaki toplantıda, insanm içindeki ossuruğu gösteren bir mekene varmış dediğimde işte bööle gülmüştünüz. Yaa! Bana inanmadıydınız. Aynen bööle güldüydünüz. Gülün bakayım. Durmayınsana, şindi ben de size gülüyüm mü?»

Birçoğu, toparlanıverdi. Hıdo, Bebeğin omuzunu tappışladı.

«Sööle lan Bebek! Haklısın. Ne gadar söölesen de az bunlara.»

Deli Memmed kalktı, çalılıkların arasında kayboldu. Memili yekindi.

«Hadiyin gidek, nerdeyse zabah olacak. Bakınsiyenem, ayışığı bile galmamış.»

Çoktandır serin bir rüzgâr esiyordu. Kevekkaya, çalı karartılarıyla doluydu. Örümdekilerin çoğu gitmişler. Zaman zaman bir iki koyun sesi, ardmdan da, gece karanlığına uygun uzun bir ıslık sesi duyuluyordu. Sakallı'yla Ünüversiteli, Kevekkaya'nm başına doğru yürüdüler. Hiç konuşmadan tepenin başına dikilip kaldılar.

●

Binboğalı kökçülerden Kör Hamo'yla Binboğalı, Bünyanlı olunca sonraları başka kökçülerden de gelen oldu. Gül Hesen, Şükrü, Altısöğütlü Niyazi, Kürd İsmayil de geldi. Sonra, Söbeçimenli Battal geldi. Kuko Heyder de geldi. Kimisi sığır güttü. Çoğu da buldukları ara işlerde amelelik yaptı. Söbeçimenli Battal, iyi bir erkek eşek alıp hamallığa başladı. Önceleri utansa da sonra alışıp gitti. Bünyan'ın en tanınmış en sevilen hamalı oldu. Kürd İsmayil, hükümet konağında, dairelerden birine hizmetli olarak girdi. İsmail, Çukurova'da

birçok kökçünün kurtulamadığı bel ağrılarını Bünyan'da hissetmeğe başladı. Bu ağrıyı hissettikçe, Çukurova'daki kök yaşantısını hiç unutmadı. Binboğalı'nın karısı, bir iki yıl sonra, Bünyan'daki fabrikaya işçi olarak girdi. Binboğalı, birçok defa İnceköy'deki evi söküp ağaçlarını getirmek istediyse de yapamadı.

Altısöğütlü Âraz'la, İbe'nin kandavası, oğullarınca daha da geliştirildi. Köyde, yakın yöredeki düşmanlıklar; bu iki taraftan birini tutmak şeklinde dallanıp budaklandı. Her iki taraftan birçok insan öldürüldü. Dağlarda, kurt düşmüş cesetler bulundu. İbe'nin, dağa çıkan oğullarından İsmail'le Memet bir türlü bulunamadı. Zaman zaman, birçok gazetelerde 'gıravatlı eşkiya' diye haberleri çıktı. Sarız'da, Bünyan'da, Adana, Mersin, Kayseri'de akrabalarının, güvendikleri arkadaşlarının evlerinde kaldılar.

Veli Baba, önce Hacm'da kaldı. Bir süre Feke'ye yerleşti. Sonra da Adana, Mersin tarafına gitti. Doğru dürüst haber alan da olmadı. Kimisi Adana'ya yerleşmiş dedi. Kimisi nerede olduğu belli değil diyordu. Bazıları da, Veli Baba'nm çok yaşlandığını, bir köşede garip kaldığını söylüyordu.

Yedi yıl sonra, İnceköy'e çöken serin bir güz gününde, Caferi Gango bu dünyadan göçtü. Adı duyulmadık yörelerden insanlar geldi. Ağıt yakılmasını istememişti ama ağıt yakanlar çok oldu. Günlerce süren ağlaşmalardan sonra, cenazeye gelen misafirler dağılmaya başladı. Veyve, yataklara düştü. Haftalarca kalkamadı.

Cafer Dede'nin göç ettiği kırkıncı günün sabahından öğleye kadar, mezarlıkta bir figan daha koptu. Herkes çekilip gitmişti. İkindiye doğru, mezarlıktan dokunaklı dokunaklı bir saz sesi gelmeye başladı. Sakallı, toprağa bağdaş kurmuş, sazı da kucağına almış, bir başka dünyadaymış gibi saz çalıyordu.

«...Bu dünyanın devrânına... Aldanma gönül aldanma... Zilli çanlı kervanına... Aldanma gönül aldanma...

Güldürür yüze devrânı... Bin gün okutur fermanı... Bulaman derde dermanı... Aldanma gönül aldanma...

Gelmemişken ölüm cana... Ağlayanlar yana yana.. .Haktan yardım olsun sana... Aldanma gönül aldanma...

Cafer sözünü kısa kes... Kemalete eyle heves... Menzil almaz tamah nekes... Aldanma gönül aldanma...

Yarim için ölüyorum... Eller ne derise desin... Sararıp da soluyorum... Âlem ne derise desin... Cahil ne derise desin... Herkes ne derise desin...

Yar için yanıyor canım... Ben gece gündüz giryanım... Gözlerimden aktı kanım... Eller ne derise desin... Âlem ne derise desin... Herkes ne derise desin...

Cafer ...

...Ben bülbülüm yarim güldür... Eller ne derise desin... Cahil ne derise desin... Herkes ne derise desin...»

Sazın sesini duyan mezarlığa yöneliyordu. Öyle etkili bir ezgi geliyordu ki, yönelmemek ellerinde değildi. Mezarlığa gidenleri görenler, şaşkın şaşkın onlara bakıyorlar.

«Kele anam! Bu Sakallı gene gudurmuş!»

«Mezerde saz çalınır mı?»

«Bu adam, bir kere daha bööle yaptıydı.»

«Amma ne gözel ses geliyor.»

«Bakınsiyenem. Ünüversiteli, Deli Memmed, Porsuk Hasan da orada.»

«Onların hepiciği deli.»

«Durun hele kele! Şu sazın sesiynen, adamın yanık sesini bir duyak.»

«...Daha senden gayrı aşık mı yoktur... Nedir bu telaşın vay deli gönül... Hele düşün devri Ademden beri... Kimler gelip geçti say deli gönül...

Gördüm iki gişi mezer eşiyor... Gam gasavet gelmiş boydan aşıyor... Çok yaşayan yüze gadar yaşıyor... Gel de bu rüyayı yor deli gönül...

Şu fani dünyadan umudunu üz... İnanmazsan var ki Kâbe yüze yüz... Evin mezaristan malın bir top bez... Daha duymadıysan duy deli gönül...

Mevlam ganat vermiş uçamıyorun... Şu nefsin elinden gaçamıyorsun... Ruhsatî dünyadan geçemiyorsun... Topraklar başına vay deli gönül...»

Mezarlığa birçok insan gelmişti, ama Sakallı, sanki hiçbirini görmüyordu, hiçbirinden haberi yoktu. Kucağında sazı, kendinden geçmiş çalıyor.

.«..Hasretinle bağrım tutuştu yandı... Pervâneler gibi nâre düşürdün... Verdin aşk meyini aklımı aldın... Garip bülbül gibi zâre düşürdün...

Sahralara düştüm döndüm Mecnûne... Gözlerimin yaşı aktı Ceyhûne... Yâr seni benzettim güzel Şirin'e... Ferhad gibi intizâre düşürdün...»

Gel nazar kıl Melüli'nin coşune... Hak güzeli yazar güzel eşine... Kurban olam allaamm güzel işine... Beni böyle güzel yâre düşürdü...»

Porsuk Hasan, aradaki sessizlikten yararlanıp Sakallı'nın elinden sazı usulca aldı.

«Emmi, bu gadar yeter. Köylülerden baazıları homurdanıyor. Şimdilik yeter.»

Sakallı, hiçbir şey demedi. Porsuk Hasan sazı alıp eve götürdü. Geri dönüp Sakallı'nın koluna girdi. Mezarlıktakiler köye giderlerken Porsuk Hasan, Sakallı, Ünüversiteli, Deli Memmed, Kevekkaya'nın yukarısına doğru çıkıyorlardı.

Açıkyazı yönünde, Ortakavak'ta, Yayla'da seyip edilmiş birçok eşek dolaşıyor. Yılkıya bırakılmış atlar gibi gruplar oluşmuş. Erkekler arasında kıyasıya bir savaş oluyor. Bir süre başa baş, dişe diş kapışıyorlar. Yenilen bir süre kovalanıyor. Diğer erkek, bir süre de kazandığı dişinin ardından seğirtiyor. Dişiyse çoktan hazır. Erkek, savaşın bütün zaferiyle dişisinin üstüne çıkıp ödülünün üzerinde, tadına vara vara, soyunun genlerini onun içine akıtıyor.

Dayoluk tarafından gelen birkaç at, Kemer yönünden gelen atlarla karıştı. Körkuyu'ya doğru koşturdular. Anlaçkavak'ta su içip uzun bir süre yeşillikte yayıldılar. Sonra, Ortakavak'a doğru birbirlerine sürtüne sürtüne kaçıştılar. Kısa bir kavga oldu. Sonra da ikişer ikişer ayrılıp dolanmağa başladılar. Dişiler de erkekler de istekliydi. Zevklerinin doyum ortamında erkekler, dişilerin üzerine çıktı. Genlerinden gelen bir alışkanlıkla, atalarının Binboğalar'daki yaşantısını yeniden yaşıyor gibiydiler.

Kevekkaya'dan uzaklaşan dört karartı, Açıkyazı tarlalarından Alkaya'ya ulaştı. Kocaman, kınalı bir keklik sesi yükseldi. Bu sese, Köroğlu Deresi'nden başka bir ses şakıyarak karşılık verdi. Konuşa konuşa gidenler doğayı da, birbirlerini de dinliyorlardı.

«Ben kendimi bildim bileli, Caferi Gango okur, araştırır, tartışır. Onun, en güç konularda bile rahatlıkla sorulara cevap

verdiğine şahit oldum. Caferi Gango'dan daha derin insanlar yok değildi. Ama biz buralarda, en çok bu adamla yaşadık. Bilmediklerimizin çoğunu ondan duyup öğrendik.

Bildiğim kadarıyla Caferi Gango, hiçbir sorunun hiçbir tartışmanın altında gal mamış. Yalnız İngiliz mi, Amerikalı mı, Fransız mı bir profesörden söz ediyorlar. Herhalde, Amerikalı bir profesörmüş. Bu profesörle Caferi Gango, İstanbul'da bir evde konuşmuşlar. Dini konularda derin bir sohbete dalmışlar. Dinleyenlerin hepsi, sanki dilsiz, onların konuşmalarını dinliyorlar.

Profesör, uzun sohbetten sonra Caferi Gango'ya diyor ki: İyi güzel de Cafer Efendi, senden şu soruma cevap vermeni rica ediyorum. Profesör, Ademden başlayıp son peygamber bilinen Hz. Muhammed'e gadar, gelip geçen peygamberlerden; kendi zamanlarındaki insanları, kötü yoldan gerçek yola getirirken verdikleri mücadeleleri, örnekleriyle bir güzelce açıklıyor. Hz. Muhammed'e geliyor. İşte diyor, Hz. Muhammed; allahın yoluna, insanları diğer peygamberler gibi davet ediyor. İyi güzel de, hiçbir peygamberin yapmadığı bir yola başvuruyor. İster haklı, ister haksız, din için; Uhut, Bedir, Hendek gibi savaşlar yapılıyor. İşte diyor, bence, bu savaşlar bir peygamber için çok düşündürücü.

Binlerce peygamberden, bildiğim kadarıyla hiçbiri, binbir sıkıntıya rağmen, Hz.Muhammed gibi savaş yolunu seçmemiştir. Bu savaşlarda Hz.Muhammed, yüzdeyüz haklı da olsa, iki taraftan birçok insan ölüyor. Dikkat et, burası çok önemli bir durum. Allah yolunda hiçbir peygamber, Hz.Muhammed gibi, insanların öldürüldüğü savaş yolunu seçmemiştir. Bence burada, Hz. Muhammed, insanlık için çok büyük bir yanlışlık yapmıştır. Peygamberler, insanların

ölümüne neden olarak veya Allah yolunda savaşırken; yola gelmeyen, ya da dinden sapan insanları öldürerek Allaha ulaşamaz. O zaman, din için de olsa, en çok kim adam öldürüyorsa o mu Allaha kavuşacak? O mu Allahın cennetine girecek? Verilen savaş, nasıl değerlendirilirse değerlendirilsin, sonuçta; Allahın yanma bir kâtil olarak mı çıkacağız? Din için öldürdüğümüz insanların sayısıyla mı mutluluğa kavuşacağız? Olmaz efendim, olmaz! Olmaz, Cafer Efendi olmaz! Din de, Allah yolu da, insanlık da bu değildir.»

«Bir başkasından, değişik bir şekilde duymuştum. Yanlış hatırlamıyorsam, o Amerikalı profesör var ya, sonunda demiş ki: Bak Cafer Efendi, bu sorumu iyice düşündükten sonra cevapla. Hiçbir peygamber, Muhammed gibi savaş yolunu seçmemiş ve insanların ölümüne neden olmamıştır. Onun için Hz. Muhammed, peygamberliğiyle bağdaşmayan bir durumla karşıkarşıyadır.

Cafer Dede, bu savaşlarla ilgili, sohbetin bir yerinde; ister istemez profesörün sözünü keserek şöyle diyor: "Babam alla hak için konuşalım. O zamanın behrinde, siz olsaydınız ne yapardınız? Muhammed, savaşmak zorundaydı. Yoksa, bir hak âşığının dediği gibi 'Eba Müslüm gelmeseydi cihâne... Eşşekler de çağırırdı Mervân'e...' olurdu.»

«Bu tartışma olayını ben de duydum. Ama ben, en çok şuna şaşırdım. Diyorlar ki; işte Caferi Gango, hayatında bir tek o Amerikalı profesörün bu sorusuna cevap bulup verememiş. Yüzüne bakmış bakmış, susmuş.»

«Duyduğum kadarıyla, profesörün sorusundan sonra Caferi Gango, susmuş susmuş da sonunda 'haklısın babam' demiş.»

«Babam deyince aklıma geldi. Rahmetli sık sık 'Babam alla hak için' diye söze başlar, ya da sözünü böyle bitirirdi.»

«Hz. Muhammed ve savaşlar deyince aklıma geldi. Şıh Araboğlu'nun torunlarından Veyis Baba'nın oğlu Süleyman Efendi, bir öğretmene anlatmış. Hendek savaşından önce Selmanı Farisi, gördüğü rüyayı Muhammed'e anlatıyor. Müslümanlar da zor günlerini yaşıyor. Karşı taraf büyük bir saldırıya hazırlanıyor. Kurtuluş, Selmanı Farisi'nin rüyasının da dikkate alınarak bulundukları yerin etrafına geniş hendekler açmak. Belli yerlere birlikler yerleştiriliyor. Başlarına da seçkin kişiler veriliyor. Bir gece Hz. Muhammed, Hz. Ali ve birkaç kişi, birlikleri kontrol ediyorlar. Birliklerden birinin başındaki adama Hz. Muhammed, durumu soruyor. Gayet heyecanlı ve hırslı olarak "Bu hendek çok iyi oldu efendimiz." diyor. "Zaten büyük bir hıncım vardı. Hendeği geçenleri de, kılıçtan geçirmekten islâmiyet adına büyük bir zevk alacağım." Hz. Muhammed'le Hz. Ali, dönüşte durumu değerlendiriyorlar. O birliğin başındaki adamı, hemen o gece görevden alıyorlar. İşte gerçek islâmiyet, gerçek peygamberlik bu. O adamın hırsını, Allah yolundaki din için çok tehlikeli görüyorlar. İşte, islâmiyet böyle bir din, işte Hz. Muhammed, Hz. Ali, o savaşları böyle bir anlayışla yapıyorlar. Yoksa, o adamı yerinden alırlar mıydı?»

«Yine derinlere daldın, Emmi.»

«Derviş Ali vardı. Derdi ki: Ulan gardaşım! Bende tavuk garekteri var. Hani köylerde ve malcı yerlerde, hayvan pisliklerinin biriktirildiği bokluklar vardır. Adına da "mayıs" derler. İşte benim garekterim, bu mayıslarda pislikleri didikleyen tavuklara benziyor. Aynı, pisliklerin içinde arpa, buğday tanesi arıyan tavuklar gibiyim...»

Alkaya'dan, Köroğlu Deresi'nden, Açıkyazı'dan, Anlaçkavak'tan kınalı keklik sesleri yükseldi. Dört karartıdan, bir daha hiçbir ses çıkmadı. Konuşmalar, dördünün de paylaştığı içdünyalarına yöneldi.

...Hangi dünya, bu dünya mı boş... Bu dünya mı hiç... Bu dünya haa... Allahların allahlıklarını bu dünya ilan etti. Gerçekte ne olduklarını da bu dünya bilecek... Adem bu dünyada var oldu... Havva anamız bu dünyada döllendi bu dünyada doğurdu...

O zalimler zalimi Nemrutlar gibi Firavunlar, şahaserlerini, insanların alınteri üzerine bu dünyaya kondurdular... Musa, allahla bu dünyada görüştü... Eyüb dertlerini bu dünyada çekti...Süleyman bu dünyada sultan oldu...Aristo, Sokrat, Hipokrat, Eflatun... felsefelerini bu dünyada yazdılar...

İnsanların yardımlarına Hızır bu dünyada koştu... Meryem bu dünyada döllendi... İsa bu dünyada doğdu... Bu dünyada öğretti ve bu dünyada çarmıha gerildi... İkinci kez bu dünyayı seçti...

Muhammed kırk yaşında bu dünyada kemâle erdi... Ali sırlarının çoğunu bu dünyada gösterdi... Miraca giden Muhammed, oradayken Ali'nin sırrını bu dünyada bildi...

Mecnun, Leylası için bu dünyanın çöllerinde arandı... Ferhad, Şirin için bu dünyanın dağlarını deldi... İskender'in büyüklüğünü bu dünya yarattı... Budha, koca bağdaşını bu dünyaya kurup felsefesine bu dünyada temel attı...

Marks Engels Lenin; bu dünyayı bu dünyada açıkladılar...Spartaküs'ün özgürlük efsanesinden asırlar

sonra; Hitler, Mussolini, Franko gibi binlerce vahşete bu dünya karşı çıktı...

Hacı Bektaş dedem, bir de Veli olarak, bir kez daha bu dünyayı seçti... Binlerce gerçek erenler gibi Muhyiddin Arabi, o yüce düşüncelerini bu dünyada dile getirdi...Hatayi, hem bu dünyanın hem de gönül dünyasının şahı olmayı bu dünyada başardı. Nesimi, gerçeği bu dünyada söyledi... Derisi bu dünyada yüzüldü... Mansur, bu dünyanın darağacında, gerçekler için canını bu dünyada teslim etti...

Mekke'de mi, Medine'de mi, nerede şeytan... İçindeki şeytandan habersiz sofu...

Alçaklıklara bu dünya şahit oldu... İnsan onuru için isyanlar bu dünyada oldu... İnsanın onur bayrağı bu dünyada açıldı, dalgalanacak... Şarkılar bu dünyada söylendi... Ağıtlar bu dünyada yakıldı... Destanlar bu dünyada oluşup yazıldı... Bilim, bu dünyada bilime başladı...

Biliyorum, başka dünyalar da var... Dinler dünyasından öte... İnsanda, insan gibi insanda...

Alkaya'nın çukurluğundan çıkan dört karaltı, Köroğlunun Deresi'ne indi. Yukarıdaki kayalıkları aşıp Körkuyu yönünde yitip gittiler.

•

Birçoğu, bu kasabalı olduğunu bilmiyordu. Halbuki oldum olası bu kasabalıydı. Bazıları bilinmeyen bir yerlerden, o vurgun kırgın yıllarında buraya gelip yerleştiğini söylüyor. Bazıları Ermeni Yusuf, bazıları Demirci Âmed, bazıları da Gâvur Âmed diye biliyordu.

Vurgun kırgın yıllarında annesini, babasını kaybetti. Onların öldüğünden emindi. Ama buralardan ayrılmadı.

Birçok tanıdıkları İstanbul'a, Adana'ya, İzmir'e gitti. Birçokları da Suriye'ye, Lübnan'a, Amerika'ya, Avrupa'ya gitti. Ermeni Demirci Yusuf gitmedi. Altı yedi yaşlarında öksüz kaldığı baba toprağından ayrılamadı. Kendi gibi, buralarda kalan bir başka Ermeni'nin yanında büyüdü. Adam, Yusuf'u kendi çocuklarından ayırmadı. Çook çok eskilerden bir kalıntı gibi yanından ayırmadı.

Onu, atalarından kalma sanatların hamuruyla yoğurdu. Yusuf, daha yeni yetmeyken ünlü bir demirci olup çıktı. Sadece bu kasabanın değil, yakın kasaba köylülerinin de dilinden düşmeyen bir ustaydı. Daha evlenmeden ustası öldü. Çocukları İstanbul'a gidip yerleşti. Demirci Yusuf, yine kasabada kaldı. Evlendi, çocukları oldu. Erkek çocuklarını dükkanında yetiştirdi. Kızlarını okuttu. Çocukları büyüyüp evlendiler. O istemediyse de İstanbul'a gittiler. Demirci Yusuf yine direndi. Karısıyla birlikte burada kaldı.

Yıllar sonra, karısı ölünce tekbaşına kaldı. Oğulları, kızları ne kadar yalvardıysa da gitmedi. Çok yaşlanmasına karşın demircilik işlerini bırakmadı. Kayabaşı dibindeki ustasının evinden ayrılmadı. Çocuklarının yanına da gitmedi.

Ermeni Yusuf, bir ayı aşkındır evinden çıkmıyordu. Demirci dükkanı sanki kapalı değildi. Kimse de anlayamadı. Komşuları, onu evinde ölü buldular. Doktor «öleli üç gün oluyor.» dedi. Başında ağlaşanlar oldu. Onun, garip garip ölümüne çok acıdılar. İstanbul'dan akrabaları geldi. Ölmeden çok önce, yıllardır söyleyip durduğu vasiyetini unutmadılar. "Ben, bu topraklarda doğdum, bu topraklarda öleceğim. Mezarım da bu topraklarda kalacak. Anamın, babamın ve bizden önceki büyüklerimizinki gibi." Çocukları, akrabaları, komşuları; Ermeni Yusuf'u, bu kasabada, karşı tepenin yamacındaki mezarlığa gömdüler.

Saç sobanın sıcaklığı odayı doldurmuştu. Meryem Kadın, yatağa çoktan uzanmıştı. Ünüversiteli, odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolanıp durdu. Can sıkıntısından patlayacakmış gibi oluyor, aklı hep uzaklara gidiyordu. Masasının başına geçti. Kafasında yoğunlaşan düşüncelerini yazmamak için uzun bir süre direndi. Sonunda kalemine yenik düştü.

«Sayın C...

Birçok kez vatandaşlarımıza, çeşitli gezilerinizde de insanlara 'allahm ipi' ne sarılmayı öğütlüyorsunuz.

Ne idiğü belirsiz bu iple, gönlünüzde yatan düşüncenin; toplumumuzu, dinî esaslarla örgütlemek ve kurmak düşünceleri olduğu anlaşılıyor. Kullandığınız 'Allahın ipine sıkı sıkıya sarılın.' sözüne, çoğu insanların ağzı sulandığı gibi, sizi de ayakta tutan önemli bir işaret olduğu anlaşılıyor. Sözünü ettiğiniz böyle bir ip olmadığı gibi; geçmişte de, günümüzde de 'Allahın ipi', insanları dipsiz karanlıklara çekmiştir. Ona sarılan insanlar, karanlık kör bir kuyuda olduklarını, uyuşsalar da, sonunda anlayacaklardır.

Modern toplumlar, 'Allahın ipi'nin ruhuyla dolu kutsal kitaplarla yönetilmediği, yönetilemiyeceği gibi; kutsal kitaplarla yönetilecek toplumlar da, hiçbir zaman gerçeklerin aydınlığına kavuşamıyacaklardır.

Bir insan olarak diyorum ki: Allahm ipi yerine bilimin ipine, insanlığın ipine sıkı sıkıya sarılalım. Ancak bu ip bizi dipsiz karanlıklardan, kuyulardan kurtaracaktır. Allahm ipi karanlıklarda sallanıp dururken; bilimin ve insanlığın ipi, önce dünyamızı aydınlatacak. Zamanla evrendeki uydularda, gezegenlerde ve sistemlerde, insanlığın yolunda olacaktır.

Allahın ipi tüm zihinlerde, ne olduğu belli olmazken; bilimin ve insanlığın ipi, aydan ve güneşteki aydınlıktan daha aydınlık olarak, yaşamın ta kendisi olacaktır. Kaldı ki, ilk Cumhurbaşkanımız Atatürk, 'Allahın ipi' yerine 'Hayatta en hakiki mürşit ilimdir' diyor. Yeni Cumhurbaşkanımız olarak sizse 'Allahın ipi'ni savunuyorsunuz. Bu düşünceniz bile, Atatürk'ü sevmeniz, Atatürkçü yolda olmanızla, tam bir çelişkidir.

Saygılarımı sunarken 'Allahın ipi'nin üzerinize olmasını diliyorum...»

Ünüversiteli, yazdığını özenle zarfa koydu. Ağzını tükürükleyerek yapıştırdı. Başka bir kağıda uzandı. Düşünceleri, sanki bir akım gibi, kaleminden kağıda akıyor.

İnsanlığa bildiri: İnsanına, insanca yaşama ortamı sağlıyamıyan sömürüye babalık eden 'devlet baba' bozuntuları ve ulusları adına; onun kanı ve emeğinin sömürüsü üstüne ulus efsaneleri tutturan, tüm yobazlıklarla kaynaşan soysuzluklara. Bilin ki, devletleriniz yok olacak, uluslarınız mutlu olamıyacak...

Yobazlara, yobazlıklara, dinlerine... Ruhunu ilahiliklere adamış adam! Paylaşılmayınca inancı 'şeytan, dinsiz, kafir' damgasının mührünü taşıyan adam! Şeytanı da, allahı da yobaz kafasına kilitleyen adam!.. Kafayın her almadığı şeye, 'şeytan' derken sen; şeytana inanan düşünce, tekmil melekler secdeye varırken insanın dizi dibinde; düşüncelerini, insana eğilmeyen şeytanla paylaşan adam!.. Şeytanın adam yerine koymadığı, şeytan inançlı adam!.. Kör zihninde her ışığa şeytan derken, inancını şeytanla paylaşan, şeytanı içinden atamayan adam!.. Bende mi, bizde mi şeytan, sende mi? Bu ne şeytan karanlığı, bu ne şeytanlık...

İmza... İlk imza tüm ezilmişlikler... Sonra yok edilen hümanist kültürler... İmza, horlanan bireyler, ezilen ırklar... İmza, düşüncesi idam sehpasında sallananlar, kurşuna, dizilenler... İmza, işkencedeki insan yüreği... İmza, katledilen doğa... İmza, doğayı ve insanı kucaklayanlar... İmza imza imza...

Sonra selam olsun yanardağa, patlayan volkana... Fırtınaya, kara, tipiye, boraya... İnsanı insan, yaşamı yaşam yapan emeğe... Selam evrene, evrenin evrimine. Evrimdeki gerçeğe, ona saygı duyan insana... Aşk mı aşk olsun, sazın telindeki ezgiye... Ona elini dokunan insandaki yüreğe...»

Bir hafta olmamıştı ki Ünüversiteli, ortalıktan kayboldu. Meryem Kadın deliye döndü. Sakallı'ya, Porsuk Hasan'a, Deli Memmed'e, Bebek'e yalvarıyordu. Onlar, anasından daha çok üzülüyorlar.

Kayboluşundan on gün sonra, Sarız'da, hükümet konağının önünde dövünüp duran anasına, Ünüversiteli'nin sağ olduğu haberini verdiler. Kayseri'ye sorgulanmaya götürülmüştü. Meryem Kadın, köye dönüp rahat bir uykuya daldı. Askeri bir jip, Yalak'a giderken, Ünüversiteli'yi İnceköy'de yolun üzerine bıraktı. Onu görenler yanma koştu. Permeperişandı. Söylenenlere karşılık vermiyordu. Anası, koşa koşa gelip koluna girdi. Ağlaya ağlaya eve götürdü.

Ünüversiteli, hergünkinden geç kalktı. Yemeğini yer yemez, alıp başını Sarıkaya'ya doğru gitti. Porsuk Hasan'la Sakallı, onu Kevekkaya'nın tepesinden izliyorlardı. Sarıkaya'nın üstündeki dereden, Mullahösüyünler'in Mezdâ ormanlarına gidiyordu. Karar değiştirip Kemer'in ardıçlığma girdi. Kayaların içinden, dikine inip Düşüktaş'a yöneldi. Porsuk Hasan'la Sakallı, Köroğlunun Deresine doğru gideceğini düşünerek Kevekkaya'dan ayrıldılar.

Ünüversiteli, Köroğlunun Deresi'nde, kayalıkların arasındaki cıcamık ve ardıç duldasına oturdu. Porsuk Hasan'la Sakallı'nın, uzaktan kendine doğru geldiğini gördü ama aklı başka yerlerdeydi. Burnuna, cıcamıkla ardıç karışımı bir esinti geldi. İşte, Ünüversiteli bu kokuya deli oluyordu...

...Melülim dört kitap adem şânına... Kulak verme asla yol düşmanına... Aldanma nefsinin kör şeytanına... Götürür çıkmaza düşürür seni...

...Melüliyem kâmil olan allahtır... Görünmez gözlere sırrı penahtır... Cahillere kamil demek günahtır... Kâmil otur kâmil konuş kâmil dur... Kâmil inci kâmil sedef kâmil dürr... Güzel otur güzel dinle güzel dur...

...Melüliyem bülbül gibi zâr eyle... Yâra yâr ol yârı sana yâr eyle... Zarar etme bu meydanda kâr eyle... Ehli irfan ile göçe gör gardaş...

Uzaklardan, taa uzaklardan kurt uluması duyuldu. Ünüversiteli ayağa kalktı. Anlaçkavak yönünde, iri bir kartal dolanıyordu. Kayaların en yüksek yerine çıktı. Dayoluk'un oradan Geyikpınarı'na kadar Binboğalara bakındı. Karaoluk, İsli Mağara, Işıkdağı'na doğru dalıp gitti. «Binboğa Geyikpmarı'nda, üç yıldan beri su yok. Kayaların yüzündeki öbür Geyikpınarı'nda çok az su var. Belki o da kuruya cak.» diye içten içe mırıldandı. Ardıçla cıcamık kokusunu içine içine çekti...

Binboğa... Binboğa!.. Söylediklerim yankılanacak toprağında, taşında, suyunda... Büyüyecek insanlık zirvesinde, ovalarında, yalçın kayalarında... Koruyacak onu... Her varlığımı verdikten sonra onda öleceğim... Yine Binboğa'da yeşerdiğimde, ona insanlığı soracağım. Gördüklerim istediklerim olacak, belli... Binboğa'yı kucaklayacağım...

Ölsem de onda yaşamış olacağım... Orda, insanca, insanların içinde... O zaman bir başka çeşit ağlayacağım Binboğa...

Binboğa... Binboğa!.. Binlerce boğa... Binboğalar... Afrika'da, Mısır'da, Apis öküzlerinin; uzakdoğu Asyada, yabani Hint öküzlerinin; Kuzey ve Güney Amerika'daki, Bizonların ve Amerikalı yerli Kızılderililerin, Bufalo dedikleri yaban öküzlerinin ataları burada, Binboğalarda yaşadı. Bunun içindir ki Binboğa, Binboğalar diye adlandı.

Binlerce Boğa, Göksün-Yalak düzlüğünde, Sarız çayı boyunca; güneyde Yarpız-Elbistan düzlüğünde; baharda, sonbaharda eş seçimi için, yaz aylarında, başka gruplara karşı yaylım yerlerinden, yatak yerleri yüzünden; önce gözdağı vermekle başlayan, sonra da içlerindeki birikimin huzursuzluğuyla korkunç bir kavgaya tutuştular.

Binboğa'nın düzlüklerinde, sürüleriyle yaban atları dolaşıyordu. Bir sevgili kadar soylu, bir sevgili kadar nazlı ve alımlı. Kısraklar, aygırlar, taylardan oluşmuş koskoca sürüler halinde dolanıyordu. Kır, doru, beyaz, kızıl, yağız, mavi, mavi üzerine siyah, kahverengi, benekli atlar; kişniyor, sıçrıyor, yarış tutturuyorlardı.

Bazen ilkbaharda, çoğu zaman da sonbaharda; binlerce çelik siyahı kargalarla güvercinler, sığırcıklar, serçeler arasında; önce bir cilveleşmeyle başlayan gösteri, belli bir aşamadan sonra savaşa dönüşüyor. Bu gösteriyle karışık savaşın içerisine, çoğu kez umulmadık kuşların girmesi, bambaşka renk katıyordu. Ufacık kuşlar, kargalar, atmacalar, deliceler, héleler, savaşı renklendiren unsurlardandı.

Apis, Bizon, Yaban Hint öküzü, Bufalo ve yaban sığırı boğalarının vuruşmalarından çıkan ses; korku dolu gözlerle bakan insanların kulaklarında günlerce çınladı. Binlerce, binlerce boğanın vuruşmasındandır ki, bu dağlara, ilk adı da bu insanlar verdi. Bunun içindir ki Binboğa, Binboğalar... denildi. Bu sözcük, o zamanlar; buralarda yaşayan ilk insanlara aitti ve bu insanların kullandığı ilk sözcüklerden biriydi. Binlerce yıl sonra, torunları tarafından belki anlamsız görülecekti. Gelecektekilerin genlerinde bile bu ad, belleklerinin bir tarafında yer alan en anlamlı, en canlı sözcüklerden biri olarak kalacaktı.

Bir zamanların Binboğasında, Büyük Kapıkaya da Küçük Kapıkaya da yoktu. Büyük Kapıkaya açıldıktan sonra geyikler; biri, bu kapıya yakın yerde, soldaki yamaçta, diğeri sağda, biraz daha uzakta ve daha yüksekteki yamaçta, birbirine bakan iki yeri, sürekli yurt edindiler. Binboğaların her zaman şiddetli geçen kışlarında, orada barınıp evlerini oraya kurdular. Yavrularını da orada dünyaya getirdiler. Damla damla akıntıyla biriken küçük yalakta sulanıp orada dinlendiler. Geyikleri çoğu kez bu iki yamaçta gören insanlar; her iki yere de Geyikpınarı adını verdiler. Bilinçlerinde, geçmişi bilinmeyen bir sevgiyle, o iki yamaçtaki, o iki Geyikpınarı'nı da kutsal saydılar. Bu duygu ve düşüncelerini, inançlarındaki kayıtlara da aynen böyle geçirdiler.

Neler yaşamadı, neler görmedi ki Binboğalar... Ne güzelliklerle dolu değildi ki... Varoluşun, evrimin, sevginin, aşkın, dünyanın, doğanın bir incisiydi. Binboğalarda, geriye neler kaldı ki... Onda ne güzellikler, ne yaşamlar katledildi. Bugünkü Binboğalar, acaba o eski Binboğalardan mı kalmaydı... Ne korkunç, ne acı evrimsel bir yaşam...

Binboğalar, geçmiş doğallığına göre çırılçıplak sayılır. Keşke bu çıplaklık, o eski ilk Binboğa'nm baştan çıkarıcı dişi çıplaklığı olsa! Ne iyi olurdu! Oysa bu çıplaklık vahşetin, alçaklığın, bilinçsizliğin, adice, zorla tecavüz edilmişliğin, kirletilmişliğin bir çıplaklığı... Ona gerçek aşkını verecek bir ilgi, bir sahiplenmeyle, yine o eski doğallığının gururu, onuru verilebilir. O, bunu bekliyor gibi insanlara bakıyor. Onurunun tüm değerleriyle kirletilmişliğinde bile; yüzünde, nice kutsal kitaplardaki gizli anlamları alt üst edici anlatımlar taşıyor. Yüzüne, gözlerine dikkatlice bakılırsa; saçları ve göz çukurlarındaki esinti, o eski doğallığındaki güzelliği, acı acı anımsatıyor. Bakışında, gözlerindeki derinliklerinde, birçok birçok şeyler gizliyor...

Bu gerçeğin bilincindeki insanların; doğallığa özlemi, olabildiğince eski doğallığına kavuşturma düşünceleri... Bu düşünce, Binboğaların geçmiş görkemli doğallığının; gören gözlerde göz yerine geçen, içe çekilen havasında, binbir çeşit bitki örtüsünün, ortaya yayılan melez kokusunun, solunum yoluyla ruhlara geçmiş ölümsüz tohumlarıdır.

Binboğanın, Binboğaların; Binboğa, Binboğalar olmaması için, geçmişinin de olmaması gerekiyor. Evrende, evrenin derinliklerinin hiçbir yerinde; aşkın, sevginin de olmaması gerekiyor. Bu yasa, doğallığında var olan güzelliklerle bağlantılı ki; güneşten kopup gelen bir aşkın alevleri kadar ateşli, etkileyici ve onsuz yapılamayacağının bir olgusudur. Bu olgudur ki doğaya, Binboğaya, insana olan aşkın; vazgeçilmez üretkenliği, isterikliği, doğurganlığı ve yeniden doğmanın, yeniden kendi kendini döllemenin, yeniden evrimleşmenin de bir gerçeği olacaktır.

Binboğa... Binboğa!.. Belki de bir zamanlar adı, Binboğalar idi...

BATHASICA HEKTOR
(SÜLEYMAN ÇİLTAŞ)

Kayseri Sarız'da doğdu. Kırşehir İlköğretmen Okulu'nu bitirdi. Kısa bir süre ilkokul öğretmenliğini yaptı. Diyarbakır Eğitim Enstitüsü'nü bitirip Ankara Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde lisans tamamladı. Edebiyat Öğretmenliği yapmaktadır.

Öğretmen okulundayken arkadaşları ona "Bathasıca" Eğitim Enstitüsünde "Hektor" diyorlardı. Kendisi de "Bathasıca Hektor" adını koydu.

Mozaik bir eser olan Binboğalı Kökçüler romanımda, roman kahramanlarından ve adları geçenlerden kırktan çok kişi halen yaşamaktadır.

Gönül dünyasından ve gönül telinden; saz da, söz de, ateş de, hiçbir zaman eksilmedi. İnsanoğlu kendi inançlarını, düşüncelerini, anlayışlarını... kendi dışındakilerden üstün görmeye başladı mı soysuzlaşmaya da başlar.

İnsanoğlu... insanoğlunun vahşeti... Sadece ağaçla, dağ hayvanlarıyla, otlarıyla böcekleriyle değil, kendi soyunun bile kırımıyla uğraşıyor.

Vurgunlar kırgınlar, eziyetler ölümler; insanların beyninde kanserleşmiş. İnsanların kokladıkları havada kan vardı. Düşüncelerinde öldürmek, intikam, boğmak, parçalamak, kesmek vardı. İnsancıl ölçüler yok olmuş, sevginin ne olduğu unutulmuş. Herkes kendince, kendinden olmayanı katletmeye, soyunu tüketmeye yönelmiş.

Binboğa... Binlerce boğa... Binboğalar... Afrikada'da, Mısır'da, Apislerin; Uzakdoğu Asya'daki yaban Hint öküzlerinin; Kuzey ve Güney Amerika'daki Bizonların; Amerikan yerlilerinin ve Kızılderelilerin Bufalo dedikleri yaban öküzlerinin ataları burada, Binboğalar'da yaşadı. Bunun için de Binboğa, Binboğalar diye adlandı. Kayıtlara da aynen böyle geçti.

Yüzyirmi yaşındaki Kemerli Arab diyorku; "Vay Çukurova vay! Neydi ki Çukurova? Ulan, Çukurovayı biz Çukurova yaptık be... Adam değil it bile yaşanamazdı oralarda. Her tarafında bataklık, kokudan yanına dahi yanaşamazdın. Ah Çukurova Ah! Sen nasıl Çukurova oldun? Seni kim Çukurova yaptı? Seni, Çukurova edenlere ne oldu?"

ISBN 975-7812-14-5